

Randi Juul

Barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger

Diskursive praksisformer og barneperspektiver i den kommunale barneverntjeneste, og konsekvenser i forhold til barna.

Avhandling for graden philosophiae doctor

Trondheim, november 2010

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse
Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Doktoravhandling for graden philosophiae doctor

Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse

Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap

© Randi Juul

ISBN 978-82-471-2377-5 (trykt utg.)

ISBN 978-82-471-2378-2 (elektr. utg.)

ISSN 1503-8181

Doktoravhandlingar ved NTNU, 2010:199

Trykket av NTNU-trykk

Summary

When the municipal child welfare services in Norway receive notifications of concern regarding a child they are responsible for reviewing the general situation and assistance requirements of the relevant child and determining whether the case should be dismissed or not. In this dissertation we will consider a study carried out by three municipal child welfare institutions on notifications of concern and requests for assistance that involve nine families with altogether 19 children aged between 2 and 12. I will focus on discursive forms of practice and perspectives of children that relate to the studies carried out by the child welfare authorities and also have a closer look at the consequences these may have for the relevant children.

I have collected data on the notifications of concern and requests for assistance which formed the basis of the study of 9 cases by the child welfare authorities, including the child welfare workers' analytical procedures, the questions and thematic focus of the study, who had been invited to contribute information, their narratives of the child's situation and assistance requirements and the child welfare workers' own conclusions and decisions in these cases. I have also carried out interviews with child welfare workers, parents and children who have been involved in the above mentioned inquiry. The analysis of the empirical material has been inspired by Michel Foucault and Norman Fairclough. They are both concerned with the role of language and discourse in the development of practises. With the help of a micro-analytical focus I have attempted to make some interpretations with regard to the tendencies and practises I have discussed in the analysis.

The notifications of concern, on which the study of the child welfare authorities were based, centred on children's behaviour/manners, delays in children's evolution, violence between parents in the presence of children, the mental health of parents, suspicions of sexual abuse and allegations about gross neglect. Parents who themselves have been in touch with the child welfare authorities and requested assistance emphasized the challenges of their daily workload and asked for relief. The three municipal child welfare institutions in part relied on different approaches (different research models and research categories) in order to examine the children's situation and requirements, regardless of the uniqueness of each case. Most of the informants used by the child welfare authorities were adult persons (parents and various

representatives from the professions). In two out of nine cases, children got the opportunity to provide the premises for the decisions reached in the cases. The attitude of the child welfare workers and their inclination to involve children in the research process differed from study to study. However, there was a general tendency to exclude the perspectives and narratives of the children, who were not treated as meaningful subjects in the process of inquiry. There was hardly any emphasis on their rights (the right to information and the right to express opinions). Other discourses were given priority over the discourse of rights.

In the process of inquiry, the child welfare workers primarily sought to obtain individual descriptions of children and parents, narratives about the childhood of parents and accounts of interplay within the family. This indicates that child welfare workers rely on psychological knowledge. They also tended to study family networks and to some extent searched for information regarding the everyday life and its structure within the families. There was little focus on living conditions or how the family members handled various challenges in their daily lives. For the most part, deviant children (the children were described in terms of delayed development, lack of social skills, lack of empathy, ADHD, and similar things) and parents who failed in their parenting duties or parents who had requested assistance were highlighted in the narratives by the various professionals and in the conclusions drawn by the child welfare authorities. The conclusions made by child welfare authorities were marked by a lack of specific and contextual information. In eight of the cases it was decided to offer the parents advice and guidance, whereas relief measures were recommended in two of the cases. One of the cases was dismissed. A decision to offer concrete assistance to the children was not reached in any of the cases, in spite of specific measures to assist the children having been mentioned in a number of the cases.

The children are constituted as something different than the adults. This difference is not only linguistically generated through the way we talk about them, but also through the fact that child welfare workers largely ignore them in the process of inquiry. This reflects the hegemony of knowledge that prevails within the current child welfare services, how knowledge becomes productive with regard to the positioning of children and parents. Both the notifications of concern and the studies of the child welfare authorities demonstrate that the language we use is not neutral. The use of language (academic terms) and the thematic focus evident in the notifications of concern and studies were closely related to the specific task and institutional connections of the various participants. In relation to the inquiries and

decisions carried out by the child welfare authorities, several discourses together form a certain order of discourse. I have attempted to show that the research practise of the child welfare authorities is not only marked by legal and economic power structures, but also that the power of knowledge strongly affects how the child welfare services are run.

FORORD

Gjennom mange år har jeg fulgt barnevernet på nært hold. Den nærmeste kontakten hadde jeg med feltet, da jeg for en del år tilbake jobbet både innenfor det kommunale barnevernet og det fylkeskommunale barnevernet. Senere har jeg fulgt feltet mer på avstand, gjennom min rolle som lærer ved en høgskole, som utdanner fagfolk til barnevernfeltet. I alle disse årene har jeg vært opptatt av spørsmål relatert til barn og barndom, barns ve og vel, og deres rettigheter. Gjennom nærkontakt med barn i alle aldre (0-18 år) gjennom mitt liv, både privat og i jobbsammenheng, har jeg lært barn å kjenne som stort sett vitale, tenkende, følende og sosiale vesener, som er innstilt på samspill med sine omgivelser. Barn helt ned på småbarnsstadiet (førskolestadiet), har mange ganger skapt undring hos meg, med sine reflekterte overveielser knyttet til konkrete hendelser, situasjoner, eller rundt mer eksistensielle spørsmål. Med dette som bakgrunnsbilde, har det mange ganger undret meg hvorfor barn i så liten grad har blitt inkludert som aktive aktører i sine egne saker i barnevernet. Da jeg tok til med mitt PhD-prosjekt valgte jeg å dukke ned i denne problematikken. Feltet jeg valgte å studere nærmere var barnevernets undersøkelser av barns situasjon, når noen melder bekymring for det.

Avhandlingen er et produkt av en studie av barnevernets undersøkelser i ni saker, i tre ulike kommuner. Uten velvilje fra disse tre kommunenes barnevernstjenester, barnevernsarbeiderne som lot meg få innblikk i deres arbeid, og familiene i disse ni sakene, hadde ikke denne avhandlingen blitt til. Alle fortjener en stor takk. En stor takk fortjener også mine veiledere Jan Tøssebro og Erik Larsen. I tillegg har jeg fått nyttige litteraturtips og kommentarer fra Kjetil Steinsholt. Høgskolen i Sør-Trøndelag som har gitt meg økonomisk støtte, og mine overordnede ved Program for barnevernpedagogutdanning, som har lagt forholdene til rette, fortjener også en stor takk. Ikke minst en takk til Kjetil og Vilde som har holdt ut med at jeg har brukt så mye tid på bøker og skriverier.

Trondheim, februar 2010

Randi Juul

Innholdsfortegnelse

Summary	2
Innholdsfortegnelse	8
1 Introduksjon	13
1.1 Innledning.....	13
1.2 Avhandlingens problemstilling	14
1.3 Barnevernet som institusjon og barnevernsarbeiderne som aktører i barnevernet.....	17
1.4 Barneperspektiver - barnesyn, barneperspektiv og barnets perspektiv	20
1.5 Ideer og diskurser om barn og barndom.....	21
1.5.1 Ideer om middelalderens barndom.....	21
1.5.2 1700-tallet; Idealistiske naturfilosofiske ideer om barn og barndom.....	22
1.5.3 På slutten av 1800-tallet; Naturvitenskapene retter blikket mot barn	23
1.5.4 1900-tallet; Utviklingspsykologien vinner terreng	24
1.5.5 De store vitenskapelige fortellingene om barn angripes	25
1.5.6. Ulike fortellinger om barn i ulike tidsepoker	26
1.6 Barn som aktører	27
1.7 Barnets avhengighet av andre - omsorg, oppdragelse og oppfølging	29
1.7.1 Omsorg	30
1.7.2 Oppdragelse og opplæring	32
1.7.3. Foreldrerolle og foreldres oppgaver	35
1.8 Avhandlingens oppbygging.....	36
2. Aspekter ved barnevernets historiske utvikling i Norge og undersøkelsesplikten til dagens barnevern	38
2.1 Innledning.....	38
2.2 Slektens ansvar, legdsystem, kristen barmhjertighet og veldedighet.....	39
2.3 Staten engasjerer seg i barns ve og vel.....	41
2.3.1 Utviklingen innen barnevernlovgivningen i Norge.....	41
2.4 Offentlig politikk og barnevernets praksis på 1900-tallet.....	46
2.4.1 Omsorg, oppdragelse og behandling i institusjon	46
2.4.2 Mot mer bruk av hjelpetiltak i hjemmet og bruk av fosterhjem ved omsorgsovertagelser mot slutten av 1900-tallet.....	48
2.5 Statlige utredninger, stortingsmeldinger og handlingsprogrammer på barnevernsfeltet	49
2.6 Tilstanden i barnevernet ved overgangen til et nytt årtusen.....	50
2.6.1 Bekymringsmeldinger	51
2.6.3 Barnevernets undersøkelser og saksfremstilling	53
2.6.4 Tiltak og bakgrunn for iverksetting av tiltak.....	56
2.7 Den kommunale barnevernsadministrasjonen og dens kompetanse	60
2.8 Barnevernets undersøkelsesplikt	63
2.9 Barnevernets fokus i barnevernssaker.....	64
2.10 Kunnskap og perspektiver i barnevernet	66
2.11 Utredningsverktøy i barnevernets undersøkelser	69
2.12 Fremgangsmåter og metoder i barnevernsundersøkelser	72
2.13 Pålitelighet og gyldighet i barnevernsundersøkelser	74
2.14 Kunnskap, ideologi og rettsikkerhet i vurderinger av ”barnets beste”	76
3 Barnet i barnevernet	79
3.1 Innledning.....	79
3.2 Å ha det vanskelig, eller å være vanskelig	79
3.3 Blir barn sett og hørt i barnevernets undersøkelser?	81

3.3.1 Barnets mulighet til å motta, og å gi informasjon	83
3.3.2 Barnets mening.....	85
3.3.3 Barnets behov for mentalhygieniske samtaler	86
3.3.4 Barns erfaringer med barnevernets praksis	88
3.4 Barnas rettsikkerhet og rettigheter	93
3.5 Barns perspektiv og barns fortellinger	95
3.5.1 Å få tak i barns perspektiv.....	97
3.6 Barnevernsarbeideres begrunnelser for ikke å involvere seg i samtaler med barn	98
3.6.1 Utfordringer i samtaler med barn	99
4 Diskursteori og diskursanalyse. Et overblikk.....	103
4.1 Innledning.....	103
4.2 Michel Foucault (1926 – 1984).....	107
4.2.1 Den arkeologiske analysen.....	112
4.2.3 Maktbegrepet hos Foucault	121
4.2.4 Kritikk av Foucault.....	124
4.4 Diskursen og dens bestanddeler	129
4.5 Diskursiv praksis og posisjonering	131
4.6 Tekster, intertekstualitet og interdiskursivitet.....	132
4.7 Diskursordener og diskursive kamper	134
4.8 Diskursanalyse	137
4.8.1 Diskursanalytiske bidrag fra ulike fagdisipliner	137
4.8.2 Diskursanalytiske mikro- og makrotradisjoner, og ikke-kritiske og kritiske analytiske tilnærminger	139
4.8.3 Kritisk diskursanalyse	140
4.8.4 Diskursanalysens oppgave	142
4.9 Norman Faircloughs kritiske diskursanalytiske tilnærming.....	145
4.9.1 Faircloughs kritiske diskursanalyse	146
4.9.2 Faircloughs tredimensjonale analysemodell	150
4.10 Kritikken av poststrukturalistisk tenkning	156
4.11 Oppsummering	157
5 Empirien – metodologiske refleksjoner og fremgangsmåter	159
5.1 Innledning.....	159
5.2 Forskersubjektet	160
5.3 Feltarbeid.....	164
5.4 Tilgang til feltet.....	166
5.4.1 Barnevernsarbeiderne.....	167
5.4.2 Familiene.....	168
5.5 Anonymisering	169
5.6 Datainnsamlingen.....	169
5.6.1 Skriftlige kilder	170
5.6.2 Observasjoner og feltdagboksnotater	170
5.6.3 Intervjuene.....	174
5.7 Tekstene som ligger til grunn for fortattede fortellinger og analyser	182
5.7.1 Tekstproduksjon og kontekst	183
5.7.2 Fortattede fortellinger.....	184
5.8 Analyse og tolkning	185
5.9 Pålitelighet og gyldighet.....	188
5.10 Ethiske overveielser	191
6 Bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp.....	193
6.1 Innledning.....	193

6.2	Offentlige institusjoner har meldeplikt til barnevernet	195
6.3	Bekymringsmeldinger og søknader om hjelp – ulike sjangere og stilarter	196
6.4	Bekymringsmeldinger med hovedfokus på barnet.....	197
6.4.1	Skolen melder bekymring for Tormod og Oskar	197
6.4.2	Helsestasjonen melder bekymring for Heidi, Harald og Hans	204
6.4.3	Barnehagen melder bekymring for Ole	208
6.4.4	Skolen, barnehagen og helsestasjonen fokuserer på barnas utvikling, problematiske atferd og behov	210
6.5	Bekymringsmeldinger med hovedfokus på foreldrenes helse og atferd	211
6.5.1	Barnvernsvakta melder mistanke om seksuelle overgrep mot barna i en familie.	211
6.5.2	Politiet melder om vold i en familie.....	213
6.5.3	Det psykiske helsevernet for voksne melder bekymring for barna i en familie som følge av forelders psykiske helsetilstand.....	215
6.5.4	Barnevernsvakta, politiet og psykisk helsevern for voksne påpeker overgrep mot barn, og konsekvenser av psykisk sykdom hos foreldre	215
6.6	Foreldre som melder bekymring eller ber om hjelp	216
6.6.1	Far (I) bekymrer seg for Stian og Stine	217
6.6.2	Far (II) ber om hjelp	218
6.6.3	Mor søker barnevernet om støtte til avlastning	219
6.6.4	Foreldre fokuserer på hverdagsbelastninger og bekymring for barna.....	220
6.7	Bekymringsmeldingenes særegne stilart.....	221
6.8	Bekymringsmeldingenes og hjelpesøknadenes innhold henger sammen med melderens oppgaver og rolle.....	222
6.9	Språket er ikke nøytralt	223
6.10	Tematisk kontroll og ideologiske virkninger	224
6.11	Begrenset informasjon i meldernes fremstillinger	229
6.12	Bekymringsmeldingenes funksjon	230
7.	Fremgangsmåter og rutiner i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov	232
7.1	Innledning.....	232
7.2	Ulike måter å organisere oppgaver og ansvar på i barneverntjenestene	233
7.3	Beslutningen om å følge opp bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp	234
7.4	Stort spenn av type saker.....	235
7.5	Forhåndsvarsel om den forestående undersøkelsen	235
7.5.1	Forhåndsvarsel via telefon	236
7.5.2	Forhåndsvarsel i formøter med foreldrene	237
7.5.3	Får barna kjenneskap til bekymringsmeldingen, søknaden om hjelp, eller den forestående undersøkelsen?.....	240
7.6	Ulike undersøkelsessjangere	245
7.6.1	Samtaler og intervjuer	245
7.6.2	Innhenting av skriftlig eller muntlig informasjon	246
7.6.3	Observasjon.....	247
7.7	Informasjonsinnhenterens (barnevernsarbeiderens) posisjon	248
7.8	Ulike rutiner/fremgangsmåter for å undersøke barnas situasjon og hjelpebehov i kommunene	248
7.8.1	Den tradisjonelle undersøkelsesmåten – kontormøter, hjemmebesøk og innhenting av skriftlig informasjon	250
7.8.2	Den nye undersøkelsesmåten – formøter, større undersøkelsesmøter og muntlig informasjonsutveksling	253
7.8.3	Ulike erfaringer med undersøkelsesmøtene og den tradisjonelle undersøkelsesmåten.....	257

7.9	Behovet for endring av praksis og rutiner i undersøkelsessaker	260
7.9.1	Mange saker	260
7.9.2	Tidsbruken på undersøkelser	261
7.10	Barnevernsarbeidernes kontakt med barna i løpet av undersøkelsesprosessen.....	263
7.10.1	Samtaler med barn under hjemmebesøk	264
7.10.2	Samtaler med barna i barneverntjenesten sine lokaler	266
7.10.3	Hovedtendenser når det gjaldt kontakt med barn i undersøkelsesfasen	268
7.11	Barnevernsarbeidernes holdninger til å snakke med barn i undersøkelsesprosessen av en sak.....	269
7.11.1	Barnas alder og inkludering i undersøkelsesfasen	270
7.11.2	Barn som premissleverandører for beslutninger	271
7.12	Barnevernsarbeidernes oppfatning av oppgaver og rolle i undersøkelsessaker	275
7.12.1	Saksbehandling og undersøkelse; opprette tillit og trygghet, informere, innhente dokumentasjon, rapporter, kartlegge	275
7.12.2	Saksbehandling, kontrollør, undersøke etter forskerrolle, etterforskerrolle.....	276
7.12.3	Utrede, undersøke, snakke med foreldrene og barnet, innhente opplysninger fra andre	276
7.12.4	Hjelpe og støtterolle i forhold til barna i undersøkelsesfasen	277
7.13	Den tradisjonelle og den nyere undersøkelsesmåten synes å bygge på ulike former for fornuft.....	279
7.13.1	Effekter av de ulike praksis- og fornuftsformene.....	285
7.13.1.1	Identitet, rolle og oppgaveforståelse	286
7.14	Oppsummering	290
8	Det barnevernfaglige fokuset i utredningen av barnets situasjon og hjelpebehov	293
8.1	Innledning.....	293
8.2	Flere av sakene hadde vært undersøkt ved en tidligere anledning	295
8.3	Barnevernets undersøkelser når bekymringsmeldingene har hovedfokus på barnet ...	296
8.3.1	Barnevernsarbeidernes spørsmål og fokus i sakene	296
8.3.2	Fortellingene om barna.....	300
8.3.3	Fortellingene om barnas situasjon.....	307
8.3.4	Fortellingene om behovet for hjelp	312
8.3.5	Barnevernsarbeidernes oppsummering, konklusjon og vedtak i sakene.....	315
8.3.6	Tendenser	319
8.4	Barnevernets undersøkelser når bekymringsmeldingene omhandler foreldres psykiske helsetilstand, vold i familien, og mistanke om seksuelle overgrep.....	320
8.4.1	Barnevernsarbeidernes spørsmål og fokus i sakene	321
8.4.2	Fortellingene om barna i sakene.....	325
8.4.3	Fortellingene om barnas situasjon.....	326
8.4.4	Fortellingene om behovet for hjelp	330
8.4.5	Barnevernsarbeidernes oppsummering, konklusjon og vedtak i sakene.....	331
8.4.6	Tendenser	334
8.5	Barnevernets undersøkelser når foreldrene selv tar kontakt med barneverntjenesten .	335
8.5.1	Barnevernsarbeidernes spørsmål og fokus i sakene	335
8.5.2	Fortellingene om barna i sakene.....	338
8.5.3	Fortellingene om barnas situasjon.....	340
8.5.4	Fortellingene om behovet for hjelp	342
8.5.5	Barnevernsarbeidernes oppsummering, konklusjon og vedtak i sakene.....	344
8.5.6	Tendenser	348
8.6	Det barnevernfaglige fokuset i undersøkelser av bekymringsmeldinger	349

8.6.1. Det avvikende contra det normale barnet - kampen om definisjonen av barna og deres situasjon	352
8.6.2 Fagspråk contra hverdagsspråk	353
8.6.3 Det barnevernfaglige fokuset har en relasjonell side	356
9 Diskursordenen, og den diskursive praksisens betydning for konstituering av barneperspektiver	357
9.1 Innledning.....	357
9.2 Konteksten for barnevernets undersøkelser og diskursordenen i dette feltet.....	358
9.3 Saksbehandling, og undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov	359
9.3.1 Fokus i undersøkelser – språk og kunnskap.....	362
9.3.2 Forholdet mellom kunnskap og makt.....	366
9.4 Influert av reformer i offentlig sektor (effektivisering og ansvarliggjøring)	368
9.4.1 Standardisering og teknologisering av barneverntjenestenes diskursorden	370
9.5 Retten til medvirkning (rettigheter og myndiggjøring).....	372
9.6 Diskursiv praksis og barneperspektiver	374
Litteratur	375

1 Introduksjon

1.1 Innledning

Med jevne mellomrom mottar barnevernet i norske kommuner bekymringsmeldinger for barn og unge, fra ulike offentlige institusjoner og fra private personer. Bekymringer kan blant annet henge sammen med atferd som skaper reaksjoner hos andre, manglende omsorg og oppfølging av barnet, vold og mishandling, seksuelle overgrep, rusmisbruk, eller psykiske vansker hos foreldre og/eller barn. Når barnevernet mottar slike bekymringsmeldinger er det deres oppgave å vurdere om bekymringsmeldingen skal følges opp med en nærmere undersøkelse av barnets situasjon og hjelpebehov. En undersøkelse fordrer at barnevernsarbeiderne samler inn informasjon som kan belyse barnets situasjon og hjelpebehovet. Barnevernsarbeiderne må i denne sammenheng blant annet ta stilling til hvem som skal være informanter, og hvordan de vil gå frem i en undersøkelse.

Etter å ha gjennomgått en del forskning som har sett på barns medvirkning i slike saker, er det mye som tyder på at barna i liten grad har blitt inkludert som aktører i barnevernets undersøkelser av deres situasjon og hjelpebehov (Claussen og Tiller 1997, Havnen, Christiansen & Havik 1998, Oppedal 1997, Egelund 1997, Hæstbæk 1997, Christensen 1998, Husby 2000, Uggerhøj 2001, Sørensen 2001, Havik, Hassel og Poulsson 2003, Bo og Gel 2003, Stang 2007). Flere av forskningsrapportene viser at barn under 12 år inkluderes sjeldnere som aktører i undersøkelsesfasen av en sak, enn de som er over 12 år. Dette tyder på at interessen for barnets perspektiv kan synes å ha vært svært begrenset i undersøkelsesfasen av sakene. Det ser ut til at det først og fremst er de voksne (foreldre, representanter fra helsestasjon, barnehage, skole, pedagogisk psykologisk tjeneste, barneverntjenesten, og lignende) som snakker sammen, og som bidrar med opplysninger i sakene. Dersom dette er vanlig praksis, vil barnevernet mangle opplysninger om hvordan barnet selv erfarer sitt hverdagsliv, om dets bekymringer, dets selvforståelse, eller hvordan det håndterer ulike situasjoner i sitt hverdagsliv, osv. Manglende inkludering hindrer barnas muligheter for å bli premissleverandører for beslutningene. Dermed må det bli vanskeligere for barnevernsarbeiderne å målrette eventuell støtte og hjelpetiltak i forhold til barnet.

I henhold til Lov om barneverntjenester 1992, § 4-1 har barnevernet ansvar for å finne tiltak som er til "barnets beste". Det må være problematisk å skulle bestemme innholdet i dette

”barnets beste”, dersom man ikke kjenner barnet. Barn vil dessuten kunne ha et informasjonsbehov, som ikke nødvendigvis foreldrene kan imøtekomme, og barnet kan ha behov for hjelp og støtte i prosessen mellom bekymringsmeldingen og beslutning om tiltak. Ofte vil barn trenge informasjon om det som foregår, og hva som vil skje fremover, hjelp til å rydde i kaotiske tanker, og hjelp til å forstå både hvorfor barnevernet er koblet inn, og situasjonen de lever i (jfr. Killen 2004, Raundalen & Schultz 2008). Hvordan er det mulig å forstå og forklare den tilsynelatende manglende inkluderingen av barna i barnevernets undersøkelser? Dette spørsmålet har opptatt meg i arbeidet med denne avhandlingen.

1.2 Avhandlingens problemstilling

Barnevernsarbeidere som skal gjøre undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, vil måtte manøvrere i forhold til politiske føringer, lovtekster, sin fagportefølje, og sine mer eller mindre private ideer og moralske anfølelser. De vil dessuten måtte manøvrere i skjæringspunktet mellom det offentlige og det private. De er offentlige personer som skal gjøre undersøkelser i barns og foreldres private liv. I sitt møte med barn og foreldre vil barnevernsarbeidere gjerne bære med seg ideer og tanker, for eksempel om hva som er bra og ikke bra for barn, og om normalitet og avvik. Ideer og tanker vil gjerne ha rot i diskurser¹ det trekkes veksler på. Diskurser bidrar blant annet med forestillinger, perspektiver og begreper som vil være styrende for vårt fokus og vår oppmerksomhet (mot et bestemt område). Min intensjon med dette prosjektet har vært å se nærmere på hvilke diskurser som lever i barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, når det er meldt bekymring for barn. Ut fra disse intensjonene kan problemstillingen for dette prosjektet formuleres slik;

Hvilke diskursive praksisformer og barneperspektiver lever i tilknytning til barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, og hvilke konsekvenser kan dette få i forhold til de aktuelle barna, når det gjelder involvering av dem i undersøkelsesprosessen, eller imøtekommelse av deres eventuelle hjelpebehov?

¹ Diskursbegrepet er flertydig. Ifølge M.W. Jørgensen og L. Phillips (1999:19) er diskurs en bestemt måte å snakke om og forstå verden på, eller et utsnitt av verden på. Neumann (2001:18) sammenfatter en diskurs til ”et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner”. Foucault (2005) forstår diskurs som språklig praksis, som virker produktiv i det konkrete diskursive feltet diskursen råder. Jeg gjør nærmere rede for Foucaults forståelse av diskurs i kap. 4. Fairclough (1992, 1995) forstår diskurs som språklig praksis.

Når jeg har valgt dette forskningsspørsmålet, har det sammenheng med min undring over at barna i så liten grad synes å ha blitt inkludert som aktive aktører i barnevernets undersøkelser av deres situasjon og hjelpebehov. Jeg ønsker å se nærmere på hvilke kunnskapsregimer og ideologier som lever i feltet, og som bidrar til forståelsen og praksisen som råder. Foucault (2005) vil si at diskurser ligger innbakt i ytringer og ”tekster”, ergo er det i ytringene, ”tekstene” eller språket jeg må lete etter diskurser. Som mennesker bruker vi språk og begreper for å orientere oss i verden, og vi bruker begreper i forsøket på å gripe virkeligheter. Språket og begrepene vil bidra i formingen av våre forståelser og gi retning til våre fortolkninger. Språket muliggjør handling, samtidig som det også setter grenser for handling. Gjennom å studere språket som lever i barnevernets undersøkelsespraksis, søker jeg å finne ut hvilke diskurser og dermed hvilken kunnskap og ideologi feltet synes å trekke veksler på. Jeg vil med andre ord rette en særlig oppmerksomhet mot språket i undersøkelsessaker. Tradisjonelle forskningsmetoder legger til grunn at språket avbilder en virkelighet forutsetningsløst/språket speiler en virkelighet, og man tenker at det er mulig å utlede sann og endegyldig kunnskap om en bestemt virkelighet. Poststrukturalister (heriblant Michel Foucault) bryter med disse ideene. De oppfatter språket som tvetydig, flyktig, metaforisk, konstruerende og konstituerende, fremfor entydig, bokstavelig og avbildende (Alvesson & Sköldberg 2005:392). I denne avhandlingen har jeg hentet inspirasjon fra Michel Foucault og poststrukturalistenes språkforståelse, og fra Norman Faircloughs modell for å studere språklige praksiser. Ved å studere ”språket” i konkrete ”tekster” (muntlige kommunikasjonshandlinger og skriftlige tekster) i tilknytning til barnevernets undersøkelser, vil jeg forsøke å avdekke diskurser som lever i dette feltet. Dessuten ønsker jeg å se nærmere på hvilke praksiser diskursene bidrar til å konstituere, og hvilken virkning dette synes å ha i forhold til de aktuelle barna. Michel Foucault var først og fremst opptatt av å avdekke større diskurser i vår vestlige verden, i en bestemt historisk periode. Norman Fairclough (1992, 1995, 2007) som blant annet trekker veksler på Foucault sine arbeider, plasserer seg selv innenfor en kritisk diskursanalytisk tradisjon, og er opptatt av å kontekstualisere forskningen. Han viser hvordan man kan studere diskurser i konkrete empiriske felt. Gjennom en tredimensjonal analysemodell kobler han mikro og makroanalyse. I tillegg til å gjøre i) lingvistisk tekstanalyse, vil han analysere ii) produksjons- og fortolkningsprosesser som er forbundet med teksten (diskursiv praksis), og iii) analysere den bredere sosiale praksis som kommunikasjonshandlinger er en del av. Han vil med andre ord se både på det som sies i et felt, kommunikasjons- og fortolkningsprosessene, og sette diskursene som avdekkes innenfor det konkrete empiriske feltet, inn i en større sosial og kulturell praksis i samfunnet.

Barnevernet er en offentlig institusjon, og jeg mener det er viktig å se det som skjer på mikronivå, eller på praksisnivå (tekstproduksjon) i barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, i en videre sosial og kulturell sammenheng. Både offentlig politikk og kunnskapsregimer (makronivå) vil ha innvirkning på det som skjer på praksisnivå i barnevernet (mikronivå). Jeg ønsker å unngå å individualisere det som skjer på mikronivå, og både Foucault og Fairclough er nyttige referanser i denne sammenheng. Foucault viser hvilken makt som ligger i diskursene (kunnskapen) man orienterer seg etter, og Fairclough er opptatt av ideologien som ligger implisitt i diskursene.

For å komme nærmere en forståelse av de diskursive praksiser i barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, har jeg gjort empiriske undersøkelser. Empiri fra undersøkelser i tre ulike barnevernstjenester, i ni konkrete saker hvor det var bekymring for barn, ligger til grunn for analysene i denne avhandlingen. De ni sakene omfattet til sammen 19 barn i alderen 2 til 12 år. Avhandlingen setter fokus på barnevernsarbeideres handlinger og språklige praksiser, samt hvordan deres kontekstuelle plassering i det offentlige, i en bestemt historisk periode, bidrar til bestemte praksiser og konstruksjoner.

Når man skal søke kunnskap om et felt, vil det alltid være en fare for å reprodusere kunnskap og antagelser som allerede finnes. Både Ulvik (2005) og Smedslund (1985) peker på at samfunnsforskningen i stor grad beviser og forsterker antagelser som allerede finnes i kulturene som studeres. Dermed er sjansen stor for at privilegier og maktkonstellasjoner som allerede er til stede i et felt reproduseres. Hovedtyngden av forskning innen barnevernet ser dessuten ut til å gjøre bruk av etablert terminologi og etablerte fenomenkonstruksjoner (Ulvik 2005). Ulviks (2005) egen studie av fosterforeldres og fosterbarns meningskonstruksjon representerer i så måte et unntak. I et forsøk på å unngå reproduksjon av kunnskap og antagelser i tilknytning til barnevernets undersøkelser, har jeg altså valgt å trekke veksler på en diskursanalytisk tilnærming. Diskursanalyse² er et perspektiv som kan gi en annen innsikt i et fenomenfelt enn tradisjonelle forskningsmetoder (positivistisk eller hermeneutisk orienterte). Ved å fokusere på språket, eller språklige praksiser (jfr. Foucault 2005 og

² Diskursanalyse handler om å analysere mønstre i språket (M. W. Jørgensen og L. Phillips 1999), eller studere mening der det oppstår, nemlig i språket (Neumann 2001). Diskursanalysen forsøker ikke å få frem hvordan virkeligheten er, men heller hvordan den fremtrer. Diskursanalyse begrenser seg ikke til en tilnærming. Det finnes en rekke tilnærminger. M. W. Jørgensen og L. Phillips (1999) gir en innføring i diskursanalyse og beskriver tre ulike diskursanalytiske tilnærminger; E. Laclau og C. Mouffes diskursteori, Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse og diskurspsykologi. I. Neumann (2001) gir også en innføring i diskursanalyse.

Fairclough 1995), kan vi studere hvordan blant annet mennesker, situasjoner eller fenomener begrepssettes, kategoriseres og forstås. Gjennom å ”demaskere” (jfr. Wenneberg 2000) den umiddelbare virkeligheten som trer frem for oss, og å undersøke konstitueringen av diskursive kategorier, er det mulig å avdekke diskurser innenfor et felt. Slik kan det være mulig å studere underliggende grunner til den praksisen som trer frem i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Man kan få et bilde av hvilke ideer barnevernsarbeidere bygger på, hvordan disse blir betingelser for den sosiale praksisen, og hvordan de selv er med på å skape og opprettholde bestemte diskurser i feltet. Den diskursanalytiske tilnærmingen gjør det også mulig å fange opp kompleksiteten i barnevernets undersøkelser. Foucault (2005: 24) var opptatt av at man ikke skal lete etter et felts enhet, når man vil forstå et felt, men heller flerstemtheten. Innenfor et felt vil det vanligvis eksistere flere diskurser i en form for diskursorden/diskursformasjon. En diskursorden vil vanligvis være kompleks, og den kan se forskjellig ut i ulike lokale barneverntjenester. Noen diskurser vil gjerne ha hegemoni foran andre. Faircloughs analysemetode gjør det mulig å peke ut hegemoniske diskurser, og vise hvilken kunnskap, eller hvilke ideologier som gis forrang foran noe annet. Både Foucault og Fairclough fokuserer på virkningene av diskursene som lever i samfunnet, eller et felt. Et av mine anliggender har også vært å se på mulige virkninger av barnevernets diskursorden i forhold til de barna sakene omhandler. Diskursene kan bidra til posisjonering av aktørene innenfor et felt. Diskursene som lever i barnevernets undersøkelser kan for eksempel innvirke på hvorvidt barn inkluderes eller ekskluderes som aktører i barnevernets undersøkelser. Med dette prosjektet håper jeg å kunne sette fokus på betydningen av språk og diskurser i barnevernsfeltet, og vise hvordan fenomener som språk og diskurser kan bidra til bestemte praksiser og konsekvenser.

1.3 Barnevernet som institusjon og barnevernsarbeiderne som aktører i barnevernet

Barnevernet er en del av det offentlige velferdssystemet, og dets oppgaver defineres gjennom politiske myndigheters visjoner og målsettinger. Det er tenkt som en sikkerhets- og hjelpeinstans for barn og unge. Det kan sies å være en type sosial institusjon, og en samfunnsmessig forvaltningsinstans, som er skapt for å tjene en bestemt funksjon, nemlig ”å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid,” og det skal ”bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår” (jfr. Lov om barneverntjenester 1992 § 1-1). I dette ligger det at det er barna

som skal være i fokus for hjelpen. Barnevernsarbeiderens oppgave blir å finne ut hvordan hun best mulig kan hjelpe de barna som har behov for det. Dette må hun gjøre innenfor en kompleks kontekst. Barnevernet er på den ene siden et politisk felt, som handler om ideer, beslutninger, organisering, økonomi, prioriteringer og utdanning av fagfolk. Dessuten er det et juridisk felt, ettersom barnevernsarbeidernes oppgaver og inngripen overfor barn og foreldre, reguleres ved lov. Til sist og ikke minst er det et faglig felt, som handler om faglige forståelsesformer, fortolkninger, verdier og kompetanse hos barnevernsarbeiderne som forvalter loven. Når barnevernsarbeiderne skal skaffe seg innsikt i et barns situasjon, gjør de dette i en bestemt kontekst, under bestemte betingelser. Betingelsene vil legge noen føringer for praksisen, men samtidig vil menneskene som arbeider innenfor en institusjon, for eksempel i en kommunal barneverntjeneste, bidra til å skape institusjonen og holde den i gang gjennom sine handlinger (jfr. Fairclough 1995). Handling i denne sammenheng innbefatter både språklig praksis og atferd.

Barnevernets oppgaver er fordelt mellom statlige og kommunale myndigheter. Det er de kommunale barneverntjenester som har ansvar for å undersøke barns situasjon og hjelpebehov, når noen melder bekymring for dem. Det er også de kommunale myndigheters ansvar å sette i verk tiltak og hjelp, når barn har behov for dette. Hensikten med barnevernets undersøkelser i saker er altså å finne ut av barnets situasjon og hjelpebehov. I denne sammenheng blir det et spørsmål om hvem som får lov å definere situasjonen og behovet for hjelp. Har barnet noe det skulle ha sagt, eller er det voksenverdenen og ekspertene (blant annet barnevernsarbeiderne) som vet best? Siden Vergerådslovens av 1896 har barnevernet vært regulert av et lovverk, og barnevernsarbeiderne har formell makt til å gripe inn overfor familier når det er mistanke om at barn lider overlast. Lov om barneverntjenester 1992 som gir mandatet til dagens barnevernsarbeidere, inneholder også bestemmelser om barns rettigheter i forbindelse med barnevernets undersøkelser i saker. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 2 og 3. Dagens barnevern forventes også å trekke veksler på faglig kunnskap. I utdanning av barnevernsarbeidere undervises det i kunnskap hentet fra en rekke fagdisipliner som blant annet psykologi, sosiologi, pedagogikk, og juss. Det forventes at barnevernsarbeiderne trekker veksler på slik kunnskap når de skal omsette politiske visjoner og målsettinger i den praktiske oppgaveløsningen, som skal bidra til at barnet får det bedre (jfr. Larsen 2004). Den faglige kunnskapen bidrar til å gi barnevernsarbeiderne språklige begreper som de vil orientere seg ut fra. Barnevernsarbeiderne befinner seg dessuten i en posisjon hvor de er gitt mandatet å skulle vurdere normalitet og avvik, og hva som er bra og

ikke bra for barn. Dersom ikke dette vurderingsarbeidet bare skal bli synsing med utgangspunkt i egne erfaringer og moral, vil barnevernsarbeideren i tillegg til å søke informasjon om det konkrete barnet, også måtte lene seg mot faglig kunnskap. Hva denne faglige kunnskapen består i, er utdanningsinstitusjonene i stor grad med på å bestemme, gjennom innholdet og fokuset i utdanningene. I den grad barnevernsarbeidere trekker veksler på forskning, blir også forskningsfokuset og den kunnskapen som produseres her av betydning. De fleste som besitter stillingene i det kommunale barnevernet er barnevernspedagoger eller sosionomer, med eller uten videreutdanning. Dette gjelder også de åtte barnevernsarbeiderne som har deltatt i mitt prosjekt. De er således sosialisert inn i en bestemt profesjonell diskurs. Kunnskapsarsenalet og fortolkningshorisonter som barnevernsarbeiderne støtter seg til, vil påvirke fokus og innhold i deres undersøkelser av barns situasjon. Dette vil igjen kunne få betydning for barnevernets intervensjon i barnets og familiens liv (Egelund og Sundell 2001). Barnevernsarbeidere i kommunale barneverntjenester er som oftest kvinner. De er likevel ingen entydig gruppe. De er mennesker med ulik alder, bakgrunn, erfaringer og til dels ulik utdanning, og de vil kunne ha ulike ideer om hva som er bra og ikke bra for barn. Barnevernsarbeidere vil med andre ord kunne ha ulike referanserammer.

Som offentlige personer med formell myndighet til å gripe inn overfor familier, vil barnevernsarbeideren være i en maktposisjon i forhold til barn og foreldre. Som fagpersoner/eksperter vil de også kunne få stor definisjonsmakt. Både barnevernsarbeideren som fagperson, og kulturen og systemet som de er en del av, vil være bærere av bestemte diskurser som vil påvirke deres praksis. Dessuten vil de selv produsere diskurser gjennom sin språklige praksis (jfr. Fairclough 1995, Toverud m .fl. 2002: 22). Diskurser kan legge føringer for barnevernsarbeideres forståelse av hva som er oppgavene deres i undersøkelser av barnets situasjon og hjelpebehov. Deres perspektiver og tolkninger av situasjoner, vil få konsekvenser for fokuset og innholdet i undersøkelsen. Oppgaveforståelsen og perspektiver og tolkninger kan også få konsekvenser for møtet med det konkrete barnet i den enkelte sak. Barna som berøres av barnevernets beslutninger vil være prisgitt barnevernsarbeidernes oppgaveforståelse og fokus. De er avhengig av barnevernsarbeideren for å kunne bli reelle premissleverandører for barnevernsarbeidernes beslutninger.

1.4 Barneperspektiver - barnesyn, barneperspektiv og barnets perspektiv

Begrepet "barneperspektiv" vil ha en sentral plass i denne avhandlingen. Begrepet kan imidlertid forstås på flere måter, og krever derfor en redegjørelse. Bo og Gel (2003:6) skiller mellom "børnesyn", "børneperspektiv" og "barnets perspektiv". De forstår "børnesyn" som en ideologisk størrelse, som dreier seg om en bestemt måte å oppfatte barn på. For eksempel vil James, Jenks og Prout (1999) oppfatte barn som sosiale aktører som bidrar aktivt i sine omgivelser og i utviklingen av seg selv. Deres forståelse vil stå i kontrast til eldre utviklingspsykologi som fremstiller barn som asosiale og umodne individer (jfr. Sommer 2004). Ulike typer litteratur og ulike aktører, kan legge til grunn ulike forståelser av hva et barn er, eller er i stand til å mestre. Lovverket som barnevernsarbeiderne manøvrerer etter, kan legge et annet barnesyn til grunn, enn det som den enkelte barnevernsarbeider forfekter. Dessuten kan barnets foreldre ha et annet barnesyn enn det som barneverntjenesten forfekter. "Barneperspektiv" dreier seg om hvordan voksne er i stand til å sette seg inn i barnets tanker og oppfatninger (Bo og Gel 2003). "Barnets perspektiv" dreier seg om barns egne fortellinger. I forsøket på å få tak på barnets perspektiv, forutsetter det at man behandler barnet som et subjekt, en som er ekspert på sine opplevelser og på det livet det selv lever. Når man skal forsøke å forstå det barnet formidler, må man foreta forskjellige oversettelser, og dette forutsetter at man vet noe om barn, eller kjenner barnet (Bo og Gel 2003). Bo og Gel peker også på at man bør ta i betraktning at barnet er en del av en kontekst, og at man bør passe seg for å forstå barnet utelukkende i et individperspektiv. Å få tak på "barnets perspektiv" er selve kunsten i samtaler med barn, hevder de. Barn og voksne kan nemlig ha forskjellige oppfattelser av virkeligheten. Barn ser og hører ting som voksne ikke nødvendigvis legger merke til. Det er derfor ikke sikkert at det som voksne oppfatter som barnets beste, er det samme som barnet selv mener er det beste (Bo og Gel 2003). I den sammenheng vil spørsmålet om det er mulig å få tak i barns perspektiv melde seg, og eventuelt hvordan man kan få tak på det. Flere har utviklet hjelpemidler i forsøket på å få tak på barns perspektiv (for eksempel Vinsrygg og Enerud 1990, Andenæs 1991, Holmsen 1999, 2002, 2004, Sandborg 2002, Drugli og Engen 2004, Soltvedt 2007, Eide og Rohde 2009).

Begrepet barneperspektiv kan også knyttes til barns rettigheter, og anvendes da som et ideologisk begrep. Barns rettigheter som er formulert i lov, vil holdes opp som et eget barneperspektiv på andre premisser. I utredningsmessige sammenhenger (eks: barnevernets undersøkelser) er det ikke tilstrekkelig å bare fokusere på barns rettigheter, man må også

måtte gjøre metodologiske avklaringer. Man må ta stilling til om man skal skaffe seg kunnskap om barnet ved å observere det (et utenfra perspektiv), eller søke etter barnets eget perspektiv (innenfra perspektiv). I vurderinger og beslutninger om barns liv vil det ha betydning hvilket fokus man velger, og hvilken kunnskap/informasjon man bygger på, fordi det kan få avgjørende konsekvenser for eventuelle tiltak i forhold til barnet. I denne avhandlingen er jeg primært ute etter det mer underforståtte, implisitte barnesynet som åpenbarer seg i barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, men også hvorvidt barnevernsarbeiderne forsøker å få fatt på barnas egne perspektiv.

1.5 Ideer og diskurser om barn og barndom

Skiftende tider synes å ha hatt ulike forestillinger om barn, og ulike forventninger til barn. Både prester, pedagoger, historikere, antropologer, sosiologer og psykologer har fortalt oss historier om hva et barn er, og påstandene er mange og delvis motstridende. I dette avsnittet vil jeg trekke frem noen sentrale diskurser om barn og barndom. Hensikten med dette er å gi perspektiv til hvordan vi forstår barn og barndom.

1.5.1 Ideer om middelalderens barndom

Da Philippe Aries fremsatte en rekke påstander om blant annet middelalderens, og førmoderne tids barndom, i sin bok *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, som kom ut i Frankrike i 1960 (*Barndommens historie* (1980), norsk forkortet utgave), bidro han til å skape debatt omkring temaene barn og barndom. På bakgrunn av studier av ikonografier og malerier fra middelalderen, fremsatte han en påstand om at bevisstheten om barndom som en særegen periode i et menneskes liv, slik vi tenker om den i dag, ikke eksisterte på samme måte i middelalderen. Han påstår dessuten at foreldrene unnlot å knytte for nære følelsesmessige bånd til de små barna, på grunn av den høye barnedødeligheten. Det helt lille barnet som ennå var for skrøpelig til å ta del i de voksnes liv, ble ikke regnet med. Dette betydde imidlertid ikke at barna ble neglisjert, forlatt eller foraktet, men straks barnet kunne leve uten morens, ammens eller barnepikens stadige omsorg, tilhørte barnet de voksnes samfunn. Fra barna var rundt syv år, var de integrert blant de voksne og i samfunnslivet, både i festlige anledninger og i arbeidslivet. Mellom 1400-tallet og 1600-tallet mener Aries at det skjer to sett med endringer i synet på barnet. På den ene siden blir det lille barnet nå oppfattet som en liten ”kjæling”, en kilde til glede, underholdning og avslapping, for mødre og barnepiker. På den annen side oppfattet kirkens og rettsvesenets menn barna som skrøpelige

Guds skapninger, og det bød dem i mot å se på barna som sjarmerende leketøy. Heywood (2001/2004) kritiserer Aries teorier, og mener at hans ideer er konstruksjoner basert på språk og retorikk. Heywood mener dessuten at det er lite sannsynlig at foreldrene unnlot å knytte bånd til sine små barn i middelalderen. Tiller (2000) betviler også Aries teori, og mener det er lite sannsynlig at barn skilte seg ut kun ved hjelp av sitt mindre format, uten bestemte egenskaper og evner. Middelalderens egen litteratur er et vitnespyrd om at det eksisterte et mer nyansert syn på barn og barndom (Tiller 2000). I sin bok *Barn og barndom fra middelalder til moderne tid*, oppsummerer Cunningham (1996) en rekke kritikker mot Aries teser. Samtidig peker han på at Aries skriver om barndom som en idè, og ikke om barndom slik den ble opplevd av barn. Heywood (2001/2004) mener historikere har et problem når de vil studere barn og barndom i tidligere tider, fordi barn selv har etterlatt få vitnespyrd.

1.5.2 1700-tallet; Idealistiske naturfilosofiske ideer om barn og barndom

Med opplysningstidens inntog på 1700-tallet begynte enkelte filosofer å interessere seg for barnet og oppdragelse av barn. To sentrale representanter i denne sammenheng er John Locke og Jean-Jacques Rousseau. De fremsatte hver sine ideer om barnet, og hadde forskjellig holdning til hvordan man burde oppdra, eller forholde seg til barn. I boken *Some Thoughts Concerning Education* (1693/2000) bygger Locke på en forestilling om barnet som et *tabula rasa*, eller et ubeskrevet blad, som kunne formes og tilpasses etter behag (Steinsholt 2007). I følge Heywood (2001/2004) oppfattet Locke barnet verken som godt eller ondt ved fødselen (jfr. arvesynden i kristendommen). Han oppfattet barn som karakterløse, og at de led av en naturlig skrøpelighet. De hadde derfor behov for å bli hjulpet til fornuft. Locke ville utvikle barnets fornuftsevne fra det var lite. Han mente at oppdragelse kunne føre til at barnet ville lære å beherske ufordragelige følelsesmessige innskytelser, og heller overgi seg til fornuften. Rousseaus hadde en annen oppfatning av barnet. Han tok avstand fra den kristne arvesyndstradisjonen, og mente barn var grunnleggende rene av hjertet og ufordervet av den verden det var født inn i. Rousseau ville dyrke barnets opprinnelige uskyld. I boken *Emile - eller om oppdragelse* fra 1762 sier han at alt som kommer fra skaperens hender er godt, men i menneskers hender risikerer barnet å bli kvalt av fordommer, autoritetstro, tvang, og alle de samfunnsinstitusjonene vi er omgitt av. Rousseau forkastet Lockes råd om å resonere sammen med barna, fordi han mente at fornuften ikke ville være fullt utviklet før tidlig i tenårene. Han mente at naturen ønsker at barn skal være barn, før de blir voksne. Barndommen har sin egen måte å se, føle og tenke på, det har sin egen form for fornuft, en følsom og barnlig fornuft,

som står i motsetning til den voksnes fornuft. Barn vil ifølge Rousseau lære gradvis av sine erfaringer innenfor en naturtilstand (Heywood 2001/2004). Rousseau har fått æren for å sette fokus på barns behov. Både Locke og Rousseau mente at barn har spesielle behov, som er annerledes enn voksnes behov. Rousseau oppmuntret til interesse for selve oppvekstprosessen, fremfor å fokusere på produktet barn. Hans tanker var medvirkende faktorer til interessen for utdanningen av barn, som var på fremgang på denne tiden (Jenks 1996). Romantikerne på 1700- og 1800-tallet, fremstilte barn som skapninger med dypere visdom, finere estetisk følsomhet og ekte forståelse for varige moralske sannheter. Barn kunne lære voksne noe, i stedet for omvendt (Heywood 2001/2004).

1.5.3 På slutten av 1800-tallet; Naturvitenskapene retter blikket mot barn

Samfunnsvitenskapene hadde frem til slutten av 1800-tallet tillagt miljøet i barns oppvekst stor betydning for barndommen, men på slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet kommer det en reaksjon mot denne forståelsen. Ved overgangen fra et jordbrukssamfunn til det moderne samfunn, skjer det en rekke strukturelle endringer i Europa, blant annet arbeidsdeling, industrialisering, urbanisering, markedsøkonomi, sekularisering av trossystemer, parallelt med en vekst innenfor vitenskapene. Dette får også innvirkning på forståelsen av barn og barndom. Naturvitenskapen får en oppblomstring, særlig gjaldt dette fysikken, kjemien og biologien. Den naturvitenskapelige tenkemåte kom som en reaksjon på de idealistiske naturfilosofiske retningene som hadde rådet grunnen (Jerlang 1991). Disse avviste nå ideen om at barn kommer til verden som ubeskrevne blad, og begynte å spørre hva som fantes i barnets biologi og gener. De påstod blant annet at intelligens var arvelig, og dette bidro til spørsmålet om hvem som skulle få tilgang til utdanning. Intelligenstesting av barn i tilknytning til skole og utdanning ble et resultat av disse interessene (Heywood 2001/2004). På begynnelsen av 1900-tallet kommer Freud (1856 – 1939) med sin psykoanalytiske teori. Ved å fokusere på menneskets psykiske liv og det ubevisste, bidrar han til en forståelse av at det som skjer tidlig i barndommen vil få stor betydning for det voksne livet (Jerlang 1991). Parallelt med vitenskapenes framvekst svekkes metafysiske forklaringer når det gjelder menneskets væren (Heywood 2001/2004). På slutten av 1800-tallet og begynnelsen av 1900-tallet var det oppstått en form for konsensus, og barn ble fremstilt som ”uskyldige, uvidende, afhengige, sårbare, generelt inkompetente individer, med behov for beskyttelse og disiplin” (Heywood 2004: 178). Denne konstruksjonen av barn var stikk i strid med den grunnleggende holdningen hos bonde- og arbeiderklassefamilier før i tiden (Heywood 2004).

1.5.4 1900-tallet; Utviklingspsykologien vinner terreng

Freud inspirerte flere til å utvikle teorier om barn og barndom. To sentrale personer i denne sammenheng er Jean Piaget (1895-1980) og Erik H. Erikson (1902-94), som må sies å ha fått stor gjennomslagskraft med sine utviklingspsykologiske teorier. Erik H. Erikson (1968/1976) skapte en teori om barnets psykososiale utvikling ved å koble psykoanalysen og samfunnsmessige faktorer. Hans påstand var at utviklingen foregår i stadier, hvor man enten kan komme positivt eller negativt ut, avhengig av om barnet får dekket sine behov på hvert stadium, eller ikke. Jean Piaget som studerte barns oppfatning av verden, skapte en teori om den kognitive utviklingen, og han påstår at også denne foregår i stadier. Piaget understreker at barn tenker annerledes enn voksne, og de tenker ulikt på ulike stadier. Han forklarer utviklingen som et samspill mellom modning og læring (Frønes 2003). Ideen bak stadietenkningen er at utviklingen av forskjellige kjennetegn og ferdigheter skjer i bestemt rekkefølge. Rekkefølgen er bestemt av organismens modningsprosess, og utviklingen foregår i et samspill mellom modning og miljøpåvirkning. De forstår utviklingen som en drivkraft, som skal bringe barnet fra anonymitet til en bestemt personlighet (Andersen og Kampmann 2003). Det Erikson og Piaget prøvde på, var å forklare barnets naturlige og universelle natur. I nyere tid (på 1900-tallet) har barnepsykologien vært sterkt påvirket av teoretikere som Sigmund Freud, Erik H. Erikson og Jean Piaget. Andre har imidlertid også bidratt innenfor stadietenkningen i en slik grad at barnepsykologien kan defineres som en psykologisk stadiedisiplin, helt frem til 1990-tallet (Sommer 1996). Selv om stadieteoriene ikke er forlatt, har de siden 1970-tallet blitt kritisert, blant annet fordi barnets oppvekst ikke kobles til tid, samfunn, kultur og hverdagsliv (Sommer 1996). Mye av forestillingen om det sosialt inkompetente barnet kan spores tilbake til innflytelsen fra psykoanalytiske og barnekliniske oppfattelser i perioden 1920-årene og opp til 1960-årene (Sommer 2004). Både Sommer (2004) og James, Jenks og Prout (1999) hevder at teoriene som har rådet grunnen, er reduksjonistiske. Noe av kritikken går ut på at det ikke tas hensyn til barnets oppvekstvilkår, hverdagsliv, kulturelle forhold og utvikling i den historiske tiden barnet lever i. Uten at man tar hensyn til dette vil man lett feiltolke barnet og de gitte forhold (Sommer 1996/2004). Dessuten vil de universelle teoriene lett skape en generell bekymring og en pessimistisk tidsånd i vurderinger av barns oppvekst og utvikling i dagens samfunn. Teorienes krav til betingelser for en sunn psykisk utvikling stemmer ikke med barns alminnelige livsvilkår (Sommer 2004).

De utviklingspsykologiske teoriene synes å ha bidratt til forestillinger om at barn er umodne, skjøre og innkompetente. Dette kan ha ført til at barns utsagn ikke har blitt ansett som relevant og gyldig. Andersen og Kampmann (2003) peker på at barn ikke har blitt medregnet som troverdige og selvstendige medlemmer av samfunnet. Derfor har heller ikke deres kunnskap for eksempel blitt brukt som datagrunnlag i forskningssammenheng. Qvortrup (1990) viser på sin side gjennom analyse av offentlig statistikk, at barn heller ikke har vært synliggjort i offentlige statistikker. Kampmann (2000) hevder at det helt frem til 1970-tallet har vært en systematisk usynliggjøring av barnet og barndommen innenfor sosialvitenskapene. Både innenfor kvantitativ forskning og statistikk, og innenfor mer kvalitative undersøkelser, var fokuset i hovedsak rettet mot voksne (Qvortrup 1990, Kampmann 2000). I den grad det ble forsket på barn, foregikk dette med utgangspunkt i det naturvitenskapelige ideal og en positivistisk tenkning. Mye barneforskning foregikk innenfor kunstig konstruerte rammer, ofte i laboratorier, hvor man ønsket å kontrollere variablene. Man ville unngå innvirkning fra kontekstbundne fenomener. Den innsamlede empirien skulle helst kunne kvantifiseres, generaliseres og avspeile universelle lovmessigheter (Kampmann 2000). Det var en av de mer innflytelsesrike barneforskerne, amerikaneren Urie Bronfenbrenner (1997) som først tok et oppgjør med denne barneforskningstradisjonen. Bronfenbrenner mente det var nødvendig å undersøke barn i deres naturlige setting, i deres hverdagsliv, for å få en mer utdypet forståelse av hvordan deres liv er (Kampmann 2000). I Norge tok Per Olav Tiller (1984, 1991) til orde for at man burde fange barns egne perspektiv, for å få innsikt i deres egen opplevelse av den barndommen de levde.

1.5.5 De store vitenskapelige fortellingene om barn angripes

Det sentrale prosjektet til mange postmodernistiske tenkerne har vært å forkaste de store vitenskapelige fortellingene, blant annet om barnet, til fordel for mer kontekstualisert-, kulturelt- og historisk forankret kunnskap. Barndomssosiologene Allison James, Alan Prout og Chris Jenks er blant dem som har opponert mot de store vitenskapelige fortellingene om barn og barndom. De har vært sentrale bidragsytere til det såkalte ”nye barndomsparadigmet”. Her er det særlig to bøker som stadig fremheves. Den ene er James og Prouts bok ”*Constructing and Reconstructing Childhood*”, med flere bidragsytere, som kom ut i 1990, og den andre er ”*Theorizing Childhood*”, forfattet av James, Jenks og Prout og kom ut i 1998 (ble utgitt på dansk i 1999). Det er først og fremst temaene ”barndom” og ”barnet som sosial aktør”, som står i fokus i disse bøkene. Det nye paradigmetets nøkkelideer er for det første at

barndom må forstås som en sosial konstruksjon, fordi det da legges til rette for at man kan kontekstualisere for eksempel de tidlige årene i et menneskes liv. I boken fra 1990 legger de til grunn at barndom verken er naturlig eller universell, og at den dreier seg om noe annet enn biologisk umodenhet. Barndommen relaterer seg både til spesifikke strukturelle og kulturelle forhold i det konkrete samfunnet der barnet lever, og vil derfor være et utslag av en bestemt sosial virkelighet, som ikke er konstant eller entydig, men som vil være i bevegelse. For det andre kan man ikke studere barndommen uten å ta hensyn til variabler som klasse, kjønn og etnisitet. For det tredje bør barns sosiale relasjoner og kulturer studeres uavhengig av voksen deltagelse og perspektiveringer. For det fjerde må barn forstås som aktive aktører, som er handlende og skapende individer i konstruksjonen av sine egne sosiale liv, andres liv og av samfunnet de lever i. Innenfor fagfeltet psykologi, tar Sommer i sin bok *”Barndomspsykologi - utvikling i en forandret verden”* (1996), til orde for at barn er mye mer kompetente, motstandsdyktige, robuste, og mer rettet inn mot menneskelig kommunikasjon, enn hva som er blitt hevdet innenfor dette fagfeltet tidligere. Han viser blant annet til Daniel Stern sin forskning på små barn og deres sosiale kompetanse. I den andre utgaven av sin bok som kom i 2004, presiserer Sommer at begrepene ”det kompetente barn”, ”det resiliente barn”, ”det motstandsdyktige barn” og ”det robuste barn” må forstås som relative og betingede begreper. Etter sin første bok hadde han nemlig erfart at hans lesere hadde oppfattet begrepene som absolutter. Barns kompetanse, motstandsdyktighet osv. må ses i sammenheng med deres utrustning og deres livsbetingelser.

1.5.6. Ulike fortellinger om barn i ulike tidsepoker

Når Thuen (2008) tar for seg temaet barnet og barndommen i historisk perspektiv, deler han forståelsen av barn og barndom inn i fem tidsepoker. Hver tidsepoke har sin ide om barnet og barndommen. I førmoderne tid mener han at ”det underdanige barnet” står sentralt. Med modernitetens gjennombrudd (opplysningstiden med blant andre J.Locke og J.J.Rousseau) kommer ”det formbare barnet” i fokus. I perioden 1870 – 1940 dominerer ”det beskyttede barnet”. Det er også i denne perioden at staten begynner å engasjere seg i beskyttelsen av barna, og Norge som det første land i Europa, får en barnevernlov i 1896 (vergerådsloven). I perioden 1945 – 1975 kommer ”det sårbare barnet” i fokus, som følge av utbredelsen av de psykiatriske og psykologiske ideene om barnet, som et sårbart og umodent individ. I denne perioden står ideen om velferdssamfunnet sentralt, og morskjærighet, enhetsskoler og barnehager er andre sentrale tema i tiden. Psykiatrien inntar barnevernet i denne perioden, og

man begynner å bruke begrepet ”barnets beste”. I perioden 1975 – 2008 har fokuset flyttet seg til ”det medvirkende barnet” (Thuen 2008). Likestillingsfamilien, forhandlinger mellom barn og foreldre, og ideen om ”å være seg selv”, er tema som ofte er på dagsorden i denne perioden. Barns rettigheter styrkes blant annet som følge av FNs barnekonvensjon om barns rettigheter (1989). I barnevernet begynner man å snakke om empowerment og myndiggjøring av brukerne. Thuen synliggjør hvordan ideer om barn og barndom er knyttet til historiske perioder og er avhengig av hvilke fortellinger som har fått lov å råde grunnen.

Denne gjennomgangen viser ikke bare at forestillingene om barnet har vært skiftende, den forteller også at noen temaer har blitt viet større oppmerksomhet enn andre, og at noen har hatt stor definisjonsmakt. Barnet har vært og kan gjøres til gjenstand for et mangesidig fokus; det naturlige barnet, det biologiske barnet, det psykiske barnet, det tenkende barnet, det sosiale barnet, det lekende barnet, det arbeidende barnet, det kulturelle barnet, det omsorgsfulle barnet, rettighetsbarnet, osv. Når man skal ha med levende barn å gjøre, vil det være av betydning hvilket blikk vi retter inn mot det, og ikke minst hvilke sider ved barnet vi er oppmerksom på. Fokuserer vi bare på det psykiske barnet, eller det sosiale barnet, blir dette et reduksjonistisk fokus. Konsekvensen av ideen om det sårbare og umodne barnet, kan ha ført til at barnet i mange sammenhenger har blitt behandlet som et objekt, som man har tatt beslutninger på vegne av, uten å gi barnet mulighet til å komme med innspill. Forstår man barn som handlende aktører i sitt hverdagsliv, blir det mer naturlig å behandle barnet som et subjekt, med erfaringer, tanker og følelser, som det kan være nyttig for voksne å lytte til, før de tar beslutninger som berører dem.

1.6 Barn som aktører

Vår oppfatning av barn vil naturlig nok få konsekvenser for hvordan vi vil forholde oss til dem. Konsekvenser av individualiseringen som har foregått i den vestlige verden de siste tiårene, samt det endrede synet på barn, har nok vært medvirkende faktorer til at FN i 1989 vedtok en konvensjon om barns rettigheter. I 2003 ble disse også innarbeidet i det norske lovverket. Barna har med dette fått en del selvstendige rettigheter. De siste 30 årene har også forskere vist mer interesse for å studere barn og barndom, hvor de også bruker barn som informanter (Cunningham 2000). Innen barnevernsforskning synes det også å være en økende tendens til at forskere bruker barn som informanter (jfr. blant andre Andenæs 1991, Horneman 1999, Edvardsen 1998, Hansen 2003, Follesø 2006). Barnas egne fortellinger vil

være viktige bidrag til å forstå dem og deres liv. Vil man forstå hvordan barn håndterer sine vilkår, krever det studier som bringer deres handleevne i forgrunnen, deres livsverden, deres daglige levde liv, deres erfaringer, forståelser, deres interaksjoner med hverandre og med voksne av forskjellige slag, deres strategier og handlingstaktikk (James, Jenks og Prout 1999). Disse forholdene må ses i sammenheng med de systemene eller strukturene som utgjør grunnleggende rammer for barnas liv. I forlengelsen av det nyere synet på barn, har barneforskningen begynt å orientere seg mer mot etnografi og kulturanalytiske fagområder (Kampmann 2000). Etnografi kan være en egnet metodologi for å studere barndom, da dette vil gi barn en mer direkte stemme og deltagelse i produksjonen av kunnskap. Et godt eksempel på en slik etnografisk studie av barns hverdagsliv i en dansk skole, en skolefritidsordning, og en sykehusavdeling for barn, er Susanne Højlunds (2002) studie. Barrie Thorne (1993:3) har gjort feltarbeid i skoler i USA, og sier hun er imponert over *”the ways in which children act, resist, rework, and create; they influence adults as well as being influenced by them”*. Barnekulturbegrepet har også bidratt til at barns tanker, intensjoner og følelser har fått lov å komme frem. Med inspirasjon fra poststrukturalistisk tenkning, blir det barna formidler, forstått i relasjon til konkrete historiske, sosiale og kulturelle livsbetingelser (Kampmann 2000). Kirsten Sandborgs (2002) intervju med hundre barn i alderen 9 til 12 år, om temaene kropp, følelser og filosofi, er et annet eksempel der barn har blitt brukt som informanter i forskning. Hun sier at følelser kan være vanskelig å ordsette, fordi de er kroppslige opplevelser, som har en annen dimensjon enn språklige begreper. Sandborg brukte tegning som hjelpemiddel for å få barn til å beskrive og snakke om sine følelser.

Institusjoner i samfunnet er ofte brukere av kunnskap som produseres av forskere. Derfor kan de også få stor definisjonsmakt/innflytelse med hensyn til hvem sine perspektiver som løftes frem. Kunnskap og ideer som vi bringer med oss, vil gjerne gi liv til våre praksiser. Hvorvidt barnevernsarbeidere inkluderer barna som aktører når de skal undersøke deres situasjon og hjelpebehov, er et av mine spørsmål i analysene av det empiriske materialet. Barna inngår også i en setting med andre aktører som de både langt på vei vil være avhengig av, og på mange måter er prisgitt.

1.7 Barnets avhengighet av andre - omsorg, oppdragelse og oppfølging

Voksne har et særlig ansvar i forhold til barn. I Norge deles dette ansvaret normalt mellom foreldre, barnehage og skole/skolefritidsordning, hvor foreldrene forventes å ha et hovedansvar for barnet. Sentrale temaer i dette ansvaret er omsorg, oppdragelse og opplæring. Når man vil se nærmere på innholdet i disse begrepene i historisk perspektiv, viser litteraturen at innholdet har variert avhengig av både historisk tid og kultur. I middelalderen for eksempel levde folk i følge Aries (1980), en mer kollektiv offentlig tilværelse (i Frankrike og sydeuropa), og flere enn foreldrene tok del i omsorgen og opplæringen av ungene. Det var dessuten vanlig at barna ble overlatt til fremmede både for å arbeide og bli oppdratt. Når man etter hvert ble mer opptatt av barnets utdanning, posisjon og fremtid, var dette en idé som kom fra kirkens og rettsvesenets menn, som var interessert i en moralsk reform i samfunnet. Som skrøpelige Guds skapninger, måtte barna både tas vare på, gjøres klokere, og oppdras til kristne mennesker. Denne oppfatningen ble etter hvert absorbert av foreldre og påvirket deres forhold til barna og oppdragelsen av dem, og har sågar inspirert oppdragelsen helt frem til det 20. århundre (Aries 1980). Når det gjaldt opplæring var det ikke bare de protestantiske tenkerne som ønsket utdanning for sine barn, men også det voksende borgerskapet (Hoyle i Pollock 1983). Ved overgangen til kapitalismen trengte man nemlig utdannede arbeidere (Pollock 1983). Utviklingen fra middelalderfamilien til 1600-tallsfamilien og til den moderne familien, var lenge begrenset til adelen, borgerskapet, de rike håndverkerne og de rike jordbrukerne. Fortsatt på 1800-tallet levde imidlertid store deler av befolkningen, den fattigste og mest tallrike, fortsatt som middelalderfamiliene (Aries 1980). Barndommen var forskjellig om man som barn tilhørte aristokratiet, middelklassen, bondefamilien eller arbeiderklassen. Ikke bare livsbetingelsene, men også selve forholdet mellom barn og foreldre kunne være forskjellig, avhengig av hvilken klasse barnet var født inn i. For eksempel praktiserte aristokratiet å sette bort spedbarn til ammer, mens fattigfolk tok hånd om spedbarna selv. Hardt arbeidende foreldre måtte få hjelp av besteforeldre og større søsken til barnepass. Litt større barn ble forstått som en økonomisk ressurs, som kunne bidra til husholdet gjennom arbeid. De deltok i arbeid på gårdene, ute på jordene eller med husdyrpass, eller de deltok i husarbeidet hjemme, eller hos andre familier. Andre ble tidlig lærlinger for å lære seg et håndverk. Jentene fikk gjerne opplæring av mødrene, eller andre kvinner, mens guttene fikk opplæring av fedrene eller andre menn. Da industrialiseringen grep om seg, var det mange barn, både gutter og jenter, som hadde arbeid i fabrikkene, til dels under svært dårlige forhold (Heywood 2001/2004). Tidligere tiders barn og unge ser ut til å ha hatt forskjelligartete

erfaringer knyttet både til klasse og kjønn. Dette forteller oss noe om at omsorg og oppdragelse av barn henger tett sammen med forhold i samfunnet. Oppdragelsen vil ikke være løsrevet fra samfunnet for øvrig. I dag er det andre forhold som råder i samfunnet (i den vestlige verden). Sentrale oppholdsarenaer for barn i dag er barnehage, skole og skolefritidsordning. Dessuten bruker mange barn og unge deler av sin fritid på organiserte fritidsaktiviteter. Foreldrene anses likevel som barnets mest sentrale omsorgspersoner. Selv om det eksisterer mange fellesnevnerer for barn i dag, forhindrer ikke dette at de kan ha svært ulike erfaringer knyttet til voksenverdenens omsorg og oppdragelse.

1.7.1 Omsorg

Pollock (1983) hevder at uten omsorg skades barnets utvikling. Forskning på mental helse og utvikling hos barn på institusjon har vist at barn må ha et visst minimum av omsorg fra noen for å utvikle seg normalt. Omsorg handler om at foreldre eller andre, involverer seg i sine barn, beskytter dem og sørger for at de ikke skader seg som følge av sine aktiviteter. Pollock (som er uenig med Aries i at foreldre i middelalderen unnlot å bekymre seg for barna og å knytte bånd til dem), mener at foreldre vil ta hånd om barna inntil de har opparbeidet tilstrekkelig kompetanse til å ta vare på seg selv. De vil bekymre seg for dem, og sørge ved deres død (det var ikke uvanlig at spedbarn og barn døde før i tiden). Sosialbiologisk teori har i følge Pollock, hatt stor gjennomslagskraft når det gjelder forståelsen av foreldre – barnforholdet. Denne predikerer at foreldre vil gjøre stor innsats for å sikre sitt avkoms overlevelse. Foreldre vil gi nok omsorg for å sikre seg at hvert barn skal ha mulighet for selv å bli foreldre i fremtiden. Pollock (1983) peker på at sosialbiologisk teori også har vært opptatt av konflikten mellom foreldrenes behov og barnas behov, men tilhengerne har ikke bekymret seg nevneverdig for kulturaspektet. Hun mener det er relevant å spørre om ikke sosioøkonomiske og religiøse faktorer kan overskygge genetikkens innflytelse på barn.

Utviklingspsykologiske retninger har vært opptatt av at barnet har behov for omsorg, oppfølging og beskyttelse av stabile og forutsigbare tilknytnings/omsorgspersoner, for å utvikle seg adekvat, og for å bli et ansvarlig individ som kan ta ansvar for seg selv. Hvis barnet får dekket behovene sine, er ideen at det gradvis utvikler seg en tilknytning til de stabile voksne, og dette vil danne mønster for barnets senere tilknytningsforhold. Hvis barnet ikke har slike stabile omsorgspersoner rundt seg, får tilknytningen et utrygt preg, eller i verste fall vil det ikke utvikle noen klar tilknytning. En utrygg tilknytning eller manglende

tilknytning vil kunne føre til vansker for barnet også i dets senere liv (Bunkholt 1994). Killen (2004) fokuserer også på barns tilknytning, og hun peker på viktige foreldreferdigheter som har betydning for å skape en trygg tilknytning hos barn. Hun sier at foreldre må ha i) evne til å oppfatte barnet realistisk, ii) evne til realistiske forventninger om de avhengighets- og følelsesmessige behov barnet kan dekke, iii) evne til realistiske forventninger til barnets mestring, iv) evne til å engasjere seg positivt i samspill med barnet, v) evne til empati med barnet, vi) evne til å prioritere barnets mest grunnleggende behov foran egne behov, og vii) evne til å bære egen smerte og frustrasjon uten å av reagere på barnet. Belastningsfaktorer i foreldrenes oppvekst, psykiske vansker, psykisk utviklingshemming, umodenhet og rusmisbruk hos foreldre, er faktorer som kan redusere foreldrenes mulighet for å være gode foreldre. Øvreeide (2009) og Kinge (2006) peker på at barnets utvikling synes å være prisgitt at de voksne omsorgspersonene kan tone seg inn på barnets følelsesmessige tilstand, og respondere på dets initiativ. Dette har betydning for barnets utvikling av selvbilde og bilde av andre. Barnets erfaring med andre lærer barnet hvorvidt det er verdt noe, og om det kan stole på andre. Stern (1995) er opptatt av at selvet, dvs. selvfølelse, selvforståelse og selvutfoldelse, skapes i samspill med andre. Felles for disse forfatterne er at de er opptatt av at omsorgen skal bidra til god psykisk helse hos barnet, og et positivt selvbilde. Ivaretakelse av barnets fysiske helse vil også være et element i omsorgsytingen. Fysisk helse er gjerne avhengig av et balansert kosthold, søvn og fysisk aktivitet. Det kan også være vanskelig å skille oppdragelse og opplæring fra omsorg, da de gjerne vil inngå som elementer i en omsorgsutøvelse.

Larsen (2004) refererer til at begrepet omsorg intuitivt gir assosiasjoner i retning av beskyttelse og ivaretakelse. Han peker på at omsorg i barnevernets regi, tidligere betydde god nok bolig, god nok mat og gode nok klær. Larsen hevder at dette fokuset ikke vil være tilstrekkelig når man snakker om omsorg for barn i dag. Omsorgsbegrepet må differensieres i forhold til barnets muligheter for utvikling og forandring. I stedet for å bruke begrepet omsorg, vil Larsen heller snakke om at barn og unge trenger tydelige og tilbakevendende grenser, positiv feedback, muligheter for å oppleve mestring, og relasjoner som er kontinuerlige, stabile og troverdige over tid. Nygren (1995) er også opptatt av omsorgsbegrepet i tilknytning til omsorg for barn. Han forsøker å operasjonalisere begrepet ved å dele det inn i tre områder; i) behovsomsorg, ii) utviklingsomsorg og iii) oppdragelsesomsorg. Behovsomsorgen skal ivareta barnets vesentligste behov på de mest hensiktsmessige tidspunktene for barnet. Utviklingsomsorgen skal bidra til at barnet utvikler seg sosialt, kognitivt, psykososialt, motorisk, og den skal ivareta barnets helse og fysiske

utvikling. Oppdragelsesomsorg dreier seg om formidling av verdier, normer og ideologi. Dens målsetting er at den skal bidra til at barnet gjennom egne virksomheter, selv klarer å tilfredsstille sosialt aksepterte behov, på en sosialt akseptabel måte, og slik at barnet kan realisere et meningsfylt liv, i et bestemt samfunn, i en bestemt kultur, gjennom å forvalte egen utvikling, på sosialt akseptable måter. Disse tre områdene vil i mange situasjoner være flettet inn i hverandre (Nygren 1995). Foruten å bidra positivt til barnets fysiske og psykiske helse og utvikling, innebærer Nygrens perspektiv en forventning til foreldre om å bidra til å oppøve barnets sosiale kompetanse. Nygren refererer til at det er komponenter av oppdragelse og læring innbakt i omsorgsvirksomhet. Omsorgs- og oppdragerutøvelsen vil gjerne avhenge av hvilket barnesyn man forfekter som voksen. Sommer (2004) refererer til at man lenge har betraktet barn som passive mottakere av voksnes omsorg og oppdragelse, men at denne holdningen er i ferd med å bli foreldet. Nå tenker man i større grad at barn selv er aktive i å søke omsorg fra både voksne og andre barn, og selv er aktiv i sin egen lærings- og utviklingsprosess (Sommer 2004). Hvorvidt voksne forfekter det ene eller det andre synet i sin omsorg og oppdragelse av barn, får gjerne innvirkning på forventningene man har til barnet og til egen omsorgs- og oppdragerrolle.

1.7.2 Oppdragelse og opplæring

DeMause (1980) trekker frem perioden fra 1800 til 1950, som en periode hvor man har vært særlig opptatt av sosialiseringen av barnet. Det har vært et mål å trene og veilede barnet slik at det kunne sosialiseres til en god samfunnsborger med akseptabel atferd. Psykoanalysen, funksjonalismen og behaviorismen har blitt brukt som forståelsesmodeller i denne sammenheng (DeMause 1980). Fra 1950 og frem til i dag beskriver DeMause foreldre som mer empatiske, og de forsøker å møte sine barns behov på ulike alderstrinn, noe han synes å mene har sammenheng med en endret holdning til barn. Kinge (2006) refererer delvis til det samme, når hun peker på to svært ulike oppdragelsessyn. Det ene synet (eldre sosialiseringsteori) legger vekt på at barnet først og fremst skal adlyde, og styres utenfra. De som forfekter dette synet oppfattet barn som mer eller mindre "tomme bokser" eller "ubeskrevne blad" fra fødselen, eller som umodne og asosiale, og barna må følgelig sosialiseres, fylles og påvirkes av voksne. Et slik oppdragelsesideologi vil innby til å behandle barnet som et objekt. Det andre oppdragelsessynet dreier seg om at barnet primært skal styre seg selv innenfra. Til grunn for denne ideen ligger en oppfatning av barnet som sosialt, relasjonssøkende og kompetent (relativ) fra fødselen av. Barnets utvikling vil imidlertid være

prisgitt den voksnes evne til å tone seg inn på dets følelsesmessige tilstand, og respondere på dets initiativ. Kinge peker på at samspillet bør kjennetegnes av gjensidighet og respekt. Denne ideologien innbyr i større grad til å behandle barnet som subjekt. Sjansen for at man går inn i dialog og samarbeid med barnet vil være større med denne ideologien i bakhodet. Kinge (2006) peker på at man vil være opptatt av å fremme barnets indre motivasjon, utvikle barnets selvstendighet og dets egen indre ansvarlighet. Man har tro på barnets indre ressurser, men er samtidig opptatt av at det vil være de voksne som har ansvaret for det som skjer i kontaktforholdet. Kinges fremstilling synliggjør på en god måte konsekvensene av de ulike barneforståelser, med hensyn til omsorg og oppdragelse av barn. (Foreldres) oppdragelsesstil kan ha sammenheng med blant annet synet på barnet og oppfatningen av forelderrollen. Sommer (1996, 2004) refererer til fire ulike oppdragelsesstiler, som påvirker barnet forskjellig. Den første er i) autoritativ oppdragelsesstil, hvor foreldrene både stiller krav til barnet og imøtekommer barnets initiativ og ønsker. Dette anses for å være en demokratisk oppdragelsesform, hvor både foreldres og barns rettigheter respekteres, og kan minne om det andre synet som Kinge (2006) refererer til. Den andre stilen Sommer refererer til er ii) autoritær oppdragelsesstil, hvor det stilles store krav til barnet, men hvor barnets ønsker i liten grad imøtekommes. Ved uenighet og konflikt må barnet adlyde, og foreldrene går i liten grad inn i dialog med barnet. Den tredje stilen er iii) permissiv oppdragelsesstil, hvor foreldrene er unnvikende når det gjelder å stille krav til barnet, og barnets ønsker går foran foreldrenes. Foreldrene griper ikke inn for å sette grenser i forhold til barnet når det bryter alminnelige regler og normer. Barna inndras også ofte i beslutninger og må ta stilling i saker, det ikke er i stand til å overskue konsekvensene av. Den fjerde oppdragelsesstilen blir kaldt iv) uinvolverende oppdragelsesstil, hvor foreldrene verken stiller krav til barna, eller gir respons på barnas initiativ. Ut over å sørge for mat og klær til barnet, viser slike foreldre en begrenset interesse for barnets ve og vel. Dette er i følge Sommer (2004) en sjelden forekommende oppdragerstil. Oppdragelsesstil kan synes å ha betydning for barnet, men det er grunn til å stille spørsmål ved denne kategoriske inndelingen av foreldres oppdragelse. Det vil være sannsynlig at foreldres oppdragelsesform varierer noe, avhengig av situasjon og kontekst.

Målet med oppdragelsen vil gjerne være at barnet skal kunne inngå i samspill med sine omgivelser på en positiv måte, og tilegne seg de ferdigheter som er nødvendig for å klare seg innenfor den kulturen og det samfunnet det lever i. Sommer (2004) er opptatt av at oppdragelse og opplæring vil ha rot i en konkret kontekst og en kultur. Han peker på at samfunnet vårt har blitt mer globalisert, vi utsettes for store mengder informasjon, og får

større valgmuligheter. Barn har fått en markant utvidelse av for eksempel sin sosiale horisont, de må i mye større grad foreta valg livet igjennom, forhandle om livsstil, håndtere abstrakte symboler og skape selv-identitet ved å forholde seg refleksivt til seg selv og andre. Dette har økt kravet til barnet om interaktiv kompetanse, eller evnen til å lese forskjellige sosiale situasjoner og samtidig kunne inngå aktivt, avstemt og tilpasset i mange forskjellige sosiale sammenhenger. Dette stiller krav til voksne om å hjelpe barnet til å forstå ulike kulturelle koder, samt å hjelpe barna med redigeringsarbeidet. I lek eller andre settinger må barn for eksempel ha evne til selvkontroll, selvmarkering og evne til å skifte posisjon og rolle. Sommer (2004) peker på at konsekvensene av å ikke beherske de kulturelle kodene i de settingene barnet inngår i, kan bli avvisning og isolasjon. Frønes (2003) refererer til at utvikling av kompetanse og refleksjon drives fram av sosial og kulturell erfaring, og særlig av motsetningsfylte erfaringer. Sommer (2004) synes å oppfatte at voksne er hovedaktørene i barnets kompetansetilegnelse og samfunns- og kulturintegrasjon, og at det er den daglige omsorg, oppdragelse og pedagogikk som fører frem til kompetanseutvikling. Frønes (1998) som har vært opptatt av barn-barn-relasjoner og kompetanseoverføringer barn imellom, peker imidlertid på at det skjer mye kompetanseoverføring barn imellom. Noen påstår sågar at barns jevnaldrende, eller andre har større innflytelse på barna, enn foreldrene har (Heywood 2001/2004). Psykologen Judith Rich Harris mener at foreldrene gir sine gener videre til barna, og at 40 – 50 % av det personlighetsmessige kan tilskrives arv, mens resten skyldes miljøpåvirkning. Hun hevder at foreldrenes barneoppdragelsesfilosofi sannsynligvis har liten betydning, fordi barn lærer hvordan de skal oppføre seg utenfor hjemmet, gjennom medlemskap i ulike sosiale grupper (Harris 2000).

Frønes synes langt på vei å være på linje med Sommer, når det gjelder forståelsen av hvilke kompetanser barn bør utvikle for å henge med i dagens samfunn. Frønes (2003) hevder at det moderne samfunnet ikke bare krever kompetanse på ulike yrkesområder, men også en utviklet sosial og kommunikativ kompetanse, og evne til forståelse og refleksjon. På samfunnsnivå understrekes betydningen av kompetente, høyt utdannede samfunnsmedlemmer, noe som i skolen tar form av utdanningskonkurransen. Kunnskapskravet bidrar til fokus på kvalifisering og mestring. Skole og utdanning blir dermed sentralt i oppdragelsen og i barne- og ungdomskulturen. Å rekke opp hånda og svare når læreren spør er ikke nok i den moderne verden, det er den aktive og selvstendige som belønnes. Utdanningssamfunnet legger premissene for de dominerende kulturelle mønstrene, for barns institusjonelle verden, og for om man lykkes eller ikke. Frønes (2003:33) peker på at begreper som ”winner”, ”drop out” og

”taper” er knyttet nettopp til utdanningssamfunnet. Dersom barn har foreldre som ikke makter å leve opp til kravene, kan de lett sakke akterut.

1.7.3. Foreldrerolle og foreldres oppgaver

Forventningene til foreldrerollen synes å avhenge av hvilket samfunn, og hvilken kultur man lever i. I et kollektivistisk samfunn vil det gjerne være andre forventninger både til foreldrene og barnet, enn hva som vil være tilfelle i et såkalt individualistisk samfunn. I mer kollektivistiske samfunn ville man ikke legge vekt på oppdragelse til selvstendighet på samme måte som i et individualistisk samfunn (Larsen 2004). I vår moderne verden synes det å være forventninger om at foreldre skal bidra positivt både til barnets fysiske og psykiske helse og utvikling. De forventes å bidra til at barnet utvikler et positivt selvbylde, sosial- og kommunikativ kompetanse, at de lærer seg ferdigheter for å mestre dagens samfunn, og ferdigheter som setter det i stand til etter hvert å ta vare på seg selv. Det er altså ikke nok å sørge for mat, klær og bolig til barnet. Larsen (2001, 2004) peker på at i den vestlige postmoderne kulturen, må familien sørge for å gi barn og unge ”indre” arbeidsmodeller, indre strukturer, eller en indre organisering, som muliggjør selvstendighet, fornuftige valg, forhandlings- og gjensidighets- eller samspillskompetanse. Tillit og gjensidighet i forholdet mellom barn, unge og foreldre, og at barnet opplever kontinuitet og stabilitet, vil ha betydning for hvorvidt familien kan løse sine oppgaver (Larsen 2001). Larsen referer til det biologiske prinsippet i Lov om barneverntjenester, og fremhever at et godt foreldreskap ikke primært handler om biologi. Det handler vel så mye om kulturelle, sosiale og psykologiske forhold. Når familien ikke kan løse sin hovedoppgave tilfredsstillende, mister den sin legitimitet, og dette gir samfunnet rett til å gripe inn enten med ulike hjelpetiltak, eller mer omfattende tiltak. Det blir da barnevernets oppgave å ivareta de oppgavene som foreldrene ikke greier å ivareta (Larsen 2004). Collin-Hansen (2008) fremhever at foreldre ikke har en ren omsorgsrolle overfor sine barn. De må også være skoleforeldre, dvs. at de må følge opp barnet i forhold til skolen, og må dessuten kunne stå på barrikadene for barnet sitt, slik at det får det som det har krav på fra samfunnets side, blant annet for å unngå marginalisering. Kunnskapssamfunnet stiller krav om at foreldrene samarbeider med skolen og følger opp barna i skolesammenheng. Collin-Hansen (2008) peker i likhet med Frønes (2003) på at skolen og utdanningssamfunnet kan bidra til marginalisering av barn. Barn i dag oppholder seg store deler av hverdagen i ulike oppvekstinstitusjoner (skole, barnehage, skolefritidsordning), og det kan synes noe uklart hvordan disse institusjonenes oppgaver avgrenses i forhold til foreldrenes oppgaver.

Dersom barn for eksempel har problemer i skolen, er det da skolens eller foreldrenes ansvar, eller begges ansvar, å forsøke å løse denne floken? Når barnevernet skal undersøke et barns situasjon og hjelpebehov, i forbindelse med bekymring for barnet, kan det synes som barnevernsarbeiderne bør innta et bredt blikk mot saken. I kapittel 8 vil jeg komme tilbake til det innholdsmessige fokuset i barnevernets undersøkelser av barnets situasjon og hjelpebehov.

1.8 Avhandlingens oppbygging

I kapittel 2 setter jeg fokus på *aspekter ved barnevernets historiske utvikling i Norge, og på undersøkelsesplikten til dagens barnevern*. Når man velger å analysere et diskursivt felt, vil historien være av betydning, fordi den kan fortelle oss noe om diskursive endringer innenfor et felt. Dagens praksis kan relateres til en historisk utvikling innenfor feltet. Den historiske utviklingen i barnevernet kan relateres både til politikk (lover, prioriteringer, organiseringer, holdninger/moral/ideologi), kunnskap og perspektiver som lever i feltet, og praksis. Kapittel 3 har tittelen *Barnet i barnevernet*. Her vil jeg presentere en rekke undersøkelser/forskningsrapporter, hvor barn med tiltak fra barnevernet har vært informanter. De forteller om sine erfaringer med barnevernets praksis. Jeg peker også på barns rettigheter i tilknytning til barnevernets undersøkelser, på formålet med å ha samtaler med barn i slike sammenhenger, samt utfordringer man kan stå overfor når det gjelder samtaler med barn. I kapittel 4 gjør jeg rede for *diskursteori og diskursanalyse*, som har inspirert analysene i denne avhandlingen. Michel Foucault har bidratt til forståelse av diskursbegrepet, hvordan kunnskap og makt henger sammen, og hvordan begreper kan bli styringsredskaper for praksis i et felt. Norman Fairclough har vist hvordan man kan studere og analysere (mikroanalyse og makroanalyse) et konkret empirisk felt, ved å fokusere på språket som lever i feltet. Kapittel 5 omhandler *redegjørelser for, og refleksjoner rundt det metodiske opplegget i forbindelse med innsamlingen av empirien* som ligger til grunn for analysene i denne avhandlingen. I kapitlene 6, 7 og 8 vil jeg innta et mikroanalytisk blikk på praksisen i feltet. I kapittel 6 presenterer jeg *bekymringsmeldingene og forespørselene om hjelp* som lå til grunn for barnevernets undersøkelser, i de ni sakene jeg har samlet informasjon om. Kapitlene 7 og 8 er en beskrivelse av barnevernets undersøkelsespraksis. I kapittel 7 beskriver jeg først og fremst de tre barneverntjenestenes mer organisatoriske *fremgangsmåter og rutiner for å undersøke barns situasjon og hjelpebehov*. Jeg forsøker å synliggjøre hvordan ulike undersøkelsesmodeller og undersøkelsessjangere er knyttet opp til bestemte former for fornuft, og hvordan disse får betydning både for inkludering av barna i

undersøkelsesprosessen, og i forhold til å få tak på barnets perspektiv. I kapittel 8 beskriver jeg *barnevernsarbeidernes barnevernfaglige fokus i undersøkelser* av sakene. Jeg retter fokuset mot de spørsmålene, eller temaene som barnevernsarbeiderne setter på dagsorden i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, ser på hvem som slippes til med sine fortellinger, hvilke fortellinger som fortelles om barna, deres situasjon, og deres hjelpebehov, og hvordan barnevernsarbeiderne oppsummerer disse fortellingene, og konkluderer i sakene. I kapittel 9 vil jeg innta et mer makroorientert blikk på barnevernets undersøkelsespraksis. Jeg vil se nærmere på *barneverntjenestenes diskursorden, og den diskursive praksisens betydning for konstituering av barneperspektiver*. Forholdet mellom kunnskap og makt vil stå sentralt.

2. Aspekter ved barnevernets historiske utvikling i Norge og undersøkelsesplikten til dagens barnevern

2.1 Innledning

Barnevernet er den offentlige (politiske og faglige) institusjonen i Norge, som skal ta seg av saker hvor det er bekymring for barns ve og vel. Oppgavene er fordelt mellom statlige og kommunale myndigheter og instanser. Hver kommune har for eksempel sin barneverntjeneste, som skal følge med på, og hjelpe barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, samt sørge for å bidra til at de får trygge oppvekstvilkår (jfr. Lov om barneverntjenester 1992, § 1-1). Staten har blant annet ansvar for institusjonsbarnevernet, rekruttering og opplæring av fosterforeldre, samt å initiere forskning innen området barnevern. Barnevernet skal ved siden av den generelle velferdspolitikken, familiepolitikken og barnepolitikken, sikre velferd for utsatte barn og unge, og barn som har lidd overlast. Det er en del av samfunnets sosiale sikringsapparat, og innebærer en bestemt form for styring og kontroll med familieliv, barneomsorg og barneoppdragelse.

I tidligere tider var slekten eller ulike private velgjørere en viktig brikke i omsorg og oppdragelse av barn og unge som manglet forsørgere, eller hadde foreldre som ikke kunne følge opp. Mot slutten av 1800-tallet kom det offentlige mer på banen og tok et større ansvar for barn og unge som manglet tilsyn, eller som på andre måter hadde det vanskelig. Årsakene til at barnevernet har kommet på banen i forhold til barn og unge ser ut til å ha variert. Både negative følger av blant annet industrisamfunnet, epidemier, fattigdom, arbeidsløshet, dårlig hygiene, vold, kriminalitet, rus, psykiske problemer, skillsmiss, eller moralsk forfall er forhold som har blitt oppgitt som trusler mot barn og unge i samfunnet. Barnevernets begrunnelser for sin inngripen, ser imidlertid ut til å ha skiftet karakter fra begynnelsen av 1900-tallet og til i dag (Hagen 1996, 2001). I barnevernets barndom (i Norge) og frem mot ca. 1950 - 60-tallet synes det å ha vært ytre nød og moralsk forfall som har ligget til grunn for tiltak. Siden 1960-tallet ser det ut til at fokuset i barnevernssaker har flyttet seg mer mot individers psyke, atferd og samspill. Dette kan skyldes ulike fagdisipliners påvirkning på barnevernet. Flere referer blant annet til medisinen og psykologiens innpass i barnevernet (Ogden og Backe-Hansen 1994, Egelund & Sundell 2001, Backe-Hansen 2001b). Siden midten på 1900-tallet har også staten sørget for utdanning av barnevernets ansatte, og i dag

forventes det at barnevernsarbeiderne trekker veksler på faglig kunnskap i sitt arbeid. Jussen har også hatt en plass i barnevernet, og de siste årene har lovverket blant annet fokusert mer på barns og foreldres rettigheter (Egelund og Sundell 2001). Med velferdsstaten har det med andre ord blitt skapt et rom for ulike fagpersoner og eksperter (jfr. Dean 2008), som påberoper seg kunnskap om barn og unge, samt om ulike problemtyper som antas å være skadelig for barns ve og vel.

En del av jobben til barnevernsarbeiderne i den kommunale barneverntjenesten, er å ta imot bekymringsmeldinger, å gjøre undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, samt bistå barnet med hjelp når det er behov for dette. Dette innebærer blant annet å vurdere hva som kan være skadelig for barn og unge her og nå, og i fremtiden. Barnevernsarbeidere er henvist til å vurdere grenser for normalitet og avvik, blant annet når det gjelder omsorg og oppdragelse i relasjon til barnets behov og ”barnets beste”. Lovverket har imidlertid ikke alltid lagt opp til at det er barnets behov og ”barnets beste” som skulle stå i fokus for vurderingene. Når det gjelder barnevernets tiltak overfor barn og unge, ser det ut til at institusjonene har spilt en sentral rolle i store deler av 1900-tallet. Først mot slutten av 1900-tallet synes hjelpetiltak i hjemmet, og fosterhjem å ha overtatt som de mest brukte tiltakene. I dette kapitlet vil jeg gå nærmere inn i barnevernets historie i Norge, og forsøke å gi et grovt bilde av den utviklingen som har foregått innenfor barnevernets tenkning og praksis.

2.2 Slektens ansvar, legdsystem, kristen barmhjertighet og veldedighet

Det har ikke alltid vært et offentlig anliggende å iverksette tiltak når barn og unge ble forsømt, mishandlet, eller mistet foreldrene. Frem til det 12. og 13. århundre var det først og fremst ætten som var det viktigste sosiale sikringssystemet. Slechtsmedlemmene hadde krav på hjelp og beskyttelse, men også plikt til å innordne seg slektens krav til livsførsel. I den eldre lovgivningen ble slektens plikt til forsørgelse sidestilt med arveretten. Man fikk arverett til rikdom, men også til fattigdom. De som ikke hadde noen slekt var ille ute, og dette gjaldt blant annet mange barn (Hagen 1996). De første tegn på et offentlig engasjement i forhold til barn, finner vi i landskapslovene fra 12. århundre, som senere ble videreført i Magnus Lagabøtes lov. Her ble det bestemt at gårdene i herredet skulle ta hånd om de fattige i tur og orden, og la dem få mat og husly for en periode. Denne husgangen dannet grunnlaget for det senere legdsystemet. Kirken engasjerte seg tidlig for å hjelpe de fattige, syke og svake (Hagen

1996). De hadde store eiendommer hvor de kunne huse de som trengte hjelp. Reformasjonen på slutten av 1500-tallet førte imidlertid til at klostrene ble lukket og kirken mistet mange av sine eiendommer. Dermed mistet kirken muligheten for å huse alle dem de hadde tatt seg av. Store deler av kirkens omsorgsvirksomhet brøt sammen, og mange ble henvist til tiggervirksomhet. Som følge av reformasjonen og de strukturelle endringene i samfunnet fra 16-1700 tallet, vokste arbeidsløsheten, fattigdommen og tiggingen til et stort samfunnsproblem. Christian IV forsøkte å gjøre noe med dette, og det ble blant annet besluttet at barn skulle settes i lære, i stedet for å drive løsgjengeri og tigging (Hagen 1996).

I siste halvdel av 1700-tallet kom den første offentlige fattighjelpen i Norge i form av fire stiftsforordninger, som skulle regulere fattigforsorgen og løsgjengerstraffer (Akershus 1741, Bergen 1755, Christiansand 1786 og Trondheim 1790). Disse virket helt frem til ny nasjonal fattiglov ble vedtatt i 1845. Hovedformene for hjelp var legd, almisser og institusjoner, hvor de siste gjerne ble koblet sammen med straffesystemet (blant annet tukthus). Med fattigforordningen av 1741 kom det første tegnet på at barn skulle behandles annerledes enn voksne. Det ble slått fast at en skulle unngå å sette små barn bort på legd, da stadig bytte av oppholdssted ble ansett som uheldig for barnet. Barna skulle i stedet settes bort til oppfostring hos bra folk. Betalingen ble gjerne vurdert i forhold til den arbeidsressursen som barnet representerte, og barna måtte tjene gratis hos husbonden mot kost og losji i noen år, etter at de var fylt 15 år (Hagen 1996). Også private velgjørere engasjerte seg i forhold til fattige og foreldreløse. De sørget for opprettelsen av fattighus, hvor også barn ble inkludert (Hagen 1996). På 16 og 1700-tallet ble det etablert flere barnehjem og såkalte vaisenhus. I Norge ble det første barnehjemmet opprettet i Trondheim i 1635. En pest hadde gjort mange barn foreldreløse, og det var nødvendig å finne en løsning for disse barna (Hagen 1996). Også den såkalte "redningsbevegelsen" sørget for å etablere en rekke institusjoner for barn og unge. Den hadde sitt utspring i Roma på slutten av 1700-tallet, men nådde etter hvert Norge, og førte til at det filantropiske redningsselskapet "De Nødlidendes Venner" ble stiftet i Trondheim i 1827. Denne opprettet etter hvert barneasyl for barn mellom tre og sju år, samt redningsanstalter, eller oppdragelsesanstalter (Thuen 2002). Formålet med redningsanstaltene var å bøte på uverdige oppvekstforhold, og gi opplæring og omsorg til forlatte, forsømte, eller "vanartede" eldre barn. Redningsanstalten på Grønland skulle blant annet erstatte de tradisjonelle straffetiltak (tukthusplassering) for barn. Tukthus og gapestokk ble brukt for å hindre skoleskulk, og for å presse igjennom den nye allmueskoleplikten som ble innført ved kongelig forordning i 1739 (jfr. Befring 1983). Før 1800-tallet var det nesten utenkelig at

staten skulle blande seg i forholdet mellom foreldre og barn. Men etter hvert som reformatorer i deler av Europa og Nord-Amerika begynte å befatte seg med emner som sunnhet, kriminalitet, moral, fattigdom og skolegang, begynte logikken å endre seg til fordel for filantropi og statens inngripen i familieanliggender. I Frankrike var det blant annet på slutten av 1700-tallet og på 1800-tallet, en lang kampanje for beskyttelse av barn. Det ble oppfordret til en bedre hygiene og til regelmessig familieliv. Det foregikk en form for overvåkning av arbeiderklassefamilier, mener Heywood (2001/2004). Det var en økende interesse for å bedre barns livsvilkår, noe som førte til en rekke reformer innenfor kriminalomsorgen, skolesektoren, og sosial- og helsesektoren både ute i Europa og i Norge.

2.3 Staten engasjerer seg i barns ve og vel

Mot slutten av 1800-tallet kom staten mer på banen i forhold til barn som manglet forsørgere, led overlast, eller begikk kriminelle handlinger. I Norge ble man påvirket av det som skjedde i andre land på dette feltet. Strømninger ute i Europa bidro sannsynligvis til at Stortinget i 1874 for eksempel foretok en endring i kriminalloven, som fastsatte at unge lovbrøyttere mellom 10 og 14 år kunne dømmes til opphold i rednings- eller oppdragelsesanstalt, i stedet for fengsel (NOU 2009:8 *Kompetanseutvikling i barnevernet*: 22). Etter hvert kom vergerådsloven av 1896, som fikk betydning for det offentliges engasjement i forhold til barn og unge som manglet forsørgere, begikk moralske overtramp, eller led nød. Denne satte Norge på kartet som det første land i Europa med en egen barnevernlovgivning.

2.3.1 Utviklingen innen barnevernlovgivningen i Norge

Barnevernlovgivningen kan fortelle oss noe om det offentliges engasjement i forhold til barn og unge som lider overlast, eller begår lovbrudd. Den kan også si oss noe om samfunnets syn på barn og unge. Både holdningene til barn og holdningene til hvordan man vil hjelpe dem, har endret seg fra vergerådsloven ble vedtatt i 1896, til barnevernloven av 1953, og til dagens lov om barneverntjenester av 1992. Med vergerådsloven var man primært opptatt av å beskytte samfunnet mot kriminelle og moralsk fordervede barn og unge (Stang Dahl 1978). Med lov om barnevern av 1953 hadde man flyttet fokus mot "barnets behov" og "barnets beste" (M Y. Larsen 2004). "Barnets behov" og "barnets beste" står fortsatt sentralt i barneverntjenesteloven av 1992. Barnet har imidlertid fått styrket sine rettigheter gjennom den sistnevnte loven.

2.3.1.1 Vergerådsloven

Inspirert av det som foregikk ute i Europa når det gjaldt kriminalpolitikk og sosialpolitikk, engasjerte riksadvokat, dr. juris Bernhard Getz (1850-1901) seg i forholdene for barn og unge i Norge. Han kom til å stå i spissen for en lovreform som fikk betydning for forsømte barn og unge. Han ledet komitèarbeidene for ny straffelov og straffeprosesslov, og bidro til at Stortinget i 1896 vedtok "Lov om forsømte barns behandling", som etter hvert ble kalt vergerådsloven. Det var et hovedpoeng for Getz at omsorgen for de forsømte barna ikke lenger skulle være en oppgave for filantropisk virksomhet, men et ansvar staten måtte ta, dersom en skulle få en aktiv kriminalpolitikk. Hans tanker var inspirert av europeiske reformer for behandling av unge lovovertridere, og han ville blant annet ha barna ut av fengslene. Behandling av kriminelle unge skulle sees i sammenheng med barn som hadde behov for beskyttelse og oppdragelse, og som var omfattet av fattigloven og skoleloven. Han ville bedre de sosiale forholdene, og ønsket å forebygge kriminalitet gjennom behandling og opplæring av de unge. Getz lovforslag var imidlertid i første rekke et tiltak for å forhindre kriminalitet, og ikke et tiltak som først og fremst skulle verne barn mot nød og lidelse. Lovforslaget åpnet for noe helt nytt, nemlig at det offentlige fikk adgang til å overta omsorgen og foreldremyndigheten for barn og unge mot foreldrenes vilje (Hagen 2006). Getz forkastet også domstolene som det beste avgjørelsesorganet i barnevernssaker. I domstolenes behandling av skyldspørsmål, spilte bevisførsel en sentral rolle. Getz ville ha et annet organ i stedet, som kunne bygge sine vurderinger på foreldrenes og barnas karakterer og levesett. Det var ikke selve handlingene som skulle vektlegges, men årsakene til handlingene som skulle være avgjørende for valg av tiltak. Dette er et prinsipp som fortsatt er sentralt i barnevernsarbeidet (Hagen 1996). Vergerådsloven slo fast at det skulle opprettes kommunale vergeråd som fikk til oppgave å føre tilsyn med barns situasjon, samt å gi formaninger til foreldre som ikke skjøttet sin oppgave på en akseptabel måte. Moralen hadde en sentral plass i tilsynet og formaningene. Om forholdene ikke endret seg, kunne vergerådet plassere barnet i en "hederlig familie" (fosterhjem), på barnehjem, skolehjem eller tvangsskole. Barnevernet i vergerådslovens tid ble nærmest ensbetydende med institusjonsomsorg. I kjølvannet av vergerådsloven overtok staten de private rednings- og oppdragelsesanstaltene, samtidig med at nye institusjoner ble opprettet. Praksisen overfor barn og unge utviklet seg imidlertid ikke slik som Getz, og de som stod bak lovreformene, hadde tenkt seg. Det ble etter hvert avdekket grove overgrep, vanskjøtsel, og krenking av barns integritet i institusjonene, blant annet som følge av at institusjonene var gjennomsyret av en straffedogmatikk (Hagen 1996). Barnet som rettssubjekt var ikke noe tema da vergerådsloven ble vedtatt, og loven inneholdt heller ikke

noen bestemmelser om barns rettigheter (M. Y. Larsen 2004). To verdenskriger skulle bidra til at det gikk lang tid før det skjedde noen endring av betydning i lovgivningen som omhandlet utsatte og forsømte barn. Getz satte imidlertid en standard som fikk betydning for utviklingen etter 2. verdenskrig, og den neste barnevernloven som ble vedtatt i 1953.

2.3.1.2 Lov om barnevern av 1953

En viktig målsetting med barnevernloven av 1953 var å lage et barnvern som skulle fungere som et hjelpende organ, heller enn et formanende og tuktede organ. Myndighetene ønsket å fjerne vergerådslovens straffende og kriminalistiske preg (Ericsson 2003, M. Y. Larsen 2004). Under arbeidet med lovutkastet var det flere tema som var gjenstand for debatt. Et av temaene var forholdet mellom hjelp og kontroll. Et annet var forholdet mellom vitenskap og religion, og et tredje var forholdet mellom embetsmennesenes viten og den folkelige fornuft. I forhold til det sistnevnte tema var spørsmålet om det var ekspertenes eller de folkevalgtes vurderinger som skulle dominere barnevernsarbeidet? Mange ønsket å styrke den moderne sakkunnskapen i barnevernet, mens andre var redd for at den kristne moral skulle skyves ut på sidelinjen, om ekspertkunnskapen fikk for stor plass (Ericsson 2003). Det endte med at de moderne vitenskapene fikk gjennomslag i den nye loven, til fordel for moralen. Kunnskap fra fagområdene psykiatri og psykologi gjorde at forståelsen for barns og foreldres situasjon ble større, og den moralske fordømmelsen ble nedtonet (NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet*). Den nye barnpsykologien bidro til en ny språkbruk i loven. I stedet for uttrykk som ”sedelig forkommen”, ble det for eksempel nå brukt uttrykk som ”dårlig tilpasning til omgivelsene” (M. Y. Larsen 2004:16). Barnet fikk imidlertid svært begrensede rettigheter med loven av 1953. Det fikk en uttalerett før vedtak skulle treffes (jfr, § 8), men hadde ingen rett til å være til stede under behandling av saken. Når barnet var fylt 15 år og forstod hva saken gjaldt, kunne det anke et vedtak. Barnet ble primært oppfattet som en ”sakens gjenstand” (M. Y. Larsen 2004: 17). Loven av 1953 representerte lite nytt med hensyn til hvilke tilstander (kriser og problemer) i barn og unges oppvekst som førte til inngrep og intervensjon fra barnevernets side (NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet*). I tillegg til at vitenskapelig kunnskap fikk gjennomslag, la loven opp til at det skulle fokuseres på forebygging, fremfor tiltak som tvang og omsorgsovertakelse. Dette skulle skje gjennom tilsyn i hjemmet, økonomisk støtte til familiene, det skulle sørges for plass i barnehage for barnet, eller lignende. Forebyggingstanken førte til at plassering av barn utenfor hjemmet bare skulle skje som en siste utvei, etter at man hadde prøvd tiltak i hjemmet. Det var et mål å styrke familien som oppvekstarena (NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet*).

Dersom barnet likevel måtte plasseres utenfor hjemmet, skulle man fortrinnsvis velge fosterhjem. Et tredje element som fagområdene psykiatri og psykologi hadde brakt inn i den nye loven, var fokuset på behandling og sakkyndige utredninger av barna (jfr. Larsen, M. Y. 2004). En fjerde forskjell var at det arbeidet som hadde vært spredd på vergerådet, fattigvesenet og helserådet i kommunene, nå ble samlet i en kommunal barnevernsnemnd (politisk organ) (Hagen 1996). Denne skulle følge med på barns situasjon i kommunen, vurdere bekymringsmeldinger, fatte beslutninger og sette i verk tiltak overfor barn og unge. I debatten om nemdas sammensetning ble det stilt spørsmål om nemda skulle ha med en dommer, en lege og en prest (Ericsson 2003). Juristen representerte loven, legen medisinen og presten moralen. Debatten og kampen handlet dermed også om barnevernets ideologiske forankring. Det endte med at embetsmennene måtte vike for de folkevalgte og den ”allmennmenneskelige” fornuft, med unntak av dommeren. Dommeren fikk innpass fordi adgangen til tvang mot foreldre og barn hadde blitt opprettholdt i barnevernloven av 1953 (G. Larsen 2002: 91-100). Fylkesmannen fikk ansvar for å føre tilsyn med barnevernet i kommunene. Barnevernet ble også flyttet fra skolevesenets forvaltning til sosialvesenets forvaltning. Barnevernet fikk imidlertid ingen sentral plass ved de kommunale sosialkontorene. Det ble opplevd som noe vanskelig og konfliktfylt, og fikk liten positiv profil i kommunene (NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet*).

På 1980-tallet startet arbeidet med en ny barnevernlov. I NOU 1985: 18 *Lov om sosiale tjenester mv.* forutsatte departementet at lov om barneverntjenester og lov om sosiale tjenester skulle slås sammen til en lov. I drøftingene rundt det nye lovutkastet ble barns rettigheter satt på dagsorden. Med utgangspunkt i barnelovens § 31 drøftet sosiallovkomiteen tre ulike problemstillinger knyttet til barns rettigheter, nemlig barnets selvbestemmelsesrett, barnets rett til å bli hørt, og barnets rett til å utøve partsrettigheter. Komiteen gikk inn for at barn skulle høres fra de var 12 år, og det skulle legges vekt på hva de mente. De foreslo også fulle partsrettigheter for barnet fra det var 12 år. Et regjeringsskifte i 1989 førte imidlertid til at man gikk bort fra ideen om en felles sosiallov, og det ble besluttet at barneverndelen av loven, skulle fremmes som et eget lovforslag (M. Y. Larsen 2004). I begynnelsen på 1990 tallet, mens arbeidene med den nye loven pågikk, kom de såkalte ”mappebarna” i fokus. Det dreide seg om bekymringsmeldinger på barn som hadde blitt liggende ubehandlet i lengre tid på sosialkontorene rundt omkring i kommunene. Det var fagforeningene NBF (Norsk barnevernpedagogforbund) og NOSO (Norsk sosionomforbund) som pekte på at bekymringsmeldinger som var meldt til sosialkontoret, ikke ble undersøkt og fulgt opp med

tiltak. Også Barneombudet engasjerte seg, og anmeldte to kommuner for brudd på loven. Problemet med at saker ikke ble undersøkt, var sannsynligvis et landsomfattende problem, og det ble i forbindelse med det nye lovforslaget reist spørsmål om det skulle nedfelles i loven en bestemmelse som gav barnet rett på hjelp fra barneverntjenesten (jfr. M. Y. Larsen 2004). I den nye Lov om barneverntjenester av 1992 ble det imidlertid ikke nedfelt noen bestemmelse som gav barnet rett til hjelp fra barnevernet. Grunnen var sannsynligvis frykten for at det skulle bli reist erstatningskrav mot kommuner som ikke fulgte opp lovpålegget (M. Y. Larsen 2004). Fokuset på barnets behov, barnets rettigheter og interesser skulle imidlertid bli styrket i loven.

2.3.1.3 Lov om barneverntjenester 1992

I formålsparagrafen i Lov om barneverntjenester 1992 heter det at barn og unge skal sikres *nødvendig hjelp og omsorg til rett tid* (jfr. § 1-1). Loven inneholdt også en bestemmelse om at barnet skulle informeres og tas med på råd når barnets utvikling, modning og sakens art tilsa det. Når barnet var fylt 12 år skulle det alltid få si sin mening før det ble truffet vedtak om plassering utenfor hjemmet, og det skulle legges vekt på hva barnet mente. I august 2003 ble denne aldersgrensen vedtatt senket til 7 år (trådte i kraft fra okt. 2003). I dagens lov heter det at *et barn som er fylt 7 år og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelser i sak som berører ham eller henne. Barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet*. Barnet kan opptre som part i en sak og gjøre partsrettigheter gjeldende fra det har fylt 15 år og forstår hva saken gjelder. Fylkesnemda kan også innvilge barn under 15 år partsrettigheter i særlige tilfeller. I saker som gjelder tiltak for barn med alvorlige atferdsvansker skal barnet alltid regnes som part (jfr. § 6-3). Denne styrkingen av barnets rettigheter kan blant annet sees i sammenheng med at Norge i 1991 ratifiserte FNs Barnekonvensjonen av 1989.

Hovedprinsippene i barnekonvensjonen er at barn har rett til ”protection”, ”provision” og ”participation” (NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet*: 24). Norge forpliktet seg dermed til å oppfylle kravene i konvensjonen, og barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk lov fra og med 1. oktober 2003. I den nye barneverntjenesteloven av 1992 stilles det krav om at hver kommune skal ha en administrasjon med en leder som har ansvar for oppgavene etter loven. Denne skal gi råd og veiledning, treffe vedtak eller innstille til vedtak, forberede saker til fylkesnemda, og iverksette og følge opp tiltak. De folkevalgte barnevernsnemdene ble nå erstattet av en fylkesnemd for sosiale saker, som et ledd i styrkingen av rettsikkerheten til barn og foreldre. Fylkesnemdene er domstolslignende organ, som skulle ledes av en jurist og

settes sammen av sakkyndige og legfolk. Denne skulle treffe beslutninger i omsorgsovertakelsessaker og tvangssaker. Det ble også innført tidsfrister for barnevernets gjennomgang av bekymringsmeldinger, barnevernets undersøkelser i saker, og for igangsetting av tiltak. Ellers har mye av den samme tankegangen som rådet i barnevernloven av 1953, blitt videreført i loven av 1992 (NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet*). Loven bygger på fire prinsipper; i) hensynet til barnets beste, ii) det biologiske prinsippet, iii) riktig hjelp til rett tid, og iv) det mildeste inngreps prinsipp (jfr. Einarsson og Sandbæk 97). Disse prinsippene formidler verdiene i barneverntjenesteloven, og innebærer at det er "barnets beste" som skal stå i fokus. Det skal tas hensyn til barnet når det er interessen motsetninger mellom barn og foreldre. Det biologiske prinsippet legger opp til at barn og foreldre i utgangspunktet hører sammen, og man skal sette i verk tiltak som kan bidra til at barn og foreldre kan fortsette å bo sammen. Rett hjelp til rett tid innebærer at barnevernet skal komme tidlig inn med nødvendig hjelp. Det skal ikke undersøke mer enn nødvendig, og heller ikke sette i verk tiltak utover det som er nødvendig. Når lovens intensjoner og bestemmelser skal følges opp i praksis, vil både holdninger, kunnskapene barnevernsarbeiderne trekker veksler på, politiske rammebetingelser og prioriteringer ha betydning.

2.4 Offentlig politikk og barnevernets praksis på 1900-tallet

Offentlig politikk handler om ønsker og visjoner, om verdier, politiske vedtak og prioriteringer. Politikken uttrykkes gjennom lovgivning, rammevilkår, oppfordringer og praksis. Når det gjelder barnevernspolitikken i Norge, har det i store deler av 1900-tallet hovedsakelig handlet om institusjoner. Det var først langt ut i andre halvdel av 1900-tallet at fosterhjem og hjelpetiltak i barnets hjem og familie, fikk et større omfang enn institusjonsplasseringer.

2.4.1 Omsorg, oppdragelse og behandling i institusjon

Det var to institusjonstyper som dominerte institusjonsomsorgen, nemlig skolehjemmene og barnehjemmene. Skolehjemmene var primært oppdragelsesanstalter, og de var dominert av pedagoger (Hagen 1996). Modellen for barnehjemmene var familien, og barnehjemmet skulle være barnets familie, og et sted de skulle vokse opp. I motsetning til skolehjemmene var barnehjemmene ikke tunge institusjoner med en sterk profesjonsgruppe. Barnehjemmene var i stor grad drevet av kristne eller veldedige foreninger og organisasjoner. Av 160 barnehjem i 1946 var 142 eid og drevet av private. De andre var kommunale, hvorav de fleste var eid av

Oslo kommune (Hagen 1996). Etter krigen (2. verdenskrig) kom institusjonene i søkelyset på grunn av omsorgsvikt og mishandling. Departementet sørget for tilsynsbesøk på institusjonene, og mange institusjoner ble lagt ned. Dette bidro til mangel på institusjonsplasser. Departementet satte vilkår for godkjenning og fortsatt drift av institusjoner. Det ble blant annet stilt krav om at styreren skulle ta Statens ettårige barnevernskurs, og økonomien skulle sikres ved at kommunen som plasserte barnet, skulle betale den reelle forpleiningsutgiften. Dette førte i en periode til en bedring for barnhjemmenes situasjon. Kommunene fulgte imidlertid ikke opp de økonomiske forpliktelsene, og på 1970-tallet ble mange institusjoner lagt ned fordi de ikke hadde penger til drift. Det ble imidlertid opprettet noen få ungdomshjem i stedet (Hagen 1996).

Historien til skolehjemmene som tok i mot mange barn fra barnevernet ser noe annerledes ut. I 1951 (Lov om spesialskoler) ble skolehjemmene omgjort til spesialskoler for barn og unge med tilpasningsvansker. De ble en del av spesialskoleverkets institusjoner hvor spesialpedagogikk ble et dominerende fag. Mens spesialskolene sorterte inn under skoleverket, skulle barnevernet komme til å høre inn under sosialdepartementet. Forsøk på å flytte spesialskolene inn under sosialdepartementet ble motarbeidet av spesialskolenes fagmiljø. Det skjedde etter hvert også en økende ansvarsfraskrivelse hos spesialskolene mot å ta imot barnevernets barn (Hagen 1996). Etter hvert begynte man på det politiske plan å få store forventinger til psykiatrisk behandling av barn og unge med vansker. Man så for seg at behandling skulle kurere deres vansker. På 1960-tallet ble det således rom for at den barne- og ungdomspsykiatriske sektoren kunne etablere seg med poliklinikker og behandlingshjem. Disse fikk et sterkt fagmiljø hvor familiebehandling og miljøterapi ble sentrale behandlingsformer. Utviklingen gikk imidlertid langsomt, og behandlingsmetodene førte i følge Hagen (1996) ikke frem.

Spesialskolene og behandlingshjemmene hadde ulik administrativ tilknytning, og forskjellige faglige tradisjoner. Spesialskoler for barn og unge med atferdsvansker hørte inn under direktoratet for spesialskoler, og disse videreførte arven fra vergerådslovens skolehjem. Behandlingshjemmene hørte inn under helsevesenet (Ericsson 2003). Hagen (2001) peker på de faglige motsetningene mellom disse institusjonene. Spesialskolene var tilhengere av pedagogisk disiplin, mens behandlingshjemmene som var inspirert av psykodynamisk tenkning, stod for en "friere" oppdragelse. Barnevernet befant seg mellom disse tradisjonene, og motsetningen mellom pedagogikk og psykologisk behandling, bidro ikke til noen gode

løsninger for institusjonsomsorgen (Hagen 2001). Den pedagogiske tradisjonen og de gamle oppdragsprinsippene som hadde preget skolehjemmene, kom etter hvert stadig mer i miskreditt, og førte etter hvert til nedleggelse av en rekke institusjoner.

Tenkningen rundt vanskeligstilte barn i første periode av barnevernlovens (1953) levetid, handlet om segregering, spesialisering og sentralisering. Fra 1950 tallet og fremover ble det gjort et skille mellom barn som bare trengte omsorg, og barn som trengte behandling. Den første gruppen ble gjerne plassert i fosterhjem, mens den andre gruppen ble plassert i institusjon, enten spesialskoler eller behandlingshjem. Ideen om å ”putte riktig barn i riktig boks” stod sterkt, og kunne innebære at barn måtte flytte nokså langt hjemmefra (Ericsson 2003: 325). Etter hvert var det noen som hevet røsten og uttrykte sin tvil om denne segregeringstenkningen var riktig. I 1967 uttrykte daværende statssekretær Kåre Kristiansen i et foredrag, at inndelingen av barna i kategorier som ”kriminelle, sosiale, pedagogiske, psykologiske eller psykiatriske” kunne være nokså tilfeldig. Han spurte om det var faglig riktig å opprettholde et slikt skille, fordi det som regel ikke var snakk om et enten eller, men et både – og, fordi problemene ofte kunne være sammensatt. Han argumenterte for en integrering heller enn en segregering (Ericsson 2003: 325). Bevisst bruk av fosterhjem ved langvarige plasseringer, samt mangelen på behandlingsinstitusjoner førte til at barne- og ungdomshjemmene, som var blitt etablert, skiftet karakter. De måtte blant annet ta seg av barna som ikke behandlingsapparatet kunne ta imot. Problembelastningen hos barn og unge ble større, og oppholdstiden på institusjonene ble kortere (Hagen 1996). Barnevernets tiltaksapparat var først og fremst institusjoner drevet av private, og det var begrenset med fagutdannet personale på institusjonene. I 1980 fikk fylkeskommunene ansvaret for etablering og drift av barnevernsinstitusjoner, og fikk også en viktig rolle i utbyggingen av omsorgs- og behandlingsinstitusjoner for barn og unge. I mai 2003 (trådte i kraft fra 01.jan. 2004) ble det vedtatt at ansvaret for barnevernsinstitusjonene skulle overtas av staten.

2.4.2 Mot mer bruk av hjelpetiltak i hjemmet og bruk av fosterhjem ved omsorgsovertagelser mot slutten av 1900-tallet

Intensjonen i barnevernloven av 1953 var å hegne om familien, og forebyggende tiltak skulle benyttes foran institusjonsplassering. Fosterhjem skulle fortrinnsvis benyttes dersom barnet måtte tas under omsorg. Barnvernet endret imidlertid ikke praksis umiddelbart etter lovens ikrafttredelse. Det fortsatte lenge med å fjerne barn fra familiene og plassere dem langvarig i

institusjoner. Mellom 1950 og 1980 sank imidlertid antall institusjonsplasser nokså drastisk (fra 4406 plasser i barne- og ungdomshjem i 1952 til 1134 plasser i 1976) (Hagen 2001). Antall barn med tiltak økte jevnt i perioden (fra 4994 i 1955 og til 18000 i 1991). Dette betydde at barnevernet hadde begynt å velge andre tiltak enn institusjon, i forhold til vanskeligstilte barn og unge. Parallelt med nedgangen i institusjonsplasser, skjedde det en dreining mot mer bruk av forebyggende tiltak i familiene, og mer bruk av fosterhjem. En oversikt over barn med vernetiltak i perioden mellom 1904 til 1991 utarbeidet av Grinde (1993: 52) viser at i 1955 blir institusjon brukt som tiltak i 83 % av tilfellene, mens 17 % fikk forebyggende tiltak. Institusjonsplasseringene reduseres sakte men sikkert frem mot 1991 (28 %), mens de forebyggende tiltakene økte tilsvarende (56 %) (15 % var registrert på "Annet"). Det skjer altså en endring i tenkning og praksis i barnevernet i løpet av perioden mellom ca. 1950 til ca. 1990.

2.5 Statlige utredninger, stortingsmeldinger og handlingsprogrammer på barnevernsfeltet

Siden 1970-tallet har det kommet flere statlige utredninger som har handlet om barnevernets virksomhet. Som følge av at internasjonale og nasjonale forskere hadde satt barnemishandling og incest på dagsorden på 1970-tallet, satte regjeringen i 1979 ned et utvalg som fikk i oppgave å utrede tiltak mot barnemishandling. Da NOU 1982:26 *Barnemishandling og omsorgssvikt* kom ble det erkjent at det i mange saker kunne være konflikt mellom barn og foreldre, og at barnet trengte en særlig beskyttelse fra samfunnet (Ericsson 2003). I 1980 kom det også to norske rapporter som avdekket at mange av "barnevernets" barn hadde hatt en svært ustabil tilværelse, med mange flyttinger bak seg (jfr. Flaatten og Sandbæk 1980, Svensson 1980). Denne praksisen stod i strid med mange fagpersoners understekning av barnets behov for stabilitet og varig tilknytning til omsorgspersoner (Ericsson 2003). Det ble påpekt at barnevernet drev mer foreldrevern enn barnevern. Dette bidro til en ny gjennomgang av barnevernet og en ny stortingsmelding; St. meld. 72 (1984-85) *Om barne- og ungdomsvernet*, som drøftet prinsipielle sider ved barnevernet og tiltak for bedring av barnevernet. Det ble påpekt at barnevernet fremstod som en relativt umoderne sosialpolitisk ordning (Slettebø og Seim 2001). Som følge av dette gikk regjeringen inn for en treårig handlingsplan (1986-1989) for å styrke barnevernet. Det ble gitt tilskudd til kommunene, satt i gang etterutdanningstilbud til alle i barnevernet, og etablert fire regionale forskningscentre som skulle drive forsknings- og utviklingsarbeid i barnevernet (Barnevernets utviklingscentre

i Tromsø, Trondheim, Bergen og Oslo). I 1989 ble det besluttet at barnevernet skulle overføres fra sosialdepartementet til Forbruker- og administrasjonsdepartementet, som hadde familiesaker. Det ble også besluttet at det skulle fremmes en egen lov for barnevernet, det som skulle bli Lov om barneverntjenester av 1992. Da Arbeiderpartiet kom til makten i 1990, ble departementets navn endret til Barne- og familiedepartementet, og de iverksatte en ny og mer omfattende handlingsplan for barnevernet; - program for nasjonal utvikling for barnevernet 1991-1993. Tiltakene var øremerkede tilskudd til kommuner og fylkeskommuner, tidsfrister for behandling av saker, styrking av akuttbereidskapen, og utbygging av tiltaksapparatet i kommuner og fylkeskommuner. Det ble påpekt behov for omstilling og effektivisering. Dette var første gang i historien at staten gikk inn med store økonomiske midler for å styrke barnevernet. Samtidig påla staten kommuner og fylkeskommuner klare direktiver og rapporteringsplikt (Hagen 1996). En av de utløsende årsakene til denne satsingen på barnevernet, var oppmerksomheten omkring de såkalte ”mappebarna”. Formålet med handlingsplanen (og reformprogrammet som var satt i verk i kommunesektoren for å modernisere offentlig sektor, på begynnelsen av 1980-tallet (jfr. Slettebø og Seim 2001)) var å skape et mer offensivt barnevern. Handlingsplanen la opp til en hurtigere omstillingsprosess i barnevernet og et mer effektivt barnevern. Bedre og raskere saksbehandling var et av målene, i tillegg til at tjenesten og tiltakene skulle tilpasses bedre til problemene og de politiske målene (Slettebø og Seim 2001). Ved overgangen til et nytt årtusen kom Barne- og familiedepartementet med en utredning (NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*) som beskrev tilstanden i barnevernet i Norge på dette tidspunktet. Utvalget skulle ha særlig fokus på foreldre og barn sine rettigheter, utvikling av hjelpetiltak, forebyggende tiltak i familie og nærmiljø, og fosterhjemmene. NOUen ble fulgt opp med St.meld. nr. 40 (2001-2002) *Om barne- og ungdomsvernet*, og i 2009 kom enda en utredning; NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet*. Den tar for seg kvalifikasjonene hos og kvalifiseringen av de som skal jobbe i barnevernet.

2.6 Tilstanden i barnevernet ved overgangen til et nytt årtusen

Bakgrunnen for at barnevernet griper inn overfor barn og unge ved overgangen til et nytt årtusen, oppgis i NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* å være vanskjøtsel, fysisk og psykisk mishandling, seksuelle overgrep, foreldres manglende omsorgsevne, foreldres psykiske helse og foreldres rusmisbruk, og atferdsvansker. Selv om det ikke lar seg dokumentere statistisk, antar utvalget at forholdsvis mange av foreldrene som kommer i kontakt med barnevernet, har

hatt det mer problematisk i barndommen enn gjennomsnittsførelde, og at dette bidrar til at forekomsten av indre problemer i disse familiene sannsynligvis er høyere. Utvalget bak NOU'en peker imidlertid på at familiene som mottar hjelp fra barnevernet ofte er økonomisk og sosialt underprivilegerte, med lavere utdanning, lavere yrkesaktivitet enn befolkningen for øvrig, og de har en bruttoinntekt som ligger under gjennomsnittet i befolkningen. Utvalget peker på at barnevernet synes å være lite opptatt av dette. Det refereres også til at det blant barnevernets praktikere, synes å være uenighet om hva som oppfattes som risiko for barn og unge. Det er en tendens til å blande sammen vurderinger av barns behov, og vurderinger av den risikoen barn utsettes for (NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*). Noen peker på at foreldres rusmisbruk skaper vansker for barn (jfr. Frid Hansen 1994, Brubakk 2002, Bunkholdt og Sandbæk 2008), eller at foreldres psykiske helsetilstand kan skape problemer for barn (jfr. Sundfær 2002, Glistrup 2004). Andre peker på hvilke skader omsorgssvikt, fysiske og psykiske overgrep, eller vold og seksuelle overgrep kan få for barn (Killen 2004, Bunkholdt og Sandbæk 2008). Barnets egen atferd oppgis imidlertid også som årsak til at barn kommer i berøring med barnevernet. Jenks (1996) peker på at barn selv har begått overgrep mot andre barn (mobbing, vold, misbruk) og til og med drap. Ved inngangen til et nytt årtusen har antall bekymringsmeldinger økt, og det varierer hvem som melder bekymringer, og hva som oppgis som årsak til at barnevernet setter i verk undersøkelser i saker.

2.6.1 Bekymringsmeldinger

Når noen er bekymret for et barn, eller mener at et barn og dets foreldre trenger hjelp fra barnevernet, kan de melde bekymringen til barnevernet. Lærere, barnehagepersonell og helsepersonell har meldeplikt til barnevernet, dersom de bekymrer seg for at et barn blir forsømt eller mishandlet. Statistikken viser at barnevernet i norske kommuner mottok 23 459 bekymringsmeldinger i 2006. Dette var en økning på 10 % sammenlignet med året før. Tabell 1 under viser også at antall bekymringsmeldinger har økt relativt mye fra 1997 til 2006.

Tabell 1 Bekymringsmeldinger til barnevernet. Hele landet.

År	Antall bekymringsmeldinger
1997	15761
2005	21316
2006	23459

<http://www.ssb.no/emner/03/03/10/barnevernund/tab-2007-09-25-02.html>

Statistikken inneholder ikke opplysninger om alle bekymringsmeldinger som kommer til barnevernet, kun de sakene hvor barnevernet har satt i gang undersøkelser (jfr. Statistisk sentralbyrå 2008). Hvor mange bekymringsmeldinger barnevernet mottar totalt pr år, synes dermed å være uklart.

Neste tabell viser hvem som meldte bekymringer til barnevernet i 2006, samt hvor mange henvendelser de ulike gruppene stod for. Av tabell 2 ser vi at mor/far er den gruppen som henvender seg hyppigst til barnevernet. Ellers var både skolen, politiet og barneverntjenesten blant de instansene som meldte bekymring hyppigst. Tabellen viser også at barn selv tar kontakt med barnevernet og ber om hjelp.

Tabell 2 Hvem meldte bekymring til barnevernet i 2007

Hvem melder	Antall henvendelser	Hvem melder	Antall henvendelser
Barnet selv	432	Helsestasjon	1 287
Mor/far	4 546	Lege/sykehus	1 268
Familie for øvrig	832	Skole	2 591
Naboer	692	Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT)	440
Sosialkontortjenesten	1 073	Politi/lensmann	2 679
Barneverntjenesten	2 584	Barne- og ungdomspsykiatri/voksenpsykiatri	922
Barnevernsvakt	1 696	Andre	2 946
Barnehage	750	Uoppgitt	9

<http://www.ssb.no/emner/03/03/10/barnevernund/tab-2007-09-25-02.html>

Når barnevernet fører statistikk over bekymringsmeldinger og henvendelser som fører til undersøkelser, registrerer de også årsaken til bekymringsmeldingen eller undersøkelsen. Registreringen foregår ved at de krysser av på et standardisert skjema med ferdig formulerte kategorier som vist i tabell 3 under.

Tabell 3 Årsaken til barnevernets undersøkelser. Hele landet

2006	Omsorgsvikt/ mishandling	Forholdene i hjemmet	Atferdsavvik hos barnet	Annet/Uoppgitt
23 459	5 446	12 845	4 210	4 389

<http://www.ssb.no/emner/03/03/10/barnevernund/tab-2007-09-25-02.html>

For 2006 viser denne registreringen at i hver fjerde sak (23 %) var rubrikken *omsorgssvikt/mishandling* benyttet som begrunnelse for barnevernets undersøkelse i saken. 18 % av undersøkelsene var begrunnet ut fra *atferdsavvik hos barnet*. I over halvparten (55 %) av sakene var det krysset av i rubrikken for *tilhøva i heimen, særlige behov*. Kategoriene er diffuse og klassifiseringene gir et utydelig bilde av hva sakene egentlig dreier seg om. Likevel forteller kategoriene at oppmerksomheten i stor grad er konsentrert om hjemmet til barnet. Grinde (1995) som har sett nærmere på statistikken fant at for de yngste barna, dominerte kategorien omsorgssvikt, og for ungdommene dominerte kategorien atferdsproblemer. Statistikkens kategorier bidrar ikke til å vise kompleksiteten i sakene, men fungerer kanskje snarere tvert imot reduksjonistisk, både i forhold til fokus og årsaksforklaringer. Utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* fant store variasjoner i barnevernets henleggelse av bekymringsmeldinger. Funn fra undersøkelser gjort i byene Bergen (Havnen, Christiansen & Havik 1998 og Christiansen, Havnen & Havik 1998), Trondheim (Drugli og Marthinsen 1998) og Tromsø (Holtan 1997), tyder på at både meldingens saksinnhold og selve meldingsinstansen, hadde betydning for om barneverntjenesten besluttet å iverksette tiltak i saken, eller ikke. Det var større tilbøyelighet til å iverksette tiltak i familien når foreldrene selv meldte saken til barnevernet, enn hvis melderer var en offentlig innstans. Det mest markante funnet ble gjort i Bergensundersøkelsen. Nesten 80 prosent av 33 bekymringsmeldinger om omsorgssvikt og mishandling, førte ikke til tiltak fra barnevernet. Denne store henleggelsesprosenten kan ha sammenheng med barnevernets undersøkelsespraksis.

2.6.3 Barnevernets undersøkelser og saksfremstilling

Forskningsskildene som utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* støtter seg på, peker mot at fokuset i barnevernets undersøkelser/saksutredning i hovedsak konsentreres om problemer. Fokuset rettes mot det som ikke fungerer, mot synlig negativ atferd, og i stor grad mot foreldrene (primært moren) og deres barndomserfaringer/opplevelse. Dette fokuset kan

lett trekke oppmerksomheten bort fra barna, og eventuelt andre kritiske forhold ved barnas oppvekstsituasjon. Utvalget vil forklare det snevre fokuset med at barnevernet har vært preget av et psykologiserende og individuelt orientert perspektiv på barn og barnefamiliers problemer. Utvalget mener at man gjennom et slikt fokus vil stå i fare for å bidra til en negativ utvikling i familien, uansett hvilke beslutninger og tiltak som blir iverksatt. Ved siden av manglende fokus på fattigdomsproblematikken, pekes det også på at betydningen av kjønn og makt i liten grad problematiseres i barnevernets utredninger. Dette burde være et sentralt tema i familier hvor det dreier seg om vold og seksuelle overgrep. Maktutøvelse som ikke tar form av fysisk vold, eller grov utnyttning, ser i liten grad ut til å inngå i barnevernets forståelsesmodeller. Barnevernet konsentrerer sine undersøkelser rundt familien, og barns og unges vansker tilskrives primært familien. Forhold ved samfunnet eller andre aktørers innvirkning på barn, unngår i stor grad en oppvekstfaglig kritisk oppmerksomhet. Utvalget konkluderer med at det er behov for nye forståelsesmåter og tilnæringsmetoder i barnevernet, slik at man kan komme i takt med det reelle risikobildet for barn og unge (NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*). Det som utvalget peker på, støttes langt på vei av andre forskere. Både Backe-Hansen (2001a og b), Uggerhøj (2000) og Rød (2004) peker på at fokuset i barnevernsutredninger i stor grad synes å være rettet mot foreldres atferd og psykopatologi. Uggerhøjs (2000) kvalitative studie av en familieinstitusjon i Danmark som gjør foreldrevurderinger for de kommunale barneverntjenestene, konkluderte med at barnas situasjon ikke ble belyst i særlig grad i de skriftlige dokumentene. Rød (2004) som har sett nærmere på tre barneverntjenesters undersøkelser og beslutninger i barnevernssaker, hevder at barnevernets vurderinger og undersøkelser primært synes å være fokusert rundt patologiske og dysfunksjonelle sider ved familien. Backe-Hansen (2001b) har studert hvordan mødre fremstilles i barnevernets saksfremstillinger, når det argumenteres med omsorgsovertagelser av barn. Hun fant at vurderingen av barns omsorgssituasjon konsentrerte seg om egenskaper ved mødrene, eller problemene mødrene hadde. Selv om moren bodde sammen med barnefaren, eller en annen mann som kunne være alkoholisert og voldelig, ble moren kritisert for at hun ikke greide å skjerme barna mot mannen, og det ble stilt spørsmål ved hennes omsorgsevne. Moren tillegges i stor grad skylden for omsorgssvikten. Gjennom en beskrivelse av utilstrekkelighet og patologi, bidrar barnevernet til å stigmatisere mødrene, ved å posisjonere dem som inkompetente mødre og personer. Det foregikk en leting etter diagnostiske kategorier og typologier om mødrene. På tross av at mange av disse mødrene (og barna) levde under vanskelige sosiale og økonomiske forhold, fikk dette liten plass i saksfremstillingene. Backe- Hansen peker imidlertid på at dette ikke er særegent ved

barnevernet, barnepsykiatrien har lang tradisjon med det som ofte blir kalt ”mother-blaming”(Backe-Hansen 2001b). Egelund (1997) peker på at noe av årsaken til det dominerende fokuset på mødrene i barnevernets saksutredninger, kan skyldes at det siden 1970-tallet har vært større interesse for å forske på psykologi og psykopatologi, enn levekår og fattigdom innenfor barnevernforskningen. Andenæs (1997) kritiserer barnevernet for å ha for lite fokus på familienes hverdagsliv. Hun peker på at familiene som kommer i berøring med barnevernet (de fleste alenemødrefamilier), gjerne mangler både materielle ressurser, har hatt liten støtte i sosialt nettverk, og har opplevd å ha liten mulighet for å kunne påvirke sine egne livsbetingelser. Andenæs peker også på mangelen på ressursfokus i barnevernet, og mener dette har sammenheng med barnevernets forståelsesmodeller. Egelund & Sundell (2001) peker på at det sterke foreldrefokuset i saksutredninger, kan ha sammenheng med at lovgivningen i den vestlige verden, tar utgangspunkt i en forståelse av at det først og fremst er foreldres omsorgssvikt som skaper problemer, eller vansker for barn. Flere forskere har pekt på at barna som sakene omhandler, er lite synlig i saksdokumentene (Claussen og Tiller 1997, Havnen, Christiansen & Havik 1998, Oppedal 1997, Egelund 1997, Hæstbæk 1997, Christensen 1998, Husby 2000, Uggerhøj 2001, Sørensen 2001, Havik, Hassel og Poulsson 2003, Bo og Gel 2003). Jo yngre barnet er, jo sjeldnere ser det ut til at det kommer til orde. Utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* refererer også til at barnas egne synspunkter i liten grad var registrert i barnevernets saksdokumenter, og de ble i liten grad vektlagt i barnevernets beslutninger. Det pekes på at det er stort rom for forbedringer når det gjelder foreldres og barns deltakelse i barnevernssaker. Interessen for barnas egne fortellinger kan altså synes å ha vært svært begrenset, når barnevernet undersøker barnets situasjon og hjelpebehov. Dette gir grunn til å spørre hvorvidt barnas rettsikkerhet blir ivaretatt.

Da utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* gjorde sine utredninger, fant de betydelige forskjeller i praksis mellom kommuner og bydeler, både når det gjaldt prosesser og resultater i tilknytning til barnevernets beslutninger i meldings- og undersøkelsessaker. I et av ti tilfeller var saksbehandler alene om å fatte beslutninger i saker. Tidsfristene for behandling av sakene i kommunene ble imidlertid stort sett overholdt, og utvalget fastslår at fylkesnemnda representerer en forbedring av partenes rettsikkerhet, sammenlignet med den tidligere ordningen med barnevernsmemder. Det pekes imidlertid både på behovet for å bedre saksbehandlingen i kommunene, og på behovet for å bedre skjønnsutøvelsen i barnevernet. Utvalgets funn vedrørende vurderinger og skjønn i barnevernets undersøkelser, støttes av funnene Rød (2004) gjorde. Rød utfordret 20 barnevernssarbeidere ved tre ulike

barneverntjenester til å foreta vurderinger og beslutninger i en alvorlig sak de fikk seg forelagt. Han studerte deretter hvordan barnevernsarbeiderne arbeidet seg frem mot beslutninger i saken. Han fant at det var sprik mellom barnevernets faglige argumentasjon og beslutninger, det manglet begreper som koblet argument og beslutninger, analysene var dominert av fokus på svikt og mangler ved foreldrenes atferd, og selve omsorgssvikten ble mangelfullt synliggjort. Barnevernsarbeiderne benyttet i liten grad erfaringer fra tidligere saker i sine vurderinger, og faglige kilder ble ikke benyttet som støtte for beslutningene. Vurderingene ved de tre barneverntjenestene hadde samme struktur og fremsto som svært like. Den manglende systematikk og argumentasjon Rød fant i arbeidsprosessen frem mot beslutningen, gjør at han stiller spørsmål ved kvaliteten på barnevernets arbeid i undersøkelser og beslutninger. Hensikten med barnevernets undersøkelser i saker er å avdekke hjelpebehov og vurdere tiltak.

2.6.4 Tiltak og bakgrunn for iverksetting av tiltak

Hjelpetiltak (i hjemmet) synes å være de mest anvendte tiltakene barnevernet benytter. I følge barnevernsstatistikken var det 42 600 barn som mottok tiltak fra barnevernet i løpet av 2007, hvorav 34 900 fikk hjelpetiltak. Antall barn med barnevernstiltak 31. desember 2007 var 32 705. Aldersmessig fordeler barna med tiltak seg som vist i tabellen under.

Tabell 4 Barn med tiltak fra barnevernet ut fra alder 31.12. 2007. Hele landet

Alder	0-2 år	3-5 år	6-12 år	13-17 år	18-22 år	Uoppgitt	I alt
Barn	2115	4 347	12 707	11 064	2 469	3	32705
Tiltak	3 590	8 201	25 730	20 999	4 441	4	62 965

<http://www.ssb.no/barnogunge/2009/tabeller/barnevernv0200.html>

Tabellen indikerer at et barn, eller hver familie kan motta flere tiltak. Typiske hjelpetiltak i 2007 oppgis å være besøkshjem/avlastningshjem (8 284), økonomisk hjelp (7 398), barnehage (3 813), skolefritidsordning (3 481), støttekontakt (3 105), og tilsyn i hjemmet (3 639). Det ble gjort vedtak om råd og veiledning i 2 417 saker. Under rubrikken ”andre tiltak” er tallet 12 797 (Statistisk sentralbyrå 2009). Det er umulig å si om dette er tiltak rettet mot foreldrene eller barnet. Statistikken inneholder ikke opplysninger om hva målsettingene med disse tiltakene er. Vi kan anta at de er igangsatt for å bedre på et eller annet forhold.

De siste årene har det offentlige brukt en del penger på å skolere barnevernets ansatte i en rekke nye metoder, blant annet multisystemisk behandling (MST), og foreldreopplæring (PMTO) (Schjeldrup, Omre og Marthinsen 2005). I 2007 ble det gjort vedtak om å sette i verk multisystemisk behandling i 355 saker, og foreldreopplæring (PMTO) ble vedtatt iverksatt i 459 saker (Statistisk sentralbyrå 2009). Hensikten med disse nye metodene har vært å styrke familien og unngå institusjonsplasseringer. Metodene legger vekt på å bygge opp foreldrekompentansen, samt hjelpe foreldre med oppdragelsen av sine barn. Det er vanskelig å vite ut fra foreliggende data, hvorvidt det imøtekommer barnas behov.

I likhet med antall bekymringsmeldinger, har antall barn som har mottatt tiltak fra barnevernet økt jevnt siden 1987 (jfr. Statistisk sentralbyrå 2009). Tabell 5 viser fordelingen av barn i omsorgstiltak og barn med hjelpetiltak i 2000 og 2006. Antall barn i omsorgstiltak har økt med ca. 20 % i perioden, og antall barn med hjelpetiltak har økt med ca. 28 %. Når hjelpetiltakene har økt mer enn omsorgstiltakene, kan dette skyldes føringene som er gitt i Lov om barneverntjenester.

Tabell 5 Barn med omsorgstiltak og hjelpetiltak fra barnevernet

	Barn med barnevernstiltak i året	Omsorgstiltak	Hjelpetiltak
2000	31 905	6 035	25 870
2006	40 442	7 261	33 181

<http://www.ssb.no/barnogunge/2009/tabeller/barnevern/barnev0500.html>

Når utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* beskriver bakgrunnen for iverksetting av tiltak henviser de til en landsomfattende undersøkelse gjort av Næss m. fl. fra 1998, hvor iverksetting av hjelpetiltak ble begrunnet som vist i oversikten under. Tabellen tyder på at det i en og samme sak kan være flere begrunnelser for å sette i verk tiltak.

Tabell 6 Begrunnelser for tiltak

Begrunnelser for å iverksette hjelpetiltak	Prosentvis anslag
Omsorgsvikt mht. samspill og stimulering	43 %
Atferdsproblemer hos barnet/ungdommen	43 %
Utslitthet hos foreldrene	48 %
Psykiske problemer hos foreldrene	25 %
Økonomiske problemer	26 %
Rusproblemer hos foreldrene	23 %
Forespørsel om tiltak fra mor	56 %
Forespørsel om tiltak fra andre etater	49 %

Barnevernets beslutninger om å yte hjelp, ser til dels ut til å avhenge av foreldrenes samarbeidsvilje. Selv i saker med antatt forholdsvis høy risiko for barna, kan det se ut som at aktiv motstand fra foreldrenes side, fører til at saker blir henlagt (NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*). Dette bekymrer utvalget bak NOU'en, og de peker på at både barnevernets undersøkelser, gjennomføring av hjelpetiltak og oppfølging av omsorgsovertakelser i liten grad ser ut til å være underlagt innsyn og kontroll. Utvalget stiller seg tvilende til at barna får den hjelpen de har behov for fra barnevernet, gjennom de tiltak som settes i verk. De peker på behovet for bedre kunnskap om tiltakene som barnevernet setter i verk og hvordan disse fungerer. Clausen og Kristoffersen (2008a) har sett nærmere på data om alle barn og unge som har fått tiltak fra barnevernet i perioden 1990 til og med 2005, og funnet at det går relativt dårlig med en stor andel av barnevernets tidligere klienter. Datamaterialet inkluderer 128.987 nåværende og tidligere klienter (0 til 38 år), samt et sammenligningsutvalg på 149.810 i samme aldersgruppe fra befolkningen forøvrig. De bygger sin studie på registerdata (fra Statistisk sentralbyrå) fra perioden 1990 til 2006 (en periode på 16 år). De har funnet at mange tidligere barnvernensbarn ikke greier å tilpasse seg samfunnet på en god måte. Tidligere barnevernklienter har både lavere utdanning og høyere arbeidsledighetsrate enn i befolkningen for øvrig. Ca. to tredjedeler av barnevernsklientene har mottatt sosialhjelp, mens tilsvarende andel i befolkningen for øvrig er 15 prosent. Det er også høyere risiko for selvmord, ulykker og drap blant tidligere barnevernsklienter. Undersøkelsen viser også at de som har fått ettervern (gruppen mellom 18 og 22 år) tar mer utdanning, og kommer bedre ut karrieremessig som voksne (Clausen og Kristofersen 2008b). Det er ikke nødvendigvis overraskende at barn som har hatt tiltak fra barnevernet, kommer dårligere ut på en rekke

områder, enn sammenlignbare grupper i totalbefolkningen. Barn med tiltak fra barnevernet har gjerne hatt vanskeligere oppvekstvilkår enn barn generelt. Barnets vansker forsvinner heller ikke nødvendigvis, når barnevernet setter i verk tiltak. Dersom barnevernsarbeidere ikke involverer seg i forhold til det enkelte barnet, og lytter til det, vil de kanskje ikke få øye på hvilke hjelpebehov barnet har. Hennem (1997) og Bryderup (1999) sine undersøkelser refererer til at barn ikke synes å få hjelp ut fra sine egne behov. Bryderups (1999) undersøkelse av det sosialpedagogiske arbeidet i De Unges Hus, Roskilde, Danmark, avdekket at sosialpedagogene på institusjonen hadde fokus på manglene og problemene i de unges liv, og ikke på hvilke kompetanser de unge hadde bruk for, for å mestre et liv ute i samfunnet. Pedagogikken ble formulert kompensatorisk. Hennem (1997) gjorde en undersøkelse ved en av Norges krise- og utredningsinstitusjoner for ungdom, og fant at de voksne konstruerte ungdommene ut fra deres atferd, og var opptatt av å korrigere denne. Ungdommene snakket følelsenes språk, og var opptatt av følelser som angst, sorg, skyld, sinne og kjærlighet. De voksne møtte det fysiske uttrykket for følelsene (atferden til ungdommene) med en normativ diskurs, som ikke fanget opp det følelsesmessige som ungdommene var opptatt av. Dette førte til at ungdommene mistet sin stemme i institusjonen. Følelsene ble ikke "sett" av personalet. Når ungdommene definerte sitt behov som et omsorgsbehov, definerte de voksne ungdommenes behov som et behandlingsbehov (Hennem 1997). Tjelflaat, Hyrve og Solhaug (2003) som har intervjuet unge som har vært under barnevernet sin omsorg, bekrefter til dels det som Bryderup og Hennem fant. På bakgrunn av sine funn, stiller de spørsmål ved treffsikkerheten av den hjelpen barna får fra barnevernet. Ut fra gjennomgangen jeg her har gjort, ser det ut til at barnevernsarbeiderne i liten grad lytter til det enkelte barnet. Det kan være grunn til å spørre om tiltakene barnevernet bruker, er tilpasset barnas behov.

I St.meld. nr. 40 (2001-2002) *Om barne- og ungdomsvernet* fremheves det at barnevernet så langt det er mulig, skal legge vekt på forebyggende hjelp til barn og familier. *I første rekke må foreldra og miljøet omkring få hjelp til å løyse oppgåvene. Først når dette i stor nok grad er utprøvd, må det bli aktuelt å skilje barn frå foreldra.* (St.meld. nr. 40 (2001-2002): 11). Utsagn som dette kan bidra til oppmerksomhet på foreldrene og miljøet rundt barnet. Barnet kan komme i andre rekke, selv om det også påpekes at barnevernet skal ha barnets rettigheter i fokus.

2.7 Den kommunale barnevernsadministrasjonen og dens kompetanse

Den kommunale barnevernsadministrasjonen har som oppgave å omsette politiske visjoner, verdier og vedtak i praksis. Barnevernsarbeiderne skal sørge for at barn og foreldre får rett hjelp til rett tid (jfr. Lov om barneverntjenester av 1992). Under barnevernloven av 1953 var det barnevernsnemdene (jfr. barnevernloven av 1953) som skulle omsette politiske beslutninger til praktisk barnevernsarbeid. Barnevernsnemda bestod av 5 folkevalgte, samt en dommer som skulle tiltre nemda ved behandling av tvangssaker. Disse skulle bruke sin ”faglige ekspertise” i saker. Ekspertisen fantes imidlertid ikke i barnevernet, og måtte hentes fra pedagogisk psykologisk tjeneste, eller barne- og ungdomspsykiatrien. Disse instansene hadde liten forståelse for barnevernet, og de vanskelige og kompliserte sakene forble barnevernets ansvar (Hagen 1996). I 1950- og 60-årene var den kommunale sosialadministrasjonen dårlig utbygd. Det var bare i de større kommunene det fantes sosialkontor, og barnevernet var integrert i den kommunale sosialomsorgen. Det var først med de nye statlige tilskuddsordningene i 1975 at alle kommuner ble pålagt å ha et sosialkontor. Sosialkontorene skulle ha ansvar for forvaltningen av både barnevernloven og sosialomsorgsloven etter familiebehandlingsprinsippet. Dette viste seg å ikke være noen god løsning. Saksområdet for den enkelte saksbehandler ble for omfattende, og barnevernsarbeidet ble opplevd som konfliktfylt og vanskelig, og ble lavt prioritert (Hagen 1996). Barnevernet manglet altså lenge en administrasjon til å ta seg av bekymringsmeldinger, undersøkelser og beslutninger om tiltak. Det ble mye tilfeldig arbeid, og rettsikkerheten til barn og foreldre som kom i berøring med barnevernet, ble i liten grad ivaretatt (Hagen 2001). Rundt 1980 ønsket faglige og politiske strømninger å styrke barnevernet, blant annet som følge av den lave prioriteten det hadde ved sosialkontorene. En annen årsak var den oppsikt nyere forskning om barnemishandling og incest internasjonalt og nasjonalt hadde brakt frem (Hagen 1996). Dette førte til at det kommunale barnevernet på 1980-tallet fikk tilført flere ressurser og faglig kunnskap (Ericsson 2003). På 1980-tallet fant en del kommuner at det var nødvendig å skille barnevernet ut som eget saksområde. Antall stillinger i barnevernet ble nesten doblet fra 1976 til 1983. Det skjedde en ytterligere fordobling i antall stillinger fra 1983 til 1992 (Grinde 1995). Det fant også sted en økning av antall barnevernklinter i denne perioden (som har fortsatt siden), og Grinde (1995) peker på at denne korrelerer med antall ansatte i sosial- og barneverntjenesten, og med de økte ressursene til tiltak.

Da barneverntjenesteloven av 1992 kom, inneholdt den et krav om at alle kommuner skulle ha en egen administrativ barneverntjeneste. Faggruppene som har dominert barnevernet siden administrasjonene/tjenestene fikk fagutdannet personell har vært sosionomer og barnevernpedagoger (Barne- og familiedepartementet 1992). I 1998 bestod arbeidsstokken i barnevernet av 38 % barnevernspedagoger og 37 % sosionomer. 11 % hadde annen universitets- eller høgskoleutdanning. I den siste gruppen inngår jurister og psykologer, men det er grunn til å tro at også pedagoger, spesialpedagoger og økonomer inngår i denne gruppen (NOU 2000:12: Barnevernet i Norge). Det skjedde en liten men jevn økning av antall ansatte barnevernpedagoger og sosionomer i den kommunale barneverntjeneste mellom 1995 og 2000, hvorav antall barnevernpedagoger økte mest (St.meld. nr. 40 (2001-2002) *Om barne- og ungdomsvernet*). I 2007 er det en del flere barnevernpedagoger enn sosionomer som befolker barnevernet (Statistisk sentralbyrå 2009).

Med innføringen av fylkesnemder ble det stilt større krav til dokumentasjon og saksbehandling i barneverntjenestene, og kravet til faglighet ble tydeligere. Det ble forventet at vurderinger av "barnets beste" skulle tuftes på faglig kunnskap. I en studie av kompetansen og kompetansebehovet i barnevernet, som Asplan analyse utførte for Barne- og familiedepartementet i 1992, ble det oppsummert at fagfolkene i barnevernet manglet kompetanse om barn. Dessuten fant de at identifikasjonen av problemer knyttet til barna, var nokså passiv. Barneverntjenesten hadde vanskelig for å styre undersøkelsesarbeidet i barnevernssaker på en målrettet og systematisk måte. De fant også at barnevernsarbeiderne var for dårlig trent i observasjonsmetodikk, særlig når det gjaldt vurdering av barn, og vurderinger av foreldres funksjonsnivå og omsorgsevne. Vurderinger og saksfremstillinger manglet ofte et analytisk grep. Barneverntjenestene hadde klare faglige mangler, og den personlige kompetansen strakk ofte ikke til i den kompliserte rolleutøvelsen. Når det gjaldt den organisatoriske kompetansen hadde barnevernsarbeiderne vansker med å prioritere, sette realistiske mål og arbeide systematisk. I forbindelse med undersøkelsen ble det også gjort en gjennomgang av grunnutdanningene til syv yrkesgrupper; sosionomer, barnevernpedagoger, psykologer, jurister, førskolelærere, lærere og helsesøstre. Konklusjonen var at ingen av utdanningene gav tilstrekkelig kompetansegrunnlag for å håndtere barnevernets oppgaver. Det ble imidlertid fastslått at sosionomer og barnevernpedagoger ville være nøkkelpersonalet i barnevernet. Tjenesten burde deles inn i et beslutningsapparat og et tjenesteytende apparat (i 2009 har mange kommuner gjort dette, noe jeg kommer nærmere tilbake til i kapittel 7). Rapporten anbefalte også at sosionom og barnevernpedagogutdanningen burde samordnes i

en grunnutdanning med forvaltningsrettet og tiltaksrettet arbeid som fordypningsområder. Både jus/saksbehandling, rolleutøvelse og kontakt og samhandlingsevne ble anbefalt styrket (Barne- og familiedepartementet 1992).

St.meld. nr. 40 (2001-2002) *Om barne- og ungdomsvernet* deler kompetanse inn i tre hoveddeler som oppfattes å henge sammen; teoretisk og metodisk kunnskap, praktiske ferdigheter og etikk og moral. Dette er tema som står på dagsorden i utdanningen av barnevernsarbeidere (Rammeplanen for barnevernpedagogutdanningene).

Barnevernspedagoger og sosionomer får også innføring i flere fagdisipliner, blant annet psykologi, pedagogikk, jus, sosiologi og sosialantropologi (NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*). Utvalget bak NOU'en konkluderte med at treårig høgskoleutdanning er nødvendig, men ikke tilstrekkelig for å ivareta de kompliserte og krevende oppgavene som ligger til barnevernets virksomhet. Sakene i barnevernet kan ofte være komplekse og sammensatte, og informasjonen i en del barnevernssaker kan både være mangesidige og motstridende. Barn og foreldre som kommer i kontakt med barnevernet vil ofte være i en spesielt sårbar situasjon, og det kan forekomme interessenmotsetninger mellom barn og foreldre. Utvalget peker også på at barnevernsarbeidere ofte bruker en rekke overlevelsesstrategier i møte med barn og foreldre, blant annet overidentifisering med foreldrene, reduksjon av kompleksiteten i situasjonen, bagatellisering av den fare barnet er i, og følelsesmessig distansering. Stor arbeidsbelastning, krevende saksbehandling og begrenset hjelp til faglige analyse av sakene, begrenser muligheten til en bearbeiding av følelser, som møtet med familiene kan utløse (NOU 2000:12 *Barnevernet i Norge*). Både utenlandsk og norsk forskning om barnevernets beslutningsprosesser, gir grunn til å reise tvil om i hvilken grad beslutningene i barnevernet preges av vitenskapelighet og rasjonalitet, men det er ingen grunn til å oppgi målsettingen om et faglig basert barnevern (NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*). Utvalget foreslo i sin tilråding at det burde utredes kompetansekriterier og autorisasjonsordninger for ansatte i barnevernet. De tilrår også at grunnutdanningen påbygges både med veiledning og målrettet videreutdanning på minst to år utover grunnutdanningen. I St.meld. nr. 40 (2001-2002) *Om barne- og ungdomsvernet* vurderer imidlertid Barne- og familiedepartementet at det ikke er formålstjenelig å stille spesifiserte krav til kommunale styresmakter, når det gjelder kvalifikasjoner for ansatte i barnevernet. Begrunnelsen er at staten vil unngå å detaljregulere lokale styresmakter. Det påpekes imidlertid at det er behov for økt real- og formalkompetanse i barnevernet. Med hensyn til forlengelse av utdanningen og autorisasjonsordning, vil departementet at dette skal utredes nærmere. I NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i*

barnevernet tilrår utvalget både turnus- og autorisasjonsordning, samt forlenget utdanning for de som skal jobbe i barnevernet. Utvalget anbefaler at det utvikles både master- og doktorgrad i barnevern. Det gis også anbefalinger om faglig innhold i bachelorutdanningen. Larsen (2004) har også pekt på at kvalitativt godt arbeid med den faglige oppgave i barnevernet, krever satsing på kompetanseutvikling og kompetanseoppbygging. Den faglige kompetansen til barnevernsarbeiderne må henge sammen med de oppgavene de skal utføre. Hovedoppgavene til barnevernsarbeidere i den kommunale barneverntjeneste vil være knyttet til mottak og avklaringer av bekymringsmeldinger, å foreta undersøkelser og saksutredninger, samt å iverksette relevante tiltak.

2.8 Barnevernets undersøkelsesplikt

Barneverntjenesten har både rett og plikt til å undersøke saker hvor det er bekymring for barns liv, helse og utvikling. I 2005 starter barnevernet i alt 21.300 undersøkelser, og 53 prosent av disse førte til tiltak fra barnevernet (Clausen og Kristoffersen 2008). Barnevernets undersøkelsesplikt er hjemlet i Lov om barneverntjenester 1992, § 4-3. Her heter det at;

dersom det er rimelig grunn til å anta at det foreligger forhold som kan gi grunnlag for tiltak etter dette kapitlet, skal barneverntjenesten snarest undersøke forholdet, jf. frister inntatt i § 6-9.

Undersøkelsen skal gjennomføres slik at den minst mulig skader noen som den berører, og den skal ikke gjøres mer omfattende enn formålet tilsier. Det skal legges vekt på å hindre at kunnskap om undersøkelsen blir spredt unødige.

Foreldrene eller den barnet bor hos, kan ikke motsette seg at en undersøkelse som nevnt i første ledd blir gjennomført ved besøk i hjemmet.

Barneverntjenesten, og sakkyndige som den har engasjert, kan kreve å få samtale med barnet i enerom. Hvis det foreligger mistanke om at barnet blir mishandlet eller utsatt for andre alvorlige overgrep i hjemmet, jf. § 4-12 første ledd bokstav c, kan barneverntjenesten gi pålegg om at barnet skal bringes til sykehus eller til annet sted for undersøkelse.

Paragrafen gir få konkrete antydninger om hva som skal undersøkes. I lovens formålsparagraf sies det imidlertid at barn som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, skal sikres nødvendig hjelp og omsorg i rett tid, samt trygge oppvekstvilkår. Begrepene ”helse”, ”utvikling”, ”hjelp”, ”omsorg” og ”trygge oppvekstvilkår” gir en viss antydning om fokus for en barnevernsundersøkelse. I lovens paragraf 3-1 står det at barneverntjenesten har et ”ansvar for å søke avdekket omsorgssvikt, atferds-, sosiale og emosjonelle problemer så tidlig at varige problemer kan unngås, og sette inn tiltak i forhold til dette”. Disse

formuleringene i loven kan bidra til at fokuset rettes mot omsorg, atferd og følelsesmessige problemer. Loven overlater til barnevernsarbeiderne å utøve skjønn når de skal undersøke saker. Skjønn handler om tolkninger og vurderinger. Skjønnsutøvelse vil gjerne styres av våre kunnskaper, holdninger, og ideer om for eksempel familiens rolle og foreldres oppgaver i forhold til barn, om barn og deres behov, om barndom og hva som er bra og ikke bra for barn på kort og lang sikt, eller ideer om hva som er målene med omsorg, opplæring og oppdragelse. Slike ideer vil ikke være konstante, men endres i takt med erfaringer og kunnskap man trekker veksler på, eller ideologiske strømninger i tiden.

2.9 Barnevernets fokus i barnevernssaker

Fra vergerådslovens tid, til barnevernloven av 1953 og til dagens barnevernlovgivning synes det å ha skjedd en forskyvning i barnevernets fokus i barnevernssaker. Under vergerådslovens tid bekymret barnevernet seg i stor grad for det moralske forfallet i familier, eller blant barn og unge. Taternes levesett var for eksempel i strid med kravene til god barneomsorg, og at foreldrene var tattere kunne i seg selv være grunn til omsorgsovertakelser, så sent som i begynnelsen av 1950-årene (Pettersen 2000 i Ericsson 2003). Årsakene til barnevernets inngripen overfor barn og familier rundt 1950-tallet, var gjerne problemer knyttet til "ytre" forhold, eller problemer som økonomi, praktiske vanskeligheter og bolig. I barnevernssaker fra 1950-tallet var det først og fremst materielle forhold i barnets hjem som stod i fokus når barnevernsarbeiderne beskrev barnets situasjon og hjemmeforhold. Trangboddhet, fattigdom, renslighet og orden i stellet var ofte tema (Ericsson 2003). Dagens barnevern synes å være mer opptatt av foreldre og barns personlige problemer. Dette kan skyldes både individualiseringstendensene som har vært i den vestlige verden de siste tiårene, og forskeres fokus og kunnskapsbidrag. På 1970-tallet ble for eksempel temaet barnemishandling satt på dagsorden av forskere, og førte til at dette også ble tema i barnevernets møte med familier (jfr. NOU 1982: 26 *Barnemishandling og omsorgssvikt*). Ungdoms alkohol- og narkotikaforbruk kom også etter hvert i fokus utover på 1970- og 1980-tallet (Grinde 1995). Mens andelen barnevernklienter med ulik etnisk bakgrunn kom i fokus i England på 70-tallet, kom dette noe senere inn i de nordiske landene (Grinde 1995). Seksuelle overgrep mot barn ble tema først på midten av 1980-tallet (Ericsson 2003). Ericsson (2003) viser til at de anmeldte sakene i 1981 var lite alvorlige (i hovedsak blotting o.l.), sammenlignet med anmeldte saker i 1991, som både var langt flere og mer alvorlige. Denne økningen skyldes neppe en faktisk stigning i saker, men heller at seksuelle overgrep hadde blitt et tema som fikk offentlighetens

oppmerksomhet (Ericsson 2003). På 1990 tallet hadde man begynt å bli mer oppmerksom på alkoholskader som påføres fosteret under svangerskapet (FAS = føtalt alkoholsyndrom, FAE = føtale alkoholeffekter)³, og det ble kjent at dette kan være årsak til psykisk utviklingshemming og lære- og konsentrasjonsproblemer hos barn (Grinde 1995). Grinde (1995) peker på at før kunne de praktiske og økonomiske problemene i familier være årsak til at barnevernet overtok omsorgen for små barn. Nå er det imidlertid foreldrenes problemer med alkohol- og narkotikamisbruk, psykiatrisk sykdom, vold og alvorlige familiekonflikter som gjerne er hovedårsaken til hjelpetiltak i familier, eller omsorgsovertagelser av barn.

En undersøkelse av Kristofersen og Slettebø (1992) viser at fokus og tenkning i kommunale barneverntjenester kunne være nokså forskjellig, selv om problemene i utgangspunktet var av relativ lik karakter. I sin studie av barnevernet i sju østlandskommuner, fant de at problemene i en av kommunene i stor grad ble tillagt foreldrenes umodenhet, mens to andre kommuner hadde helt andre forklaringer på problemene. Ericsson (2003) peker på at dette ulike fokuset kan henge sammen med at barnevernet i de ulike kommunene trekker veksler på ulike faglige perspektiv. Det kan imidlertid også handle om at sakene som kommer til barnevernet kan være nokså ulike. I en studie av barnevernets argumentasjon i saker som omhandlet små barn, fra 80- og 90-tallet, fant Backe-Hansen (2001a) to ulike måter å argumentere på i barnevernssaker. I noen saker ble omsorgsovertakelsen begrunnet kun i barnets omsorgssituasjon, for eksempel rusmisbruk hos foreldrene. I andre saker var det en sum av flere faktorer som ble vektlagt ved omsorgsovertakelse av barnet. Foreldrenes egenskaper (ofte morens) var gjerne i fokus i disse sakene.

Det ser også ut til å være nasjonale forskjeller på hvilket fokus barnevernet anlegger i barnevernssaker. I USA dominerer for eksempel mishandling (fysisk og seksuell) i barnevernets rapporter, mens omsorgsvikt synes å dominere i rapporter i de nordiske landene (Grinde 1995). Problemene som meldes inn til barnevernet varierer imidlertid med barnas alder. For de yngre barna dreide problemene seg om omsorgsvikt, mens atferdsproblemer dominerte når sakene handlet om ungdom (Grinde 1995). Grinde (1995) peker på at selv om barns og familiers levekår har betydning for forekomsten av barnevernsproblemer, synes det likevel å være akseptert både i Europa og USA, å anlegge et individualistisk perspektiv på problemene. Ansvar for omsorgsvikt legges på foreldrene, i stedet for å fokusere på

³ Opplysningene er hentet fra Brubakk, A-M (2002).

problemene som samfunnet skaper for familiene. Hvor alvorlig problemene er før det utløser tiltak fra barnevernet i ulike land, synes å henge sammen med nasjonale betingelser, og hvor bredt barnevernet definerer sitt ansvar og sine oppgaver (Grinde 1995). Det kan også være mange faktorer som påvirker hvordan barnevernet definerer problemer, og hva som utløser tiltak. Grinde (1995) peker på at det sannsynligvis er større enighet blant barnevernsarbeidere om problemdefinisjoner i alvorlige saker, enn i saker som ligger i gråsonen mot det som anses for å være uakseptabelt eller normalt. Både økonomi, menneskelige ressurser og reaksjoner fra folkeopinionen synes å ha betydning for vurderinger. Ericsson (2003) fremhever at den tiltagende profesjonaliseringen av barnevernet får betydning for hva man ser etter i barnevernssaker. Hun er ikke så forunderet over at man leter etter andre problemer enn fattigdom. Fokuset i sakene synes nemlig å ha nær sammenheng med den kunnskapen barnevernsarbeidere trekker veksler på.

2.10 Kunnskap og perspektiver i barnevernet

Utover siste halvdel av 1900-tallet var det en forventning om at barnevernet skulle trekke veksler både på empiri (undersøkelser i feltet) og kunnskap (teori og forskning) i sine analyser og vurderinger i barnevernssaker. Barnevernsarbeid synes å være foranket i flere teorier, hvorav noen er akademiske disipliner (Grinde 1993). Når det gjelder det teoretiske grunnlaget som barnevernsarbeidere trekker veksler på, refererer Ogden og Backe-Hansen (1994) og Einarsson og Sandbæk (1997) til flere teoretiske modeller. Modellene benyttes til å forstå problemer som omsorgsvikt og barnemishandling, noe som barnevernet må forholde seg til. En forklaringsmodell ble introdusert av amerikanske forskere på midten av 1900-tallet, og har fokus på menneskelig utvikling og personlighet. Den bygger på psykodynamisk teori og tilknytningsteori, og har fått navnet *psykopatologimodellen*. Med denne modellen blir foreldrenes atferd oppfattet som årsak og risikofaktorer ved at deres psykopatologi overføres til barna, som følge av manglende omsorgsevne. Denne legger opp til en diagnostisering av foreldre og barn. Med utgangspunkt i denne modellen har det vært legitimt å ta tidlige og endelige beslutninger om barns fremtid (Einarsson og Sandbæk 1997). Einarsson og Sandbæk peker på at det har vært vanskelig å bevise at det er en sammenheng mellom foreldres atferd og barns utvikling. Utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* peker dessuten på at det kan være faglig usikkert, og etisk tvilsomt, å trekke konklusjoner om enkeltindivider på bakgrunn av fremtidige prediksjoner om utvikling. En annen forklaringsmodell som Einarsson og Sandbæk (1997) refererer til, har fått navnet *den sosial-kulturelle modellen*. Den legger

vekt på at sosiale og kulturelle forhold påvirker foreldres atferd og barns omsorgssituasjon. Dårlige boforhold, arbeidsledighet, og lav utdanning kan føre til en opphopning av sosiale problemer, som igjen kan bidra til økt risiko for omsorgssvikt og barnemishandling. De fremhever imidlertid at de fleste foreldre som tilhører marginaliserte grupper, ikke vil utsette barna sine for omsorgsvik. En tredje forklaringsmodell de refererer til, legger vekt på sosial læringsteori og andre sosialinteraksjonistiske teorier som fokuserer på foreldre-barn relasjonen, og den gjensidige påvirkningen familiemedlemmer imellom. Den har fått navnet *den sosiale interaksjonsmodellen*. I denne modellen ligger det innbygget en større optimisme, fordi man tenker at nye samhandlingsformer kan læres. Kritikken mot denne modellen har dreid seg om at det er uklart hvordan indre (personlige forutsetninger) og ytre betingelser (sosiale rammebetingelser) setter grenser for læring (Einarsson og Sandbæk 1997). Einarsson og Sandbæk (1997) trekker også frem en fjerde modell, som de har kaldt *flerfaktor og flernivåmodellen*. De refererer til at nyere forklaringsmodeller gjerne tar utgangspunkt i mer integrerte modeller. Ulike faktorer som sosiale, psykologiske, økonomiske og miljømessige faktorer, kombineres når omsorgsvikt og barnemishandling skal forklares. Det pekes på at barns problemutvikling ofte er utløst av flere samvirkende stress- og belastningsfaktorer. Det pekes også på den kumulative effekten av belastninger. Modellen forutsetter en analyse av risiko og beskyttelsesfaktorer både på samfunnsnivå, sosialt nettverksnivå og familie- og individnivå, noe som øker kompleksiteten i analysene, men kan gjøre dem mer gyldige. Einarsson og Sandbæk peker på at barn og unge som kommer i berøring med barnevernet ikke er noen homogen gruppe, og at dette nødvendiggjør nyanserte forklaringsmodeller, løsningsmuligheter og beslutningsalternativer. Ogden og Backe-Hansen (1994:92) mener at alle disse modellene kan kritiseres for ikke å se barnet ”i sin egen rett”, som et eget subjekt. Det ligger imidlertid innbakt et perspektiv på barn i disse modellene. Verken Einarsson og Sandbæk eller Ogden og Backe-Hansen plasserer disse modellene i relasjon til bestemte vitenskapstradisjoner/kontekster og heller ikke til bestemte historiske epoker. En slik plassering ville kunne gitt oss noen tydeligere bilder på hva som kan ligge til grunn for at bestemte teorier og modeller får lov til å dominere våre forståelser. Dessuten ville det kunne hjelpe oss til å se forståelsesmodeller som et produkt av en bestemt tradisjon og tid, og dette kunne bidra til at vi stiller noen flere spørsmål ved anvendelse av slike modeller.

Egelund og Sundell (2001) har gjennomgått forskning gjort i Skandinavia, England og USA, og funnet tre diskurser som de mener har dominert barnevernet i disse landene. Den første diskursen er en ”medisinsk sosial” diskurs, hvor overgrep mot barn forstås som følge av

foreldrenes psykopatologi. Denne diskursen er langt på vei sammenfallende med psykopatologimodellen som beskrives av Ogden og Backe-Hansen (1994). Her utelukkes en vurdering av faktorer som fattigdom, diskriminering og sosial isolasjon, og betydningen slike forhold kan ha for overgrep. Den andre diskursen som Egelund og Sundell (2001) beskriver, kaller de en "sociolegal" diskurs. Her er fokus mer rettet mot foreldre og barns rettigheter, altså et sterkere juridisk islett. Det legges vekt på å utføre prosedyrer riktig og leve opp til legale krav og kriterier. Risikofaktorer skal dokumenteres og man må fremskaffe bevis på at barnets situasjon ikke er god nok. Kjernen i den tredje diskursen som Egelund og Sundell (2001) beskriver, er at verken den "medisinsksoziale" diskursen eller den "sociolegale" tradisjonen i tilstrekkelig grad har fokus på barnets og foreldrenes kontekstuelle opplevelse av sin situasjon.

De nevnte forklaringsmodellene har også hatt mer eller mindre fotfeste i norsk barnevern. Christiansen (1996) trekker frem tre utviklingslinjer som har løpt parallelt i det norske barnevernet. I den første utviklingslinjen rettes blikket mot indre egenskaper hos familiemedlemmene. Tilknytning og tidlig samspill har blitt satt i fokus. På grunnlag av observasjoner kan man foreskrive tiltak og intervensjoner. Fagpersonen fremstår i denne sammenheng som ekspert (Christiansen 1996). Den andre utviklingslinjen har trukket veksler på teori om samspill mellom individ og omgivelser. Psykologisk kunnskap om individet har blitt supplert med nettverkstenkning. Barnet og familien forstås i sammenheng med de systemer de er en del av, og det blir gjerne satt fokus på samhandlingsmønstre. Det legges vekt på å se barnet i sin konkrete kontekst. Med denne tenkningen blir det lagt vekt på tverretattlig samarbeid, og den profesjonelle vil måtte jobbe for at de ulike systemene trekker i samme retning. Dette fordrer at barnevernet må ut på barnas arenaer (Christiansen 1996). Den tredje utviklingslinjen Christiansen (1996) refererer til, retter blikket mot effektene av makt og kontroll mellom hjelperen og den som trenger hjelp. Denne har røtter i ideer om demokrati og brukermedvirkning, og man forfekter en tro på at individet kan påvirke og endre sin egen livssituasjon. Klienten må selv definere problemene og situasjonen, og velge virkemidlene som må til for å bedre situasjonen. I denne situasjonen blir den profesjonelle mer en støttespiller, og en som kan hjelpe til å frigjøre klientens/brukerens potensiale (Christiansen 1996). Selvhjelpsgrupper og mødregrupper er nevnt som eksempler på tiltak i denne tradisjonens ånd.

Forståelsesmodellene inneholder elementer som er hentet fra ulike skoleretninger innen psykologi og andre atferds- og samfunnsvitenskaper, og er delvis basert på forskningsbasert kunnskap. Slike kunnskaper har ved siden av ideologi, hatt betydning for forståelsen av familien og dens problemer (Slettebø og Seim 2001). Det er imidlertid flere forfattere som peker på at barnevernsarbeidere både har manglet forståelse for teori, og at barnevernets arbeid har hatt en begrenset forankring i teori. Bunkholdt og Larsen (1995) antyder at ideologi, og ideer om hvordan barn bør ha det, har dominert over bruk av teoretisk og empirisk kunnskap. Både Bunkholdt og Larsen (1995) og Grinde (1993) peker på at kompleksiteten og mangfoldet i barnevernet nødvendiggjør bruk av en bredde i teorier, og at det er nødvendig å stadig diskutere teoriens plass i barnevernet. Bunkholdt og Larsen (1995) vil rive ned barrierene mellom teori og praksis som de mener har eksistert i barnevernet. Det bør stilles krav til at et faglig barnevernsarbeid skal ha forankring i teori. Teori i deres øyne er det samme som systematiserte og abstraherte praksiserfaringer, og er kontekstavhengig. En teori som har gyldighet i en situasjon, eller i forhold til et problem, har ikke nødvendigvis gyldighet for andre (Bunkholdt og Larsen 1995). Grinde (1995) viser til at barnevernet henter en del kunnskap fra internasjonal forskning, men mener at all kunnskap ikke nødvendigvis har overføringsverdi til norske forhold, og problemene det norske barnevernet står overfor. Dessuten peker hun på at det er mange ubesvarte spørsmål i internasjonal faglitteratur, blant annet om hva som kan anses som akseptable variasjoner innenfor det såkalte normale, eller hvor man skal sette grensene for avvik. Andenæs (1997) peker på at barnevernet mangler metoder for å kartlegge familier, og er blant annet kritisk til at utviklingspsykologien får lov å dominere i barnevernsarbeidernes kunnskapsgrunnlag. Hun er redd for at mødrenes egne forståelser, økonomiske vansker og andre problemer i hverdagslivet kommer i bakgrunnen, eller forblir hvite felt for barnevernsarbeiderne. Hun er opptatt av at barnevernet bør legge vekt på å få familien til å fortelle om sitt hverdagsliv. En beskrivelse av hverdagslivet vil være mer nyttig for saksbehandlere, når hjelpetiltak skal vurderes. Dette vil også gi et bedre utgangspunkt for å finne felles fokus.

2.11 Utredningsverktøy i barnevernets undersøkelser

Flere norske forfattere har utarbeidet modeller for undersøkelser av saker i barnevernet. Disse ser til dels ut til å være basert på noen av forståelsesmodellene jeg har referert til over. Hassel (1993) foreslår at barnevernsarbeidere retter oppmerksomheten mot familiens nettverk, slekt, familiens historie og deres hverdagsliv. Killen (2004) vil foreta en psykososial undersøkelse

og diagnose av barnets og familiens situasjon. Hun vil også se på familiens kontaktnett og familien i et økologisk perspektiv, da hun forstår omsorgsvikt som et resultat av et samspill mellom ytre stressfaktorer og samlivs- og personlighetsfaktorer hos foreldrene og barnet. Hun vil kartlegge samspillet mellom barn og foreldre, foreldrenes fungering, og tilknytningsforholdet mellom barn og foreldre. En nær og trygg tilknytning mellom barnet og omsorgspersonen(e) regnes i dag som sentralt i definisjonen av god omsorg for barn, og Killen anbefaler at dette tema bør stå i fokus i barnevernets undersøkelser. Teoretisk støtter hun seg på psykodynamisk tenkning, sosiologisk tenkning, systemisk tenkning, læringsteoretisk tenkning, og økologisk tenkning. Hun trekker også veksler på kunnskap fra objektrelasjonsteori, tilknytningsteori og jeg-psykologi, i tillegg til forskning om omsorgsvikt og mishandling. Killen (2004: 107-108) angir en rekke spørsmål hun mener barnevernsarbeidere bør stille i undersøkelser av barns situasjon. Hun retter fokuset både mot barnet, foreldrene, samspillet mellom dem, og deres nettverk. Andenæs (1997) vil fokusere på familiens hverdagsliv, samt se på hvilken omsorg og rutiner foreldrene legger opp til i hverdagen, og på hvordan barnet oppfatter sitt hverdagsliv og forstår seg selv. Hun peker på at det er viktig å kjenne til foreldrenes forståelse og hensikt med det de gjør. Nygren (1998) bygger på virksomhetsteori og er opptatt av å anlegge et helhetssyn på barneomsorg. Han vil fokusere på barnets behov, utvikling og oppdragelse, på foreldrenes omsorgskompetanse i forhold til barnets krav på disse områdene, og foreldrenes livssituasjon og historie i forhold til omsorgskompetanse. Han vil også fokusere på potensialer for å endre omsorgsutøvelse og utvikling av kompetanse og på rammer for omsorgsutøvelse og kompetanseutvikling. Kvello (2008) stiller opp en mal for å utrede barnets situasjon. Denne inneholder en kartlegging av boligforhold og økonomi, livslinje og sosialt nettverkskart, somatisk og psykisk helse, oversikt over belastninger, risiko- og beskyttelsesfaktorer, utprøvde tiltak, familiefungering (atmosfære, struktur, samstemmighet mellom foreldre, ansvarlighet, ernæring og hygiene, og omtale av barnet, er noen av underpunktene som nevnes her), kvaliteter ved interaksjonen mellom foreldre og barn, og utviklingsbetingelser, eller risiko og beskyttelsesfaktorer ved individet, i familien, og i oppvekstmiljøet. Bunkholdt og Sandbæk (2008:101) henviser til en utredningsmodell av Cowger (1992) som innebærer fokus både på ressurser og mangler/hindringer, og på både personlige faktorer (psykiske og fysiologiske faktorer) og miljømessige faktorer. Både Kvello (2008) og Bunkholdt & Sandbæk (2008) peker på at det vil være naturlig å innhente informasjon fra ulike offentlige institusjoner som har kjennskap til barnet. Bunkholdt og Sandbæk (2008) peker på at barnevernet også kan søke bistand fra andre fagpersoner i utredning av en sak, dersom utredningen krever spesiell kompetanse. Slik

sakkyndig bistand kan gis av barne- og ungdomspsykiatriske institusjoner, pedagogisk-psykologisk tjeneste, familievernkontorer eller privatpraktiserende faginstanser (Bunkholdt og Sandbæk 2008: 100). De ulike forfatterne har delvis like, og delvis ulike anbefalinger, når det gjelder fokus i undersøkelser av barnets situasjon og hjelpebehov. Det synes å ha felles, er at de retter oppmerksomheten mot foreldrene og familien. Dette kan ha sammenheng med at de til dels tar utgangspunkt i det samme teorigrunnlaget, men også at de tar for gitt at foreldre har et hovedansvar for barna i vår vestlige kultur. Både Bunkholdt og Sandbæk (2008) og Larsen (2004) fremhever betydningen av å se både etter ressurser og begrensninger hos barn og familie, slik at man ikke utsetter barn og foreldre for umulige utfordringer, og dermed påfører dem nye nederlag.

Pr. i dag synes det ikke å finnes en generell mal, eller en oppskrift med tema og metoder barnevernsarbeiderne i Norge orienterer seg etter, når de skal gjøre undersøkelser i barnevernssaker. Et slikt utredningsverktøy finnes imidlertid i England og Sverige. I England kalles dette utredningsverktøyet for ICS (Integrated Children`s System), og er en dokumentasjons- og saksbehandlingsmetode som benyttes i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Dette systemet sørger for at det settes fokus på barnets behov (helse, utdanning, identitet, følelsesmessig utvikling, atferd, sosiale ferdigheter, familie og sosiale relasjoner, samt selvstendighet), på foreldrenes omsorgsevne (grunnleggende omsorg, sikkerhet, følelsesmessig tilgjengelighet, stimulans, veiledning og grensesetting, stabilitet) og på familie og miljø (familiens bakgrunn og situasjon, familienettverk, boforhold, arbeidsforhold, økonomi, sosial integrering, lokalsamfunnets ressurser). Sverige har adoptert og tilpasset det engelske systemet til forholdene i sitt land (Rasmusson 2002). Argumentet mot slike verktøy er at den ulike problematikken som meldes til barnevernet, for eksempel rusproblematikk, psykiske vansker, omsorgssvikt, atferdsproblemer, vold eller seksuelle overgrep, gjerne vil lede mot ulike typer problemstillinger i en undersøkelse. Dette kan vanskeliggjøre bruk av standard utredningsverktøy. Dessuten kan standardiserte verktøy i en slik sammenheng bidra til at man blir mer opptatt av utredningsverktøyet, enn å lytte til barn og foreldre. Ved bruk av maler eller standardoppsett, er det en fare for at man mister det sammensatte og komplekse av syne. Rød (2004) og Hærem og Aadnesen (2004) er opptatt av at kompleksiteten i barnevernet krever barnevernsarbeidere som kan reflektere og tenke analytisk. Maler og standardiserte modeller kan bidra til det motsatte. Derfor er det overraskende at Hærem og Aadnesen (2004) samtidig anbefaler en standardisert modell for å innhente opplysninger i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov (Nygrens modell

1998). De begrunner sine anbefalinger med at en standardisert modell vil avprivatisere barnevernets undersøkelser, og at rettsikkerheten til barn og foreldre i større grad vil bli ivaretatt. Dersom standardiserte modeller bidrar til å redusere kompleksiteten i sakene, eller bidrar til at barnevernsarbeidere ikke lytter til barns og foreldres fortellinger, kan jeg vanskelig se for meg at rettsikkerheten vil ivaretas. Bruk av standardiserte modeller uten bruk av skjønn, kan fort føre til maktovergrep mot barn og foreldre. Selv om skjønn bygger på kunnskap og etiske holdninger, vil det alltid være en mulighet for at personlige fordommer blir en del av skjønnsanvendelsen. Utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* peker på at jo mindre praksisen er basert på oppsummert og forskningsbasert kunnskap, og jo mindre reflektert den er, desto større plass kan fordommene få. Men snever bruk av forskningsbasert kunnskap hentet fra ulike disipliner og andre kontekster, kan også føre galt av sted. Det kan for eksempel by på problemer å skulle avgjøre hvilken kunnskap som skal legges til grunn for vurderinger av omsorg, oppdragelse, barns behov og ”barns beste”, eller normalitet og avvik i barnevernssaker. Det finnes en rekke motstridende teorier om slike mellommenneskelige fenomen, både innefor psykologien og andre relevante fag. Teoretiske innfallsvinkler og forestillinger kan lett bli forutinntatte forestillinger og føre til snevre, eller uriktige vurderinger, dersom de for eksempel forhindrer empiriske undersøkelser i saker. Teoretiske kategoriseringer og begreper som har preget barnevernsfeltet, har ikke nødvendigvis vært hensiktsmessige i forhold til å tjene barnas behov og interesser. Dersom det innholdsmessige fokuset i en undersøkelse blir for fjernt fra det som barn og foreldre oppfatter som essensen, er det tvilsomt om barnevernet når frem med sine forsøk på å hjelpe barn og foreldre.

2.12 Fremgangsmåter og metoder i barnevernsundersøkelser

Når det gjelder innhenting av opplysninger i en barnevernssak, skal undersøkelsen *gjennomføres slik at den minst mulig skader noen som den berører, og den skal ikke gjøres mer omfattende enn formålet tilsier* (Lov om barneverntjenester § 4-3). Dessuten skal opplysninger ”så langt som mulig innhentes i samarbeid med den saken gjelder eller slik at vedkommende har kjennskap til innhentingene” (Lov om barneverntjenester 1992 § 6-4). En undersøkelse i en barnevernssak har til hensikt å få frem informasjon om barnets situasjon og hjelpebehov. Oterholm (1999) sammenligner informasjonsinnhenting i en barnevernssak med kvalitativ forskningsmetode. Hun peker på at når man benytter kvalitativ metode i forskning, vil man gjerne være på jakt etter informantenes livsverden, og deres forhold til denne, og det vil være nødvendig å planlegge slik informasjonsinnhenting. Man må ha noen ideer om hvilke

opplysninger man er på jakt etter, noen hypoteser eller problemstillinger, og man må ta stilling til hvilke metoder man vil benytte for å samle inn data i forhold til disse hypotesene eller problemstillingene. Oterholm peker på at det i en barnevernsundersøkelse kan være nødvendig å bruke flere metoder for å sikre gyldige data, og refererer til samtale, intervju, observasjon, samt innhenting av skriftlige rapporter fra ulike offentlige instanser (metodetrianglering). Dessuten er det nødvendig å ha et bevisst forhold til hvordan man vil analysere informasjonen man har innhentet (Oterholm 1999). Hærem og Aadnesen (2004) sammenligner også barnevernets undersøkelse med det som foregår i forskning. De deler barnevernets undersøkelse inn i tre faser; i) informasjonsinnhenting, ii) informasjonsbearbeiding og iii) konklusjon. For å samle inn informasjon refererer de til metoder som kvalitativt intervju, livsformsintervju, narrativer, kvantitative metoder, deltakende og ikke- deltakende observasjon. Hassel (1993) foreslår datainnsamlingsmetoder som tegning av nettverkskart, genogram og/eller livssøyle sammen med familien, eller livsformsintervju som aktuelle i en barnevernsundersøkelse. Kvello (2008) peker på at gode barnevernfaglige observasjoner må være fokuserte. Når barnevernsarbeidere for eksempel skal kartlegge de viktigste dimensjonene ved barns utvikling, vil dette ofte innebære en kombinasjon av å være tilstede hos familien, og å gi familien oppgaver de skal utføre. Å ”bare ta inn det som skjer” blir for tilfeldig (Kvello 2008: 65). Selv om forfatterne delvis refererer til ulike metoder for å samle inn data, er det nesten utelukkende kvalitative metoder som foreslås. Metodene vil i stor grad avgjøre hva slags type informasjon man vil få tilgang til. Det kan virke som de ulike forfatterne tar for gitt at barnevernsarbeidere er nøytrale personer når de gjør datainnsamling. Ingen diskuterer barnevernsarbeidernes bidrag og påvirkning på informasjonen som kommer ut av metodene.

Hassel (1993) som har utarbeidet en undersøkelsesmodell i nært samarbeid med barnevernets praksisfelt, foreslår fire stopp-punkter underveis i undersøkelsen. Den skal sikre at man jevnlig stopper opp og vurderer om det er behov for justeringer i undersøkelsen. Den innebærer en midtveisevaluering og en sluttevaluering, hvor hensikten er å stoppe opp for å vurdere om undersøkelsen kan henlegges, eller om barnevernet har tilstrekkelig informasjon til å utarbeide en plan for tiltak. Informasjonsbearbeidingen dreier seg om å få en dypere forståelse av informasjonen som er blitt innhentet. Hærem og Aadnesen (2004) peker på at informasjonsbearbeidingen vil dreie seg om å knytte sammen informasjon og barnevernfaglig kunnskap. I saksfremstillingen bør barnevernsarbeideren kunne redegjøre for hvordan hun har kommet frem til sine konklusjoner, og da er det nødvendig å knytte sammen beskrivelsene av

barnets situasjon og barnevernfaglige vurderinger. Barnevernet må kunne dokumentere at det foreligger forhold som gir grunnlag for tiltak (Hærem og Aadnesen 2004).

Når Oterholm (1999) sammenligner en barnevernsundersøkelse med en forskningsstudie finner hun mange likhetspunkter, men også visse forskjeller. For det første kan ikke foreldre og barn velge å si nei til å delta i barnevernets undersøkelse, slik en informant som blir forespurt i et forskningsprosjekt kan gjøre. En barnevernsarbeider som har rollen som både hjelper og kontrollør, vil ha makt til å gå på tvers av foreldre og barns ønsker. For det andre skriver en barnevernsarbeider gjerne referat fra samtaler, møter og observasjoner, mens en forsker ofte vil ta opp samtaler og intervjuer på bånd, for å skrive det ordrett ut i etterkant. Referater vil gjerne være mer som et sammendrag av det referenten oppfatter som viktig, eller det deltakerne har blitt enig om. For det tredje deles en barnevernsrapport gjerne inn i beskrivelser og vurderinger, uten at man redegjør for den metodiske fremgangsmåten, eller drøfter funnene, slik man gjør i forskningsprosjekter (Oterholm 1999). Klimaet mellom en barnevernsarbeider og en familie kan være mer spent, enn klimaet mellom en forsker og en informant, som følge av kontrollaspektet som ligger til barnevernet. Oterholm mener det stilles store krav til barnevernsarbeiderens kommunikasjonskompetanse, slik at det kan skapes et klima som gjør at foreldre tør å utlevere seg, og gi pålitelig informasjon. Hun peker på at evne til kommunikasjon og empati hos barnevernsarbeideren har betydning for informasjonen barnevernsarbeidere vil få i en undersøkelse.

Barnevernsarbeideren må både klargjøre den rollen hun har, makten hun har, og tydeliggjøre hvordan undersøkelsen foregår, og hvordan data skal brukes (Oterholm 1999). Informasjonen som samles inn i en barnevernsundersøkelse, kan få store konsekvenser for barn og foreldre. Derfor synes det å være spesielt viktig at opplysningene i slike saker både er pålitelige og gyldige.

2.13 Pålitelighet og gyldighet i barnevernsundersøkelser

Innsamlingen av data i barnevernsundersøkelser foregår i en kontekst hvor barnevernsarbeiderne har en formell makt til å gripe inn overfor barn og foreldre. Foreldrene kan nekte å samarbeide med barnevernet om en undersøkelse, men de kan ikke motsette seg selve undersøkelsen. Dersom foreldre og barn er lite samarbeidsvillige, ikke forstår barnevernsarbeiderens spørsmål, eller er lite innstilt på å gi informasjon til barnevernsarbeideren, vil dette få betydning for undersøkelsens pålitelighet og gyldighet. Det

kan også tenkes at foreldre, barn og barnevernsarbeidere ikke er enige verken om fokus i undersøkelsen, eller hvordan forhold og opplysninger skal forstås. Dersom de har ulike vurderinger og forståelser av situasjonen, hvilke fortellinger skal da tillegges størst pålitelighet og gyldighet, barnas og foreldrenes fortelling, eller barnevernsarbeiderens fortelling, som gjerne forventes å være basert på faglige vurderinger. Haugland (2007) har pekt på at barnevernsarbeidere ofte får definisjonsmakten. De er både i en maktposisjon i kraft av sin stilling, og kan fremstå som dem som besitter kunnskapen om barns behov og hva som er ”barnets beste”.

Innenfor forskning er det ulike måter å vurdere sannhet, eller pålitelighet og gyldighet på. Kvale (1994/1997) peker på ulike klassiske måter å vurdere kunnskap og sannhet på. Den positivistiske tradisjonen vil vektlegge *korrespondansekriteriet*, eller vurdere kunnskap ut fra om den korresponderer med den såkalte objektive verden. Tilhengerne har tro på at det finnes en objektiv verden, og forskeren kan nøytraliseres gjennom å gå frem på de riktige måtene. Innenfor hermeneutikk og matematikk refererer man gjerne til *koherenskriteriet*, eller hvorvidt kunnskapen som utledes er konsistent og har en indre logikk. Innenfor pragmatismen og marxistisk filosofi har sannhet vanligvis blitt knyttet til kunnskapens praktiske nytte, det såkalte *pragmatiske kriteriet*. Foucault (2005) og Fairclough (1995) vil si at språk og begreper vil bidra til å konstruere realiteter og virkeligheter (dette kommer jeg nærmere tilbake til i kapittel 4). Det ligger med andre ord ulik tenkning eller logikk til grunn for de nevnte tradisjonene, og de vil stille ulike krav til en forsker eller barnevernsarbeider, som skal gjøre en studie/undersøkelse. I alle tilfellene stilles det krav om at man viser hvordan man har frembrakt kunnskapen og hvordan man har kommet frem til konklusjonen. Dette gjør det lettere for andre å vurdere påliteligheten av informasjonen som er frembrakt. Det er også gjerne et krav om en rimelig logikk mellom informasjonen som er samlet inn, vurderinger som er gjort og konklusjonen. Dersom en barnevernsarbeider stiller ledende spørsmål med rot i moralske standarder, eller teoretisk viten, hvor pålitelig eller gyldig blir svarene som utledes? Påliteligheten og gyldigheten av undersøkelser vil sannsynligvis øke dersom barnevernsarbeideren har kunnskap om de temaene som settes på dagsorden, og forståelse for begrepene som brukes. Bevissthet om at språk kan bidra til å konstruere realiteter, og at barnevernsarbeidere vil være medkonstruktører i undersøkelser, kan bidra til å øke påliteligheten av undersøkelser. For at en barnevernundersøkelse skal være gyldig, synes det imidlertid rimelig at det er mest mulig samsvar mellom fokuset som er valgt i en undersøkelse, og det opplevde behovet hos barnet og familien.

2.14 Kunnskap, ideologi og rettsikkerhet i vurderinger av "barnets beste"

I dagens barnevernlovgivning skal barnevernsarbeiderne ha "barnets beste" i mente, når de griper inn i forhold til barn og foretar beslutninger. Selv om kanskje de fleste på et generelt grunnlag vil tenke at "barnets beste" dreier seg om at barn skal ha det bra og være lykkelige, er termen relativt uklar som standard for barnevernets beslutninger. Det vil være vanskelig å si noe om hva som er barnets beste uten at en relaterer det til konkrete barn og til konkrete forhold. "Barnets beste" er et normativt begrep (jfr. Ulvik 2009), som ikke sier noe om innholdet i dette barnets beste. Barnevernsarbeideren må selv vurdere hva "barnets beste" skal innebære i den enkelte sak, og barnet, foreldre, barnevernsarbeidere, eller ulike eksperter vil kunne være uenig om hva som er "barnets beste" i konkrete saker. Backe-Hansen (1995) henviser til to slike tilfeller i to konkrete saker hvor barnevernet hadde besluttet å plassere to små barn i fosterhjem. I begge sakene var det uenighet mellom barneverntjenesten og foreldrene om "barnets beste", og foreldrene hadde klaget på barnevernets avgjørelse. Da det ble oppnevnt sakkyndige i disse sakene, delte også disse seg i synet på hva som var "barnets beste". Dette skyltes at de la ulike forhold til grunn for sine beslutninger. Dette forteller noe om at termen "barnets beste" er problematisk i barnevernssaker, og at individer vurderer ulikt avhengig av ståsted og perspektiv. Backe-Hansen (1995) peker på at "barnets beste" som rettsfilosofisk beslutningsprinsipp vil være ufullstendig, fordi det er vanskelig, eller umulig å få oversikt over alle mulige alternativer, og fordi beslutninger i barnevernet ofte baserer seg på prediksjoner. Barnevernet bør heller ikke se på barnet isolert når de vurderer barnets beste, men også inkludere barnets øvrige familie, hvis dette er mulig. Backe-Hansen peker også på at den innholdsmessige definisjonen av hva som vil være "barnets beste", er åpen for mange definisjoner. Det kan også være vanskelig å finne grenseoppgangene for hva som er god nok omsorg. Å tenke på det minst skadelige for barnet, kan være bedre enn å tenke på hva som er det "beste" når beslutninger skal gjøres (Backe- Hansen 1995). Grinde (2006) peker på at det finnes ulike holdninger til hva som er i barns interesser og hva som er barns beste blant barnevernsarbeidere. I en studie av normer, holdninger og praksis i de nordiske landene som Grinde (2006) m.fl. har utført, ble barnevernsarbeidere forelagt beskrivelser av flere typiske barnevernssaker. De fikk i oppgave å vurdere barnas situasjon og komme med forslag til tiltak/løsninger. Det viste seg at det var til dels store variasjoner både mellom de enkelte barnevernsarbeiderne og landene i mellom, når det gjaldt vurderinger og forslag til løsninger i

sakene. Det var ikke så stor forskjell på hvilke tema som ble diskutert i tilknytning til sakene, men vurderinger og løsninger var forskjellig. Den hjelp som ble tilbudt til familiene avhang av den enkelte saksbehandlers oppfatning. Det var også ulikt hvor lydhøre saksbehandlerne var for andres argumenter. Dersom foreldre var lite samarbeidsvillig, fant forskerne en tendens til at barnevernsarbeiderne trappet opp tvangstiltak. Foreldres egen problemforståelse og fattigdomsproblematikken hadde liten plass i barnevernsarbeidernes diskusjoner. Det var større tilbøyelighet til å ville bruke tvang for å sikre barn i risikozonen i Norge, enn i Danmark og Island. Diskusjonene var heller rettet mot praktiske problemløsninger, fremfor drøftinger av teori. Barnevernsarbeidere i Norge brukte også flere fagbegreper enn sine kolleger i Danmark og Island. Barnevernsarbeiderne refererte ofte til egne erfaringer i diskusjonene. Grinde forklarer noe av forskjellen i tenkningen mellom de ulike landene, med ulike faglige forutsetninger og holdninger, samt ulike kulturer, tradisjoner og strukturelle forhold.

I lov om barneverntjenester 1992 er det liten hjelp å få når visjonen om å gi rett hjelp til rett tid og av høy kvalitet, skal ende i praktiske løsninger. Det slås imidlertid fast at det skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen (§ 4-1). I følge Bunkholdt (2006 i Follesø 2006) er det heller ikke entydig hva som ligger i begrepene stabilitet og kontinuitet, og hun peker på at disse termene kan vektles forskjellig. "Barnets beste" innebærer at det er barnet som skal stå i sentrum for beslutningene. Dersom det er interessekonflikter mellom barnet og foreldrene er det barnets interesser som skal veie tyngst (Bunkholdt 2006: 101). For å finne ut av hva som er barnets beste, synes det å være nødvendig å bli kjent med barnet. Dette innebærer at man må snakke med det, så fremt det er mulig, for å finne ut hvordan det opplever seg selv og sitt hverdagsliv, og hvilke kompetanser, ressurser og begrensninger som finnes. Backe-Hansen (1995) går så langt som å si at barn kan påføres skade om de blir usynliggjort i saker.

Konteksten for en barnevernsundersøkelse vil ligge i skjæringspunktet mellom det offentlige og det private. Barnevernsarbeiderne er offentlige personer som beveger seg inn i barns og foreldres privatliv. Hensikten med barnevernets undersøkelser er å få så godt innblikk i barnets situasjon og behov, at man kan vurdere hvilke tiltak som kan hjelpe barnet. Når en familie tar kontakt med barneverntjenesten og ber om hjelp, eller andre melder bekymring for et barn, må barnevernsarbeideren på en eller annen måte involvere seg i barnets situasjon. Hun må forsøke å sette seg inn i barnets situasjon her og nå, og samtidig klare å innta en

distansert holdning, slik at hun har mulighet for å vurdere nærmere hvilke tiltak som vil komme barnet til gode på kort og lang sikt. En kartlegging av barnets situasjon og de behovene barnet måtte ha nå og eventuelt i fremtiden, vil på en avgjørende måte påvirke tiltakene som igangsettes overfor barnet. Dette betyr samtidig at enhver avgjørelse barnevernsarbeideren tar i forhold til barnet er belastet med risiko. Et viktig element for å redusere en slik risiko blir derfor ikke bare å få mest mulig tilgjengelig informasjon om barnets situasjon og livsbetingelser, men også å kunne reflektere nærmere over på hvilken måte de perspektivene hun selv har på barn generelt, og barn i krise spesielt, vil kunne være med på å legge avgjørende føringer for de beslutninger hun tar. Personlige fordommer og negative ringvirkninger av teoretiske forståelsesmodeller, kan muligens reduseres gjennom åpenhet og drøftinger med foreldre, barn og kolleger. I neste kapittel vil jeg blant annet se nærmere på om barnevernsarbeiderne slipper barna til med sine fortellinger i undersøkelsene av deres situasjon og hjelpebehov.

3 Barnet i barnevernet

Barnets budskap

Du ser meg og får meg til å føle at jeg betyr noe
slik at jeg vet hvem jeg er.
Du hører meg og svarer meg med anerkjennelse
slik at jeg kan føle meg trygg
Du forstår meg og viser meg tillit
Så jeg kan vise deg at jeg vokser og utvikler meg.
Du rører meg ved at du bryr deg om meg
slik at du gir meg håp.

Odd Erik Germundsson (2000)

3.1 Innledning

Det norske barnevernet forholder seg til en forholdsvis liten gruppe av barnebefolkningen i Norge. Begrepet barn brukes om dem som er mellom 0 – 18 år, og det synes å være ulike grunner til at de kommer i berøring med barnevernet. I dette kapitlet vil jeg blant annet se nærmere på litteratur som tar for seg spørsmålet om hvorvidt barn og unge gis anledning til å være deltakere i utrednings- og saksbehandlingsprosessen i barnevernssaker, og hvorvidt de gis anledning til å være premissleverandører for barnevernets beslutninger om hjelp. Jeg vil også peke på en rekke utfordringer barnevernsarbeideren vil stå overfor når hun skal forsøke å få tak på barnets perspektiv og fortellinger, i tilknytning til undersøkelser og saksutredning i barnevernssaker.

3.2 Å ha det vanskelig, eller å være vanskelig

Å være barn i familier med fattigdom, omsorgsvikt, alvorlig sykdom, rus, psykiske lidelser, konflikter og vold kan være vanskelig (Hansen 1991, 1994, Leira 1994, Killen 2004, Sundfær 2002, Follesø 2006, Thrana 2008). Konsekvensene for barna oppgis å være bekymringer, konsentrasjonsvansker og lærevansker, tristhet, angst, dårlig selvoppfatning, skam, ensomhet, sosiale vansker og venneløshet, uro, psykiske vansker og for noen rusing og kriminalitet (Hansen 1991, 1994, Leira 1994, Killen 2004, Nygren 2000, Hansen 2003). Forskning viser at konstant mangelfull omsorg vil få store og negative konsekvenser for barnets utvikling (Schaffer 2000). Det kan også være vanskelig å være barn i barnehage, skole og nærmiljø dersom det blir utsatt for mobbing, avvising og overgrep fra andre barn eller voksne på disse arenaene. Moderne informasjons- og kommunikasjonsteknologi har skapt radikalt nye påvirkningsstrukturer, som også kan bidra til å skape problemer for barn (Frønes 2003). Markedsføring rettet mot barn kan både skape kjøpepress og forskjeller mellom barn.

Forskjellene kan oppleves problematisk av barna, dersom de blir ekskludert fra samvær og arenaer som følge av dette. Media har dessuten satt søkelys på barn som mobbes via mobiltelefon, og om barn som blir spilleavhengige (dataspill). Langtidsstudier har vist at det kan være vanskelig å forutsi med sikkerhet, hvordan det går barn som vokser opp under vanskelige miljøforhold senere i livet. Rutter og Rutter (1997 i Sommer 2004) hevder at det er en klart større sjanse for feilutvikling.

Å ha det vanskelig er noe annet enn å være vanskelig. Begrepet atferdsvansker brukes ofte om barn som har kontakt med barnevernet. Dette indikerer at det er "det vanskelige barnet" man ser, og ikke "et barnet som har det vanskelig". Barns opplevelse, følelser, og tanker synes å komme i bakgrunnen. Disse ulike termene speiler ulike holdninger og oppmerksomhetsfokus, og vil lede mot ulike handlingsformer. Termen "barn med atferdsvansker" vil invitere til oppdragelse, kontroll og regulering av atferd, mens termen "barn som har det vanskelig" i større grad vil lede fokus mot det barnet strever med. Ved å innrette et fokus mot det barnet strever med, kan det være lettere å imøtekomme barnets behov for å bli sett. Dette kan også muligens føre til mer treffsikker hjelp. Søren Kirkegaard vil kalle dette for å være der klienten er.

Barn i vanskelige livssituasjoner vil sannsynligvis ha gjort en rekke annerledes erfaringer i sine liv, enn barn flest. Disse erfaringene kan ha gitt dem bestemte kompetanser på noen områder, men også bidratt til å forhindre deres mulighet til å tilegne seg forventet kompetanse. Hansen (1991, 1994) som har arbeidet mye med barn av rusmisbrukere, peker på at de kan mye om å ta ansvar for andre, men lite om å ta ansvar for seg selv, samt fremheve seg selv og sine behov. Hun beskriver også hvordan barn av rusmisbrukende foreldre opplever rusmisbruket som tabu og forsøker å skjule det for omverdenen. Leira (1994) har arbeidet med barn som har erfart vold i familien og beskriver hvordan barna blir bærere av en katastrofepremmelighet, blir ensomme og avmektige i livssituasjonen sin, fordi vold er et tabuområde i vår kultur og forbindes med skam. Tabuer er det sosialt forbud mot å snakke om. Det blir en stor belastning for den som erfarer forhold som er tabubelagt, når de ikke får gyldiggjort sine erfaringer, og får lov å snakke om det. Det kan føre til store psykiske belastninger og traumer (Leira 1994). Leira beskriver også hvordan hun ved å samle barn med slike erfaringer i grupper, har arbeidet med å gyldiggjøre barnas erfaringer og deres livssituasjon. Leira peker på at uten åpenhet om temaet er det vanskelig å finne adekvate løsninger på den situasjonen barna er i.

Det synes som barn forteller mer nyansert om seg selv og sitt hverdagsliv, enn det voksne gjør. Sandbæk (2003) gjorde en undersøkelse av kompetanse og risikoforhold i 10- og 13-åringers liv i Asker kommune i perioden 1992-1997. Hun intervjuet barn i denne aldersgruppen, foreldrene, og lærerne, og fant at de tre gruppene hadde ulike vurderinger av kompetanse og risikoforhold når det gjaldt barna. Foreldre og lærere hadde større fokus på barnas problemer, mens barna selv også hadde fokus på kompetanser, gleder, sorger og nederlag. Barna gav et langt mer nyansert bilde av seg selv, enn de voksne hadde gjort. Sandbæk fremhever betydningen av å bruke barna selv som informanter, for å få tak på deres perspektiv.

3.3 Blir barn sett og hørt i barnevernets undersøkelser?

Å bli sett og hørt i barnevernets undersøkelser kan bety flere ting. For det første kan det dreie seg om å tilfredsstille barnets behov for informasjon om for eksempel saken, hva som kommer til å skje, barnevernets arbeidsmåter i undersøkelser, og lignende. For det andre kan det handle om barnets mulighet til å fortelle om sitt liv/hverdagsliv og sine opplevelser. Et tredje aspekt dreier seg om barnets mulighet til å få si sin mening i tilknytning til beslutninger som skal fattes. Til sist kan det dreie seg om barnets behov for mentalhygieniske samtaler (hjelp til å sette ord på, gyldiggjøre erfaringer og opplevelser, rydde i kaotiske tanker). Øvreeide (2009) benevner disse ulike formålene med samtaler som i) informasjonsgivende samtaler, ii) undersøkende samtaler, iii) støttende samtaler og iv) bearbeidende samtaler. De fleste studiene jeg har sett nærmere på, som tar for seg spørsmålet om hvorvidt barn blir sett og hørt i barnevernets undersøkelser, retter sin oppmerksomhet mot informasjonsaspektet (gi og få informasjon) i sakene, eller hvorvidt barnet har fått anledning til å formidle sin mening i tilknytning til beslutningsprosessen. Det pekes på at barnevernsarbeidere ikke alltid involverer barna i saker. Barnet kan dermed både gå glipp av informasjon, muligheten til å bidra med informasjon, få anledning til å si sin mening, og hjelp til å gyldiggjøre erfaringer og opplevelse, ryddet i kaos, og hjelp til å forstå det som foregår. Christiansen, Havnen og Havik (1998) sin gjennomgang av undersøkelsessaker i Bergen, viste at barnevernsarbeiderne hadde samtaler med barnet i kun 30 av 90 saker. Når barnet ble involvert var hovedregelen at både foreldre og barn var til stede under samtalen. I kun to saker hadde barnevernsarbeideren samtale med barnet uten at foreldrene var til stede. En undersøkelsen av Lichtwark og Clifford (1996) av 12 undersøkelsessaker i Midt-Norge, peker i samme retning. I en

landsomfattende spørreundersøkelse foretatt av Næss m.fl. (1998) opplyste barnevernsarbeiderne som var informantene, at det hadde blitt ført samtaler med barnet i 77 prosent av sakene. Det ble gjennomsnittlig ført mellom 3 og 4 samtaler med barnet/barna i undersøkelsesfasen. I omtrent halvparten av sakene ble det ført samtaler med barnet i enerom. Disse studiene viser store variasjoner med hensyn til hvorvidt det snakkes med barn i undersøkelsesfasen av saker. Variasjonene kan ha sammenheng med selve kildegrunlaget for undersøkelsene, eller barnas alder og type saker som forskerne har studert. Kristofersen og Slettebø (1992) har pekt på at det er store kommunale og regionale variasjoner når det gjelder barnevernets vurderinger og tiltak i saker. Dette bekreftes også av utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*. Utvalget peker dessuten på at barn ofte etter plassering i fosterhjem eller institusjon, har kommet med opplysninger, som burde ha kommet frem i undersøkelsen.

Forskningsrapporter fra Danmark viser samme tendens som de norske undersøkelsene. Egelund (1997) fant i sin studie av 35 familier i to danske kommuner at saksbehandler ikke kjente 2/3 av barna, eller kun kjente dem på en overfladisk måte. Hestbæks (1997) undersøkelse viser at sosialarbeidere, eller en annen profesjonell, hadde snakket med barnet minst en gang i 62 % av de sakene hvor barnet hadde blitt flyttet ut av hjemmet. I 38 % av sakene var det ingen som hadde snakket med barnet. Sosialarbeiderne hadde oftere snakket med eldre enn yngre barn. Sosialarbeidere hadde snakket med kun 21 % av barna under seks år. 77 % av barna mellom 12 og 15 år var blitt involvert i minst en samtale. Sørensen (2001) dokumenterer i sin kvalitative studie av barnevernsarbeidet i to danske kommuner, at barnevernsarbeiderne som hovedregel ikke kjente barna gjennom direkte kontakt. Kjennskapet til barna var indirekte og basert på andre profesjonelles observasjoner og samkvem med barna. Ebsen (2001) fant i sin undersøkelse av barnevernsarbeidet i fire danske kommuner at saksbehandlerne i det siste året før studien fant sted, kun hadde snakket med 25 % av barna. Flere svenske undersøkelser viser samme tendens som de norske og danske. Både nordiske, britiske og amerikanske forskningsrapporter viser en tendens til at barn sjelden gis mulighet for å påvirke prosessen i barnevernets undersøkelser, eller fremsette forslag om beslutninger (Egelund og Sundell 2001). Thoburn, Lewis og Shemmings (1995) dokumenterer i en undersøkelse av 378 familier i England, hvor det var gjennomført en barnevernsundersøkelse, at 39 % av barna var blitt involvert i undersøkelsen, enten ved at barnet var blitt informert om undersøkelsen, eller blitt konsultert en, eller noen få ganger. Kun i 3 % av sakene hadde saksbehandler innledet et forpliktende samarbeid med barnet. Imidlertid viser Sundell og Humlesjøs (1997) undersøkelse ved to distrikter i Stockholm at det

i andre halvdel av 1990-årene er blitt mer vanlig å involvere barn i undersøkelsen enn tidligere. I 1990 ble 23 % av barna involvert, mens 53 % var involvert i samtaler i 1996. Dette kan tyde på at de siste årenes oppmerksomhet blant annet omkring barns rettigheter, kan ha begynt å få innflytelse på barnevernsarbeideres praksis. Ellers kan praksisen jeg har referert til her, si en del om barnevernsarbeideres holdninger til barn.

3.3.1 Barnets mulighet til å motta, og å gi informasjon

Koch og Kock (1995) som har intervjuet unge voksne som har vært under barnevernets omsorg, lar de unge fremstå med sine egne fortellinger i boken. Tora på 17 år forteller at da hun gikk på barneskolen, hadde hun forstått at noe var galt med moren. Moren var HIV-smittet, men Tora forstod ikke hva dette betydde. Det var ingen som fortalte henne noe om hva dette dreide seg om, før to år senere da hun kom i femte klasse og de fikk vite om stoff, stoffmisbrukere og AIDS på skolen. I to år hadde hun bekymret seg, og laget seg fantasier om morens død. Barns "antenner" er velutviklet, og den usikkerheten som oppstår når signaler fanges opp, og barnet ikke gis forklaringer, tolkningsmuligheter, eller blir realitetsorientert, kan gjøre stor skade (Koch og Koch 1995). Når barnevernet begynner undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, kan barnet ha behov for både beskyttelse og informasjon. Barnet kan ha behov for informasjon om blant annet hvorfor barnevernet har kommet inn i bildet, om situasjonen her og når, hva som vil skje fremover, osv. Barnet selv kan dessuten sitte på opplysninger som kan ha betydning for vurderinger og beslutninger om hjelpebehov. Husby (2001) intervjuet 8 barnevernsarbeidere om deres kontakt med barna i konkrete barnevernssaker. Hun fant at barnevernsarbeiderne som hadde kontakt med barna i sakene, først og fremst var opptatt av informasjonsaspektet i kontakten med dem. Noen var mest opptatt av å innhente informasjon for å opplyse saken, mens andre også var opptatt av å gi informasjon om barnevernet og saken til barnet. Flere overlot imidlertid til foreldrene å avgjøre hvor mye informasjon som skulle gis til barnet. Det var vanlig at foreldrene var til stede når barnevernsarbeiderne hadde kontakt med barnet. Barnevernsarbeiderne la vekt på at foreldrene måtte gi samtykke til samtaler med barna i sakene. Noen barnevernsarbeidere gikk imidlertid inn i forhandlinger med foreldrene for å få lov til å ha samtaler med barnet. Noen barnevernsarbeidere var også opptatt av å hjelpe og støtte barnet i situasjonen. Disse hadde gjennomgående flere samtaler med det enkelte barn, enn de som først og fremst var opptatt av informasjonsaspektet i saken. I halvparten av sakene fikk barnas uttalelser lite innvirkning på beslutninger som barnevernsarbeiderne fattet. En av Husbys informanter synes å være usikker

på om hvor tett og nært forhold hun skulle etablere til barnet i en undersøkelsesfase. Hun hadde referert til at hun ikke har anledning til å gå inn i en ”behandlerrolle” overfor barnet. Hun opplevde at denne balansegangen var vanskelig når hun møtte barn med store vansker, som trengte tid for å klare å åpne seg og fortelle hvordan de hadde det (Husby 2001). Når informanten bruker begrepet ”behandlerrolle”, kan dette muligens sammenlignes med mentalhygieniske samtaler med barnet. I så fall kan det tyde på at barnevernsarbeideren ikke ser det som sin oppgave å yte slik hjelp til barnet i undersøkelsesfasen. Dette kan forklare at mentalhygieniske samtaler med barn synes å være ikke-tema i mange undersøkessaker. Utvalget bak NOU 2000: 12 Barnevernet i Norge fant at barn i liten grad blir spurt om hvordan de opplever sin egen situasjon. Hærem og Aadnesen (2004) hevder at informasjon om barnet ofte blir innhentet fra andre kilder enn barnet selv, blant annet andre fagpersoner i det offentlige. Saksbehandleren kjenner ofte ikke barnet (Hærem og Aadnesen 2004). Andenæs (2000) og Uggerhøj (2001) peker på at barnevernsarbeidere i liten grad har hatt fokus på barnets hverdagsliv, barnets egne erfaringer, dets forståelse av seg selv og sine omgivelser.

Informasjon vil vanligvis være en forutsetning for å kunne delta og medvirke i prosesser og eventuelt beslutninger. Flere av ungdommene i Thrana (2008) sin undersøkelse forteller at deres flyttinger i barnevernets regi, ofte foregikk fort og uten at ungdommene skjønnte sammenhengen rundt hvorfor de måtte flytte. De opplevde seg som ”pakkepost” som ble sendt fra det ene til det andre. Informasjon kan bidra til å skape forutsigbarhet og trygghet. Thrana peker imidlertid på at det ikke er nok å gi informasjon, man må også forsikre seg om at ungene har forstått informasjonen. Antonovsky (2000/2004) mener informasjon er av betydning for å forstå sammenhenger, og peker på at opplevelsen av sammenheng er en viktig helsefremmende komponent. Dette kan bidra til at man takler stress, sykdom og belastninger bedre. Når ungdommene i Thrana (2008) sin undersøkelse beskriver sine erfaringer med barnevernet, vitner dette i stor grad om opplevelser av uforutsigbarhet, kaos og tilfeldigheter. Dette står i kontrast til det som er ment å være hensikten med barnevernets inngripen. Strandbu (2007) som har studert barns deltakelse i familieråd⁴, peker på at informasjon er en forutsetning for barns deltakelse. Intervjuene med barna avdekket at de fleste var godt

⁴ Familieråd er en relativt ny metode som barnevernet i Norge og resten av Skandinavia har tatt i bruk. Metoden benyttes som en beslutningsmodell i barnevernet, hvor barnets familie og nettverk gis anledning til selv å finne ut hva som kan gjøre barnets situasjon bedre (Strandbu 2007). Modellen er importert fra New Zealand hvor den har blitt brukt blant maoribefolkningen i landet

forberedt til møtene, men avdekket også at barna manglet informasjon, både om temaet for familierådet, og hvem som skulle delta på møtet. Noen fikk heller ikke informasjon underveis i familierådet. Uten informasjon kan man heller ikke delta indirekte. Strandbu peker på at barn og foreldre vil bidra med ulike perspektiver. Barna kjenner gjerne sin livssituasjon best. Barn er ofte opptatt av hva som er viktig for dem i deres hverdagsliv her og nå. Dette kan være viktige opplysninger når det skal legges rammer og gjøres beslutninger for barnet her og nå og for fremtiden. Et av familierådene, som ikke hadde inkludert barnets perspektiv, hadde fattet en beslutning som gikk på tvers av den berørte 13-åringens ønsker. Hun hadde ikke fått informasjon om det som hadde foregått i møtet, og trodde at alle var sinte på henne fordi hun hadde kontaktet barnevernet. Når barn ikke deltok i familieråd, handlet dette om manglende bevissthet hos de voksne om barns rett til deltakelse.

3.3.2 Barnets mening

Barnas egne meninger synes i liten grad å komme frem i saksdokumentene. Særlig synes dette å gjelde for barn under 12 år. Oppedals (1997) undersøkelse av 245 midlertidige tvangsvedtak som ble sendt til fylkesnemdene for godkjenning i første halvdel av 1994, fant at barnet og barnets situasjon i liten grad var beskrevet i beslutningsdokumentene. Dessuten var barnas stemme lite fremtredende i sakene. For barn i alderen 0-6 år var det i 92,4 % av tilfellene ingen opplysninger som antydte at barnet hadde fått si sin mening i saken. For aldersgruppen 7-11 år var barnets mening fraværende i 65,4 % av tilfellene. For aldersgruppen 12-14 år hadde 50,9 % fått sin mening registrert. For aldersgruppen 15-18 år hadde 53 % fått registrert sin mening. Når det i så mange vedtak ikke er notert hva barnet mener, tyder dette på at barnets mening ikke anses som viktig, eller av betydning for vedtaket (Oppedal 1997). Havik, Hassel og Poulsen (2003) studerte 139 saker (omfattet 179 barn) som omhandlet opphevelse av vedtak om omsorgsovertagelse, og som ble behandlet av fylkesnemdene i Norge i 2001. De fant at jo eldre barnet var, jo oftere gikk det klart frem av nemdsvedtaket at barnet hadde fått formidlet sin mening i saken. 93 % av ungdommene hadde fått lov å uttale seg om sine ønsker, mens ingen av førskolebarna hadde fått lov å uttale seg. Barnets mening kom oftere frem i saker som ble behandlet forenklet, enn i saker som ble behandlet for full fylkesnemd. I noen saker fremstår barnets mening som understøttende for beslutningen, og i andre saker blir barnets mening tillagt selvstendig betydning. I sakene der barnets mening kommer frem, går det frem av dokumentene, at nemda tok hensyn til barnets oppfatning i saken. Barnets mening ble tillagt mye større vekt i sakene hvor det ble besluttet tilbakeføring, enn i sakene hvor

nemda besluttet fortsatt omsorg. Barna som ble tilbakeført var eldre, og mange av dem hadde klare oppfatninger om at de ønsket å flytte tilbake til foreldrene.

Strandbu (2007) som har samlet informasjon fra sju familierådsmøter som omhandlet ni barn i alderen 8 – 16 år, mener at barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, alltid bør gis anledning til å delta i forbindelse med et familieråd, direkte eller indirekte. Hun oppfatter deltagelse, retten til innflytelse og medbestemmelse over viktige forhold i sitt liv, som en grunnleggende menneskerett. Hun peker på at "barnets beste" ikke kan ivaretas uten barnets egen deltagelse. Strandbu anser barna som berørte parter i familieråd. Hun presiserer imidlertid at deltagelse ikke nødvendigvis innebærer å være til stede på selve familierådsmøtet. Møtene kan vare flere timer, og det kan dessuten utspille seg til dels voldsomme krangler og konflikter mellom de voksne i møtet, som barn bør skånes for. Om barn har rett til å delta, har de også rett til beskyttelse. Strandbu fant at støttepersonene til de yngste barna var mer opptatt av å ivareta og beskytte barna, enn å bidra til at de ble hørt. Flere av barna i utvalget opplevde at de ikke var blitt hørt. Når barn skal delta i diskusjonen må de ha fått anledning til å vite hva som står på spill. Barnet må også ha fått mulighet til å reflektere rundt hva det selv tenker om saken og hva som er dets behov. Skivenes og Strandbu (2007) peker på at barn noen ganger trenger hjelp til å finne ut hva de mener, og at de bør få hjelp til å teste ut egne argumenter og meninger mot andres synspunkter

3.3.3 Barnets behov for mentalhygieniske samtaler

Mentalhygieniske samtaler kan dreie seg om alt fra behovet for hjelp til å forstå og rydde i kaotiske tanker, til mer behandlende eller bearbeidende samtaler. Det er først og fremst behandlingsapparatet som er kjent for å drive med behandlende samtaler. Det er flere som peker på at barn som kommer i berøring med barnevernet, har behov for mentalhygieniske samtaler (jfr. Øvreeide 2000, 2009, Bo og Gehl 2003). Både Killen (2004), Leira (1994), Øvreeide (2009), Sundfær (2002), og Raundalen og Schultz (2008) er opptatt av at barn har behov for å snakke om det som er vanskelig. De trenger hjelp til å få satt ord på og bekreftet følelser de har, de trenger å bli forstått, og de trenger hjelp til selv å forstå situasjonen de er i, og hva som skal skje. De trenger hjelp til å få redusert indre kaos, og bli fratatt skyld og ansvar for situasjonen. Der barna blir forklart for eksempel hva som kan skje med mor eller far når de blir psykisk syke, er det mindre sannsynlig at barnet tar på seg skyld (Antonovsky 1996). Bo og Gehl (2003) peker på at alt for mange barn er for alene og ensomme med sin

opplevelse med omsorgsvikt, vold, konflikter, bekymringer, angst for fremtiden, savn av foreldre, søsken og kamerater, lojalitetsproblemer osv. Oppedal (1997) fant i sin undersøkelse, at det kun i få av sakene var gitt opplysninger om at man arbeidet med barnets reaksjoner på den akutte situasjonen og kriseplasseringen. I 67 % av sakene var ikke alternative plasseringsmuligheter, og flyttebelastningen spesielt vurdert. I 46 % av sakene var heller ikke besøk eller telefonkontakt registrert i dokumentene, som oppfølging fra barnevernetjenesten, i løpet av første uke etter akuttvedtak. Oppedal konkluderte med at resultatene viser at barnets akutte reaksjoner blir gitt liten oppmerksomhet i det videre arbeidet etter akuttvedtak. Dyregrov (1997) hevder at de fleste barn kommer best gjennom sorgen for eksempel etter dødsfall, når de voksne lar barna få dele sine tanker med noen. Koch og Koch (1995) peker på at voksnes behov for å skåne barn for sorg og forvirring, kan føre til at fantasiene blomstrer, og gir grunnlag for barns frie fortolkning og forvregninger av virkeligheten. En av informantene i Sundfær (2002) sin undersøkelse er Johanne på 15 år, som har vokst opp med foreldre som var stoffmisbrukere. I intervjuet fortalte Johanne om foreldrenes stadig nye behandlingsopplegg, som førte til stadige flyttinger og skolebytte for henne. Hun fortalte hvor redd hun kunne være for foreldrene sine, redd for at de skulle dø, og redd for moren, fordi faren kunne være voldelig når han var rusa. Foreldrenes situasjon holdt hun hemmelig, og hun hjalp dem å skjule misbruket. Hun prøvde å hjelpe til med å rydde, lage mat, og lufte hunden selv om hun var mørkredd. Hun følte ansvar for å passe på foreldrene. Da hun var 12 år bestemte hun seg for å ikke dra tilbake til foreldrene etter sommerferien, men fortsette å bo hos mormoren. Det var Johanne selv som bestemte dette, og ikke hjelpeapparatet. Hjelpeapparatet forholdt seg ikke direkte til henne. De snakket primært med foreldrene, og kun i den grad de selv bad om hjelp. Sundfær (2002) peker på at barna opplever at det som er det mest vanskelige, det mest plagsomme og smertefulle i hjemmet, ikke nevnes. Hendelsene gis ikke et språklig rom slik at følelsene kan bli bekreftet og forstått. For barna er taushet omkring deres hverdag det som kan være mest skadelig (Sundfær 2002). Mange av elementene i Johanne sin historie er typisk for barn som lever med rusmisbrukende foreldre (Hansen 1991). I en dansk undersøkelse intervjuet Hansen (2003) fem barn i alderen 9 til 14 år, som barnevernet hadde flyttet ut av hjemmet. De beskrev en oppvekst hos foreldre med forskjellige psykososiale problemer, konflikter mellom dem og foreldrene, ensomhetsfølelse, opplevelsen av annerledeshet, mobbing og faglige og sosiale problemer på skolen. Sannsynligheten synes å være stor for at mange av de barna som kommer i berøring med barnevernet, opplever bekymring, redsel, osv. Dette påvirker hvordan barnet har det i hverdagslivet, og kan få innvirkning på barnets fungering på for eksempel skolen, og i

samvær med venner. Raundalen og Schultz (2008) peker på at barn har behov for å snakke om det som er vanskelig. Barn som strever kan få hjelp til å roe tanker og kropp gjennom at noen snakker med dem om det som oppleves som vondt og vanskelig. De trenger både hjelp til å sette ord på det vonde og vanskelige, og de trenger trening i å snakke om det som er vondt og vanskelig. Dette kan gjøre barn frisk, mener Raundalen og Schultz. Det er imidlertid mye som tyder på at barns behov for slike mentalhygieniske samtaler, ikke tas særlig alvorlig av barnevernet.

3.3.4 Barns erfaringer med barnevernets praksis

Etter hvert har det kommet en rekke forskningsrapporter som sier noe om hvordan barna har opplevd barnevernets praksis. Noen tar for seg barnas erfaringer med barnevernets undersøkelser og beslutningspraksis, mens andre har spurt barn om deres erfaring med barnevernets tiltak. Hansen (2003) er en av dem som har snakket med barn om deres opplevelse av barnevernets undersøkelser og oppfølging. Fem danske barn i alderen 9-14 år, som barnevernet hadde flyttet ut av hjemmet, inngikk i undersøkelsen. Formålet med Hansens undersøkelse var å få vite noe om hva barna opplevde som betydningsfullt ved samtalene som de hadde hatt med sine saksbehandlere. Barna beskrev på en nyansert måte sine opplevelser av samtalene med saksbehandlerne. I samtalene hadde de ikke fått vite noe om samtalenes formål, eller saksbehandlers rolle i saken. De opplevde at de ikke hadde fått tilstrekkelig informasjon under utredningsprosessen, eller tilstrekkelig informasjon om grunnlaget for vedtak. Barna syntes det var problematisk å skulle formidle sin mening om flyttingen, når de ikke forsto begrunnelsen for flyttingen, ikke forstod hva som skulle skje med dem, eller deres familie, eller når de ikke fikk vite noe om stedet de skulle flytte til. Barna la vekt på at de burde være sentrale diskusjonspartnere ved valg av anbringelsessted. De forstod ikke hvordan valg av anbringelsessted kunne besluttes uten deres deltakelse. De var ikke opptatt av at de selv skulle bestemme, men de ville spørres om hva de la vekt på. Barna var inneforstått med at deres ønsker måtte vurderes i forhold til foreldrenes ønsker og sosialarbeiderens faglige vurderinger. Tre av barna opplevde at saksbehandler hadde lyttet til dem, to av disse opplevde å ha hatt medbestemmelse. Barna kom med flere kritiske innvendinger til samtalene med saksbehandlerne. For det første mente de det var kritikkverdig når saksbehandleren ikke hadde lyttet til dem. Dette gjaldt særlig i de tilfeller hvor de ønsket å korrigere opplysninger andre hadde gitt om dem, når saksbehandler ikke hadde tatt hensyn til deres verbale, eller nonverbale ytringer, eller når saksbehandler ikke hadde forstått barnet og dets situasjon. Den

andre kritikken gikk ut på at barnet ble bedt om å beskrive sin situasjon, og i ettertid fant ut at alle beslutninger hadde blitt tatt på forhånd. Den tredje kritikken dreide seg om at saksbehandler hadde gitt opplysninger angående formål, innhold og tidsangivelse for plasseringen, som barna opplevde ikke stemte med virkeligheten. Flere av barna opplevde seg som en sak, som saksbehandler kunne legge til side, eller utvise likegyldighet i forhold til. Barna uttrykte også at de ønsket mer oppfølging fra saksbehandler etter plasseringen, enn det de hadde fått. Manglende oppfølging gjorde at de følte seg sviktet og betydningsløse. Alle barna svarte entydig på at de ønsket å bli dratt inn i samtaler med saksbehandler, og de formidlet at saksbehandleren blir troverdig for dem, når hun bruker tid på å bli kjent med dem, og er interessert i å finne ut om deres perspektiv. Dette gjør også at de opplever seg mer betydningsfull og verdsatt som menneske. De fremhevet at et godt forhold bygges opp over tid, og at dette er nødvendig dersom saksbehandler skal finne den rette måten å hjelpe dem på. Barna som opplevde at saksbehandler satt med nøkkelen til deres framtid, bekymret seg når barnevernsarbeiderne ikke tok seg tid til å bli kjent med dem, og ble redd for hvilke konsekvenser dette kunne få for beslutninger om deres framtid.

I forbindelse med sin masteroppgave intervjuet Thrana (2008) 7 ungdommer mellom 16 og 19 år, som hadde lang erfaring fra barnevernet. Ungdommene hadde hatt ulike typer tiltak som fosterhjem, akuttinstitusjoner, barnehjem, ruskollektiv og andre ungdomsinstitusjoner. I tillegg hadde flere av dem hatt multisystemisk terapi (MST) som hjelpetiltak. De fleste ungdommene hadde flyttet flere ganger. De hadde mottatt hjelp fra barnevernet fordi de enten hadde skoleproblemer, atferdsproblemer, konflikter med foreldrene, eller kriminalitet og rus. Noen hadde svart at de var i barnevernet fordi foreldrene ikke greide å ta seg av dem. Flere hadde kommet i kontakt med barnevernet allerede i småbarnsalderen. Flere fortalte at de hadde fått diagnosen ADHD⁵. Ungdommene forteller om både positive og negative erfaringer med barnevernet. Det positive handler om at de hadde blitt sett og hørt, og at de hadde fått hjelp. Det negative dreide seg om at de ikke var blitt lyttet til, og at barnevernet kun hadde hatt fokus på det problematiske og negative i beskrivelsen av dem i rapporter og saksdokumenter. Barnevernets ensidige negative beskrivelser av dem i saksfremstillinger, hadde bidratt til å forme deres selvoppfatning i negativ retning, som vanskelig eller atferdsvanskelig ungdom. Noen hadde adoptert de negative begrepene og beskrivelsene som barnevernet hadde gitt dem. De positive sidene og det de mestret kom lite frem i rapporter og

⁵ ADHD er forkortelsen for Attention Deficit/Hyperactivity Disorder (Strand 2004: 15 (se Thrana s. 66)

saksfremstillinger. Noen ungdommer mente at barnevernet hadde skapt seg et fantasibilde av dem, som ikke stemte med deres egen virkelighetsoppfattelse. En ungdom beskrev tydelig sin opplevelse av hvordan barnevernet ikke hadde forstått forholdene hun levde under, og hennes problemer. De hadde aldri spurt henne. Barnevernet manglet den informasjonen som hun satt med, og som kunne ha bidratt til at barnevernsarbeiderne hadde fått en riktigere forståelse av forholdene. Jenta mente at barnevernet som følge av dette hadde tatt gale beslutninger, og at hun ikke hadde fått den hjelpen hun hadde hatt behov for. Ungdommene gav flere eksempler på at de ikke kunne se sammenhengen mellom de problemene de strevde med, og de hjelpetiltakene som var blitt satt i verk av barnevernet. De mente det var viktig at barn og unge fikk fortelle sin historie, eller sin versjon og hva de strevde med, fordi deres historie ofte var annerledes enn de voksnes fortellinger. Det var gjennomgående at ungdommene hadde et ambivalent forhold til barnevernet. Selv om de opplevde å ha fått hjelp, mente de at stemplet ”barnevernsbarn”, hadde fått negative ringvirkninger for dem. Når de snakket om seg selv fortalte de både om positive og negative sider ved seg selv, og om hva de hadde strevd med gjennom sin oppvekst. Ofte var dette fortellinger som barnevernet ikke hadde lyttet til. De fortalte om opplevelser og krenkelsers fra barnevernet, men også om opplevelser av å ha fått hjelp. Ungdommene ønsket at barnevernsarbeidere skulle være i direkte dialog med dem, og høre på deres fortelling. Samtidig hadde de forventninger om at barnevernet tar beslutninger ut fra det som barnevernsarbeiderne vurderte som best for dem, på kort og lang sikt. De forstod at dette kunne innebære at barnevernet ville handle på tvers av barns ønsker. De forstod at barn selv ikke alltid vil kunne overskue hva som var best for dem selv. Det var viktigere for dem at det ble tatt avgjørelser som gjorde at de fikk hjelp, enn at de på død og liv skulle bestemme selv. Thrana (2008) peker på at medvirkning også handler om å slippe å bestemme. Når ungdommene i Thrana sin undersøkelse kritiserer barnevernsarbeidere blant annet for å ha for stort fokus på negative sider og på problemene, er dette gjenkjennbart i forhold til andre undersøkelser. Jeg har allerede henvist til Sandbæks (2003) studie av kompetanser og risikoforhold i barns liv, hvor barna gav et langt mer nyansert bilde av seg selv, enn det de voksne som ble intervjuet gjorde.

Tendensen til at barnevernet ikke lytter til barn og unge, eller prøver å få innsikt i deres hverdagsliv kommer også frem i Solberg (2004) sin undersøkelse. Solberg (2004) intervjuet 19 unge i alderen 16-22 år som hadde erfart vold i familien, om hvordan de manøvrerte i en hverdag preget av vold. Informantene ble rekruttert gjennom krisesentrene. Noen få av de unge hadde tatt kontakt med barnevernet fordi de var bekymret for yngre søsken som ble

utsatt for volden i hjemmet. Et av barna hadde erfart at barnevernet hadde vært svært avventende og tilbakeholdende med å involvere seg, da det ble varslet fra. I et annet tilfelle hadde barnevernets intervensjon ført til svært negative erfaringer for det barnet som hadde tatt kontakten med barnevernet. I begge disse sakene hadde barnevernet forholdt seg bare delvis til barnas dagligliv, betingelsene de levde under, og de relasjonene de inngikk i forhold til. Solberg peker på at den posisjonen barnevernet har i forhold til sine unge klienter, ser ut til å gi dårligere muligheter for innsikt i dagliglivet deres over tid, enn det ansatte i skolen og ansatte ved krisesentrene har. At barnevernet vet lite om dagliglivet til sine klienter bekrefter også Andenæs (1997). Follesø (2006) peker på at det er et paradoks at barn ikke blir mer hørt innenfor et system som skal sikre barnets beste. Hun har snakket med ungdommer som har vært under omsorg av barnevernet. De forteller om sine erfaringer med barnevernet, og bekrefter både positive og negative erfaringer med barnevernet. Follesø konkluderer med at vi trenger å lære mer om hvordan barns virkelighet ser ut fra deres perspektiv. Barn og unge har kunnskap som er viktig, og som de også kan formidle dersom det legges til rette for dette.

Horneman (1999) intervjuet 10 ungdommer om deres opplevelser av relasjonen til hjelpere de hadde møtt i barnevernet. Ungdommene beskrev ulike typer hjelpere hvor noen hadde vært til hjelp, mens andre ikke hadde bidratt til å hjelpe. Horneman benevner de ulike hjelperne i fire kategorier; "Svikerer" som beskrives som en person som ikke griper inn, som ikke holder avtaler og som misbruker sin makt. "Ulldotten" beskrives som en utydelig person, en som er redd for nærhet, og som ikke tar tak i situasjoner. "Holmen-i-sjøen" beskrives som en person som er tilgjengelig, lett å prate med, som er trygg og stabil og hvor ungdommene opplever å bli sett og møtt. "Utfordrerer" bryr seg, viser hvem hun er og hva hun står for, tør å gripe inn, lar seg ikke vippe av pinnen, konfronterer og utfordrer ungdommene, og tar i mot kjeft. Det var denne hjelperen som ble fremhevet av ungdommene som hjelpsom. Edwardsens (1998) undersøkelse bekrefter Hornemans funn. Han intervjuet 21 ungdommer mellom 15 og 18 år, som bodde på institusjon (barneverninstitusjoner, en ungdomspsykiatrisk institusjon), om relasjonen til miljøarbeiderne, om hva som hadde støttet og hjulpet dem under oppholdet. Ungdommenes beskrivelse av en dyktig miljøarbeider var at denne personen først å fremst var lyttende, spørrende, ærlig og utholdende. Walløe (1998) som har intervjuet unge voksne som har hatt befatning med barnevernet oppsummerer at de unge la lite vekt på de formelle sidene ved barnevernet. Det som ble opplevd som viktig for dem, var hvordan den personlige kontakten med ansatte i barnevernet var, og at det barnevernsarbeiderne sa, også resulterte i handling. Walløe peker på at det er nødvendig for barn å ha voksne rundt seg som kan ta

ansvar her og nå, som kan forklare hendelser, svare tydelig på barnets spørsmål om fremtid osv.

Resiliensforskning eller studier av barn som mestrer livet til tross for mye motgang, har vist at det å ha en nær fortrolig som barn kan snakke med, og som er tilstede for barnet, synes å ha en klart beskyttende effekt på barnet. Dette synes også å være tilstrekkelig for å utvikle en grunnleggende indre arbeidsmodell for positivt samspill med andre (Sommer 2004). Jeg ser for meg at barnevernsarbeiderens jobb blir å sjekke ut om barnet har en slik fortrolig. Dersom barnet ikke har det, bør hun jobbe for å finne en slik person til barnet, dersom hun selv ikke kan ta på seg denne rollen. Sommer (2004) peker på at rammebetingelsene som gir grobunn for motstandskraft, er trygge stabile emosjonelle tilknytninger, og egne erfaringer om å kunne mestre noe. Positive egenskaper som er funnet hos barna som viser mestring, er sjarm, nysgjerrighet, godt selvbilde, gode skoleferdigheter og samarbeidsglede (Sommerschild 1998). For å oppleve en følelse av sammenheng i tilværelsen, må vi for det første forstå situasjonen, for det andre må vi ha tro på at vi kan finne frem til løsninger, og for det tredje må vi finne mening i å forsøke på løsninger. I hovedsak dreier det seg om en opplevelse av å kunne influere på eget liv (Antonovsky 2000/2004). Aronsson (1996) peker på at manglende kontakt med barnet innebærer en avpersonifisering av barnet. Intensjonene med barnevernets inngripen er imidlertid det motsatte, nemlig å redusere barnas lidelser og skape bedre forhold for en positiv utvikling. Dersom voksne/profesjonelle ikke ser barnets behov (som det ofte kommuniserer gjennom sin atferd) og reagerer omsorgsfullt i forhold til det, bidrar dette ytterligere negativt i barnets selv-andre-bilder (Øvreeide 2000/2009). Dette kan innebære en videreføring av foreldres, eller andres svikt overfor barnet. Når barnevernsarbeidere ikke lytter til og ”ser” barnet, fortsetter de å bekrefte at voksne ikke er ansvarlige og troverdige. Dersom fokuset rettes mot foreldrene og barnevernsarbeiderne ikke involverer seg i forhold til barnet, innebærer dette en stillingstagen og valg av side i en eventuell interessekonflikt, som kan være til stede mellom barn og foreldre. Å overlate barnet til seg selv med sin fortvilelse, frustrasjon, skam, skyldfølelse og smerter, minner lite om ivaretagelse og omsorg. Å ikke forholde seg direkte til barnet i en undersøkelsesprosess, kan også være brudd på barnets rettigheter.

3.4 Barnas rettsikkerhet og rettigheter

Det var lite fokus på rettsikkerheten til barn og foreldre i forbindelse med barnevernets intervensjon før mot slutten av 1960-tallet. Barnevernlovgivningen hadde svake rettsikkerhetsgarantier, og dessuten ble loven i liten grad fulgt. Barnevernsnemdene sviktet grovt når det gjaldt ivaretagelsen av både barns og foreldres rettsikkerhet (Hagen 2001). Da Gerd Benneche satte rettsikkerheten på dagsorden med sin bok *Rettsikkerheten i barnevernet* i 1967, var det først og fremst foreldrenes rettsikkerhet hun var opptatt av. Først på slutten av 1970-tallet ble det mer oppmerksomhet om barnas rettsikkerhet, og dette ble løftet enda tydeligere frem da temaene barnemishandling og seksuelle overgrep kom på dagsorden på 1980- og 1990 tallet (Ericsson 2003). Rettsikkerheten til barn og foreldre stod også på dagsorden i forbindelse med utarbeidelsen av den nye barneverntjenesteloven av 1992. Opprettelsen av fylkesnemder som skulle behandle tvangssaker og omsorgsovertakelsessaker var ment å bidra til å styrke barns og foreldres rettsikkerhet. Fylkesnemda er et uavhengig forvaltningsorgan med domstollignende karakter. Den ledes av en jurist, og denne skal utpeke sakkyndige og legfolk til en nemd i behandlingen av hver enkelt sak. Selv om barneverntjenesten utreder og fremmer saker for fylkesnemda, skal fylkesnemda ta avgjørelser på selvstendig grunnlag. De private partene har rett til å la seg bistå av advokat i nemda. Lov om barneverntjenester inneholder også en bestemmelse om oppnevning av talsperson for barnet, i alle saker som hører inn under fylkesnemdas myndighetsområde (jfr. § 7-4). Tanken bak denne ordningen var å sikre at barnets mening blir kjent for fylkesnemda, og slik bidra til å styrke barnets rettsikkerhet. Talspersonen skal ha samtale med barnet og fremstille saken for fylkesnemda fra barnets egen synsvinkel (NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*).

Ifølge FN's barnekonvensjon (1989) skal barn sikres vern og omsorg, og barn skal gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår det. I barnekonvensjonens artikkel 12 slås det fast at *barn og unge har rett til å uttrykke sin mening i saker som angår dem, rett til å bli tatt på alvor og rett til at meningene deres tillegges vekt*. Offentlige myndigheter plikter også å ta hensyn til det som gagnar barnet best. I 1991 ratifiserte Norge FN's barnekonvensjon, og konvensjonen ble siden innarbeidet i norsk lov, blant annet i Lov om barneverntjenester 1992. Her heter det nå at barneverntjenesten skal ”medvirke til at barns interesser ivaretas” (§ 3-2), og det skal ”legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet” (§ 4-1). I barnevernets vurderinger skal det ”legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen” (§ 4-1). I

forbindelse med barnevernets saksbehandling skal barnet gis anledning til å uttale seg fra det er 7 år (§ 6-3). Yngre barn kan også komme til orde, men da er det mer opp til barnevernsarbeiderens skjønn. Lov om barneverntjenester inneholder også en bestemmelse om at barneverntjenesten, og sakkyndige som den har engasjert, i forbindelse med undersøkelser av saker, kan kreve å få samtale med barnet i enerom (§ 4-3). Her antydes ingen nedre aldersgrense på barnet. Barnevernsarbeidere vil måtte veie barnets mening opp mot andres, og sine egne vurderinger i saker. Barnevernet synes også å ha en informasjonsplikt i forhold til barn. Lov om barneverntjenester § 6-4 inneholder en bestemmelse som sier;

Opplysninger skal så langt som mulig innhentes i samarbeid med den saken gjelder eller slik at vedkommende har kjennskap til innhentingene.

Forskning jeg har sett nærmere på i forbindelse med denne avhandlingen, synliggjør at det først og fremst ser ut til å være foreldrene og andre voksne, og i liten grad barna, som oppfattes som samarbeidspart i undersøkelsesfasen av en sak. Om dette henger sammen med barnevernsarbeideres holdning til barn, eller tolkning av lovparagrafen som sådan, er det vanskelig å si noe om. Uttrykket *den saken gjelder* kan ut fra praksis å bedømme, synes å bety foreldrene.

Juridisk sett har barn rett til ytringsfrihet og deltakelse, og til vern og omsorg. Hva som ligger i begrepene ytringsfrihet og deltakelse, og i begrepene vern og omsorg, er imidlertid et tolkningssspørsmål. Ytringsfrihet handler om å kunne uttale seg fritt. For barn i konfliktfylte situasjoner, og som opplever lojalitetskonflikt, er det ikke så enkelt å ytre seg fritt. Fri ytring kan få ytterligere negative konsekvenser for dem. Deltakelse krever at man holdes informert, gis anledning til å bidra med informasjon, og til å si sin mening, samt å bli tatt hensyn til. Både Lov om barneverntjenester og barnekonvensjonen inneholder imidlertid et forbehold om å gi barn ytringsfrihet og deltakelse. Det forventes for eksempel at de voksne vurderer barnets modenhet før det blir involvert, når det er yngre enn 7 år. Vern og omsorg handler om å bli beskyttet for overgrep og bekymringer, samt å bli tatt hånd om på en måte som tilfredsstillende barnets behov. Når for eksempel barnet har behov for informasjon, eller behov for mentalhygieniske samtaler, bør de få dette. Dette vil være en viktig side ved det å gi omsorg. For å finne ut om barnet har behov for informasjon og mentalhygieniske samtaler, må man gå i dialog med barnet. Hvem andre enn barnevernsarbeiderne kan gjøre dette i en barnevernssak hvor det kan være både konflikt og interessekonflikter mellom barn og foreldre? Det kan

se ut som barnevernsarbeidere forventer at foreldrene skal ivareta barnets behov på de nevnte områdene, i tilknytning til undersøkelsesfasen, ettersom de selv i så liten grad synes å involvere seg i samtaler med barn. Når barnevernsarbeidere snakker mer med eldre barn, enn yngre barn, kan dette ha sammenheng med lovens anvisninger i forhold til alder og etterspørselen etter barnets mening. Det er vanskelig å se for seg at eldre barn skal ha større behov for informasjon og mentalhygieniske samtaler, enn yngre barn. Yngre barn ser i liten grad ut til å bli oppfattet som aktører i denne sammenheng. Forskning som omhandler barnevernets samtalepraksis når det gjelder barn under 7-8 år synes også å være en mangleware.

3.5 Barns perspektiv og barns fortellinger

Det kan se ut som både forskere og barnevernsarbeidere har begynt å lytte mer til barn i dag, enn det som var vanlig tidligere (Juul 2004). Dette kan både skyldes at barn har fått flere rettigheter, og at barn i dag forstås som mer kompetente, og mer lik voksne når det gjelder evnen til tenkning, enn det man tidligere har trodd (jfr. Aronsson 1996). Dette betyr ikke nødvendigvis at det er mulig fullt ut å få tak i barnets perspektiv slik barnet selv ser det. Johansson (2003) peker på at våre muligheter for å forstå barns perspektiv, intensjoner og meningsuttrykk kan være begrenset. Når vi skal forsøke å tolke barns utsagn vil det være nødvendig å forstå barnet i den sammenhengen det inngår i. Johansson fremhever også nødvendigheten av å være åpen for den kompleksiteten og tvetydigheten som kjennetegner barnets livsverden. Cristensen (2003) peker på at vi som voksne ofte kan glemme at barn stort sett tenker i forhold til en kjent virkelighet. Hvis vi ikke kjenner til denne virkeligheten kan vi ha større kommunikasjonsproblemer med barnet enn det vi er oss bevisst. Øvreeide (2000) fremhever at barnets erfaringer fra andre relasjoner kan påvirke kontakten vi får med barnet. Situasjonen barnet er i, og voksnes måte å være på, samt fokus i møte med barnet, vil ha betydning for barnets formidling og fortelling. Dersom voksne forsøker å bekrefte sine hypoteser i samtaler med barn, i stedet for å lytte til det barnet faktisk vil si, kan barn formidle det de tror at voksne vil ha (Øvreeide 2000). Dette kan rukke ved troverdigheten til barnets fortelling. Parallelt med at man i samfunnet har blitt mer opptatt av å lytte til barn, har også noen vært opptatt av troverdigheten av barns utsagn. Spørsmålet om troverdighet har blant annet vært relatert til barns alder, utvikling, og modenhet, samt undersøkelsesmetoder og voksnes tolkninger (Wegler 2000). Det har for eksempel blitt pekt på at troverdigheten av barns utsagn forringes dersom de voksne har stilt ledende spørsmål, eller tolker barns utsagn

feil. Wegler peker også på at det har vært en tendens til å ikke ha tiltro til små barns utsagn, fordi man har ment at små barn kan ha problemer med å gjenkalle hendelser. Weglers erfaring fra arbeid med barn, bekrefter det jeg allerede har pekt på, at barn ofte har langt mer kunnskap om, og innsikt i egen situasjon enn de voksne omkring barnet er klar over. Dette gjelder særlig barn som har vært utsatt for overgrep og seksuelle krenkelsers. Disse barna utvikler ofte "fintfølede antenner" overfor sine omgivelser i et forsøk på å forstå, beherske og kontrollere en uoverskuelig eller kaotisk tilværelse. Dette gjør at de fanger opp mye av det som skjer mellom og omkring de voksne (Wegler 2000: 143). Weglers erfaring er at barn sjelden lyver, men forsøker å beskrive en virkelighet ut fra sitt kjennskap og sine forutsetninger. Gamst og Langballe (2001) peker på at problemet med barns troverdighet ikke først og fremst dreier seg om at barn dikter opp og gir uriktig informasjon, men heller at de kan holde tilbake informasjon. Det kan også hende at barn ikke ønsker å snakke med voksne eller barnevernsarbeidere. I en engelsk undersøkelse som Butler & Williamson (1994) utførte i forhold til barn som var blitt plassert utenfor hjemmet, formidlet barna som ble intervjuet i undersøkelsen, skepsis til å snakke med voksne, og var delvis avvisende til å utlevere opplysninger om seg selv. De begrunnet dette ut fra sin erfaring med blant annet saksbehandleren sin. De mente saksbehandleren ikke hadde lyttet til dem, og ikke vært tilgjengelig for dem. De opplevde at saksbehandleren også hadde misbrukt deres fortrolighet ved å anvende opplysninger til andre formål enn det barna var inneforstått med. Dette førte til at barna fikk mistillit også til andre voksne. Når barn opplever mangel på respekt fra voksne, kan følgene bli at barnet mister tillit til voksne, og de blir lite villig til å fortelle om sin livsverden. Dermed kan det også bli vanskeligere å komme i posisjon til å hjelpe dem med det de eventuelt strever med.

Eide og Winger (2003) peker på at det er viktig å erkjenne at voksne er i et asymmetrisk ansvarsforhold i forhold til barn. Barnevernsarbeidere er i tillegg i en særlig maktposisjon i forhold til barn. Dette vil kunne påvirke barnets fortelling. Dessuten vil barnevernsarbeideren kunne bidra i konstruksjonen av barnets fortelling gjennom språkbruk, spørsmål og oppfølging av barnets svar. Latour (1990) peker på at ulike sosiale faktorer kan påvirke innholdet i fortellinger som skapes. Selv om dette kan gi grunn til å stille spørsmål ved om det er mulig å få tak på barnets egen ubesudlede fortelling, vil barnets bidrag være viktig, dersom barnevernsarbeiderne skal forsøke å møte barnets behov. Barnevernsarbeideren vil trenge informasjon fra barnet for å kunne møte barnets behov på en rimelig måte. Barns fortellinger

kan bidra til at voksne får øynene mer opp for deres verden og deres behov. Dette fordrer at vi er villig til å lytte til det de har å fortelle.

3.5.1 Å få tak i barns perspektiv

Det er flere forfattere som beskriver hvordan vi kan gå frem for å skape meningsfulle samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner, slik at deres perspektiv kan bli tydeligere for oss.

Langballe og Gamst (2006) anbefaler en dialogisk tilnærming i kommunikasjonen med barn.

De peker på en rekke faktorer som barnevernsarbeidere bør være oppmerksom på, for eksempel formålet med samtalen, ulike faser i den metodiske tilnærmingen, måten man inviterer barnet til å fortelle på, måten man følger opp barnets fortellinger og svar på, ivaretagelsen av barnet i samtalen, og lignende. De anbefaler at man inviterer barnet til å fortelle mest mulig fritt, eller at spørsmålene er mest mulig åpne. Øvreeide (2009) er inne på noe av det samme. Han peker på at samtaler må tilpasses barnets utviklingsnivå. Både Langballe og Gamst (2006) og Øvreeide (2009) peker på at det er viktig at barnevernsarbeideren bestreber seg på å ha fokuset der barnet har sitt fokus. Dette kan innebære samtaler om hverdagsliv, relasjoner, tanker, følelser, kroppsreaksjoner, osv.

De ulike hjelpemidlene som er utarbeidet for å lette kommunikasjon med barn, kan egne seg til ulike formål. Livsformsintervjuet (jfr. Andenæs 1991) kan egne seg til å få fatt på strukturen i barns hverdagsliv, aktiviteter, hvem som følger opp barnet i dagliglivet, barnets selvforståelse og relasjon til andre. Andenæs (1991) har brukt metoden i samtaler med 4-5 åringer, hvor hensikten var å få tak på barnas egen forståelse av seg selv, sitt liv, og den sosiale sammenhengen de inngikk i. Tegning og bilder (jfr. Holmsen 1999, 2002, 2004) kan egne seg til å få frem barns erfaringer, forståelse av sitt hverdagsliv, selvforståelse, opplevelse av vennskap, tanker, følelser og lignende. Holmsen (1999) har brukt tegninger og bilder som metode blant annet i samtaler med yngre barn med søsken med skjult funksjonshemming, hvor atferdsvansker var en del av funksjonshemmingen. Vinsrygg og Enerud (1990) har brukt tegneseriesjangeren som metode i samtaler og problemløsende arbeid med barn. Sandborg (2002) viser hvordan man kan bruke tegning når man blant annet vil sette følelser på dagsorden. Følelser er et tema det kan være vanskelig å snakke om og ordsette. De er kroppslige opplevelser, og kan noen ganger lede til atferd som omgivelsene tar avstand fra, eller som kan være skadelig for barnet selv. Sandborg (2002) hadde samtaler og intervjuer med barn i alderen 9-12 år, hvor temaene var kropp, følelser og filosofi. I intervjuene med

barna fikk hun dem til å tegne seg selv (selvoppfatning), tegne følelser som glede, sinne, dårlig samvittighet, skyld, skam og frykt. Med utgangspunkt i tegningene snakket hun med barna om disse temaene. Sandborg fant at barna hadde lettere for å fortelle med ord, når de hadde tegningene som utgangspunkt. Når barnet strever med begreper, er det lettere for den voksne å hjelpe til, når de har tegningen som utgangspunkt. Øvreeide (2000) viser til at man kan tegne hus for å få informasjon om konkrete hendelser, eller når man vil hjelpe barnet til å få oversikt over hendelser som har foregått på ulike steder. Dukker er et annet hjelpemiddel som kan være nyttig, når man vil snakke med barn om deres sosiale relasjoner (jfr, Drugli og Engen 2004). Det finnes også en rekke barnebøker som kan benyttes som hjelpemidler i samtaler med barn om bestemte tema.

Wegler (2000) peker på at samtaler med barn bør foregå innenfor rammer som skaper trygghet for barnet. Dette kan for eksempel innebære at en av foreldrene er til stede under samtalen, eller er i nærheten, at barnet vet hvorfor man skal ha samtalen, formålet med samtalen, og at den voksne lytter til det barnet sier, og prøve å følge barnets utspill. Både Øvreeide (2000) og Wegler (2000) peker på at det er nødvendig å ha god tid i forbindelse med samtaler med barn, slik at et tillitsforhold kan etableres. Øvreeide fremhever også betydningen av å møte barnets egen forståelse og følelsesmessige opplevelse og reaksjoner i situasjonen. Gjør vi ikke dette kan vi miste mulighet for kontakt med barnet.

3.6 Barnevernsarbeideres begrunnelser for ikke å involvere seg i samtaler med barn

Det er flere grunner som oppgis når barnevernsarbeidere ikke involverer seg i samtaler med barn. Barnevernsarbeidere argumenterer med at de er redd for å påføre barnet ekstra belastninger, og de lar være å gå inn i samtaler med barnet når foreldrene motsetter seg dette (jfr. Havnen, Christiansen og Havik 1998, Husby 2000). Sundfær (2002) peker på at barnevernsarbeidere gjerne vil beskytte barn, men de vil også la foreldre være med å ta avgjørelser. Dette syns å føre til at ansvaret ofte overlates til foreldrene, og barnevernsarbeiderne lar være å gå inn i dialog med barnet. Andenæs (1997) lurte på om barnevernsarbeidernes manglende kontakt med barn, handler om mangel på kompetanse i å samtale med barn. Bo og Gehl (2003) mener forklaringer på hvorfor barnevernsarbeidere unnlater å samtale med barn kan være mange. De peker på at forklaringer kan søkes i; i) organisatoriske og tidsmessige vanskeligheter, ii) at barnevernsarbeideren kan ha problemer

med å lytte til barn fordi deres egen problemforståelse tar så stort rom at det ikke er plass til barnets perspektiv, iii) at hun er så fokusert på å nå et bestemt mål, at barnet ikke gis rom til å formidle sitt perspektiv på sine premisser, eller iv) at det blir for vanskelig for barnevernarbeideren å bli dratt inn i barnets sorg og smerte. Bo og Gehl peker på at en barnesamtale forutsetter både faglig innsikt og kunnskap om barn, og kjennskap til metoder man kan bruke. Man må også være klar over etiske dilemmaer som en samtale med et barn vil romme.

3.6.1 utfordringer i samtaler med barn

Barnevernsarbeidere kan stå overfor ulike utfordringer når det gjelder samtaler med større og yngre barn. Større barn har gjerne flere erfaringer og større begrepsforståelse, men kan ha mistillit til voksne, eller det offentlige hjelpeapparatet, på grunn av sine erfaringer. De kan også være mer bevisst på at de vil skjule opplysninger for barnevernet. Barn kan oppleve at de må dekke over og skjule foreldrenes vansker, eller overgrep som er begått mot dem. Mindre barn kan mangle ord og begreper som gjør dem i stand til å beskrive sin situasjon og livsverden. Uansett alder lever sannsynligvis mange av barna som kommer i berøring med barnevernet i en vanskelig og kanskje konfliktfylt livssituasjon. Det er viktig for barnevernsarbeidere å huske på dette, og ta hensyn til det i samtaler med barna. Et barns ønske om å bli sett og hørt, kan være motsetningsfylt, og skape utfordringer for barnevernsarbeidere.

Barnevernsarbeidere i det kommunale barnevernet har både ansvar for å hjelpe barn, og sørge for saksfremstilling i en sak. Noe informasjon som barnet gir kan kanskje egne seg primært med tanke på å bekrefte barnets erfaringer og opplevelser, og å hjelpe barnet til og forstå situasjonen. Informasjon som er nødvendig for dette formål, egner seg kanskje ikke i den skriftlige saksfremstillingen, fordi det kan føre til vanskeligheter for barnet på kort eller lang sikt, dersom foreldrene ble kjent med denne informasjonen. Samtidig kan dette være opplysninger som kan kaste lys over saken. Mye taler imidlertid for at barnevernsarbeidere bør kunne skille mellom informasjon som skal tjene barnets behov her og nå (barnets behov for informasjon og barnets behov for mentalhygieniske samtaler), og informasjon som kan brukes i selve saksfremstillingen. Barnet kan ha gitt opplysninger som kan føre til ytterligere belastninger, om opplysningene ble kjent, for eksempel for foreldrene. Barnevernsarbeideren må også tenke over om barnets mening kan skape vansker for det, når foreldrene blir kjent

med denne. Dette gjelder kanskje særlig i konfliktfylte saker, eller saker hvor interessemotsetningene mellom barn og foreldre er tydelige. Det kan være problematisk for barn i krise å komme frem med sin mening i en sak, hvor det kanskje innebærer å måtte velge mellom flere onder, eller når barnet opplever lojalitetskonflikter. Kock og Koch (1995) refererer barn som har fått anledning til å si sin mening i forbindelse med flytting til fosterhjem eller institusjon. På den ene siden peker barna på at de manglet informasjon som gjorde det mulig å ta stilling. På den annen side hadde noen problemer med å ta stilling, fordi de opplevde bare kaos i hodet sitt. Bo og Gehl (2003) peker på at barnevernsarbeiderens informasjonsinnhenting fordrer at hun kan balansere mellom å tillegge barnets utsagn betydning, og samtidig ikke pålegge barnet å ta beslutninger om forhold det ikke er modent nok til å overskue konsekvensene av. Selv om barnet er ”modent nok” kan det være forhold hvor barnets uttalelser, kan få uheldige konsekvenser for barnet. Dersom det pålegges å ta beslutninger som barnevernsarbeideren burde tatt, kan barnet komme til å oppleve at det bærer et ansvar, som det følelsesmessig ikke vil takle. Dette kan innebære overgrep mot barnet. På den annen side vil hun kunne forsømme barnet ved å ikke dra det inn.

Andre utfordringer som er knyttet til det å skulle gjennomføre samtaler med barn, kan være barn som mangler språklige begreper, eller barn som er lukkede og tause, og som kanskje ikke har tiltro til voksne. Vi vet også at mange barn velger å ikke snakke med noen om overgrep, bl.a. incestovergrep (Aronsson 1996). Barnevernsarbeidere kan bli henvist til å begi seg ut på gjetninger, som hun søker å få bekreftet, eller avkreftet hos barnet, dersom hun har mistanker, eller opplysninger om at slike overgrep kan ha funnet sted. For å kunne hjelpe barn, trenger barnevernsarbeideren å vite noe om det barnet strever med. Det kan imidlertid være vanskelig å vite hvilke opplysninger man skal søke etter i samtaler med barn i barnevernssaker. Når barnet skal fortelle om seg selv og sine erfaringer, er det vanskelig å gjøre dette uten også å komme inn på miljøet eller konteksten barnet lever i. Dette kan frembringe både positive og ufordelaktive opplysninger om foreldrene, eller andre personer i barnets omgangskrets. Barnevernsarbeidere må kunne ta imot dette, og samtidig prøve å ivareta både barnet, foreldrene, og eventuelt andre aktuelle aktører.

Offentlig inngripen overfor familien vil kunne oppfattes som en kritikk av foreldrene. Dette vil lett kunne aktivere både motstand og følelser som skyld og skam både hos foreldre og barn. Omsorgssvikt, mishandling og overgrep er gjerne tydelig definert som sosialt uakseptabelt (Øvreide 2000), og det kan være knyttet skyld og skamfølelse til slike

handlinger. Skamfølelse vil være nært knyttet til selvrespekt og integritet, og både barn og foreldre vil sannsynligvis være interessert i å bevare selvrespekten i møte med barnevernet. De ønsker ikke å tape ansikt, og noen vil bruke krefter på å motarbeide barnevernet. Foreldre vil kunne hindre barnevernsarbeideren i å komme i dialog med barnet av redsel for hva barnet kan komme til å fortelle. Sundfær (2002) peker på at man må ha med foreldrene på laget, om man skal få barn i tale. Hun referer til barns lojalitet med sine biologiske foreldre. Barna i hennes undersøkelse holdt tett om foreldrenes vansker, og var opptatt av å beskytte dem lenge etter at barna hadde fått ny omsorgsbasis. I en svensk dokumentar (Hallin 1996: Mamma på avstand) forteller 15 år gamle Cecilia, som ble plassert i fosterhjem som åtteåring, at hun lenge levde i den tro at det var opplysningene hun gav til barnevernet, som førte til at hun ble flyttet i fosterhjem. Hun var ikke klar over hva barnevernet skulle bruke opplysningene til, da hun fortalte om forholdene i hjemmet. Som følge av dette bar hun i mange år på skyldfølelse i forhold til moren (Hallin 1996). Utsagnet til dette barnet peker på et dilemma som barnevernsarbeidere vil stå overfor når de skal forsøke å finne ut hvordan barn har det. På den ene siden trenger de informasjon for å kunne hjelpe barnet. På den andre siden kan de bidra til at barnet utleverer ufordelaktig informasjon om for eksempel foreldrene, eller andre nære relasjoner, som setter barnet i en kinkig situasjon. Både Hansen (1991) (som har arbeidet med barn av rusmisbrukende foreldre) og Leira (1994) (som har arbeidet med barn som har erfart vold i familien) peker på at barn som lever med rusmisbrukende foreldre, eller vold bruker mye krefter på å skjule dette for omverdenen, fordi det er forbundet med tabu og skam. Det kan bli vanskelig, for ikke å si umulig for barnet å snakke om det som ikke kan benevnes med ord, og kanskje heller ikke er lov å snakke om. Det synes urimelig å forvente at barna, eller foreldrene skal bryte denne tausheten overfor barnevernet. Uten åpenhet blir det imidlertid vanskelig å finne adekvate løsninger på barnets situasjon, og slik jeg ser det må det være barnevernsarbeidernes ansvar å bryte denne tausheten.

Bae (1988) er opptatt av hvordan vår kommunikasjon også påvirker barns selvoppfattelse og selvutvikling. Måten vi kommuniserer med barnet på kan føre til at barnet enten får styrket sitt selvbylde i positiv retning, gjennom at de får bekreftelse og anerkjennelse for sine erfaringer, opplevelser og initiativ, eller det motsatte kan skje, om vi ikke "ser" barnet og viser tiltro til deres fortellinger og initiativ. Bekreftelse og anerkjennelse av barns erfaringer, opplevelser og følelser kan bidra til at de tør å stole på seg selv. Bae peker på at samtaler med barn, kan bidra til å styrke beskyttelsen av det. Øvreeide (2000) peker på at det vil være stor mentalhygienisk gevinst i å snakke med barn om hva de har opplevd, hva de opplever, hva

som skjer, og hva som skal skje. Samtalene må imidlertid føres i en sammenhengende omsorg for barnet. Voksne og profesjonelle har altså stor definisjonsmakt overfor barn. I neste kapittel vil jeg sette fokus på teoriene som har inspirert analysene av mitt empiriske materiale.

4 Diskursteori og diskursanalyse. Et overblikk

”Sannheten har like mange ansikter som de som ser den.”
Anne Grete Preus

4.1 Innledning

I de to foregående kapitlene antydte jeg diverse endringer som har skjedd når det gjelder tenkningen innenfor barnevernfeltet. Endring i tenkning fører gjerne til endring av praksis. Når tenkningen endres, kan det være fordi man tar i bruk andre begreper, eller endrer språkbruken. Nettopp språket og språkets rolle i konstitueringen av praksis, vil vies oppmerksomhet i dette kapitlet. I analysene av mitt empiriske materiale, vil jeg fokusere på språket som brukes i tilknytning til bekymringsmeldinger for barn, og i barnevernets undersøkelser av barnets situasjon og hjelpebehov. I dette kapitlet vil jeg gå nærmere inn på det teoretiske rammeverket som har gitt meg inspirasjon til analysene i denne avhandlingen, nemlig Foucaults forestillinger om diskurs og Faircloughs kritiske diskursanalyse. Diskursbegrepet vil derfor stå sentralt i denne sammenhengen. Diskurser handler kort fortalt om språklige praksiser, eller kunnskaps- (Foucault) og ideologiregimer (Fairclough). En diskurs kan forstås som den måten folk snakker om et fenomen på, innenfor et konkret felt, på et gitt historisk tidspunkt. Nettopp Michel Foucault har vært en viktig bidragsyter når det gjelder forståelse av diskursbegrepet. Han var opptatt av hva som bidrar til å produsere bestemte talemåter innenfor bestemte felt. Han hevder at en diskurs ikke vil ha en bestemt begynnelse eller slutt, og at det er i selve ytringen man må analysere diskursen. En ytring vil alltid være lenket til andre ytringer (intertekstualitet og interdiskursivitet), og vil på denne måten samtidig utelukke andre mulige ytringer. Eksempelvis vil et bestemt utvalg av ulike historiske tekster eller ytringer fra Opplysningstiden og fremover om barns utvikling og modningsprosesser, kunne sies å ha skapt den utviklingspsykologiske diskursen. Noen av disse tekstene, hvor kanskje Jean-Jacques Rousseaus bok om Emilé er det viktigste utgangspunktet, fremstiller barn som uskyldige, skjøre og umodne vesener. Når disse tekstene i ulike varianter tilegnes og formidles videre av barnevernsarbeidere, vil de kunne bruke generelle kategorier om ”det umodne barnet” i sitt møte med barn i barnevernet. Kategorien vil være en sentral bidragsyter til konstruksjonen av barnet og vil få konsekvenser for hvordan barnevernsarbeideren forholder seg til barnet og dets omgivelser. Det er gjennom diskurser våre forestillinger om for eksempel barn og barndom skapes. Men det er allerede her viktig å presisere at Foucault i sine senere arbeider har konstruert og definert sitt diskursbegrep for å

understreke at det han primært er interessert i, er å vise at enhver diskurs rommer ulike meninger og synspunkter. Han ønsker å vise hva slike forskjeller består i, og hvorfor mennesker innenfor en og samme diskursive praksis og et og samme epistemiske felt taler om forskjellige ting, har divergerende meningsprofiler og tar ulike valg. For Foucault dreier det seg om å vise hvordan de forskjellige diskursive praksisformer skiller seg fra hverandre. Diskursbegrepet betegner derfor en rekke ekspressive felt, altså områdene for det man gjennom historien har utsagt om bestemte fenomener. Jeg vil etter hvert komme nærmere inn på både Foucaults og Faircloughs forståelse av diskursbegrepet. Med Foucault som en sentral referanse, redegjør Phillips og Hardy (2002: 3) for en forståelse av diskursbegrepet som samsvarer med hvordan begrepet forstås i denne avhandlingen. De definerer diskurs som en sammenkobling av et sett av tekster (som forstås i utvidet betydning og kan ha mange ulike former; skrevne tekster, talehandlinger, bilder, symboler, artefakter osv), praksiser som bidrar til produksjonen av tekstene, samt deres spredning og mottagelse "that brings an object into being" (Phillips & Hardy 2002: 3). Min intensjon har vært å finne ut hvilke diskurser og implisitte barneperspektiver som lever i det kommunale barnevernets utredninger, i saker hvor noen har meldt bekymring for barn, og hvilke konsekvenser disse får for de berørte barna.

Ved hjelp av diskursanalyse kan man avdekke ulike diskurser som lever innenfor et sosialt felt, og det er mulig å si noe om hvordan disse fungerer eller virker innenfor dette feltet. Dermed kan man si noe om den sosiale realiteten innenfor dette feltet. Foucault (2005) vil analysere diskursen der den kommer til uttrykk, i "ytringen" i et sosialt felt, og er blant annet opptatt av de overordnede regelsystemene for diskursenes eksistens. Det er viktig å få frem at diskursanalysen for Foucault ikke fremstår som en teori med allmenn gyldighet, og som kan oversettes til en generell metode. Det er altså ikke snakk om en metode som kan anvendes på samme måte innenfor ulike områder. Foucault er nok først og fremst opptatt av å gjennomføre analyser av hvordan det språklige synes å bestemme det som ikke rent umiddelbart er språklig. Dette gjør han gjennom mer historiske analyser. I sine arbeider diskuterer han ulike former for diskursiv praksis. Hele tiden skinner det gjennom at det han først og fremst er opptatt av, ikke er at forskjellige diskursive praksisformer er avgjørende for det som ikke synes å være språklig. Det viktige for ham er å vise at en slik relasjon har en lang historie i ryggen. I tilknytning til mitt arbeid, har Foucault derfor først og fremst bidratt til å gi en teoretisk forståelse av diskursbegrepet, hvordan diskurser virker i et sosialt felt, samt gitt en dypere og mer nyansert innsikt i forholdet mellom kunnskap og makt.

I min søken etter en modell for å analysere konkrete praksiser, har jeg latt meg inspirere av Faircloughs (1992, 1995) kritiske diskursanalytiske modell (TODA). Han bygger til en viss grad på innsikter som Foucault har bidratt med, og har utarbeidet en tredimensjonal modell for å analysere konkrete praksiser. Fairclough vil analysere i) språklig tekst (lingvistisk analyse), ii) gjøre analyse av diskursiv praksis og iii) gjøre analyse av diskursive begivenheter, ulike tilfeller av sosiokulturell praksis. Fairclough integrerer mikro og makroanalyse, eller han knytter sammen ”tekst” og samfunn. Selv har han vært opptatt av å studere forbindelsene mellom språk, makt og ideologi, og mener at man også bør undersøke ideologiske dimensjoner ved diskurser. Fairclough sier at vi gjennom diskursanalyse får redskaper til å undersøke hvordan mening dannes sosialt, og dessuten hvilken virkning vår forståelse av virkeligheten har for våre sosiale liv. Når Fairclough bedriver diskursanalyse, vil han analysere hvordan tekster fungerer innenfor konkrete sosiokulturelle praksiser. Han er opptatt av at analyse av tekster⁶ må relateres til den *konteksten* de er produsert innenfor, fordi konteksten har betydning både for utforming og tolkning av tekst.

Hvorfor velger jeg diskursanalyse, når jeg vil avdekke ulike diskurser og barneperspektiver i kommunale barnevernsundersøkelser? Innledningsvis i denne avhandlingen antyder jeg at en diskursanalytisk tilnærming vil kunne gi en annen type kunnskap, enn mer tradisjonelle forskningsmetoder. Flere forskere har de siste årene satt fokus på barnevernsfeltet, blant annet har flere fokusert på hvorvidt barn har fått komme til orde i sine egne saker (Andenæs 1997, Christiansen, Havnen & Havik 1998, Bo og Gel 2003, Strandbu 2007). Jeg har, som nevnt i innledningen, et mål om å unngå å reproducere for mye av den kunnskapen som allerede finnes i barnevernets repertoar, eller i tilknytning til barnevernsundersøkelser. Det er en av grunnene til at jeg har valgt å sette fokus på språk og språkbruk i feltet for å se nærmere på hvordan dette påvirker handling og fokus i konkrete saker. Gjennom diskursanalyse kan man avdekke fenomener som ikke er så tydelige innenfor et bestemt felt. Barneperspektivene står ikke nødvendigvis og lyser mot deg, når du tar barnevernsundersøkelser i øyesyn. De vil gjerne ligge mer skjult i diskursene, eller innbakt i kunnskapen og ideologien som råder i feltet. Jeg er opptatt av å kaste lys over diskursens forvaltning og tilegnelsesprosedyrer. Hvem er det som har eiendomsretten til diskursen, forstått som retten til å tale, evnen til å fatte, muligheten for fri og umiddelbar tilgang til samlingen av allerede foreliggende utsagn, samt spørsmålet om kapasitet til å investere denne diskurs i avgjørende beslutningsprosesser,

⁶ Fairclough (1995) og Phillips og Hardy (2002) med flere forstår ”tekst” i en videre betydning, noe mye mer en skriftlige tekster. Jeg kommer nærmere tilbake til dette senere ut i dette kapitlet.

institusjoner og i praktisk handling. Hvem vil for eksempel ha eiendomsretten eller forvaltningsmyndighet til å uttrykke og bestemme hva et barn, foreldre og ”barnets beste” er, ofte på en slik måte at slike kategorier får et tilsnitt av noe ”naturlig”? Og på hvilken måte gjøres dette?

Diskursanalytikere vil hevde at vi mennesker konstruerer den sosiale verden via språket, på tre ulike måter. For det første skaper vi utsagn ut fra de lingvistiske ressursene vi har til rådighet. Dessuten vil vi hele tiden foreta utvelgelser fra de lingvistiske ressursene vi rår over, når vi skal skape mening i situasjoner. Dernest vil den valgte konstruksjonen få konsekvenser. Et utsagn vil gjøre en jobb, det vil påvirke forestillinger og generere respons (Alvesson & Sköldberg 2005: 465). Jeg vil se nærmere på hvordan språket i ulike situasjoner bidrar til bestemte konstruksjoner av barn, foreldre og ”barnets beste” i barnevernsundersøkelser. Ved å avsløre språkbruken og allment anerkjente kategoriseringer, er det mulig å si noe om hvilken kunnskap og ideologi det trekkes veksler på i feltet, og som i sin tur bidrar til at barn kan inkluderes eller ekskluderes som aktive aktører. Det er her viktig å presisere at Foucault ikke mener at ideologi er uforenelig med vitenskapelighet. At man påviser ideologiske føringer innenfor et bestemt felt, eller ideologiske føringer i de vitenskapelige diskursene (kunnskapen i barnevernet), er ikke en tilstrekkelig grunn til å hevde at den pågjeldende diskursens utsagn er ”feilaktige”. Det som først og fremst er viktig når det er snakk om ideologi her er nettopp det som utelates, den resten som ligger utenfor det diskursive felt. Det å angripe og avdekke en disiplins faglige kunnskapsforråd og hvordan den fungerer ideologisk består ikke bare i det å trekke frem et slikt forråds eventuelle fordommer. Det sentrale blir å sette spørsmålstegn ved selve kunnskapens diskursive formasjoner – altså feltets temaer, emner, utsagnstyper, begreper, vokabularer og teoretiske og praktiske valg.

Kritisk diskursanalyse (Fairclough) ønsker ikke bare å ha språket i et konkret felt som omdreiningspunkt, men vil også kontekstualisere språket. Det fokuseres på relasjonen mellom språket og den samfunnsmessige konteksten som den bestemte språkbruken er en del av. Dessuten vil kritiske diskursanalytikere se nærmere på virkningene av en slik språkbruk. Diskurser eller kunnskaps- og ideologiregimer, er redskaper for å forstå mennesker og situasjoner, og de virker derfor styrende i den sosiale verden. Hvis man for eksempel forstår barn som skjøre, umodne individer, kan dette lett bidra til at de ikke inkluderes som aktive aktører i en barnevernsundersøkelse. Barnevernsarbeidere vil både kunne bli engstelige for å overbelaste barna, og de kan tiltenke dem manglende kompetanser – også over sitt eget liv og

livssituasjon. På en slik måte vil kunnskap, makt og ideologi henge tett sammen. Kategoriene og begrepene som lever i barnevernsundersøkelser kan gjøres til gjenstand for diskursanalyse, og det vil gjøre det mulig å få tak på det usagte, eller det implisitte.

4.2 Michel Foucault (1926 – 1984)

Nyere diskursteori og diskursanalytiske tilnærminger (innenfor samfunnsvitenskapene) trekker i stor grad veksler på Foucaults verker. Gjennom å fokusere på diskurser, eller språklige praksiser, har han bidratt til at begrepet *diskurs* har fått en sentral plass i vårt samfunnsvitenskapelige begrepsrepertoar (Kaarhus 2001). Foucault anvender begrepet diskurs dels om det generelle området for alle språklige utsagn, dels om en identifiserbar gruppe av utsagn og endelig om den regelstyrte praksis som redegjør for et gitt antall utsagn. Han er også kjent for begrepene ”arkeologi” og ”genealogi”. Arkeologien er opptatt av diskursen som en etablering av en regulert fordeling av utsagn, en formasjon som for en avgrenset tidsperiode er med på å kontrollere båndene mellom ordene og tingene, mellom det vi kan si og det vi kan gjøre; altså det som vinner frem. Genealogien er i tillegg opptatt av hvordan dette skjer, og kan derfor sies å være en studie av diskursens prosessuelle utforming og produktive funksjon, og hva som er grunnlaget for at den dukker opp, vokser og varierer.

Når Foucault bruker begrepet arkeologi er det ”kunnskapsarkeologi” han bedriver. Foucault problematiserer human og samfunnsvitenskapene og deres rolle i det moderne samfunnsliv, blant annet når det gjelder å definere normalitet og avvik. Han var opptatt av at disse vitenskapene ikke kunne frigjøre seg fra de politiske og institusjonelle omstendighetene hvor de har oppstått (Hultqvist 2004). Ved hjelp av sin arkeologiske metode setter Foucault fokus på historien, og forsøker å avdekke reglene bak kunnskapen som virker styrende i den sosiale verden (vestlige verden). Det er først og fremst Foucaults arkeologiske innsikt jeg vil dra veksler på i denne sammenheng, ettersom den har vært en sentral kilde til å forstå diskursbegrepet, samt hvordan diskurser skapes og virker innenfor sosiale felt. Foucault hevdet at diskursene er styrende for folks liv.

Et annet sentralt tema i Foucaults forfatterskap er forholdet mellom kunnskap og makt, og han var opptatt av å vise hvordan makten ligger implisitt i diskursene. Hans arbeidshypotese er at de maktrelasjoner, de maktstrategier og de maktteknologier som er med på å konstituere oss som mennesker, gjennomstrømmer oss og faktisk er med på å ”bestemme” hvem vi er. Slike

relasjoner muliggjør, ledsages av og produserer kunnskaps- og sannhetsformasjoner som er helt nødvendige for at maktrelasjonene kan slå rot som selvinnlysende sanne, naturlige og opplagte – og for at de av den grunn kan bli ”usynlige”. Når Foucault i sitt senere forfatterskap ser nærmere på nåtiden/samtiden, ønsker han imidlertid å synliggjøre mer av maktens mangfoldighet, og han bringer inn begrepet ”genealogi”. Under avsnittet om kunnskap og makt, vil jeg derfor også berøre begrepet ”genealogi”. En viktig grunn for det er at han her behandler makt mer som en eksplisitt tematikk, og understreker de produktive, skapende aspektene ved makten. Makt utøves i høy grad gjennom stimulering til bestemte former for atferd. Foucault har dessuten introdusert et annet begrep, nemlig governmentality som han benytter i diskusjonen om staters makt over befolkningen, og som jeg også har funnet nyttig som et bakteppe for min avhandling. Governmentality er et samspill som skapes gjennom institusjoner, prosedyrer, analyser og refleksjoner, kalkulering av taktikker som gir rom for utøvelse av en slik helt spesifikk og kompleks maktform.

Det Foucault ønsket å få frem gjennom forestillingen om governmentality var en forståelse av at man rent praktisk styrer - og mer generelt en forståelse av hvordan makt utøves – som ikke var knyttet til en forestilling om makt som tvang. Makt fremstår heller som et forhold, men ikke ganske enkelt som et forhold mellom partnere, men som en måte bestemte handlinger modifierer andre. Det å styre betyr å strukturere andres mulige handlingsfelt som igjen fører med seg at makt som en handlingstype orientert mot andres handlinger ikke avskaffer frihet, men heller forutsetter den. Makt kan kun utøves over frie subjekter, og bare i den grad de virkelig er frie. En slik måte å forstå makt på gir rom for en ny form for analyse av hvordan styring gjennomføres i praksis; en analyse som ikke ganske enkelt kun ser på aktivitetene til de som ”er i en maktposisjon” og den måten de utøver tvang over andre og får de til å handle på bestemte måter, men heller fokuserer på hvordan makten sirkulerer i forhold og sosiale nettverk, og hvordan en slik sirkulasjon er et resultat av hva frie subjekter gjør overfor andre og seg selv. Dette er grunnen til at Foucault vektlegger at enhver analyse av maktrelasjoner i et samfunn ikke kan reduseres til en studie av ulike institusjoner, selv ikke til en studie av de institusjonene som fortjener navnet ”politiske”. Foucault gjør det klart av det ikke først og fremst er makt han er opptatt av, men subjektet. Å analysere styring betyr å analysere de praksisformer som forsøker å skape, mobilisere og arbeide seg gjennom individer og gruppers valg, ønsker og aspirasjoner. Kort fortalt er det snakk om et skifte fra det å styre gjennom samfunnet til det å styre gjennom individenes egne handlinger.

Den tidlige Foucault er blant annet kjent for bøkene *Galskapens historie* (en analyse av behandlingen av de gale) (fransk 1961/norsk 1991), *Klinikkens fødsel* (opprettelsen av sykehusvesenet) (fransk 1963/dansk 2000), og *Tingenes orden* (om hvordan mennesket blir objekt for kunnskap)(fransk 1966/norsk 1996), og *Vidensarkæologien* (om den arkeologiske metoden) (1969/2005). Senere analyserte han opprettelsen av fengselsvesenet, og forholdet mellom makt og seksualitet. I *Galskapens historie* ser Foucault nærmere på *galskap* gjennom historien. Han finner at folk i den sene middelalderen så på gale som "et ideal", som noen man kunne lære noe av. Det var ikke snakk om at de gale ble betraktet som, eller representerte en aller annen form for antimenneskelighet. Tvert imot: De ble betraktet som innviede mennesker, hvis uskyld og barnlig atferd ble sett på som et momento til alminnelige mennesker om deres avhengighet av Guds nåde og velvilje. På et tidspunkt mot slutten av det 16. århundre skjer det imidlertid at de vestlige menneskers holdning til de gale gjennomgår en dramatisk forandring. Denne endring ble varslet av en plutselig allmenn frykt for de gale. Og en slik frykt ga seg utslag i at man med alle midler forsøkte å utelukke de gale fra omgang med "alminnelige mennesker". I det 17. og 18. århundre (opplysningstiden) begynte man mer og mer å betrakte galskap som en sykdom, og gale ble sperret inne sammen med fattige, spedalske og kriminelle. Nå blir galskap betraktet som en sykdom, noe som kan behandles gjennom fysisk utelukkelse og innesperring, og ved å plassere dem i hospitaler som tidligere var hus for de spedalske. En slik utelukkelse og innesperring betyr en forholdsvis umiddelbar forvandling av de gale fra å være subjekter til å bli objekter (fra individ til ting). Fra nå av behandles de gale som gjenstand for latter, mishandling, forakt og alminnelig forlystelse. I det 19. århundre begynte man å differensiere mellom galskap, kriminalitet og fattigdom, og gale ble plassert i egne institusjoner, men man skilte ikke i denne perioden mellom det psykologiske og det fysiske mennesket. Dette er et skille som først oppstår i det 20.- og 21. århundre. Foucault peker på at disse ulike forståelsene av galskap henger sammen med at man trekker veksler på ulike diskurser (Andersen 2003). Foucault forsøker altså å vise at galskap ikke er et isolert psykisk fenomen, som kan lokaliseres i en pasient. Vil man finne ut hva galskap er, må man studere både den gale og samfunnet, pasienten og legen, fordi galskap er et samfunnsfenomen (Schaanning 1993: 405). Foucault viser blant annet hvordan "den store innesperringen" som startet på midten av 1600-tallet, var et viktig skritt i en utelukkelsesprosedyre, som skulle skille de ufornuftige fra de fornuftige. Ikke bare gale, men også fattige, syke, kriminelle, vanskelige ungdommer og fritenkere ble sperret inne. Etableringen av institusjoner som foregikk over hele Europa, var ytre sett et forsøk på å gjøre noe med fattigdom og uorden. Men Foucault leser altså mer inn i dette. Han forsøker å vise

hvordan de ulike avvikerne som ble sperret inne, fikk et galskapsstempel, som 1800-tallets psykiatri overtok. Institusjonene underlegges vitenskapelig behandlingspraksis, og medisinen monopoliserer behandlingen av galskap. Fra dette tidspunktet ble galskap det samme som "galskap". Foucault mener det nå settes et tydelig skille mellom fornuft og ufornuft. Å være fornuftig ble et spørsmål om å unngå lastefullhet, svakhet og feiltrinn. Han snakker om at det var nødvendig å gjøre en distinksjon mellom fornuft og ufornuft for å kunne legitimere behandlingen av de gale. På denne måten skildrer Foucault også hvordan kunnskap og makt henger sammen, og hvordan dette er knyttet til en historisk prosess, og et produktivt sannhetsskapende regime, hvor kunnskap ikke kan reduseres til en bestemt ide, som er fremsatt av en bestemt gruppe individer (Börjesson 2003: 183-184). I *Galskapens historie* er Foucaults tese at psykiatrien som vitenskap bare kunne etableres fordi de gale ble definert som de ufornuftige, eller som "de andre". Denne utelukkelsesstrategien gjør det mulig å konstituere psykiatri som vitenskap, mener han. Vitenskapen som fornuftens høyborg, kunne bare etablere seg som vitenskap ved at den utelukket alle erfaringer som kunne true dens hegemoni. Sannhet og fornuft er med andre ord ikke universelle størrelser som gjelder en gang for alle, de er historiske grensesettinger. Andre epoker og andre kulturer setter fornuftens grenser annerledes enn oss. Fornuften er altså et historisk produkt i Foucaults øyne (Schaanning 1993).

I *Galskapens historie* pendler Foucault mellom å betrakte galskap som en allmennmenneskelig erfaring og en historisk konstruksjon. I de etterfølgende arbeidene, hvor han ser nærmere på hvordan diskursene om mennesket, samfunnet og naturen blir en ordensskapende kraft, må denne oppfatningen vike for tanken om at galskap er en diskursiv konstruksjon. De institusjonelle eller ikke-diskursive forutsetningene spiller stadig en viktig rolle, men Foucault tester ut hypotesen om at deres betydning er av en mer indirekte karakter. Når han studerer den humanvitenskapelige diskursen, finner han ut at diskursen produserer sine egne begreper og teorier, bestemmer logikken for hvordan ting skal undersøkes, og til slutt at en slik organiserende ordning befinner seg på et annet plan enn de intensjoner forskerne er opptatt av. Foucault går til angrep på teorier om mennesket som oppfattes som selvfølgeligheter, ved å historisere dem, og viser at teorier om mennesket er og forblir historisk relativ. Når Foucault orienterte seg mot diskursen kunne han synliggjøre at mennesket som kunnskapsobjekt (ikke mennesket av kjøtt og blod), var et resultat av skiftende historiske vilkår. Det som har blitt sagt om mennesket i en periode, vil ikke nødvendigvis bli gjentatt i neste periode (Hultqvist 2004: 623-625). Med utgangspunkt i et

relasjonelt språksyn, tenker Foucault seg at det dannes kategorier i språket, og disse kategoriene i neste omgang blir opphav til institusjoner (for eksempel legevitenenskapen og sykehusvesenet, eller psykiatrien og de psykiatriske institusjonene). Foucault viser altså hvordan konkrete *diskurser konstrueres*, under hvilke betingelser de konstrueres, og hvordan disse *diskursive konstruksjonene* former vårt forhold til en *virkelighet* som går ut over det rent språklige (Kaarhus 2001: 27). I sine studier undersøker han mulighetsbetingelsene for slik kunnskapsproduksjon, og undersøker hvilke praksiser som gjør etableringen av bestemte typer kunnskap mulig. Med sin kunnskapsarkeologi vil han beskrive hvordan ulike vitenskaper tar opp i seg, reaktiverer og skaper et nettverk av ulike strategier og institusjoner. Foucault gransker ulike vitenskapers herkomst og oppkomst, eller hvilke fortidige strategier som lever videre i dannelsen av nye vitenskaper, og hvilke faktorer som muliggjør at de kan se dagens lys. Han var (tidlig i karrieren) opptatt av hvordan ulike fortolkningspraksiser danner grunnlaget for etableringen av ulike vitenskaper. Foucault mente at humanvitenskapene, vitenskapen om mennesket, etablerte seg ved hjelp av vitenskapens tankefigurer. De muliggjøres ved at de iscenesetter visse fortolkningspraksiser som overtas fra biologi, legevitenenskap, politisk økonomi og filologi. Derfor mener Foucault at vår forestilling om mennesket er et historisk produkt (Schaanning 1993). Foucault viser altså at det ikke er tilfeldig at ting har utviklet seg som de har gjort.

Filosofisk beveger Foucault seg i mellomrommet mellom strukturalistiske, hermeneutiske og marxistiske strømninger. Han skrev *Vidensarkæologien* (2005) (fransk: *L'archéologie du savoir*, 1969) fordi mange ville klistre etiketten "strukturalist" på han, og med denne boken ville han tydeliggjøre at han ikke fortjente denne merkelappen. Foucault har et metodisk fokus i boken *Vidensarkæologien*, selv om han i utgangspunktet er svært skeptisk til å bruke en på forhånd utstaket metode (Hansen, innledning; i Foucault 2005). Han skriver da også at han ikke er strukturalist, for strukturalister har hatt som mål å definere en metode for forskjellige områder. I *Vidensarkæologien* understreker Foucault at hans verker ikke bygger på en enhetlig grunn, fordi han selv utviklet seg og beveget seg mens han skrev disse verkene. I boken redegjør han for noen av de grunnantagelsene, eller de metodiske prinsippene, som lå i bunnen for hans problematisering av noen av de store institusjonene i vår vestlige verden, som han har behandlet i de foran nevnte bøkene (vitenskapen, medisinen, psykiatrien og utdanning som er basert på vitenskapelig kunnskap). Disse institusjonene har hatt stor betydning i vår vestlige kultur. Foucaults hensikt er å vise at institusjoner, etablerte praksiser og verdier er produkter av ulike former for valg og kamper, som saktens kunne vært annerledes.

Institusjonene han har befattet seg med er ikke nødvendigvis perfekte. Med andre valg kunne tingene ha vært annerledes. All etablert praksis i et samfunn vil være et produkt av ulike former for valg og kamper. Foucault mener ikke at ting dermed nødvendigvis ville vært bedre, men det ville sannsynligvis ha gitt andre fordeler og ulemper for samfunnet generelt og for enkeltindivider spesielt. I boken forklarer han for det første at tradisjonelle vitenskapelige arbeider knyttet til kulturelle og historiske emner, har vært basert på en type kontinuitetstenkning som forenkler verden. I denne reduksjonistiske tenkningen er det alt for mange aspekter som har blitt utelatt, fordi de er blitt betraktet som irrelevante. Foucault er på kollisjonskurs med denne (positivistiske) tenkningen innefor vitenskapen. For det andre er han selv for en diskontinuerlig (ikke-lineær) vitenskapshistorie, fordi han mener at diskontinuitet er en bærende grunn for alle tilsynelatende kontinuerlig gitte sammenhenger. For det tredje mener han at vi bør forkaste ideen om en global/universell historie. For det fjerde mener han at det å etablere homogene og sammenhengende relasjoner mellom forskjellige elementer alltid får en kontingent/tilfeldig karakter (Hansen, innledning; i Foucault 2005: 21). Foucault mener at all forskning, eller alle undersøkelser, vil utfoldes i diskursive sammenhenger (i språklige praksiser), samtidig som disse diskursive sammenhenger i seg selv er et produkt av at man bruker språket i selve undersøkelsesprosessen. Diskursen og det ikke-diskursive mål står dermed i et sirkulært betingelsesforhold, som utelukker muligheten for en uavhengig objektiv målestokk (Hansen, innledning; i Foucault 2005: 22). I fortsettelsen vil jeg gå nærmere inn på hans arkeologiske metode, hans forståelse av diskursbegrepet, samt nærmere inn på hans forståelse av makt.

4.2.1 Den arkeologiske analysen

Med sin arkeologiske metode ønsker altså Foucault (2005) å avdekke konkrete diskursers produksjonsbetingelser, eller reglene for deres eksistens. I diskursene som lever innenfor bestemte systemer/bestemte diskursive felter, eller bestemte institusjoner, kan man gjenfinne historiens spredning, sier Foucault. Diskursene vil bidra til å danne *objekter, subjekter, subjektposisjoner, begreper/forestillinger og, strategier*. Diskursene vil altså ha en form for virkning. Foucault snakker om *diskursive formasjoner*, og mener med dette de reglene som danner et bestemt sett av *ytringer* innenfor en bestemt felt, og relasjonen mellom de bestemte ytringene innenfor dette feltet. Det dreier seg om reglene for dannelsen av objekter, subjekter, subjektposisjoner, ytringsformer, begreper, forestillinger og strategier innenfor en bestemt formasjon. Disse reglene for dannelser er konstituert på bakgrunn av kombinasjonen av

tidligere diskursive og ikke-diskursive elementer. Prosessen som fører til artikuleringen av disse elementene skaper en diskursiv praksis. Foucault vil analysere hvordan ”forholdet mellom system og mangfoldighet sammenholdes på praksis - niveau – dvs. i vores handlende engagement i verden” (Hansen, innledning; i Foucault 2005: 16). Foucault vil rette analysen mot diskursenes egen dynamikk. Gjennom å fokusere på ytringene som lever i et diskursivt felt, forsøker han å bestemme diskursene og hvordan disse danner konkrete objekter, subjektposisjoner, begreper, strategier. Når han undersøker de ”diskursive formasjonene”, forsøker han å avdekke ”spredningssystemer”, hvordan ytringer er befolket av andre ytringer. Gjennom en form for språkanalyse vil han undersøke det som ligger implisitt i språket, det tause/det som ikke sies. Dessuten sier han at når man skal forsøke å forstå et diskursivt felt, må man ikke lete etter ”dens enhet”, men derimot etter flerstemtheten, eller de mange stemmene, som lever i feltet.

Arkeologiens oppgave er ikke å vurdere å bedømme det gjenstandsfeltet det forskes på, og heller ikke å gjøre en hendelse til et dokument. Det dreier seg heller ikke om å finne frem til det talende subjektets intensjon, dets beviste aktivitet bak ytringene, det som det har ønsket å si eller det ubevisste som ufrivillig skinner gjennom det som er sagt. Det dreier seg først og fremst om:

at rekonstruere en anden diskurs, genfinde den tavse, mumlende, uudtømmelige tale, som indefra besjæler den stemme, man hører; reetablere den spinkle og usynlige tekst som løber igennem de skrevne linieres mellemrum og ind imellem vælter dem omkuld. (...) Hva blev der nu sagt i det, der blev sagt? (Foucault 2005: 71).

Foucault ønsker å fokusere på selve diskursen, hvordan den oppfattes og formes i et felt, eller en kultur. Målet er å finne frem til det tause, til det som ikke sies direkte, men som ligger implisitt i diskursene innenfor et gitt diskursivt felt. Det er det vi tar for gitt, praksisers selvfølgeligheter, han vil løfte frem. Han stiller en rekke arkeologiske spørsmål av typen: Hvilken type enhet og sammenhenger danner bestemte vitenskaper eller kunnskapsformer? Med hvilken rett gjør de krav på et bestemt område? Og med hvilken rett gjør de krav på å være en kontinuitet? Det er nettopp en beskrivelse av de diskursive hendelsene i dette feltet som vil være gjenstand for analyser. Når han analyserer det beskrevne diskursive feltet, er det ytringene han setter fokus på;

.. det drejer sig om at gribe ytringen i dens hændelsessnæverhed og særegenhed; at bestemme betingelserne for dens eksistens, mer præcist at fastsætte dens grænser, etablere dens korrelasjoner med andre ytringer, som kan være forbundet med den; at vise hvilke andre former for fremsigelser, den udelukker.(...) Hvad er da denne særegne eksistens, som kommer for dagen i det, der siges – og ingen andre steder? (Foucault 2005: 71)

Gjennom våre ytringer bedriver vi en form for ”*diskursiv praksis*”, og ytringer fremkommer innenfor konkrete domener eller felt. Ytringer har dessuten noen funksjoner. Dette gjør ytringen til noe annet og mer enn en ren samling av tegn, sier Foucault (2005: 150). Normer for materialitet og systematikk er forskjellig, avhengig av hvilken diskurs man snakker innenfor. Foucault vil ta tak i disse ytringer, og forsøke å bestemme reglene for deres eksistens, deres betingelser, og deres funksjon innenfor det feltet de utspiller seg. Foucault vil spørre hvordan det kan ha seg, at en bestemt ytring er oppstått, og ikke noen andre ytringer i stedet? Det er ikke historiens lange linjer og kontinuitet Foucault jakter på med sin analyse, men prosessene, bruddene og diskontinuiteten, der hvor meninger brytes. Det er disse områdene som er interessante for å forstå hvordan virkelighet konstrueres sosialt, hvordan noe får hegemoni foran noe annet. Det dreier seg om ulike kamper om hvilke diskurser, eller hvilken kunnskap, som får lov å råde i et felt. Når Foucault bruker sin arkeologiske metode til å undersøke vitenskapen, er det ikke for å beskrive vitenskapen sin spesifikke struktur. Han orienterer seg mot selve kunnskapsområdet og beskriver vitenskapen som en bunt av relasjoner. Ved å fokusere på ”ytringer” viser Foucault hvordan ideene eller fornuften som styrer (profesjonelle) praksiser, er blitt skapt, og hvordan de bærer i seg en (skjult) makt.

Foucault (2005) sier at han med uttrykket ”arkeologi” ikke er opptatt av å søke etter en begynnelse.

Det angiver det generelle tema for en beskrivelse, som udspejler det allerede sagte på dets eksistensniveau; om den ytringsmæssige funktion, som virker i det, om den diskursive formation, det tilhører, om det generelle arkivsystem, det sorterer under. Arkæologien beskriver diskursene som nogle specificerede praksisser i arkivets element (s. 193).

Foucault sier her noe om at det er ytringen som er innleiret i en bestemt kontekst hvor den har en funksjon, som er av interesse. Konteksten er av betydning fordi den er med på å bestemme ytringens form og måten den fortolkes på. Hvordan en ytring fortolkes vil variere fra en diskursiv formasjon til en annen, fordi loven for det som kan sies (arkivet), vil være forskjellig innenfor ulike diskursformasjoner. Han fokuserer ikke på det logiske, grammatiske, sosiale eller faktiske ved språket i ytringen, eller det som skjer mellom menneskene når de snakker. Han vil fokusere på språket i form av de språklige ytringer, fordi vi bruker språket til å si noe om noe. Vi bruker språket til blant annet å produsere objekter og subjektposisjoner. Foucault ser ut til å mene at språkets inleirethet er tydeligst i ytringen, derfor er ytringen et bedre sted å analysere diskursen, enn i den logiske og grammatiske struktur. Det som er viktig for Foucault er at ytringen bringer materialitet og system sammen. Han vil studere hvordan ytringen relaterer seg til andre ytringer, hvilken funksjon den har innenfor en virksomhet, og hvordan den bidrar til å danne bestemte objekter, subjekter og forestillinger.

4.2.1.1 Dannelsen av objekter

Når Foucault (2005) sier at objekter ikke eksisterer uavhengig av diskurser, mener han kunnskapsobjekter, som er inkludert i bestemte disipliner, eller vitenskapers interessefelt. *Galskap* er for eksempel et slikt objekt. Mental sykdom ble konstituert som følge av alt det som ble sagt i alle ytringene, som var knyttet til fenomenet, ytringene som beskrev det, forklarte det og delte det opp. Som jeg allerede har vært inne på, har Foucault vist at galskap ikke er et stabilt objekt. Det er underlagt kontinuerlige endringer i relasjon til diskursive dannelser og diskursive formasjoner. Objektene konstitueres og endres av diskursene, avhengig av reglene for de bestemte diskursive formasjonene. Foucault sier at diskursen er konstituerende, den medvirker til å produsere, reprodusere og endre objekter og sosialt liv. Diskursen spiller altså en aktiv rolle når det gjelder meningsdanning innenfor sosiale virkeligheter. Diskursene dannes i en kompleks bunt av relasjoner, og det vil være noen historiske betingelser til stede for diskursobjektene dannelsen. Disse relasjonene er etablert mellom noen institusjoner, økonomiske og sosiale prosesser, atferdsformer, normsystemer, teknikker, klassifikasjonstyper og karakteriseringsmåter. Relasjonene er ikke tilstede i selve objektet;

Når man beskriver dannelsen af nogle objekter i en diskurs, forsøger man at finde frem til relateringer, som karakteriserer en diskursiv praksis (Foucault 2005: 92-94).

En diskursenhet vil være mer avhengig av stedet hvor ulike objekter oppstår og er under kontinuerlig endring, enn den vil være basert på det unike og permanente ved objekter. Diskursive formasjoner konstituerer objekter på en innsnevrende/innskrenkende måte, mener Foucault (2005). Det som skjer innenfor en diskursiv formasjon, er hele tiden avhengig av de interdiskursive relasjonene mellom diskursive og ikke-diskursive praksiser som bidrar til å skape den bestemte diskursive formasjonen. Diskursanalytikere vil, som jeg vil komme tilbake til, være interessert i å fokusere på de interdiskursive relasjonene når de undersøker ytringer eller helheten av diskursiv praksis innenfor en institusjon (Fairclough 1992).

4.2.1.2 Ytringsformer og subjektposisjoner

Foucaults perspektiv er at det sosiale subjektet som ytrer seg, ikke eksisterer uavhengig av diskurs. Diskursen vil på en og samme tid være en ressurs for subjektet, samtidig som diskursen posisjonerer subjektene, både den som produserer ytringen, og den/de som ytringen er rettet mot. En ytring er en diskursiv aktivitet, som vil kunne ha ulike ytringsformer, og kan for eksempel innta skikkelsen av kvalitative beskrivelser, biografiske beretninger, statistikker, fortolkninger, uttalelser, undervisning osv. Foucault er opptatt av hvilke nødvendige sammenkjedninger og forbindelser det er mellom disse. Hvorfor er det noen bestemte ytringer som for lov å råde i et felt og ikke andre, hva er loven for at ytringene kan uttales, og hvor kommer de fra? Foucaults perspektiv hjelper oss til å forstå reglene som ligger til grunn for at eksperter i alle felt, kan praktisere sine disipliner. Han vil dessuten ha frem at ytringer kan være flere ting. En ytring i en vitenskapelig avhandling er noe annet, enn en betroelse mellom to mennesker, eller en ytring i et skuespill på teatret. Foucault vil fremheve mangfoldigheten ved ytringer, i stedet for å gi dem en enhetlig forståelse.

Man skal da ikke undre sig over, at man ikke har kunnet finde nogle strukturelle enhedskriterier for ytringen; det er fordi den ikke i sig selv er nogen enhed, men en funksjon, som krydser et område af mulige strukturer og enheder, og som får dem til at optræde med et konkret indhold i tid og rum.” (Foucault 2005: 140).

Foucault vil altså beskrive ytringens funksjon, dens virksomhet, dens betingelser, de reglene som styrer den, og det feltet hvor den virker. De ulike ytringsformene vil assosieres med ulike subjektposisjoner. Foucault ønsker å fokusere på subjektposisjonene som diskursene bidrar til. I denne sammenheng er de sosiale omstendighetene knyttet til ytringene og uttalemåtene, av

sentral betydning. Han vil for eksempel beskrive subjektets institusjonelle plassering, fordi subjektene som ytrer seg alltid vil tale ut fra en bestemt posisjon. Subjektets posisjoner bestemmes av den situasjonen det er mulig å innta, avhengig av domene eller grupper av objekter. Dette bidrar også til en fragmentering av subjektet (Foucault 2005). En lege blir for eksempel konstituert gjennom en bestemt ytringsform, og dennes subjektposisjon holdes på plass av noen bestemte regler for en medisinsk diskurs. Ytringsformene vil være historisk spesifikke. Foucaults historiske tilbakeblikk på galskap, viser oss hvilke endringer som har funnet sted, når det gjelder uttalemåter knyttet til galskap. Diskurser vil derfor være plastiske, bøyelige og bevegelige. Diskursive endringer vil bidra til sosiale endringer, og følgelig endringer når det gjelder subjektposisjonering, og vise versa. Ettersom diskursen har en sentral rolle når det gjelder konstitueringen av sosiale subjekter, blir spørsmål rundt subjektivitet og sosial identitet av sentral betydning i en diskursanalyse. (Barnevernet vil være det stedet hvor barnevernsarbeiderne har sitt ståsted og sitt utsiktspunkt for iakttagelser og teoretisk refleksjon, og det er herfra de taler. Dette er mulig fordi en hel bunt av (bestemte) relasjoner er satt i verk. Noe dreier seg om institusjonen som teknisk sted, noe om barnevernsarbeiderens status, andre om hennes posisjon som persiperende, observerende, beskrivende subjekt. Barnevernsarbeideren er innlemmet i en barnvernsdiskurs. Gjennom sine språklige praksiser vil barnevernsarbeidere posisjonere seg selv og andre. Når hun tar til seg ny kunnskap, og endrer på uttalemåter, vil dette kunne bidra til sosiale endringer i barnevernet, og endringer når det gjelder subjektposisjoneringer.) Å undersøke brudd, eller endringer i ytringene, som fører til endringer i diskursen og subjektposisjoneringer, vil være av interesse for diskursanalytikere. Fairclough trekker veksler på innsikten Foucault har bidratt med knyttet til ytringsformer og subjektposisjoner, i sin kritiske diskursanalytiske modell.

4.2.1.3 Dannelsen av begreper og forestillinger

I hverdagen orienterer vi oss ut fra begreper, kategorier og forestillinger. Disipliner (for eksempel psykiatri eller medisin) benytter også begreper, kategorier og forestillinger som hjelpemiddel når de håndterer sitt interessefelt. Disse hjelpemidlene er ikke stabile over tid, men vil være under stadig endring. Begreper, kategorier og forestillinger vil sirkulere i et samfunn, og fanges opp innenfor ulike diskursive formasjoner eller sosiale felt. De gjør det mulig å etablere et betydningsfellesskap i vår praktiske hverdag. De organiserer våre tanker og våre praksiser. Vi møter verdens mangfold gjennom å lage forskjellige former for regelmessigheter og vaner i vår diskursive praksis. Disse regelmessigheter kommer i stand

gjennom å fokusere kun på noen aspekter av verden. Det betyr at noe annet kommer i bakgrunnen. Den kontinuitet vi forsøker å skape gjennom en diskursiv praksis, er kun mulig på bakgrunn av abstraksjonene vi skaper ved hjelp av begreper og kategorier.

Man må stille spørsmål ved disse fiks og færdige synteser, disse grupperinger, som man sædvanligvis medgiver uden nogen nærmere undersøgelse, disse bånd hvis gyldighed er anerkendt fra starten af; man må fordrive disse former og dunkle kræfter, hvormed man har for vane at forbinde menneskenes diskurs med hinanden, man må forjage dem fra det mørke, hvori de hersker. Snarere end at lade dem gælde spontant, skal man af metodiske grunde og i første instans acceptere, at man kun har at gøre med en populasjon af spredte hændelser. Man må også være bekymret over disse opdelinger eller grupperinger, som vi er blevet så fortrolige med. (...) Under alle omstændigheder er disse opdelinger – hva enten det drejer sig om dem, som vi godtager, eller dem, som er samtidige med den undersøgte diskurs – altid selv nogle tanke kategorier, klassifikationsprincipper, normative regler, institutionaliserede typer: Det er også nogle kendsgerninger ved diskursen, som fortjener at blive analyseret ved siden af de andre; de har helt sikkert nogle meget komplekse relationer til dem, men de har ikke nogen intrinsiske, medfødte og universelt erkendelige karakteristikka (Foucault (2005: 64-65).

Foucault vil stille spørsmål ved alle begreper, kategorier og forestillinger som vi orienterer oss ut fra, og som vi tar for gitt. Begrepene og kategoriene bidrar nemlig til å danne både objekter, subjektposisjoner og institusjoner. Når man skal undersøke og beskrive en diskursiv praksis, eller diskursiv formasjon (et bestemt område for bestemte ytringer) vil Foucault si at man bør se etter ulike relasjoner til andre ”tekster”, fordi begreper og forestillinger ofte stammer fra et annet sted. Men Foucault har en innvending;

Man må ikke henwise diskursen til oprindelsens fjerne tilstedeværelse; man må tage fat i det spil, der foregår i dens egen instans. (...) Disse forutgående former for kontinuitet, alle disse synteser, som man ikke problematiserer, og som man lader gælde fuldstændigt, skal man da forholde seg uafgjort til. Man skal bestemt ikke afvise dem (de syntesene som diskursen bærer på) endelig, men rokke ved den sinsro, hvormed man accepterer dem; vise, at de ikke giver seg selv; at de altid er resultatet af en konstruksjon, hvis regler det drejer sig om at kende, og hvis begrundelser det

drejer sig om at efterkontrollere; bestemme på hvilke betingelser og med henblikk på hvilke analyser nogle af dem er legitime; pege på dem, som man under alle omstendigheder ikke længere kan gå med til (Foucault 2005: 68).

Diskursene har ikke oppstått ut fra seg selv, ut fra intet. Det ligger noen betingelser til grunn for dem. Diskursen vil være en konstruksjon som følge av noen bestemte begreper, temaer, regler og betingelser. Den arkeologiske analyse søker ikke å bestemme de tanker, representasjoner, bilder, temaer og fikse ideer som skjuler seg, eller åpenbarer seg i diskursene, men den søker å bestemme diskursene, som fremstår som praksisformer, som følger bestemte regler. Den søker ikke en annen diskurs som ligger skjult (Foucault 2005: 199). Foucault vil forholde seg til diskursen som en hendelse der og da, en hendelse i sin egen rett. Han vil vise hvilke forhistoriske avleiringer som ligger i den konkrete diskursen, samt reglene for diskursens eksistens. Formålet med en arkeologisk analyse er å forstå diskursens væren i sitt mangfold. Med sin arkeologi vil Foucault vise kompleksiteten ved de forskjellige språklige praksiser som faktisk finner sted til forskjellige tider og i forskjellige sammenhenger. Han vil vise at språklige praksiser er innleiret i utallige ikke-språklige forhold, som diskursene til dels er formet av, men som de også omvendt reflekterer tilbake på. Til dels har vi en diskursiv praksis, og til dels har vi noe annet, som ikke i seg selv er diskursivt, men som heller ikke er uavhengig av det diskursive. Vi vil selv være innleiret i diskursive relasjoner, når vi forholder oss til dem. Forståelsen av diskursive relasjoner vil derfor selv være formet av diskursive relasjoner. Vi kan likevel forholde oss til de diskursive spendinger ved å orientere oss mot de diskursive praksisers ufullstendighet. Diskursen vil alltid peke mot noe annet, det vil alltid dreie seg om noe mer enn det språklige utsagn. Det er dette Foucault ønsker å poengtere. Foucault forstår dette som et system, eller

en helhed af anonyme og historiske regler, som altid er bestemt i tid og rum, og som for en given periode og for et givet socialt felt, økonomisk, geografisk eller lingvistisk område har defineret betingelserne for den ytringsmæssige funktions virke (Foucault 2005: 175).

Foucault argumenterer altså for at vi ikke skal søke etter en enhet bak diskursene. Vi skal derimot søke de regler og betingelser som gjør det mulig for dem å fremstå som enheter. Skal jeg ta dette til følge i mitt prosjekt, når jeg vil undersøke og beskrive den barnevernfaglige diskursen i barnevernsundersøkelser, er det reglene og betingelsene som gjør nettopp den

konkrete diskursen som fremtrer mulig, jeg må søke å finne ut av. Her aktualiseres begrepene interdiskursivitet og intertekstualitet, som blant annet Fairclough (1992, 1995) benytter.

4.2.1.4 Dannelsen av strategier

Diskurser som økonomi, legevitenenskap, grammatikk og vitenskapen om levende vesener, sørger for en viss organisering av de begrepene de gjør bruk av, til at objektene til en viss grad organiseres, at visse typer av ytringer, som alt avhengig av deres sammenheng, strenghet og stabilitet, danner noen temaer eller teorier. Dette kaller Foucault (2005) ”strategier”.

Uansett deres formelle niveau vil man vedtage at kalde disse temaer og teorier for ”strategier”. Problemet består i at vide, hvordan de fordeler sig i historien; hvilken nødvendighed, der kæder dem sammen, gør dem uundgåelige, og efter tur kræver dem på nøjagtig deres plads og faktisk som de successive løsninger på et og samme problem? (...) For at analysere disse strategier (...) drejer det sig hver gang om at beskrive den diskursive formation i alle dens dimensioner og ifølge dens egne karakteristika: Det ville da være nødvendig hver gang at bestemme reglerne for dannelsen af objekterne, de ytringsmæssige modaliteter, begreberne og de teoretiske valg. (Foucault 2005: 114)

Gjennomgående begreper, temaer, objekter og ytringformer er viktige omdreiningspunkter for diskursene. Disse fire aspektene betinger hverandre, og er sammenfiltret i hverandre, når de materialiseres i ytringen. Når man skal forstå hva et objekt er, kan man ikke studere det uavhengig av de ytringsformer det inngår i, og hvilke begreper og tema det relateres til. Det samme gjelder når man vil studere et tema, eller et begrep. Foucault fastholder at ytringene må sees i relasjon til den praksisen eller institusjonen hvor den kommer til uttrykk. Konkrete praksiser og institusjoner sørger for en viss ufrihet når det gjelder hvordan man kan eller vil forstå det som sies i en ytring. Gjennom å fokusere på ”ytringen” vil Foucault vise hvordan utsagnets logikk og syntaks (setningsoppbygging) møtes med utsagnets mål og forankring. Analysen blir i Foucaults tradisjon dermed annerledes enn tradisjonell språkanalyse. Når man så vil analysere diskurser, består ikke oppgaven i å behandle diskursen som noen helheter av tegn, men som praksiser, som systematisk danner de objektene det snakkes om.

Diskursene udgøres bestemt af tegn; men det, de gør, er noget mer end at bruge disse tegn til at betegne tingene. Det er dette mere, som gør dem irreduktible til sproget og talen. Det er dette mere, man skal have frem og beskrive (Foucault 2005: 96).

Det vil alltid ligge noe implisitt i diskursene, noe som ikke sies direkte. Det er dette implisitte og tause man må få frem og beskrive. Arkeologisk analyse innebærer også å undersøke det Foucault kaller de *diskursive regelmessigheter*. Når begreper, kategorier og temaer oppstår, vil noen forsvinne etter en stund (eller bli lagt døde), mens andre holdes ved like, og innlemmes med andre begreper, kategorier og temaer. Vi mennesker kan holde begreper, kategorier og forestillinger ”varme” over tid, og trekke veksler på dem når vi snakker. Når Foucault behandler de diskursive regelmessigheter, setter han fokus på ”diskursens enheter”, ”diskursive formasjoner” (relasjonene mellom ytringene), ”objektene dannelsen”, ”danningen av ytringens modaliteter”, og ”danningen av begrepene og strategiene”.

4.2.3 Maktbegrepet hos Foucault

Foucault betraktet diskursene som en type praksis eller kunnskapsregimer, og han mente at makten ligger implisitt i disse regimene. Gjennom diskursene som råder i et sosialt felt forstår vi hva som er sant eller falskt (gyldig – ugyldig), normalt eller avvikende, fornuftig eller ufornuftig. Diskursene setter grenser for hva som er mulig å tenke (Foucault 2005). De bidrar med sannheter og virkelighetsproduserende prosesser, som får konsekvenser for de som bruker eller berøres av diskursene. Foucault forstår sannhet som en diskursiv konstruksjon, og han mente at kunnskap og maktutøvelse forutsetter hverandre (Hultqvist 2004). I sine arkeologiske analyser knytter ikke Foucault makten til enkeltindivider eller grupper, til en synlig maktutøvelse overfor andre, men til diskursene. Han forstår ikke makten som utelukkende undertrykkende, men snarere som en produktiv skapende kraft. Men som følge av påstanden om diskurs og makt, kritiseres Foucault for å havne i samme leir som den kunnskapstradisjonen han selv hadde kritisert, for å innta et objektivistisk standpunkt (Hultqvist 2004). Det er mulig det er denne kritikken som får Foucault til å endre noe på sin forskningsstrategi, når han senere vil studere samtiden i lys av historien. Han legger opp til en mer historisk forskningsstrategi, uten at han dermed forkaster den diskursanalytiske angrepsmåten. Han tenker seg at det er bakgrunnspraksisene som organiserer og skaper vilkårene for at konkrete objekter og subjekter trer frem i nåtiden. Denne nye forskningsstrategien kaller han for ”genealogi”. Han benytter denne metoden i *Overvåkning*

og straff: *Det moderne fengsels historie* (1975/1999), hvor han jakter på de rasjonalitets- og fornuftsformer som gir grobunn for blant annet straffesystemet i samtiden (lover, straffemetoder og fengsler). Han var på jakt etter hvilke (human)vitenskapelige tanker som bidro til en bestemt type fortelling om den kriminelle personen, samt ideene som bidro til den arkitektoniske utformingen av fengslene. I motsetning til tidligere skulle den kriminelle nå overvåkes. Han viser hvordan avstraffingsmetodene bygger på kunnskaper som endrer seg over tid, men relasjonen mellom straff og kunnskap består. Avstraffingsmetodene og avstraffelsens pinsler går fra groteske avrettinger for åpen scene i den klassiske periode, til å bli mer skult og tilslørt i det moderne rettssystemet. Kroppen blir ikke lenger tilintetgjort ved drap, men den isoleres, overvåkes, temmes og oppdras. Foucault (1999) bruker fengslet som eksempel for å vise at ikke bare fengslet, men også andre institusjoner i samtiden, får mer karakter av oppdragelses- og forbedringsanstalter i vårt moderne samfunn. Muligheten for overvåkning og disiplinering som ligger i dette systemet, er en form for generalisert maktmekanisme. Overvåkning (eller observasjon) og eksaminering (eller intervju) gjøres til materiale for vitenskapelig analyse, der man ender opp med å bedømme normalitet og avvik. Mennesket gjøres altså til objekt for kunnskap og makt. Objektiveringen er nettopp fundamentet for kunnskapsdannelse innenfor denne formen for maktutøvelse. Dette fokuset bidrar til å undertrykke både den enkeltes mening, og betydningen av det som skjer (Hultqvist 2004). Foucault avviser ikke at det finnes andre undertrykkelsesformer i samfunnet, men han mener at de undertrykkelsesformer som er knyttet til kunnskap og makt, skjuler andre og langt mer virksomme maktmekanismer i det moderne samfunn. Foucault tenker seg at tanke- og praksissystemer (som vitenskapene om mennesket) vil bidra til å forme og opprettholde en bestemt tidsavgrenset forståelse av oss selv, vår historie og vårt forhold til fremtiden. Historien kan ikke forstås som noe som ligger utenfor oss selv, heller ikke utenfor forskerens egen forskningspraksis. Det som finnes er ulike typer hendelser, som må organiseres og gis mening, før forskeren kan skape en historie ut av det. Han vil lese fortiden med nåtidens øyne. Vi kan altså ikke lese fortiden ut fra et nøytralt og objektivt utgangspunkt, ifølge Foucault.

Når Foucault beskriver samtidshistorien, viser han at det dreier seg om en sammenstilling av ulike praksiser som er gjennomsyret av komplekse makt- og kunnskapsrelasjoner. Det er ikke bare gjennom fokus på overvåkning og straff han viser dette, men også ved å sette fokus på seksualitetens historie. Ved å fokusere på ulike ytringer/teorier om menneskenes seksualitet (blant annet Freuds teori), konkluderer han med at alle de ulike formene for ytringer og praksiser knyttet til temaet seksualitet, er former for politiske organisasjonsmønstre som han

kaller biopolitikk, en politikk som rettes mot mennesket i kraft som biologisk vesen. Biopolitikk knyttes sammen med de velferdspolitiske ønskene om å skape en sunn, frisk og produktiv befolkning, til en politikk som rettes inn mot det enkelte mennesket som handlende og meningsskapende subjekt, og som får sin identitet ved å fremme sin seksualitet, helse, og glede. For å oppnå god helse må subjektet forholde seg til seg selv, men dette kan det ikke gjøre på egen hånd. Det er avhengig av en autoritet som kan hjelpe det med tolkning og meningsdannelse (jfr. den terapeutiske samtalen, eller ulike former for råd og veiledning) (Hultqvist 2004). Med genealogien forsøker Foucault å identifisere noen holdepunkter for en historisk analyse av dette mangfoldet. Han lokaliserer fenomenet når det trer frem i historien, i hvilken sammenheng det viser seg, og hvordan det diskuteres og problematiseres av samtidens talerør. Hans poeng er ikke å beskrive historien om samtiden, men å bruke historisk materiale til å gi perspektiv til samtiden. Han mener det er viktig å fange inn fenomenet i sin tidsbundne sammenheng. Når man vil identifisere maktrelasjoner og maktutøvelse, må man se på hvordan disse bygger på bakgrunnspraksiser, og hvordan disse er produktive (de skaper objekter og subjekter). De bidrar for eksempel til å skape føyelige og veltilpassede medlemmer av samfunnet. Foucault mener at oppdagelsen av for eksempel barndommen førte til at barn ble mulige investeringsobjekter for foreldre, skole og offentlig sunnhetstenkning. Han viser hvordan maktutøvelsen gjør individet til et objekt for kunnskap, og dels hvordan individet ved å bli ført inn i ulike subjektiverende praksiser, gjør seg selv til objekt for sin kunnskap (Hultqvist 2004). Når for eksempel det moderne individet er en villig og selvregulerende enhet i samfunnet, er dette et resultat av ulike velferdsstrategier. (For eksempel kan staten ved hjelp av ulike typer helsekampanjer, få folk til å regulere sin egen atferd når det gjelder kosthold og mosjon.)

Maktens hovedoppgave er å gripe inn i menneskelegemet. Ikke så mye gjennom ytre tvang som indre, finurlige investeringer. Makt må altså forstås som en strategisk og produktiv relasjon. Relasjonen kan ta ulike former, og utfordringen blir å forstå disse mulige formene som trer frem i det moderne samfunnet. Foucaults kritikere påpekte at han med sitt fokus på disiplineringen av individer, ikke har sagt noe eksplisitt om staten. De mener dessuten at det er problematisk at mennesker ble redusert til medgjørlige kropper. Ved å frata mennesket status som handlende subjekt, tok man også bort muligheten for motstand mot makt. Foucault mente at denne kritikken var relevant, og ville komplettere sine tidligere analyser (Neumann, forord til Foucault 2002). I forelesningsrekken Foucault (2002) holdt på slutten av 70-tallet, satte han derfor fokus på hvordan stater styrer sin befolkning ved hjelp av ulike

kunnskapsregimer, og introduserte i denne sammenheng begrepet governmentality. I forelesningsrekken opererer han med tre hovedformer for maktrelasjoner; dominans, strategi og governmentality. Når han snakker om dominans, er det ikke tvil om hvem som har makten, eller hvem som er herren. Subjektet vil være underlagt en tvang, men står på et vis fritt til å yte motstand. Når det er snakk om et dominansforhold, kan den svakere parts handling ikke bli noe annet enn motstand mot en orden som subjektet ikke kan forandre ved sine handlinger. Når Foucault snakker om strategi, forstår han dette som et spill mellom viljer. Han oppfatter strategi som en løpende forhandling mellom subjekter om hvem som har rett, og hvem som kan diktere den annens handlinger. Her vil det være mer åpent hvem som er den overordnede part. Dette er en type maktrelasjon som alltid er til stede mellom mennesker, mener Foucault. Den tredje typen makt som altså Foucault kaller governmentality, er en type maktrelasjon som ligger mellom dominans og strategi. Denne knyttes til hvordan staten bidrar til at selvet styrer seg selv, ved hjelp av sin egen sannhet det har tatt til seg. Når man styrer seg selv, vil man trekke veksler på et sett teknikker som er hentet herfra og derfra, fra ens erfaringer med institusjoner som skole, fra erfaringer med andres forsøk på å styre en, eller fra for eksempel teknikker som meditasjon og bønn. I dagens samfunn vil statsapparatet avstå fra å herske direkte, det vil klemme ut måter å herske indirekte på, ved å ansvarliggjøre og dirigere individet, ved hjelp av en bestemt governmentality. For å forstå den moderne stat og hvordan individet ansvarliggjøres og dirigeres, må man se hele den vestlige kulturs historie under ett, mener Foucault. Staten er altså noe mer enn et byråkratisk maktsentrum, den er smeltet sammen med samfunnet, og er ikke kun et separat administrativt kontrollapparat. Statens styring er knyttet til måten ”staten” tenker på.

4.2.4 Kritikk av Foucault

De fleste diskursanalytikere følger Foucaults syn på diskurser som forholdsvis regelbundet, og som noe som setter grenser for hva som gir mening (Jørgensen og Phillips 1999). Mange viderefører hans ideer om at sannhet er noe som skapes diskursivt, men noen bryter og stiller seg kritisk til hans påståtte monolisme, altså tanken om at Foucault kun identifiserer ett kunnskapsregime i hver historiske epoke som han studerte. I dag er de fleste enig om at det diskursive feltet er mer komplekst og konfliktfylt. For eksempel vil flere diskurser eksisterer parallelt og kjempe om retten til å avgjøre sannheten (Jørgensen og Phillips 1999: 22). Foucault har ikke unngått kritikk fra omverdenen. Han har blitt kritisert av både historikere, filosofer, sosiologer og medisinere. Foucault har befattet seg med flere felt i samfunnet, og

mange har kritisert han for å være en amatør når det gjelder felt han ikke kjenner godt nok. Han kritiseres for å fare med harelabb over historien, og for unøyaktigheter i sine analyser. Når filosofene irriterer seg over hans fornuftskritikk, sier de at de som kritiserer fornuften, selv bruker fornuften for å føre sin kritikk frem. Noen beklager også at han ikke reflekterer over sitt moralske ståsted, mens andre igjen er opptatt av at hans maktbegrep ikke er konkret nok for at undertrykte stemmer skal kunne yte ”motmakt”. Man hevder at for Foucault så eksisterer makten ikke i den forstand at man kan identifisere noe som av natur skulle være makt – Staten, individer eller ulike grupperinger i samfunnet. Bak dette ligger en forestilling om at hvis Foucault skal kunne realisere noe av det han drømmer, nemlig intellektuelle som kan oppløse selvinnslysende sannheter og universalforklaringer, så må han ha et mer håndfast maktbegrep. Det har også blitt hevdet at Foucault mer eller mindre tydelig fremstår som en forfatter som forholder seg kritisk-distanserende til alt og alle – spesielt seg selv. Kritikk har han også møtt ved at han tar utgangspunkt i vår kulturs selvfølgeligheter (vaner, sannheter), men nettopp for å rive seg løs fra dem – og ikke erstatte dem med noe annet. Jeg skal ikke her gå inn på om en slik kritikk er gyldig eller ikke.

Fairclough (1995) kritiserer Foucault for hans ensidige fokus på makten som en allestedsnærværende egenskap i språket og teknologien som strukturerer moderne institusjoner, og at han ikke har knyttet makten til bestemte sosiale grupper, klasser eller lag. Fairclough er redd for at dette fokuset vil fjerne oppmerksomheten rundt den mer tradisjonelle makten, og de ideologiske prosesser som ligger i diskurser, og at det skal avlede oppmerksomhet fra analyse av asymmetriske relasjoner og dominansrelasjoner. Et viktig anliggende for kritisk diskursanalyse vil i følge Fairclough (1992) være å påpeke slik asymmetri og dominans. Mange mener at Foucaults analyser er destruktive og at han ikke gir noen alternativer. Likevel er det mange forskere innenfor ulike vitenskapsgrener som drar nytte av hans analyser, fordi de er uferdige (Scaanning 1993). Hansen (innledning; i Foucault 2005:19) mener at den arkeologiske analyse har en viktig eksistensberettigelse;

”idet den træder ind som en slags anti-pragmatisk påmindelse om (1) funderingen for succesen; en påmindelse om (2) at der ligger noget uden for den horisont, som de aktuelle tilskjæringer gør synlige; og en påmindelse om (3) at der måske kunne ligge nogle tab til grund for de gevinster, der er opnået.”

Hvis man jobber med diskursanalyse og særlig hvis man retter fokuset på forholdet mellom diskurser, kunnskap og makt, blir det nødvendig å forholde seg til Foucault (Kaarhus 2001). Alle forstår imidlertid ikke diskurs på samme måte som Foucault. Diskursbegrepet brukes på ulike måter, og tillegges ulike betydninger. Jeg vil derfor komme nærmere inn på dette under neste overskrift.

4.3 Diskursbegrepet

Ikke alle forstår diskursbegrepet som Foucault, eller som Phillips og Hardy, som jeg allerede har henvist til. Diskursbegrepet er flertydig og blir brukt på ulike måter i ulike sammenhenger (Neumann 2001, Kaarhus 1992). Vi støter på begrepet både innenfor ulike vitenskapsdisipliner og i dagligtale. I dagligtale blir begrepet gjerne brukt synonymt med ordet diskusjon. I vitenskapelige sammenhenger har definisjonene av begrepet skiftet med tid og rom. Diskursbegrepet har nemlig vandret fra lingvistikken til litteraturvitenskapen, og videre til samfunnsvitenskapene. Foucault var nettopp en av dem som bidro til at samfunnsfagene begynte å bruke begrepet. Disse vandringene har også påvirket definisjonen av begrepet diskurs (Neumann 2001). Det legges forskjellige ting i begrepet, avhengig av hvilket fokus man inntar. De fleste lingvister vil bruke diskursbegrepet i tilknytning til skriftlige tekster (Gilbert & Mulkay 1984 i Neumann 2001). Heradstveit & Bjørge (1986, i Neumann 2001: 22) definerer diskurs som språk realisert både i tale og tekst. Sosialpsykologene Potter og Wetherell (1987, i Neumann 2001: 22) definerer diskurs som "all forms of spoken interaction, formal and informal, and written texts of all kinds". Flere knytter altså diskursbegrepet til tekstbegrepet. Når tekstbegrepet brukes i tilknytning til diskurs, vil noen forstå tekstbegrepet i en utvidet betydning (ikke bare skriftlige tekster). Noen vil for eksempel lese kommunikasjonssituasjoner som tekst. Fairclough (1995: 14) hevder at en diskurs kan trekke veksler på ulike teksttyper og tekstsjangere. Både Foucault (2005), Fairclough (1992, 1995) og Phillips & Hardy (2002) oppfatter en diskurs som en fusjon av et sett av ulike tekster, at diskurs både er konstituert av praksis, og konstituerende for praksis. Fairclough (1992) har hentet mye inspirasjon fra Foucault når det gjelder forståelse av diskurs og diskurs og makt, men han er ikke enig med Foucault i alle detaljene knyttet til forståelsen av hva en diskurs er. Dette kan delvis ha sammenheng med at Foucault var sosialfilosof og opptatt av samfunnsvitenskapene, mens Fairclough kommer fra den lingvistiske tradisjonen. Fairclough er enig med Foucault i at diskurser bidrar til å konstruere sosiale identiteter,

sosiale relasjoner og kunnskaps- og betydningssystemer. Fairclough er derimot mer opptatt av diskursenes ideologiske virkninger. Han virker dessuten å være mer optimistisk enn Foucault når det gjelder subjektets mulighet til å skape endringer i praksis. Fairclough (1995: 7) forstår diskurs som bruk av språk, eller en form for sosial praksis. Diskurs er en måte å betegne et bestemt domene av sosial praksis, ut fra et bestemt perspektiv. Fairclough skiller mellom en ”primær diskurs”, som er en diskurs vi bygger på når vi snakker, og en ”sekundær diskurs”, som er den diskursen som representeres eller rapporteres (produseres) når vi snakker. Fairclough (1992: 4) skiller mellom *diskurs i ubestemt form* og *diskurs i bestemt form*. Diskurs i ubestemt form er den skrevne og talte språkbruk omsatt i tre dimensjoner; teksten selv, produksjonen og fortolkningen av den, samt den sosiale praksisen som teksten er en del av. En diskurs i bestemt form brukes om måten man konstruerer et bestemt emne/diskurs på. Da diskursbegrepet vandret over til samfunnsvitenskapene, medførte dette en dreining med et større fokus på det relasjonelle, eller det sosiale ved diskurser. Dette førte til at man fra litteraturvitenskapelig hold kritiserte samfunnsvitenskapene for å ha for mye fokus på det sosiale, og for lite på det tekstuelle (Neumann 2001). Det er imidlertid ikke urimelig at samfunnsvitenskapene fokuserer på det sosiale ved diskurser, tatt i betraktning deres interessefelt. Når Neumann (2001) sammenfatter hva en diskurs er i få ord, oppfatter jeg at Foucault sine redegjørelser for diskurs ligger til grunn. En diskurs er ”*et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner*” (Neumann 2001: 18). Diskursbegrepet knyttes altså til konstruksjon av sosiale praksiser, fremstillingsformer og regler for hva som kan sies og gjøres. Når vi snakker eller bruker språket og skaper mening, er vi bundet av de grunnleggende strukturene som ligger i diskursene. Vi kan ikke fortelle historier om oss selv eller andre, uten å trekke veksler på tilgjengelige diskurser. Når bestemte diskurser råder innenfor et felt, vil disse diskursene forme, og begrense det som er mulig å si innenfor dette feltet. Når jeg legger Foucault og Fairclough sine forståelser av diskurs til grunn, er det mulig å si at diskursene er en form for symbolbaserte programmer som regulerer sosial handling, og gir normer for hvordan man skal leve og te seg, ikke bare i bestemte sosiale kontekster, men også mer generelt. De bidrar til å påvirke aktørers selvbilder, deres tolkninger, situasjonsdefinisjoner og problemoppfatning. For å eksemplifisere noe av dette kan jeg referere til en av barnevernets undersøkelsessaker jeg fulgte i mitt prosjekt. Barnevernet hadde avholdt et undersøkelsesmøte med foreldrene i denne saken, hvor også en rekke andre offentlige representanter fra skole, helsestasjon og barnehage var til stede. Etter dette møtet

hadde jeg en samtale med foreldrene, hvor jeg blant annet bad dem fortelle hvilke tanker de satt med etter møtet. I en setning der mor forsøker seg på en oppsummering av møtet, sier hun: "De sier jeg er en dårlig mor". Hun sier det på en måte som forteller meg at hun ikke føler seg hjemme i kategorien "dårlig mor". `De` peker tilbake på de offentlige representantene som var til stede på møtet og som uttalte seg. Dette var hennes tolkning av utsagn og spørsmål som de offentlige representantene hadde kommet med. Utsagnene og spørsmålene har utspilt seg innenfor en bestemt kontekst, nemlig barnevernets undersøkelse. Jeg var til stede under møtet og skrev fortløpende feltnotater. Når jeg skriver feltnotater forsøker jeg å skrive mest mulig ordrett det som blir sagt. Det er imidlertid ikke mulig å få med seg hvert eneste ord. I mine notater fra møtet finner jeg ikke kategorien "dårlig mor", og kan heller ikke huske at noen av barnevernsarbeiderne, eller de andre offentlige representantene, brukte den kategorien. Men denne moren tolker seg selv inn i denne kategorien etter møtet med barnevernet, på bakgrunn av de temaene som barnevernsarbeiderne og de andre offentlige representantene hadde fokus på. Det bestemte fokuset på foreldrene i barnevernets undersøkelsesmøte springer ut av bestemte diskurser, blant annet det jeg har kalt en omsorgsdiskurs. Innenfor en omsorgsdiskurs forventes det at foreldrene skal ta vare på barna sine og yte dem bistand på en rekke områder. Når barnevernet eller de andre representantene antyder at foreldrene ikke følger opp barna i tråd med deres forventninger, fører dette til at mor tolker seg inn i kategorien "en dårlig mor". Mor konstrueres i kontrast til noe annet, for eksempel kategorien "den gode mor". Dette kan få innvirkning på mors selvforståelse og påfølgende handling. Hvis klisjeen "en dårlig mor" aksepteres av mor, kan den bli til en selvoppfyllende profeti. Erfaringene barnevernsarbeiderne skaffer seg i møte med for eksempel foreldre i barnevernets undersøkelser i saker, skjer via diskurser. Diskursene får betydning for hva vi ser og ikke ser. På tross av varierende forståelser av diskursbegrepet, har diskurs i følge Kaarhus (2001:25) *"blitt et av de begrepene som synes å løse en rekke teoretiske og analytiske problemer samtidig. Det representerer et mulig svar på analytiske dilemmaer i skjæringsfeltet mellom "struktur" og "prosess", "ord" og "handling", "ideologier" og "praksiser". Det kan konkretiseres gjennom tilnærminger i spenningsfeltet mellom konstruktivisme og kritisk analyse, og peker samtidig utover et tilsynelatende motsetningsforhold mellom "språk" og "virkelighet"*. Diskursbegrepet muliggjør altså diskursanalyse, et tema jeg vil komme tilbake til. Først er det nødvendig å se nærmere på diskursen og dens bestanddeler.

4.4 Diskursen og dens bestanddeler

Når diskurs er språklige praksiser, må diskursens bestanddeler ha et eller annet med språk og språkbruk å gjøre. Vi bruker språket som et sosiokulturelt redskap for å forstå verden, og gjøre oss selv forstått. Diskursens mer grunnleggende konstituerende element vil være *utsagnet*, eller "ytringen" (jfr. Foucault 2005). Utsagnet, eller ytringen vil være diskursanalysens minste analyseenhet. Et *utsagn* er for lingvister en tur i en kommunikasjonsserie, som også kan sette i spill en serie praksiser, men når Foucault snakker om *ytring*, oppfatter jeg det slik at han legger noe mer inn i en ytring. En ytring vil være befolket av andre ytringer. Ytringen trekker veksler på elementer fra andre tekster og diskurser. Dessuten vil Foucault relatere ytringen til den situasjonen eller konteksten den utsies, samt si noe om virkningene av den. Dette bør analysene av et empirisk materiale ta høyde for, mener Foucault. Både Foucault (2005) og Fairclough (1995) vil si at ytringer eller utsagn ikke kan defineres så enkelt som et ord eller en setning, i stedet foretrekker de å omtale ytringen eller utsagnet som en iverksettende funksjon. Hva som iverksettes er ikke gitt på forhånd, det er avhengig av hvor utsagnet kommer fra, fra hvilken posisjon det fremføres. Diskursanalytikere bør derfor ikke lete etter et utsagns motiver, men i stedet fokusere på hvordan ytringer og diskurser virker, og hvordan de produserer ulike subjektposisjoner, samt spørre hvilke valgmuligheter akkurat disse posisjonene åpner for (Fairclough 1995, Hammer (2001:14, 19).

Størstedelen av det språket vi bruker i våre utsagn eller ytringer, vil være overlevert via vår kultur og vår historie. Vi vokser opp og får introdusert ord, begreper og narrativer fra foreldre, venner, utdanning, media, litteratur, osv. Når en person tar til seg slike overleverte ord, begreper og narrativer og gjør dem til sine egne, vil de representere et kulturelt redskap som han/hun bruker for å fortolke og forstå verden, og for å kunne kommunisere med andre. Språket gir oss tilgang til verden, men det finnes ingen nøytrale måter å tale verden til eksistens på, vil Foucault (2005) si. En ytring vil ikke gi mening uavhengig av kontekst. Foucault kontekstualiserer og historiserer utsagn i mye større grad enn det de fleste lingvister vil gjøre (Kaarhus 2001). For eksempel i utdanning av barnevernsarbeidere får studentene overlevert bestemte begreper som hentes fra perspektiver innen psykologi, sosiologi, pedagogikk og jus, som i neste omgang vil bli redskaper for fortolkning av andre mennesker og situasjoner. I en barnevernkontekst vil slike forståelser kunne fusjoneres med andre begreper og kategorier, og bidra til bestemte ytringer. Språket, eller ordene, begrepene og kategoriene er filteret som vi ser fenomenene gjennom. De samme ordene kan brukes

innenfor ulike kontekster, og derfor kan ett og samme ord få flere betydninger, og innebære ulike ting, avhengig av hvilken kontekst eller hvilket talesamfunn ordet eller begrepet brukes i. Den kvalitative betydning av ord er knyttet til den språklige konteksten, sier Fairclough (1995). Ord er ikke statiske, de har et meningspotensiale og et (betydnings)ambivalent potensiale, og er åpen for tolkning. Ord har et sett av mulige betydninger. Ambivalensen når det gjelder tolkning av ordet kan imidlertid reduseres, hvis man knytter ordet til den konkrete konteksten det brukes i. Ord kan også brukes strategisk for å fremheve bestemte betydninger. Betydninger henger gjerne sammen med talehandlingers større strategiske mål (Fairclough 1995). Når vi overtar ord fra andre, vil vi kunne bruke det i tråd med våre bestemte intensjoner. Vi kan dessuten velge å ta i bruk, eller nekte å innlemme ord og begreper i vårt repertoar. Ordene, begrepene og kategoriene er *representasjoner* som kommer mellom den fysiske verden og vår sansing av den. De bidrar til at verden trer frem på en bestemt måte (Neumann 2001:177). Det er ikke tingen i seg selv som åpenbarer seg, men den er silt gjennom det som kommer mellom oss og verden: språket, kategoriene osv. Diskursene vil være bygd opp av ett sett av slike representasjoner som er gruppert på en bestemt måte. Hvilke representasjoner som er relevante i hvilke diskurser, er i utgangspunktet helt åpent. Representasjoner kan ta to former; den kan gjenta seg, eller den være mer eller mindre revidert, eller kortsluttet. I forhandlingsspillet om hvilke representasjoner som skal gjelde i en gitt kontekst, inngår det en rekke ressurser som ikke direkte har noe med sansingen å gjøre. (Når bærere av samme representasjon er institusjonalisert, utgjør de en *posisjon* i diskursen.) Diskursanalytikere vil gjøre det til en forskningsoppgave å vise hvorledes representasjoner blir konstituert og får sin utbredelse, og hva slags spenn av forskjellige representasjoner som til enhver tid er med på å utgjøre en diskurs (Neumann 2001:34). Man kan også bruke *metaforer* som en type representasjon for å beskrive en virkelighet. Når man bruker metaforer (metafor stammer fra det greske *metaphoràk*, som kan oversettes til overføring) betyr det at man overfører et språklig uttrykk, eller en språklig vending fra et fenomen til et annet. Velger man et sett med metaforer for å snakke om et sett fenomener, re-presenterer man fenomenet på en bestemt måte. Grupper av metaforer vil være innebygget i måten vi tenker på, og derfor umulig å unnsnippe. De kan ikke fjernes, bare reflekteres over. Språk er derfor tvers igjennom metaforisk (Neumann 2001:45). Også vitenskapen er befengt med metaforer.

Ord, begreper, kategorier, metaforer og utsagn brukes til å skape *narrativer*. I innledningen til denne avhandlingen har jeg for eksempel skissert ulike narrativer (teorier) om barn og barndom, hvor barn og barndom forstås ulikt, i ulike historiske perioder. Begrepene som

teoriene er bygd opp omkring, er forskjellige i de ulike teoriene. Derfor blir også narrativene forskjellige. Ord, begreper, kategorier, metaforer og narrativer kan få stor kraft og innflytelse, ettersom de former måten vi tenker på. De er ikke nøytrale kognitive instrumenter som eksisterer utenfor maktrelasjoner (jfr. Foucault 2005, Fairclough 1995). Både individer og grupper kan bli tvunget til å bruke bestemte begreper og narrativer som tilhører grupper med mer makt. Barnevernsarbeidere er her et godt eksempel. De befinner seg i en maktposisjon i kraft av sin stilling i barnevernet, og samtidig forventes de å trekke veksler på kunnskap fra en rekke fagdisipliner, når de skal skaffe seg oversikt og prøve å forstå et barns situasjon, samt vurdere et barns beste. De vil skape fortellinger om barnet, dets situasjon og dets behov, som kan gi grunnlag for en beslutning. Både når de iscenesetter barnevernsundersøkelser og skaper fortellinger på bakgrunn av den, gjør de bruk av ord, begreper, kategorier og metaforer, som bøyer narrativen i en bestemt retning. Andre begreper og kategorier kunne bøyd narrativen i en annen retning.

4.5 Diskursiv praksis og posisjonering

Folk forsøker vanligvis å skape orden og rutiner i sitt hverdagsliv generelt, eller for å håndtere bestemte situasjoner (jfr. Berger & Luckmann 1966/2000). Diskursene vil bidra til å skape en form for orden og regulering når det gjelder språklig, eller diskursiv praksis. Tar vi utgangspunkt i Foucaults (2005) forståelse av ytring og diskurs, vil diskursiv praksis dreie seg om mange komplekse lag. Det vil handle om ytringen og måten den fremføres på, eller måten å kommunisere på, om hvilke andre ytringer som befolker den konkrete ytringen som utsies der og da, ytringenes institusjonelle innplassering, eller ytringer innenfor en diskursorden, samt virkningen av ytringer eller diskursiv praksis. Wetherell (Wetherell m.fl. 2001/2004) som er sosialpsykolog og mer mikroorientert, vil si at sentrale elementer i diskursiv praksis vil være både det som sies, og måten å kommunisere på, blant annet tur-taking i en kommunikasjonssekvens. Kontekstualiserte koder vil styre folks forventinger om hvordan samtaler skal forløpe og utvikle seg, bestemme måter å snakke på, hvilken relasjon de involverte kan ha, og de involvertes rett til å snakke. Diskursiv praksis er ikke nødvendigvis fastlåst i rigide og bestemte regler. Diskursive praksiser kan også være fleksible og kreative ressurser. Sjangere kan mikses og nye sjangere kan legges til. Wetherell er også opptatt av at menneskers diskursive praksis avhenger av hvilken kunnskap de har, og hvilke metoder de behersker. Det er også et spørsmål om hvorvidt personene kan artikulere kunnskapene som de besitter, hvor bevisst eller ubevisst kunnskapen er, eller om den er rutinemessig. Noen hevder

også at det er kjønnsbestemte måter å snakke på, mens andre snakker om strategiske talere. Fairclough (1995) bringer også sjangerbegrepet inn, når han snakker om diskursiv praksis. Han nevner blant annet intervju, prat/slarv, vitne i rettssak, forelese, novelle, rapport, eller feltdagboksnotater. Han hevder også at sjanger kan trekke veksler på en rekke bestemte diskurser, mens en diskurs kan trekke veksler på varierende sjangere. På bakgrunn av dette er det mulig å si at det er et mangfold av fenomener som bidrar til å regulere diskursive praksiser. Diskursiv praksis bidrar dessuten til å posisjonere subjekter. Dette har jeg allerede vært inne på under avsnittet om Foucault og hans ideer om ytringsformer og subjektposisjoner. I denne sammenheng skal det nevnes at Fairclough (1995) skiller mellom et subjekt i betydningen deltaker, et ”sosialt subjekt”, i betydningen hele den sosiale personen, og et ”institusjonelt subjekt”, som han oppfatter som sosiale personer som besitter subjektposisjoner i ulike institusjoner. En person kan inneha flere subjektposisjoner avhengig av institusjonell innplassering, og hvordan de posisjoneres av diskursene. Fairclough (1992a:91) sier at subjekter vil være ideologisk posisjonert, men de vil også være i stand til å handle kreativt og skape sine egne forbindelser mellom de forskjellige praksiser og ideologier som de utsettes for. De vil være i stand til å omstrukturere de praksiser og strukturer som de er posisjonert av. Altså anlegger Fairclough en større optimisme når det gjelder subjektet og dets handlefrihet, enn det jeg oppfatter at Foucault gjør. Når Foucaults forstår subjektet som en effekt av diskursive formasjoner, har Fairclough større tro på at sosiale subjekter er i stand til å endre og restrukturere praksiser. Ulvik (2005: 40) hevder at enhver måte å uttrykke seg språklig, innebærer en posisjonering som bare delvis vil være reflektert og valgt. Noen vil dessuten si at diskursiv praksis er en form for tekstproduksjon. Hva som forstås med dette, er tema i neste avsnitt.

4.6 Tekster, intertekstualitet og interdiskursivitet

En tekst er ikke nødvendigvis en skriftlig tekst. Poststrukturalister og diskursanalytikere har bidratt til å utvide tekstbegrepet. En muntlig, naturlig kommunikasjonshandling i hverdagen kan også forstås/leses som tekst. Dessuten kan for eksempel bilder, musikkstykker, arkitektur og situasjoner leses som tekst. Om alt kan studeres som tekst, betyr ikke dette at alt er tekst, men at det kan leses som tekst, sier Neumann (2001). Noen vil mene at alt kan studeres *som* tekst, som fenomener bundet sammen av en kode, men dette er Fairclough (1995), som først og fremst retter sitt fokus mot lingvistiske tekster, skeptisk til. Han er åpen for å bruke de lingvistiske innsikter på ikke-lingvistisk kommunikasjon. Men dersom alt gjøres til tekst, er

han bekymret for at dette vil tildekke viktige distinksjoner mellom ulike kulturelle artefacts (kulturgenstander). Man kan tåkelegge en tekst ved å dra det for langt, mener han. Han påpeker at språket i dagens samfunn er blitt mer og mer multisemiotisk. Vi kombinerer i stor grad, ord, visuelle bilder, musikk og lydeffekter i tekster. Analyse av disse fenomenene vil representere en utfordring for kritisk diskursanalyse, sier han. Tekster kan betraktes som en diskursiv enhet og en materiell manifestasjon av diskurs, sier Phillips & Hardy (2002). Med referanse til Kress (1995: 122) sier de:

Texts are the sites of the emergence of complexes of social meanings, produced in the particular history of the situation of production, that record in partial ways the histories of both the participants in the production of the text and of the institutions that are "invoked" or brought into play, indeed a partial history of the language and the social system, a partiality due to the structurings of relations of power of the participants. (Phillips & Hardy 2002: 4)

Tekster oppstår og skapes i komplekse sosiale meningssammenhenger. De produseres i en bestemt historisk periode av konkrete personer, i konkrete settinger, og på bestemte måter. Tekster skapes ut fra det språket som er tilgjengelig, og struktureres i forhold til deltakernes maktrelasjoner. Tekster er ikke meningsfulle i seg selv, kun i kommunikasjon med andre tekster, de ulike diskursene de består av, måten de er produsert på, deres spredning og måten de skaper mening på (Phillips & Hardy 2002). Tekster er dessuten i seg selv sosiale plasser hvor to fundamentale sosiale prosesser viser seg samtidig, nemlig tenkning (cognition) og representasjon av verden, samt sosial interaksjon. Et multifunksjonelt syn på tekst er derfor viktig, sier Fairclough (1995). Fairclough (1995) skiller mellom teksters innhold og teksters tekstur. Når han problematiserer hva som er til stede i en tekst ("*in*" a text), sier han at innholdet i en tekst kan være "*implisitt*" (usagt, tatt for gitt) eller "*eksplisitt*" (tydelig). Det vil dessuten være noe som er fraværende fra en tekst. Hva som er til stede i en tekst, eller er fraværende er ikke nødvendigvis tydelig. De eksplisitte temaene i teksten kan studeres på ulike vis (foregrounding or backgrounding). Når det gjelder det implisitte forholdet i tekster er det to forhold som har vært gjenstand for diskusjon. Dette har dreid seg om i) det *implisitte* (presupposition) - forutsetningene vi bygger på når vi snakker, men som vi ikke nødvendigvis er bevisst (jfr. Foucault 2005), og ii) det *implisitte* (implicature) – det underforståtte, betydninger som ligger i begreper og utsagn, som tas for gitt, når vi snakker. Det implisitte (presupposition) innholdet kan være halvveis til stede eller fraværende i teksten, sier

Fairclough (1995: 5). Det implisitte (implicature) som ikke direkte er uttrykt i teksten, forventes å bli lagt til av leseren i tolkningen av den. Eksempelvis i uttrykket ”atferdsvanskelige barn skaper problemer i skolen”, sies det ikke direkte hva som ligger i begrepene ”atferdsvanskelig”, eller ”problemer”. Dette må leseren selv legge til gjennom sin tolkning. Når man ikke behøver å forklare hva som ligger i disse uttrykkene når man snakker sammen, er det fordi det eksisterer en stilltiende forståelse av hva som ligger i uttrykket. Foucault er også opptatt av det implisitte tause i språket, det som vanligvis forblir taust for tekstforbrukere og tekstprodusenter. Han vil imidlertid rette fokus mot hva som gjør at vi i det hele tatt bruker begrepet ”atferdsvanskelig”. Her kommer ideen om *intertekstualitet* inn i bildet. Både Foucault og Fairclough vil si at en tekst også må forstås som en *intertekstuell kjede*. Intertekstualitet dreier seg om at alle kommunikasjonshandlinger trekker veksler på tidligere begivenheter, tidligere ord, utsagn, metaforer og narrativer. Man kan ikke unngå å bruke ord andre har brukt før. Når en barnevernsarbeider bruker vitenskapelig produserte tekster fra for eksempel psykologien, i sine kommunikasjonshandlinger med foreldre og barn, er dette et ledd i en slik kjede. Hun bruker disse tekstene som hun har tolket på forhånd, i produksjonen av nye tekster. I foreldrenes eller barnas fortolkningsprosess vil de kunne inkorporere elementer fra barnevernets tekst, og konstruerer enda en ny tekst, jfr. eksemplet med moren som oppfattet at barnevernet hadde sagt hun var en ”dårlig mor”. Intertekstualitet refererer altså til historiens innvirkning på en tekst, og til tekstens innvirkning på historien, etter som en tekst trekker veksler på tidligere tekster og også bidrar til historisk utvikling og forandring (Fairclough 1992a:102, Jørgensen og Phillips 1999). Artikuleringen av forskjellige diskurser innenfor og på tvers av grensene mellom forskjellige diskursordener er et uttrykk for *interdiskursivitet*. Interdiskursivitet er en form for intertekstualitet. Ved å trekke veksler på eksisterende diskurser på nye måter, skaper man forandring, men mulighetene for forandring begrenses altså i forhold til aktørers adgang til forskjellige diskurser. Noen diskurser vil ha mer gjennomslagskraft enn andre, og få en hegemonisk status (jfr. Fairclough 1995, Jørgensen og Phillips 1999, Søndergaard 2000).

4.7 Diskursordener og diskursive kamper

En diskursorden er summen av alle sjangere og diskurser som brukes innefor en sosial institusjon, eller et sosialt domene. Eller som Jørgensen og Phillips (1999:69) sier det; Diskursorden betegner et sosialt rom hvor forskjellige diskurser delvis dekker det samme felt/terreng, som de på hver sin måte konkurrerer om å innholdsfylle. Når sosiale praksiser

forbindes i et nettverk på en bestemt måte, snakker vi om en sosial orden. Fairclough (2007) refererer til at det er det semiotiske aspektet av en sosial orden som betegnes som diskursorden. Diskursorden handler om måten forskjellige sjangere og diskurser kobles sammen på i et nettverk. En diskursorden er en sosial strukturering av semiotisk forskjellighet (semiosis inkluderer alle former for menings- og betydningsdannelse, jfr. Fairclough (2007: 94-95)). Det er en bestemt sosial strukturering av relasjoner mellom forskjellige måter å skape mening på (Fairclough 2007: 97). Fairclough (2007) peker på at dominans er et aspekt ved denne struktureringen. Noen former for menings- og betydningsdannelse er gjerne dominerende, eller vanlig innen bestemte diskursordener, andre er mer marginale eller i opposisjon. En sosial institusjons diskursorden konstitueres av de diskurstyper som brukes der. Det vil ifølge Fairclough (2007) vanligvis være flere diskurstyper innenfor en diskursorden. En diskurstype vil gi en bestemt betydning til et erfaringsområde, eller se erfaringsområdet ut fra et bestemt perspektiv. De to hovedtypene av diskurstyper som er konstituerende for diskursordener er sjangere og diskurser, hvor diskurs knyttes til kunnskap og kunnskapskonstruksjoner (Fairclough 2007: 122). Det er kanskje på sin plass å eksemplifisere dette. Barnevernet er et felt, som kan sies å være en fusjon av både politikk, juss og fag. Ulike politiske, juridiske og faglige diskurser vil leve side om side innenfor en konkret barnevernkontekst, for eksempel en kommunal barneverntjeneste. De diskursene som åpenbarer seg innfor feltet, utgjør barnevernets diskursorden. Diskursene og sjangerne som barnevernsarbeidere trekker veksler på, vil bidra til å konstituere praksis. Ulike faglige diskurser som inngår i barnevernets diskursorden, vil for eksempel bidra med ulike doktriner, begreper og kategorier som både vil veilede og sette dagsorden for praksis. Når barnevernsarbeideren snakker og handler vil hun ifølge Fairclough (1995, 2007) være med på å bestemme diskursordenen innenfor barneverntjenesten der hun jobber. Det vil dreie seg både om hvordan hun samler inn informasjon om barnets situasjon, (eksempelvis datainnsamlingsjangere), språkbruken i datainnsamlingen og produksjonen av fortellinger. En kommunikasjonshandling kan reprodusere eller utfordre en diskursorden. Når barnevernsarbeideren trekker veksler på den etablerte diskursorden innenfor barneverntjenesten, er hun samtidig med på å konstituere systemet. Hun kan imidlertid utfordre systemet ved å ta i bruk et annet språk som konstruerer for eksempel barnet og foreldrene på en annen måte, enn den tradisjonelle diskursordenen. I barnevernet vil imidlertid Lov om barneverntjenester, politiske føringer og styrende fagtradisjoner forstås som typer av maktrelasjoner, som begrenser barnevernsarbeidernes handlingsfrihet. På gitte tidspunkt kan forskjellige aktører i et felt forsøke å fremme andre forståelser av mennesket,

situasjoner, fenomener eller samfunnet generelt, enn det rådende. De vil kjempe om retten til å definere ”sannheten”. Andre ganger kan diskurser være så naturaliserte, at man ikke tenker seg at det kan finnes alternativer (Jørgensen og Phillips 1999: 47). For eksempel når barn forsømmes eller utsettes for overgrep, er det ulike faglige måter å beskrive og forklare slike hendelser på. Innenfor barnevernet vil noen kunne trekke veksler på en omsorgsviktdiskurs (fokuset rettes mot foreldrene, jfr. Killen 2004), andre vil trekke veksler på en fattigdomsdiskurs (fokus på barnefamiliers betingelser i samfunnet, jfr. NOU 12: 2000 Barnevernet i Norge), mens andre vil kunne trekke veksler på en medisinsk-biologisk diskurs (fokus på biologi, f.eks ADHD), når de skal beskrive og forklare slike hendelser, eller man vil kunne kombinere dem. Omsorgsvikt eller overgrep som en begivenhet som finner sted på et gitt tidspunkt, kan altså tilskrives mening ut fra forskjellige perspektiver eller diskurser (som også kan kombineres på forskjellige måter). De forskjellige diskursene utpeker forskjellige handlinger som mulige og relevante i en konkret situasjon. Den diskursive forståelsen får dermed sosiale konsekvenser. Barnevernfaglige trender som strømmer gjennom det offentlige barnevernet som diskurser, vil bidra til virkelighetsproduserende prosesser og endring av fokus. For å gjøre bildet enda mer komplekst, vil politiske, juridiske og faglige diskurser som rår innefor feltet, heller ikke nødvendigvis være i samklang. De kan være på kollisjonskurs, og kjempe om retten til hegemoni. Diskursordener vil altså være et potensielt område for diskursiv konflikt. Det kan foregå større eller mindre kamper mellom ulike diskurser innenfor et felt, enten for å skape forandring, eller for å reproducere den sosiale virkeligheten i feltet. Teknologisering av diskurser (rutiner, modeller og maler for praksis) er en intervensjonsprosess i sfæren av diskursive praksiser, med formål å konstruere en ny hegemoni i diskursordenen i institusjoner eller organisasjoner, sier Fairclough (1995). Dette er en slags kamp for å tvinge frem, eller restrukturere hegemonier i institusjonell praksis og kultur. Man vil lære opp institusjonens personale i nye modeller eller maler for praksisutførelse, nettopp for å redesigne praksis, gjerne med utgangspunkt i forskning om hva som er bra og effektivt. Det foregår en uopphørlig kamp mellom ulike diskurser om å definere de fenomenene og kategoriene som danner vår verden, sier Neumann (2001). Når en diskurs lykkes i å etablere hegemoni innenfor et felt, vil andre diskurser skyves ut på sidelinjen, eller rett og slett lukkes. En diskurs vil ifølge poststrukturalistiske tenkere aldri etablere seg som så total at den blir den eneste diskursen som strukturerer det sosiale (Jørgensen og Phillips 1999:53). Når man skal gjøre en diskursanalyse, er det altså relevant å se nærmere på hvilke diskurser som har hegemoni innenfor et felt.

4.8 Diskursanalyse

Foucault får ofte æren for at diskursanalyse og oppmerksomheten omkring språkets rolle når det gjelder sosiale fenomen, har blitt noe annet og mer enn rent lingvistisk tekstanalyse (Neumann 2001). Når Foucault (2005) vil analysere et diskursivt felt, mener han vi skal studere ytringen i seg selv, i den situasjonen og konteksten den fremføres, og se på det implisitte tause budskapet i ytringen, hvilke relasjoner ytringen har til andre ytringer (hvilke andre stemmer den er befolket av), og hvilken virkning den har i det feltet den fremføres. Man skal stille spørsmål med hvorfor denne ytringen fremføres akkurat i dette feltet? Neumann (2001:13-28) viser til at diskursanalysen også har hatt andre inspirasjonskilder.

Diskursanalytikere vil legge til grunn at det er naivt å anta at *"texts have a single meaning which is intended by the author and is read and understood by all. Instead there are multiple layers of meaning that can be derived from a text"* (Forbes 2000: 127). Diskursanalytikere tufter sin metodologi på ideen om at språket er konstruerende og konstituerende fremfor representativ og refleksivt. Diskursanalyse kan, som nevnt, hjelpe oss å forstå hvordan språklige kategorier innenfor sosiale settinger blir til, hvordan de holdes ved like, og hvilke virkninger de har. I motsetning til tradisjonelle metoder som behandler kategorier som naturgitte, vil diskursanalyse rette sitt fokus mot de sosiale prosessene som produserer kategoriene og sørger for å holde dem på plass. Forskere har for eksempel vært opptatt av hvordan sosialkonstruktivistiske prosesser bidrar til å skape realiteter som blir tatt for gitt, og som fører til at noen får fortrinn fremfor andre. Det finnes imidlertid en rekke ulike diskursanalytiske ståsteder, som gjør at kunnskapen som produseres også blir av forskjellig karakter. Man kan vise til diskursanalytiske forskningsbidrag fra ulike fagdisipliner, mikro- og maktortradisjoner, og ikke-kritiske og kritiske diskursanalytiske bidrag.

4.8.1 Diskursanalytiske bidrag fra ulike fagdisipliner

Jørgensen og Phillips (1999) beskriver tre ulike diskursanalytiske tilnærminger, Laclau og Moffes diskursteori, diskurspsykologien og Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse. De peker på at disse har oppstått innenfor forskjellige disipliner, og at de har hver sine særtrekk. Laclau og Mouffe tar utgangspunkt i at betydning aldri kan fastlåses på grunn av språkets grunnleggende ustabilitet. Ingen diskurs vil følgelig være en lukket enhet. Diskursen omformes konstant i kontakten med andre diskurser. Et av nøkkelbegrepene i deres teori er *"diskursiv kamp"*. Ulike måter å forstå verden på vil hele tiden kjempe mot hverandre for å oppnå hegemoni. Den kritiske diskursanalysen og særlig Norman Fairclough legger vekt på at

diskurs også er med på å skape den sosiale verden, og i motsetning til Laclau og Mouffe fastholder Fairclough at diskurs bare er en av flere aspekter av hver sosiale praksis. Faircloughs hovedinteresse er å undersøke *forandringer*. Han er også opptatt av at man trekker veksler på betydninger som allerede er etablert, og vil derfor fokusere på *intertekstualitet*. Forandring skjer gjennom at elementer fra forskjellige diskurser sammenføres i konkret språkbruk, som følgelig bidrar til endringer i den sosiale og kulturelle omverden. Diskurspsykologien er opptatt av språkbruk i konkrete sosiale interaksjoner. De undersøker gjerne hvordan folk strategisk bruker de diskurser de har for hånden til å fremstille seg selv og verden på i sosiale interaksjoner, og hvilke sosiale konsekvenser dette har (Jørgensen og Phillips 1999). Jørgensen og Phillips (1999) hevder at alle disse tilnærmingene lener seg på en sosialkonstruktivistisk forståelse når det gjelder språket, som stammer fra strukturalistisk og poststrukturalistisk språkteori. Deres individoppfattelse bygger på en videreutvikling av mer strukturorientert marxisme (Althusser). Alle de tre tilnærmingene er inneforstått med at vår måte å snakke på ikke avspeiler vår omverden, våre identiteter og sosiale relasjoner direkte og nøytralt. Gjennom vår måte å snakke på spiller vi en aktiv rolle i å skape og forandre vår omverden, identiteter og sosiale relasjoner. Alle tre tenker seg at utøvelsen av diskursen (diskursiv praksis) er en sosial praksis som former den sosiale verden. Hvert perspektiv har imidlertid bestemte filosofiske og teoretiske premisser og bestemte oppfattelser av diskurs og sosial praksis. Dette fører til at de ulike tilnærmingene hver for seg har bestemte fokuspunkter og formål (Jørgensen og Phillips 1999). I tillegg til å ha forskjellig fokus i konkrete analyser, er de ulike retningene uenige om diskursers rekkevidde, hvor for eksempel Norman Fairclough (1995) vil skille mellom diskursive praksiser og andre sosiale praksiser (det er spor av en mer tradisjonell marxisme i Faircloughs teori). Jørgensen og Phillips (1999) viser også hvordan man kan gå på tvers av de tre tilnærmingene, og bruke komponenter fra flere tilnærminger i et diskursanalytisk opplegg. Alle tre tilnærmingene er brukbare forskningsmetoder hvis vi ønsker å se nærmere på kommunikasjon, kultur og samfunn, mener de. De egner seg til å undersøke kommunikasjonsprosesser, for eksempel i organisasjoner og institusjoner, men også i forhold til bredere samfunnsmessige og kulturelle utviklingstendenser (Jørgensen og Phillips 1999).

4.8.2 Diskursanalytiske mikro- og makrotradisjoner, og ikke-kritiske og kritiske analytiske tilnæringer

Når det gjelder diskursanalyse kan man dele disse inn i mikro- eller makrotradisjoner. Mikroorienterte tradisjoner fokuserer på den konstruerende styrken som ligger i samhandlingen mellom mennesker, og stresser det relasjonelle i individers tanker og handling. Forskningsfokuset i mikroorienterte studier vil være på konversasjon mellom mennesker (konversasjonsanalyse). De makroorienterte tradisjonene, influert av Michel Foucaults ideer, fokuserer blant annet på forholdet mellom kunnskap og makt, og vektlegger den konstituerende makten som språket har. Fokus på makt er derfor sentralt innenfor den makroorienterte tradisjonen (Burr 2003). Diskursanalytiske vektlegginger vil være forskjellige alt avhengig av hvilke teoretiske perspektiv de bygger på. Noen diskursanalytikere vil fokusere mer på selve *teksten*, mens andre vil orientere seg mer mot *konteksten*. Noen vil være mer opptatt av *maktdynamikker* (mer kritiske studier) mens andre vil fokusere mer på *sosialkonstruktivistiske prosesser* som konstituerer sosial virkelighet (mer konstruktivistiske studier). Diskursanalytiske bidrag kan dessuten deles inn i ikke-kritiske og kritiske studier. Fairclough (1992) har sett nærmere på en rekke diskursanalytiske forskningsbidrag, og gjør en slik inndeling, (men påpeker at denne inndelingen ikke er absolutt). De kritiske tilnærmingene skiller seg fra de ikke-kritiske ved at de ikke bare beskriver diskursive praksiser, men også viser hvordan diskurser skapes i relasjoner med makt og ideologi. Dessuten har de kritiske studiene fokus på de konstruktive effektene/virkningene diskurser har på sosiale identiteter, sosiale relasjoner, kunnskapssystemer og antagelser. Ingen av dem er nødvendigvis tydelige for deltakerne i diskursen. De arbeidene han plasserer/klassifiserer innenfor de ikke-kritiske tilnæringer, er Sinclair og Coulthards (1975) beskrivelse av klasseromsdiskursen, etnometodologisk konversasjonsanalyse (utviklet av en gruppe sosiologer), Labov og Fanshel (1977) sin modell for terapeutisk diskurs, samt sosialpsykologene Potter og Wetherells (1987) tilnærming. De kritiske tilnærmingene han har sett nærmere på er ”kritisk lingvistikk” representert ved Fowler m.fl (1979), samt Pêcheux m.fl. (1982) sin tilnærming til diskursanalyse, basert på Althusseres teori om ideologisk apparatur. Faircloughs innvending mot de ikke-kritiske diskursanalytiske tilnærmingene er at de primært bare beskriver diskursiv praksis, uten samtidig å ta hensyn til diskursprosesser, både når det gjelder fortolkning og produksjon av tekster. De er for lite orientert mot det sosiale i diskurser, blant annet den ideologiske karakteren ved en rekke utsagn, og reproduksjon av ideologier som holder folk i konvensjonelle roller. Selv de studiene som Fairclough (1992) definerer som kritiske, får kritikk. ”Kritisk lingvistikk” blir kritisert fordi de legger for mye vekt på teksten som produkt,

og for lite vekt på produksjonsprosessen og fortolkning av tekst. Dessuten mener han de er for ensidige i sitt fokus på diskursens effekter, når det gjelder sosial reproduksjon av eksisterende sosiale relasjoner og strukturer. De overser dessuten diskurser som et domene hvor det foregår sosiale kamper og endringer, mener Fairclough. Fairclough (1992) kritiserer også Pêcheux som har arbeidet med politiske tekster, og trukket veksler på Foucaults begrep diskursformasjon, samt forfekter ideen om at språk er en viktig materiell form for ideologi. Fairclough påpeker at diskursformasjoner ikke er konstante, men heller ustabile og vanskelige å få tak på. Dessuten mener han at Pêcheux behandler tekstene som et produkt, og har for lite fokus på de diskursive prosessene ved tekstproduksjonen og fortolkningen. Gitt denne kritikken når det gjelder de ulike diskursanalytiske tilnærmingene, kan vi kanskje begynne å ane konturene av Faircloughs egen diskursanalytiske tilnærming. Etter hvert skal jeg komme nærmere inn på Faircloughs egen kritiske diskursanalytiske modell, men først kan det være på sin plass å si noe om hva Fairclough og Wodak (1997) forstår med kritisk diskursanalyse.

4.8.3 Kritisk diskursanalyse

I et arbeid fra 1997 har Fairclough og Wodak redegjort nærmere for kritisk diskursanalyse. Det som kjennetegner kritisk diskursanalyse er at det legges vekt på å analysere språklige/lingvistiske sosiale situasjoner/ (og) tekster. Det settes fokus på relasjonen mellom a) språk og samfunn, og b) relasjonen mellom analyse og de analyserte praksiser. Kritisk diskursanalyse ser på diskurs som språk brukt i tale og skrift, som en form for sosial praksis. Å beskrive diskurs som sosial praksis innebærer en dialektisk relasjon mellom en bestemt diskursiv hendelse og situasjonen(e), institusjonen(e) og sosiale strukturer som rammer inn diskursive hendelser og situasjoner. Diskurs skaper det sosiale, og er sosialt skapt, det konstituerer situasjoner, kunnskapstyper, folks sosiale identiteter, relasjoner mellom mennesker og grupper av mennesker. Diskurs bidrar også til å endre eller reprodusere sosiale praksiser. Etersom diskurser er sosialt influert, gir de opphav til ulike temaer og maktrelasjoner. Diskursiv praksis kan dessuten ha ideologiske virkninger som bidrar til å produsere og reprodusere ulikhet med hensyn til makt. Målet for en kritisk diskursanalyse er å synliggjøre disse (de ideologiske effekter) usynlige aspekter ved diskurs. Fairclough og Woodak viser til at det finnes en rekke varianter av kritisk diskursanalyse.

Teori og metode innenfor kritisk diskursanalyse bygger ifølge Fairclough og Wodak (1997) på åtte prinsipper.

1. Fokuset er ikke på språket i seg selv, men på det typisk lingvistiske ved sosiale og kulturelle prosesser og strukturer. Den kritisk diskursanalyse går på tvers av disipliner (interdisciplinær) og kombinerer ulike perspektiver i sine egne analyser.
2. Fairclough og Wodak er opptatt av at maktrelasjoner er diskursive. De vil se både på makt i diskurser og makt over diskurser. (kulturell kapital, kamper og kontroll)
3. Diskurser konstituerer samfunn og kulturer, og diskursen blir konstituert av samfunn og kultur. (Fairclough og Wodak vil se på representasjoner, sosiale relasjoner mellom folk og identiteter som blir diskursivt konstruert i sosialt liv. Ulike representasjoner skaper ulike narrativer. Tekster fungerer ideologisk.)
4. Diskurser skaper ideologiske effekter. Ideologier i samfunn reproducerer ulikhet og dominans. (Fairclough og Wodak vil se på hvordan tekster fortolkes og mottas, og hvilke sosiale effekter de har, ideologiske antagelser, kollektive identiteter hos grupper og samfunn.)
5. Diskurser forstås som historiske. Diskurser er produsert innenfor bestemte kontekster og kan ikke forstås uavhengig av kontekst. Konteksten er av betydning for å forstå underliggende antagelser (konvensjoner og regler). Diskursanalytikere vil forsøke å forstå hvordan diskursene relaterer seg til fortiden. Diskurser er alltid forbundet med andre diskurser som er produsert tidligere. Det er fokus på intertekstualitet og sosiokulturell kunnskap i den konteksten som studeres. Man ser på symbolsk mening.
6. Det settes fokus på linjen mellom "teksten" og samfunnet. Det skapes forbindelse mellom sosiale og kulturelle strukturer og prosesser på den ene siden, og tenkemåter på den andre, kognitive ressurser det trekkes veksler på for å skape mening og fortolkning, samt grupprepresentasjoner. Fokus på diskursordener og retorisk praksis.
7. Diskursanalyse forstås som fortolkning og forklaring avhengig av informasjon om kontekst, følelser, formelle og kognitive skjema hos leseren (man er ingen tabula rasa).
8. Diskurs er en form for sosial handling, og diskursanalytikeren skal avdekke ugjennomsiktighet og maktrelasjoner.

Om man ønsker å følge disse prinsippene, får det avgjørende betydning for et konkret forskningsprosjekt. Det innebærer blant annet at man må kontekstualisere de tekstene man vil analysere. Diskursiv aktivitet foregår ikke i et vakuum. Diskurser vil alltid være felles og sosiale, og springe ut av interaksjon mellom sosiale grupper og innenfor komplekse samfunnsmessige strukturer hvor diskursene er innleiret. Skal vi forstå diskurser og deres virkning, må vi også forstå konteksten hvor de oppstår og utleveres (Phillips & Hardy 2002).

Discourse is not produced without context and cannot be understood without taking context into consideration ... Discourses are always connected to other discourses which were produced earlier, as well as those which are produced synchronically and subsequently (Fairclough & Wodak 1997: 277).

Prinsippene innebærer også at man retter fokus mot produksjonsprosesser og fortolkningsprosesser, intertekstualitet og diskursers virkninger/effekter.

Det teoretiske ideal innenfor kritisk diskursanalytiske studier, er å rette oppmerksomheten både mot tekst og kontekst, og betrakte diskurs ”*as a constitutive part of its local and global, social and cultural contexts*” (Fairclough 1995: 29).

4.8.4 Diskursanalysens oppgave

På bakgrunn av denne gjennomgangen, kan diskursanalysens oppgave synes å avhenge av hvilken analytisk tilnærming man lener seg på. Det kan se ut som alle tilnærmingene på en eller annen måte er opptatt av å analysere hvordan mening skapes i den sosiale verden, ved å fokusere på språket i tekster eller sosiale kontekster. Det varierer imidlertid hvor opptatt de ulike tilnærmingene er av å studere selve tekstproduksjonsprosessen, eller fortolkningsprosessen, eller effekter av diskurser. Vi har dessuten sett at det varierer hvorvidt tilnærmingene fokuserer på den sosiale konteksten hvor tekstene inngår. Jørgensen og Phillips (1999: 69) sier at diskursanalysens oppgave er å avdekke hvordan folk kategoriseres, og hvordan det påvirker deres handlemuligheter. Hammer (2001:9) forklarer diskursanalysens oppgave på følgende måte. Ettersom en diskurs handler om et regulert samtalsystem med institusjonaliserte fremstillingsprosedyrer eller praksiser, og at samtaleprosedyrers innhold og form styres av historisk og kulturelt gitte regler (jfr. Börjesson 2003), innebærer diskursanalyse å problematisere selve essensen i en handling, alt fra sosiale kategorier til håndfaste ting. Analysestrategien vil ikke dreie seg om å lete etter gitte sannheter, men derimot å studere hvordan diskursive utsagn inngår i iscenesettelsen av den sosiale virkelighet. Som diskursanalytiker fanger man ikke bare inn “*språkbruken, men også dem som bruker språket, posisjonene de inntar, de teknikkene de anvender, de objektene som konstitueres, etc.*” (Hammer 2001:9). Foucault (2005) har sagt noe om at diskursanalysens formål er å avdekke utsagnenes eksistensvilkår, den diskursive formasjonen eller dannelsen av objekter, uttrykksformer, subjekter, begreper og tematiske valg. Fairclough mener

diskursanalysens oppgave er å studere relasjonen mellom språk og makt, og bidra til en synliggjøring av de ideologiske virkningene av diskursiv praksis.

Diskursanalyse handler blant annet om å studere mening. Den studerer mening der den oppstår, nemlig i språket. Mens man innenfor tradisjonell (positivistisk) vitenskap har tenkt seg at data i samfunnsvitenskapen består av observasjoner, forholder diskursanalytikere seg til diskurs, forstått som sammensmeltet tekst og sosial materialitet. Den rene materie er ikke diskursanalytikerens forskningsobjekt. Interessen knytter seg til representasjonene av den. Det betyr ikke at man avviser den materielle verden som sådan, men man hevder at det epistemologisk og metodisk er umulig å gripe ikke-sosiale verdener direkte, uavhengig av representasjoner. Hovedpoenget er å analysere mening som en del av det sosiale, hvor mening dannes. Man ser først og fremst på språket, fordi dets oppgave primært er å skape mening. Mening vil svært ofte være en forutsetning for handling. Diskursanalyse dreier seg om å se nærmere på forutsetningene for at handling kan finne sted. Mening må etterspores i språket der det blir til, ikke i hvert enkelt individs hode (Neumann 2001: 36-38).

En diskursanalytiker vil analysere en virkelighet som er i bevegelse. Hun vil ikke spørre *hvorfor* det skapes bevegelse og endring innenfor det feltet hun studerer, men *hvordan* innspill i dette feltet veves sammen i en midlertidig orden. Oppmerksomheten vil være rettet mot prosesser og "bevegelige virkeligheter". Ved å fokusere på språklige praksiser, eller språket som noe som virker igangsettende, og som inngår i konstruksjon av stadig nye virkeligheter, vil hun forsøke å avdekke hvordan virkeligheter fremkommer, og ikke hvordan virkeligheter er. Foucaults arkeologiske analyse vil innebære "en beskrivelse af de diskursive hændelser som en horisont for efterforskningen af de enheter, som danner sig heri." Spørsmålet som følger i fortsettelsen blir: "Hvordan kan det være, at en vis ytring er opstået og ikke nogle andre i stedet for den?" (Foucault 2005: 70). Målet med å beskrive de fremsagte ytringer i et diskursivt felt, er å avdekke at det er noe som ikke sies. Det kritiske ligger ikke i at det usagte burde ha vært sagt, men snarere i at sikkerheten i diskursens selvtilstrekkelighet rystes. Det blir tydelig at diskursen kun er mulig fordi det er noe som ikke sies, noe som kunne ha vært sagt (Hansen 2005: 31). Den arkeologiske analyse går ut på å problematisere det enhetlige i en samtid, og vise at det er bevegelse i de eksisterende "formationer, og at formationerne på kryds og tværs betinger og forandrer hinanden, og at det derfor ikke entydig er enkelte hændelser, der kan markeres som dem, der originalt skubber en udvikling i gang fra en epoke til en anden." (Hansen 2005: 32). I følge Foucault

vil den tradisjonelle idéhistoriker forsøke å vise hvordan historien er et uttrykk for sammenhengende intensjoner hos aktørene, og at det er sammenheng i måten vi innretter oss på. Når man ikke finner denne sammenhengen forstås dette som uttrykk for en "feil" hos aktørene eller historikeren. Arkeologien vil ikke betrakte manglende sammenheng som en feil, men vil heller snakke om et uenighetsrom, som det kan være all grunn til å undersøke. Dens mulighet for å sammenligne blir også annerledes enn innenfor den tradisjonelle idéhistorie. Målet er å vise et mangfold av mulige dimensjoner, fremfor å sammenligne. Foucault innrømmer selv at den arkeologiske analyse har en rekke begrensninger (først og fremst at han har et for utilstrekkelig maktbegrep). Arkeologen vil ikke avslutte sitt prosjekt med å samle opp de løse trådene og gi noen konklusjoner, men vil heller la de løse trådene henge i luften. Arkeologien blir ikke tilstrekkelig. En analyse av de diskursive formasjoner må avløses av eller suppleres med en analyse av hvordan vi handler, og hvilke begrensninger disse handlinger er et produkt av. Hansen (innledning; i Foucault 2005: 37) peker på at diskursanalyse må avløses av maktanalyse.

Målet til kritisk diskursanalyse er å denaturalisere, eller plukke fra hverandre det som tas for gitt. Fairclough (1995) mener det er viktig å fokusere både på språklig tekst, diskursiv praksis og den videre sosiale og kulturelle praksisen, i en kritisk diskursanalyse. Analyse av tekst bør ikke isoleres fra analyse av institusjonell og diskursiv praksis hvor tekster er innleiret, fordi kontekst har betydning for fortolkning og produksjon av tekster. Kritisk diskursanalyse fokuserer på den diskursive aktivitetens rolle i konstitueringen av og opprettholdelsen av ulike maktrelasjoner. De som bedriver kritisk diskursanalyse vil derfor forsøke å beskrive og forklare hvordan maktovergrep utspilles, reproduseres og legitimeres ved hjelp av dominerende grupper, eller institusjoners talepraksiser og tekster. Forskere vil gjerne forsøke å analysere dialogiske kamper, hvor bestemte diskurser får lov til å dominere, mens andre marginaliseres. Skal man trekke en slags konklusjon om hva diskursanalysens oppgave er, må det være at dette avhenger av forskerens intensjoner (og samvittighet). Fokuset i konkrete studier vil alltid avhenge av forskerens interesse og motivasjon (Phillips & Hardy 2002). Selv er jeg innstilt på at tekster bør studeres kritisk i relasjon til den konteksten hvor tekstene inngår.

4.9 Norman Faircloughs kritiske diskursanalytiske tilnærming

Mens Foucault befattet seg med en mer abstrakt tenkning relatert til bestemte kunnskapsfelt, orienterer Norman Fairclough (1995) seg mot lingvistiske tekster. Foucault knyttes dessuten til en mer makroorientert tradisjon, mens Fairclough forsøker å kombinere mikro- og makrotradisjon i sin kritiske diskursanalytiske modell. Det Foucault var opptatt av når det gjaldt relasjonen mellom språk og makt, i den diskursive konstruksjonen av subjekter og kunnskap, og diskursenes sosiale forankring, var lenge viet liten oppmerksomhet innenfor lingvistikken. Dette ønsket Fairclough å gjøre noe med. Når han snakker om sine egne inspirasjonskilder, refererer han i tillegg til Foucault, blant annet til Gramscis hegemonibegrep og M. Halliday som var opptatt av at tekster bør kobles til konteksten de er skapt eller skapes innenfor. Det Fairclough (1992: 55-56) har tatt til seg fra Foucaults arkeologiske arbeid, er for det første ideen om diskursens konstituerende natur (diskurs konstituerer det sosiale, inkludert objekter og sosiale subjekter). For det andre har han tatt til seg Foucaults ide om at diskursiv praksis alltid vil ha en relasjon til andre tekster på en kompleks måte (intertekstualitet og interdiskursivitet). Fairclough henter dessuten tre ideer fra Foucaults genealogiske arbeid; i) maktens diskursive egenskaper – praksiser og teknikker innenfor moderne "bio-makt" er i stor grad diskursiv, ii) diskursens politiske egenskaper – maktkamper forekommer både inne i og over diskurser, iii) de diskursive egenskapene når det gjelder sosial endring. Disse tre poengene forsøker Fairclough å inkorporere og operasjonalisere i sin kritiske diskursanalyse (TODA). Fairclough er, som nevnt, opptatt av at diskursanalyse bør være en form for ideologikritikk.

Som vi har sett mener Fairclough (1992, 1995) det er for snevert å analysere bare tekstens innhold og form. Man må samtidig analysere den diskursive praksisen (teksters utbredelse og bruken av dem i tekstproduksjon og teksttolkning), og den videre sosiale og kulturelle konteksten hvor tekstene er innleiret. Fairclough vil altså kontekstualisere både teksten og tekstanalysen. De teoretiske antagelsene i Faircloughs kritiske diskursanalyse, er for det første at verbal interaksjon er en type sosial handling og innbefatter en rekke strukturer som ligger bakt inn i den kunnskapen vi tar for gitt (det "kunnskapsbaserte"), inkludert sosiale strukturer, situasjonstyper, språkkoder og normer for språkbruk. For det andre er disse strukturene ikke bare betingelser for handling, men også produkter av handling, – med andre ord, handling reproducerer strukturer. Verbal interaksjon som foregår på mikronivå, har ikke betydning bare på/i lokale situasjoner hvor de utspiller seg, all handling bidrar til reproduksjon av makrostrukturer. Språkkoder reproduseres i tale; språk og tale er dermed gjensidig avhengig

av hverandre (Fairclough 1995: 35). Fairclough fokuserer på hvordan diskursiv aktivitet strukturerer sosiale handlingsrom gjennom konstituering av begreper, objekter og subjektposisjoner. Selv om Fairclough (1992, 1995) mener at diskurser bidrar til å skape den sosiale verden, mener han imidlertid at diskurser er et av flere aspekter ved enhver sosial praksis, og at sosial praksis har både diskursive og ikke-diskursive elementer ved seg. Når Fairclough (1995) er opptatt av diskursive ideologiske formasjoner, er det fordi han tenker seg at kunnskap (som Foucault var opptatt av) handler om såkalte fakta, mens ideologi kan knyttes til mening, verdier og interesser. Ideologi og kunnskap vil derfor bidra til å skape virkelighet. Han mener at sosiale institusjoner inneholder en rekke ideologiske diskursive formasjoner knyttet til ulike grupper innenfor bestemte institusjonelle settinger. For å gjøre beslutninger kreves implisitte (underforstått) antagelser, men noen ideologiske og kunnskapsmessige dører vil være lukket når aktører snakker, sier Fairclough. Det er i denne sammenheng Foucaults arkeologiske analyse og forståelse av diskurs er interessant. Institusjoner i samfunnet vårt (for eksempel familie, skole, arbeidsplass, kirke, rett, osv) er ikke bare kunnskapsbaserte samfunn, de er også ideologiske samfunn, mener Fairclough. Diskurser kan være mer eller mindre ideologiske, og vil bidra på samme måte som kunnskap, til produksjon, reproduksjon og transformasjon av dominansrelasjoner. Ideologi kan betraktes som en prosess som foregår mellom mennesker, og må derfor lokaliseres i den diskursive hendelsen, nemlig i språket, fordi språket er en materiell form for ideologi (Fairclough 1995).

4.9.1 Faircloughs kritiske diskursanalyse

Det er kritisk diskursanalyse Fairclough vil bedrive. Med dette mener han:

(...) discourse analysis which aims to systematically explore often opaque relationships of causality and determination between a) discursive practices, events and texts, and b) wider social and cultural structures, relations and processes; to investigate how such practices, events and texts arise out of and are ideologically shaped by relations of power and struggles over power; and to explore how the opacity of these relationships between discourse and society is itself a factor securing power and hegemony. I am suggesting that such linkages between discourse, ideology and power may well be unclear to those involved, and more generally that our social practice is bound up with causes and effects which may not be at all apparent (Bourdieu 1977) (Fairclough 1995: 132 -133).

Fairclough vil synliggjøre usynlige forhold som eksisterer mellom diskursiv praksis, hendelser og tekst, og sette dette i relasjon til de større sosiale og kulturelle relasjoner og prosesser. I Faircloughs analyse av sosiale praksisdimensjoner vil han vise hvordan praksiser, hendelser og tekst er ideologisk skapt av maktrelasjoner og maktkamper. Denne usynligheten han snakker om mellom diskurser og samfunn, mener han bidrar til å opprettholde diskursers og grupperes makt og hegemoni/dominans. Båndene mellom diskurs, ideologi og makt er uklare, og de som er involvert i diskursive praksiser er gjerne ikke bevisst disse forhold. Vår praksis er imidlertid bundet opp til slike forhold. I hverdagen bruker folk gjerne et sett med felles ”common sense” regler og prosedyrer som utgangspunkt for handling. Vanligvis vil det være en diskursiv ideologisk formasjon som er dominerende i institusjoner. Hver ideologiske diskursive formasjon er en type talesamfunn, med sine egne diskursive normer. Institusjonelle subjekter blir konstruert i forhold til disse ideologiske diskursive normene, sier Fairclough (1995). Fairclough fortsetter med å si at;

A social institution is (amongst other things) an apparatus of verbal interaction, or an “order of discourse”. (I suggest later in this section that this property only appears to belong to the institution itself.) In this perspective, we may regard an institution as a sort of “speech community”, with its own particular repertoire of speech events, describable in terms of the sorts of “components” which ethnographic work on speaking has differentiated – settings, participants (their identities and relationships), goals, topics, and so forth (Hymes 1972). Each institution has its own set of speech events, its own differentiated settings and scenes, its cast of participants, its own norms for their combination – for which members of the cast may participate in which speech events, playing which parts, in which settings, in pursuit of which topics or goals, for which institutionally recognized purposes (Fairclough 1995: 38).

Enhver institusjon med sine bestemte deltakere, lagdelinger, settinger og scener, kan altså forstås som et slags talesamfunn, med sitt særegne repertoar av talehandlinger, med egne målsettinger, egne tema, normer, og så videre, og hvor talehandlingene spiller en bestemt rolle. Fairclough mener det er nødvendig å se at institusjonen både letter og hemmer medlemmenes sosiale handling (særlig verbal interaksjon), det vil si at institusjonen gir dem rammer for handling, som de ellers ikke ville hatt. Samtidig tvinges de til å handle innenfor disse rammer. (Senere i avhandlingen skal vi se eksempler på dette). Alle institusjonelle

rammer inkluderer formuleringer og symboler som utgjør en bestemt ideologisk representasjon, det vil si at bestemte måter å snakke på, baserer seg på bestemte ”måter å se på”. Fairclough bruker termene ”*subject*”, ”*client*”, and (*member of*) ”*public*” (Fairclough 1995: 38), når han snakker om de som deltar i en verbal interaksjon. Han bruker termen ”subject” for medlemmer av institusjonen, og sikter til de som har institusjonelle roller, og identiteter som de har tilegnet seg gjennom sitt ”opphold” i institusjonen. ”The client” er en outsider heller enn et medlem av institusjonen, selv om han/hun tar del i visse institusjonelle samhandlinger i relasjon til normer som er bestemt av institusjonen (for eksempel foreldre som utspørres av barnevernsarbeiderne). Institusjoner har også ”*a public*”, som ikke samhandler direkte med institusjonens subjekter, men “*to whom messages are addressed, whose members are sometimes assumes to interpret these messages according to norms laid down by the institution*” (Fairclough 1995: 39). Fairclough refererer også til ”sosiale subjekter”, hvor han sikter til hele den sosiale personen, og til ”institusjonelle subjekter”, som han oppfatter som sosiale objekter som besitter ulike subjektposisjoner i institusjoner. Fairclough mener at institusjoner konstruerer sine ”*ideological and discursal subjects*”, gjennom å kvalifisere dem til å handle som subjekter (Fairclough 1995: 39). For eksempel må man for å bli en barnevernsarbeider tilegne seg diskursive og ideologiske normer som barnevernet vektlegger for en slik subjektposisjon. Man må lære seg å snakke som en barnevernsarbeider. Slike måter å snakke og se på, er uatskillelig sammenvevd med kunnskap som tas for gitt innenfor en bestemt kontekst eller et felt. Måten å snakke på som assosieres med subjektposisjonen, vil nødvendigvis påvirke måten å se på, eller de ideologiske normer. Man vil ofte være ubevisst de underliggende antagelsene og ideologiske representasjonene som ligger under ens tale. Selv vil Fairclough (1995) undersøke sosiale settinger, ved å analysere språkbruken i hverdagens sosiale interaksjon. Vi må studere hvordan institusjoner og strukturer/ideologier definerer sannhet og bidrar til å skape blant annet marginalisering. Fairclough (1995) fokuserer på de diskursive praksisers rolle i opprettholdelsen av den sosiale orden (vi har behov for å ordne verden), og i sosial forandring. Dette gjør vi gjennom diskurser. Sosiale strukturer bidrar til å bestemme diskursområder og diskurser bestemmer sosiale strukturer. Fairclough har et dialektisk syn på relasjonene mellom struktur og handling. Sosiale institusjoner er bestemt av sosial formgivning, og sosial handling er bestemt av sosiale institusjoner. Måten det bestemmes på er imidlertid ikke mekanistisk, sier Fairclough. Forandring oppstår gjennom konkret handling som kan omskape institusjonen, og forandringene kan igjen overføres til sosial forming. Forandring skjer dialektisk. Grenser innen og mellom diskursordener skifter kontinuerlig, og skiftene er del av den sosiokulturelle

forandring. Sosiale institusjoner forstått som ideologiske og diskursive ordninger, er heller mangfoldige (pluralistisk) enn monistisk, sier Fairclough, og fortsetter;

They provide alternative sets of discursal and ideological norms. More accurately, they are pluralistic to an extent which varies in time and place, and from one institution to another in a given social formation, in accordance with factors including the balance of power between social classes at the level of the social formation, and the degree to which institutions in the social formation are integrated or, conversely, autonomous (Fairclough 1995:40).

Det som er særegent ved de ideologisk diskursive formasjonene er at de har evne til å naturalisere ideologier, på samme måte som kunnskap blir naturalisert (jfr. Foucault 2005). Den kritiske diskursanalysens mål er å denaturalisere det naturaliserte, og dette fordrer et analytisk rammeverk som har fokus både på mikro og makronivå, sier Fairclough (1995). Verbal interaksjon må studeres i tilknytning til den sosiale struktur. Han vil ikke, som Foucault, forsvare at personlige møter i dagliglivet kan forstås og studeres uavhengig av den historiske institusjonelle utviklingen i samfunnet. Verbal kommunikasjon bestemmes av og har også effekt på sosiale strukturer. Deltakerne behøver ikke å være bevisst disse forhold, fordi de rett og slett har blitt naturalisert. Sosial handling foregår gjerne innenfor institusjonelle rammer, og det vil være en relasjon mellom i) sosiale formasjoner/dannelse, ii) sosiale institusjoner og iii) sosial handling. Sosiale institusjoner vil være bestemt av sosiale formasjoner, og sosial handling vil være bestemt av sosiale institusjoner. Dette er imidlertid, og det er viktig å nevne dette igjen, ikke en mekanistisk relasjon, men dialektisk. En sosial institusjon er et apparat for verbal interaksjon. En sosial institusjon som for eksempel barnevernet vil være kompleks og sammensatt. Potensielle diskursordener som lever innenfor denne sosiale institusjonen (blant annet politikk, jus og fag), vil kunne innebære potensielle motsetningsfylte ideologiske diskursive formasjoner, som er ordnet i en bestemt dominansrekkefølge. Når en ideologisk diskursiv formasjon dominerer over en annen, resulterer dette i en naturalisering av dens (formasjonens) mening og praksis (Fairclough 1995: 24). Fairclough (1995) mener altså at det er viktig å differensiere mellom kunnskap og ideologi. Er man ikke oppmerksom på de ideologiske dimensjonene ved diskurser, er det en stor sjanse for at man deltar i reproduksjon av (uønskede) ideologier, og ikke i en avsløring av den. Naturaliseringer er en effektiv mekanisme for å holde oppe og reproducere kulturelle og

ideologiske hegemoniske dimensjoner, sier Fairclough (1995). Hvordan vil så Fairclough gå frem for å analysere et stykke sosial praksis?

4.9.2 Faircloughs tredimensjonale analysemodell

Faircloughs diskursanalytiske modell inneholder forskjellige begreper som forbindes i en kompleks *tredelt modell* (begrepene brukes med skiftende betydning, fordi Fairclough har utviklet dem etter hvert i sitt forfatterskap, jfr. Jørgensen og Phillips 1999). Enhver diskursiv hendelse, eller språklige praksis, har tre dimensjoner ved seg, sier Fairclough (1995); i) det dreier seg om muntlig eller skriftlig språklig tekst, ii) om en diskursiv praksis som innebærer produksjon, distribusjon, fortolkning og forbruk av tekst, og iii) om et stykke sosial praksis, det vil si diskursive begivenheter, eller ulike tilfeller av sosiokulturell praksis. Dette er tre utfyllende måter å lese en kompleks sosial hendelse på, mener han. Gjennom å fokusere på disse tre ulike forhold; i) tekst (muntlig og skriftlig) og språk, ii) tekstsjangere og diskursordener, og iii) samfunn og kultur, i ett og samme forskningsprosjekt, vil Fairclough (1995) vise hvordan disse dimensjonene henger sammen. Han utviklet et slikt rammeverket for å studere forbindelsene mellom språk, makt og ideologi. Med utgangspunkt i hans forståelse av diskurs, vil han analysere hvordan tekster virker innenfor en sosiokulturell praksis. Fairclough (1995: viii/ix) sier at; *"discourse analysis is not a "level" of analysis as, say, phonology or lexico-grammar, but an exploration of how "texts" at all levels work within sociocultural practices."* Her har Fairclough åpenbart hentet inspirasjon fra Foucault. Det er hvordan tekster virker innenfor sosiokulturelle praksiser som er interessant å studere. Han fortsetter:

Such analysis requires attention to textual form, structure and organization at all levels; phonological, grammatical, lexical (vocabulary) and higher levels of textual organization in terms of exchange systems (the distribution of speaking turns), structures of argumentation, and generic (activity type) structures. A working assumption is that any level of organization may be relevant to critical and ideological analysis" (Fairclough 1995:7).

Han vil ikke kun analysere det språklige innholdet i tekster, men teksters form og organisering er minst like viktig som analyseenhet. Det er her man kan spore ideologier, mener Fairclough. Han har også fokus på intertekstualitet, og forbindelsene mellom tekstene og de

samfunnsmessige og kulturelle prosessene og strukturene. Faircloughs (1995) diskursanalyse innebærer i) lingvistisk beskrivelse av språkteksten, ii) fortolkning av relasjonen mellom (produktiv og fortolkende) diskursive prosesser og teksten, og forklaringen av relasjonen mellom de diskursive prosesser og de sosiale prosesser.

Hvordan Fairclough mer konkret vil gå til verks i sine analyser, vil jeg komme nærmere inn på under. Jeg vil beskrive hvordan han vil angripe en tekst analytisk, hva han legger vekt på når det gjelder analyse av diskursiv praksis og analyse av sosiokulturell praksis.

4.9.2.1 Tekstanalyse

Når man står overfor en (språklig) tekst, kan man velge å fokusere på tekstens innhold, dens fremstillingsmåte (modalitet), dens tilknytning til andre tekster (intertekstualitet), eller hvilken kontekst teksten er produsert innenfor. Tekster er altså åpne for mangfoldige lesninger, og måten de leses på kommer an på hvilke antagelser, forpliktelser og strategier leseren velger eller har for hånden. Fairclough (1992) mener tekstanalyse kan organiseres under fire hovedoverskrifter;

”vocabulary”, ”grammar”, “cohesion”, “and text structure”. These can be thought as ascending in scale: vocabulary deals mainly with individual words, grammar deals with words combined into clauses and sentences, cohesion deals with how clauses and sentences are linked together, and text structure deals with largescale organizational properties of texts.

Men han fortsetter;

I distinguish a further three main headings which will be used in analysis of discursive practice rather than text analysis, though they certainly involve formal features of texts: the “force” of utterances, i.e. what sorts of speech acts (promises, requests, threats etc.) they constitute; the “coherence” of texts; and the “intertextuality” of texts. Together, these seven headings constitute a framework for analysing texts which covers aspects of their production and interpretation as well as formal properties of texts (Fairclough 1992:75).

Disse sju elementene ved tekster som Fairclough refererer til her (tekstens vokabular, ”grammar”, sammenheng (cohesion), tekstens struktur/arkitektur, formen for talehandling (uttalelsers kraft), sammenheng av tekster og teksters intertekstualitet), utgjør hans fokuspunkter for analyse av tekst. Dette gir et rammeverk, sier han, for å analysere tekster, som dekker aspekter ved deres produksjon og fortolkning, så vel som deres formelle egenskaper. Fairclough (1992) mener det er en viktig distinksjon mellom meningspotensialet i en tekst og fortolkningen av en tekst. Betydningen eller meningsinnholdet som tillegges en tekst kommer an på leserens (subjekt)posisjon. Konteksten som leseren befinner seg innenfor, påvirker også lesningen og distribusjonen av tekster. Fairclough vil ikke fokusere bare på ord, begreper og kategorier, og hvordan ordene kombineres i setninger, han vil også beskrive en teksts retorikk, og måten det argumenteres og fortelles på. Han vil stille spørsmål om hvilke former for talehandlinger det er snakk om (for eksempel lovnader, forespørsler osv). En tekst kan være beskrivende, eller full av vurderinger, den kan være forfattet i stikkordsform, eller bestå av lange utlegninger (tekstens struktur). Noen tekster kan dessuten være relativt normative, mens andre kan være relativt kreative. Tekster vil kunne fortelle noe om relasjonen (assymetri, symmetri) mellom de kommuniserende, og både tur-takingssystemer, hvem som setter agendaen og har den tematiske kontrollen, evalueringer av ytringer, formuleringers funksjon, og høflighetsfraser kan si noe om dette (Fairclough 1992). Tekstanalyse kan ofte gi utmerket innsikt i *”what is ”in” a text, but what is absent from a text is often just as significant from the perspective of sociocultural analyses”* (Fairclough 1995: 5). Det kan være nyttig å analysere det eksplisitte innholdet i en tekst, men det implisitte – i) det underforståtte og ii) det tause er minst like viktig i forbindelse med sosiokulturelle analyser. Analyse av implisitt innhold kan gi verdifull innsikt i hva som tas for gitt (som common sense). Dette vil også gi en åpning til ideologisk analyse av tekster, sier han, fordi ideologier vanligvis ligger implisitt (taust) som antagelser i tekster. Man kan også inkludere en *presence – absence scale the relative foregrounding or backgrounding of explicit textual content* (Fairclough 1995: 6). Analysene av de konstruksjonene som ligger forut for tekster, og som tekster bygger på, har blitt brukt til å skape en intertekstuell forståelse av teksters implisitte innhold. Fairclough bygger dessuten på antagelsen om at språket i tekster alltid fungerer ideologisk i fremstillinger av erfaringer og verden, interpersonlig i konstitueringen av sosial interaksjon mellom deltakere i en diskurs, og tekstuelt når det gjelder å knytte deler av tekst sammen i et sammenhengende hele, ikke minst å binde tekster til bestemte kontekster. Tekster er ut fra sin betydningsfunksjon (dannelse av forestillinger) konstituerende systemer for kunnskap og mening (inkludert det Foucault kaller objekter), og når de fungerer på et interpersonlig nivå

konstituerer de sosiale subjekter (identiteter, selvbilder), og sosiale relasjoner mellom ulike typer subjekter. Alle delene i en tekst kan undersøkes når det gjelder interaksjon mellom disse konstituerende prosessene. Interpersonlige aspekter ved tekster kan være tåkelagt.

Naturaliserte sjangere (tur-takingsystemer i kommunikasjon, eller pragmatiske høflighetskonvensjoner) er muligens mer ideologisk potente i moderne samfunn enn de er trekk ved selve budskapet (ideational meaning), hevder Fairclough (1995). Analyse av tekst handler både om form og meningsanalyse, og disse er avhengig av hverandre, sier Fairclough (1995:133). Enhver tekst kan betraktes som ideologisk sammenvevd, interpersonlig, og som tekstuell mening. Disse fremstiller verden og erfaringene, gir dem mening, og konstituerer (stadfester, reproduserer, benekter) deltakernes identiteter, og sosiale og personlige relasjoner dem imellom, samt distribusjon av gitt og ny informasjon (i videste betydning). En analyse av slike sammenvevde meninger kan gjøres ved å analysere både teksters form (den overordnede struktur, for eksempel en narrativ), deres dialogiske organisering (for eksempel turtakingssystemer i kommunikasjon), og sammenhengende relasjoner mellom setninger, grammatikken i setningen (inkludert spørsmål om transitivity, måte, modalitet og vokabular) (Fairclough 1995: 133). Mange tekster uttrykker en kompleks blanding av sjangere. Tekstanalyse vil derfor fordre et mangfoldig fokus, mener Fairclough (1995). Tekstanalyse bør altså ikke bare handle om teksters innhold. Minst like viktig er analyse av tekstens form og organisering. Fairclough begrunner dette slik:

The premise of this argument is that the sorts of social and cultural phenomena that such analysts are orientated towards are realized in textural properties of texts in ways which make them extraordinarily sensitive indicators of sociocultural processes, relations, and change. Social and cultural analyses can only be enriched by this textural evidence, which is partly linguistic and partly intertextual – partly a matter of how links between one text and other texts and text types are inscribed in surface of the text. At issue here is the classical problem of the relationship between form and content. My contention is that no analysis of text content and meaning can be satisfactory which fails to attend to what one might call the content of texture (or, the content of its form). (Fairclough 1995:4-5).

Tekstens tekstur vil være et utgangspunkt for å analysere sosiale og kulturelle fenomen, et utgangspunkt for å få frem sosiokulturelle prosesser, relasjoner og endringer. En teksts tekstur er delvis lingvistisk og delvis intertekstuell, og kan si mer om forbindelsen til andre tekster og

teksttyper. En analyse som bare omhandler innhold og mening vil være mangelfull, mener Fairclough. Han mener at det i analyser er viktig å unngå en ensidig vektlegging av enten repetitive eller kreative tekstområder. Enhver form for tekst er delvis en repetisjon og delvis skapt. For Fairclough er tekstanalyse alene heller ikke tilstrekkelig som diskursanalyse for å analysere den bredere sosiale praksis. Den vil ikke belyse forbindelsene mellom tekstene og de samfunnsmessige og kulturelle prosessene og strukturene.

4.9.2.2 Analyse av diskursiv praksis

Det andre diskursanalytikerer må gjøre er derfor å studere produksjons- og fortolkningsprosesser/konsumpsjonsprosesser som er forbundet med teksten (Fairclough 1995). Folk bruker språk for å fortolke, produsere og bruke tekster. Tekster (for eksempel lover, bekymringsmeldinger, barnevernets kommunikasjonspraksis, rapporter, intervjuer) blir formet og formes av sosiale praksiser. Barnevernsarbeideren fortolker informasjon og skaper fortellinger/narrativer om barn og deres situasjon og behov ut fra diskursiv kunnskap. Diskursiv praksis ligger mellom tekst og sosial praksis. Diskursiv praksis er på den ene siden tekstproduksjon og fortolkning som er skapt ut fra egenskaper ved den sosiale praksis. På den annen side skaper den diskursive praksis teksten. Fortolkningsprosesser vokser frem på basis av stikkord i tekster. Analyse av diskursiv praksis vil handle om sosiokognitive aspekter i forbindelse med tekstproduksjon og fortolkning, i motsetning til sosioinstitusjonelle aspekter. Det handler om hvordan deltakerne produserer og fortolker tekst, relasjoner av diskursive hendelser i forhold til diskursordener, spørsmålet om hva diskursive praksiser bygger på, og hvilke kombinasjonsmuligheter som foreligger. Når det gjelder fordelig av tekster, og hvordan tekster sirkulerer innenfor ulike diskursordener, kan dette undersøkes innenfor diskursordenens "terms of chain relationship". Interdiskursivitetskonseptet vil bidra til å fokusere på hvordan ulike sjangere og diskurser konstitueres i teksten. Interdiskursivitet og intertekstualitet henger tett sammen, og dette vil også bidra til å sette fokus på det historiske i diskurser, eksisterende konvensjoner eller tekster (Fairclough 1995:13, 133). Når Fairclough snakker om diskurs og makt, relaterer han dette til hegemonibegrepet (jfr. Gramsci 1971). Den tilsynelatende begrensede muligheten for kreativitet, eller det å skape endring i diskursive praksiser, knytter han til interdiskursivitetskonseptet. Den endeløse kombinasjonen og rekombinasjonen av sjangere og diskurser, er i praksis begrenset og hemmet av rådende hegemoniske relasjoner og hegemoniske kamper. For eksempel en bekymringsmelding som kommer til barnevernet fra skole, barnehage etc., vil tolkes på en bestemt måte, avhengig av det diskursive fortolkningsredskap barnevernsarbeideren har tilgjengelig. Hennes fortolkning

kan både henge sammen med fagkompetansen hun bærer med seg, og hvordan hun forstår sine oppgaver i tilknytning til slike saker. Barnevernsarbeiderens respons på bekymringsmeldingen, vil følgelig avhenge av tolkningen. Fortolkning av tekster er en dialektisk prosess som er avhengig av hvilke fortolkningsressurser man har for hånden når man tolker tekster, og hva slags type tekst det er snakk om (jfr. Fairclough 1995: 9).

4.9.2.3 Analyse av sosiokulturell praksis.

En sosial og en diskursiv praksis vil inngå i en bestemt sosiokulturell praksis. Gjennom å beskrive den sosiale og sosiokulturelle praksisen, kan man forklare hvorfor den diskursive praksisen er som den er. Når man tar for seg den bredere sosiale praksisen som kommunikasjonshandlingene og tekstproduksjonen er en del av, vil det være relevant å kartlegge diskursordener som de sosiale og diskursive praksisene inngår i. Målet er å spesifisere sosiale og hegemoniske relasjoner og strukturer som bidrar til den bestemte sosiale og diskursive praksisen. Diskursiv praksis vil også virke inn på den sosiale praksisen, og Fairclough (1992, 1995) mener man bør se nærmere på hvorvidt den diskursive praksisen bidrar til å reproducere, eller omforme sosial eller sosiokulturell praksis. Når man analyserer dimensjoner ved sosial praksis, er hensikten å se de diskursive hendelsene i relasjon til makt og dominans, og studere de ideologiske effektene av diskursiv praksis. Det er derfor viktig å kontekstualisere tekstene, mener Fairclough (1995: 9). Konteksten har betydning for hvordan tekster tolkes, og hvordan man responderer på tekster. Analyse av diskursive hendelser som sosial praksis, vil hjelpe en å sette fokus på ulike nivåer av sosial organisering; situasjonens kontekst, den institusjonelle konteksten, eller den videre sosiale og kulturelle konteksten. Spørsmål om makt og ideologi kan knyttes til alle disse nivåene (Fairclough 1995: 134).

I dette kapitlet har jeg muligens vært innom flere ledetråder enn det som strengt tatt har vært nødvendig i forhold til mitt prosjekt. Min begrunnelse for å ha viet så stor plass til Foucault, er at hans diskursbegrep, hans arkeologiske metode, og hans maktbegrep, har vært sentrale omdreiningspunkter og inspirasjonskilde til dette arbeidet. Ikke fordi jeg har hatt som intensjon å analysere barnevernet som sådan, sentrale NOUer, eller utdanningssystemet som utdanner fagfolk til feltet, men fordi jeg har hatt til hensikt å undersøke hvilke begreper, temaer og forståelser som får lov til å innta hegemoniske posisjoner i barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, og hvilke som plasseres i andre rekke, eller fortrenses. Bestemte diskurser og strategier kan for eksempel bidra til at barn kommer i bakgrunnen, eller ekskluderes som meningsbærende aktører i barnevernets undersøkelser. Det

har vært en intensjon å se nærmere på hvilken makt den rådende barnevernfaglige diskursen i barnevernets undersøkelser har, når det gjelder forståelse av barn, foreldre og barns beste, og hvor vidt den tillater å inkludere barns stemmer. Fairclough har bidratt til innsikt i ulike måter å lese ”tekster” på. Han har vist betydningen av å se ”tekster” i sammenheng med produksjonskontekst, og at også ”leserens” posisjon og kontekst har betydning for hvordan ”tekster” fortolkes. Dette har relevans for mitt prosjekt. Til grunn for barnevernsarbeideres undersøkelser ligger vanligvis bekymringsmeldinger produsert av andre, i andre settinger. Barnevernsarbeideres diskursive praksis i undersøkelser kan vise seg å være farget av blant annet slike bekymringsmeldingers språkbruk. Barnevernsarbeiderne vil dessuten selv være tekstprodusenter når de stiller spørsmål, foretar oppsummeringer av sine undersøkelser, gjør beslutninger og fatter vedtak i saker. Ved å se nærmere på barnevernsarbeidernes diskursive praksis, kan jeg bli oppmerksom på sosiokognitive aspekter i forbindelse med deres tekstproduksjon (muntlig og skriftlig). Gjennom å fokusere både på sosial og diskursiv praksis kan jeg dessuten se nærmere hvilke diskurser og sjangere som bidrar til å konstituere diskursordener i barneverntjenestene, hvilke diskurser som gis hegemoni, og hvilke effekter praksisen har i forhold til barna. Jeg gjør nærmere rede for mine analyser og hvilke spørsmål jeg stiller, i neste kapittel.

4.10 Kritikken av poststrukturalistisk tenkning

Mange har kritisert poststrukturalistisk inspirert tenkning og forskning. Det er særlig oppfatningen av den relative karakteren ved fenomener, som kritiseres. Hvis alt blir relativt og muligheten for objektiv erkjennelse oppløses, blir det vanskelig å lene seg på klare holdepunkter og ting som er stabilt ved fenomener, mener kritikerne (jfr. Søndergaard 2000 og Jørgensen og Phillips 1999). Kritikerne argumenterer også med at når alt oppfattes som diskurs, så betyr dette at virkeligheten ikke finnes. Dette er imidlertid en misforståelse, mener Jørgensen og Phillips (1999), og refererer til de tre diskursanalytiske tilnærmingene de tar for seg i sin bok (diskurspsykologi, Laclau og Mouffe, samt Norman Fairclough). Alle disse tre tilnærmingene tar utgangspunkt i at det eksisterer en fysisk og en sosial virkelighet, men vår tilgang til den skjer via diskurser. Et barn vil for eksempel eksistere uavhengig av våre sosiale klassifikasjonssystemer av dette barnet. Vi tillegger et objekt, eller et subjekt, for eksempel barnet, betydning, avhengig av hvilken diskursiv kontekst det plasseres inn i. Barnet kan oppfattes som umodent og skjørt, eller som kompetent og robust. Den diskursive konteksten vil være forskjellig for disse ulike oppfatningene. Poststrukturalister og sosialkonstruktivister

snakker om at et fenomen kan forstås fra flere ulike perspektiver, og at det ikke finnes en objektiv endegyldig sannhet om et fenomen. For skeptikerne vil dette være å begi seg ut i den relativistiske hengemyr. De vil påpeke at hvis alt gis lik gyldighet, blir det umulig å ta en beslutning om hva som er det sanne eller moralske riktige og hva som er det falske og forkastelige. Eller hvis alle betydningskjeder er oppløst, hva er det igjen å studere vil skeptikerne spørre. Mange av disse innvendingene handler om misforståelser, mener Søndergaard (2000). Man misforstår de filosofiske poengene som noe som kan brukes direkte overfor empiriske problemstillinger. Man overser at det med inspirasjon fra poststrukturalistisk filosofi blir snakk om et skifte i forskningsfokuset fra essens til konstituerende prosess. De empiriske fenomenene forsvinner ikke selv om forskere ønsker å se på dem med nye perspektiver. De studeres bare fra en annen vinkel og på andre premisser. Poststrukturalistisk tenkning kan bidra til å styrke undersøkelsen av det kategorielle, det diskursive, det dikotome, det som stadig konstituerer og forhandles ved et bestemt fenomen, mener Søndergaard (2000). Når det gjelder spørsmålet om det sanne og det moralske riktige, vil poststrukturalistiske tenkere ta avstand fra å bruke sannhetsbegrepet slik det forstås hos positivistisk orienterte forskere. De forstår situasjoner som kontekstbundne og situerte, og ønsker å fokusere på fenomenenes relasjonelle konstituering. Forskningen er derfor også situert. Den nøytrale forskerposisjonen finnes ikke. Dette betyr ikke at etikk og stillingtagen er avskaffet, sier Søndergaard (2000). Når man er åpen på at objektive sannheter ikke finnes, vil det gi større mulighet for en diskusjon om hvilke forståelser, som skal få størst gyldighet, for eksempel i barnevernssaker hvor det er påkrevd å fatte beslutninger. Om vitenskapen hevder å ha funnet sannheten om et fenomen, er det ikke mer å diskutere. Det kan også føre til at man legger fra seg det etiske ansvaret. Poststrukturalistisk filosofi åpner i større grad for å problematisere maktaspektet, definisjonsmakten og ansvarligheten. Dette er temaer som jeg mener har stor relevans i barnevernssaker, hvor det alltid er flere parter, ofte flere interesser og ofte stor kompleksitet.

4.11 Oppsummering

Jeg har valgt diskursteori og diskursanalyse som metodisk innfallsvinkel for å studere barnevernets undersøkelser, eller nærmere bestemt for å studere diskurse praksisformer og barneperspektiver som lever i dette feltet. Diskurser handler om språklige praksiser, eller kunnskaps- og ideologiregimer som befolker et sosialt felt. Diskursanalytikere legger til grunn at verden ikke kan forstås uten diskurser. Språket bidrar til å konstruere fenomener,

virkeligheter og identiteter, og diskurser bidrar til å bygge opp den sosiale verden innenfor et felt. Diskursanalyse egner seg til å studere sosiale institusjoners språkbruk og meningsskapning. Meningsdannelse er en integrert del av det sosiale, og kan ikke så lett studeres med de metodene som samfunnsvitere tradisjonelt har holdt seg til (jfr. Neumann 2001). Når man vil studere det sosiale, eller diskurser og barneperspektiver i en institusjon som barnevernet, gjør man dette der den sosiale samhandlingen finner sted, nemlig i språket. Diskursanalytikere har som utgangspunkt at språket har en konstruerende effekt, og at det bidrar til å konstituere praksis. Diskursanalyse gir mulighet for å studere hvordan diskurser blir til, hvordan de opprettholdes, og dessuten hvilke effekter de har, for eksempel hvilke subjektposisjoner diskursene bidrar til å skape. Dessuten er det mulig å studere hvilke diskurser som får lov å ha hegemoni fremfor andre mulige innenfor et konkret felt. Diskursanalyse hjelper meg til å studere handlingsbetingelsene for den sosiale praksisen som foregår i barnevernsundersøkelser, betingelsene for det som sies og gjøres, og som bidrar til de bestemte barneperspektivene. Jeg ønsker imidlertid ikke bare å analysere frem diskursive praksisformer og implisitte barneperspektiver i konkrete lokale barneverntjenester. Når jeg har valgt en mer kritisk diskursanalytisk vinkling på mitt datamateriale, er det fordi jeg mener det er viktig å kontekstualisere tekster. Jeg vil sette barnevernets undersøkelser og diskursene som lever her, inn i en større sosial/samfunnsmessig sammenheng. Dette er også noe av bakgrunnen for at jeg har valgt å trekke veksler på Foucault og Fairclough. Foucault har bidratt til den forståelsen av diskurs som ligger til grunn for denne avhandlingen. Hans arkeologiske metode er nyttig i forhold til å forså diskurser, deres intertekstualitet, samt den tause kunnskapen og makten som ligger i diskursene. Faircloughs tredimensjonale analysemodell har gitt inspirasjon til analysene av tekstene som inngår i dette prosjektet, og til studiet av et konkret empirisk felt, nemlig barnevernets undersøkelser når noen melder bekymring for barn. Han fremhever også den ideologiske karakteren ved diskurser, noe jeg mener har høy relevans for barnevernet. Det ligger en rekke ideologiske prinsipper til grunn for barnevernet som institusjon, nedfelt blant annet i Lov om barneverntjenester 1992. Begrepet "barnets beste" er et slikt ideologisk prinsipp, men som er høyst diffust. Hva som er barns beste kommer an på hvilke antagelser man bygger på. Foucaults og Faircloughs bidrag vil hjelpe meg til å være oppmerksom på dynamikken mellom kunnskap, ideologi og makt som er knyttet til de diskursive prosessene i feltet. Diskursteori og diskursanalyse får konsekvenser både for hvilke data som regnes som relevant å samle inn, og for analysen av empirien. Hvordan jeg har gått frem i innsamling av empirien, og hvordan jeg mer detaljert angriper det empiriske materialet analytisk, vil jeg gjøre rede for i neste kapittel.

5 Empirien – metodologiske refleksjoner og fremgangsmåter

5.1 Innledning

Når man velger en diskursanalytisk tilnærming til et prosjekt, får dette konsekvenser for forskningsdesignet (datainnsamlingen og analysen). Det innvirker på valg av empirisk materiale, og bestemmer hva som vil være i fokus for analysene. Diskursanalyse fordrer oppmerksomhet både på den språklige praksisen (muntlig eller skriftlig) som bidrar til å skape ”tekster”, og på prosessene for tekstproduksjon (jfr. Fairclough 1992, 1995, 2007). Som vi så i kapittel 4, er både Foucault (2005) og Fairclough (1992, 1995, 2007) opptatt av at diskursene som lever i samfunnet, får betydning for menneskers sosiale praksis. Fairclough (1992, 1995, 2007) peker på at det ikke bare er nødvendig å rette oppmerksomhet mot språklige praksiser og tekstproduksjonsprosesser, når man vil gjøre en diskursanalyse. Man bør også rette blikket mot ”teksters” kontekst (på mikronivå), og dessuten se diskursene som lever i en lokal kontekst, i sammenheng med en videre sosial praksis i samfunnet (på makronivå).

Diskursanalytikere vil vanligvis ikke samle inn data ut fra forhåndsbestemte kategorier, som senere analyseres. De går gjerne inn i det feltet de vil studere med et mer åpent sinn, og forsøker å fange opp det som rører seg i feltet. De empiriske kildene og dataene velges underveis, avhengig av hva man fortløpende observerer og finner av interesse, ut fra det tema, eller de spørsmålene man har som utgangspunkt for sin studie. Når handlinger og utsagn observeres vil man fortløpende spørre seg hvilke diskurser de kan inngå i. Med utgangspunkt i disse observasjonene vil man innhente mer empiri, fortolke disse data, og skrive dette ned. Slik fortsetter man til man finner at man har tilstrekkelig med data.

Det feltet jeg har ønsket å studere med dette prosjektet, har vært barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, når noen har meldt bekymring for barn til barnevernet, eller ber om hjelp. Intensjonen har vært å se nærmere på forbindelsene mellom rådende diskurser og de sosiale praksisene (talehandling, handling og skriftlig produksjon) som utspiller seg i barnevernets undersøkelser. Det har også vært en intensjon å se på hvilke konsekvenser diskursene som lever i feltet, kan få for de aktuelle barna. Når man vil studere kategorier og meningskonstruksjoner, eller diskurser som lever i et felt, kan man gjøre analyser på bakgrunn av feltarbeid og observasjoner av hverdagslivspraksis i det feltet man ønsker å studere. I dette prosjektet har jeg samlet data om bekymringsmeldinger og

forespørsler om hjelp som har kommet til barnevernet, og dessuten fulgt barnevernsarbeidernes manøvre i undersøkelser av barnas situasjon og hjelpebehov i ni konkrete saker. Jeg har sett nærmere på hvordan barnevernsarbeiderne har håndtert disse sakene; i) hvordan de har gått frem for å samle inn opplysninger i sakene, ii) hvilke spørsmål de har stilt i undersøkelsesprosessen, eller hvilke tema de har vært opptatt av å fokusere på, iii) hvem som har vært barnevernets informanter i sakene, og hvilke fortellinger disse har fortalt om barnet, barnets situasjon og hjelpebehovet, og iv) barnevernets oppsummering og konklusjon i sakene. Jeg har samlet data om barnevernets handlinger og talepraksis. Når barnevernsarbeidere undersøker bekymringsmeldinger, produserer de vanligvis en rekke skriftlige tekster, blant annet journalnotater, rapporter, saksfremstillinger og vedtak. Jeg har også sett nærmere på slike dokumenter i tilknytning til de konkrete sakene, blant annet for å få innblikk i beslutningene/vedtakene i sakene. For å få en dypere forståelse av mine observasjoner i dette feltet, har jeg også intervjuet barnevernsarbeiderne som jobbet med og hadde hovedansvaret for sakene, samt intervjuet foreldre og barn om deres erfaring fra barnevernets undersøkelser. Dette har gitt et empirisk materiale som jeg oppfatter som hensiktsmessig for mitt formål. Det var tidlig klart at jeg ønsket å avgrense studien til saker som omhandlet barn i alderen 2 til 12 år. Dette utgjorde et kriterium for hvilke saker det var aktuelt å samle data om. Prosjektet forutsatte tilgang til feltet, nemlig kommunale barneverntjenester og barnevernsarbeideres undersøkelser i konkrete saker. Aktørene i et slikt prosjekt vil ikke bare være barnevernsarbeidere som arbeidet med slike saker, men også familiene (foreldre og barn) som var gjenstand for barnevernets undersøkelser, og andre som blir bedt om å bidra med opplysninger i sakene. I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for fremgangsmåten i prosjektet, hvordan empirien har blitt til, og hvordan jeg analytisk vil behandle det empiriske materialet. Diskursanalytiske tilnærminger legger vekt på at forskeren vil være situert i et forskningsprosjekt. Jeg vil derfor starte med å si noe om forskersubjektet i dette prosjektet.

5.2 Forskersubjektet

Det er forskeren som vil beskrive det feltet hun/han studerer. Tradisjonelt har forskeren blitt oppfattet som en nøytral person, en observatør som står utenfor det som observeres, og som passivt kan ta til seg det som peker seg ut. Dette er utenkelig innenfor poststrukturalistisk inspirert forskning og diskursanalyse. Forskeren oppfattes å være sosialt situert (jfr. Neumann 2001), derfor forutsettes det at forskersubjektet synliggjøres. Man tenker seg at forskeren er

en aktiv medskaper av data som produseres i en studie. Hun vil velge ut hvilken informasjon som er relevant for hennes prosjekt, hun vil tolke det hun observerer og hører, og hun vil ha stor innflytelse i analysene av det empiriske materialet (jfr. Fairclough 1992). Konsekvensen av dette er at det blir problematisk å hevde at jeg vil speile "virkeligheten" i barnevernfeltet. Jeg vil konstruere en versjon av den, gjennom den fortellingen jeg skaper (jfr. Börjesson 2003: 56). Gjennom språket vil jeg dramatisere observasjoner, intervjuer, fortolkninger og analyser på en bestemt måte. Den virkeligheten jeg fanger inn, kunne alltid ha vært fokusert og beskrevet på andre måter. Jeg vil derfor være nødt til å si noe om mitt utsiktspunkt. Dessuten bør jeg tenke igjennom hvordan jeg kan samle inn data på en måte som gjør at de i størst mulig grad blir beskrivelser av feltet jeg studerer, og ikke kun mine fortolkninger.

Jeg oppfatter mennesket, barn så vel som voksne, som aktive aktører, som lever sine liv i komplekse og mangfoldige kontekster (ontologi). Alle fortolker vi den verden vi lever i, og vi handler ut fra forutsetninger som finnes i oss selv, og forutsetninger og premisser som finnes i våre livsmiljø. Både barn og voksne, så vel foreldre, som profesjonelle, og forskere er historisk, kulturelt og sosialt situerte. Vi er historiske vesener som ikke møter verden forutsetningsløst, men bringer med oss en forforståelse som vi fortolker verden ut fra (jfr. Gadamer 1975/2004). I vår daglige praksis og i våre kontinuerlige fortolkninger, bringer vi med oss overleverte fortellinger, samt kunnskap og erfaringer vi selv har høstet. Vi overtar praksiser fra andre, og vi kan til en viss grad endre praksiser gjennom bevisste handlinger (jfr. Fairclough 1992). Vår tenkning og handling foregår imidlertid gjerne på en naturalisert og inneforstått måte i de kulturelle konstruksjonene vi er en del av (jfr. Søndergaard 2000). Menneskene er på samme tid både skapt av betingelser i sitt livsmiljø og selv skapere av sine betingelser. Betingelsene vil imidlertid være i bevegelse, derfor vil også verden fremstå for oss som mer eller mindre i bevegelse. Jeg oppfatter altså individet som relasjonelt og spredt, og dermed gjennomført sosialt. Med dette relasjonelle synet på selvet, kan ikke forskningsfokuset kun konsentrere seg om bare individet eller grupper av individer, men om hvordan betydning/mening produseres i sosiale interaksjoner (jfr. Jørgensen og Phillips 1999), og i kulturelle kontekster.

Som forsker har jeg med meg en rekke erfaringer fra mitt levde liv. Mine erfaringer med barn kan knyttes til at jeg selv har vært barn, og at jeg er mor til et barn. Jeg har jobbet som lærer i en barneskole i en kort periode, og senere som miljøarbeider på tre ulike barnevernsinstitusjoner for barn i alderen 0 til 18 år, to langtidsinstitusjoner og en krise- og

korttidsinstitusjon. Dette har gitt meg ulike erfaringer med barn. Jeg har dessuten selv arbeidet i en kommunal barneverntjeneste og gjort utredninger av barns situasjon. Jeg har altså erfaringer fra samme type setting, som de barnevernsarbeiderne jeg har ønsket å observere. Dette gjør at jeg har et kjennskap til feltet, som kan være nyttig når jeg vil stille spørsmål om praksisen i feltet. Neumann (2001) peker på at det er en fordel med kjennskap til det feltet man skal studere, og at dette nettopp vil kunne hjelpe en til å stille flere spørsmål. Samtidig kan kjennskap til feltet føre til blindhet for en del ting, eller at vi tar ting for gitt. Følgende utdrag fra et intervju jeg gjorde med en barnevernsarbeider i løpet av datainnsamlingen, kan illustrere dette poenget;

F (forsker): *Kan du beskrive gutten ut fra de opplysningene du har skaffet til veie.*

B (barnevernsarbeider): *Ja. Det vi hørte fra skolen, det var at han var veldig positiv, han var blid, men veldig aktiv og utfordrende. Man måtte nesten ha et øye på han hele tiden. Og så var det også den utrygge gutten som uttrykte angst og usikkerhet i forhold til hva som skjedde med foreldrene, og hvordan det var egentlig. Det var nok en sårbar gutt.*

F: *Kan du si noe om hvilke erfaringer han har hatt?*

Her stopper jeg ikke opp ved for eksempel begreper som ”aktiv”, ”utfordrende”, ”utrygge”, eller ”en sårbar gutt” for å finne ut hva barnevernsarbeideren legger i disse begrepene. Enten er jeg uoppmerksom i intervjusituasjonen, eller jeg tar for gitt begrepene implisitte betydning. Da jeg oppdaget dette under transkriberingen av intervjuet, hadde jeg imidlertid anledning til å gå tilbake til informanten å be henne om å utdype dette nærmere.

Vi trenger begrepene og kategoriene for i det hele tatt å få tak på og ordne verden (jfr. Börjesson 2003). Mine utdanningsmessige erfaringer vil ha bidratt med kulturelle begreper, kategorier, ideer og forestillinger, som vil være bidrag i min språkbruk, og i mine forståelser av fenomener. Som lærer ved en høgskole underviser jeg studenter som forventes å begynne å jobbe i barnevernet. Jeg vil ikke kunne se bort fra at jeg kan finne igjen begreper og kunnskap jeg selv har formidlet som lærer. Det er en fare for å bli så familiære med noen begreper, at vi ikke stiller spørsmål ved dem. Begrepene som barnevernsarbeideren tar i bruk i sitt svar over, kan godt være hentet fra hennes utdanning. Denne nærheten jeg har til feltet jeg skal studere, kan altså både være en fordel og en ulempe. Jeg bør være særlig oppmerksom på både min egen begrepsbruk, og informantenes begrepsbruk. Spørsmålene jeg stiller i intervjuet over,

tvinger informanten inn på bestemte spor. Mer åpne spørsmål ville invitere til mer frie fortellinger. (En mer relevant oppfordring til barnevernsarbeideren i forbindelse med min avhandling ville være; hva kan du fortelle om gutten ut fra de opplysningene du har samlet inn. Jeg har stilt et lignende spørsmål som vi senere skal se at barnevernsarbeiderne gjør, når de samler inn informasjon i undersøkelsesfasen.)

I forskning som ellers bruker vi sansene våre for å gripe verden. Neumann (2001) peker på at det innenfor diskursanalysen er særlig tre forhold som er vesentlig når det gjelder sansning. For det første forstås sansing som kun en av flere måter å gripe verden på. Når den tradisjonelle vitenskapen mener at en sansebasert måte å forholde seg til verden på, er overlegen andre måter, er det fordi et vitenskapsbasert rasjonelt verdensbilde har vunnet frem. Man kan imidlertid ikke forutsette at alle deler av menneskeheten utvikler seg på samme måten, lineært, parallelt mot et definert mål. En annen innvending (jfr. Neumann 2001) er at samfunnsforskeren kan studere en sosial virkelighet fra innsiden, på de premisser den selv frembyr, altså hermeneutisk eller fortolkende, i stedet for å studere den ut fra et tradisjonelt vitenskapelig ideal. Mange som har vært inspirert av fenomenologien, har pekt på at verden ikke kan sanses direkte. Fra en i utgangspunktet kaotisk mengde sansedata, vil man plukke ut noe. Sansedata kan dessuten kombineres på uendelig antall måter, og må derfor sorteres etter prinsipper som involverer noe annet enn direkte sansning. En rekke faktorer bidrar til at utplukkingsprosessen er mediert og ikke direkte, noe som er med på å bestemme hva man ser. Sansingen er avhengig av de kategoriene vi ordner verden etter. Det kreves med andre ord modeller for å få tak på verden (Neumann 2001). For å skape mening, tar vi i bruk de modellene vi allerede har lagret, og sanseintrykkene presenteres for den sansende mediert av disse modellene (Neumann 2001). Som forsker skal jeg manøvrere i en kompleks og mangfoldig virkelighet i barnevernsundersøkelser. Når jeg erkjenner at realiteter er/kan være komplekse og sammensatte, at noen realiteter kan være enklere og gripe enn andre, og at jeg som medlem av et bestemt samfunn og en bestemt kultur, bringer med meg bestemte perspektiver inn i mitt forskningsprosjekt, vil det gjøre det enklere å synliggjøre hva som er mitt bidrag, og hva som er informantens bidrag i prosjektet. Jeg vil også måtte ha oppmerksomhet mot prosessen for kunnskapsproduksjonen. Jeg vil stå overfor en rekke utfordringer, når jeg skal forsøke å fange kompleksiteten i en barnevernsarbeiders hverdagspraksis, og hennes refleksjoner og fortolkninger av saker og situasjoner.

Mine tolkninger og analyser av empirien vil skje ved hjelp av språk og kategorier. Språket som benyttes av meg som forsker og diskursanalytiker, vil ikke være mindre kulturelt oppbygd enn annet språk. Haraway (1996) peker på at vi alle har et bestemt utsiktspunkt, og at vi ser og snakker ut fra dette utsiktspunktet. Når vi produserer kunnskap er vi alltid lokalisert/situert i vår praksis, i våre kroppar og vi er fanget i et kompakt materielt-semiotisk nettverk, i relasjoner, i våre visjoner og relasjoner av makt. Vi kan ikke sette oss selv på utsiden, eller være nøytral. Synliggjøringen av vårt utsiktspunkt vil initiere til ansvarlighet når det gjelder kunnskapsproduksjon og visualisering av praksis (Haraway 1996). I min forskning vil mitt utsiktspunkt være strukturert omkring en rekke kriterier som er etablert på forhånd, og som vil ha betydning for hva jeg ser. Jeg er blant annet interessert i noen bestemte tema som kan bli styrende for min oppmerksomhet, og for den kunnskapen jeg vil produsere. Som observatør og intervjuer vil jeg stille med en mengde forutinntatte meninger, en paradigmatisk forforståelsesramme som vil fungere styrende på mine observasjoner og spørsmål. Dette innebærer implisitte antagelser, arbeidsmodeller og generelle og mer eller mindre implisitte verdenssyn, modeller og teorier, som gjør at vi ikke forske på natur og kultur på en nøytral måte (jfr. Kuhn 1996). Gjennom forskeropplæringen har jeg fått med meg bestemte kunnskaper som også påvirker måten jeg forsker på. Bevissthet om de forhold jeg har pekt på, kan bidra til at min påvirkning på de data som produseres blir minst mulig. Når jeg benytter observasjon som metode, kan jeg skrive fortløpende det som sies og gjøres i de sekvensene jeg observerer. Når jeg skriver i feltdagboken, kan jeg være bevisst på å notere de begrepene som informantene bruker, og så langt det lar seg gjøre å referere utsagn aktørene kommer med. I intervjuene kan jeg legge vekt på å stille mest mulig åpne spørsmål, og invitere til mer åpne fortellinger, fremfor at jeg stiller lukkede spørsmål om sterkt avgrensede tema. Dessuten kan jeg ved å oppholde meg i feltet jeg studerer, kunne få informasjon som ellers ville forblitt usynlig.

5.3 Feltarbeid

Feltarbeid er et begrep som vanligvis knyttes til etnografi og antropologi. Det dreier seg gjerne om å studere kulturer, bestemte felter, institusjoner, eller organisasjoner. Man vil oppholde seg i feltet for å studere hva aktørene sier og gjør, og stille spørsmål som kan bidra til å gi en dypere forståelse av feltet (Kalleberg 2004). Det etnografiske eller antropologiske feltet eksisterer ikke i seg selv. Det venter på å bli oppdaget og beskrevet, eller på å bli konstruert (jfr. Amit 2000). Erfaringene og observasjonene som man gjør, formuleres med

andre ord i et språk. Hammersley og Atkinson (2004: 70) hevder at det ikke er mulig å gi en uttømmende beskrivelse av noe. Når vi lager beskrivelser baserer vi oss alltid på enkelte utvelgelses- og slutningskriterier, noe som innebærer at vi ikke vil speile et felt fullt ut, med all sin kompleksitet. Blant annet vil problemstillingen en søker å få svar på, i stor grad styre blikket. Jeg var spesielt interessert i å se nærmere på hvilke diskursive barneperspektiver som får lov å råde grunnen i barnevernets undersøkelser, og feltarbeid var en måte å få frem informasjon om dette på. Feltobservasjoner ville kunne gi meg informasjon om hvordan barnevernsarbeiderne gikk frem i undersøkelser av barns situasjon, hvem de snakker med, hvilke spørsmål som blir stilt, hvilke fortellinger som blir fortalt, og hvilke skriftlige dokumenter som blir produsert underveis av barnevernsarbeiderne. Jeg kunne valgt å intervju barnevernsarbeiderne om dette, men det ville sannsynligvis ha gitt en annen type informasjon, enn observasjoner og fortløpende feltnotater. Feltarbeid egner seg når man vil observere folks handlinger, hvem de forholder seg til, og hva de snakker om. Kvale (1997) peker på at feltstudier av menneskers atferd vil være den metoden som gir mest holdbare resultater, når man jakter på underforståtte og stilltiende oppfatninger. Observasjoner gjennom feltstudier vil være mer egnet som metode til å registrere hva mennesker faktisk gjør, enn å be studieobjektene om å fortelle om sin praksis. Datainnsamling via feltarbeid vil gjerne være tidkrevende. Det ville være uaktuelt med hensyn til tid og ressurser, å skulle gjøre feltarbeid i et stort antall av landets barneverntjenester, i forbindelse med et doktorgradsarbeid. I planleggingsfasen av prosjektet, besluttet jeg å kontakte tre til fire kommuner, og be om tillatelse til å gjøre mitt feltarbeid hos dem.

Med utgangspunkt i en mer generell kunnskap om feltet, antok jeg at når barnevernet mottok en melding om bekymring for et barn, ville barnevernsarbeiderne snakke både med foreldrene og andre voksne som kjente barnet, som et ledd i undersøkelsen av barnets situasjon. Jeg antok at samtaler foregikk både på møter i kommunen sine lokaler, og/eller ved hjemmebesøk hos familien. En barneverntjeneste kan i følge samme lov bruke inntil tre måneder på å undersøke en sak, og i særlige tilfeller inntil 6 måneder (jfr. §§ 4-3 og 6-9). En undersøkelse omkring et barns situasjon ville altså kunne pågå i inntil tre eller seks måneder, før det ble tatt en beslutning i saken. Jeg hadde et håp om å kunne følge 6 til 9 saker fra barnevernet mottok bekymringsmeldingen, og frem til beslutning i sakene. Jeg antok at 6 til 9 saker kunne gi en rimelig bredde i type saker. Dersom jeg skulle følge barnevernsarbeiderne i deres arbeid med en sak, ville det kreve en del tilstedeværelse fra min side (deltagelse på møter, hjemmebesøk hos familier, lesing av rapporter, journalnotater, vedtak, o.l.). Det kunne gå noe tid før det ble

fattet vedtak i saker. Disse forholdene gjorde at reiseavstanden til kommunene ble avgjørende for hvilke kommuner jeg ville rette min forespørsel til. Jeg måtte kunne reise til og fra, uten at jeg skulle bruke for mye tid på dette. Dessuten kunne det bli problematisk å følge flere saker parallelt, dersom jeg skulle unngå kollisjoner med hensyn til deltagelse på møter, hjemmebesøk og lignende. Jeg vurderte at det var fornuftig å begynne feltarbeidet i en kommune først, forutsatt de ulike partenes samtykke. Jeg ville vurdere fortløpende om jeg kunne gjøre feltarbeid i flere kommuner samtidig. Velviljen i de fire kommunene jeg rettet min forespørsel til, var stor, men det skulle etter hvert vise seg at barnevernsarbeiderne i sine travle hverdager, av og til glemte meg og mitt prosjekt, og jeg måtte minne dem om at jeg var interessert i å følge saker de undersøkte. Jeg endte opp med å samle inn data fra tre kommuner. I den fjerde kommunen fikk jeg ikke de nødvendige samtykkene. Jeg viste lite om de konkrete kommunenes fremgangsmåter for å undersøke saker på forhånd. Etter hvert oppdaget jeg at de tre kommunene hadde noe ulik praksis i forbindelse med undersøkelser av bekymringsmeldinger, eller forespørsler om hjelp. Datainnsamlingen foregikk i tidsrommet mellom våren 2005 og våren 2007.

5.4 Tilgang til feltet

For å få tilgang til feltet, var jeg ikke bare avhengig av tillatelse fra kommunene og barneverntjenestenes ledelse. Jeg var også avhengig av samtykke fra barnevernsarbeiderne som arbeidet med slike saker, og familiene som sakene omhandlet. Da tilråding fra datatilsynet forelå i juli 2005, tok jeg først telefonisk kontakt med ledelsen av barneverntjenestene i fire kommuner, og spurte om muligheten for å gjøre datainnsamling i deres kommune. Etter å ha fått et positivt muntlig svar fra ledelsen, sendte jeg skriftlig informasjon om prosjektet til barneverntjenestens ledelse i de respektive kommunene, hvor jeg samtidig bad om tillatelse til å følge konkrete saker ved deres barneverntjeneste. Etter dette deltok jeg på et møte med de fagansatte i barneverntjenesten i de ulike kommunene, hvor jeg orienterte muntlig om mitt prosjekt, og svarte på spørsmål som de hadde. I tillegg hadde jeg utarbeidet skriftlig informasjon i brev form til barnevernsarbeiderne hvor jeg bad om deres samtykke til å følge deres arbeid med undersøkelser i aktuelle saker, og hvor jeg spurte om å intervju dem i tilknytning til sakene (se vedlegg). Jeg var imidlertid også avhengig av samtykke fra aktuelle foreldre, for å kunne observere prosessen i barnevernets undersøkelser i deres sak. Jeg utarbeidet et lignende informasjonsskriv til aktuelle foreldre, hvor jeg samtidig bad om deres samtykke til å følge barnevernets undersøkelse i deres sak, og

hvor jeg formidlet at jeg ønsket å snakke med dem og eventuelt barna, etter at barnevernets undersøkelser var avsluttet (se vedlegg). Det ble barnevernsarbeidernes oppgave å overbringe mitt informasjonsskriv til de aktuelle familiene, samt innhente samtykke fra foreldrene. Åtte barnevernsarbeidere i tre av kommunene samtykket til at jeg kunne observere deres arbeid, og gav samtidig samtykke til å bli intervjuet i tilknytning til sakene. I disse tre kommunene var det også ni familier (foreldre/foreldrepar) som samtykket til at jeg kunne følge barnevernets undersøkelse i deres sak. I åtte av familiene ville enten en eller begge foreldrene la seg intervju, etter at barnevernets undersøkelse var avsluttet.

5.4.1 Barnevernsarbeiderne

I to av kommunene var det tre barnevernsarbeidere i hver av kommunene, som gav sitt samtykke til å la meg observere deres arbeid med sakene, og til å bli intervjuet. I den tredje kommunen samtykket to barnevernsarbeidere. Det er dermed 8 barnevernsarbeidere, alle kvinner, som har vært mine informanter, og som har vært gjenstand for mine observasjoner. Alle har helse- og sosialfaglig utdanning, fire var utdannet barnevernspedagoger, tre var utdannet sosionomer og en var utdannet sykepleier. Seks hadde tatt videreutdanninger innenfor helse- og sosialfag, eller tatt universitetsfag (pedagogikk, psykologi, kulturforståelse) i tillegg til helse- og sosialfaglig grunnutdanning. To av informantene hadde mer enn tolv års arbeidserfaring fra barnevernet, fire hadde mellom 3 og 6 års erfaring, mens to hadde mindre enn 2 års erfaring. Sju av barnevernsarbeiderne var selv foreldre, og hadde således erfaringer fra en foreldrerolle og med barneomsorg. To av barnevernsarbeiderne hadde voksne barn, en hadde barn både i tenåringsalderen og over 20 år, en hadde barn i barneskolealder og i tenåringsalderen, mens en hadde barn i barneskolealder, en hadde barn i skolealder og i førskolealder, og en hadde små barn. Barnevernsarbeidernes aldersmessige spredning vises av tabellen under.

Alder	25-30	31-35	45-50	55-60
Barnevernsarbeidere	3	1	3	1

De yngste barnevernsarbeiderne har kortest erfaring fra arbeid i barnevernet, men det var ikke nødvendigvis slik at de eldste (45-60 år) hadde lengst erfaring. Dette skyltes at to av barnevernsarbeiderne hadde tatt helse- og sosialfaglig utdanning i voksen alder.

I arbeidet med undersøkelsene av seks av bekymringsmeldingene, jobbet barnevernsarbeiderne i team. En hadde en hovedrolle, mens en eller flere hadde biroller i arbeidet med saken. Den som hadde hovedansvaret for saken, stod for planleggingen av undersøkelsen av barnets situasjon, kontakten med familien, og eventuelt andre, samt fortløpende journalnotater. De som hadde biroller var gjerne diskusjonspartner, eller de deltok på møter som referenter, eller møteledere. I to av sakene jobbet barnevernsarbeiderne i stor grad alene med sakene, men drøftet sakene med sine kollegaer på kontoret. To av barnevernsarbeiderne i mitt materiale, har stått for undersøkelsene (hovedrolle) av fire av sakene. Når jeg har intervjuet barnevernsarbeiderne om sakene de har utredet, har jeg forholdt meg til den som har hatt hovedrollen i saken. I en sak jobbet to nokså tett sammen om saken, derfor har jeg i tilknytning til denne saken, intervjuet begge.

5.4.2 Familiene

Jeg har fulgt barnevernets undersøkelser i ni familier med til sammen 19 barn, i alderen 2 til 12 år. Foreldrene i disse familiene samtykket til at jeg kunne følge barnevernsarbeidernes utredning i deres sak. Det var ulike grunner til at familiene hadde kommet i kontakt med barnevernet. To av familiene hadde søkt barnevernet om støtte (avlastning, støttekontakt) på grunn av belastninger i hverdagen, kombinert med bekymringer for barna. De andre sju familiene kom i kontakt med barnevernet som følge av at offentlige instanser, eller privatpersoner hadde meldt bekymring for barna i familien. Temaene i henvendelsene til barnevernet varierte. Det dreide seg om foreldres forespørsel om hjelp, barns problematiske atferd/samspillsvansker i skolen, barn med eller under utredning for diagnose (ADHD Aspergers syndrom), barn som ble oppfattet som seine utviklingsmessig, foreldrekonflikter og påstand om omsorgsvikt, vold, psykiske helseplager hos foreldre, og mistanke om seksuelle overgrep mot barn. Det var altså høyst ulike grunner for barnevernets undersøkelser i sakene. Jeg vil komme nærmere tilbake til disse bekymringsmeldingene og forespørslene om hjelp i kapittel 6. Det varierte hvor mange medlemmer disse ni familiene bestod av. Antall barn i de ni familiene varierte fra ett til fire. I fem av familiene bodde barna sammen med kun den ene forelderen, men alle barna hadde kontakt med den andre forelderen, noen regelmessig, andre mer sporadisk. I fire av familiene hadde mor den daglige omsorgen for barna. I en familie hadde far den daglige omsorgen. I fire familier bodde foreldrene sammen, men det syntes likevel å være mor som stod for oppfølgingen av barna i det daglige. I de familiene hvor mor hadde det daglige ansvaret alene, var en mor hjemmeværende på heltid (ikke arbeid utenfor

hjemmet), en var periodevis i arbeid utenfor hjemmet, en var student, og en var i arbeid utenfor hjemmet på heltid. Faren som hadde den daglige omsorgen for barna, var i arbeid utenfor hjemmet. I de fire familiene hvor begge foreldrene bodde sammen, var alle mødrene hjemmeværende på heltid, mens fedrene hadde arbeid utenfor hjemmet. Både foreldrene og ulike offentlige instanser har bidratt med opplysningene om familiene.

5.5 Anonymisering

Jeg har hatt relativt få informanter, derfor har jeg som et ledd i anonymiseringen ikke oppgitt hvilke kommuner jeg har samlet data fra. Når det gjelder familiene har jeg av anonymitetshensyn utelatt en del opplysninger som kunne gitt rikere beskrivelser, og synliggjort en større kompleksitet i sakene. Når jeg bruker navn på barn i kapittel 6, er dette fiktive navn. Beskrivelsene jeg har gjort av bekymringsmeldinger i kapittel 6, og praksis i undersøkelsessaker i kapitlene 7 og 8 vil være gjenkjennelig for de som har hatt med sakene å gjøre. Jeg har imidlertid foretatt anonymiseringer, slik at ikke andre skal kunne gjenkjenne hvem som har vært mine studieobjekter. Jeg bruker deler av intervjuene for å belyse tema jeg kommer inn på i avhandlingen, og det vil ikke være mulig å rekonstruere hele intervjuer, med utgangspunkt i de delene jeg bruker. Jeg har også gjort anonymiseringer der dette har vært nødvendig i intervjumaterialet.

5.6 Datainnsamlingen

I denne studien har jeg samlet data om barnevernets undersøkelser, beslutninger og vedtak i ni saker. Jeg har også samlet data om bekymringsmeldingene og forespørslene om hjelp, som lå til grunn for undersøkelsene i disse sakene. Min problemstilling for dette prosjektet har fordret oppmerksomhet mot handling og talepraksis/språklig praksis (muntlig og skriftlig) i tilknytning til bekymringsmeldinger og undersøkelser av saker. Barneperspektiver settes gjerne i scene i de ulike diskursive aktivitetene som foregår i dette feltet. For å få en dypere forståelse av mine observasjoner var det også aktuelt å få innblikk i aktørenes tankeverden. Kvale (1997) refererer til at intervju er en egnet metode når en ønsker å undersøke hvordan mennesker forstår og opplever sin verden. Intervjupersonene vil kunne beskrive sine erfaringer, sine tanker, sine selvpoppfatninger, samt klargjøre og utdype egne perspektiver på verden. Jeg har intervjuet barnevernsarbeidere for å få tak på deres forståelser, vurderinger og planer, og foreldre og barn om deres opplevelse av barnevernets undersøkelser. Datainnsamlingsmetodene i denne studien har vært feltobservasjoner, intervju, og innsamling

av opplysninger fra skriftlige dokumenter knyttet til sakene. Ulike typer ”tekster” ligger med andre ord til grunn for analysene i dette prosjektet.

5.6.1 Skriftlige kilder

Henvendelsene til barnevernet fra de ulike meldingsinstansene og hjelpesøkerne var både skriftlige og muntlige, og de hadde både ulik form og innhold. Sju av bekymringsmeldingene var skriftlige henvendelser fra ulike offentlige instanser. I tillegg hadde en privat person levert en skriftlig bekymringsmelding. En forelder hadde levert en skriftlig søknad om bistand fra barnevernet. To henvendelser var muntlige, hvorav den ene var en bekymringsmelding, mens den andre var en forespørsel om hjelp. Disse to henvendelsene ble notert i barnas journaler av barnevernsarbeiderne som tok i mot meldingene. I kapittel 6 vil jeg komme tilbake til bekymringsmeldingenes innhold. Jeg vil rette særlig oppmerksomhet mot tematikken og språket i meldingene.

I løpet av en undersøkelse av en sak, produserte barnevernsarbeiderne vanligvis en rekke skriftlige dokumenter. Barnevernets journalnotater, brev med forespørsler om opplysninger fra ulike offentlige instanser som hadde kjennskap til barnet og foreldrene, sluttrapporter, saksfremstillinger og vedtak inneholdt en rekke opplysninger om blant annet ulike forhold som barnevernet hadde samlet opplysninger om, i de enkelte sakene. Slike dokumenter lå vanligvis til grunn for barnevernets vurderinger og konklusjon i sakene. Dokumentene forteller både noe om barnevernets praksis, og om variasjonene i barnevernets skriftlige produksjon i tilknytning til undersøkelsessaker. Slike dokumenter har også ligget til grunn for min produksjon av fortettede fortellinger om den enkelte sak. I kapittel 7 refererer jeg dessuten til to dokumenter som barnevernsarbeiderne ved en av barneverntjenestene hadde utarbeidet. Disse dokumentene inneholdt en beskrivelse av målsettingene med barnevernets undersøkelser i saker. Hovedgrunnlaget for mine fortettede fortellinger i kapitlene 7 og 8 baserer seg imidlertid først og fremst på mine observasjoner og feltdagboksnotater og intervjuene.

5.6.2 Observasjoner og feltdagboksnotater

Når man skal studere et felt gjennom observasjon, kan man som forsker innta ulike roller. I litteraturen skilles det mellom roller som ”fullstendig deltaker”, ”deltagende observatør”, ”observerende deltaker” og ”fullstendig observatør” (Hammersley og Atkinson 2004, Garsten

2004). Som ”fullstendig deltaker” deltar man på samme premisser som de andre i det feltet man studerer, og man utfører sin datainnsamling i det skjulte. Når man velger å gjøre sine observasjoner åpenlyst, kan man velge hvilke av de andre rollene man vil gå inn i. Som ”deltagende observatør” deltar forskeren i store deler av det sosiale livet som pågår i det feltet hun studerer. De som studeres er bevisst forskerens rolle og har fått anledning til å si sin mening om forskerens deltagelse. Man kan gå inn i en av rollene som eksisterer i feltet. I mitt tilfelle kunne dette for eksempel være rollen som barnevernsarbeider, som samarbeidet med de andre barnevernsarbeiderne. Velger man å gå inn i rollen som ”observerende deltaker”, vil forskeren i mindre grad være en deltaker i det sosiale livet som studeres. Observatørrollen blir mer fremtredende. Som ”fullstendig observatør” er også forskerens hensikter kjent for de som studeres, men forskeren har ingen, eller i liten grad interaksjon med de som studeres. Forskeren kan sitte bak en glassvegg å observere, eller sitte i samme rom å observere, for eksempel et møte mellom mennesker (Garsten 2004). Ulike roller innenfor et miljø kan utnyttes til å få tilgang til ulike typer data, og til å få en forståelse av ulike rollers perspektiver (Hammersley og Atkinson 2004). For mitt vedkommende var det ikke aktuelt å gå inn i noen av rollene i feltet. Det var heller ikke aktuelt å drive skjult observasjon. Med utgangspunkt i studiens formål, fant jeg det mest hensiktsmessig å la observatørrollen bli fremtredende. Jeg var interessert i å fokusere på språk og talepraksis i barnevernets undersøkelser av barnets situasjon og hjelpebehov. Det kunne bli vanskelig å registrere andres talepraksis, dersom jeg selv skulle ha en aktiv rolle som medarbeider i en sak, eller være i en deltakerposisjon. Når jeg har vært observatør på møter som barnevernsarbeiderne har hatt med foreldrene og andre aktuelle informanter, i kommunen sine lokaler, har jeg i stor grad inntatt rollen som tilnærmet ”fullstendig observatør”. Jeg har imidlertid også fulgt barnevernsarbeidere på hjemmebesøk hos familier. I disse situasjonene var det vanskelig å være fullstendig observatør, fordi barn og foreldre stadig henvendte seg til meg. Observatørrollen i disse sammenhengene var nærmere rollen som observerende deltaker. Da jeg intervjuet noen av foreldrene etter at barnevernet hadde avsluttet sin undersøkelse i sakene, ble det klart for meg at jeg ikke ville få den samme informasjonen, dersom jeg hadde opptrådt i rollen som barnevernsarbeider. Foreldrene formidlet at de bevisst hadde unnlatt å snakke om ting/gi opplysninger til barnevernsarbeiderne, som ville hatt relevans i saken, og som kunne belyst barnets situasjon på en bedre måte. De hadde imidlertid ikke vansker med å gi meg en rekke slike opplysninger. Da jeg spurte foreldrene om dette, ble det klart at jeg som forsker ikke representerte den samme trussel for dem, som de opplevde at barnevernet gjorde. Dette er et eksempel på at personer kan være strategiske talere når de utleverer informasjon.

Når barnevernsarbeiderne har undersøkt barnas situasjon i de ni sakene, har jeg deltatt som observatør i barnevernsarbeidernes møter med foreldrene, samt i møter hvor også andre aktuelle informanter har vært til stede. Samtykke fra foreldrene til min deltagelse som observatør på slike møter, ble innhentet på forhånd av barnevernsarbeiderne. Det ble også spurt om noen av de andre aktørene hadde innsigelser til min deltagelse, etter at jeg hadde fortalt om mitt prosjekt. Slike innsigelser kom ikke i noen av møtene. I slike møter skrev jeg fortløpende i feltdagboken, og forsøkte å få med mest mulig av det som foregikk og som ble sagt. Nærmere beskrivelser av slike møter kommer jeg tilbake til i kapitlene 7 og 8. Under hjemmebesøkene var det vanskeligere å skrive fortløpende i feltdagboken, blant annet fordi jeg i større grad ble involvert i samtalene både av barna og foreldrene. Når jeg deltok på hjemmebesøk hos familiene, ble notatene i feltdagboken gjort rett etter besøkene. Disse notatene har derfor en annen karakter. De er mindre detaljerte og bærer mer preg av sammendrag fra besøket, enn feltdagboksnotatene fra møtene i kommunene sine lokaler. Fra møtene og hjemmebesøkene forsøkte jeg å få med meg hvilke spørsmål eller tema barnevernsarbeiderne var opptatt av å innhente informasjon om, hvem som ble invitert til å fortelle, hvilke fortellinger som ble fortalt om barnet, barnets situasjon og hjelpebehov, og hvem som hadde den tematiske kontrollen i samtalene. Nedenstående eksempel er hentet fra feltdagboken, og kan illustrere hvordan jeg forsøkte å notere under møtene som barnevernsarbeiderne hadde med foreldrene, og andre i kommunen sine lokaler. Eksemplet er hentet fra en situasjon hvor en barnevernsarbeider spør ut en far;

B (barnevernsarbeideren): *Fortell litt om ungenes oppvekst, forholdet mellom barna, deres interesser, om venner, og om de har venner hjemme hos seg, og om fritidsaktiviteter.*

Far: *Det er et godt forhold. Gutten er god og snill, men blir fort hissig, og blir fort lei seg og tar til tårene. Han er flink til å finne på sprell, kan terge andre, men tåler ikke å bli ertet selv. Han er sjefen. Han liker å holde på med fotball og spill.*

B: *Det stod i meldingen at dere var bekymret for hans sinne?*

Far: *Ja.*

B: *Viser han mer frustrasjon enn sinne?*

Far: *Tja...*

B: *Kan du beskrive broren? Det beskrives at han er forsinket i utvikling og krever seg lite.*

Far: *Han er snill og rolig. Han er helt annerledes enn det som beskrives i brevet (bekymringsmeldingen). Han snakker mye mer. Han vil ofte styre broren og de krangler mye, men han gjør aldri noen noe vondt.*

B: *Han beskrives som forsinket?*

Far: *Jeg vil sammenligne han med broren som også snakket sent.*

B: *Er det bare språket du bekymrer deg for?*

Far: *Det er en av delene.*

Dette er et utdrag fra en lengre utspørring i en sak. Eksemplet skal illustrere hvordan jeg forsøkte å notere i feltdagboken, når jeg deltok som tilnærmedesvis ”fullstendig observatør” på møter i kommunen sine lokaler. Jeg forsøkte å legge vekt på å gjengi de begrepene som deltakerne selv brukte. Eksemplet over er en kommunikasjonssekvens i en utspørring, og det er barnevernsarbeideren som spør og far som svarer. Sekvensen kan minne mye om en form for forskningsintervju, og det er barnevernsarbeideren som i stor grad har den tematiske kontrollen i denne sekvensen. Mye mer kan sies om denne kommunikasjonssekvensen, men jeg skal ikke bevege meg inn i analysene her. Det er heller ikke slike kommunikasjonssekvenser som vil være gjenstand for mine analyser i avhandlingen. Med utgangspunkt blant annet i nedtegnelser i feltdagboken, har jeg produsert fortattede beskrivelser av barnevernets undersøkelser i de ulike sakene. Observasjoner blir gjerne benyttet til å produsere nettopp et datasett av ”tykke beskrivelser”, eller fortattede beskrivelser av hverdagslivspraksiser, handlinger og talepraksiser. I kapittel 7 vil jeg presentere fortattede beskrivelser av fremgangsmåter, rutiner og undersøkessjangere i barnevernets undersøkelser i sakene, samt barnevernsarbeidernes praksis i forhold til barna i sakene. I kapittel 8 vil jeg presentere fortattede beskrivelser av det innholdsmessige fokuset i barnevernets undersøkelser. Her synliggjør jeg også hvilke aktører som bidra med opplysninger og fortellinger i sakene. Det vil i stor grad være disse fortattede beskrivelsene, og utdrag fra feltdagboken og intervjuene, som vil være gjenstand for mine analyser.

Å vite at en er gjenstand for observasjon, kan gjøre at de som observeres ikke opptrer naturlig. I slike tilfeller kan feltdagboksnotatene få mindre verdi. Jeg spurte en barnevernsarbeider jeg hadde fulgt, om hvordan hun hadde opplevd å bli oppservert i sitt arbeid, og hun gav følgende svar;

Ja det å bli observert, og det at noen har fokus på deg, det er en vanesak, tror jeg. De første to gangene ..., eller på dette møtet her, og på hjemmebesøket så merket jeg ikke så mye, for da var det så mange andre faktorer inn. Det var spesielt på det første møtet, så følte jeg, selv om ikke du satt og stirret på meg, så følt jeg likevel at du satt å stirret. Men når møtet kommer i gang så kommer du mer og mer i bakgrunnen. Og det siste møtet nå, da var det som om du nesten ikke var der.

Dette forteller noe om at man ikke er upåvirket av andres observasjoner. Tanker om forskerens hensikter kan også virke inn. Dersom en informant har tanker om at forskeren er en kritiker, eller en som vil evaluere informanten (jfr. Hammersley og Atkinson 2004), kan dette virke inn. Hovedinntrykket mitt er imidlertid at barnevernsarbeiderne (som var i fokus for mine observasjoner) stort sett ikke lot seg affisere av at jeg var tilstede som observatør.

5.6.3 Intervjuene

Når man vil bruke intervju som datainnsamlingsmetode, er det flere måter å gå frem på. Intervjuer kan ha ulike formål og kan være underkastet ulike begrensninger. Et intervju må utformes slik at man får tak i de data man er på jakt etter. Litteraturen beskriver ulike former for intervju (jfr. blant annet Hess 1997, Law 2004). Her skal jeg først og fremst komme inn på ”utgravingsintervjuet” og ”det aktive intervju”. Utgravingsintervjuet springer ut av den fenomenologiske/hermeneutiske forskningstradisjonen, og hensikten med dette er å få en dypere forståelse for et tema (jfr. McCracken 1988). Intervjuet er gjerne guidet av et bestemt tema, og intervjueren vil vanligvis følge opp informantens svar med oppfølgingsspørsmål for å komme i dybden på temaet og spørsmålene som forskeren har. Intervjueren benytter strategier for aktiv lytting for å få frem informantens lager av kunnskap. Informanten antas å ha et lager av fakta og erfaringer som for eksempel intervjueren kan øse av. Man tenker seg at ulike prosedyrer skal gjøre det mulig å få frem uforfalskede, rene fakta og detaljer som informanten sitter på. De tenker seg at intervjueren må stille spørsmål på en nøytral måte, slik at hun ikke påvirker informantens svar. Poststrukturalistiske tenkere og sosialkonstruktivist vil avvise ideen om intervjuerens nøytralitet. De vil hevde at både forskeren og kunnskapsproduksjonen er situert. Om man erkjenner makten som ligger i språk og roller, vil man måtte revurdere ideen om at det å intervju, dreier seg om kontekstfrie teknikker (jfr. Fairclough 1992). Holstein og Gubrium (1995) tar høyde for dette. De er opptatt av utgravingsintervjuer, men kritiserer tilhengere av ”utgravingsintervjuet”, for deres oppfatning

av forskeren som en nøytral person. De går inn for en annen intervjuvariant som de kaller ”det aktive intervju”. De legger til grunn at kunnskapen som blir produsert i løpet av et intervju, foregår i samarbeid mellom intervjuer og informant, at både informant og intervjuer vil være aktive fortolkere underveis i intervjuet, og at forskeren er situert. Gjennom mitt valg av tema og fokus, med mine biografiske særegenheter og med min måte å orientere meg på i dataproduksjonsprosessen vil jeg både bidra til kunnskapen som konstrueres, og jeg vil kunne påvirke informantenes svar på mine forskningsspørsmål. Som intervjuer vil jeg altså være en medkonstruktør av de dataene som produseres i løpet av et intervju. Holstein og Gubrium vil avprivatisere informanternes personlige erfaring. Det ”aktive intervju” tar høyde for at intervjuprosesser og intervjuprodukter er sosiale produksjoner. I det aktive intervju vil det være informanten som synliggjør meningshorisonter, skaper lenker, og orienterer om fortolkningstemaer hun har for hånden. Når informanten forstås som en aktiv aktør, med en levende tankeverden, vil hun ikke bare forholde seg til fakta og erfaringsdetaljer, men gjøre vurderinger gjennom å tolke, legge til og trekke fra informasjon, og sette sammen erfaringer og omforme fakta og detaljer. Svarene og fortellingene vil avhenge av hvilke temaer som dukker opp i hennes hode, i tilknytning til spørsmålene som stilles. Informanter oppfattes som produsenter av fortellinger, men intervjueren/forskeren oppfattes som deltaker i denne produksjonen av fortellinger. Resultater, funn eller kunnskap vil bli til via konversasjon ved at intervjueren stiller spørsmål, og gjennom dette foreslår retning på intervjuet. Rekkene av sosiale prosesser som ligger bak et intervjuprodukt vil bidra til å forme produktet. Selv om intervjuet er stramt strukturert, standardisert og kvantitativt orientert er alle intervju sosiale hendelser, hevder Holstein og Gubrium. De hevder at ”det aktive intervju” egner seg godt når forskeren er på jakt etter subjektiv fortolkning eller fortolkningsprosesser mer generelt, og mener at både forskerens og informantens bidrag i kunnskapsproduksjonen må synliggjøres. ”Det aktive intervju” er i mindre grad styrt av et sett av spørsmål bestemt på forhånd. Kvale (1990) sier det kvalitative forskningsintervju søker å få frem både faktaopplysninger og det som ligger på meningsplanet. Han hevder imidlertid at det er vanskelig å drive systematisk intervju på meningsplanet. En må lytte til de direkte uttalte beskrivelser og meninger, og det som sies mellom linjene, søke å formulere det, og sende det tilbake til informanten, slik at intervjueren umiddelbart kan få bekreftet eller avkrefte sine tolkninger av meningen med det som informanten sier. Aktiv lytting, slik jeg oppfatter at Kvale her snakker om, er en metode sosialarbeidere (eller terapeuter) gjerne har lært å bruke i sine samtaler med klienter. Sosialarbeidere oppfordres ofte til å tolke det som ligger mellom linjene, eller bak det som klienten sier, sette ord på det og sende det tilbake til klienten for å få bekreftet om en har hørt

riktig. Skal man følge Kvale sine anbefalinger betyr dette at jeg kan benytte samme metode i mine forskningsintervjuer. McCracken (1988) synes ikke å være enig med Kvale i denne måten å gå frem på i intervjuingen. McCracken peker på at aktiv lytting blir for påtrengende og kan være destruktiv med tanke på å få gode data. Det kan bli en utfordring i en samtale med informanter å legge fra seg denne metoden om man har lært den gjennom sin sosialarbeiderpraksis. Når man er usikker på meningsinnholdet i det informanten formidler, kan en annen metode være å stille informanten flere spørsmål, eller for eksempel be informanten om ”fortell litt mer om ...”. Dersom man er usikker på hva informanten legger i ulike begreper som brukes, kan man gjenta begrepet for å få informanten til å utdype dette nærmere.

Hensikten med mitt forskningsprosjekt er i størst mulig grad å få tak i informantenes forståelse og refleksjoner i den komplekse virkeligheten som de er en del av. Gjennom å invitere dem til å fortelle mer åpent om tema, samt å være mer undrende i min måte å stille spørsmål på, kan jeg unngå blant annet å legge for mange ord i munnen på informantene. En del av den kunnskapen som barnevernsarbeiderne, eller foreldre og barn sitter på, kan imidlertid være av en slik art, at den er vanskelig å artikulere, eller ordsette. Det kan by på store utfordringer å få tak på slik informasjon. Det er altså ikke bare måten man stiller spørsmål på som kan ha betydning for informasjonen som produseres i et intervju. En annen utfordring vil være knyttet til om man greier å skape et avslappet og fortrolig klima for intervjuet. Dette kan ha innvirkning på fortellingene som informanten er villig til å bidra med. Det blir viktig å skape en atmosfære som gjør det mulig å få til en lett kommunikasjon mellom meg og informant. Ved for eksempel sensitive intervjuetema og gjenstridige informanter kan dette være vanskelig, og det blir vanskelig å få tak i nøyaktig erfaringsmessig informasjon. Hvordan jeg presenterer meg på forhånd kan få betydning for hvordan informantens fortellinger blir. Hvilke svar og fortellinger informanten vil bidra med, vil også avhenge av hvordan informanten tolker intervjuerens spørsmål. Når Holstein og Gubrium (1995) sier at temaene i intervjuet blir fortløpende interaksjonelt bestemt, har det blant annet sammenheng med disse forholdene.

Jeg vil stå overfor flere utfordringer når jeg skal forsøke å skape et avslappet og fortrolig klima for intervjuene med barnevernsarbeidere. For det første er barnevernet en instans som har vært utsatt for mye kritikk, både gjennom tidligere forskningsrapporter og gjennom media. Barnevernsarbeiderne vil kunne bekymre seg for at de skal bli utsatt for negativ kritikk

som følge av forskningsprosjektet, og dermed vegre seg for å gi informasjon. Jeg har imidlertid ikke opplevd at dette har vært tilfelle for mine informanter. Jeg har opplevd informantene som interessert, åpne og villig til å fortelle. Det har også vært en utfordring å observere og intervju barnevernsarbeidere som jeg har hatt som tidligere studenter. Dette gjelder tre av mine informanter. Hvilket bilde de har hatt av meg i sitt hode, kan ha hatt betydning for deres bidrag og fortellinger. En informant kan også sitte med bestemte forestillinger om hva som vil være riktige eller gale svar, eller hun/han kan svare mer fritt uten å være bundet til forestillinger om at det finnes riktige og gale svar. Wetherell (2001/2004) gjør oppmerksom på at personer kan opptre som strategiske talere (jfr. min henvisning til foreldre som bevisst hadde unnlatt å gi opplysninger til barnevernsarbeiderne). Wetherell (2001/2004) peker også på at det er relevant å stille spørsmål om hvem som egentlig snakker, når vi snakker. En person kan snakke ut fra rollen som for eksempel profesjonell barnevernsarbeider, som kollega, som mor, osv. Det kan bli en utfordring å finne ut om en person som forteller, gir stemme til det personlige, eller til det kollektive og kulturelle i sine fortellinger. Holstein og Gubrium (1995) er opptatt av at informanten ved hjelp av intervjueren, vil aktivere ulike aspekter i sitt lager av kunnskap. Informanten kan skifte posisjon, og innta ulike utsiktspunkter i intervjuet (som mor, som profesjonell, som hustru, som ansatt, som sjef osv.). Dette kan bidra til å synliggjøre kompleksiteten i en fortelling, mønstre av narrative lenker, og kontrasterende meninger. Holstein og Gubrium snakker om "multivocality", og med henvisning til Foucault, hevder de at lagre av kunnskap som informanten øser av, vil bare delvis være historisk. Historiene til informantene vil like mye være erfaringer og historier fra nåtiden. Mens informanten øser av narrative ressurser, kan forskeren velge å fokusere på de beskrivende fakta ("whats"), eller på prosesser ("hows") (jfr. Holstein og Gubrium 1995). Som intervjuer og forsker vil jeg til en viss grad også ha makt til å bestemme hvilke "stemmer" som får lov til å komme til orde i samtalen med informanten. Dette gjelder også i den skriftlige fremstillingen.

5.6.3.1 Intervjuene/samtalene med barnevernsarbeiderne

Hensikten med intervjuene med barnevernsarbeiderne har vært å få en dypere forståelse av deres praksis, ved å lytte til deres refleksjoner omkring tema knyttet til undersøkelsene i sakene. Antall intervjuer med de enkelte barnevernsarbeiderne har variert, fordi prosessene i sakene har vært ulike. Intervjuene har i de fleste tilfellene blitt gjennomført rett etter at barnevernsarbeideren har avsluttet møtene med familien og andre aktører. Noen ganger måtte intervjuet utsettes, fordi andre oppgaver ventet på barnevernsarbeideren. Da avtalte vi et nytt

tidspunkt en av de nærmeste dagene. Alle unntatt et av intervjuene, har vært samtaler på tomannshånd med barnevernsarbeiderne. I et tilfelle jobbet to barnevernsarbeidere nært sammen om en sak, og de ble først intervjuet sammen, og etterpå hver for seg. Alle barnevernsarbeiderne ble også intervjuet etter at de hadde konkludert i saken. I dette intervjuet var jeg opptatt av at de skulle se tilbake på undersøkelsen i saken, på hvilken informasjon de mente de satt med om barna i sakene, og hvilke tanker de hadde om barnets/barnas situasjon og fremtid.

En intervjuer kan oppmuntre informanten til å skifte posisjon i et intervju, slik at vekslende perspektiver og lagre av kunnskap kan utforskes (jfr. Holstein og Gubrium 1995). I det avsluttende intervjuet med barnevernsarbeiderne, bad jeg dem om å tenke seg inn i en situasjon, hvor noen hadde meldt bekymring for deres barn til barnevernet, og at barnevernet hadde besluttet å iverksette en undersøkelse i deres familie. Jeg bad dem fortelle hvordan de selv ville ønske at barnevernet skulle gå frem i en slik undersøkelse, hva det burde være fokus på, og hvorvidt barna burde involveres i undersøkelsen. Dette tenkte tilfelle hadde til hensikt å bringe på det rene om barnevernsarbeiderne ville tenke annerledes når det gjaldt dem selv og deres egne barn. Spørsmålene knyttet til dette tenkte tilfelle, frembrakte en rekke selvmotsigelser, sammenlignet med deres egen praksis i undersøkelsessaker. Jeg vil komme tilbake til dette i kapittel 7. Intervjuene foregikk i barneverntjenesten sine lokaler. Selve intervjuene har til dels vært av den mer utgravende typen, og til dels har jeg søkt å få svar på spørsmål uten å grave særlig i dybden. Når jeg under transkriberingen av intervjuene oppdaget at jeg burde ha bedt informanten utdype sitt svar, for å få frem tydeligere hvilken mening som lå i svaret, har jeg hatt anledning til å gå tilbake til informanten å be om ytterligere utdyping. Barnevernsarbeiderne har hatt anledning til å lese og kommentere de transkriberte intervjuene.

5.6.3.2 Intervjuene/samtalene med foreldrene

Hensikten med å intervju foreldre og barna har vært å få tak på deres opplevelse av barnevernets undersøkelsespraksis, samt å studere nærmere konsekvensene av barnevernets praksis i forhold til barna. Foreldres og barns bidrag ville kunne brukes som innspill i diskusjonen omkring diskursenes effekter. I åtte av familiene samtykket foreldrene til å bli intervjuet etter at barnevernets undersøkelser var avsluttet. Jeg endte opp med å intervju foreldre i sju familier, da jeg ikke greide å komme i kontakt med foreldrene i den åttende familien. Foreldrene i den niende familien ønsket ikke å bli intervjuet. Intervjuene med

foreldrene foregikk i hjemmene deres, med unntak av ett tilfelle. En forelder ønsket at vi tok intervjuet på en kafè, som denne forelderen selv foreslo. Foreldrene ble på forhånd informert om hva jeg ønsket å snakke med dem om. Jeg fortalte at jeg ønsket å høre om; i) deres oppfatning av hva som var årsaken til at barnevernet hadde kommet inn i bildet, ii) deres opplevelse av barnevernets undersøkelser, iii) deres tanker om barnevernets vedtak i saken, iv) om de hadde snakket med barnet/barna om at barnevernet hadde kontakt med familien, om bekymringsmeldingen og barnevernets undersøkelse, og v) om hvilken hjelp de selv mente at de hadde behov for. I to av familiene var begge foreldrene til stede under intervjuet/samtalen. I resten av familiene intervjuet jeg bare den ene forelderen, den som hadde den daglige omsorgen for barnet/barna. Foreldrene har hatt anledning til å lese igjennom og kommentere de transkriberte intervjuene.

5.6.3.3 Samtaler med barna

Hensikten med å ha samtaler med barna som sakene dreide seg om, var å finne ut hvor mye de hadde fått med seg av det som hadde foregått av barnevernets undersøkelser, og hvordan de hadde opplevd barnevernets undersøkelser. Intervju eller samtale med barn krever en annen tilrettelegging, enn når man vil intervju/samtale med voksne, og det kan være mange måter å legge til rette for en samtale med et barn på. Valg av sted og omgivelser kan ha betydning. Andres tilstedeværelse under intervjuet/samtalen, og valg av hjelpemidler som kan lette samtaler med små og yngre barn, kan ha betydning. Det finnes en rekke slike hjelpemidler man kan ta i bruk når man vil snakke med små eller yngre barn (jfr. Andenæs 1991 (livsformsintervju), Holmsen 1999, 2002, 2004 (tegning og samtalebilder), Sandborg 2002 (tegning), Drugli & Engen 2004 (papirdukker som kan brukes til å snakke om sosiale relasjoner), Vinsrygg & Enerud 1990 (tankekart)). For øvrig er det en rekke forfattere som behandler "barnesamtalen" (Gamst & Langballe 2001 (samtalefaser og måter å spørre på), Eide og Winger 2003 (metodiske og etiske refleksjoner), Bo og Gel 2003, Øvreeide 2009 (metodisk fokus, samtaleformål og utfordringer), Tiller 2006 (barnesamtalen og barns troverdighet). Andre har fokusert mer på samtalens betydning for barn (Christensen 2003, Hansen 2003, Glistrup 2004, Kinge 2006, Strandbu & Vis 2008, Øvreeide 2009). Man stilles overfor en del utfordringer når man vil ha samtaler med barn. Barn kan mangle språklige begreper, og de kan være lukkede og tause. Dette kan kanskje særlig gjelde de som har erfart at voksne ikke er til å stole på. Noen ganger kan det være vanskelig å få tak på hva barnet mener, og man får behov for å gjøre en form for oversettelsesarbeid (jfr. Bo & Gel 2003). Øvreeide (2009) er opptatt av at den som har samtaler med barn (i vanskelige livssituasjoner)

må mestre både temaene barnet vil snakke om, og ens egne følelsesmessige reaksjoner knyttet til disse temaene. Hvordan barnets samtalepartner mestrer det tematiske og det følelsesmessige som samtalen frembringer, vil ha betydning for samtalen, og barnets formidling. I likhet med foreldrene vil barna gjerne bruke en form for hverdagspråk når de kommuniserer. Folks hverdagspråk kan være nokså forskjellig fra profesjonelles fagspråk. Fagspråk kan være uforståelig for de som ikke kjenner til termene, derfor blir det særlig viktig å ha bevissthet om dette, i samtaler både med barn og foreldre. Barn som kommer i kontakt med barnevernet, kan være i en sårbar og konfliktfylt situasjon (barnet kan leve i en situasjon med vold, seksuelle overgrep, rusproblematikk, psykiske vansker og lignende). Som samtalepartner blir det også viktig å være oppmerksom på dette. Barn kan dessuten komme til å gi opplysninger, som gir intervjueren/samtalepartneren etiske utfordringer.

En av mine forutsetninger for å be om samtaler med barnet, var at barnevernsarbeiderne hadde møtt barna i løpet av deres undersøkelser i saken. Dessuten måtte både foreldrene og barna gi sitt samtykke til samtaler. Barnevernsarbeiderne møtte eller snakket med fem av de nitten barna som var berørt av deres undersøkelser (En sakkyndig møtte i tillegg barna i en familie). Jeg hadde samtaler med tre av disse fem barna. I en sak hvor barnevernet hadde hatt samtale med barnet, kom jeg ikke i kontakt med den forelderen som hadde den daglige omsorgen, etter at barnevernet hadde avsluttet undersøkelsen. Denne forelderen hadde gitt samtykke til å bli intervjuet selv, og til at jeg kunne snakke med barnet. Når forelderen aldri svarte på mine henvendelser, kan dette tas som et tegn på at de likevel ikke ønsket å la seg intervju. I en annen sak fortsatte barnevernet sine undersøkelser i familien, etter at vedtak om hjelpetiltak var fattet. Selv om foreldrene i denne saken hadde samtykket til at jeg kunne snakke med barna, var det to grunner til at jeg valgte å la være. For det første fant jeg det etisk problematisk, så lenge barnevernet drev undersøkelser i familien fortsatt. Jeg var redd min innblanding kunne bidra til å forvirre barna. For det andre besluttet jeg å avslutte mine feltarbeider på det tidspunktet barnevernet besluttet å gjøre flere undersøkelser i saken. Når det gjelder alderen på de tre barna jeg har snakket med, er ett barn i førskolealderen og to i skolealder, altså ett under og to over sju år. Jeg møtte hvert av de tre barna tre ganger. Samtalene med alle tre barna foregikk hjemme hos dem. I alle tre tilfellene var en av foreldrene til stede under samtalen. I samtalen med barnet i førskolealderen, benyttet jeg papirdukker som hjelpemidler. Disse hentet jeg fra Drugli og Engen (2004) sin bok (*Spør barn få svar! Samtaler med barn om sosiale relasjoner*). Jeg brukte imidlertid ikke metoden de beskriver i boken, ettersom jeg ikke var på jakt etter å utforske barnets sosiale relasjoner.

Papirdukkene skulle være en hjelp til å holde orden på de aktuelle personene som var involvert. Barnet fikk selv plukke ut seg selv blant dukkene. Barnet plukket også ut hvilke dukker som skulle representere de andre involverte personene. I samtalen med de to andre barna som var i skolealderen, brukte jeg et stort ark hvor jeg tegnet og noterte mens vi snakket. Barnet kunne følge med og kommentere. Under samtalen med to av barna, gikk lydbåndet, mens det tredje barnet ikke ønsket at samtalen skulle tas opp på lydbånd.

5.6.3.4 Intervjuguider

Det er i følge McCracken (1988) viktig å forberede en spørreguide. Metodisk er det kvalitative forskningsintervju halvstrukturert, sier Kvale (1990). Det gjennomføres etter en intervjuguide som inneholder temaområder, heller enn eksakte spørsmålsformuleringer. En intervjuguide skal fungere som en huskeliste, slik at en får med de temaene som skal dekkes (jfr. Repstad 1994). Repstad (1994) oppfordrer til at intervjuguiden er stikkordsmessig slik at den kan justeres underveis i prosjektet. Han sier dessuten at det kvalitative intervju skal være helhetsorientert, men samtidig saksrettet. Jeg har hatt samtaleguider som har ført til en viss styring over intervjuene jeg har hatt. Jeg har operert med en form for intervjuguide for barnevernsarbeiderne, en for foreldrene, og en for barna. Samtaleguidene inneholdt noen hovedspørsmål, som jeg allerede har referert til. Disse har delvis bidratt til å holde en viss struktur på intervjuene/samtalene. Ellers har jeg fulgt opp informantenes svar med utdypingsspørsmål. Intervjuene og samtalene jeg hadde med barnevernsarbeiderne underveis når de arbeidet med sakene, var mer relatert til det som foregikk i de enkelte sakene. Intervjuene/samtalene ble tatt opp på lydbånd og skrevet ut etterpå.

5.6.3.5 Transkribering av intervjuene

Når man transkriberer intervjuer, gjør man muntlig tale om til skriftlig tekst. Transkripsjoner kan gjøres på ulike måter, og vil få betydning for de påfølgende analysene. Riessman (1997) peker på at fremstillingen av en tekst, bestemmer hva man kan si om den. Er man opptatt av å analysere selve kommunikasjonen som foregår i et intervju mellom intervjuer og informant, er det viktig å få med hvordan spørsmål stilles (åpne spørsmål, lukkede spørsmål, gjentar noe av det som informanten har sagt, i håp om at han/hun vil fortsette å fortelle, osv.), hvordan og hva det svares, kremt, pauser, avbrytelser og lignende. Når man vil analysere kommunikasjon, vil formen på intervjuet ha betydning. Dersom man først og fremst er opptatt av å fokusere på det tematiske innholdet i et intervju, informantenes refleksjoner, eller fortellinger om sine erfaringer og opplevelser, er det ikke like viktig å synliggjøre pauser, kremt og lignende. Det er dette siste jeg først og fremst har vært opptatt av å fokusere på. I dette prosjektet er det ikke

først og fremst kommunikasjonen i selve intervjuene som vil være i fokus. Intervjuene har hatt til hensikt å få en dypere forståelse av barnevernsarbeidernes praksis, og effektene av den. Med min måte å spørre på i et intervju, kan jeg ha bidra til intervjuproduktet. Derfor er det like relevant å ha fokus på hvordan jeg spør og hva jeg spør om, eller hva jeg inviterer informantene til, som jeg har fokus på informantenes svar. Når man anvender en båndopptaker for å ta opp lyd, så vil den ikke-verbale kommunikasjon forsvinne (for eksempel blikk, kroppsholdning, gester og lignende). Hydèn (1997) fremhever at transkripsjoner vil være en bearbeiding av den muntlige tale, og innebære at noe nytt skapes. Riessman (1997) er opptatt av at transkripsjon er en tolkende virksomhet. Når jeg har transkribert intervjuene, har jeg forsøkt å skrive mest mulig ordrett det som sies på båndet. Jeg har imidlertid oversatt dialekt til bokmål. Dette kan ha bidratt til at betydninger kan ha blitt forvrengt. Jeg har ikke tatt med kremt, eller alle pauser i talestrømmer. Barnevernsarbeiderne har lest igjennom de transkriberte intervjuene, og har hatt anledning til å rette på eventuelle misforståelser i forbindelse med min transkribering. Den samme muligheten har foreldrene som ble intervjuet hatt, og det ene barnet, hvor samtalen ble tatt opp på bånd. Det vil være utdrag fra de transkriberte intervjuene som vil inngå i analysene.

5.7 Tekstene som ligger til grunn for fortettede fortellinger og analyser

Tekstene som ligger til grunn for analysene i denne avhandlingen, vil være bekymringsmeldinger og forespørslor om hjelp, mine feltdagboksnotater, transkriberte intervjuer, journalnotater, sluttrapporter og vedtak, samt to dokumenter som beskriver målsettinger med undersøkelsen, formulert av barnevernet i en av kommunene. Dette er ulike tekster med ulike formål, og det dreier seg om ulike sjangere og stiler. Tekstene er produsert både av meg og andre aktører. Bekymringsmeldingene er produsert av ulike personer utenfor barnevernet, både av foreldre og ulike fagpersoner i ulike offentlige institusjoner (lærere, barnehagepersonell, psykisk helsevern, politiet), mens journalnotater, sluttrapportene og vedtakene i de ulike sakene, er produsert av barnevernsarbeiderne. De sistnevnte vil være produsert innenfor institusjonen ”det norske barnevern”, eller mer presist innenfor lokale kommunale barneverntjenester. Disse ulike tekstene kan fungere som eksempler på de ulike aktørenes diskursive praksis. Intervjuene er samarbeidsprodukter mellom meg og mine informanter, og feltnotatene er produsert av meg som forsker på bakgrunn av mine

observasjoner. Jeg har rettet blikket både mot prosess og innhold i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov.

Det som har blitt klart etter å ha beveget meg inn i ulike metodeteoretiske tekster, er at dataene jeg har samlet inn, til en viss grad vil være influert av både meg som forsker, og av konteksten datainnsamlingen har foregått innenfor. De tre kommunene hadde for eksempel ulik praksis i undersøkelser av barnas situasjon og hjelpebehov. Dette har gjort at mine feltdagboksnotater fra de tre kommunene også er blitt litt ulike. For eksempel har jeg gjort mer detaljerte registreringer av undersøkelsene i to av kommunene, hvor barnevernsarbeiderne innhentet det meste av informasjonen i større undersøkelsesmøter. Her hadde jeg anledning til å være en ikke-deltakende observatør, og hadde anledning til å notere fortløpende. Den tredje kommunen innhentet mye av informasjonen i undersøkelsesfasen på hjemmebesøk hos familiene. Under hjemmebesøkene ble jeg dratt inn i kommunikasjonen, fordi barn og foreldre stadig henvendte seg til meg. Jeg valgte derfor å gjøre det meste av notatene etter slike hjemmebesøk/møter. Disse notatene er derfor mindre detaljerte, og gjort etter husken. Tekstene er produkter basert på bestemte prosesser, og det er ulike prosesser som har ligget bak produksjonen av tekstene som denne avhandlingen er basert på. Generelt sett vil empirien være influert av den historiske tiden den er samlet inn i, og av de begrepene som informantene og jeg selv, har hatt for hånden for å produsere fortellinger.

5.7.1 Tekstproduksjon og kontekst

Fairclough (1992, 1995) mener at man i en analyse bør ha oppmerksomhet på diskursprosessen og fortolkninger når det gjelder selve tekstproduksjonsprosesser. I tekstproduksjon vil nemlig interpersonlige dimensjoner ha betydning. Han er opptatt av at fokuset bør rettes mot de sosiale relasjonene og sosiale identiteter, samt produksjon av mening innefor de konkrete tekstene. Når barnevernet stiller spørsmål til foreldre i utredningen av en sak, vil dette handle om en annen kontekst, enn når jeg som forsker intervjuer foreldrene om deres opplevelse av den prosessen de har vært igjennom med barnevernet. De sosiale relasjonene som er på spill, vil ha ulik karakter i disse to settingene. Barnevernsarbeideren vil inneha en formell makt, som jeg som forsker ikke har. Foreldrene kan si nei til å bli intervjuet når jeg spør, men de kan ikke motsette seg en utredning fra barneverntjenesten. For foreldrene vil barnevernets spørsmål kunne oppleves som mye mer dramatisk, ettersom det er mye mer som kan stå på spill for dem, når barnevernet kommer inn

i bildet. Foreldrene vil kunne tillate seg å komme med andre fortellinger til en forsker, enn til en barnevernsarbeider. Måten å spørre på vil gjerne påvirke hvilke svar man får. For eksempel vil åpne spørsmål kunne generere fortellinger der informanten selv bestemmer hvilke tema hun vil trekke frem, mens lukkede spørsmål vil gi mindre rom for dette. Slike ulike dimensjoner vil både påvirke tekstproduksjonsprosessen og bidra til å forme selve tekstproduktet. Da jeg skrev feltdagboksnotatene, forsøkte jeg å gjengi begreper og utsagn som aktørene i feltet kom med. I de fortattede fortellingene, hvor jeg beskriver praksisen i feltet, har jeg et stykke på vei forsøkt å gjengi aktørenes utsagn og begreper. Det kan imidlertid ha sneket seg inn ord og begreper som aktørene i feltet ikke er fortrolig med. Mine fortellinger vil være farget av det bestemte blikket jeg har rettet inn mot dette feltet.

5.7.2 Fortattede fortellinger

Innen kvalitativ forskning er det vanlig å organisere og redusere tekstmengden man sitter med, for å gjøre analysene enklere. Kvale (1997) kaller dette for meningsfortetting, noe som dreier seg om å forkorte formuleringer, og komprimere det som har blitt sagt til færre ord. Den umiddelbare mening i det som blir sagt blir altså gjengitt med færre ord. Utfordringen vil ligge i å være så tro som mulig mot den opprinnelige teksten, eller mot personenes uttalelser, når man produserer fortattede beskrivelser. Fairclough (1992: 73-74) peker på at man foretar en form for fortolkning i det man beskriver en virkelighet, eller skaper en fortetting av en tekst, eller av personers ytringer. Man bedriver en form for analytisk aktivitet allerede når man forkorter en opprinnelig tekst.

I produksjonen av de fortattede fortellingene, som jeg presenterer i kapittel 7 og 8, har jeg lagt vekt på å beskrive barnevernets undersøkelsespraksis i de ni konkrete sakene. Selv om jeg har forsøkt å gjengi begreper og utsagn som ble benyttet av aktørene i feltet, vil de fortattede fortellingene likevel være mine fortolkninger av barnevernets praksis i undersøkelser av saker. Når jeg har produsert de fortattede fortellingene, valgt ut setninger, eller klynger av setninger som jeg presenterer i avhandlingen, er det flere ting som har vært styrende. For det første har problemstillingen vært styrende for utvalget. Målet har på den ene siden vært å få tak på noe av det som skjer (fremgangsmåter, rutiner og innholdsmessig fokus) i barneverntjenestene fra en bekymringsmelding kommer til barnevernet, og frem mot beslutning i saken. Samtidig som jeg har vært opptatt av i størst mulig grad å synliggjøre barnevernsarbeidernes diskursive praksis, har det vært en intensjon å synliggjøre noe av

kompleksiteten i feltet. Beskrivelsene vil vise noe av barnevernsarbeidernes manøvre, for å samle inn informasjon i sakene, samt oppsummeringer og konklusjon er i sakene. Gjennom å synliggjøre barnevernsarbeidernes praksis, kan jeg avdekke diskurser og få et bilde av diskursordener i barneverntjenestene. For å motvirke at beskrivelsene først og fremst skulle bli eksempler på min egen diskursive praksis, har jeg lagt vekt på å bruke utsagn og begreper som informantene selv har brukt. I kapittel 7 vil jeg fortelle om de tre barneverntjenestenes fremgangsmåter og rutiner i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, og hvorvidt barna ble inkludert som aktive aktører i undersøkelsesprosessen i sakene. I kapittel 8 vil jeg presentere fortellinger om det tematiske innholdet i barnevernsarbeidernes undersøkelser i sakene. I kapittel 8 har jeg valgt å organisere de fortattede beskrivelsene av praksis slik at jeg presenterer barnevernsarbeiderens spørsmål til de som ble invitert til å fortelle først. Deretter presenterer jeg aktørens fortelling om barnet, barnets situasjon, og hjelpebehovet. Til slutt presenterer jeg barnevernsarbeidernes oppsummering av sakene, deres konklusjon, samt vedtakene i sakene. En slik form for organisering av teksten, gjør at man mister oversikten over tur-takingen i selve kommunikasjonen mellom deltakerne, og man mister oversikten over hvilke svar som blir gitt på hvilke spørsmål. Man får heller ikke vite om informantenes svar var lange eller korte. I feltdagboksnotatene har jeg registrert tur-takingen i kommunikasjonssekvensene mellom barnevernsarbeiderne og de andre aktørene i de store undersøkelsesmøtene. Det er imidlertid ikke tur-takingen i kommunikasjonen mellom deltakerne, som vil være fokuset for mine analyser i denne avhandlingen. Jeg har valgt den nevnte måten å skape fortattede fortellinger på, fordi jeg først og fremst har vært på jakt etter det innholdsmessige fokuset i barnevernets utredning i sakene. Det sier seg selv at fortattede beskrivelser ikke vil yte rettferdighet til kompleksiteten som eksisterte i de virkelige sakene og utredningsprosessene. I virkeligheten var de reelle sakene og de reelle kommunikasjonssekvensene mye mer komplekse, enn det som kommer frem i de fortattede fremstillingene. I de fortattede beskrivelsene som jeg presenterer i de neste kapitlene i avhandlingen, vil noe av teksten stå i kursiv. Dette er direkte sitat fra feltdagboksnotatene, intervjuer, eller dokumenter i tilknytning til sakene.

5.8 Analyse og tolkning

Gjennom min datainnsamling har jeg forsøkt å fange inn deler av en kompleks og sammensatt virkelighet i barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. På bakgrunn av dette materialet skal jeg forsøke å produsere kunnskap om bekymringsmeldinger og

barnevernets undersøkelsespraksis. Analysens hovedformål har vært å kartlegge diskursive praksisformer og barneperspektiver som gjør seg gjeldende i praksisen i dette feltet, samt å se nærmere på mulige virkninger av denne praksisen i forhold til de aktuelle barna. Ettersom både Foucault og Fairclough har inspirert analysene og spørsmålene jeg har stilt til mitt eget datamateriale, vil språket stå sentralt i analysene av det empiriske materialet. Språket vil ikke bare legge føringer for hva det snakkes om (innholdet) og hvordan virkeligheter konstrueres, men også ha betydning for praktisk (sosial) handling (for eksempel undersøkelsesmåter og sjangere) i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, og posisjonering av subjekter. Å skulle gjøre en fullstendig analyse av de ulike tekstene jeg har referert til, i tråd med Faircloughs metode, ville gå langt ut over rammene for en slik avhandling. Det vil i stor grad være de fortattede fortellinger, samt utdrag fra de ulike tekstene som vil bli gjenstand for en nærmere analyse. Jeg vil heller ikke gå så detaljert til verks som Fairclough legger opp til i mine analyser. Jeg vil imidlertid i tråd med Faircloughs oppfordringer, både innta et mikroorientert perspektiv (i kap. 6, 7, og 8) på det empiriske materialet, og et makroorientert perspektiv (kap.9). Gjennom et mikroorientert perspektiv kan jeg beskrive praksis og synliggjøre noen tendenser i feltet, og gjennom et makroorientert perspektiv (kap. 9) vil jeg kunne sette det som skjer på mikronivå i barnevernets undersøkelser, i sammenheng med en videre kulturell og samfunnsmessig kontekst.

I kapittel 6 hvor bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp fra barnevernet står i fokus, vil det være utdrag fra bekymringsmeldingene og forespørslene om hjelp, jeg fokuserer på. Jeg har forsøkt å velge ut setninger eller klynger av setninger, som sier noe om hovedbudskapet i disse tekstene. Jeg har først og fremst vært interessert i å se på innholdet i bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp, ettersom disse er utgangspunktet for barnevernets undersøkelser. For å komme nærmere diskursordenene i de tre barneverntjenestene når det gjelder undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, vil jeg både se nærmere på barnevernsarbeidernes sosiale praksis, eller deres fremgangsmåter i undersøkelser (kap. 7), og på det innholdsmessige fokuset i undersøkelser (kap. 8). I disse to kapitlene vil jeg i tillegg til de fortattede beskrivelser av praksiser i feltet, trekke frem utdrag fra intervjuer og dokumenter jeg har samlet data fra. Jeg har sett nærmere på hvordan barnevernet går frem i undersøkelser av bekymringsmeldinger, hvem barnevernsarbeiderne inviterer til å bidra med informasjon i sakene, hvilke spørsmål de stiller, hvilke begreper og kategorier som benyttes i fortellinger om barna, barnas situasjon og hjelpebehovet, og hvordan barnevernsarbeiderne oppsummerer og konkluderer sakene. Det har også vært aktuelt

å fokusere på underliggende, eller implisitte (tause) antagelser som ligger til grunn for praksisen i feltet. Noen aktører vil sannsynligvis ha større definisjonsmakt enn andre i dette feltet. Det har derfor vært aktuelt å fokusere på hvem som har den tematiske kontrollen i saker, og på hvilke utsagnsposisjoner som tildeles størst kraft, i undersøkelser av barnas situasjon og hjelpebehov. En analyse av ulike tekster på denne måten kan bidra til å avdekke diskurser i feltet, hvilke diskurser som synes å ha hegemoni, og virkningene av dem. På denne måten kan jeg også synliggjøre kunnskapsregimer (jfr, Foucault 2005) som råder i feltet, og som muliggjør blant annet fortellingene om barna, deres situasjon og hjelpebehov. Jeg vil også kunne synliggjøre ideologier (jfr. Fairclough 1995) som bidrar til posisjoneringen av aktørene (blant annet barna) i feltet.

I følge Fairclough (1992, 1995) er det viktig å knytte tekster til den konteksten de er produsert i. De som sender bekymringsmeldinger (skole, barnehage, helsestasjon, politi osv.) til barnevernet, vil gjøre sine observasjoner, kartlegginger og produksjon av tekster innenfor en annen type kontekst, enn barnevernsarbeiderne som undersøker situasjonen til et barn. Innenfor disse ulike kontekstene kan det gjelde ulike koder for observasjoner og kartlegginger og tekstproduksjon. Aktørene innenfor de ulike institusjonelle kontekstene kan likevel trekke veksler på noen av de samme diskursene (intertekstualitet og interdiskursivitet). Ytringene eller tekstene som utspilles innenfor et felt, vil være forankret i en sosial og en sosiokulturell praksis. Bekymringsmeldinger og barnevernets undersøkelser vil være innleiret i en samfunnsmessig organisering og praksis. Praksisene vil foregå i institusjonelle kontekster, hvor juridiske bestemmelser og politiske føringer får betydning for praksisen. Ulike institusjoner har ulike oppgaver og gjerne ulik organisering og praksis, som får betydning for aktørenes tekstproduksjon. Praksisen vil også være knyttet til en historisk tid. De siste årene synes det for eksempel å ha vært mer vanlig å benytte skjema og maler (teknologisering av praksis) som veiledning for praksis, blant annet innenfor barnevernet. I en analyse vil det være om å gjøre å beskrive denne sosiale og sosiokulturelle praksisen, for nettopp å kunne forklare den diskursive praksisen man avdekker. En av utfordringene i dette analysearbeidet vil dreie seg om å håndtere kompleksiteten i dette feltet, når man for eksempel skal koble tekst, kontekst og diskurs.

5.9 Pålitelighet og gyldighet

Uansett hvilke metoder eller innfallsvinkler vi velger for å studere et felt, vil det alltid være noe vi ikke får øye på. Poststrukturalistiske tenkere anerkjenner at verden er kompleks og mangfoldig, og at situasjoner forstås ut fra det ståsted man har, det vil si ut fra det perspektivet og den posisjonen man har (valgt). Både barnevernsarbeideren og forskeren lever i en bestemt historisk tid, og vil være bærere av bestemte diskurser som de ser og tolker verden ut fra. Eller sagt på en annen måte, alle har med seg en forforståelse som han/hun oppfatter og fortolker verden ut fra. Det finnes altså ikke entydige objektive sannheter om fenomener ifølge poststrukturalistene. De vil kontekstualisere menneskers handling og tenkning. Europeisk og amerikansk forskning som i lang tid har satt standarder for hva som regnes for gyldig forskning og gyldig kunnskap, har ifølge Law (2004) fornektet at virkeligheten er mangfoldig og kompleks. I stedet for å ta i betraktning at forskere og kunnskapsproduksjon er både sosialt, kulturelt og historisk situerte, har man innenfor den positivistiske tradisjonen/tradisjonell forskning vært opptatt av å utvikle metoder for å fange såkalte ”rene” fakta, og frigjøre forskningen og kunnskapsproduksjon fra kulturelle, sosiale og psykologiske påvirkninger. Med Foucault og Fairclough tittende over skulderen, vil jeg ikke kunne påberope meg at jeg kan fange såkalte ”rene” fakta. Jeg har imidlertid forsøkt å være bevisst på å påvirke empirien minst mulig. Når det gjelder bekymringsmeldingene som er forfattet av andre, har jeg riktignok valgt ut setninger fra en tekst, men setningene jeg presenterer er formulert av melderne. Når det gjelder barnevernets undersøkelser har jeg forsøkt å beskrive disse i fortette fortellinger ved i stor grad å gjengi hendelsesforløp, samt begreper og utsagn som aktørene i feltet brukte. I den grad jeg bruker utdrag fra intervjuene gjengis de transkriberte utsagnene.

Law (2004) stiller spørsmål om hva som skjer, når sosialvitenskapene prøver å fange inn og beskrive ting som er komplekse, diffuse, flyktige og forvirrende? Han peker på at tydelige beskrivelser ikke vil fungere, dersom det som beskrives ikke i seg selv er logisk og sammenhengende. Noe kan imidlertid beskrives tydelig, mener han, men mye kan ikke beskrives slik, fordi dagens akademiske forskningstradisjoner ikke kan fange dette. Innenfor barnevern vil fenomener som frustrasjon, sinne, frykt, smerte, glede og håp, være sentrale tema. Dette vil være elementer som er i bevegelse, som dukker opp og forsvinner. Slike fenomener vil det være vanskelig å fange. Jeg har ikke gått inn for å fange slike fenomener i forbindelse med min datainnsamling. Egenskaper ved personer vil også være skiftende, virksomheter vil være i bevegelse og strukturer kan være uforutsigbare (Law 2004). Det vil

være en stor utfordring for en forsker og skulle gi et fullstendig og rettferdig bilde av en mangfoldig og kompleks virkelighet, som både kan være vag, diffus, uspesifikk og følelsesmessig. Forskningsmetoder i seg selv vil også produsere realiteter, men dette er ifølge Law (2004) ikke nødvendigvis forkastelig. Han peker på at prosedyrer og standarder kan være betydningsfulle, men de har sine begrensninger, og bør derfor problematiseres og drøftes. Ikke-sammenheng og uklarheter er ikke nødvendigvis tegn på metodologiske feilgrep. Dersom vi vet at verdener og realiteter er flyktige og mangfoldige, hvorfor skal vi synliggjøre bare enkelte særegenheter, spør Law. Han fremhever at forskere bør synliggjøre kompleksiteten i virkeligheter på en bedre måte, enn det som har vært vanlig. Man kan finne metoder som ikke søker å oppnå universalitet eller generelle konklusjoner, men som heller får frem det særegne i lokaliserte kontekster. Flyvbjerg (2004) på sin side peker på at man ofte kan gjøre generaliseringer ut fra ett konkret case. Det som blir vesentlig er å velge case som kan fortelle noe om et allment fenomen. De casene jeg har samlet empiri om, vil si noe om enkeltsaker, men jeg mener at noen fenomener som jeg synliggjør, kan si noe om mer generelle fenomen i samfunnet vårt. Selv om poststrukturalister avviser muligheten for å nå en absolutt sannhet om et fenomen, anerkjenner de at både vitenskapelige teorier og hverdagsteorier kan være mulige og parallelle kunnskapstilbud for å belyse situasjoner, men de vil alltid være situerte og kontekstbundne tilbud. Teorier vil aldri være objektive avspeilinger av virkeligheten. Fenomener vil være kontekstbundne og situerte, og poststrukturalister vil ha fokus på fenomenenes relasjonelle konstituering. Forskningsfokuset skiftes fra essens til konstituerende prosesser. Dette innebærer for eksempel at forskningen vil være posisjonert (Søndergaard 2000). Forskersubjektet har jeg allerede redegjort for tidligere i dette kapitlet. Forstår man for eksempel intervjuet som en dynamisk meningsskapende hendelse, slik Holstein og Gubrium (1995) gjør, vil man ikke være opptatt av objektivitet og sannhet på samme måte som den tradisjonelle vitenskapen. Tilhengere av det aktive intervju vil legge andre kriterier til grunn enn reliabilitet (pålitelighet) og validitet (relevans/gyldighet), når kunnskapen som for eksempel er blitt konstruert/produsert i et intervju skal vurderes. Man vil ha fokus på svarenes innhold, men samtidig vil vurderingene være sentrert rundt hvordan mening er blitt konstruert. Forhold omkring konstruksjonen (konteksten), og rundt meningsfulle lenker som møtes i den konkrete settingen, vil stå i fokus for vurderingene. Det forventes ikke at svar som er gitt i tilknytning til en hendelse, skal være gyldig i en annen setting, fordi erfaringene og svarene har oppstått ut fra bestemte omstendigheter og kontekster. Svarenes relevans vurderes i forhold til hvor dyktig informanten har vært til å meddele situerte erfaringsmessige realiteter. Dessuten vil både

intervjuer og informant være aktive og involvert i meningsskapingsarbeidet. Informanten har ikke et selvstendig lager/skattkammer av kunnskap og informasjon som intervjueren kan øse fra, men er konstruktør av kunnskap i samarbeid med intervjueren. Intervjueren er fortolkende aktiv i intervjusituasjonen. Holstein og Gubrium (1995) fremhever at det er meningsløst og uten verdi å forsøke å fjerne samhandlingsaspektene ved intervjuet. I stedet for å slutte seg til listen over metodologiske oppskrifter for hvordan intervjuer bør foregå, foreslår de at forskere må synliggjøre intervjueres og respondenters grunnleggende bidrag og bevissthet, legemliggjøre dem i produksjonen og analysen av intervjudata. Holstein og Gubrium poengterer betydningen av å utvikle en bedre forståelse av den mening som blir skapt i samhandlingen mellom intervjuer og respondent, i stedet for å fokusere på hvordan man kan unngå misforståelser og feil i fortolkning, eller å forkaste ideen om at fortolkning er en sosial konstruksjon. Når jeg trekker frem utsagn som informantene har kommet med, refererer jeg også til hvilke spørsmål jeg har stilt informantene, eller til hva jeg har bedt dem om.

Det faktum at både bekymringsmeldingene og aktørene har vært ulike i de enkelte sakene, har gjort at dataene jeg har samlet i de ulike sakene er forskjellig. Dataene vil likevel være gyldige med tanke på å skulle si noe om feltet. De ulike sakene og praksisene vil synliggjøre noe av mangfoldet og kompleksiteten i feltet. Hvordan skulle jeg bedømme de ulike realiteter som beskrives av barnevernsarbeidere, foreldre, barn og meg selv, realitetenes sannhetsverdi, relevans, eller gyldighet? Svarenes relevans vil ikke kunne bedømmes ut fra om de er sammenlignbare med andre svar, men heller på bakgrunn av informantenes eller fortellernes dyktighet i å meddele situerte erfaringsmessige realiteter som er lokalt forståelig (jfr. Holstein og Gubrium 1995). Når jeg tok feltdagboksnotater, forsøkte jeg for eksempel å legge vekt på å gjengi det jeg så og hørte under mine observasjoner i sakene, samt bruke de begreper som aktørene i feltet selv brukte. I den grad jeg noterte mine egne tanker og vurderinger, gjorde jeg dette i egne rubrikker. Dessuten vil enhver handling som blir synlig, eller forklart være uunngåelig knyttet til kulturelle, institusjonelle og interaksjonelle settinger, og vår persepsjon og forestillingsverden vil også være knyttet til dette. Mennesker oppfører seg heller ikke helt og holdent på en rasjonell måte, og derfor blir det også et spørsmål om hva vi skal "lytte til". Dersom vi skal forstå realiteter som interaksjonelle aktiviteter, må vi fokusere på hvordan realiteter blir produsert. Når man bedømmer data ut fra validitet og reliabilitet innenfor tradisjonell forskning, vil man snakke om feilkilder. Man legger da et fasitperspektiv til grunn, ikke bare på organiserte tester, men også på det sosiale som sådan (Gubrium og Holstein 1997). Ifølge Gubrium og Holstein er det imidlertid en voksende bevissthet om at

relasjoner er refleksive, at forskningsmetoder konstruerer realiteter like mye som det produserer beskrivelser av et felt. Jeg mener at de data jeg har samlet inn, er relevant i forhold til å belyse mine problemstillinger. De teoretiske forutsetningene jeg har lagt til grunn, mener jeg også er relevant i forhold til å belyse problemstillingene. Muligheten for mangel på innsikt, for skylapper, eller for en ubevisst forvrenging av virkeligheten vil alltid være til stede.

5.10 Etiske overveielser

Når mennesker er studieobjekter er det en regel å innhente informert samtykke fra personene man vil samle opplysninger om og fra. Barnevernsarbeiderne og foreldrene som har vært sentrale informanter i dette prosjektet, fikk både skriftlig og muntlig informasjon om mitt prosjekt på forhånd. Barnevernsarbeiderne samtykket til at jeg kunne observere deres praksis, og til å bli intervjuet. Foreldrene samtykket til å la meg samle informasjon om barnevernets undersøkelser i deres sak, og til at jeg kunne få innsyn i journalen, samt til å bli intervjuet. Barna jeg har hatt samtale med, fikk kun muntlig informasjon om mitt prosjekt, og samtykket muntlig til å la seg intervjuet, etter at foreldrene hadde gitt sin tillatelse. Alle fikk også informasjon om at de hadde anledning til å trekke seg, dersom de ombestemte seg underveis, og at jeg i så fall ville slette informasjonen. Spørsmålene om konfidensialitet har vært tema både i tilknytning til innhenting av samtykke fra de ulike aktørene, i forbindelse med feltdagboksnotatene, og transkriberingen av intervjuene.

Gjennom observasjoner og systematiske notater underveis, har jeg ved siden av intervjuene, samlet data om både prosess og mening samtidig. Jeg har samlet data om kontrasterende fortellinger fra informanter som har hatt forskjellig ståsted. Som forsker vil jeg ha en utfordring når jeg skal omforme disse data til fortellinger i avhandlingen. Det vil være aktuelt å spørre hvilke realiteter jeg skal synliggjøre, og hvor dypt og kritisk dataene skal analyseres. Det er også viktig både å vurdere konfidensialiteten, og hvilke konsekvenser offentliggjøringen av konklusjonene kan ha for de som har blitt studert, og for barnevernfeltet som sådan. Forskning som bringes ut i verden, kan nemlig få konsekvenser både for enkeltindivider og i forhold til politiske beslutninger og praksis. Selv om barnevernet i utgangspunktet er en faglig og politisk innstans, består feltet av mennesker. De vil i like stor grad som andre være sårbare individer. Barnevernsarbeiderne befinner seg i et felt som tradisjonelt har vært utsatt for mye kritikk. Det blir viktig å tenke over hvilke konsekvenser

min fremstilling kan få for de involverte, og forsøke å navigere ansvarlig i min fremstilling. Jeg står imidlertid overfor et stort dilemma dersom jeg avdekker problematiske forhold ved barnevernets praksis, for eksempel dersom barns rettigheter ikke ivaretas, eller om barn og foreldre opplever å bli møtt på en måte som gjør at de ikke føler seg ivaretatt. I rollen som forsker kan jeg ikke la være å synliggjøre dette. I en setting hvor både barn, foreldre og barnevernsarbeidere inngår, anser jeg barna og foreldrene som de svakeste partene, fordi de mangler den formelle makten som barnevernsarbeiderne har. Hensikten med å forske på praksis, må være å synliggjøre både god og dårlig praksis, slik at praksis som viser seg å fungere godt kan bli bekreftet, og at dårlig praksis kan endres. Et annet dilemma jeg vil stå overfor når jeg vil intervju/samtale med barna, er at jeg kan bidra til å forsterke ”saken” i deres hode, eller avdekke forhold som bør bringes videre til barnevernet. Hensynet til barnet må i slike tilfeller gå foran mitt forskningsprosjekt. Studien har vært gjennomført i tråd med datatilsynets retningslinjer og godkjenning. De forskningsetiske retningslinjene vedtatt av NESH har vært normgivende.

6 Bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp

6.1 Innledning

Når barnevernsarbeideren mottar en bekymringsmelding for et barn, vil hun handle med utgangspunkt i sine fortolkninger av meldingen, og i tråd med sin forståelse av hva som er hennes oppgaver i slike saker. Det er derfor interessant å se nærmere på opplysningene som er gitt i bekymringsmeldingene, og som ligger til grunn for barnevernets undersøkelser i de ni sakene jeg har samlet data om. I en av sakene forelå det to ulike bekymringsmeldinger (fra to ulike instanser), og derfor vil det være ti ulike henvendelse/bekymringsmeldinger som står i fokus for analysene i dette kapitlet. Det dreier seg om åtte bekymringsmeldinger og to forespørsler om hjelp. De har kommet til barnevernet i tre ulike norske kommuner, mellom våren 2005 og våren 2007. Seks av bekymringsmeldingene har kommet fra ulike offentlige institusjoner som skole, barnehage, helsestasjon, politi, barnevernsvakt og psykisk helsevern for voksne, mens en har kommet fra en far som ikke hadde daglig omsorg for barna. To av henvendelsene gjaldt forespørsler om hjelp fra foreldre. Disse ti henvendelsene til barnevernet omhandlet i alt 19 barn i alderen 2 til 12 år. Noen av bekymringsmeldingene omhandlet alle barna i en familie, mens andre omhandlet kun ett barn, selv om det var flere barn i familien.

Den som melder bekymring for et barn, vil bidra med bestemte opplysninger om barnet og/eller dets situasjon, som kan ha betydning for barnevernets undersøkelse og fokus i saken. Ingen av bekymringsmeldingene jeg har samlet data om, var like. Innholdsmessig dreide de seg blant annet om barn som ikke levde opp til skolens forventinger om atferd, om barn med sorg, om barn som ble oppfattet som ”seine” utviklingsmessig, om barn som hadde truet med selvmord, om barn som ble utsatt for omsorgsvikt og forsømmelser, om barn som var berørt av konflikter mellom foreldre og deres voldsutøvelse, eller mistanke om at barn ble utsatt for seksuelle overgrep. Forespørslene om hjelp fra foreldrene gjaldt ønske om støtte og avlastning, for at barna og de selv skulle få en bedre hverdag. Noen av bekymringsmeldingene hadde fokus på barnet, mens andre hadde mer fokus på foreldrene og deres helse eller atferd. Det ble stilt mer eller mindre direkte spørsmål ved foreldrenes omsorg og oppfølging av barnet, i alle meldingene fra de offentlige instansene. Selv i de sakene hvor hovedfokuset var på barnets atferd i skolen, var det antydninger om at det kunne være forhold

ved hjemmet som bidro til barnets atferd eller vansker. I alle meldingene/henvendelsene kan man lese at melderer bekymrer seg for barnets/barnas ve og vel.

De ulike bekymringsmeldingene og hjelpesøknadene som jeg vil presentere i dette kapitlet, vil vise en rimelig spennvidde, både med hensyn til hvem som henvender seg til barnevernet, og med hensyn til tekstenes innholdsmessige fokus og språkbruk. Denne spennvidden er interessant i seg selv, men det er vel så interessant hvordan barnevernsarbeiderne manøvrerer når de skal undersøke slike ulike saker. Dette vil jeg imidlertid komme tilbake til i kapittel 7 og 8. I dette kapitlet er det bekymringsmeldingene som skal stå i fokus. De ti bekymringsmeldingene og hjelpesøknadene kan deles inn i ulike grupper/kategorier, avhengig av hovedfokuset i meldingen, og hvem som har henvendt seg til barnevernet. Jeg har valgt å kategorisere dem i tre ulike grupper, avhengig av hovedfokuset i bekymringsmeldingen, og avhengig av om melder er en offentlig institusjon, eller om melder eller hjelpesøker er en privat person;

- i) Bekymringsmeldinger med hovedfokus på barnet (offentlige meldere).
- ii) Bekymringsmeldinger med fokus på foreldres helse eller atferd (offentlige meldere)
- iii) Foreldre melder bekymring eller ber om hjelp.

Det er ikke nødvendigvis slik at det mangler beskrivelser av barnet i bekymringsmeldingene i gruppe ii) og iii), eller at det ikke finnes antydninger om manglende oppfølging fra foreldrenes side i gruppe i) og iii). Som et ledd i anonymiseringen, gjengir jeg ikke bekymringsmeldingene og forespørslene om hjelp, i sin helhet. I presentasjonen av dem, har jeg valgt å referere det jeg oppfatter som hovedbudskapene i henvendelsene til barnevernet. Når teksten står i kursiv, er dette sitat fra bekymringsmeldinger, eller journalnotater. Jeg vil se nærmere på det tematiske innholdet i de ulike bekymringsmeldingene og forespørslene om hjelp, og hvilke utsagn melderne kommer med, som bidrar til at barnevernet setter i gang en undersøkelse? Dessuten vil jeg se nærmere på hvem som har den tematiske kontrollen i bekymringsmeldingene og forespørslene om hjelp. Både bekymringsmeldingene og forespørslene om hjelp kan forstås som elementer i de ulike instansenes eller personenes diskursive praksiser. Jeg vil se nærmere på sosiale og institusjonelle aspekter ved deres diskursive praksiser. Man kan ikke se bort fra at melderens institusjonsforankring og oppgaver kan ha innvirkning på innholdet i tekstene. Først kan det imidlertid være

hensiktsmessig å se på offentlige institusjoners meldeplikt til barnevernet, og på bekymringsmeldingenes og hjelpesøknadenes ulike sjangere.

6.2 Offentlige institusjoner har meldeplikt til barnevernet

Offentlige institusjoner har meldeplikt til barnevernet, når de avdekker at barn blir mishandlet eller forsømt, og når de bekymrer seg for barnets helse og utvikling (ve og vel). I følge lov om barneverntjenester § 6-4 skal offentlige myndigheter *av eget tiltak, uten hinder av taushetsplikt, gi opplysninger til kommunens barneverntjeneste når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt, (...) eller når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker, jf. § 4-24. Like med offentlige myndigheter regnes organisasjoner og private som utfører oppgaver for stat, fylkeskommune eller kommune. (...) Også yrkesutøvere i medhold av lov om helsepersonell mv., lov om psykisk helsevern, lov om helsetjenesten i kommunene, lov om familievernkontorer og meklingsmenn i ekteskapsaker (jfr. lov om ekteskap), samt lov om frittstående skolar plikter å gi opplysninger etter reglene i andre ledd.* Bekymringsmeldinger til barnevernet kan altså bero på en **juridisk plikt** instansene har. Det offentlige har plikt til å gripe inn når de mener at foreldre mangler evnen til fornuftig/forventet styring av barnas liv, eller når barn mangler fornuftig/forventet selvstyring. Melderne baserer seg gjerne på bestemte normer for familieliv og barneoppdragelse, og normer for hvordan barn bør ha det. Bekymringsmeldinger kan imidlertid være motivert ut fra andre hensyn enn en ren plikt. Institusjonen kan selv oppleve at de kommer til kort i forhold til et barn, for eksempel en skole eller en barnehage. Særlig i skolen forutsettes det at barn til en vis grad kan innordne seg skolens system og struktur. Når barn av en eller annen grunn ikke gjør dette, og skolen selv opplever at de kommer til kort i forhold til barnet, kan dette bli en sak som ender hos barnevernet. Her kommer det sannsynligvis an på hvordan problemene tolkes. Når instansen antar at problemene skyldes forhold i barnets hjem, havner sakene ofte hos barnevernet. Meldingsinstansen kan tenke at det er barnevernets oppgave og ansvar å ta tak i problemene, og de kan tenke at det dreier seg om en organisatorisk oppgavefordeling mellom offentlige institusjoner. Da kan vi si at bekymringsmeldingen vil være tuftet på en forestilling om **ansvars- og oppgavefordeling**. Meldingsinstansen kan også ha en formening om at barnevernet har den rette kompetansen til å håndtere slike saker, og det vil da handle om et kompetansespørsmål. Bekymringsmeldinger kan også sies å være et element i statens overvåkning av foreldres omsorg og oppdragelse av barn, eller av borgernes atferd, en form

for styringsmentalitet (jfr. Foucault 2002, Dean 2008). Bekymringsmeldinger til barnevernet kan imidlertid også bero på et ekte engasjement i barna og deres velbefinnende.

6.3 Bekymringsmeldinger og søknader om hjelp – ulike sjangere og stilarter

Bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp som kommer til barnevernet, kan ha en rekke ulike former, eller sjangere og stilarter. Fairclough (1995, 2007) skiller mellom stilarter og sjangere. De ti bekymringsmeldingene og søknadene om hjelp som er gjenstand for analyser i dette kapitlet var enten formulert fritt i brev, meldt inn til barnevernet muntlig via telefon, eller melderens hadde fylt et standardisert skjema for offentlige meldere. Når det gjaldt forespørsel om hjelp fra foreldre, var disse enten fremsagt muntlig ved oppmøte hos barnevernet, eller formulert som søknad i brevs form. Både noen offentlige instanser og en privat (forelder) melder hadde formulert meldingen fritt i brevs form. Brevsjangeren gir anledning til både korte og lange brev, og melderens står friere til å velge innholdsmessig fokus, sammenlignet med det å skulle fylle ut et standardisert skjema for offentlige meldere. Skjemaene inneholdt en rekke punkter som skulle fylles ut. Ved bruk av standardiserte skjema, forventes det at melderens svarer på de punktene det spørres etter i skjemaet. I mitt materiale var fire av ti henvendelser til barnevernet, forfattet i brevs form. Brevene var til dels svært ulike. En av bekymringsmeldingene i brevs form, var forfattet over to brevsider, hvor melderens eksemplifiserte noen av temaene som ble tatt opp. En annen bekymringsmelding i brevs form var forfattet i fire setninger, og hadde svært begrenset med opplysninger. Tre av de offentlige melderne brukte skjema for offentlige meldere. Når melderne hadde fylt ut slike skjema, varierte det nokså mye hvor mange opplysninger de gav i den enkelte sak. Det var en generell tendens i mitt materiale, til at meldingene som var forfattet i brevs form, hadde flere opplysninger og var rikere på beskrivelser, sammenlignet med meldingene som var forfattet på skjema for offentlige meldere. Rike beskrivelser kan være en fordel for barnevernsarbeidere når de skal ta fatt på sine undersøkelser. Dette kan gjøre at de trenger å bruke mindre tid på å undersøke saken. Rike beskrivelser kan imidlertid også ha et ensidig fokus, og vil utfordre barnevernsarbeidere på å skape mer balanse i informasjonen. Skjemaene for offentlige meldere var utarbeidet av barneverntjenestene. Skjemaet fungerte som et styringsredskap for andre offentlige instanser, når de ville melde en bekymring til barnevernet. Barnevernet vil gjennom slike skjema legge noen føringer for innholdet i meldinger. Faren med slike standardiserte skjema utarbeidet av barnevernet selv, er at

innholdet tilpasses til barnevernets definerte ansvarsområde, og ikke barnas eller familienes reelle situasjon. Slike standardiserte skjema, kan sies å være et ledd i en tiltagende teknologisering innen barnevernet. De siste årene er det utarbeidet en rekke maler og veiledere for bruk i barneverntjenestene.

Når barnevernet mottok meldinger pr. telefon, eller ved oppmøte hos barnevernet, var det barnevernsarbeideren som noterte bekymringsmeldingen. I slike tilfeller hadde barnevernsarbeideren anledning til umiddelbart å stille en rekke spørsmål som kunne utdype meldingen, til den som henvendte seg. Hun vil imidlertid også kunne oversette meldingen til egne begreper, eller eget språk, når hun noterer meldingen i journalen. Når melderer selv skriver bekymringsmeldingen, kan hun/han bruke et språk hun er fortrolig med. Søknad formulert i brev er en femte sjanger som inngår i mitt materiale. Moren som sendte denne søknaden hadde en annen hensikt med sin søknad, enn å melde bekymring. Hun søkte om støttekontakt/avlastning. Likevel behandlet barnevernet søknaden som en form for bekymringsmelding, og undersøkte saken nærmere. Bekymringsmeldinger vil inneholde noe informasjon, eller noen utsagn om bestemte forhold. I fortsettelsen er det bekymringsmeldingenes innhold som vil stå i fokus.

6.4 Bekymringsmeldinger med hovedfokus på barnet

I fire av bekymringsmeldingene som inngår i mitt materiale, var det først og fremst barnet beskrivelsene og vurderingene i meldingen kretset rundt. To av disse bekymringsmeldingene var sendt fra to ulike skoler, en var sendt fra en barnehage og en var sendt fra en helsestasjon. Alle disse fire bekymringene er nokså ulike, selv om de har hovedfokus på barnet. To av dem er formulert i brev form, mens to har fylt ut et standardisert skjema for offentlige meldere.

6.4.1 Skolen melder bekymring for Tormod og Oskar

Den første bekymringsmeldingen omhandler Tormod på 7 år. Det er skolen som har sendt bekymringsmelding til barnevernet i brev form.

I bekymringsmeldingen sier skolen at gutten *har problemer med å knytte positiv kontakt med sine medelever, og ... det er stadig konflikter rundt gutten. Han har fått stemplet "slem" av flere barn på skolen. Det opplyses at gutten er involvert i stadig konflikter med en til dels svært aggressiv atferd både fysisk og verbalt. Det beskrives at han blir fort sint, slår og sparker, og tenker ikke på konsekvensene, samt at han*

kommer med *trusler*. *Han synes å ha lite empati med øvrige elever*. Dessuten opplyses det at han *tilfører mye uro i klassen, med høylydt snakk og impulsiv avbryting*. *Vandring i arealet*. Gutten beskrives også som *aktiv og kvikk, fysisk sterk, med god motorikk*. Bekymringsmeldingen inneholder også opplysninger om hvilke fag, og hvilke aktiviteter han liker på skolen. Dessuten opplyses det om at *han søker mye oppmerksomhet, og at han har stort behov for voksenkontakt*. *Han virker utrygg og usikker, og at han nok bærer preg av en rotløs tilværelse*. Det er som om han bærer på *en sorg*. Det opplyses at gutten har mange flyttinger bak seg, og gutten *har flere ganger gitt uttrykk for at han savner sine tidligere venner*. I bekymringsmeldingen kommer det frem at gutten *synes å ha lite erfaring i å gjøre aktiviteter sammen med voksne*. *Mat/ klær/renslighet er ok, men han kan være sent ute om kveldene*, og at *mor synes det er vanskelig med oppdragerrollen og disiplinering, grensesetting og oppfølging*. Ut fra disse opplysningene sier skolen at; *vi tror det er behov for styrking også i hjemmet*. Skolen ber barnevernet om å undersøke hva de kan hjelpe mor med.

Den neste bekymringsmeldingen kommer fra en annen skole som bekymrer seg for Oskar på 8 år. Skolen har i dette tilfelle fylt ut et skjema for offentlige meldere.

I meldingen sier skolen at de bekymrer seg for *hans utvikling*. Det gis videre opplysninger om at *gutten er koselig og sjarmerende, men svært krevende*, og at skolen er bekymret for *om foreldrene er i stand til å bistå gutten i forhold til grensesetting og omsorg*. I bekymringsmeldingen ber skolen barnevernet om å *hjelpe hjemmet med avlastning og veiledning*.

Meldingen som omhandler Oskar har sparsomt med opplysninger, og representerer slik sett en motsatt, sammenlignet med bekymringsmeldingen som omhandlet Tormod. Tormods skole berører flere tema, og de gir flere situasjonsbeskrivelser relatert til Tormod i en skolekontekst. I meldingen som omhandler Oskar mangler slike beskrivelser. Det er vanskeligere å få et bilde av Oskar på bakgrunn av bekymringsmeldingens innhold. Meldingene baserer seg på skolens erfaringer med, og observasjoner av guttene i skolen over tid, samt samtaler med blant annet guttene og foreldrene. Hvilken informasjon gir bekymringsmeldingene? Når det gjelder Tormod får vi informasjon om guttens kontaktforhold og relasjon til medelever, om hans atferd, hans empati, hans personlighet, fysikk og motorikk, om fag og aktiviteter som han liker, om følelsesmessige sider hos gutten, om hans flyttinger og hans erfaringer, om

skolemat, påkledning og renslighet, om hva mor strever med, og til slutt sier skolen noe om hva slags tiltak det er behov for. Bekymringsmeldingen har i stor grad et individfokus. Dessuten er det først og fremst det problematiske eller bekymringsfulle som løftes frem. Det samme kan man si om bekymringsmeldingen som omhandler Oskar. Den er også både individfokuseret og i hovedsak problemfokuseret. Vi får opplysninger om Oskars væremåte, og *utvikling*, og om foreldrenes oppfølging av gutten. Dessuten inneholder meldingen en bestilling til barnevernet om hjelp til hjemmet, noe som kan tyde på at skolen oppfatter at årsaken til atferden gutten viser på skolen, kan ligge i hjemmet. Meldingen består først og fremst av skolens vurderinger av Oskar, og begreper som brukes kan tolkes i flere retninger. Lærerne sier for eksempel ikke noe om hva de bekymrer seg for når det gjelder Oskars *utvikling*. Begrepet "utvikling" kan ha et bredt meningspotensiale. For at det skal bli meningsfullt, må det kobles til noe mer konkret. I denne sammenheng kobles begrepet til en gutt i en skolekontekst. Men uten ytterligere redegjørelser vil det være vanskelig å finne en fornuftig mening med ordbruken. Når man retter fokuset mot barns utvikling, vil man gjerne være opptatt av at barn skal følge en bestemt utvikling med hensyn til fysisk vekst, emosjonell utvikling, språk og tenkning. Her har mange forfattere bidratt med kunnskap og ideer. Nyere utviklingspsykologiske teorier tiltror barn blant annet mer kompetanse når det gjelder kognisjon og samspill med andre, enn eldre utviklingspsykologiske teorier (Sommer 2004). Forventningene til barnet vil langt på vei avhenge av hvilke kunnskaper og ideer man trekker veksler på.

Hvordan kan vi forstå innholdet i bekymringsmeldingen som omhandler Tormod? Når termene "*han har*", "*er involvert i*", "*tilfører mye*", "*søker mye*" benyttes, er dette konstateringer, blant annet av at gutten har problemer med å knytte positiv kontakt med medelever, at han er involvert i stadige konflikter, tilfører mye uro i klassen, at han søker mye oppmerksomhet, og at han har stort behov for voksenkontakt. Man kan få et inntrykk av at det er slik gutten er, ikke at det kan være situasjonsavhengig. Når termene "*synes å ha*" og "*han virker*" brukes i teksten, henspiller dette på hva lærerne tror og vurderer. Dette er en mildere uttrykksform, som gir rom for å tenke andre tanker. Utsagnene "*problemer med å knytte positiv kontakt med sine medelever*", og ... *det er stadig konflikter rundt gutten, og ... har fått stemplet "slem" av flere barn*, henspiller på guttens relasjon til andre. Underforstått i disse utsagnene ligger en forestilling om at det er viktig for barn å opptre på en måte som gjør at de kan knytte positive kontakter med andre. Opptreden som bidrar til å skape konflikter, eller som blir uforståelig for omgivelsene, kan lett føre til avvísning. Man kan få problemer med å

få venner, og vil lett kunne bli ensom. Dette anses gjerne som lite heldig for en positiv utvikling, både følelsesmessig, kompetansemessig og sosialt. Utsagnene ... *involvert i stadige konflikter med en til dels svært aggressiv atferd både fysisk og verbalt, ... blir fort sint, slår og sparker, ... høylytt snakk og impulsiv avbryting, og ... vandring i arealet*, henspiller på hva gutten gjør. Lærernes observasjoner vil være tuftet på forestillinger om hva som er normal og hva som er avvikende atferd. De vil ha en taus standard som de vurderer ut fra, en standard som det gjerne er interpersonlig enighet om på skolen. En slik standard synliggjøres ikke direkte i noen av bekymringsmeldingene. Når man snakker om atferd, blir det viktig å knytte atferden opp mot en konkret kontekst, fordi det gjelder ulike koder for oppførsel i ulike kontekster. Det gir ingen mening å snakke om et atferdsproblem uten at man knytter atferden til en kontekst. I dette tilfelle er det skolen som er konteksten for atferden og lærernes observasjoner. Skolen som institusjon forutsetter en viss ro og struktur, og at barna innordner seg visse regler, som er bestemt av skolens institusjonelle struktur, ledelse og lærere. Atferden som beskrives i bekymringsmeldingen som omhandler Tormod, er et brudd med skolens forventinger til eleven. Guttens atferd passer dårlig i en skolesituasjon hvor den grunnleggende ideologien er samarbeid med andre elever og lærere, i undervisningssammenheng, eller i lek i friminuttene. Atferden kan skape ubehag, og kan føre til at andre tar avstand fra gutten. Lærerne vil tvinges til å bruke tid og energi på å hjelpe gutten til selvkontroll, eller gi veiledning slik at gutten kan utvikle mer hensiktsmessige atferdsformer. Den underforståtte meningen i utsagnene over, handler om at atferden skaper vansker både i forhold til læring, samarbeid med andre, og i forhold til å få venner. Atferd som oppfattes som negativ i en bestemt kontekst, i dette tilfelle skolen, vil gi negative ringvirkninger for gutten selv og for andre. Atferd i seg selv kan imidlertid forstås forskjellig avhengig av hvilket perspektiv man tar utgangspunkt i. Man vil fokusere på ulike forhold avhengig av om man legger et moralsk perspektiv til grunn, et juridisk perspektiv, et medisinsk perspektiv, eller et psykologisk perspektiv til grunn. De ulike perspektivene vil gi forskjellig forståelse og peke mot ulik praksis, dersom man vil jobbe for endring av atferd, som skaper problemer for barnet selv eller andre. Et moralsk perspektiv vil sette fokus på hva som er rett og gal atferd i ulike sammenhenger, et juridisk perspektiv vil i tillegg sette fokus på rettigheter, et medisinsk perspektiv vil muligens fokusere på biologiske forhold, og kanskje vurdere medisiner, og et psykologisk perspektiv vil fokusere på menneskelig samspill eller følelser, og legge strategier for endringsarbeid ut fra dette. Atferd kan beskrives både i positive og negative termer. Det er i hovedsak guttenes problematiske atferd som beskrives i bekymringsmeldingene, selv om Tormod også beskrives som *aktiv og kvikk*, og Oskar

beskrives som *koselig og sjarmerende* (vurderinger som er positivt ladet). Når guttene i dette tilfelle bryter med skolens regler og konvensjoner, gjøres de til et problem. Jeg leser likevel en dobbelhet i begge bekymringsmeldingene. Det er ikke bare ”vanskelige barn” som beskrives i bekymringsmeldingene, men det dreier seg også om ”barn som har det vanskelig”. Utsagnet *tilfører mye uro i klassen, med høylydt snakk og impulsiv avbryting* peker mot at Tormod mangler selvkontroll. Lærerne er her opptatt av guttens selvforvaltning. For å skape et best mulig utgangspunkt for samarbeid og en god læresituasjon i en skolekontekst med mange mennesker, forutsettes det at man tar hensyn til hverandre, og at det er en viss ro og struktur. Underforstått ligger en forventning til eleven om en viss selvkontroll eller selvdisciplin. Dårlig impuls kontroll kan føre til en rekke problematiske situasjoner i en skolehverdag. Utsagnet *han synes å ha lite empati med andre elever*, henspiller på Tormods evne til innlevelse i andres tanker og følelser. Underforstått ligger det en forventning om at det å kunne leve seg inn i andre mennesker, er av betydning for å kunne omgås og ta hensyn til andre på en rimelig måte. Greier man ikke dette, vil man lett kunne overkjøre andre. Utsagnene *han virker utrygg og usikker, ... han bærer på en sorg, og ... han savner sine tidligere venner*, henspiller på Tormods følelsesliv. Skolen er oppmerksom på guttens følelsesliv. Det som ligger underforstått i denne uttalelsen, er at det ikke er bra for barn at utrygghet, sinne og sorg blir dominerende i deres tilværelse. Utviklingspsykologien har bidratt med forestillinger/ideer om at positive følelser bør dominere tilværelsen dersom barnet skal utvikle seg normalt. Dersom negative følelser får lov å dominere i et barns liv, er det fare for skjevutvikling, som vil kunne få negative konsekvenser for senere barndom og det voksne liv. Denne ideen skaper forventinger om at barn i hovedsak bør være glade, sorgløse og trygge, ettersom disse temaene antas å gi et bedre utgangspunkt for en positiv utvikling. Følelser kan romme tema som tristhet, utrygghet, sinne og sorg, men også motsatsen, nemlig glede, trygghet, osv. Følelser kan oppleves både vonde og gode. I bekymringsmeldingen som omhandler Tormod, pekes det på de vonde følelsene, mens eventuelle gode følelser ikke løftes frem. Utsagnene *han søker mye oppmerksomhet, ... han har stort behov for voksenkontakt, ... har flyttet mange ganger i løpet av de siste årene og ... han bærer preg av en rotløs tilværelse*, henspiller på en forståelse av Tormod sitt behov for å bli sett, og å høre hjemme et sted. Temaene er relevante om man er opptatt av tilknytning. Tilknytningspsykologien har bidratt med ideer om at opplevelsen av positiv tilknytning til andre, er viktig for et barns utvikling. For at positiv tilknytning skal komme i stand, er det visse forutsetninger som må være til stede, som for eksempel stabilitet, kontinuitet (disse begrepene problematiseres av V. Bunkholdt i Follesø 2006), en følelse av trygghet og en følelse av å være elsket. Underforstått

i dette ligger at det for eksempel er lite heldig for barn å flytte ofte. Hyppige flyttinger kan bidra til lite stabilitet. Både en persons atferd, selvforvaltning, innlevelsessevne, følelser og tilknytningserfaringer kan sies å ha betydning i forbindelse med å etablere positive relasjoner. Når Tormod også beskrives *som fysisk sterk, med god motorikk*, viser lærerne at de er oppmerksom på guttens fysikk/kroppslige styrke. Underforstått i dette utsagnet er at det er positivt med en fysisk sterk kropp og god motorikk. Utsagnet, *han synes å ha lite erfaring i å gjøre aktiviteter sammen med voksne*, henspiller på Tormods erfaringer. Når bekymringsmeldingen har opplysninger om at Tormod er *sent ute om kveldene, og at foreldrene synes det er vanskelig med oppdragerrolle og disiplinering, grensesetting og oppfølging*, ligger det i dette en antydning om at foreldrene ikke makter sine oppgaver som foreldre. Bekymringen for *om foreldrene er i stand til å bistå gutten i forhold til grensesetting og omsorg*, er også tema i meldingen som omhandler Oskar. Oskars skole er klarere i sine bestillinger til barnvernet, når de ber barnevernet hjelpe hjemmet med avlastning og veiledning. Ansvar for guttens ve og vel skyves langt på vei over på foreldrene. Skolene synes å ha en klar forventning om at foreldre tar ansvar for sine barn, at de sørger for rammer og struktur, og at de følger opp barna sine. Bekymringsmeldingen som omhandler Oskar, kan imidlertid tolkes på minst to måter. Den kan tolkes som at bekymringen for guttens utvikling har sammenheng med foreldrenes oppfølging av gutten, ettersom skolen etterspør veiledning til foreldrene. Den kan også tolkes dit hen at gutten har en eller annen funksjonshemming (*svært krevende*), som gjør at han har problemer med å kontrollere sin atferd, og at dette krever en oppfølging av gutten som går ut over det som er normalt. Underforstått i bekymringsmeldingen ligger det en forventning om at det er barnevernet sin oppgave å se nærmere på foreldrenes omsorg og grensesetting i forhold til gutten. Denne tilføyelsen gjør at man kan falle ned på den første tolkningen. I den muntlige utdypingen av meldingen mellom skolen og barnevernet, ble det opplyst om at gutten er til utredning hos Psykisk helsevern for barn og unge. Dette kan styrke den siste tolkningen. Bekymringsmeldingen inneholder ingen forespørsel om direkte hjelp til gutten, og skolen ber ikke om hjelp til å takle, eller tilrettelegge i forhold til gutten i skolehverdagen. Begrepene ”omsorg” og ”grensesetting” er diffuse. Hver for seg rommer de mange ulike tema. Begge begrepene har relevans innenfor en omsorgs- og oppdragelsesdiskurs. Det gir imidlertid ingen mening å snakke om omsorg og grensesetting, uten at disse begrepene knyttes til andre konkrete tema i barnets hverdagsliv, og til en konkret kontekst. Hvis for eksempel foreldrene skal gis veiledning som skal føre til at barnet får hjelp med sin utvikling, må de vite mer presist hvilke områder de skal jobbe med, og hvilke mål de skal jobbe mot. Det blir også et spørsmål om foreldrene skal gi praktisk

hjelp, skape struktur i hverdagen, gi kjærlighet, gi veiledning, gi leksehjelp, eller annet. Lista kan gjøres lang. Hvilke grenser foreldrene skal sette i forhold til guttene, kommer også an på hvilket tema man er opptatt av. Det kan se ut som skolen har en forventning om at barnevernet skal hjelpe foreldrene med å ”normalisere” guttene, slik at de blir mindre krevende i skolehverdagen.

Når skolene sender disse bekymringsmeldingene til barnevernet, kan det for det første bero på at lærere har meldeplikt til barnevernet, når de bekymrer seg for et barns ve og vel. Lærere er omfattet av § 6-4 (2. ledd) i Lov om Barneverntjenester 1992, som omhandler meldeplikt for offentlig tilsatte. Bestemmelsen er innbakt i Lov om grunnskolen og den videregående opplæring 1998 (Opplæringsloven) § 15-3. Selv om de har en lovpålagt meldeplikt til barnevernet, kan skolen også oppleve at de selv kommer til kort i forhold til disse guttene, og de kan ønske bistand for å hjelpe dem. At dette ser ut til å være en av grunnene når det gjelder Tormod, kommer tydeligere frem i den muntlige utdypingen av bekymringsmeldingen, i møte mellom skolen og barnevernet. Skolen sier at de trenger bistand for å hjelpe gutten med *den sosiale biten; aggresjonsutbruddene, den dårlige impuls kontrollen i forhold til andre barn, hans voldelige atferd og hans verbale forulemping av andre. Han er veldig stressa i kroppen, og det er en gutt som har lett for å vandre dersom rammene blir løse, men han kan også sitte stille lenge.* Tiltak som skolen har prøvd, har ført til at gutten har blitt roligere, han kommer sjeldnere i konflikt med andre, *han har begynt å beherske seg.* Skolen kan ha en forhåpning om at barnevernet kan bidra med hjelp, som gjør at gutten kan begynne å fungere ”normalt” i skolen. Når det gjelder skolen til Oskar, formidler de ikke noe om at de trenger bistand fra barnevernet for å hjelpe gutten, verken i den skriftlige meldingen, eller i den muntlige utdypingen av meldingen til barnevernet. Når meldingene først og fremst har fokus på det som oppleves som problematisk, kan dette tenkes å være en bestemt strategi for å ”selge inn” guttene til barnevernet. Man kunne også tenke seg at skolen ønsker å kvitte seg med problemene som guttene representerer for skolen og de andre elevene. Denne forklaringen virker imidlertid lite sannsynlig, når det gjelder Tormod, om man tar i betraktning skolens muntlige utdyping av bekymringsmeldingen. Uttalelsene vitner heller om et oppriktig ønske om å hjelpe gutten. Selv om Tormod har problemer med sin sosiale atferd i skolen, er det en gutt som er *motorisk veldig flink, og ... han er ikke faglig svak. (...) Det går mer på sorgen han har i seg.* Skolen mener at *gutten trenger hjelp til struktur, og at han har behov for å være sammen med en tydelig voksen.* I den muntlige utdypingen sier læreren at *han er ikke alene, han har begynt å få seg venner,* noe som kan tyde på at skolens tiltak har hatt en

virkning. Skolen mener at årsaken til guttens tristhet bunner i savn som gutten har. *Det handler om trygghet, og det er en gutt som vil bli sett.* Skolen forteller i den muntlige utdypingen av meldingen, at de forsøker å lage struktur rundt gutten, de er tydelige på grenser, de har samtaler med han om hvordan man oppfører seg i ulike sammenhenger, og han har fått en skjermet arbeidsplass på skolen.

Når det gjelder disse bekymringsmeldingene, er det skolene/lærerne som synes å kontrollere temaene som settes på dagsorden. Guttenes egne fortellinger mangler. Vi vet ikke hvilke historier de ville ha fortalt, hvordan de ville ha beskrevet sine erfaringer, eller begrunnet sin atferd. Vi vet ikke om temaer som mobbing, bekymringer, nederlagserfaringer i skolen, eller andre tema kan være aktuelle elementer i disse guttenes skolehverdag. Det er lærernes/skolenes perspektiver som fremsettes overfor barnevernet, og bekymringsmeldingene kan forstås som elementer i deres *diskursive praksiser* i slike sammenhenger. Vi har sett at individfokuset er dominerende i begge bekymringsmeldingene, selv om de til en viss grad berører relasjonsaspektet når det gjelder venner og foreldre, i bekymringsmeldingen som omhandler Tormod. Bekymringsmeldingene forteller ikke bare noe om guttene, men de forteller kanskje like mye om skolen. Fokuset og begrepene som skolen bruker i omtalen av guttene, sier noe om hvilke diskurser skolene er innleiret i, eller hvilken kunnskap de trekker veksler på. Flere av temaene og begrepene kan relateres til psykologien, og dette forteller noe om psykologiens utbredelse i folks dagligliv. Vi trekker veksler på psykologisk kunnskap i vår omgang blant annet med barn. Skolens diskursive praksis i denne sammenheng bidrar til å gjøre guttene til outsiders, eller til et problem. Tema som skolens struktur, undervisningspraksis, mobbing og lignende, tas ikke opp i bekymringsmeldingene. Grunnen til at det ikke er en annen vektlegging i beskrivelsene, eller omtalene av guttene i bekymringsmeldingene fra skolene, behøver ikke bare å ha sammenheng med skolens diskursive formasjoner. Det kan også ha sammenheng med skolens forestilling om hva som er barnevernets oppgaver, og hva de trenger av informasjon for å bistå.

6.4.2 Helsestasjonen melder bekymring for Heidi, Harald og Hans

Helsestasjonen er en institusjon som har andre oppgaver enn skolen. De vil dessuten ha mer sporadisk kontakt med barn, sammenlignet med skolen. Helsesøsters observasjoner er basert på sporadiske, korte møter med barn og foreldre gjennom flere år. Som følge av sitt kjennskap

til Heidi (3 år), Harald (5 år), Hans (9 år) og foreldrene, besluttet helsesøster å sende bekymringsmelding til barnevernet.

I meldingen sies det at familien *har dårlig økonomi og de har liten omgangskrets. (...)* To av barna *har utviklet seg normalt, men har vært preget av lite kontakt med andre voksne, (...)* *det har vært vanskelig å få kontakt med dem/høre dem snakke, mellom 2-4 år* (når helsesøster har møtt familien). Et av barna *har vært mye seinere*. Ved 4-årskontrollen beskrives dette barnet som *forsinket både språklig, sosialt og motorisk*. Dette barnet er blitt henvist videre (til pedagogisk psykologisk tjeneste og Habiliteringstjenesten) for utredning. (...) *Det har vært et problem over flere år, at barna kan komme til barnehage og skole til dels luktende slik at andre barn har tatt avstand fra dem*. Det beskrives også at barna ikke alltid er *kledd helt etter vær/temperatur*. Videre sies det at barna har *behov for ekstra stimulering, de (...)* *har behov for å få en del andre opplevelser enn foreldrene klarer å gi dem*. Den eldste er ofte *så sint, (...)* og *han gjør en del "spill"*. Helsesøster beskriver en konkret episode for å eksemplifisere hva som menes med "spill". Helsesøster sier at foreldrene er *glade i barna sine og gjør sitt beste for dem, men ...(...)* *Mor er mye alene med barna, hun har behov for veiledning*. Helsesøster skriver at foreldrene har formidlet at de har det bra og at de ikke trenger hjelp. I bekymringsmeldingen ber helsesøster om at barnevernet vurderer muligheten for *å gå inn med veiledning til foreldrene og eventuelt tiltak rettet mot barna*.

I denne bekymringsmeldingen som omhandler tre barn, gir helsesøster opplysninger om familiens sosioøkonomiske forhold, om barnas utvikling og utviklingsforsinkelser, om barnas kontaktforhold til *andre voksne*, om barnas tale, om renslighet og påkledning, om hvilke behov barna har, om følelsesmessige forhold og atferd hos ett av barna, om foreldrenes følelser overfor sine barn, og om hvem som har mest ansvar for barna i det daglige. Dessuten foreslår helsesøster tiltak som bør settes inn overfor foreldrene. Helsesøster berører flere ulike tema. Barna omtales i hovedsak som gruppe, selv om hun gir spesifikk informasjon om to av barna. Det tredje barnet forblir "usynlig". Det er ikke mulig å se for seg konkrete barn, ut fra opplysningene som gis i bekymringsmeldingen. Dette kan handle om at helsesøster vanligvis bare har sporadisk kontakt med familier, og får liten anledning til å bli kjent med barna. Helsesøsters ytringer om familiens livsbetingelser, om barna, og om foreldrenes omsorg, er først og fremst påpekninger av det som oppfattes som bekymringsfullt eller problematisk. I så

henseende er helsesøsters bekymringsmelding nokså lik skolenes bekymringsmeldinger. Dessuten bruker også helsesøster, i likhet med Oskars skole, begrepet *utvikling* når hun snakker om barna. Hun er bekymret for barnas utvikling (*barna har utviklet seg normal*, et av *barna har vært mye seinere, forsinket både språklig, sosialt og motorisk*). Helsesøster er imidlertid mer presis enn Oskars skole, når hun bruker begrepet. Hun presiserer på hvilke utviklingsområder barnet har forsinkelser. Når hun bruker begrepene *normal*, *seinere* og *forsinket*, sier dette noe om at hun vurderer barna ut fra en slags standard. Hva denne standarden er, sies det imidlertid ikke noe om. Det tas for gitt at det er en form for enighet om hva som er normalt og unormalt når det gjelder barns utviklingsmessige forhold på ulike områder. Både de utviklingspsykologiske teoriene og medisinsk forskning har lagt føringer og forventninger til barns vekst og utvikling. Det kan være slik kunnskap som ligger til grunn for helsesøsters bekymring i dette tilfelle. Helsesøster er også oppmerksom på familiens økonomi og deres sosiale nettverk. Når hun bringer inn tema som fattigdom og sosialt nettverk, kan dette ha sammenheng med at hun antar at dette er tema som har betydning for barns og foreldres dagligliv, eller barnas vekst og utvikling. Underforstått i helsesøsters uttalelser om økonomi kan det ligge en ide om at dårlig økonomi kan være medvirkende til at barn ikke får den oppfølgingen de har krav på. Når helsesøster påpeker at familien har lite sosialt nettverk, kan det ligge en antagelse om at familien har for liten omgang og støtte fra andre. Nettverk kan fungere som støtte og trygghet dersom man har behov for hjelp. Dessuten kan det ligge en antagelse om at omgang med andre mennesker fungerer utviklende, og vil bidra til opplevelse og kompetanse.

Gjennom utsagnet *barna kan komme til barnehage og skole til dels luktende*, setter helsesøster temaet renslighet på dagsorden. Hun er oppmerksom på at renslighet kan være av betydning i omsorgen og opplæringen av barn. Ved å bemerke *at andre barn har tatt avstand fra dem*, viser hun hvilke sosiale konsekvenser manglende renslighet kan få for barna. Gjennom å påpeke at barna ikke alltid er *kledd helt etter vær/temperatur*, at de har *behov for ekstra stimulering*, og *behov for å få en del andre opplevelser enn foreldrene klarer å gi dem*, sier hun noe om foreldrenes omsorg for barna, og at foreldrene ikke lever opp til samfunnets forventninger til dem. Det er mangler i omsorgen hun peker på. Gjennom utsagnet om at *foreldrene er glade i barna sine og gjør sitt beste for dem, men ...*, sier hun noe om at foreldrene føler kjærlighet eller har varme følelser for sine barn. Setningen fortsetter imidlertid med et *...men...*, og dette kan indikere at hun mener at varme følelser og kjærlighet ikke er tilstrekkelig i omsorg for barn. Omsorg for barn krever mer av foreldrene, blant annet

at de kan sørge for at påkledning avpasses etter vær og temperatur, og at stimulering og opplevelser er av betydning for barns utvikling. Når helsesøster trekker frem opplysningen om at den eldste *er ofte så sint*, kan dette tolkes dit hen at hun mener det er urovekkende at barnet er så ofte sint. Uttalelsen *han gjør en del "spill"*, peker mot barnets atferd. Underforstått at gutten gjør en del ting han ikke bør gjøre, fordi det medfører ubehag eller risiko for noen. Helsesøster peker her både på barnets følelser og atferd. Gjennom uttalelsen *mor er mye alene med barna, hun har behov for veiledning*, ligger det en antagelse eller forventning om at veiledning kan hjelpe til å bedre barnas situasjon.

Helsesøster gir ingen opplysninger om at hun har snakket med barna i denne saken, om deres egne erfaringer, tanker og opplevelser. Dette kan både skyldes at hun ikke har kommet i posisjon for å få til en dialog med barna, eller at dette ikke har vært et aktuelt tema. Barnas egne fortellinger mangler med andre ord også i denne bekymringsmeldingen. Det er helsesøster som har den tematiske kontrollen når det gjelder innholdet i denne bekymringsmeldingen, og hennes uttalelser/ytringer kan ses som elementer i hennes diskursive praksis. Helsesøsters oppgave er å overvåke barns helse og utvikling. Når hun bekymrer seg for deres utvikling, har også hun meldeplikt til barnevernet. Helsestasjonens aktivitet reguleres av kommunehelse(tjeneste)loven. I tillegg til at helsesøstrene omfattes av den alminnelige meldeplikten i Lov om barneverntjenester, er deres opplysningsplikt til barnevernet hjemlet i Lov om helsepersonell 1999, kapittel 6, § 33. Utsagnene som helsesøster bruker i bekymringsmeldingen, gir en pekepinn på hennes rolle og oppgaver. Selv om helsesøster har andre oppgaver enn skolene, er det mange likhetstrekk mellom helsesøsters og skolenes bekymringsmeldinger. Fokuset er i stor grad rettet mot barna og foreldrene, og det er problematiske forhold som påpekes både i skolenes og helsestasjonens bekymringsmeldinger. Både lærerne og helsesøster bruker noen av de samme begrepene (for eksempel begrepene *utvikling og veiledning*) når de snakker om barna og foreldrenes behov. Dette forteller noe om hvilke kunnskaper de trekker veksler på, blant annet når de observerer barn, eller tenker tiltak. Språket som helsesøster bruker forteller noe om at hun er innleiret i noen av de samme diskursene som skolene. Et av poengene til Foucault (2005) er at diskurser gjerne eksisterer på tvers av institusjoner. Når helsesøster går lengre enn skolene ved å påpeke familiens sosioøkonomiske forhold og renslighet, kan dette handle om diskurser som er mer særegne for helsesøstertjenesten.

6.4.3 Barnehagen melder bekymring for Ole

Barnehagen har en annen rolle overfor barn, enn det både skolen og helsestasjonen har. Barnehagepersonalet har i likhet med lærere på skolen mer utstrakt samvær med barna på hverdagene, dersom barnet har full plass i barnehagen. De vil derfor ha mulighet til å bli ganske godt kjent med ungene. Ole skal normalt begynne på skolen om et år, men barnehagen tror det er fornuftig med utsatt skolestart, fordi han henger mye etter de andre barna på sin egen alder. Det er imidlertid flere ting barnehagen har bekymret seg over, når det gjelder Ole, og de beslutter å sende bekymringsmelding til barnevernet.

I bekymringsmeldingen sier barnehagen at gutten *fungerer i dag på ca. 2-årsstadiet. Han kommuniserer minimalt. (...) Han har behov for spesialpedagogiske tiltak.* Barnehagen sier at gutten har *mye fravær fra barnehagen. Dette er synd, når guttens beste er å være så mye i barnehagen som mulig. (...). Fraværet gjør at vi ikke greier å følge opp arbeidet/opplegget rundt gutten, så godt som vi har blitt enig om. (...)* *Ansatte i barnehagen har ved flere anledninger reagert på vond lukt fra klærne til gutten. Ofte er klærne skitne når han kommer i barnehagen om morgenen.* Bekymringsmeldingen inneholder også opplysninger om at foreldrene har problemer med å hente gutten de dagene han er i barnehagen, og at han hentes av en eldre søster som går på barneskolen. Barnehagen mener at dette ansvaret er for stort for søsteren. Barnehagen og de andre hjelpeinstansene som er inne i bildet, *er enige om at det beste for gutten en å utsette skolestarten med ett år.* I bekymringsmeldingen kommer det frem at foreldrene er uenig med barnehagen og andre hjelpeinstanser om utsatt skolestart. Foreldrene mener at gutten bør begynne på skolen sammen med sine jevnaldrende. Barnehagens opplevelse er at *foreldrene ikke oppfatter at gutten har de utfordringene han i virkeligheten har.*

I bekymringsmeldingen gir barnehagen informasjon om guttens utviklingsstadium, hans kommunikasjon, hans fravær fra barnehagen, om renslighet, og hans behov for tiltak. Barnehagen gir også informasjon om manglende oppfølging fra foreldrenes side, og om uenigheter mellom barnehagen og foreldrene når det gjelder guttens skolestart og guttens utfordringer. De gir også opplysninger om at de selv ikke får fulgt opp gutten slik de ønsker. Bekymringsmeldingen fra barnehagen inneholder få opplysninger om barnet. Det er ikke mulig å se for seg et konkret barn, ut fra de opplysningene som gis. I likhet med de foregående bekymringsmeldingene rettes fokuset mot barnet og foreldrene. Barnehagen har også fokus på

guttens behov, og på det som oppleves som bekymringsfullt eller problematisk. Utsagnene er i hovedsak negativt ladede. I likhet med skolen og helsesøster bruker også barnehagen begrepet *utvikling* når de omtaler barnet. Barnehagepersonalet mener han fungerer på et lavere nivå utviklingsmessig, enn forventet ut fra hans alder (*fungerer i dag på ca. 2-årsstadiet*). I barnehagen er det vanligvis flere barn, og barnehagepersonalet har mulighet til å sammenligne barn på samme alderstrinn. Når de sier han fungerer på 2-årsstadiet, kan dette skyldes sammenligninger med de andre barna i barnehagen, eller det kan ha sammenheng med noen bestemte forventninger til barn på ulike alderstrinn. Flere utviklingspsykologiske teorier gir prediksjoner om hva man kan forvente av barn på ulike alderstrinn, og ut fra dette kan man vurdere normalitet og avvik ved ulike alderstrinn hos barn. Det eksisterer imidlertid ikke nødvendigvis enighet blant utviklingspsykologer, om hva man kan forvente av barn på ulike alderstrinn (Sommer 2004). Når barnehagen mener at gutten har behov for spesialpedagogiske tiltak, sier de noe om at gutten avviker fra normalen, og at han har behov for hjelp utover vanlig omsorg og opplæring. Når det gjelder utsagnene *reagert på vond lukt fra klærne til gutten, og ofte er klærne skitne når han kommer i barnehagen om morgenen*, og opplysningen om at foreldrene har problemer med å bringe og hente gutten i barnehagen, forteller dette noe om barnehagens forventninger til foreldrene. Underforstått ligger det en forventning om at det er foreldres ansvar å sørge for hygiene og rene klær til sine barn, samt å bringe og hente barnet i barnehagen. Foreldrene synes ikke å leve opp til barnehagens forventninger om omsorg og oppfølging av gutten. Bekymringsmeldingen inneholder en antydning om at foreldrene ikke ivaretar gutten på en forsvarlig måte, og det antydes at foreldrene ikke skjønner ”barnets beste” (*foreldrene ikke oppfatter at gutten har de utfordringene han i virkeligheten har*). Underforstått her er at barnehagen vet bedre enn foreldrene hva som er ”guttens beste”.

Barnehagen har også opplysningsplikt til barnevernet, når de bekymrer seg for barn.

Barnehagens opplysningsplikt er hjemlet i Lov om barnehager 2005, § 22.

Bekymringsmeldingen kan forstås som et element i barnehagepersonalets diskursive praksis i slike sammenhenger. Det er imidlertid ikke gitt at alle barnehager ville formulere seg på samme måte. Det er i hovedsak barnehagen som kontrollerer temaene også i denne bekymringsmeldingen. Foreldrenes uenighet med barnehagen er inkludert, men barnets stemme er fraværende.

6.4.4 Skolen, barnehagen og helsestasjonen fokuserer på barnas utvikling, problematiske atferd og behov

Det er komplekse virkeligheter meldingsinstansene forsøker å si noe om i bekymringsmeldingene foran. Bekymringsmeldingene gir imidlertid et fragmentert og begrenset bilde av virkelighetene. Hovedtendensen i alle meldingene foran er at det først og fremst er bekymringsfulle, eller problematiske forhold som påpekes. En annen hovedtendens i meldingene foran, er at blikket rettes mot barna, og delvis mot foreldrene. Barna fremstår likevel ikke som individer med sammensatte personligheter, i meldingene. Det er vanskelig å se for seg konkrete barn, ut fra de opplysningene som gis om dem. Tormod er den som trer tydeligst frem. En tredje tendens er at institusjonene retter blikket mot barnas utvikling, og bedømmer normalitet og avvikt ut fra bestemte forventninger til barn på ulike alderstrinn. En fjerde tendens er at barna primært omtales i negativt ladede termer. Det er lite fokus på ressurser og kompetanser. En femte tendens er at barnas egne fortellinger mangler i bekymringsmeldingene. Meldingsinstitusjonene har den tematiske kontrollen over innholdet i meldingene, og barna konstrueres som outsiders. I bekymringsmeldingene fra skolene må man anta at det er skolehverdagen som har vært konteksten for skolens observasjoner av guttene, selv om dette ikke sies. Tormod klassifiseres med utgangspunkt i temaer som relasjoner til andre, atferd, selvforvaltning, innlevelsesevne, følelsesliv, tilknytningsforhold, fysikk og motorikk, og erfaringer. Individfokuset er tydelig, og utsagnene er i hovedsak negativt ladet. Hvorfor får vi ikke høre noe om læringsmiljøet, om struktur og læringsmetoder i skolen? Slike forhold kan ha betydning for barns trivsel og atferd. Dersom Tormods fortelling var inkludert i bekymringsmeldingen, ville han kanskje ha gitt en annen versjon av seg selv, eller av den virkeligheten som beskrives i hans tilfelle. Skolen til Oskar er opptatt av utvikling og væremåte. Det presiseres ikke hvilken utvikling, eller hvilket utviklingsområde skolen tenker på. Skolen har mulighet for å observere både faglig utvikling, språkutvikling, og sosial utvikling i en skolehverdag. Det opplyses ikke direkte i meldingene, hvilken kontekst barna er blitt observert i, med unntak av eksempler fra klasseromssituasjonen, i meldingen som omhandler Tormod. Meldingenes fremstilling av barna kan gi et inntrykk av at det er slik de er, uavhengig av kontekst. Hvordan barna opptrer på andre arenaer, hvor strukturene og forventningene er annerledes, vet vi ikke noe om. Helsestasjonen og barnehagen oppgir heller ikke konteksten for sine observasjoner. Vi må ta for gitt at det er barnehagen som har vært konteksten for barnehagens observasjoner, mens helsesøsters observasjoner kan ha foregått både på kontoret og på hjemmebesøk. En annen tendens i meldingene er at foreldrene langt på vei får ansvaret for barnas vansker.

Institusjonene peker også på barnas behov. Tormod har *stort behov for voksenkontakt*, og det er *behov for styrking også i hjemmet*. Når det gjelder Oskar er skolen *bekymret for om foreldrene er i stand til å bistå gutten i forhold til grensesetting og omsorg*. Underforstått her er at guttene har behov for tydelige foreldre som ser og følger opp guttene. Når det gjelder Heidi, Harald og Hans sier helsesøster at de har behov for *ekstra stimulering og for en del andre opplevelser enn det foreldrene kan gi dem*. Barnehagen sier at Ole har behov for *spesialpedagogiske tiltak*, og for *utsatt skolestart*. *Utsatt skolestart* er det mest konkrete behovet som uttrykkes av meldingsinstansene. Spesialpedagogiske tiltak er det vanligvis skolen som har ansvar for, og ikke barnevernet. Når barnevernsarbeideren mottar disse bekymringsmeldingene, vil hun ha en jobb å gjøre for å finne ut av de mange antydningene og uklarhetene i meldingene. Dessuten vil hun utfordres på å skape en mer balansert fortelling om barna.

6.5 Bekymringsmeldinger med hovedfokus på foreldrenes helse og atferd

De tre neste bekymringsmeldingene jeg skal presentere hadde kommet til barnevernet, fra henholdsvis barnevernsvakta, politiet og psykisk helsevern for voksne. Meldingene var sendt fra offentlige institusjoner som har andre typer oppgaver enn skole, barnehage og helsestasjon. Psykisk helsevern for voksne, politiet, eller barnevernsvakta har ingen naturlig kontaktflate mot barn i det daglige, på samme måte som skolen og barnehagen.

Bekymringsmeldingene var knyttet til foreldres psykiske helse, foreldres voldsbruk, og mistanke om seksuelle overgrep mot barn. Barnevernet mottok den ene av meldingene via telefon, den andre hadde fylt ut et meldeskjema for offentlige meldere, og i tillegg lagt ved beskrivelser av hendelser. Den siste ble sendt i brev form.

6.5.1 Barnvernsvakta melder mistanke om seksuelle overgrep mot barna i en familie

Barnevernsvakta kontaktet barnevernet via telefon, og meldingen ble notert i journalen av barnevernsarbeideren. Bekymringsmeldingen gjaldt mistanke om at en far begikk seksuelle overgrep mot sine barn som var under 7 år.

En person som kjenner barna, har tatt kontakt med barnevernsvakta og fortalt at de *tror barna blir seksuelt misbrukt av sin far. Det er stor bekymring for barnas sikkerhet, som bor hos far. Det er viktig at barna sikres.*

I denne bekymringsmeldingen er det seksuelt misbruk av barn som er hovedtema. Bekymringsmeldingen inneholder ikke opplysninger som bekrefter, eller avkrefter at seksuelle overgrep har funnet sted, det er snakk om en mistanke. Informasjonen i meldingen er sparsom, og en grunn til dette kan handle om at melderer verken kjenner barna eller foreldrene.

Barnevernsarbeideren som tok imot meldingen forteller i et intervju, at hun har oppfattet at barnevernsvakta mener barna bør hentes hos far med en gang, og bringes i sikkerhet. Barnevernsarbeideren uttrykker sin tvil om det er lurt å hente ut barna uten nærmere undersøkelser. Hun sier at barna bør forberedes før en eventuell flytting. *Det er viktig å skynde seg langsomt i slike saker*, sier hun, når jeg intervjuer henne om saken. Hun sier hun har fått opplysninger om at *far er psykisk labil og truende*, og at det er *uklart hvordan han vil reagere om barnevernet kommer for å hente barna*.

Det finnes både juridiske og psykologiske definisjoner av seksuelle overgrep. De juridiske graderer seksuelle overgrep i krenkende eller uanstendig atferd og seksuell handling eller omgang. I sosialfaglig, psykologisk og sosiologisk faglitteratur om seksuelle overgrep mot barn, har man vært opptatt av ulike forhold. Det har dreid seg om å se på seksuelle overgrep som en handling, som enten barn ikke kan forstå, ikke er moden for, ikke kan gi informert samtykke til, at handlingen krenker barnets integritet, at en voksen utnytter barnets avhengighet eller egen maktposisjon til å tilfredsstille egne behov, eller at aktiviteten bryter med sosiale tabuer, og er ulovlig (Sosial- og helsedirektoratet 2003: 9). Barnevernsvaktas bekymringsmelding i dette tilfelle, kan forstås som et uttrykk for at seksuelle overgrep mot barn ikke aksepteres. At en mistanke er god nok grunn til å melde en bekymring, tyder på at barnevernsvakta er opptatt av å beskytte barna og ivareta deres rettigheter, fremfor å ivareta en eventuell overgripers rett til beskyttelse. Uttalelsen *det er viktig at barna sikres*, bekrefter at det er barna som settes i første rekke. Vi kan imidlertid lese av teksten over, at selv om både barnevernsvakta og barnevernsarbeideren er opptatt av barna, synes de å være uenig om hva som er det beste for barna i dette tilfelle. Barnevernsvakta vil hente barna hos far med en gang, mens barnevernsarbeideren vil *skynde seg langsomt*, slik at barna kan forberedes.

Barnevernsarbeideren har også fått en opplysning om at *far er psykisk labil og truende*, og at det er *uklart hvordan han vil reagere om barnevernet kommer for å hente barna*. Det er uklart hvem denne siste opplysningen har kommet fra. Uttrykket *far er*, er en konstatering, ikke en antagelse om at han kan være psykisk labil og truende. Denne opplysningen kan fungere som en understrekning og forsterkning av mistanken om mulige overgrep overfor barna.

Når barnevernsvakta har meldt denne saken kan det også handle om at barnevernsvakta er omfattet av den alminnelige meldeplikten i Lov om barneverntjenester 1992, § 6-4. Hvilke andre lover de er knyttet opp mot når det gjelder meldeplikt, avhenger av deres organisatoriske tilknytning. Det er imidlertid barnevernsvakta og barnevernsarbeideren i fellesskap som har kontrollen over det tematiske innholdet i denne bekymringsmeldingen. Ingen har snakket med barna eller foreldrene på dette tidspunktet, og derfor finnes det ingen opplysninger fra dem som kan bekrefte eller avkrefte mistanken om seksuelle overgrep. Ytringene og språkbruken i journalen i dette tilfelle, kan like gjerne være elementer i barnevernsarbeiderens språkbruk og diskursive praksis, som barnevernsvaktas språkbruk og diskursive praksis.

6.5.2 Politiet melder om vold i en familie

Politiet hadde sendt en bekymringsmelding som omhandler *familievold*, til barnevernet. Meldingen ble sendt etter et hjemmebesøk hos en familie med flere barn under sju år. Det var en nabo som hadde meldt fra til politiet om vold og kjeftbruk i familien. I bekymringsmeldingen beskriver politiet hva som møtte dem da de kom til hjemmet;

(...) foreldrene kranglet hølydt mens barna stod i samme rom. Barna virket redde. I bekymringsmeldingen sier politiet at de i løpet av hjemmebesøket snakket med begge foreldrene og et av barna, hver for seg, i separate rom. Foreldrene og barnet gav til dels ulike versjoner av hva som hadde foregått. Det hadde vært slag og trusler. Far hadde i følge mor, også kommet med trusler mot et av barna. Under samtalene hadde det kommet frem at det hadde vært lignende episoder tidligere. Etter en tidligere episode hadde mor vært nødt til å oppsøke lege, som følge av fars slag. Da politiet snakket med det ene barnet, gav han uttrykk for at han hadde vært redd, og at far også hadde kjeftet på han. Politiet hadde beordret far om å holde seg unna hjemmet en periode. Barnet hadde uttrykt at han var lykkelig for at han var dratt.

I denne bekymringsmeldingen får vi informasjon om krangel mellom foreldre, om kjeftbruk, slag og trusler, om at lignende episoder har skjedd tidligere, om behov for legebesøk i tilknytning til en slik episode, om redde barn, om hvem politiet har snakket med i familien, om at familiemedlemmenes fortellinger ikke stemmer overens, om bortvisning fra hjemmet og om et barns tanker i tilknytning til episoden. Det kommer frem i meldingen at den fysiske volden først og fremst var rettet mot mor, mens barna var vitner til volden. De har blitt eksponert både for trusler, og for foreldrenes voldelige atferd. I meldingen beskrives både fakta (*foreldrene kranglet hølydt mens barna stod i samme rom*) og politiets vurdering (*barna virket redde*). Bekymringsmeldingen inneholder både konkrete observasjoner som politiet selv har gjort, og opplysninger som foreldre og barn har kommet med i samtale. Opplysningene om at *barna virket redde*, at mor tidligere hadde vært nødt til å *oppsøke lege som følge av fars slag*, og barnets uttalelse om at han *var lykkelig for at han (far) hadde dratt*, kan fungere som en understrekning av alvoret i saken. Politiets opplysninger om barna i denne meldingen, er knyttet til den konkrete episoden som utløste meldingen, og forteller ikke noe om barna som sådan.

Med utgangspunkt i den rollen og de oppgaver politiet har, er det ikke så urimelig at vold inngår i deres språklige repertoar, og blir tema i en bekymringsmelding. Politiets bekymringsmelding kan forstås som et uttrykk for at vold i familier ikke er et privat, men et offentlig anliggende, og at vold og omsorg og oppdragelse, ikke er forenlig. Politiets bekymringsmelding er den eneste i mitt materiale, som inneholder konkrete uttalelser fra et barn. Dette kan handle om at politiet arbeider ut fra en annen logikk, enn de andre meldingsinstitusjonene. Politiet jobber med utgangspunkt i straffeprosessloven, og har som oppgave å samle bevis i saker. I slike sammenhenger er det vanlig at alle involverte i en sak skal uttale seg. Etter straffeprosessloven har politiet et eget ansvar for å underrette barnevernet når de setter i gang etterforskning i forhold til barn som har begått straffbare forhold. For øvrig omfattes politiet av den alminnelige meldeplikten i Lov om barneverntjenester § 6-4. I dette tilfelle er det imidlertid ikke barns lovbrudd, men foreldres voldelige atferd, som har utløst politiets bekymringsmelding. Man kan også tolke politiets inkludering av barnets stemme i bekymringsmeldingen, som et uttrykk for politiets anerkjennelse av barnets tanker. De ivaretar barnets rett til å komme til orde. Gjennom å referere barnet, lar de barnet slippe til med noe av det som synes å bety noe for dette barnet i

denne sammenhengen. Selv om barnet siteres i meldingen, er det politiet som i hovedsak kan sies å ha den tematiske kontrollen i bekymringsmeldingen.

6.5.3 Det psykiske helsevernet for voksne melder bekymring for barna i en familie som følge av forelders psykiske helsetilstand

Barnevernet har mottatt en bekymringsmelding fra det psykiske helsevernet for voksne.

En av foreldrene er innlagt på institusjonen på grunn av sine psykiske plager. Barna i familien er i førskolealderen. De har halv plass i *barnehagen*. Legen som skriver meldingen *har ikke møtt* den andre forelderens som tar seg av omsorgen og oppfølgingen av barna, mens den andre er innlagt. Med utgangspunkt i *observasjoner gjort på institusjonen og samtaler med pasientens lege*, er behandleren *bekymret for barna. Konflikter i familien*, gjør at barna og foreldrene ikke har den samme støtten fra sin slekt, som de har hatt tidligere. Legen *ønsker at barnevernet vurderer situasjonen og at eventuelt nødvendige hjelpetiltak tilbys*.

Denne bekymringsmeldingen inneholder ingen beskrivelser av konkrete forhold som legen bekymrer seg for. Jeg forstår meldingen som en generell bekymring for barna i familien, relatert til forelderens psykiske helsetilstand, samt konfliktene mellom familien og en del av familiens slekt. Legen gjør en kobling mellom foreldres psykiske helse og omsorg i dette tilfelle. Underforstått at psykisk lidelse kan påvirke foreldres omsorg for sine barn, og forhindre dem i å gi barna den omsorg og oppfølging de har behov for. Bekymringen har blitt meldt av en lege innen psykisk helsevern for voksne, som baserer sin bekymring på sitt kjennskap til den forelderens som går til behandling ved institusjonen. Opplysningsplikten til barnevernet for offentlige tilsatte i andrelinjetjenesten er hjemlet i Lov om helsepersonell 1999, kapittel 6, § 33. Også i dette tilfelle er det legen som har den tematiske kontrollen over innholdet i bekymringsmeldingen. Opplysningene i meldingen er få, og det overlates til barnevernsarbeideren å bli bedre kjent med barna og foreldrene.

6.5.4 Barnevernsvakta, politiet og psykisk helsevern for voksne påpeker overgrep mot barn, og konsekvenser av psykisk sykdom hos foreldre

De tre bekymringsmeldingene over påpeker ulike forhold som regnes som uheldige for barn. Selv om politiet kommer med et par opplysninger om barna i sin melding, er tendensen i de tre

bekymringsmeldingene fra barnevernsvakta, politiet og det psykiske helsevernet for voksne, at barna er usynlige i meldingene. Dette er ikke så unaturlig tatt i betraktning disse institusjonenes kontaktflate mot barn, deres rolle og oppgaver. I motsetning til skolene, helsestasjonen og barnehagen, kommer ikke politiet og det psykiske helsevernet, med forslag til tiltak rettet mot barn og foreldre. Barnevernsvakta ber barnevernet om at *barna sikres*, underforstått oppfordres barnevernet til å beskytte barna mot eventuelle nye overgrep, gjennom å skille dem fra den antatte overgriperen. Når barnevernsvakta, politiet og det psykiske helsevernet har sendt bekymringsmelding til barnevernet i disse sakene, kan dette forstås som at de ønsker å bidra til å stoppe overgrep, belastninger og uforutsigbar omsorg. De overlater imidlertid til barnevernet å bli kjent med barna og foreldrene i disse sakene, samt finne ut om de har behov for hjelp, og eventuelt hvilken hjelp de trenger.

Man kan undre seg over hvorfor det er offentlige institusjoner, og ikke foreldrene selv som har tatt kontakt med barnevernet, i de seks sakene foran. Kan det bunne i at foreldrene ikke erfarer problemene på samme måte som meldingsinstansene? I sakene som for eksempel barnehagen meldte, delte ikke foreldrene barnehagen sin bekymring. Det kan også være en mulighet for at foreldrene ikke kjenner til hvilken hjelp de kan få fra barnevernet. Dersom foreldrene har fulgt med i media, er de kanskje redd for å bli fratatt barna, om de kontakter barnevernet. Enkelte omsorgsovertagelser av barn har fått stor oppmerksomhet i media. Det kan dessuten tenkes at foreldrene ikke ønsker innsyn i familien, fordi de er redde for å tape ansikt. Når det gjelder de tre neste bekymringsmeldingene jeg skal presentere, er det imidlertid foreldrene selv som har tatt kontakt med barnevernet.

6.6 Foreldre som melder bekymring eller ber om hjelp

I mitt materiale er det tre foreldre (tre ulike familier) som har henvendt seg til barnevernet. De har tatt kontakt fordi de er bekymret for egne barn, eller opplever belastninger i hverdagen, som de mener går ut over barna. Foreldrene har andre roller og oppgaver, enn det offentlige institusjoner med et delansvar for barn, normalt har. Det forventes at foreldre tar seg av den daglige omsorgen og oppdragelsen av barna sine (jfr. Lov om barn og foreldre). Foreldrene har døgntkontinuerlig ansvar for barnet året rundt, så lenge de har foreldreansvar og daglig omsorg for barnet. Som følge av dette har foreldrene også anledning til å få et annet kjennskap til barna, enn for eksempel en skole, eller en annen institusjon som kun har et delansvar for barna. Foreldrene kan observere barna på flere ulike arenaer, samtale med dem,

og se dem i flere ulike situasjoner. De har anledning til et nærmere forhold til barna. De tre foreldrene i mitt materiale, har tatt kontakt med barnevernet på ulikt vis. En av foreldrene har sendt bekymringsmelding i brev form, en har oppsøkt barnevernet og formidlet sitt budskap muntlig, ansikt til ansikt med barnevernsarbeideren, og en har sendt en søknad.

6.6.1 Far (1) bekymrer seg for Stian og Stine

En far som ikke har det daglige ansvaret for barna sine, men som har fast samvær med dem, har sendt en bekymringsmelding til barnevernet.

Han sier i brevet at det *siste året har vært preget av mye bråk og uro hver gang barna er hos han*, og at det er barnas mor som bidrar til denne uroen. Han sier at det stadig er *konflikter ved henting og bringing*. Han opplever at mor saboterer samværene og *bruker barna kynisk i dette spillet*. Flere forsøk på *meklinger, advokat, med mer, (...)* har vært *nytteløs*. Far forteller om flere episoder hvor han opplever å ha blitt truet av mor. En episode følte han så truende, at han kontaktet politiet. Barna som var til stede ved dette tilfelle, *ble veldig redde og urolige*. Far ser at *barna har det vondt*. Far føler seg *maktesløs*. Far opplever mor som *ustabil*.

Denne bekymringsmeldingen inneholder opplysninger om konflikter mellom skilte foreldre i forbindelse med fars samvær med barna, om bråk og uro når far har barna, og om barnas opplevelser av foreldrenes konflikter, slik far ser det. Konfliktene mellom far og mor gis større plass i bekymringsmeldingen enn barnas erfaringer og opplevelser. Selv om det dreier seg om to barn i dette tilfelle, omtales barna under ett, og det er deres følelser, slik far ser det, vi får høre noe om (*ble veldig redde, har det vondt*). Vi får ingen flere opplysninger om barna, og deres fortellinger er ikke innbakt i meldingen. Far bruker en del plass på å beskrive mors atferd i meldingen, gjennom å henvise til ulike episoder. Han setter fokus på det problematiske, og episodene fungerer som en understrekning av at det er barnas mor som skaper uroen og konfliktene. Hans utsagn om at mor er *ustabil* fungerer også som en understrekning, av at det er mor som skaper problemene, slik han ser det. Far sier at han føler seg maktesløshet i denne sammenhengen.

Det er naturlig og rimelig at en forelder forsøker å gjøre noe, når han/henne opplever at barna ikke har det bra. Bekymringsmeldingen kan både tolkes som et uttrykk for bekymring for

barna, men også som en henvendelse for å få hjelp til å løse opp i konflikten med mor. Far er oppmerksom på at konfliktene og samarbeidsproblemene mellom han og mor, går ut over barna, men bekymringsmeldingen har hovedfokus på kommunikasjons- og samarbeidsvanskene mellom de skilte foreldrene. Far årsaksforklarer konfliktene ved å henvise til at det er mor som forårsaker disse. Fars uttrykksmåte kan indikere en ansvarsfraskrivelse, når det gjelder konfliktene. Konflikt mellom skilte foreldre kan bunne i en maktkamp, som blant annet omhandler omsorg, ansvar og oppgavefordeling i forhold til barn. Flere av barnevernsarbeiderne i de tre kommunene jeg har samlet data fra, fortalte ved flere anledninger under mitt feltarbeid, at konflikter og samarbeidsproblemer mellom skilte foreldre, utgjør en økende andel av sakene de får meldt til barnevernet. I dette tilfelle opplever ikke far at de har fått hjelp av andre instanser som har vært inne i bildet (normalt familievernkontoret (mekling) og rettsapparatet), og barnevernet blir neste utvei, når hverdagen med barna og samarbeidet med mor, oppleves uholdbart eller vanskelig.

6.6.2 Far (II) ber om hjelp

En annen far som opplever store belastninger i hverdagen, har også oppsøkt barnevernet og bedt om hjelp. I journalen som er ført i pennen av barnevernsarbeideren ble følgende notert, på bakgrunn av opplysningene far gav;

Far føler seg fortvilet og maktesløs. Barnas mor er meget psykisk syk. Hun er depressiv, (...) har tvangstanker og (...) har kuttet ut sine venner. Hun har sluttet å ta medisiner og (...) sluttet hos sin behandler. Hun er uforutsigbar, og hun makter ikke barna. Mor takler ikke ungene. (...) Hun overfører sine ting på barna. Selv har far vært sykemeldt en periode, men må nå på jobb. Han har snakket med mors lege, men opplever at ingen forstår situasjonen. Far sliter med ekstra store omsorgsoppgaver. Far lurer på om barnevernet kan bidra til at han får mer avlastning.

I likhet med den forrige meldingen, inneholder også denne meldingen mange opplysninger om barnas mor. Det er opplysninger både om hennes psykiske helsetilstand og hennes atferd, og det er det bekymringsfulle og problematiske som løftes frem. Budskapet er at mors atferd og psykiske helsetilstand bidrar til å skape problemer for barna (*er uforutsigbar, makter ikke barna, takler ikke ungene, overfører sine ting på barna*), og for far (*ekstra store omsorgsoppgaver*). Meldingen inneholder også opplysninger om fars følelser (*fortvilet og*

maktesløs), hans arbeidstilknytning (*har vært sykemeldt, men må tilbake på jobb*), og opplevelsen av at ingen forstår situasjonen, slik han ser den. Det er ingen opplysninger om barna i denne meldingen. Meldingen fokuserer først og fremst på foreldrene. Indirekte forteller den imidlertid noe om hverdagssituasjonen i familien, hverdagsbelastninger, mors situasjon, fars situasjon, og om barnas livsbetingelser. Fremstillingsmåten gir et inntrykk av at omsorgsansvaret faller på far. Fars forespørsel om avlastning i dette tilfelle, kan tolkes både som et ønske om å skape et bedre hverdagsliv for seg selv, og som et ønske om å skape en bedre situasjon for barna. Ut fra beskrivelsene i meldingen synes det ikke rimelig at avlastning skal løse opp i vanskene. Når far ber om avlastning og ikke noe mer, kan dette ha sammenheng med hvilke forventninger han har til barnevernet, og hvilken hjelp han antar de kan bidra med. Det er vanskelig å si om utsagnene i denne meldingen er fars egne utsagn, eller om det er barnevernsarbeiderens utsagn, ettersom det er barnevernsarbeideren som har notert meldingen. Begreper som ”*depressiv*”, ”*tvangstanker*”, ”*uforutsigbar*”, ”*overfører*”, er sannsynligvis mer vanlig innefor en helse- og sosialfaglig kontekst, enn en familiekontekst. Imidlertid kan familiens kontakt med helsevesenet ha bidratt til at de har tatt til seg slike begreper. Formuleringene i denne meldingen kan både være elementer i fars diskursive praksis, og i barnevernsarbeiderens diskursive praksis. Når far har fremsagt sin fortelling og sitt budskap muntlig, er det sannsynlig at barnevernsarbeideren har sammenfattet denne i sine notater. I denne sammenfatningen, kan en del av fars fortelling ha blitt oversatt til barnevernsarbeiderens fagtermer.

6.6.3 Mor søker barnevernet om støtte til avlastning

Den siste henvendelsen til barnevernet som inngår i mitt materiale, hadde kommet fra en mor som hadde levert inn en søknad om avlastning til barnevernet;

Mor har en sønn som har fått *diagnosene Aspergers syndrom*. Han er *utfordrende og krevende*. Dette går ut over *guttens søsken*. Mor ønsker avlastning. Hun kjenner noen som kan være avlastere, og som *har positiv innvirkning på han* (gutten). Mor ønsker å *få mer tid til å ta seg av guttens søsken*. Mor forteller om konfliktene med gutten i hverdagen, og hvordan dette påvirker hele dagliglivet i familien. Hun ønsker en hverdag med mindre konflikter, og mer tid til de andre barna i familien.

Her gir mor opplysninger om at hun har et barn som har fått en medisinsk diagnose. Hun sier også noe om hans atferd, og påpeker det som er problematisk ved atferden hans (*utfordrende og krevende*). Hun gir opplysninger både direkte og indirekte, om hvordan hans atferd påvirker klimaet og hverdagslivet i familien, og at væremåten hans blir en belastning for de andre familiemedlemmene (*går ut over guttens søsken*). I meldingen er det et medisinsk definert barn, et problematisk barn, og et konfliktskapende barn som kommer til syne. Vi får ingen opplysninger om positive sider ved gutten, og heller ingen opplysninger om guttens søsken. Meldingen gir antydninger om hvordan gutten påvirker hverdagslivet til sine søsken i negativ retning. Når mor søker om avlastning, er det ikke bare for å få mer tid til å ta seg av guttens søsken, og kanskje selv få pusterom fra hverdagskonfliktene med gutten, hun retter også fokus mot at avlasterne, som hun kjenner, vil ha en positiv innvirkning på gutten. Selv om denne morens utgangspunkt for å be om hjelp, er annerledes enn utgangspunktet til far II foran, virker forhåpningene deres å være de samme. Nemlig å få til en bedre situasjon for barna, og et enklere hverdagsliv. I likhet med far II foran ber mor om et konkret hjelpetiltak. I utgangspunktet var dette en søknad om avlastning, og ikke en bekymringsmelding. Barnevernet besluttet imidlertid å behandle søknaden som en melding og en sak de ville undersøke nærmere. Dette kan være et uttrykk for at barneverntjenesten oppfatter en forespørsel om støttekontakt/ avlastning, som sidestilt med en bekymringsmelding. Barnevernet vil vanligvis ha behov for flere opplysninger om barnet og familien, når de skal godkjenne en støttekontakt, eller et avlastningshjem for et barn.

6.6.4 Foreldre fokuserer på hverdagsbelastninger og bekymring for barna

Foreldrenes henvendelser til barnevernet har flere likhetstrekk med bekymringsmeldingene fra de offentlige institusjonene. I likhet med de andre institusjonene påpeker også foreldrene forhold som oppleves som bekymringsfullt eller problematisk. Det er tendensen i foreldrenes henvendelser til at barna blir lite synlige, til tross for at de har bred kontaktflate mot barna i det daglige. I bekymringsmeldingen som omhandler Stine og Stian, får vi høre om barnas reaksjoner i tilknytning til en konkret episode. Det som sies mer generelt om dem, er at de *har det vondt*. Vi får ikke flere opplysninger om Stine og Stian. Indirekte forteller meldingen noe om deres livsbetingelser relatert til foreldrenes samarbeidsvansker. I meldingen fra Far II får vi ingen opplysninger om barna, men indirekte forteller også denne meldingen noe om barnas livsbetingelser i hverdagen. Disse relateres til mors psykiske helsetilstand. I morens

henvendelse til barnevernet får vi noen opplysninger om ett av barna, som har en medisinsk diagnose, og som oppleves som *utfordrende og krevende*, og konfliktskapende. Vi får ingen direkte opplysninger om de andre barna i familien. Meldingen forteller imidlertid noe om at det er konflikter i hverdagen som kan oppleves som en belastning for dem. Den generelle tendensen i foreldrenes henvendelser til barnevernet, er at det er hverdagsbelastningene som påpekes, mens barna blir lite synlige. Foreldrene er imidlertid opptatt av hvordan disse belastningene også går ut over barna. Foreldrene kan i likhet med skolen og barnehagen som har delansvar for barna i det daglige, kjenne på utfordringer når barn opptrer på en utfordrende og krevende måte. Foreldrene er imidlertid til dels opptatt av andre ting, enn de andre meldingsinstansene, når de kontakter barnevernet. Familieinstitusjonen har også andre oppgaver og er mindre, og kanskje mer sårbar, når vanskeligheter oppstår, sammenlignet med for eksempel skole og barnehage. Det er gjerne færre personer å spille på.

6.7 Bekymringsmeldingenes særegne stilart

Innholdsmessig er bekymringsmeldingene i dette kapitlet ulike. De kretser rundt forhold som oppleves som bekymringsfulle eller problematiske, når det gjelder barna (urolige barn i skolen, seine barn, barn med diagnoser), foreldres adferd overfor barn (seksuelle overgrep, vold i familien, uheldig omsorgsattferd), foreldres psykiske helse, eller hverdagsbelastninger og en mer generell bekymring for barna. Bekymringsmeldingene er en blanding av beskrivelser, antagelser og vurderinger. Felles for alle de ti henvendelsene til barnevernet som jeg har sett nærmere på i dette kapitlet, er at de påpeker forhold som oppleves som bekymringsfulle eller problematiske. Den andre tendensen når det bekymringsmeldingene er at det kommer frem få opplysninger om barna. I flere av meldingene er barna usynlige (Barnevernsvakta, psykisk helsevern for voksne, far II). Det er først og fremst de som har en naturlig kontaktflate mot barna i det daglige, som synliggjør barna (skolen, barnehagen og delvis foreldrene). Det er også en tendens i bekymringsmeldingene fra de offentlige instansene at foreldrene tillegges ansvaret for barnas situasjon. Det er kun en helsesøster som påpeker en familiens levekårsforhold, ellers er dette temaet, forhold ved institusjonene hvor barna oppholder seg, eller betingelser i kulturen eller samfunnet, temaer som ikke berøres i bekymringsmeldingene. Meldingene har et relativt tydelig individ og samspillsfokus, og kretser rundt barn og foreldre. I fedrenes meldinger knyttes vanskene til mødrene. Unntaket er mors søknad om hjelp, hvor vanskene knyttes til gutten med diagnose. Når melderne foreslår tiltak har de enten fokus på et opplevd behov (foreldre som ønsker avlastning), eller et antatt

behov (offentlige meldere som sier at foreldre har behov for veiledning, eller at barna har behov for ekstra stimulering eller andre opplevelser). Ingen av bekymringsmeldingene fremhever ressurser hos barn og foreldre, eller fokuserer i særlig grad på positive forhold ved dem og deres situasjon. Dette har sannsynligvis sammenheng med at barnevernet er en instans som vanligvis kobles inn ved avvik og bekymringer for barn. Bekymringsmeldingene og hjelpesøknadene kan dermed sies å ha en særegen stilart. Hovedkjennetegnene ved dem er at de primært har fokus på forhold som oppleves som bekymringsfullt og problematisk, at barna i hovedsak enten blir omtalt i negative termer, eller er usynlige, og at foreldrene tillegges ansvaret for barnas situasjon. Hensikten med henvendelsene til barnevernet er å gjøre barnevernet oppmerksom på forhold som kan være skadelig for barn. Barnevernet har et ansvar for å sette i verk tiltak som kan hjelpe barna ved slike tilfeller.

6.8 Bekymringsmeldingenes og hjelpesøknadenes innhold henger sammen med melderens oppgaver og rolle

Det innholdsmessige fokuset i bekymringsmeldingene til barnevernet, eller foreldrenes forespørsler om hjelp, ser ut til å henge sammen med de ulike institusjonenes oppgaver og rolle. De institusjonene som omgås barna i det daglige, eller ser barna av og til (foreldre, barnehage, skole, helsestasjon), omtaler barna i sine henvendelser til barnevernet. Slike omtaler mangler i meldingene fra institusjonene som ikke har en naturlig kontaktflate mot barn i det daglige. Barnevernsvakta, politiet og psykisk helsevern for voksne påpeker først og fremst overgrep, mulige overgrep eller mulige problemer som følge av forelders psykiske helsetilstand. Det innholdsmessige fokuset i bekymringsmeldingene henger med andre ord nært sammen med hvilke oppgaver melderne, eller hjelpesøkerne er satt til å ivareta. Når politiets bekymringsmelding til barnevernet ser annerledes ut, enn skolens bekymringsmelding, så er dette fordi politiet blander seg i helt andre deler av livet til folk, enn det skolen gjør. Politiet er satt til å følge med på, og å håndtere lovbrudd, mens skolen er satt til å utdanne og trene barn til å bli nyttige og kompetente samfunnsborgere. Helsestasjonen skal overvåke folks sunnhet og helse, derfor er det ikke så urimelig at helsestasjonen har fokus på for eksempel renslighet i sin bekymringsmelding. Foreldrenes oppgaver er å bedrive omsorg og oppdragelse av barn, derfor er det ikke så unaturlig at de er opptatt av belastninger i hverdagen. De ulike institusjonene, eller praksisregimene, som har kommet i stand på bakgrunn av en rekke historiske hendelser i samfunnet, fremtrer i ulike former, og dette får også konsekvenser for bekymringsmeldingenes innhold. Alle institusjonene er satt til å styre

ulike sider ved folks liv, og de har mer eller mindre nærhet til barna i samfunnet vårt. Dette innebærer at noen av institusjonene vil ha et bedre kjennskap til barnet, enn andre, slik som for eksempel foreldrene, skolen og barnehagen. Når de har mye med barnet å gjøre i det daglige, kan de følgelig fortelle mer om barnet. Selv om institusjonene har nærkontakt med barn i det daglige, er blikket deres mot barnet ulikt. Blikket avhenger i stor grad av instansens rolle og oppgaver. De institusjonene som ikke har en naturlig kontaktflate mot barn i det daglige, har fokuset mer rettet mot foreldrene.

6.9 Språket er ikke nøytralt

Det er i hovedsak meldernes perspektiver som fremsettes i bekymringsmeldingene og forespørselene om hjelp. Vi har sett at språkbruken hos de ulike offentlige institusjonene delvis er lik, ved at de bruker noen av de samme begrepene når de omtaler barn, blant annet begrepene *utvikling* og *behov*. Dette er sentrale begreper innen psykologien. Når slike begreper brukes på tvers av institusjonene er dette et eksempel på psykologiens spredning til en rekke felt. Spredningen kan blant annet ha sammenheng med at de ulike profesjonene gjennom sin utdanning tilbys noe av den samme kunnskapen og de samme forståelsesredskapene, som de senere bringer med seg inn i praksisfeltet. Et poeng hos Foucault (2005) er at diskurser virker over bredere felt i samfunnet. De virker ikke bare i en bestemt samfunnsinstitusjon, men opererer over institusjonenes grenser. Det er også en tendens til at de offentlige institusjonene foretar en form for diagnostisering av barn (*han fungerer på 2-årsstadiet, forsinket språklig, sosialt og motorisk, lite empati*). Dette forteller noe om at både skolen, barnehagen og helsestasjonen er innleiret i en form for diagnostiseringsdiskurs. De har adoptert medisinsens og psykologiens tendens til å diagnostisere fenomener. Språkbruken er imidlertid også til dels forskjellig mellom institusjonene. Dette kan henge sammen med at institusjonene sannsynligvis har til dels ulike diskursordener, avhengig av deres oppgaver og rolle. De ulike institusjonene kan sies å være ulike typer praksisregimer, som har hver sin logikk. De bygger delvis på en særegen kunnskap, men trekker også veksler på diskurser og kunnskaper som går på tvers av institusjonene (intertekstualitet). De ulike bekymringsmeldingenes innholdsmessige fokus i dette kapitlet er gode eksempler på at språket ikke er nøytralt. Språkbruken og fokus i bekymringsmeldinger blir forskjellig, avhengig av institusjonstype og institusjonens oppgaver. De offentlige instansenes språkbruk skiller seg også til dels fra foreldrenes

språkbruk. Utfordringer i hverdagslivet og omsorgen for barna, står mer sentralt i foreldrenes henvendelser til barnevernet.

6.10 Tematisk kontroll og ideologiske virkninger

Via den språklige fremstillingen som institusjonene benytter seg av i bekymringsmeldingene, konstrueres barn og foreldre på bestemte måter. Skolene, helsestasjonen og barnehagen konstruerer for eksempel barna til "outsidere", eller avvikere som delvis skaper problemer for seg selv og andre. I denne konstruksjonen trekkes det veksler på en rekke diskurser som vi omgir oss med, eller lever mitt oppi (blant annet en atferdsdiskurs og en utviklingsdiskurs) (intertekstualitet). Diskursene som produseres i disse bekymringsmeldingene, bidrar til å individualisere barns og foreldres vansker, og det gir et skinn av at omgivelsene eller livsbetingelsene, ikke på en avgjørende måte, spiller en rolle i deres vansker eller problematferd. Mange barn blir outsiders eller tapere i skolen fordi de ikke kan innordne seg skolens system og forventninger (jfr. Walkerdine 1995), eller fordi de ikke er fortrolig med kodene og konvensjonene som skolen bygger på (Frønes 2003). Samfunnet setter kommunikasjon, språk og sosial kompetanse høyt på dagsorden. Kunnskapskravet bidrar til fokus på kvalifisering og mestring. Skole og utdanning blir sentralt i oppdragelsen og i barne- og ungdomskulturen. Mestrer du ikke de krav som kunnskapssamfunnet krever, kan sosial eksklusjon bli resultatet. Frønes (2003) hevder at utdanningssamfunnet legger premissene for de dominerende kulturelle mønstrene, for barns institusjonelle verden, og for om man lykkes eller ikke. Dersom barn ikke har foreldre med ressurser til å følge opp kan de lett sakke akterut. Selv om ikke foreldrene har ansvar for den faglige delen av barnets opplæring, har de ansvar for å sørge for at barnet mestrer de nødvendige ferdigheter som skal til for å delta i det sosiale fellesskapet (Collin-Hansen 2008: 340) i skolen. Nederlagserfaringer i skolen (jfr. Collin-Hansen 2008: 53-56), kan fort få ringvirkninger også til andre arenaer i barnas hverdagsliv. Barn fra ulike miljøer og klasser kan imidlertid beherske ulike koder, som følge av ulike erfaringer. Jeg kan ikke hevde at Tormod og Oskar ikke kjenner kodene eller konvensjonene i skolen ut fra de opplysningene som foreligger, men guttene lever åpenbart ikke opp til skolens forventninger. Mye tyder på at guttene ikke har det lett i skolehverdagen, noe også lærerne ser. I meldingene antydes det at foreldrenes manglende oppfølging kan være årsaken til barnas vansker. Man plasserer skylden på foreldrene. Hvorvidt skolen som institusjon, dens kultur og organisering, kan være et problem for guttene i dette tilfelle, er ikke et tema i bekymringsmeldingene. Når Tormod og Oskar blir beskrevet på den bestemte måten

de blir, og skylden for deres situasjon plasseres på foreldrene, har dette delvis sammenheng med hvilken kunnskap skolen trekker veksler på i sin tenkning, når de erfarer guttene. Poenget her er at skolen ikke er en nøytral institusjon, når den beskriver barnet og dets situasjon. Skolen så vel som de andre institusjonene, er innleiret i bestemte diskurser som de betrakter virkeligheten ut fra. Teksten i bekymringsmeldingene muliggjøres av de rådende diskursene. Når noe for eksempel blir til et følelsesmessig problem, et selvforvaltningsproblem eller et atferdsproblem, vil Foucault si at disse problemene er språklig produsert. For Foucault vil ikke et atferdsproblem være et objektivt fenomen. Det betyr heller ikke det samme i enhver setting, eller enhver historisk periode. Måten vi snakker om et fenomen på, vil ifølge Foucault (2005) skifte, avhengig av tid og sted. Det kommer an på den historiske tiden vi lever i, samt konteksten for vår tale (vår institusjonelle innplassering). Konteksten eller vår institusjonelle innplassering har i stor grad betydning for hvilke ord vi bruker, og hvordan vi setter ordene sammen, derfor er blant annet skolens bekymringsmelding annerledes enn for eksempel politiets melding. Det er ikke bare overordnede ideer i den historiske perioden vi lever i, som bidrar til å bestemme hva som er normalitet eller avvik. Hva vi klassifiserer som normalt og avvikende, kan også variere fra kontekst til kontekst, og fra situasjon til situasjon. En type atferd kan bedømmes som normal i en kontekst, mens den samme atferden vil kunne bedømmes som avvikende i en annen kontekst. Hvilke standarder vi opererer med for hva som for eksempel er akseptabel atferd for barn og voksne, kommer i stor grad an på normene og kunnskapene som råder innenfor et felt. Mellberg (1995:11) peker på at frem til ca. 1980-tallet tilhørte for eksempel seksuelle overgrep mot barn en fortielsediskurs. Seksuelle overgrep var et ikke-tema i samfunnet vårt. I dag er man oppmerksom på problematikken, og det avdekkes med jevne mellomrom seksuelle overgrep mot barn, og man er oppmerksom på at overgrep og mishandling kan føre til store omkostninger både for individet som blir utsatt for dette, og for samfunnet, blant annet i form av behandlingsopplegg og uførhet. Barna utsettes for lidelser og kan få vansker med å fungere normalt i hverdagslivet. Det kan være denne kunnskapen som ligger til grunn for barnevernsvaktas bekymringsmelding til barnevernet. I følge FNs konvensjon om barns rettigheter, artikkel 3, har offentlige myndigheter et ansvar for *å sikre barnet den beskyttelse og omsorg som er nødvendig for barnets trivsel* (Collin-Hansen 2007: 421). Artikkel 19 i samme konvensjon, pålegger offentlige myndigheter å treffe tiltak *for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller førsømmelig behandling, mishandling eller utnytting, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldrene, verge eller eventuell annen person har omsorgen for barnet* (Collin-Hansen 2007:

426). Slike ytringer er med på å legitimere barns rett til beskyttelse mot overgrep. Barnevernvaktas eller politiets bekymringsmelding kan være begrunnet både ut fra en tanke om å beskytte barnet, ut fra en rettighetstenkning, og ut fra en samfunnsøkonomisk begrunnelse. I likhet med seksuelle overgrep, kan vold føre til store omkostninger både for individet som blir utsatt for volden, både fysisk, psykisk og sosialt, men også omkostninger for samfunnet (behandling, uførhet, straffeforfølgning). Foreldre oppfattes gjerne å være viktige rollemodeller for sine barn. Det kan ligge en viss form for læring i det å være vitne til vold gjennom oppveksten. Når barn ser at voksne løser konflikter ved hjelp av vold, eller lar sine frustrasjoner gå ut over andre, kan de ta lærdom av dette, og selv utøve slik atferd når de kommer opp i konfliktsituasjoner eller blir frustrerte. I NOU: 2003:31 *Retten til et liv uten vold* understrekes det at det er uakseptabelt at barn skal vokse opp i en situasjon der de blir eksponert for vold. Her stadfestes det *at menns vold mot kvinner og barn i nære relasjoner er et offentlig ansvar. Volden må ikke få lov til å bli definert som et privat anliggende. Det må være en vilje til å se slik vold eksisterer i alle samfunn og kulturer, og at enhver form for slik vold er uakseptabel* (NOU: 2003:31 *Retten til et liv uten vold*: 11). Når utvalget bruker begrepet vold, dekker dette både fysisk, psykisk og seksuell vold (NOU: 2003: 31:12). Det offentlige har satt vold og voldens konsekvenser, mer tydelig på dagsorden de siste årene, og dette kan være medvirkende til at for eksempel politiet sendte bekymringsmelding til barnevernet.

Det er melderne som har definisjonsmakten og i hovedsak kontrollen over det tematiske innholdet i bekymringsmeldingene. Barnas fortellinger mangler, med unntak av en uttalelse fra et barn (om en konkret situasjon) i politiets bekymringsmelding. Melderne kan imidlertid ha snakket med barna om deres egne erfaringer, opplevelser og tanker i tilknytning til bekymringsmeldingen. I samfunnet vårt tillater vi imidlertid at noen kan uttale seg på vegne av andre. Vi tillater at profesjonelles uttalelser får gyldighet foran ikke-profesjonelles uttalelser. Diskursene som vi omgir oss med, får altså ikke bare en kunnskapsmessig makt gjennom at de bidrar til å definere normalitet og avvik, de vil også ha ideologiske ringvirkninger. De tillater blant annet at barnas egne fortellinger ikke kommer med i bekymringsmeldingene til barnevernet. Selv om barna har fått flere rettigheter gjennom FN's barnekonvensjon (ratifisert av Norge i 1991, og innarbeidet i norsk lovgivning), og at man i de siste årene har begynt å fokusere på barn som meningsbærende aktører med langt større kompetanse enn tidligere antatt (jfr. Sommer 2004, og James, Jenks og Prout 1999), tas det ikke hensyn til dette når det melder bekymring for barn til barnevernet. Selv om mye av

ansvaret for barna i det daglige, ligger til andre institusjoner (barnehage, skole, skolefritidsordninger) i dag, viser bekymringsmeldingene at ansvaret skyves over på foreldrene, når barnet viser mistilpasning, eller ikke lever opp til forventningene. Denne tendensen skyldes dominerende diskurser i samfunnet vårt, som bidrar til bestemte kulturelle forventninger til foreldres omsorg, oppfølging, ansvar og oppgaver når det gjelder barna. I fedrenes henvendelse til barnevernet, er det mødrene som langt på vei får skylden for barnas vansker. Dette kan handle om kjønnsroller, ansvarsfordeling og makt innen familier.

Grinde (1995) som har sett på trender innenfor barnevernet i de nordiske landene, og sammenlignet med tenkningen og praksisen ellers i Europa og USA, sier at de nordiske landene har hentet mye kunnskap fra England og USA. Her understrekes blant annet foreldrenes ansvar i forhold til barna. Larsen (2001) som setter fokus på foreldrenes oppgaver og ansvar, bekrefter at samfunnet har bestemte forventninger til foreldrene. Han peker på at dersom skolen eller barnehagen skal løse sine hovedoppgaver, er det en forutsetning at familien har løst sin oppgave. Når foreldrene ikke lever opp til de kulturelle forventningene, mobiliseres ofte hjelpeapparatet. Grinde (1995) sier at det i Europa og USA er mer politisk akseptert å "individualisere" og legge ansvaret for omsorgsvikt på foreldrene enn å fokusere på de problemene samfunnet måtte skape for familiene, for eksempel fattigdomsproblematikk. Mange av melderne har foreslått veiledning eller avlastning til foreldrene, som hjelpetiltak for å endre på det de opplever som bekymringsfullt eller problematisk med hensyn til barna. Selv om hovedfokuset i bekymringsmeldingene fra skolene er på guttene og deres problematferd og vonde følelser, foreslås veiledning til foreldrene. Dette fungerer som en understrekning av at det er foreldrene som må endre på noe, og barna som må endre seg, ikke systemet rundt dem. Når det er få anbefalinger om direkte hjelp til barna, peker dette sannsynligvis mot en antagelse om at endring hos foreldrene, fører til endring hos barna (systemisk tenkning). Barnet synes ikke å bli oppfattet som et selvstendig meningsbærende individ i flertallet av bekymringsmeldingene. Det kan også tenkes at det kan være motsetninger mellom barns interesser og foreldres interesser i slike saker. Ved slike motsetninger er barnevernet delegert ansvar fra samfunnet for å ivareta barnas interesser. Dersom man antar at foreldre er viktige personer for barna, vil barnevernet utfordres på finne en balanse mellom hensynet til foreldrene, og barnas interesser og behov for hjelp og støtte.

Tendensen i bekymringsmeldingene til å individualisere problemene, fungerer som en understrekning av at det er barn og foreldre bekymringsmeldingene handler om, og ikke

systemene rundt familiene. Når det for eksempel begås seksuelle overgrep mot barn i vår kultur, har man gjerne forklart overgrepet som et uttrykk for individuelle avvik og patologi hos overgriperen. Opplysningen om at far i bekymringsmeldingen fra barnevernsvakta, *er psykisk labil og truende*, kan fungere som en forklaring på eventuelle overgrep mot barna, og vil være en individualisering av problematikken. Mellberg (1995) peker på at når seksuelle overgrep blir en realitet i vår egen nærhet, foretrekker vi forklaringer som flytter avstanden fra oss selv og den kulturen vi lever i. Til sammenligning bruker man ofte strukturelle og kulturelle forklaringer når man snakker om seksuelle overgrep mot barn i andre deler av verden. Da forklares det gjerne med patriarkalske maktrelasjoner og fattigdom. Både i barnevernsvakta sin bekymringsmelding og i politiets bekymringsmelding er oppmerksomheten i stor grad rettet mot foreldrene og deres overgrep mot barna. Hvor vidt samfunnet har et ansvar for at slike overgrep finner sted, er ikke et tema i bekymringsmeldingen. Hadde det vært det, ville det ikke vært tilstrekkelig å fokusere på den eventuelle konkrete overgriperen og de konkrete barna. Det psykiske helsevernet for voksne kobler psykisk lidelse og omsorg, og bekymrer seg for at foreldrene i dette tilfelle ikke greier å følge opp barnet godt nok. Foreldrene som har tatt kontakt med barnevernet er også i stor grad individfokusert, men er også opptatt av hverdagslivsutfordringer i omsorgen for barna. De er opptatt av å bedre situasjonen for barna i dagliglivet, og at de selv skal få et enklere hverdagsliv. Tendensen til den dominerende negative omtalen av barna, og foreldrene i bekymringsmeldingene, fungerer som understrekninger av at det er barna eller foreldrene det er noe galt med, mens kulturen og forhold ved samfunnet vårt går fri.

Jeg har pekt på at språket som benyttes i bekymringsmeldingene, forteller vel så mye om meldingsinstitusjonene og deres diskursordener, som de forteller noe om barnet, eller foreldrene. Når en atferdiskurs og en selvforvaltningsdiskurs er sentrale i skolens omtale av barnet, forteller dette like mye om skolen, som det forteller om barnet. Når en overgreps- og mishandlingsdiskurs er sentral i politiets tale, forteller dette like mye om politiets oppgaver, rolle og diskursorden, som det forteller om barnet og dets situasjon. Når psykisk lidelse og omsorg kobles i bekymringsmeldingen fra det psykisk helsevern for voksne, sier dette like mye om denne institusjonen, som forholdene barnet lever under. Når en hverdagslivsdiskurs står sentralt i foreldrenes forespørsel om hjelp, sier dette noe om familieinstitusjonen og foreldrenes oppgaver og rolle. De ulike diskursene som institusjonene har som utgangspunkt for sine fortellinger, gir bestemte typer kunnskap om barnet og dets situasjon. Institusjonene vil beskrive en bestemt versjon av virkeligheten. Ulike elementer kombineres og bidrar til å

skape mening i bekymringsmeldingene, eller forespørslene om hjelp. Et fenomen kan imidlertid beskrives eller forklares på flere ulike måter. Virkeligheten er gjerne mye mer kompleks og mangfoldig enn det vi greier å overskue. Likevel kan den bestemte versjonen som foreligger, fremstå som den eneste mulige versjonen, ved at forfatteren av teksten presenterer såkalte "fakta i saken" (jfr. Rapley 2007). Bekymringsmeldingene produserer bestemte realiteter, eller beskrivelse av en virkelighet, og de produserer identiteter (eks: det avvikede barnet, den omsorgsviktende eller overgripende forelderen, osv.) gjennom beskrivelser de gjør av personene i fortellingen. Bekymringsmeldingene vil gjøre et retorisk arbeid. Tekster produserer ikke bare bestemte versjoner av en virkelighet, de produserer også subjektposisjoner og identiteter. Til tross for institusjonenes ulike perspektiver på barnet og situasjonen, synes imidlertid alle å være opptatt av barnets ve og vel. De håper barnevernet kan bidra til å endre på det som oppleves bekymringsfullt eller problematisk av melderne.

6.11 Begrenset informasjon i melderens fremstillinger

Det er mange forhold som ikke er beskrevet i de ulike bekymringsmeldingene. Og slik må det kanskje også være. Barnevernsarbeideren vil ha en stor utfordring når hun skal manøvrere videre i sakene, og gjøre videre undersøkelser. Hvis hun er oppmerksom på at konteksten, kunnskapen, ideologiene, normene og diskursene vi omgir oss med, påvirker innholdet i en tekst (i dette tilfelle bekymringsmeldingene), vil det være lettere å bli oppmerksom på det som eventuelt mangler eller er fraværende i en tekst. Det er heller ikke gitt at barna ville beskrive verken seg selv, eller sitt hverdagsliv samme måte som lærerne, helsesøster, barnehagepersonalet osv. I en undersøkelse som Sandbæk (2003) gjorde av kompetanse og risikoforhold i 10- og 13-åringers liv i Asker kommune, fant hun at barna hun intervjuet gav et langt mer nyansert bilde av seg selv, enn deres lærere og foreldre. Dersom barna hadde fått lov å fortelle sine historier i disse bekymringsmeldingene, ville kanskje fokuset vært annerledes og meldingene sett annerledes ut. Diskusjonen om hvorvidt barna skal være meningsberettiget i slike sammenhenger, er en del av en større debatt om barns kompetanser, tilregnelighet og generelle posisjon i samfunnet. Når barna ikke kommer til orde i bekymringsmeldingene, kan dette henge sammen med at meldingsinstitusjonene trekker veksler på kunnskap, som for eksempel omtaler barn som umodne eller asosiale (jfr. eldre utviklingspsykologiske teorier). Slik kunnskap har for eksempel tradisjonelt stått sterkt i skolen (jfr. Walkerdine 1995). Ideene som har rådet her, konstruerer barn som mindre utviklet, mindre modne og intelligente enn voksne. Når barna ikke kommer til orde, kan dette

ha en sammenheng med en rangering av hvem som er meningsberettiget, eller regnes som troverdig i slike sammenhenger. Tiller (2006) peker imidlertid på at barn i treårsalderen kan være troverdige og nøyaktige vitner, når de intervjues med hensiktsmessige teknikker. Her er det snakk om å ta i bruk hjelpemidler som leketøy, fotografier og lignende. Han henviser til forskning som bekrefter påliteligheten av barns opplysninger. En diagnostiseringsdiskurs vil imidlertid tillate at for eksempel lærerne, helsesøster, og barnehagepersonell opptre som eksperter på vegne av barn, derfor er det også naturlig at det er deres perspektiver som kommet til uttrykk, og ikke barnets. Den juridiske diskursen som omhandler barns rett til å komme til orde i saker som angår dem, synes ikke å ha hegemoni i de institusjonene som har sendt bekymringsmelding til barnevernet i denne sammenheng, med unntak av politiets bekymringsmelding.

Det kan diskuteres hvilke opplysninger som bør høre hjemme i en bekymringsmelding, og man kan undre seg over hvordan en eventuell bekymringsmelding ville se ut, om barnet hadde fått lov å formulere meldingen til barnevernet. I det øyeblikket man setter en standard for hvilke opplysninger som skal med i en bekymringsmelding, kan det være en fare for at de mer spontane fortellingene forsvinner. Standardiserte skjema for meldere som til dels var benyttet av offentlige meldere i mitt materiale, kan bidra til å kvele spontane fortellinger. Krever man for mye av meldere kan det føles som en stor jobb å si fra, og dette kan barna i neste omgang tape på. Det må også være lov å kontakte barnevernet om man er usikker på om det er behov for hjelp fra barnevernet. Hovedhensikten med bekymringsmeldingene er å si fra til barnevernet om barn som trenger hjelp. Fraværet av informasjon i bekymringsmeldinger, det dominerende negative fokuset og store variasjoner når det gjelder innhold i meldinger, vil utfordre barnevernsarbeidere, når de skal undersøke saker videre.

6.12 Bekymringsmeldingenes funksjon

Bekymringsmeldinger eller hjelpesøknader som tekst, uavhengig av skriftlig (brev eller utfylt skjema) eller muntlig sjanger, har en bestemt funksjon. De kan fungere som et startskudd til at det settes i verk en undersøkelse og et tiltak i forhold til barnet, foreldrene eller barnets miljø. Man kan si at bekymringsmeldingen eller hjelpesøknaden vil sette i scene et spill i barneverntjenesten. Barnevernsarbeideren vil tolke henvendelsen, og hun vil stille noen flere spørsmål, for deretter å vurdere om saken skal henlegges, eller om det skal settes i gang en undersøkelse i saken. Hennes institusjonstilknytning og hennes bestemte oppgaver kan

påvirke hva hun (velger) å "høre", når hun får en bekymringsmelding. Tekster kan dessuten forføre en leser til å se bestemte ting, eller bestemte tema, som får fortsette å leve uten at det stilles spørsmål ved dem. Når man driver diskursanalyse vil Fairclough og Wodak (1997) si at man må se på hvordan tekster fortolkes og blir mottatt, og hvilke sosiale effekter de har. Bestemte tolkninger og forklaringer vil få bestemte effekter eller konsekvenser. Hva "hører" barnevernsarbeideren når hun mottar bekymringsmeldingene eller forespørslene om hjelp? Hvordan gir hun mening til bekymringsmeldingene? Tar hun høyde for at bekymringsmeldingene preges av melderens institusjonstilknytning? Hvordan velger hun å forholde seg til versjonene som beskrives i bekymringsmeldingen? Hvordan velger hun å manøvrere videre i sakene? Det ligger til barnevernet å innhente ytterligere informasjon i saken, og hensikten er å finne ut av barnets situasjon og hvilken hjelp det trenger. Hvilken informasjon vil hun søke, for å kunne avgjøre spørsmålet om et eventuelt hjelpebehov? Hvem vil hun snakke med? Ettersom bekymringsmeldingene har et overveiende negativt fokus, blir det en utfordring for barnevernsarbeideren å skape større balanse i fortellingen om barnet gjennom undersøkelsen. Problemer og ressurser må veies opp mot hverandre, for å finne ut hva man kan bygge videre på. Greier hun å skape en større balanse i fortellingene, der de mest sentrale aktørene får slippe til med sine fortellinger? Dette er spørsmål jeg vil se nærmere på i de neste to kapitlene. I kapittel 7 vil jeg sette fokus på barnevernets fremgangsmåter for å undersøke bekymringsmeldinger. I kapittel 8 vil jeg se nærmere på hvilken informasjon som innhentes og hvem som inviteres til å fortelle. For mitt vedkommende er det interessant å se på hvordan barnevernsarbeiderne tolker bekymringsmeldingene, hvordan de håndterer sakene videre, og hvilket barnevernfaglig fokus de retter inn mot sakene. Vil de følge opp individ- og samspillsfokuset, eller vil de gå bredere ut i sine undersøkelser? Vil de inkludere barnas fortellinger i undersøkelsen, eller forblir barnas stemmer tause? Jeg er på jakt etter hvilken virkning eller effekt barnevernsarbeiderens diskursive praksis har for barna i sakene.

7. Fremgangsmåter og rutiner i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov

Enhver indretning i verden er et produkt af forskjellige former for tilskæringer. Tilskæringene er i sig selv både produktive (de muliggjør, at vi kan gjøre noget) og negative (noget skæres bort). Dette er et grundvilkår for enhver indretning, men vi er tilbøjelige til at overse det i vores begejstring over den vellykkede indretning. (Hansen 2005:38).

7.1 Innledning

Bekymringsmeldingene og forespørslene om hjelp gjør barnevernet oppmerksom på at barn kan ha det vanskelig, og disse er gjerne startskuddet for barneverntjenestens undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Bekymringsmeldingene spilles inn i et offentlig byråkratisk ekspertsystem, som ikke nødvendigvis ser likt ut i kommunene. Det kan blant annet variere hvor mange barnevernsarbeidere som er ansatt for å håndtere sakene som meldes til barneverntjenesten. Antall ansatte henger vanligvis sammen med kommunens størrelse og innbyggertall. Jo flere innbyggere i en kommune, jo flere saker må barneverntjenesten regne med å håndtere. Det kan også variere hvilke profesjoner som håndterer sakene i barneverntjenesten, men vanligvis vil dette være barnevernpedagoger og sosionomer (jfr. NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge*). Barnevernpedagoger og sosionomer utgjorde de dominerende faggruppene også i mitt empiriske materiale. De ni sakene jeg har samlet data om, ble undersøkt av enten barnevernpedagog og/eller sosionom, eller av sykepleier i samarbeid med barnevernpedagog. I en sak var også en psykolog involvert som sakkyndig, for å utrede barnas situasjon. De tre barneverntjenestene jeg har samlet data fra, hadde gjort ulike organisatoriske grep, og skaffet seg ulike rutiner for å løse sine oppgaver, knyttet til undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Organisatoriske grep og rutiner kan få betydning for hvorvidt, og hvordan barnevernsarbeidere forholder seg til barna i sakene. Derfor kommer jeg til å synliggjøre blant annet de mer tekniske sidene ved barnevernets undersøkelser, i dette kapitlet. I tillegg til en redegjørelse for hvilke undersøkelsessjangere og undersøkelsesmodeller som benyttes, og en redegjørelse for hvorvidt barna inkluderes som meningsbærende aktører i undersøkelser av saker, vil jeg forsøke å synliggjøre hvilken form for fornuft som ligger til grunn for de ulike undersøkelsesmodellene som barneverntjenestene benytter. Ulike praksisformer kan tenkes å ha sammenheng med at sakene som kommer til

barneverntjenestene er forskjellige. Det kan imidlertid også handle om ulike rammevilkår (økonomi og personalressurser), eller ulike ideer om hvordan ting kan gjøres, som nedfelles i mer eller mindre standardiserte fremgangsmåter og rutiner. Ulik praksis bygger gjerne på ulike former for fornuft, eller styringsmentalitet (jfr. Foucault 2002). (Governmentality-analytikken som Foucault (2002) har introdusert, søker å undersøke ulike former for fornuft, og fornuftens omkostninger.) Ulike praksisformer og ulike former for fornuft, kan gi ulike konsekvenser for blant annet barna som sakene dreier seg om. Jeg vil se nærmere på mulige effekter av de ulike praksisene og formene for fornuft som syns å eksistere i de tre kommunene. Språkbruken i undersøkelser av konkrete saker vil stå i fokus i kapittel 8.

I fortsettelsen vil jeg ut fra anonymitetshensyn benevne de tre kommunene ved hjelp av bokstavene A, B og C. Barneverntjenesten i kommune C praktiserte en mer tradisjonell undersøkelsesmåte. Det vil si en måte som også de andre to kommunene hadde praktisert, før de besluttet å gjøre visse omlegninger. Barneverntjenestene i kommunene A og B hadde laget seg nye rutiner for å undersøke barns situasjon og hjelpebehov, blant annet med tanke på en effektiviseringsgevinst. Barneverntjenestene i de tre kommunene hadde ikke bare ulike fremgangsmåter og rutiner for å undersøke saker, de hadde også til dels ulik praksis for å forhåndsvarsle foreldre og barn om den forestående undersøkelsen. De benyttet også til dels ulike undersøkelsessjangerne (samtaler, intervju, observasjoner, innhenting av skriftlig informasjon) for å skaffe seg oversikt over barnas situasjon og hjelpebehov.

7.2 Ulike måter å organisere oppgaver og ansvar på i barneverntjenestene

Barneverntjenesten har to hovedoppgaver. De skal følge med på barns situasjon i kommunen, og de plikter å undersøke situasjonen når det foreligger mistanke om forhold som kan skade et barns helse og utvikling. Dessuten skal de sørge for å sette i verk tiltak, og gi hjelp når et barn har behov for dette. De tre kommunene jeg har samlet data fra, hadde ulik praksis når det gjaldt organiseringen og fordelingen av disse to hovedoppgavene (undersøkelser av saker, og oppfølging av tiltak). I kommune C jobbet alle barnevernsarbeiderne i barneverntjenesten med begge disse oppgavene. En barnevernsarbeider i kommunen sa det på denne måten; *Den saksbehandleren som får fordelt en sak, må jobbe med saken fra A til Å*. I dette ligger det at det er den/de samme barnevernsarbeiderne som både undersøkte saker på bakgrunn av bekymringsmeldinger, eller forespørsler om hjelp, og som hadde ansvaret for å følge opp

familien når vedtak om hjelp og tiltak var fattet. Familien vil møte den/de samme barnevernsarbeiderne både i undersøkelsesfasen og i hjelpe- og tiltaksfasen. En rekke kommuner har imidlertid de senere årene forsøkt å organisere arbeidet med barnevernssaker på andre måter, blant annet gjennom å opprette et tydeligere forvaltningsmessig skille mellom undersøkelser og tiltak. Dette gjør at det ofte er andre personer som følger opp familiene etter beslutning/vedtak om tiltak, enn de som gjør undersøkelsene i forkant. De som undersøker sakene, bestiller tiltak hos tiltaksgruppa eller tiltaksenheten. Kommune A og B hadde foretatt en slik oppsplitting av oppgavene, slik at noen barnevernsarbeidere primært jobbet med undersøkelser, mens andre primært tok seg av tiltak og oppfølging av familiene. En barnevernsarbeider i kommune A sa: *Barnevernet her i kommunen er delt i to team. Jeg er i undersøkelsesteamet, sammen med to til.* I kommune A var ikke det forvaltningsmessig skille mellom undersøkelser og tiltak, like tydelig som i kommune B. I kommune A kunne barnevernsarbeiderne som jobbet i undersøkelsesteamet, også ha ansvaret for oppfølging av barn og familier. De som jobbet med undersøkelser i kommune B, hadde primært oppgaven med å undersøke og gjøre saksbehandlingsarbeidet i saker. Oppfølgingen av tiltak og hjelp, var lagt til en egen tiltaksenhet.

7.3 Beslutningen om å følge opp bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp

Når barneverntjenesten mottar en bekymringsmelding, skal de i følge Lov om barneverntjenester § 4-2, *snarest, og senest innen en uke, gjennomgå innkomne meldinger og vurdere om meldingen skal følges opp med undersøkelser etter § 4-3.* I løpet av en uke må de ta stilling til om saken skal undersøkes nærmere eller henlegges. Denne tidsfristen ble innført med den nye lov om barneverntjenester 1992. De foregående barnevernslovene hadde ikke hatt en slik tidsfrist. Når bekymringsmeldingene kom til barnevernet var det enkeltpersoner, ofte lederen av barneverntjenesten, eller barneverntjenestens fagteam i fellesskap, som avgjorde om saken var en sak for barnevernet, og om den skulle undersøkes nærmere, eller ikke. I en av sakene i mitt materiale som inneholdt tydelige elementer av konflikt mellom skilte foreldre i forbindelse med samvær med barna, ble det vurdert om saken hørte til under barnevernet eller en annen instans. Mekling i samværssaker hører gjerne inn under familievernkontoret eller rettsapparatet. Flere ting tydet på at barna led under foreldrenes konflikter, derfor ble det besluttet at barnevernet skulle gjøre undersøkelser i saken. Omsorgsvikt er barnevernets ansvarsområde, og ved å definere denne saken som en mulig

omsorgsviktssak, ble det lettere å legitimere at dette var en sak for barnevernet.

Barnevernsarbeiderne i de tre kommunene, fortalte at antall bekymringsmeldinger som pekte på at barn lider under skilte foreldres høye konfliktnivå, hadde økt de siste årene. De fortalte også at det ofte kunne være vanskelig å avgjøre om disse sakene hørte inn under barnevernets ansvarsområde. Mange ganger hadde de vært i tvil om de skulle sette i gang undersøkelser i slike saker. Dette eksemplet forteller noe om at det kan være tvil knyttet til om en sak hører inn under barnevernet sitt ansvarsområde, eller ikke. En del saker vil grense opp mot andre instansers ansvarsområde, mens andre saker mer opplagt hører hjemme hos barnevernet, for eksempel alvorlig omsorgsvikt som følge av foreldres rusmisbruk, psykiske vansker, vold og overgrep. Barnevernsarbeiderne refererte også til at det kunne være vanskelig å vurdere bekymringsmeldingers alvorlighetsgrad. De kan ikke bedømme alvorlighetsgraden i konkrete saker før de har blitt bedre kjent med barnet og forholdene.

7.4 Stort spenn av type saker

Allerede i kapittel 6 blir det klart at barneverntjenestene må forholde seg til et stort spenn av type saker. Når barnevernsarbeiderne mottok sakene, var det en tendens til at de gjorde en form for sorteringsarbeid, eller kategorisering av sakene i tyngre og lettere saker. En barnevernsarbeider i kommune C uttalte at *hvis det er stor problematikk i familien, har vi flere møter, enn hvis det er liten problematikk*. Begrepet *problematikk* er uklart og kan tolkes i flere retninger, men i denne sammenheng kan vi anta at utsagnet *stor problematikk* dreier seg om saker med for eksempel alvorlige atferdsproblemer, omfattende rusproblematikk, psykiske lidelser, vold, eller seksuelle overgrep, mens utsagnet *liten problematikk* sannsynligvis dreier seg om saker som omhandler økonomisk støtte på grunn av for eksempel fattigdom, manglende nettverk, behov for avlastning, støttekontakt og lignende. Det ble vanligvis brukt mer tid og personalressurser på tyngre enn lettere saker.

7.5 Forhåndsvarsel om den forestående undersøkelsen

Der det er mulig skal foreldre og barn på forhånd informeres om at det vil bli igangsatt en undersøkelse fra barnevernets side (Ofstad og Skar 2009: 70). Slik informasjon eller forhåndsvarsel kan bare unnlates i tilfeller der barneverntjenesten har grunn til å tro at samtalen vil bli vanskelig eller umulig å få gjennomført, hvis barn og foreldre blir gjort kjent med barneverntjenestens planer (jfr. Ofstad og Skar 2009:70). I alle de ni sakene kontaktet

barnevernsarbeiderne foreldrene for å informere dem om bekymringsmeldingen og den forestående undersøkelsen. Kommunene hadde imidlertid noe ulik praksis med hensyn til forhåndsvarsling. Vanligvis tok de tre kommunene først kontakt med foreldrene via telefon. Enten ble bekymringsmeldingen presentert for foreldrene i telefonen, eller så ble foreldrene innkalt til et møte hos barneverntjenesten, hvor de fikk presentert bekymringsmeldingen.

7.5.1 Forhåndsvarsel via telefon

Barnevernsarbeiderne i kommune B tok vanligvis telefonisk kontakt med foreldrene når de fikk en bekymringsmelding, og besluttet å sette i gang undersøkelse i saken. En av barnevernsarbeiderne fortalte hvordan de pleide å gjøre det;

Vi har gjort det mye sånn her, at vi ringer familien. Da kan en gi nærmere informasjon og si hva saken dreier seg om, om at vi har fått en henvendelse fra skole, barnehage, eller hvem det måtte være, og fortelle at nå er vi pliktig til å opprette en undersøkelse etter Lov om barneverntjenester. Ofte har foreldre spørsmål vedrørende dette, og lurer på hvorfor i all verden vi har fått henvisning. Da er det viktig å si at sånn gjør vi det ved barne- og familietjenesten, vi innkaller til et møte, slik at alle kan få sagt sitt. Den som henvender seg til oss, kan få belyst situasjonen og sagt noe om sin bekymring, og foreldrene kan si noe om hva de syns og mener. Vi har et forum hvor alle får sagt noe, og vi kommer frem til en slutning/konklusjon ved slutten av møtet.

Her formidler barnevernsarbeideren at forhåndsvarslingen vanligvis foregår over telefon. Møtet som barnevernsarbeideren refererer til er et undersøkelsesmøte. I undersøkelsesmøtet vil foreldrene vanligvis møte den som har meldt bekymringen, og eventuelt andre aktuelle informanter. Bekymringsmeldingen presenteres i starten på dette møtet, og det er anledning til spørsmål og utdypinger. I dette møtet foregår også undersøkelsen av saken. Jeg vil komme tilbake til en nærmere redegjørelse for disse møtene etterhvert. Barnevernsarbeiderens utsagn tyder på at det er foreldrene barnevernsarbeideren har i tankene når det er snakk om forhåndsvarsling. Utsagnet om at *ofte har foreldrene spørsmål ...*, synes å henvise til barnevernsarbeiderens erfaringer med at foreldre ofte har et informasjonsbehov, når de blir kontaktet av barnevernet i slike saker. Denne barnevernsarbeideren sier ikke eksplisitt noe om at det kan ligge en mulig redsel, eller bekymring til grunn for foreldrenes spørsmål, slik

barnevernsarbeideren i kommune C gjorde da hun snakket om forhåndsvarsel av foreldrene (se under neste overskrift). Dette kan tolkes som at barnevernsarbeideren i kommune B ikke i samme grad er oppmerksom på, eller opptatt av dette aspektet. Det kan også tolkes som at hun først og fremst oppfatter at jobben er å gi saklig informasjon, og ikke anser det som sin jobb å ivareta foreldrene på det mer følelsesmessige planet i slike sammenhenger. Hun kan oppfatte rollen sin som mer saksbehandler enn en hjelpe- og støtteperson. Ofte vil man imidlertid assosiere sosialarbeidere med den sistnevnte rollen.

7.5.2 Forhåndsvarsel i formøter med foreldrene

Når kommune C som arbeider etter en mer tradisjonell undersøkelsesmåte, mottok en bekymringsmelding, innkalte de foreldrene til sitt kontor for å orientere om bekymringsmeldingen, og fortelle om den forestående undersøkelsen. Jeg spurte en barnevernsarbeider i denne kommunen, om hvilke planer hun hadde for det første møtet med en mor, hun hadde innkalt til et første møte på sitt kontor. Hun svarte; *Jeg vil gi informasjon til mor om hva som skjer når det kommer en melding til barnevernet, og gi informasjon om lovverket knyttet til melding og undersøkelsen. (...) Jeg vil møte mor på hennes vegring (for barnevernet).* Denne moren hadde ringt barnevernsarbeideren flere ganger, og barnevernsarbeideren hadde oppfattet at *mor er nervøs* for hva barnevernet vil foreta seg. I intervjuet sa barnevernsarbeideren at hun ville fortelle mor at hun ønsket å komme på to til tre hjemmebesøk hos familien. Implisitt i denne barnevernsarbeiderens utsagn kan det synes å ligge en oppfatning om at hennes oppgave både er å gi saklig informasjon til mor (om loven og om hvordan barnevernet jobber i tilknytning til bekymringsmeldinger og undersøkelser), og ivareta mor når det gjelder den mer følelsesmessige siden (for eksempel snakke med henne om hennes redsel for barnevernet).

Kommune A tok kontakt med foreldrene via telefon eller brev, for å innkalle dem til et formøte i kommunen sine lokaler. I dette formøtet fikk foreldrene informasjon om bekymringsmeldingen og den forestående undersøkelsen. En av barnevernsarbeiderne i kommune A fortalte hvordan det vanligvis foregikk;

Før vi innkaller og undersøker saken i et undersøkelsesmøte, innkaller vi foreldrene til et formøte, som vi kaller det. Det vil si i praksis at vi ringer familien, som er informert fra før, av for eksempel skolen som har sendt bekymringsmeldingen. Vi informerer om

hvem som har sendt bekymringsmelding, og om at vi vil fortelle dem (i formøtet), om hvordan vi jobber, og hva vi skal gjøre fremover. Vi informerer om undersøkelsesmøtet, og at det er bestemt av leder her, at det blir undersøkelse. De får brev om beslutningen om at det startes undersøkelse. Vi har en mal på det. De får en del informasjon; hvem meldingen kommer fra, naturligvis oppgir vi paragraf i barnevernloven, som henviser til at vi kan undersøke dem, det er viktig. Vi kan ikke bare komme og undersøke dem. Så litt om formålet med møtet, og naturligvis, når møtet skal foregå, tidspunkt og dato. I tillegg sender vi orientering om undersøkelsen, hvordan det foregår, saksgangen. Vi begynner med meldinga, og hva man gjør med meldinga, hvordan det foregår med videre undersøkelse, gjensidige rettigheter og plikter, og at vi etter barnevernsloven kan innhente opplysninger fra foreldre og andre som har kjennskap til barnet. Dette er såkalt informasjon. I tillegg får foreldrene et eksemplar om "fritak fra taushetsplikt i undersøkelsesmøtet". Det er viktig fordi vi og andre offentlige har i utgangspunktet taushetsplikt i forhold til foreldre. Det gjelder både helsesøster, skole og ikke minst oss. Derimot kan vi innhente opplysninger fra dem, men i utgangspunktet har vi taushetsplikt. Derfor er det viktig at foreldre fritar dem for taushetsplikt i undersøkelsesmøtet som vi har tenkt å gjennomføre. Fritakelsen gjelder kun det konkrete undersøkelsesmøtet. De som blir invitert til undersøkelsesmøtet, de blir orientert om at de også har taushetsplikt, og må ikke spre informasjonen videre fra undersøkelsesmøtet.

I likhet med barnevernsarbeideren i kommune B, er også denne barnevernsarbeideren først og fremst opptatt av sine oppgaver relatert til saksbehandlerjobben. Hun har et ansvar for å informere, og det er foreldrene som fremtrer som subjekter når hun snakker om å gi informasjon. Barnevernsarbeideren i kommune B refererte til at foreldrene ofte har spørsmål når de får presentert en bekymringsmelding, mens barnevernsarbeideren i kommune A ikke kommer inn på dette. Foreldrenes eventuelle behov for å bli ivaretatt på det mer følelsesmessige planet, er heller ikke et tema i hennes utsagn. På linje med utsagnene til barnevernsarbeiderne i kommune B og C, sier heller ikke barnevernsarbeideren i kommune A noe om forhåndsvarlig av barna som saken angår. Med unntak av en sak, var det kun foreldrene som møtte på formøtene i kommune A. I unntakstilfellet hadde foreldrene med seg barna til formøtet. Når barnevernsarbeideren setter taushetsplikten på dagsorden i utsagnet over, har dette sammenheng med at hun i formøtet orienterer om undersøkelsesmøtet, og at det vanligvis inviteres flere andre personer i tillegg til foreldrene, til disse møtene.

Barneverntjenesten har ifølge Lov om barneverntjenester § 6-7, plikt til å bevare taushet om de forhold de blir kjent med under en undersøkelse. Barnevernet plikter også å ivareta taushet om at det er satt i gang en undersøkelse (jfr. Ofstad og Skar 2009), men i visse tilfeller har barneverntjenesten adgang til å gi taushetsbelagte opplysninger til andre. Dette gjelder når det er nødvendig for at barneverntjenesten skal få utført sine oppgaver, eller for å forebygge vesentlig fare for liv eller alvorlig skade for noens helse. Barnevernensarbeiderens utsagn om at *det er viktig at foreldrene fritar dem fra taushetsplikt i undersøkelsesmøtet som vi har tenkt å gjennomføre*, må ses i lys av denne bestemmelsen om taushetsplikt. Barnevernensarbeiderens utsagn om andre offentlige instansers taushetsplikt i denne sammenheng, er noe uklar. Utsagnene kan tolkes som at andre offentlige instanser har taushetsplikt overfor barnevernet. Dette er imidlertid ikke tilfelle. Selv om barnevernet har taushetsplikt overfor andre, så har andre offentlige instanser opplysningsplikt til barnevernet når det dreier seg om bekymring for barn (jfr. Lov om barneverntjenester § 6-4).

Det er primært barnas foreldre som trer frem som sentrale subjekter i barnevernensarbeidernes diskursive praksis, når de snakker om forhåndsvarsling av undersøkelsen. Barna synes ikke å være sentrale aktører for barnevernensarbeiderne når de snakker om forhåndsvarsling av undersøkelsen. Hvilke ressurser eller hvilken fornuft orienterer barnevernensarbeiderne seg etter, når barna i så liten grad fremtrer som aktører i denne sammenheng? Bevissthet om lovens anvisninger når det gjelder forhåndsvarsling, burde ført til at barna var mer synlig i deres diskursive praksis. Barn har rett på informasjon om det som skal foregå (jfr. Lov om barneverntjenester § 6-3). Det kan være grunn til å spørre om andre ideer eller prinsipper kan ha fortrent lovens anvisninger om barns rettigheter. Foreldrene oppfattes som sentrale aktører i barns liv, og i vår vestlige verden, forventes de å ta et hovedansvar i forhold til sine barn. Barnevernensarbeiderne kan ha en forventning om at det er foreldrenes oppgave å informere barna. Andre forklaringer på at barna kommer i bakgrunnen kan være at barnevernensarbeiderne forfekter ideer om at barn er umodne, skjøre, eller lite tilregnelige (jfr. eldre utviklingspsykologi). Begrepet *modent nok* brukes for eksempel i Lov om barneverntjenester. Praksisen som synes å gjøre seg gjeldende i forbindelse med forhåndsvarsling av undersøkelser, kan bidra til at barna ikke får den informasjonen de har rett på, eller kan ha behov for. Selv om barna er fraværende i barnevernensarbeidernes diskursive praksis i denne sammenheng, betyr ikke dette nødvendigvis at barnevernensarbeiderne i sin praksis unngår å møte dem, eller å snakke med dem.

7.5.3 Får barna kjenneskap til bekymringsmeldingen, søknaden om hjelp, eller den forestående undersøkelsen?

Lov om barneverntjenester legger opp til at både barn og foreldre skal forhåndsvarsles om den forestående undersøkelsen. I utsagnene foran er det ingen av barnevernsarbeiderne i de tre kommunene, som nevner eksplisitt, at de varsler barna i sakene. I følge mine data var det også kun en barnevernsarbeider som informerte barna i en familie om den forestående undersøkelsen. Dette skjedde i kommune C. Dataene peker altså mot at det først og fremst er foreldrene som får informasjon om bekymringsmeldingen, og forhåndsvarsel om undersøkelsen.

7.5.3.1 Barnevernsarbeidernes forhåndsvarsling av barna

I kommunene A og B hvor jeg fulgte undersøkelsesprosessen i seks saker, ble det ikke arrangert egne møter med barna i sakene, med den hensikt å informere dem om bekymringsmeldingen, eller forhåndsvarsle dem om den forestående undersøkelsen. I kommune C ble barna i en av tre saker, informert av barnevernsarbeideren under et hjemmebesøk hos familien. Barna ble informert om saken, om det som skulle skje fremover, og barnevernsarbeideren svarte på spørsmål som barna hadde. De nitten barna i de ni sakene var i alderen to til tolv år, hvorav ni var mellom to og sju år, og ti var mellom sju og tolv år. Barna som ble forhåndsvarslet i den ene saken i kommune C, var i gruppen med barn over sju år. Barna som foreldrene hadde med seg til formøtet i kommune A, var både yngre og eldre enn sju år.

En av forklaringene på at kommune A og B ikke forhåndsvarslet barna, kan ligge i svaret til en barnevernsarbeider fra en av disse kommunene. Jeg spurte henne om hun hadde tenkt å orientere barna om den forestående undersøkelsen i en konkret sak (i denne saken var barna over sju år);

De vet sikkert hva barnevernet er. Det snakkes i skolen, det snakkes i aviser og radio også, sikkert, ungene vet om, eller kjenner kanskje noen som er fosterbarn. Men det som vi gjør når vi snakker med foreldre, og forbereder spørsmål, så sier vi at det er viktig at de informerer barna, om at barnevernet har hatt kontakt med dem, og at vi skal bli kjent med familien, og at det er med tanke på behovet for hjelp. At de ikke snakker negativt, det forbereder vi dem på. De aller fleste foreldre vi er inne i forhold til, de vil det beste for barna sine, og da sier vi, hvis det er behov for hjelp, ikke bare hvis det er behov som barnevernet vurderer, og andre vurderer, men også behov som

foreldrene vurderer. Hvis de snakker negativt, blir det vanskelig for oss å jobbe med barna. Det blir vår oppgave å få til tillit hos barna. Vi ser det er veldig viktig for barna, det som foreldre formidler om oss. Så da veileder vi dem, i forhold til hvor gamle barna er. Hvis barnet er et halvt år gammelt, så kan du ikke si så mye, men hvis barna er så pass gamle som i denne saken, så kan du gi informasjon, om hvilke oppgaver, hvorfor og sånn, men ikke skremme dem. Ikke true dem med barnevernet, men fortelle dem og fremstille oss som hjelpeinstans for barn. Det er det vi er. Kloke foreldre gjør det. Det er ikke bestandig alle sier sånn, men det kan vi ikke gjøre noe med. Vi ber dem om å gjøre det for deres og barnas del. Det er viktig at foreldrene sørger for å bidra til å skape tillit.

Barnevernsarbeiderens utsagn kan tyde på at hun tar for gitt at barna vet hva barnevernet er og gjør. Når det gjelder antagelsen om at barna er kjent med barnevernet, viser Strandbu og Vis (2008) til erfaringer som tilsier at barn ofte vet svært lite om barnevernet. De kan ha hørt negative historier om barnevernet, som påvirker deres fantasi om hva barnevernet er og gjør, og slike tanker kan føre til unødig bekymring hos dem. Denne barnevernsarbeideren synes å ville overlate informasjonsoppgaven til foreldrene. Å overlate ansvaret om å informere barna til foreldrene, kan være betenkelig, ettersom de ikke nødvendigvis har inngående kjennskap til barnevernet, kunnskap om hvordan barnevernet jobber, eller hva som vil skje i saken. Barn kan ha mange spørsmål som foreldrene ikke kan svare på. Barnevernsarbeiderens utsagn tyder på at hun forventer at foreldrene også bidrar med en tillitsskaping til barnevernet. Dersom foreldrene selv er misfornøyd med at barnevernet er koblet inn, ikke selv har tillit til barnevernet, eller vil forsøke å unngå barnevernet, er det en krevende jobb som overlates til foreldrene.

7.5.3.2 Noen foreldre orienterer barna om barnevernets kontakt med familien

Et av mine spørsmål til foreldrene var om de hadde snakket med barna om at barnevernet var koblet inn. Det var fire av de ni foreldrene/foreldrepårene som fortalte at de hadde snakket med barna om at barneverntjenesten er inne i bilde, og en av dem sa følgende;

Mor: Ja, jeg nevnte det senest i går kveld, når vi satt og spiste middag. Jeg sa at det kommer noen hjem til oss i morgen, og vil prate med dere og sånne ting, og mamma og pappa har vært og pratet med dem og sånn, sa jeg til dem. Men hvorfor må vi det da, sa de. Ja det er jo for at de skal hjelpe dere og se hvordan dere har det og sånne

ting, sa jeg. Så sa (navn på barn); men vi har det jo bra mamma, hvorfor kommer det noen og prater med oss? Så sa jeg at de vil prate med dere alle, men det er for at de skal hjelpe, sa jeg. Da sa (navn på barn) at, nei, hun ble nesten litt lei seg, så sa hun at hun ikke ville prate med noen. (...) Når jeg nevnte barnevernet i forhold til ungene, så sa de at..., men hva gjør... er det ikke barnevernet som kommer og tar unger da, sa (navn på barn). De har sikkert snakket om det. Jeg vet ikke om de har hørt noe i forbindelse med skolen, eller noe sånt. Så sa jeg at det er jo noen ganger de må gjøre det, hvis ungene ikke har det bra hos foreldrene sine, eller den de bor hos, så kan det hende de gjør det, sa jeg, men de gjør jo mange andre ting også, sa jeg. Men nå er det for å se hvordan dere har det, sa jeg, og da må dere si hvordan dere føler at dere har det. Det er veldig viktig at dere sier hva dere mener også, sa jeg, enn at dere bare sitter å ikke sier noen ting. Men vi har det jo bra, Man blir jo litt skremt når man hører "barnevern". Jeg ble jo også litt skremt første gangen når jeg fikk innkalling, men så tenkte jeg at det er jo for ungene sitt beste.

Denne moren forteller både om settingen for samtalen med barna, og hun refererer fra selve samtalen. Når hun refererer til utsagn som barna har kommet med, kan det virke som barna stiller seg uforstående til at barnevernet har kommet inn i bilde. Uttrykket *men vi har det jo bra*, fungerer som en understrekning av dette. Det kan være barnas forestilling om barnevernet som gjør at de ikke synes å forstå hvorfor barnevernet skal komme på besøk. Et av barna spør også; *er det ikke barnevernet som kommer og tar unger da*. Mor peker også på et av barnas følelsesmessige reaksjon, på opplysningen om at barnevernet vil komme på besøk, og at dette barnet ikke har noe ønske om å snakke med barnevernet. Utsagnet *man blir jo skremt når man hører "barnevernet"*, forteller noe om at mor heller ikke er udelt positiv til at barnevernet er koblet inn. Hun kan være redd for å tape ansikt, eller redd for at barna må flytte. Barna kan også ha merket mors reaksjoner. Mors utsagn tyder også på at hun ikke kunne svare på alle spørsmålene barna hadde. Resultatet kan bli at barna bekymrer seg unødige på grunn av mangel på informasjon.

En annen mor som hadde snakket med barna om at barnevernet var koblet inn, uttrykte seg på følgende måte;

Mor: *Jeg har ikke fortalt ungene at barnevernet skal inn i bildet, fordi at vi vil ha (navn på barn) ut av huset, for å si det grovt, fordi (navn på barn) krever så mye. Det*

kan en jo ikke gjøre. Det som jeg har fokusert på er at det er kommunen som har avgjort at (navn på barn) skal få besøkshjem, slik at (navn på barn) og de (besøkshjemmet) kan gjøre sånne gutterelaterte ting, mens jeg og de andre barna kan gjøre litt sånn mer jenteting sammen. Jeg har ikke sagt noe mer utover det. For min del så syns jeg det holder.

Når denne moren forteller barna at kommunen (barnevernet) er inne i bildet, forsøker hun å fokusere på det positive. Samtidig referer hun til ”kommunen” i stedet for å bruke begrepet ”barnevernet”. Hun fortalte i intervjuet at hun forbinder dette ordet med noe negativt, og hadde bevisst valgt å bruke begrepet ”kommune” i stedet.

En far som hadde snakket med ungene om at barnevernet var koblet inn, hadde fokusert på hva resultatet av kontakten med barnevernet kunne bli; *De vil nå at de skal bort en vending da. Sånn som ... hva kalte de det? Er det besøkshjem det heter?* Videre i samtalen fortalte far at et av barna hadde begynt å gråte, da foreldrene snakket med dem om barnevernets kontakt med familien. I samtalen jeg hadde med foreldrene kom det også frem at foreldrene selv satt med mange spørsmål, og at de ikke kunne svare på barnas spørsmål, fordi de manglet informasjon om det barna lurte på. Barna ble overlatt til seg selv, med sine spørsmål uten å få svar.

7.5.3.3 Noen foreldre unngår å orientere barna

Fire foreldre/foreldrepar formidlet i samtalen/intervjuet at de ikke hadde noen intensjon om å snakke med barna om at familien hadde kontakt med barnevernet. En mor fortalte at hun var redd for at barna skulle gå ut å snakke om deres kontakt med barnevernet til andre, og at dette kunne føre til at hun ble *stemplet som en dårlig mor*. Denne morens begrunnelse for ikke å snakke med barna, synes å være redselen for å tape ansikt, eller få et dårlig rykte. Et annet foreldrepar hadde en annen begrunnelse for ikke å snakke med barna om at familien hadde kontakt med barnevernet. Far uttrykte seg på denne måten; *Nei, det er ingen vits i å få de til å begynne å tenke på det*. Utsagnet kan tolkes som han ønsker å beskytte ungene for bekymringer. En tredje forelder var også opptatt av å beskytte barnet for bekymringer. Hun uttrykte seg på følgende måte når jeg spurte om hun hadde fortalt barnet at barnevernet var koblet inn;

Nei. Jeg har ikke fortalt (navn på barn) så mye om det egentlig, jeg, for han ... han er litt hårsår. Han tror ... han skjønner liksom ikke når jeg skal prøve å forklare han ting, så tror han ... la oss nå si ... jeg tror ikke han har hørt så mye om barnevernet og BUP og sånne ting da, men han vet jo at vi holder på å utrede han for ADHD. Det syns han jo ikke noe om i det hele tatt. Han ble kjempe lei seg. Så prøver heller ..., så lenge han ikke er innblandet, så ser jeg liksom ikke at det er noen vits i det. Det er vi som skal være med på det. Men hvis han skulle ha vært med på det, så må jeg ha forklart han det. Men så lenge han ikke er dratt inn i bildet ennå, så ... Jeg fortalte jo at vi hadde et hjemmebesøk, og da måtte jeg jo forklare ..., hvorfor hun var hos oss og sånne ting.

Intervjuer: *Hva sa du da?*

Mor: *Nei, det var jo ikke sånn ..., det var jo masse spørsmål egentlig, så jeg sa jo bare at hun skulle komme til oss og se hvordan vi hadde det, og stille noen spørsmål og sånne ting. Noen spørsmål var jo til han, og noen var jo til meg.*

Denne moren har snakket med sønnen sin om at barnevernet skal komme på besøk. Hennes utsagn om at hun *ikke* har fortalt han så mye, og at *han er litt hårsår*, kan forstås som at hun forsøker å beskytte han. Utsagnet om at *han skjønner liksom ikke når jeg skal prøve å forklare han ting*, kan tolkes dit hen at guttens kognitive funksjon ikke strekker til. Denne tolkningen virker imidlertid lite rimelig, tatt i betraktning det moren sier om at han hadde mange spørsmål. Det kan synes mer sannsynlig at mor manglet tilstrekkelig informasjon til å kunne svare på guttens spørsmål, eller at hun holdt tilbake opplysninger for å beskytte gutten.

Disse foreldrenes utsagn tyder på at mange av barna i materialet er klar over at familien har kontakt med barnevernet. Barna synes dessuten å ha en rekke spørsmål de ikke får svar på, fordi foreldrene ikke kjenner svarene, eller vil beskytte sitt eget omdømme eller barna. Ved å overlate oppgaven med å informere barna til foreldrene (ansvarliggjøring av foreldrene), kan utfallene for barnas del, synes å bli nokså tilfeldig. Barna risikerer å måtte leve i uvisse om en rekke spørsmål som kan oppleves viktig for dem, eller de kan komme til å bekymre seg unødige. Dette er neppe i tråd med prinsippet om ”barnets beste” i Lov om barneverntjenester. Holdningen om å ansvarliggjøre foreldrene som særlig kom til uttrykk i kommune A, står i kontrast til lovens anvisning om at barnevernsarbeidere har et ansvar for å

orientere/forhåndsvarsle barna. Barnevernsarbeiderne vil ha større forutsetninger for å svare på spørsmål som har med barnevernet, saksgangen og tenkningen i barnevernet å gjøre, enn det foreldrene normalt vil ha. Barnevernsarbeidernes praksis når det gjelder forhåndsvarling av barn, kan forstås som et brudd på lovens intensjoner og barns rettigheter. I fortsettelsen skal det handle om rutiner og fremgangsmåter i undersøkelsesfasen, og hvorvidt barna inkluderes og gis anledning til å være premissleverandører for beslutningene i saken.

7.6 Ulike undersøkessjangere

I undersøkelsen av barns situasjon vil barnevernsarbeiderne måtte samle inn informasjon som grunnlag for sine beslutninger om hjelp, eller henleggelse av en sak. Innhenting av informasjon kan foregå på flere måter, blant annet muntlig ved bruk av samtaler og/eller intervjuer, barnevernsarbeiderne kan be om skriftlig informasjon, eller de kan foreta observasjoner av samhandling og handlinger. Dette er ulike datainnsamlingsmetoder eller sjangere, som vil gi ulike typer informasjon. Fairclough (2007) vil si at disse ulike sjangerne er ulike språklige måter å handle på, eller å produsere samfunnsliv på, semiotisk sett. Jeg har allerede vært inne på at de ulike barneverntjenestene hadde noe ulik praksis når det gjaldt bruk av undersøkessjangere. Barnevernsarbeiderne i kommune C gjorde først og fremst bruk av samtaler (og usystematisk observasjon), når de innhentet informasjon fra foreldre og barn. Når de etterspurte informasjon fra helsestasjon, barnehage, skole osv., bad de vanligvis om skriftlig informasjon, selv om de også kunne ha samtaler med representanter fra disse offentlige instansene. Barnevernsarbeiderne i kommune B brukte i større grad en form for samtalepreget intervju, når de innhentet informasjon fra foreldre, skole, helsestasjon, osv. I mer alvorlige saker kunne de be om skriftlig informasjon fra andre offentlige instanser. Kommune A brukte i stor grad intervjuformen, når de innhentet informasjon fra foreldre, barnehage, skole, helsestasjon, osv. De hadde vanligvis utarbeidet spørsmålene de ønsket å stille på forhånd.

7.6.1 Samtaler og intervjuer

Ved hjelp av samtaler og intervju kan vi få tak på personers tanker, oppfatninger, erfaringer, fortellinger om hverdagsliv, gleder, sorger, selvforståelse, bekymringer, håp, drømmer osv. Samtalesjangeren vil være mer åpen for fortløpende innspill fra alle deltakerne i en samtale, mens intervjusjangeren gjerne styres av intervjueren. I samtaler veksler gjerne partene på å ta ordet (turtaking), introdusere tema eller stille spørsmål, mens i et intervju er det først og

fremst intervjueren som kontrollerer tema og turtaking. Både i samtaler og intervju kan imidlertid spørsmål stilles på en åpen måte, som inviterer den andre til å fortelle mer fritt, eller de kan stilles på en mer lukket måte (jfr. Metze og Nystrup 1984, Langballe og Gamst 2006). Intervjusjangeren er gjerne mer asymmetrisk i sin form, enn samtalesjangeren (jfr. Fairclough 2007: 67). Samtaleformen vil vanligvis være mer demokratisk i sin form, men i barnevernssammenheng, hvor barnevernsarbeiderne både har en formell makt og en epistemologisk makt, kan den innby til en mer skjult makt-asymmetri. Når barnevernsarbeiderne formulerer spørsmålene, og skriver referater fra samtaler, kan de for eksempel bruke fagspesifikke termer, som kan være utilgjengelige for foreldre og barn. Dette kan bidra til at de føler seg overkjørt, eller minske sjansen for at de kan være delaktig.

7.6.2 Innhenting av skriftlig eller muntlig informasjon

Alle de tre barneverntjenestene oppgav at de innhentet skriftlig informasjon fra andre offentlige instanser, som kunne belyse barnets situasjon. I sakene som inngår i mitt materiale var det først og fremst kommune C som innhentet skriftlig informasjon fra andre instanser. Barnevernsarbeiderne hadde standardmaler med konkrete spørsmål som de selv hadde utarbeidet, og som de tok utgangspunkt i, når de bad om informasjon fra helsestasjonen, skolen og barnehagen. I kommunene A og B foregikk informasjonsutvekslingen mellom barneverntjenesten og de andre offentlige instansene vanligvis muntlig (seks saker) i større undersøkelsesmøter. Barnevernsarbeiderne i kommune A hadde utarbeidet spørsmålene de stilte på forhånd. Barnevernsarbeiderne både i A og B skrev selv ned informasjonen som ble formidlet av de andre offentlige representantene, eller av private i slike møter. Det var barnevernsarbeidernes jobb å skrive referater, rapporter og føre journaler. Barnevernsarbeidere vil gjerne notere det de oppfatter er av betydning for saken, og det kan være lett at de bruker sin egen språklige stilart. Stilarter er språklige måter å være på, sier Fairclough (2007), og han knytter stilart til identiteten og selvet. Barnevernsarbeideren kan ha en egen stilart i kraft av sin posisjon som barnevernsarbeider i en barneverntjeneste. Deres fokus og formuleringer vil kunne være annerledes, enn om foreldrene, barna, eller representanter fra andre instanser, selv hadde skriftliggjort informasjonen. I kapittel 6 så vi for eksempel at de ulike offentlige representantenes uttrykksmåte i bekymringsmeldingene, i stor grad var relatert til deres institusjonstilknytning. Gjennom spørsmålene som stilles, veiledningen som blir gitt til ulike instanser i forbindelse med informasjonsinnhenting, og et

eventuelt sorteringsarbeid, får barnevernsarbeiderne lett stor definisjonsmakt. De har makt til å avgjøre hvilken informasjon som skal gis gyldighet som grunnlag for beslutninger i sakene.

Standardmaler i forbindelse med informasjonsinnhenting kan ses på som en form for teknologisering av praksis. Det vil samtidig være et styringsredskap for hva slags informasjon som skal innhentes i saker. Når barneverntjenestene benytter slike maler, kan dette være et tiltak som skal tjene effektiviteten i behandling av saker, eller et tiltak for likebehandling. Selv om barnevernsarbeiderne snakket om at de gjorde visse tilpasninger til sakers særegenhet, kan teknologisering av praksis lett føre til vanetenkning, blindhet for sakers særegenhet, eller blindhet for det unike ved det enkelte barn og dets situasjon, eller den enkelte sak. De kan også bidra til at barneverntjenestene får stor definisjonsmakt.

7.6.3 Observasjon

Observasjon var en annen metode som barnevernsarbeiderne snakket om at de benyttet seg av i innsamling av informasjon om barns situasjon og hjelpebehov. Ved hjelp av observasjoner kan man kartlegge atferd, handling og samhandling. Det var først og fremst barnevernsarbeiderne i kommune C, som refererte til at de brukte observasjon som datainnsamlingskilde i undersøkelsesfasen av en sak. Disse observasjonene skjedde i tilknytning til hjemmebesøk hos familiene. En barnevernsarbeider i kommune C sa hun dro på hjemmebesøk *for å se forholdene i hjemmet, hvordan familien fungerer sammen, hvordan foreldrene fungerer i forhold til ungene, og i forhold til hverandre som voksne*. Et lignende svar gav en av de andre, når jeg spurte om formålet med et konkret hjemmebesøk. Alle hjemmebesøkene som barnevernsarbeiderne foretok i familiene, varte fra en til en og en halv time. Ingen av barnevernsarbeiderne noterte under slike hjemmebesøk. Det var også lite som tydet på at de gjorde systematiske observasjoner. Etter et hjemmebesøk hos en familie, refererte barnevernsarbeideren til sine observasjoner, og beskrev blant annet faren i familien som deprimert. I feltdagboken har jeg notert at jeg ble svært overrasket over dette utsagnet. Jeg hadde vært med under dette hjemmebesøket, og det var ingenting i mine observasjoner som tilsa at jeg kunne trekke den samme konklusjonen. I løpet av den perioden jeg drev med datainnsamling opplevde jeg to lignende episoder med andre barnevernsarbeidere. Vi hadde lagt merke til ulike ting, og tolket personers utsagn og handlinger forskjellig. Episodene forteller noe om at øyne som ser, kan se nokså forskjellig, og ører kan høre forskjellig. I forskningssammenheng legges det ofte vekt på å skille mellom observasjoner og tolkninger

(jfr. Aadland 1997). Noen vil imidlertid hevde at det ikke lar seg gjøre å skille observasjoner fra tolkninger, fordi våre observasjoner vil være farget av vårt ståsted og våre perspektiver. Når barnevernsarbeideren tolket far som deprimert på bakgrunn av sine observasjoner, kan dette fortelle noe om hennes ståsted og om det fortolkningsreportoaret hun bragte med seg inn i møte med denne familien.

7.7 Informasjonsinnhenterens (barnevernsarbeiderens) posisjon

Det vil ikke bare være valg av undersøkelsessjanger som avgjør hvilken data, eller informasjon barnevernsarbeidere blir sittende med. Datainnsamlerens posisjon vil også kunne ha betydning. I kapittel 5 problematiserte jeg forskersubjektets rolle i forbindelse med datainnsamlingen i et forskningsprosjekt. Mange av de samme elementene vil være relevant å trekke frem i forbindelse med at en barnevernsarbeider skal gjøre datainnsamling i en undersøkelse av barnets situasjon og hjelpebehov. Det som vil være annerledes er at barnevernsarbeideren har en formell makt til å gripe inn overfor foreldre og barn, og hun kan handle på tvers av det foreldre og barn måtte ytre ønske om. Med ståsted i barnevernet er hun en offentlig person med en type fagutdanning, og forventes å besitte en form for ekspertkunnskap om blant annet hva som er barns behov og ”barnets beste”. Disse faktorene kan både være styrende i forhold til hvilken informasjon hun vil søke etter, og hvilken informasjon andre er villig til å gi. Informanter kan handle strategisk og unnlate å gi informasjon om forhold, eller forsøke å dekke over forhold. De kan være redd for hvilke konsekvenser informasjonen kan få for dem, dersom barnevernsarbeideren blir kjent med bestemte forhold. Det var flere av foreldrene som fortalte at de bevisst hadde unnlatt å gi opplysninger om ulike forhold til barnevernsarbeiderne, nettopp fordi de var redde for hvilke konsekvenser opplysningene kunne få for dem. De var med andre ord strategiske informanter. Barnevernsarbeidernes posisjon kan med andre ord få betydning for hvilken informasjon hun blir sittende med etter en undersøkelse.

7.8 Ulike rutiner/fremgangsmåter for å undersøke barnas situasjon og hjelpebehov i kommunene

Barneverntjenestene i Norge jobber ut fra samme lovverk når de skal undersøke barns situasjon og hjelpebehov. Det eksisterer imidlertid ikke konkrete lovpålagte retningslinjer for hvordan barneverntjenestene skal gå frem i slike undersøkelser. Formuleringene i loven gir rom for skjønn og for lokale tilpasninger. Barnevernsarbeidernes rolle er å styre og lede

undersøkelsesarbeidet. Gjennom ulike organisatoriske grep og opptredener, kan de skape muligheter for at barn og foreldre skal kunne komme frem med sine fortellinger om sin situasjon og sine hjelpebehov. De kan også skape hindringer, som gjør det vanskeligere for foreldre og barn å fortelle, eller vise frem sin praksis.

Når det i de tre kommunene hadde blitt besluttet å sette i gang undersøkelser i en sak, ble saken overlatt til en barnevernsarbeider som enten alene, eller sammen med en, eller flere andre, fikk ansvar for å ta seg av saken. De måtte avgjøre hva slags informasjon som skulle samles inn, og hvordan de skulle gå frem for å skaffe tilveie opplysninger i saken. I så måte kan man si at planleggingen av en undersøkelse i en barnevernssak, ligner på planleggingen av datainnsamlingen i et forskningsprosjekt. Hvor omfattende en undersøkelse i en barnevernssak skal gjøres, kan imidlertid være vanskelig å avgjøre på forhånd. I følge lov om barneverntjenester (§ 4-3) skal undersøkelsen ikke gjøres mer omfattende enn formålet tilsier. Derfor vil det være rimelig at informasjonsbehovet vurderes fortløpende. Med hensyn til fremgangsmåte hadde barneverntjenestene til dels ulike måter å gjøre undersøkelser på. Fremgangsmåtene syntes å ha mer sammenheng med mer eller mindre lokalt ”vedtatte” undersøkelsesmodeller, enn hva det hadde med sakenes egenart å gjøre. I kommune C ble foreldrene innkaldt til samtaler på barneverntjenestens kontor, det ble foretatt hjemmebesøk hos familien, og det ble innhentet skriftlig informasjon fra ulike offentlige instanser som hadde kjennskap til barnet. Jeg har kalt denne praksisen for *den tradisjonelle undersøkelsesmåten*. Denne praksisen hadde også vært vanlig i kommunene A og B inntil de besluttet å legge om sin praksis i undersøkelser av saker. Kommunene A og B hadde foretatt visse grep for å effektivisere undersøkelsen av barnas situasjon og hjelpebehov. Hjemmebesøk hos familien og innhenting av skriftlige rapporter fra andre offentlige instanser som hadde kjennskap til barnet, ble i mange saker erstattet av muntlig informasjonsutveksling i et større undersøkelsesmøte i kommunen sine lokaler. Her deltok vanligvis den som hadde meldt bekymringen, foreldrene og eventuelt privat nettverk, og vanligvis representanter fra andre aktuelle offentlige instanser som hadde kjennskap til barnet (eller foreldrene), i tillegg til to eller tre barnevernsarbeiderne. Jeg har kalt denne fremgangsmåten for *den nye undersøkelsesmåten*.

7.8.1 Den tradisjonelle undersøkelsesmåten – kontormøter, hjemmebesøk og innhenting av skriftlig informasjon

Kommune C benyttet den mer tradisjonelle undersøkelsesmåten for å innhente opplysninger om et barns situasjon. De innkalte (via telefon eller brev) vanligvis først barnets foreldre til samtale på barneverntjenestens kontor, deretter ble det ofte foretatt hjemmebesøk hos familien, og det ble innhentet skriftlig informasjon fra andre offentlige instanser som hadde kjennskap til barnet. Kommunen startet undersøkelsene relativt raskt etter at bekymringsmeldingen eller forespørslene om hjelp var kommet, og de brukte omtrent tre måneder på å undersøke sakene (tre saker). Dette betydde ikke nødvendigvis at undersøkelsene pågikk aktivt i tre måneder. Det kunne gå dager og uker i løpet av disse tre månedene uten at det var kontakt mellom barnevernsarbeideren og familien. Når jeg spurte en av barnevernsarbeiderne i denne kommunen, om de jobbet etter noen bestemte retningslinjer i undersøkelser av saker, svarte hun følgende;

Nei, ikke sånne retningslinjer, men vi har jo loven i forhold til at vi skal ha undersøkelse i tre måneder. Hver og en har sine saker, og når vi får inn en sak, så tar vi inn foreldrene, eller foresatte og har et møte om meldingen, (...) her på kontoret hvis de har mulighet til å komme hit. Etterpå prøver vi å ha et hjemmebesøk. I hvert fall ett hjemmebesøk, for å se forholdene i hjemmet, hvordan familien fungerer sammen, hvordan foreldrene fungerer i forhold til ungene, og i forhold til hverandre som voksne. Hvis det er stor problematikk i familien, har vi flere møter enn hvis det er liten problematikk. Trenger en familie økonomisk støtte, i forhold til å ha barnehage, så trenger vi for vår egen del, å vite hvordan det er hjemme der. Hvis mor er hjemmeværende, så må det være en grunn til at vi skal inn å gi støtte til barnehage. Da går vi inn og ser på samvær mellom mor og sønn, eller mor og datter, hvordan det fungerer. Hvis vi over tid ser at ungen har godt av å komme i barnehagen, eller at de har lite nettverk, eller at de ikke har noen unger i nærheten, så gir vi økonomisk støtte. Hvis det er stor problematikk, så må vi inn litt oftere, både for å finne ut hvor problematikken ligger, og for å begynne med råd og veiledning i forhold til mor og far, om hvordan de skal håndtere situasjonen. Dette gjelder hvis det er en akutt situasjon også. Så er det å gå inn å hjelpe dem med å komme seg videre, og da er det viktig å gå inn å ha samtaler både med mor og far og ungene, uansett hvor store de er. Det varierer jo hvor godt språk de har, ut fra hvor små de er. Vi har barnevernsteamet hvor vi drøfter saker, for at vi ikke skal holde på med sakene alene. For eksempel hvis

jeg har hatt hjemmebesøk og to konsultasjonssamtaler, og funnet ut sånn og sånn, kan jeg spørre de andre hvordan syns dere at løpet bør gjøres videre. Noen andre retningslinjer enn det, det er det ikke.

Her peker barnevernsarbeideren på at barneverntjenesten ikke har noen felles vedtatte retningslinjer de går etter i undersøkelser av saker, annet enn lovens krav med hensyn til hvor lang tid de kan bruke på slike saker (*vi har jo loven i forhold til at vi skal ha undersøkelse i tre måneder*). Utsagnet om lovens anvisning når det gjelder tidsfrist, kan tyde på at barnevernsarbeideren har oppfattet at undersøkelsen skal pågå i tre måneder. Lovens formulering er imidlertid noe annerledes; barneverntjenesten skal *snarest og senest innen tre måneder* undersøke forholdet (jfr. §§ 4-3 og 6-9). Barnevernsarbeiderens utsagn tyder på at det er vanlig praksis å innkalle foreldrene til et møte på barneverntjenestens kontor for å presentere bekymringsmeldingen, samt å dra på hjemmebesøk hos familien. Bestemmelsene i barneverntjenesteloven gir barneverntjenesten adgang til å foreta undersøkelse ved hjemmebesøk hos en familie, uten at foreldrene eller andre som barnet bor hos, kan motsette seg dette. Barneverntjenesten gis dermed mulighet til å skaffe seg kunnskap om hjemmeforholdene ved egne undersøkelser, selv om foreldrene motsetter seg dette (jfr. Ofstad og Skar 2009: 69). Det ble foretatt hjemmebesøk hos fire av de ni familiene som inngår i mitt materiale, i løpet av undersøkelsesprosessen, enten av barnevernsarbeiderne eller sakkyndig som barneverntjenesten hadde engasjert. Fra femte linjen i utsagnet over refererer barnevernsarbeideren til at det innhentes informasjon via observasjon (*for å se forholdene i hjemmet*) av foreldre og barn, og via samtaler. Man kan få inntrykk av at observasjon er den mest sentrale sjangeren i selve undersøkelsen, mens samtaler er en mer sentral sjanger når hjelp og tiltak står i fokus (*råd og veiledning til foreldrene, om hvordan de skal håndtere situasjonen, hjelpe dem å komme seg videre*) Barnevernsarbeideren kommer ikke med utsagn som verken bekrefter, eller avkrefter at samtaler med barnet står sentralt i selve undersøkelsen. Barn og foreldre er i fokus først og fremst som objekter for observasjon, når barnevernsarbeideren snakker om undersøkelsen, men mer som subjekter (samtaler med) når hun snakker om tiltak og hjelp. Den beskrivelsen som barnevernsarbeideren gir av barnevernets undersøkelser i utsagnet sitt, stemmer godt overens med det jeg erfarte at barnevernsarbeiderne gjorde i praksis, i de tre sakene jeg fulgte i denne kommunen. De innhentet imidlertid også skriftlig informasjon fra andre offentlige instanser. Når de inhetet slik skriftlig informasjon tok det gjerne litt tid før barneverntjenesten fikk svar på sine forespørsler. En barnevernsarbeider fra kommune C kom inn på dette tema i et av intervjuene;

Du er avhengig av mange samarbeidsparter, og ting tar tid. Når du sender ut brev og skal ha inn informasjon, så er det mange andre som har sendt brev samtidig, så det blir liggende, og det tar lang tid. Det kan være... jeg savner litt dette ... konkret... hvis du samarbeider med psykisk helsevern for barn og unge for eksempel, så tar ting tid. Du må grave litt for å få tilbake det de sier muntlig, og få dem til å skrive det. Det er klart at skriver du at en har en asosial funksjonsforstyrrelse, så er det sterkere, enn hvis du på et tilbakemeldingsmøte sier at; her ser vi at han kan ha en asosial funksjonsforstyrrelse. Så sånn samarbeid tar tid, men jeg mener at i de aller, aller fleste sakene så får vi informasjon, og vi samhandler med parter vi er avhengig av.

Barnevernsarbeiderne er ikke nødvendigvis alene om å bestemme hvor fort en undersøkelse skal gå, eller bestemme det innholdsmessige fokuset i sakene. Antall møter som barnevernsarbeiderne hadde med familiene varierte i de ulike sakene. Ved innkalling til møter, eller varsel om hjemmebesøk, forsøkte de å ta hensyn til familienes dagligliv, slik at for eksempel foreldrene slapp å ta seg fri fra jobb for å møte barnevernsarbeiderne, og at barna var hjemme fra barnehage og skole. Når foreldrene hadde søkt barnevernet om hjelp, ble disse sakene i hovedsak behandlet på samme måte som bekymringsmeldinger fra offentlige instanser, men undersøkelsen i disse sakene var mindre omfattende.

I den ene av de tre sakene som ble undersøkt på den mer tradisjonelle måten, hadde barnevernsarbeideren noen telefonsamtaler med foreldrene, det ble foretatt to hjemmebesøk, avholdt to ansvarsgruppemøter, og innhentet både muntlig (i ansvarsgruppemøter) og skriftlig informasjon fra helsestasjonen, barnehagen og foreldrenes leger/behandlere. I den andre saken ble det snakket noen ganger med mor i telefonen, mor kom til samtale på barnevernsarbeideren sitt kontor, og det ble foretatt ett hjemmebesøk hos familien. I den tredje saken ble det foretatt en rekke telefonsamtaler med foreldrene, barnehagen, skolen og politiet, innhentet skriftlig informasjon fra skolen og barnehagen, og foreldrene kom til samtaler på barnevernsarbeiderens kontor hver for seg og sammen. I denne saken ble det ikke foretatt hjemmebesøk. I de to førstnevnte sakene traff barnevernsarbeiderne barna som sakene omhandlet, under hjemmebesøkene. I den tredje saken hadde barnevernsarbeideren planlagt hjemmebesøk, blant annet for å treffe barna, men foreldrene flyttet barna til en annen kommune, før barnevernsarbeideren kom så langt. Barneverntjenesten meldte denne saken videre til barnas nye bostedskommune. I de to førstnevnte sakene ble det fattet vedtak om

tiltak før tremånedersfristen utløp. Den tredje saken, hvor barna ble flyttet ut av kommunen, ble henlagt etter at saken var meldt videre til barnas nye bostedskommune. I kapittel 8 vil jeg komme tilbake til det innholdsmessige fokuset i undersøkelsene av barnas situasjon, og hvilke tiltak som ble besluttet satt i gang i forhold til barna og foreldrene.

7.8.2 Den nye undersøkelsesmåten – formøter, større undersøkelsesmøter og muntlig informasjonsutveksling

Kommune A og B hadde som sagt mer eller mindre gått bort fra den mer tradisjonelle måten å undersøke barns situasjon på. De hadde i stor grad erstattet hjemmebesøk hos familiene og innhenting av skriftlig informasjon fra offentlige instanser, med muntlig informasjonsutveksling i større undersøkelsesmøter i kommunen sine lokaler. Kommune A og B brukte ulike benevnelser på disse møtene, henholdsvis nettverksmøtet/undersøkelsesmøtet og startmøtet. Jeg har valgt å kalle dette møtet for ”undersøkelsesmøtet”. Kommune A pleide vanligvis å innkalle foreldrene til et ”formøte” før undersøkelsesmøtet, slik jeg allerede har vært inne på, mens kommune B gjerne hadde den første kontakten med foreldrene over telefonen. Selv om en del av hensikten med disse møtene var å gi forhåndsvarsel om undersøkelsen til foreldrene, startet også selve undersøkelsen i disse møtene. Både mine feltdagboksnotater og barnevernsarbeiderens utsagn under bekrefter dette;

Ja, en ting, i det formøtet så tegner vi nettverkskart til foreldre. Da får vi en del informasjon om deres familie, slekt, venner, om de har kontakt med myndigheter osv. Og ikke minst deres bakgrunn, om de er gift, skilt, og om de også har barn fra tidligere forhold. Dette er ting som vi gjør på formøtet, fordi vi mener det er viktig. Samtidig trenger ikke andre (andre som møtte på undersøkelsesmøtet) å vite all informasjon, for eksempel hvorvidt du har vært skilt to, tre ganger. Men det er viktig for oss, fordi det er livshistorie til foreldrene og til barna.

Intervjuer: *Er formøtet en del av undersøkelsen?*

Barnevernsarbeider: *Ja det er en del av undersøkelsen. Du kan si at undersøkelsesmøtet er hoveddelen i undersøkelsen, mens formøtet er en forberedelse til undersøkelsesmøte.*

Her forteller barnevernsarbeideren hvilken informasjon som vanligvis ble samlet inn i formøter. Det settes fokus på foreldrenes sivile status, familiens nettverk og livshistorie. I formøtene ble det vanligvis tegnet nettverkskart for barna i familien, uten at barna var til stede. Barna ble gjort til objekter som det ble snakket om. Kun i en av de fem sakene var barna med foreldrene til formøtet. Deltakerne på undersøkelsesmøtene var vanligvis foreldrene, den som hadde meldt bekymring, og representanter fra ulike offentlige instanser som hadde kjennskap til barnet og familien. Det var anledning for foreldrene å ha med seg personer som de selv valgte ut, til slike møter. En av barnevernsarbeiderne i kommune A utdypet dette nærmere;

Da kan de for eksempel ta med advokat, lege, eller noen fra privat nettverk, for eksempel bestemor som kjenner barnet og familien. De ringer til meg og forteller om de kommer to eller tre stykker, slik at vi kan forberede et fysisk rom. Det skjer i nesten 70 % av tilfellene, at foreldrene kommer med noen som de betrakter som informasjonskilde eller støtte.

Foreldrene hadde med seg bisittere fra sitt private nettverk i to av de fem sakene som ble undersøkt gjennom et større undersøkelsesmøte i denne kommunen. Selv om undersøkelsespraksisen i kommunene A og B var nokså lik, var det også visse forskjeller. En av barnevernsarbeiderne i kommune A fortalte om praksisen i sin kommune;

Det er vi i undersøkelsesteamet som får meldingen fra barnevernleder. Vi vurderer om vi skal undersøke saken i et undersøkelsesmøte, eller på vanlig klassisk måte. Til vanlig bruker vi undersøkelsesmøtet som metode i undersøkelsen. Vi må innkalle foreldre og snakke med dem, og snakke med andre som kan skaffe opplysninger om barna i familien. Når vi får meldingen setter vi oss sammen og tenker, hvem andre enn foreldrene skal vi hente opplysninger fra, eventuelt fra selve barnet, hvis det er i stand til å snakke for seg selv. Det er vi som vurderer hvem vi vil innkalle til et undersøkelsesmøte, og det gjør vi ut fra innholdet i meldinga.

Her forteller barnevernsarbeideren at det er vanlig å benytte undersøkelsesmøter i undersøkelser av saker. Hun sier samtidig at de ikke har forkastet den mer tradisjonelle måten å undersøke saker på, men at denne ikke lenger er vanlig å bruke. Når barnevernsarbeideren snakker om å skaffe informasjon fra *andre*, viser mine data at i praksis betydde dette andre

voksne. Selv om barnevernsarbeideren uttaler at barnet kan være informant *hvis det er i stand til å snakke for seg selv*, var det aldri barn til stede på undersøkelsesmøtene i de seks sakene som ble undersøkt ved hjelp av et større undersøkelsesmøte. Men i en av sakene (i kommune B) ble det arrangert et eget møte med barnet i saken. Undersøkelsesmøter med mange deltakere og en stram struktur, som varer i flere timer (vanligvis 2 - 3 ½ time), vil neppe være særlig egnet for barn. Det ville være uetisk å utsette barn for tilstedeværelse i slike møter, som er lagt opp for voksne deltakere. Barnevernsarbeideren sier eksplisitt at det er de som avgjør hvem de vil kalle inn til undersøkelsesmøter. Implisitt peker utsagnet på den makten barnevernsarbeidere har når det gjelder å avgjøre hvem som skal slippe til med informasjon i undersøkelser av saker.

Barnevernsarbeiderne hadde regien på undersøkelsesmøtene. I kommune A hadde møtene en strammere struktur, enn i kommune B. I begge kommunene ble undersøkelsesmøtet ledet av en barnevernsarbeider. En annen barnevernsarbeider skrev referat. I kommune A hvor de var tre barnevernsarbeidere til stede i disse møtene, stilte den tredje spørsmål til de inviterte deltakerne. Spørsmålsstilleren hadde vanligvis hovedansvaret for saken, og hadde også hatt hovedansvaret for å utarbeide spørsmålene til de inviterte deltakerne. Det ble ikke gitt rom for diskusjoner i møtene i kommune A, men det var mulig for de inviterte deltakerne å komme med spørsmål eller kommentarer, når barneverntjenestens utspørring av en deltaker var over. I kommune B var det to barnevernsarbeidere til stede på møtene. Begge stilte spørsmål til de inviterte deltakerne. I kommune B var kommunikasjonen mellom deltakerne på møtet mer samtalepreget, og det var større rom for de inviterte deltakerne til å komme med egne innspill, sammenlignet med møtene i kommune A, hvor intervjusjangeren rådet. Undersøkelsesmøtene i begge kommunene startet med at det ble gitt informasjon om møtets struktur, hensikten med møtet, om deltakernes taushetsplikt utenfor dette møtet, møtets tidsramme og pauser. Etter presentasjonsrunden og opplysningen om at foreldrene hadde skrevet under på fritak fra taushetsplikten for personene i møtet, ble bekymringsmeldingen (ene) lest opp, og utspørringen av møtedeltakerne begynte. Det ble stilt spørsmål til foreldrene og de andre inviterte deltakerne i tur og orden. Vanligvis startet utspørringen av den som hadde meldt bekymring. Etter dette fikk vanligvis foreldrene komme til orde, og deretter resten av deltakerne. Etter utspørringen trakk barnevernsarbeiderne seg tilbake i noen minutter, mens de andre hadde pause. I denne pausen snakket barnevernsarbeiderne sammen om saken og informasjonen som hadde kommet i møtet, og de ble enig om en konklusjon i saken. Etter at alle var på plass i møterommet igjen etter pausen, satte barnevernsarbeiderne seg sammen ved

enden av bordet i møterommet, og reflekterte høyt sammen over informasjonen som hadde kommet frem i møtet. De andre møtedeltakerne var tilhørere til refleksjonen som barnevernsarbeiderne hadde seg imellom. Mye av det som barnevernsarbeiderne hadde snakket om i pausen ble gjentatt i denne refleksjonen. Til slutt konkluderte barnevernsarbeiderne saken, og la enten frem påstand om videre undersøkelser, eller forslag til tiltak i saken. Foreldrene fikk anledning til å komme med kommentarer til slutt, og det ble avtalt eventuelle nye møter.

I seks av de ni sakene i mitt materiale, ble det benyttet slike større undersøkelsesmøter for å undersøke barnas situasjon og hjelpebehov. Antall deltakere på undersøkelsesmøtene varierte fra sak til sak, avhengig av hvem og hvor mange barnevernsarbeiderne fant det aktuelt å innkalle, og om foreldrene ønsket å ha med seg noen eller ikke. I to av sakene var det sju deltakere på møtene, i en sak var det åtte deltakere, i en var det ni deltakere, i en annen var det elleve, og i en siste sak var det tolv deltakere på undersøkelsesmøtet. Som observatør kom jeg i tillegg til disse deltakerne. Hensikten med undersøkelsesmøtene var den samme som hensikten med den mer tradisjonelle undersøkelsesmåten, nemlig å belyse barnets situasjon og hjelpebehov. Ingen av de seks sakene som ble undersøkt på denne måten, ble henlagt etter undersøkelsesmøtene. I alle seks sakene ble det besluttet å iverksette tiltak. Hvilke tiltak som ble foreslått av informantene, og hva som ble besluttet, vil jeg komme tilbake til i kapittel 8.

7.8.2.1 Utvidelse av undersøkelsen utover undersøkelsesmøtet

I tre av sakene som ble undersøkt på denne måten, ble det dessuten besluttet å utvide undersøkelsen. I to av disse tre sakene ble det besluttet å foreta hjemmebesøk hos familien, for å observere samspill mellom barn og foreldre. Det ble imidlertid likevel ikke foretatt slikt hjemmebesøk i den ene av disse, og barnevernsarbeideren forteller hvorfor;

Det som er årsaken til det er at vi har jo hatt, eller jeg har hatt dialog med mor og skole etter dette møtet. Det viste seg at ting gikk bare bedre og bedre. Skolen sier at de har nesten ikke opplevd at det har snudd sånn i forhold til en elev. Det var en elev som de i begynnelsen opplevde var trist, og som var utrygg og følte seg litt sånn utilpass. Barnet begynte på relativt kort tid å blomstre og vise seg å være mer glad. Så vi så ikke hensikten med å dra på hjemmebesøk. Vi har innkalt mor hit til samtaler, og vi ser at mor er en god omsorgsperson for barnet. Så hjemmebesøk er mer i saker hvor det

kanskje er litt mer tvil, at en må utrede foreldre som omsorgspersoner, og at en må på hjemmebesøk og observere samspeillet mellom foreldre og barn.

I en tredje sak ble det besluttet å rekvirere sakkyndig utredning fra psykolog. Jeg spurte barnevernsarbeideren som hadde hovedansvaret for saken, om grunnen til at de rekvirerte slik sakkyndig utredning.

Barnevernsarbeideren: Vi må ha en bredere utredning av situasjonen, for det blir for snevert på et lite møte når det er så mange bekymringer og flere barn. Vi har ikke mulighet til å klare det selv, innen lang, lang tid.

Intervjuer: Har det med kapasitet å gjøre?

Barnevernsarbeideren: Ja, og så er det mye det fylkesnemda vil ha. Her er det en sak vi ikke i det hele tatt har vært inne i selv, så da får vi fort en grundig utredning som vi ikke har mulighet til å foreta selv. Så,... det er nok flere grunner til at vi gjør det. Vi får et raskt overblikk over hvordan situasjonen er.

Årsaken til at det oppnevnes sakkyndig (en psykolog) i denne saken kan synes å henge sammen med barneverntjenestens egen kapasitet (*Vi har ikke mulighet til å klare det selv, innen lang, lang tid*), samt at denne saken kan ende til behandling hos fylkesnemda (*så er det mye det fylkesnemda vil ha*). Fylkesnemda behandler saker om omsorgsovertakelse av barn, og saker hvor det er snakk om å sette i verk tiltak med tvang. Hvorvidt det også er et spørsmål om barneverntjenesten mangler kompetanse for å gjøre den konkrete utredningen, kommer ikke eksplisitt til uttrykk.

7.8.3 Ulike erfaringer med undersøkelsesmøtene og den tradisjonelle undersøkelsesmåten

Med denne nye undersøkelsesmåten hadde den muntlige informasjonsutvekslingen mellom ulike offentlige instanser og familien fått en mer sentral plass enn den skriftlige.

Barnevernsarbeiderne opplevde dette i hovedsak positivt, fordi informasjonsinnhenting gikk raskere, og de erfarte at de andre offentlige instansene som var involvert, var mer fornøyd med den større åpenheten som undersøkelsesmøtene og den muntlige

informasjonsutvekslingen hadde bidratt til. En av mine spørsmål til barnevernsarbeiderne som avholdt større møter mellom ulike offentlige instanser og foreldre for muntlig informasjonsutveksling i undersøkelsesfasen, var hvilke erfaringer de hadde med denne formen. En av barnevernsarbeiderne svarte følgende;

Sånn som vi har gjort det til nå, å bruke undersøkelsesmøte, så er det en fin måte å undersøke på, men vi må ikke tro at vi får frem alt. Det gjør vi ikke. Jeg tenker i forhold til sånn som vi gjorde det før, hvor vi sendte ut spørsmål til informantene (innhenting av skriftlig informasjon fra andre offentlige instanser som hadde kjennskap til barnet), og vi fikk svar tilbake... det er som natt og dag. De fikk ingen tilbakemelding om hva som skjedde, og hvordan det ble tolket, det de sa. Etter at vi begynte med dette møtet, ... Jeg hadde en sak jeg måtte undersøke på den gamle måten, og det var virkelig så tungt, og jeg synes det ble så dårlig. Jeg har veldig tro på disse møtene.

Barnevernsarbeideren peker på at det er stor forskjell mellom den tradisjonelle fremgangsmåten og den nyere undersøkelsesformen. Hun peker også på at det er begrenset med informasjon de kan få i disse undersøkelsesmøtene, men at de har fått til større åpenheten mellom de ulike offentlige instansene om sakene. Både foreldrene og representanter fra de ulike offentlige instansene som har med barnet og familien å gjøre, er tilhørere når det utveksles informasjon, når barnevernsarbeiderne reflekterer rundt saken, og konkluderer. Dette gjør at de får innsyn i hvordan barnevernsarbeiderne tenker. Foreldrene var imidlertid ikke nødvendigvis like fornøyd med denne åpenheten. En mor uttrykte seg da på denne måten;

Det undersøkelsesmøtet var greit, men jeg synes ikke det var noe artig å sitte der å få lagt ut, ikke sant. Han la mye skyld på meg, så fikk jeg høre... hun jeg hadde med meg, hun ble jo sjokkert, for hun viste ikke at det var sånn, så ble det mer sånn ... hvem er det som har rett? Jeg synes at det var tussi den dagen vi var oppå der (hos barnevernet), det var såpass mye folk, ikke sant.

Denne moren snakker om fordeling av skyld, om alle tilhørerne som hørte på det som ble sagt om henne, og om andres reaksjoner på de opplysningene som kom frem. Hun stiller også spørsmål om hvem sin fortelling som skal gis gyldighet (*hvem er det som har rett?*), når det er

uenighet (i dette tilfelle mellom foreldrene) om hvordan ting skal forstås. Hun synes ikke å sitte med en positiv opplevelse fra møtet (*det var tussi*). Et annen mor peker på andre forhold ved det store undersøkelsesmøtet;

Det blir mer som et avhør å sitte der. Jeg synes ikke det skal være så stivt. Jeg tenker på andre folk også som kommer til barnevernet. De bør føle seg avslappa, og ikke være så nervøs. Det blir liksom så kort, mer som. For eksempel servere en kopp kaffe, og få frem litt smil, så vi som sitter der føler oss litt rolig. Jeg synes det blir så streng at jeg blir helt anspent. Det som jeg opplevde ... at ... når en annen snakket om oss, så synes jeg man må få lov å fortelle sin versjon. Hvis du skjønner hva jeg mener.

Denne moren peker på møtenes formelle setting og stramme struktur. Hun etterlyser et mindre *stivt* møte, hvor det kan serveres kaffe, og hvor det er plass til litt humor, slik at hun (foreldrene) kan føle seg mer komfortabel. Når hun sier; ... *ikke være så nervøs, og... at jeg blir helt anspent*, kan dette peke mot hennes egne følelser som hun satt med i møtet.

En far peker på hvilke opplysninger som gis gyldighet i undersøkelsesmøtene, og på de offentlige institusjonenes definisjonsmakt:

Det er liksom ingen som kan rette opp det de offentlige personene har sagt. Når de har fortalt, så er det over og ut. Da er liksom hele poenget borte. Det er de som får fortelle, hva de har gjort og grunnene til at de har gjort det. Melderen kan ikke uttale seg om hva som skjer på bakgrunn av et sekund. Folk føler seg virkelig ubeskyttet, når barnevernet begynner å rote med deg. Det er det som er problemet. Folk føler seg helt naken. De kan ikke gjøre noe. De kan ikke bruke en advokat en gang. ... Liksom måten de gjør det på, det kunne ha vært flere måter. På undersøkelsesmøtet er det fem, seks, sju negative personer som sitter og prater om deg. Det er jo ikke en person som er positiv. Det mener jeg er feil.

Denne faren peker på at den som har meldt bekymringen bare har observert et øyeblikk i deres hverdagsliv (*melderen kan ikke uttale seg om hva som skjer på bakgrunn av et sekund*), og at vedkommende vanskelig kan uttale seg om hva som foregår hos familien på bakgrunn av dette. Far refererer også til det negative fokuset i undersøkelsesmøtet (...*på undersøkelsesmøtet er det fem, seks, sju negative personer som sitter og prater om deg. Det er*

jo ikke en person som er positiv.), og føler seg muligens blottstilt overfor de andre, uten å kunne gjøre noe (... *folk føler seg virkelig ubeskyttet, når barnevernet begynner å rote med deg. (...)* *folk føler seg helt naken*). Denne faren refererer i likhet med mødrene, til sin avmaktfølelse i møte med barnevernet. Avmaktfølelsen syntes ikke å være særegen for disse tre foreldrene, den kom også til uttrykk i samtalene med de andre foreldrene som hadde deltatt på undersøkelsesmøter. Flere av foreldrene satt med en opplevelse av at de ikke hadde fått formidlet sine historier. Flere hadde følt behov for å kommentere ting som ble sagt av de andre deltakerne (de offentlige) i løpet av møtet, men opplevde at dette ikke var mulig. Noen foreldre uttrykte at de egentlig ikke visste hva de gikk til, da de møtte på undersøkelsesmøtet. To foreldre sa at de burde ha hatt med seg et papir de kunne ha notert på under møtet. Foreldrene som hadde erfart en mer tradisjonell undersøkelsesform, var generelt mer positiv til barneverntjenesten, enn foreldrene som hadde erfart de større undersøkelsesmøtene. De pekte imidlertid også på det dominerende negative fokuset som barneverntjenesten hadde anlagt i undersøkelsen av deres situasjon. Flere etterlyste mer fokus på det som fungerte.

7.9 Behovet for endring av praksis og rutiner i undersøkessaker

Fremstillingen så langt viser at de tre kommunene hadde ulike praktiske tilskjæringer for å løse en av sine hovedoppgaver, nemlig undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Når kommunene A og B mer eller mindre hadde brutt med den tradisjonelle undersøkelsesmåten, kan dette skyldes flere forhold. I intervjuene med barnevernsarbeiderne kom det frem to forhold som synes å ha hatt betydning for endringene av praksis i undersøkessaker. Det ene forholdet handlet om kapasitetsmessige årsaker. I kapittel 2 pekte jeg på at antall saker som meldes til barnevernet har økt relativt mye de senere årene. Personalressursene i barnevernet har ikke økt tilsvarende (jfr. A. Huitfelt, regjeringens nettside). Behovet for å gjøre noen grep for å kunne håndtere alle sakene, kan ha vært en årsak til bruddet med den mer tradisjonelle undersøkelsesmåten.

7.9.1 Mange saker

Tendensen i de tre kommunen er at barnevernsarbeiderne jobber med mange saker samtidig. Når jeg spurte dem om hvor mange saker de arbeidet med, var svarene deres ikke så ulik svaret til denne barnevernsarbeideren;

Barnevernsarbeideren: *Det er jo ikke uvanlig at vi har oppi 30 saker, og mer.*

Intervjuer: *Hva tenker du om det?*

Barnevernsarbeider: *Ja, nei det er jo et hyppig samtaleemne her. For å snakke ut fra mitt eget bryst, så ser jeg ofte at vi burde ha mer tid på hver enkelt sak. Ja, det er rett og slett tidsfaktoren som gjør at vi må forhaste oss med ting. At vi har så mye å gjøre som vi har, gjør at vi ikke får samle oss om skrivearbeidet, som vi burde gjøre. Det føles at det blir utilstrekkelig, at en har så mange saker på en og samme tid, at en skulle gjerne ha fått rydda mer, i alle fall i enkelte av disse sakene, og gitt dem mer tid, ja.*

En annen barnevernsarbeider som får samme spørsmålet referer til antall barn hun jobber med, og ikke saker;

Jeg vet ikke helt hvor mange saker det er, men det er 25 barn i alle fall. Parallelt med denne saken hadde jeg enda tre undersøkelsesmøter. Teller jeg med dem så blir det enda noen flere, ja. (...) Det er klart det er ikke alle det er like mye arbeid med, og bevegelse i. Det går ikke heller, for det har jeg ikke kapasitet til, (...) så det blir jo til at det ikke blir arbeidet optimalt i en del av dem. Det er jo de som rører seg mest, de som er mest akutte, som blir fulgt opp, da.

Disse utsagnene forteller ikke bare noe om hvor mange saker, eller antall barn barnevernsarbeiderne arbeidet med, de forteller også noe om barnevernsarbeidernes arbeidssituasjon, og deres opplevelse av å ikke få gjort god nok jobb. I en slik situasjon blir tidsbruken i hver sak av betydning.

7.9.2 Tidsbruken på undersøkelser

Som jeg allerede har påpekt inneholder Lov om barneverntjenester tidsfrister for når bekymringsmeldinger og undersøkelser av barns situasjon skal være gjennomført. I kommune C hvor de benyttet den mer tradisjonelle undersøkelsesformen, startet undersøkelsene relativt raskt etter at de hadde mottatt bekymringsmeldingen, eller forespørselen om hjelp. *Vi jobber veldig for at vi skal holde alt som heter tidsfrister*, sier en av barnevernsarbeiderne i kommunen. Barnevernsarbeiderne brukte ca. tre måneder på å undersøke sakene, selv om de

ikke nødvendigvis hadde så mange møter med familien i løpet av denne tiden. På bakgrunn av at barnevernsarbeiderne involverte seg lite i samtaler med barna, kan det være grunn til å spørre om tidsfristene blir mer sentrale enn barna i sakene. En annen barnevernsarbeider i denne kommunen synes hun hadde for lite tid til å undersøke barnas situasjon;

Intervjuer: Du sa noe om ... litt tidligere, at du skulle hatt noe mer tid til å bli kjent med barna. Hva er det som hindrer deg?

Barnevernsarbeider: Det er tidsperspektivet, egentlig. Foreldrene er på jobb hele dagene og ungene i skole og barnehage. Jeg har en del møter på dagtid. Jeg har kapasitet på kveldene, men også i forhold til min egen familie, så kan jeg ikke dra ut hver eneste kveld. Vi har fått til fem møter, tror jeg det blir, på disse tre månedene (i en konkret familie). Det har mye med min egen timeplan i forhold til arbeid, det har mye med familiens timeplan, og det har mye med at vi har fått mye informasjon fra andre å bygge på. Det er tre faktorer som er inne. Jeg kunne hatt flere møter med dem, men jeg har heller brukt mer tid på hvert møte for å bli kjent med dem, enn å ha flere små møter. Det har noe med det at man ikke skal invadere en familie heller, selv om det er en undersøkelse. Det har ikke vært noen vits i å komme inn hver uke, synes jeg, for å se situasjonen. Da blir det mer påtrengende enn hjelpende, føler jeg, både som privatperson og som hjelpearbeider. Jeg vil heller ha større intensive møter, med litt større mellomrom, enn å ha småmøter hele tiden, der en egentlig ikke kommer noe videre. Det er vel ingenting som har hindret meg i å ha hatt tettere møter, men det er også et valg da, i forhold til timeplanen og slike ting.

Her peker barnevernsarbeideren på hindringer som både ligger hos familien som er gjenstand for undersøkelser (*Foreldrene er på jobb hele dagene, og ungene i skole og barnehage*), og i selve jobben (*har en del møter på dagtid*). Hun har møter og oppgaver i saksbehandlerrollen, som konkurrerer med hjemmebesøk og møter med familien. Samtidig peker hun på mer private hindringer (*også i forhold til min egen familie, så kan jeg ikke dra ut hver eneste kveld*), og mer ideologiske hindringer som har med ”privatlivets fred” å gjøre (*det at man ikke skal invadere en familie, blir det mer påtrengende enn hjelpende, føler jeg*), og som kommer i veien for hyppigere møter med familien.

I kommune A lå sakene til dels noe lengre på vent før undersøkelsene ble satt i gang (de sakene jeg samlet empiri fra), mens selve undersøkelsene vanligvis ble gjennomført mye raskere, som følge av de store undersøkelsesmøtene. Denne undersøkelsesmåten bidro til at barnevernsarbeiderne i hovedsak ikke møtte barna i løpet av undersøkelsen, og en av barnevernsarbeiderne påpekte i et intervju, at *den begrensede tiden kan gå ut over grundigheten i saker*. Konsekvenser av tidsbruken, rutinene, eller mangelfulle undersøkelser kan bli at barneverntjenestene ikke får fatt på det som familiene strever med, og følgen kan bli at barn og foreldre ikke får den hjelpen de har behov for. Flere forfattere som er opptatt av barnesamtaler har pekt på at det er nødvendig å ha god tid til å etablere et tillitsforhold når man vil få fatt på barns perspektiv (Øvreeide 2009, Holmsen 2002, Gamst og Langballe 2001). For barna og familiene kan tidsfristene i loven imidlertid representere et gode, dersom det betyr at de slipper å vente for lenge på et opplevd hjelpebehov, eller utsettes for granskninger over lang tid. Bruddet med den mer tradisjonelle undersøkelsesmåten i kommune A og B, kan også skyldes andre mer utenforliggende forhold, enn de jeg har vært inne på her, som for eksempel påvirkning av nyere diskurser som lever i samfunnet vårt. Både Foucault og Fairclough vil si at diskursene man trekker veksler på vil få betydning for praktisk handling. Dette tema vil jeg komme tilbake til i kapittel 9.

7.10 Barnevernsarbeidernes kontakt med barna i løpet av undersøkelsesprosessen

Mitt materiale omfatter ni barn mellom 2 og 6 år, og ti barn mellom 7 og 12 år. I kapittel 3 var jeg inne på barnas rettigheter i forbindelse med barnevernets saksbehandling i saker. Loven er opptatt av at barn har rett til informasjon, og de skal gis anledning til å bidra med informasjon som grunnlag for barnevernets beslutninger. Barneverntjenesten eller sakkyndig som den har engasjert, kan også kreve å få samtale med barnet i enerom (jfr. lov om barneverntjenester § 4-3). Barn som kommer i berøring med barnevernet kan ha opplevd belastende og uforståelige situasjoner. De kan ha opplevd uforutsigbare voksne, erfart overgrep, eller ikke blitt imøtekommet på sine grunnleggende behov. I kapittel 3 refererte jeg til flere forfattere som var opptatt av at barn kan ha behov for mentalhygieniske samtaler (Øvreeide 2000, 2009, Raundalen og Schultz 2008). Dette gjelder både store og små barn. Øvreeide (2000, 2009) peker på ulike formåler med samtaler med barn i barnevernssammenheng, og refererer til *informasjonsgivende, undersøkende og bearbeidende* samtaler. Han fremhever at disse krever ulike avveininger og tilrettelegginger. De informasjonsgivende og bearbeidende samtalene

skal dekke barnets behov for å forstå og mestre situasjoner. Dette er et ledd i omsorgstakingen og utviklingsstøtten til barnet. Barnet skal få bekreftet og gyldiggjort sin opplevelse og sine erfaringer, og det handler om å gi barn mest mulig forutsigbarhet i livet sitt. De undersøkende samtaler har til formål å dekke de voksnes behov for informasjon, slik at de kan fatte fornuftige beslutninger. Samtalene kan være helt avgjørende for å ivareta barnet (Øvreeide 2000: 93-94). Raundalen og Schultz (2008) mener at voksne aktivt skal sjekke ut hva barn har fått med seg av for eksempel kritiske hendelser, og voksne bør gi ryddehjelp til dem (*snakkemedisin*). Bekymringsmeldingene som stod i fokus i kapittel 6, gir grunn til å anta at barna i de ni sakene kan ha lidd overlast. I undersøkelsesfasen hadde barnevernsarbeiderne kontakt med barna i 5 av sakene. Kontakt betyr ikke her det samme som samtaler med barna. Barnevernsarbeiderne i kommune A hadde møtt barna i to (av fem) saker. I den ene saken ble barnet i hovedsak observert, i den andre saken ble det foretatt samtale med to av barna i saken, av en sakkyndig som barnevernet engasjerte. Dette skjedde under hjemmebesøk hos familien. Barnevernsarbeiderne i kommune B hadde samtale med barnet i en (av en) sak. Denne samtalen foregikk i barneverntjenesten sine lokaler. Barnevernsarbeiderne i kommune C hadde kontakt med barna i to (av tre) saker, og disse samtaler foregikk under hjemmebesøk hos familien. Innholdsmessig var disse samtaler i liten grad i tråd med Øvreeide, Raundalen og Schultz sine anbefalinger, med unntak av en sak.

7.10.1 Samtaler med barn under hjemmebesøk

En av barnevernsarbeidernes intensjoner med hjemmebesøkene hos familiene i kommune C, var blant annet å snakke med barna i sakene. I de to sakene hvor de møtte barna, var foreldrene til stede i samme rom og deltok i samtalen. I den ene saken var barna i førskolealderen (under 6 år), og i den andre saken var barna i skolealder (over 7 år). I saken med førskolebarn hadde barnevernsarbeideren en intensjon om å fortelle barna hvem hun var, samt *få et inntrykk av barna*, da hun dro av gårde på hjemmebesøket. Hun hadde ikke avtalt møte med barna på forhånd, men gjort avtale med foreldrene. Barna var opptatt med å se på barne-TV da vi kom. Etter å ha hilst på familiemedlemmene satte barnevernsarbeideren seg ned sammen med barna. Hun konverserte med barna om det som foregikk på barne-TV, mens de fortsatte å se på TV. Når barne-TV var ferdig, fortsatte hun samtalen delvis med foreldrene og delvis med barna. Barna fikk spørsmål av typen; *hvordan var det i barnehagen i dag? Hva gjorde du i barnehagen?* Drugli og Engen (2004: 36-41) peker på at spørsmål av denne typen kan være vanskelig for barn å svare på. Et av barna stilte flere spørsmål til

barnevernsarbeideren, blant annet om hvem barnevernsarbeideren var. Dette spørsmålet ble ikke besvart. Det ble ikke gitt informasjon til barna om saken, hvorfor barnevernet var inne i bildet, eller hva som skulle skje fremover. Barna fikk liten mulighet til å fortelle om hvordan de opplevde sitt hverdagsliv, og barnevernsarbeideren benyttet ingen hjelpemidler i samtalene med barna. Sannsynligvis vil det kreve flere møter med barn, om man er interessert i å vite noe om barns hverdagsliv, og hvordan de opplever sin situasjon. Barnevernsarbeideren fulgte ikke opp sin intensjon om å gi barna informasjon, fortelle hvem hun var, eller om formålet med sitt besøk hos familien. I intervjuet med barnevernsarbeideren etter besøket sa hun;

Jeg fikk ikke fortalt dem hvem jeg var, jeg sa at jeg ville prate med dem, men noe mer enn det ble det ikke, for det var så mye annet å prate om. Det tror jeg nok jeg må prøve å si litt mer om neste gang, for det er litt greit å fortelle det, tror jeg.

Barnevernsarbeideren hadde imidlertid ikke mer kontakt med barna i løpet av undersøkelsesprosessen. I samtalene med foreldrene etter at undersøkelsen var avsluttet, spurte jeg om de hadde snakket med barna om at barnevernet var inne i bildet. De hadde ikke snakket med barna om dette, og heller ikke om vanskene i familien, som foreldrene hadde erkjent. De trodde ungene var klar over en del av vanskene i familien, men var usikre på hvor mye ungene hadde fått med seg av kontakten som hadde vært mellom familien og barnevernet. Far uttrykte at *unger kan få med seg mye mer enn det vi tror*. Foreldrene fortalte at de hadde unngått å snakke med barna om barnevernet og vanskene i familien, fordi de ikke visste hva barna ville fortelle til andre. De ønsket ikke at det skulle komme ut at de hadde kontakt med barnevernet. Mor sa hun var *redd for å bli stemplet som en dårlig mor*. Dataene jeg har om denne konkrete saken, tyder på at disse barna hadde opplevd forhold over lang tid, som vanligvis regnes som belastende for barn. De hadde dessuten erfart en rekke mer dramatiske episoder.

I den andre saken hvor barnevernsarbeideren møtte barna under et hjemmebesøk, var barna over sju år. Barnevernsarbeideren hadde en klar hensikt med sitt hjemmebesøk hos familien. Hun ville både gi informasjon til barna om saken, og innhente informasjon fra dem. Under hjemmebesøket formidlet barnevernsarbeideren hvem hun var, og forklarte hvorfor hun var der. Hun stilte spørsmål til barna, og fikk svar. Barna stilte spørsmål til henne som hun besvarte. Barna var blant annet opptatt av å vite hva som ville skje fremover. Selv om barnevernsarbeideren hadde en tydelig agenda for sitt møte med familien, fikk både barn og

foreldre spillerom til å komme med spørsmål og anledning til å introdusere nye tema. Barnevernsarbeideren brukte en kalender som hjelpemiddel, i forsøket på å gi barna en oversikt over det som skulle skje i saken fremover.

I kommune A møtte barnevernsarbeiderne barna i to av fem saker i løpet av undersøkelsesprosessen. Det ble avholdt samtale med de barna som var over 7 år i den ene saken. En sakkyndig som barnevernstjenesten hadde engasjert foretok denne samtalen, og den sakkyndiges intensjon var å samle opplysninger i saken, med tanke på sine sakkyndighetsvurderinger. Rapport tyder på at den sakkyndige først og fremst hadde snakket med barna om forholdet søsknene i mellom, om venner og aktiviteter de drev med. I den andre saken var barna under 7 år, og de ble hovedsakelig gjenstand for observasjon.

Barnevernsarbeidernes samtale med barna i de to førstnevnte sakene (kommune C), kan representere to nokså ulike måter å opptre på i møte med barna i sakene. Da jeg hadde samtale med tre av disse barna etter at barnevernet hadde avsluttet sine undersøkelser, var det for å høre hva de hadde fått med seg av det som hadde foregått i undersøkelsesprosessen. I det første tilfelle kunne ikke barnet fortelle hvem barnevernsarbeideren var, eller hva hun hadde gjort i familien. Barnet hadde imidlertid et klart bilde av den dramatiske episoden som hadde ført til at barnevernsarbeideren hadde kommet på besøk til familien. Barnet trodde dessuten at det var faren som hadde bestemt tiltakene i familien. I den andre saken var barna klar over hva saken handlet om, de visste hva som var bestemt, og at det var *kommunen* som hadde fattet beslutningene. I dette tilfelle uttrykte barna at de var fornøyd med kommunens beslutninger. De visste derimot ikke mye om barnevernet, når jeg spurte dem om de viste hva det var. Bildet de hadde av barnevernet, var at det handlet om *barnehjem* og *foreldreløse unger*, eller *at foreldrene ikke har råd til å ha dem*. Barnas fortellinger og svar tydet på at de ikke var klar over at det var barnevernet familien hadde hatt kontakt med.

7.10.2 Samtaler med barna i barneverntjenesten sine lokaler

I kommune B som vanligvis også benyttet større undersøkelsesmøter for å undersøke saker, besluttet barnevernsarbeiderne å arrangere et eget møte med barnet i saken jeg fulgte i denne kommunen. Barnet var i gruppen over 7 år. Barnevernsarbeiderne som hadde hovedansvaret for denne saken, hadde ikke selv samtale med barnet, men overlot samtalen til en barnevernkonsulent i tiltaksenheten. Denne hadde kompetanse i SSR-metoden, en

samtalemetode hvor man snakker med barn om deres sosiale relasjoner (jfr. Drugli og Engen 2004). Formålet med denne samtalen var å få vite mer om barnets opplevelse av sine sosiale relasjoner, og sin situasjon. Dette skulle brukes som grunnlag for beslutningen i saken. Samtalen med barnet foregikk i kommunen sine lokaler. Barnevernsarbeideren som hadde hovedansvaret for saken, og moren var tilhørere. Jeg deltok ikke under denne samtalen med barnet, fordi barnevernsarbeideren mente det ble for mange tilhørere. I etterkant kom barnevernsarbeideren inn på samtalen i et intervju jeg hadde med henne;

(Navn på barnet) hadde lyst til at moren skulle bli med under samtalen, så moren satt liksom litt bak barnet. (Navn på barnet) var veldig, veldig ivrig i forhold til å ta frem dukkene og fortelle om familien, og det var ikke måte på, hva barnet viste om alt, om det ene og det andre, og var veldig engasjert. (Navn på barn) så ikke på moren sin som om barnet lurte på om det var greit å si dette nå. Barnet så på moren og smilte, og virket litt stolt. (Navn på barnet) var ikke noe nervøs for at mor ..., ut fra det vi opplevde,... at (navn på barn) skulle si noe feil, men var liksom bare på godfot med moren sin.

Her beskriver barnevernsarbeideren at barnet er engasjert og villig til å fortelle.

Barnevernsarbeideren formidler også sine vurderinger av barnet i denne settingen (*virket litt stolt, var ikke noe nervøs, var på godfot med moren sin*). Det kan virke som dette barnet setter pris på å bli lyttet til. I kapittel 3 refererte jeg til ulike forskningsrapporter som pekte på at barn og unge ønsker å bli sett og hørt. Jeg spurte barnevernsarbeiderne i kommune B om det var vanlig å overlate barnesamtaler til andre utenfor forvaltningstjenesten, og fikk følgende svar;

B2: Nå er det vel det at vi skal gjøre det selv. Det er på en måte..., dette var et unntak. Det som har blitt enda mer tydelig etter at denne samtalen ble gjennomført, er vel at tiltaksenheten ikke skal inn å ha samtale med barnet, det er vi som skal ha det. Det er vel regelen for å si det sånn. Det har ikke blitt så klart før nå, egentlig.

I: I andre saker, snakker dere selv med ungene?

B2: Vi må jo det nå.

B1: *Vi har jo ..., vi prøver så ofte vi kan og ha samtaler med ungene. Men vi skal sette det mer i system nå, at det er vi som skal ha disse SSR-samtalene nå.*

Jeg spurte også om barn pleide å delta på undersøkelsesmøter i kommune B, og en av barnevernsarbeiderne svarte;

Sjelden syns jeg da. Nå er det jo der også, at vi må avveie i forhold til alder. Så vi har jo., er de nå under 12, så er det få som har hatt med, tror jeg. Fra 12 år så begynner vi å vurdere. Fra 15 år så skal de helst være med. Det er ikke noe som er pålagt, men det er alt ettersom. Min erfaring, og slik jeg mener å ha forstått de andre også, så er ungene med i liten grad. Det er jo det da, at da velger du, i alle fall når det er snakk om ungdom, å snakke med dem for seg selv, om at det skal være et undersøkelsesmøte, eller sånn at en kanskje, ... I en sak hvor jeg jobbet med en ungdom, snakket jeg med han før undersøkelsesmøtet, slik at jeg kunne bringe hans synspunkt inn i møtet.

Barnevernsarbeiderens svar tyder på at yngre barn vanligvis ikke deltar på undersøkelsesmøter i kommune B. Dette er heller ikke så urimelig, tatt i betraktning møtenes form og tidsbruk. Utsagnet indikerer imidlertid at det ikke synes å være vanlig praksis i kommune B, å avholde egne møter med unge barn i undersøkelsesfasen i saker, selv om dette ble gjort i saken jeg har samlet data om. Det synes imidlertid å være mer vanlig å snakke med ungdom, enn yngre barn.

7.10.3 Hovedtendenser når det gjaldt kontakt med barn i undersøkelsesfasen

Beskrivelsene jeg har gjort så langt, viser at de tre kommunene har ulik praksis når det gjelder samtaler med barn i undersøkelsesfasen av saker. I kommune C (tradisjonell fremgangsmåte) synes det å være en hovedtendens til at barnevernsarbeiderne møter barna i sakene, i løpet av undersøkelsesfasen. De ulike barnevernsarbeiderne synes imidlertid å ha noe ulik praksis med hensyn til hvordan de la opp slike møter/samtaler med barna. Dette kan skyldes ulik bevissthet om formålet med slike møter/samtaler, barnas alder, foreldrenes samarbeidsvilje, barnas samarbeidsvilje, barnevernsarbeidernes kunnskap om barnas rettigheter, deres holdninger til å gå inn i dialog med barna i undersøkelsesfasen, og lignende. Hovedtendensen i de to andre kommunene (A og B), som jobbet etter den nyere fremgangsmåten, synes å være

at barnevernsarbeiderne i liten eller mindre grad møtte/snakket med barna i undersøkelsesfasen i saker. Barnevernsarbeiderne i kommune B syntes imidlertid å involvere seg hyppigere i samtaler med barn i undersøkelsesfasen, sammenlignet med kommune A. I kommune A var hovedtendensen at barna ikke ble gitt informasjon om undersøkelsen, eller inkludert som informanter/premissleverandører for beslutningene i sakene. Dette kan skyldes både tjenestens nye rutiner/fremgangsmåte i slike saker, men også barnevernsarbeidernes holdninger til å inkludere barn i undersøkelser, eller manglende kjennskap til barnas rettigheter. En annen hovedtendens synes å være at det snakkes mindre med barn under sju år, enn barn over sju år. Dette kan ha sammenheng med anvisningene om alder (7 år) i Lov om barneverntjenester 1992 (§ 6-3). Selv om loven også oppfordrer til å snakke med yngre barn som er i stand til å danne seg sine egne meninger, overlates det til barnevernsarbeiderne å vurdere dette. Det som loven imidlertid fokuserer på her er å etterspørre barnets mening. En slik vurdering forutsetter etter mitt skjønn kjennskap til barnet. Når barnevernsarbeiderne ikke skaffer seg slik kjennskap til barnet ved å gå inn i dialog med det, kan dette skyldes at barnevernsarbeiderne antar at de voksne informantene har innblikk i barnets perspektiv, eller at de rett og slett er uenig i at yngre barn skal involveres i undersøkelsesfasen, og uttrykke sin mening i tilknytning til barnevernets beslutninger. Barn kan imidlertid sitte på viktig informasjon, og selv ha behov for informasjon og ryddehjelp, noe som innebærer et annet fokus enn å etterspørre barns mening i saker. Et innblikk i barnevernsarbeidernes holdninger, eller oppfatning av sin rolle og sine oppgaver, kan kanskje bringe oss nærmere en forklaring på hvorfor barn i så liten grad inkluderes i undersøkelsesfasen av saker.

7.11 Barnevernsarbeidernes holdninger til å snakke med barn i undersøkelsesprosessen av en sak

Barnevernsarbeideres holdninger og tankegods kan ha betydning for hvordan praksis utformes. Beskrivelsene av praksisen i de ni sakene jeg har samlet data fra, og intervjuene jeg hadde med barnevernsarbeiderne som jobbet med sakene, indikerer ulike holdninger til det å snakke med barn i undersøkelsessaker. Både barnets alder og holdningen til å bruke barn som premissleverandører for beslutningene, synes å være faktorer som påvirket hvorvidt barnevernsarbeiderne involverte seg i forhold til barna. En av barnevernsarbeiderne uttrykte også at samtaler med barn hører hjemme under tiltaksfasen.

7.11.1 Barnas alder og inkludering i undersøkelsesfasen

Barnas alder ser ut til å spille en rolle for hvorvidt barnevernsarbeiderne involverer barn i undersøkelsesfasen av en sak. Barnevernsarbeiderne hadde imidlertid ulike holdninger med hensyn til barnets alder og involvering i undersøkelsesfasen. Utsagnene til de to barnevernsarbeiderne under, speiler tendensene i kommune A og B (ny undersøkelsesmåte). En av barnevernsarbeiderne i kommune A svarte følgende, når jeg spurte om de pleide å snakke med barna i sakene i løpet av en undersøkelse;

De som er over 15 år får tilbud om å være med. Men jeg har ikke opplevd å ha undersøkelsesmøte med ungdom.

Når barnevernsarbeideren her refererer til at de over 15 år får tilbud om deltakelse i undersøkelsesmøter, kan hun ha lovens bestemmelse om barns partsrettigheter i tankene (jfr. lov om barneverntjenester § 6-3). Når barn er fylt 15 år og forstår hva saken gjelder, kan de opptre som part i saken og gjøre partsrettigheter gjeldende. Yngre barn skal alltid regnes som part i en sak, når det er snakk om alvorlig atferdsvansker. Utsagnet kan tolkes som at det ikke er vanlig å invitere barn under 15 år til undersøkelsesmøter. I mitt materiale var barna mellom 2 og 12 år. En barnevernsarbeider i kommune C som jobbet etter tradisjonell undersøkelsesmåte uttrykte en annen holdning med hensyn til alder og involvering av barn i undersøkelsesfasen. Jeg spurte henne om hvor langt ned i alder hun snakket med barn, og om hun brukte dem som informanter i undersøkelsesfasen, og hun svare;

Da må jeg ta de sakene jeg holder på med. Da er det 3-4 år faktisk, men da er det ikke på kontoret, men på hjemmebesøk. Da gjør jeg observasjon, pluss spørsmål i tillegg. Det kan gå litt begge veier, men når jeg begynner å bli sånn ordentlig konkret og direkte om det jeg er bekymret for, ja så er det sånn 7, 8, 9 år.

I: Kan du si litt om denne aldersoppdelingen. Hva er det som gjør at du tenker du kan konfrontere større barn og ikke mindre barn med at du er bekymret for dem?

Barnevernsarbeider: Det kognitive tenker jeg. Dette er tanker som ikke treåringen har, men som sjuåringen har. Verden blir litt videre, tenker jeg, når du er 7, 8 eller 9. Det handler mye om det. Jeg kan ikke begynne å samtale med en treåring, om at du har det litt vanskelig nå, jeg er bekymret for deg nå, det er ikke sikkert han skjønner hva jeg

snakker om heller, men det kan en sjuåring forstå noe om. Han vil skjønne at det er noen som er redd for meg, synes synd på meg, eller bekymret for meg. Det handler mye om det. Det kommer an på hvor moden den er, den jeg snakker med. Det er ikke sikkert jeg vil snakke med en sjuåring heller om det. Må se på meldingen og historikken, og snakke med mor og far om hvordan barnet er aldersmessig, sånn rent modenhetsmessig og kognitivt. Men som regel så bruker jeg å snakke med ungene når en lærer er bekymret, en mor som er bekymret, eller en farmor som har sett noe, fra sjuårsalder og oppover, ja.

Denne barnevernsarbeideren synes å være mer åpen for å dra inn yngre barn i undersøkelsesfasen, men hun tar en rekke forbehold, blant annet om barnets modenhet og sakens karakter. Hennes utsagn indikerer at hun snakker oftere med barn over sju år, enn barn under sju år. Barnevernsarbeiderens utsagn i dette tilfelle indikerer at hun trekker veksler på eldre utviklingspsykologiske ideer om barn og deres kognitive utvikling, og at det er slik kunnskap som ligger til grunn for hennes avgjørelse, om hvorvidt hun vil snakke med barnet eller ikke. Det er ikke åpenbart at det er kjennskap til det konkrete barnet, som bidrar til å avgjøre hvorvidt hun vil gå i dialog med barnet eller ikke. Holdningen hos barnevernsarbeiderne i kommune B til å snakke med barn i undersøkelsesfasen, lå nærmere holdningen til barnevernsarbeiderne i kommune C, enn kommune A. Barnevernsarbeidernes holdninger når det gjelder alder og involvering av barn i undersøkelsesfasen, ser ut til å stemme overens med praksisen i de ni sakene jeg har samlet empiri om.

7.11.2 Barn som premissleverandører for beslutninger

Beskrivelsene av barnevernsarbeidernes praksis indikerer at de fleste barna i materialet ikke slipper til som premissleverandører for beslutningene i sakene. Barnevernsarbeiderne uttrykte imidlertid ulike holdninger til å bruke barn som informanter i undersøkelser. Et av mine spørsmål til barnevernsarbeiderne handlet nettopp om hva de tenkte om å bruke barn som informanter i undersøkelsesprosessen. En av barnevernsarbeiderne svarte følgende;

Jeg tenker det er viktig å høre deres historie. Jeg kan ha helt andre tanker, og mor og far kan ha helt andre tanker, barn kan ha helt annet fokus å se ting ut fra. Det er viktig å få tak i deres historie, når du skal jobbe med familier. Det bruker jeg mye tid på,... å snakke med ungene i hjemmesituasjonen.

En annen barnevernsarbeider uttrykte seg på en annen måte;

Ja, jeg tenker at når unger er trygg i seg selv, og vi ivaretar dem underveis, så tenker jeg at unger kan si mye. De kan være viktige bidragsyttere i undersøkelsen. At vi møter dem, det tenker jeg at vi kanskje skulle gjort enda mer. Se ungene, danna oss inntrykk ut fra det. Ikke bare høre dem, men se dem. Men sånn som undersøkelsesmøtet er her, så er det ikke rom for det, hvis vi ikke gjør sånn som i dag, at vi utvider undersøkelsen. Men jeg tenker de kan si mye. (...) Ja, jeg tenker at barn er gode informanter. Jeg har opplevd at barn har sagt; ”det var jo meg dere skulle ha snakka med, for det er jo meg som vet hvordan det er”. Vi hadde ikke gjort det, for vi tenkte vel at det ble for tøft å høre om alt det der. Men det er ikke sikkert at det var rett. Kanskje det var sånn at de skulle være med.

En tredje barnevernsarbeider hadde en annen oppfatning(en konkret sak);

Foreløpig har vi en god beskrivelse fra den som meldte bekymringen, hva barnet sa. Vi trenger ikke mer informasjon.

En fjerde barnevernsarbeider peker på at man må trø varsomt om man vil bruke barn som informanter i undersøkelsen;

Det kommer an på saken, hvor gammel ungene er, hvor involvert de er i saken, og ... Men at det skal stå og falle på dem, det er jeg litt skeptisk til. Det er ut fra hva slags følelser de skal sitte igjen med etterpå også. Så en må vite hva en gjør ja. En må være kritisk. Men det kommer an på hva slags informanter du bruker dem til, tenker jeg. Det er jo noen ganger du føler at du, ... vi hadde jo blant annet en sak her hvor vi måtte hjem å observere ungen, for det er ingen som beskriver samspillet mellom mor og barn, for eksempel. Og da bruker du ungen som informant indirekte, men du snakker ikke med ungen, og bruker ikke det han sier. Jeg synes det er litt avhengig av hvordan man bruker det. Men å bruke det de sier og det de ytrer, ... noen ganger er det en nødvendighet, men man må vite hva man gjør. For du må ikke bare gjøre det, du må tenke deg grundig om. Du må planlegge det, og du må informere om hva og hvor du er i prosessen og hva som vil skje videre, hva det ungen sier vil bli brukt til. Jeg tenker at det blir viktig. Jeg har ikke så mye erfaring med det. Jeg har ikke brukt ungene så mye

aktivt i undersøkelser. Et par ganger, men da har ungdommene vært over 15 år. Men jeg opplever det som veldig belastende for ungene, og de blir veldig i sånn lojalitet overfor foreldrene sine. Det er vanskelig for dem, så en bør unngå det tenker jeg.

Litt lengre ut i intervjuet henviser barnevernsarbeideren til en konkret erfaring med en sak (som ikke inngår blant de ni jeg har samlet empiri om), for å understreke at det ikke nødvendigvis er uproblematisk å bruke barn som informanter i undersøkelser:

Det gjaldt en familie hvor det var veldig mye alkohol og slossing, eller konflikter mellom foreldrene i beruset tilstand og sånn. Foreldrene benektet dette, men politiet hadde vært der, fordi barnet hadde ringt dem. Når foreldrene da benektet det, og når vi visste at det var sånn, så må vi jo snakke med barnet, men jeg opplevde at det ble veldig vanskelig for barnet. Barnet hadde snakket med politiet, om hvordan hun hadde opplevd det. Vi la vekt på at vi forstod situasjonen hun var i, og at det var vanskelig for henne, og at vi var der for å hjelpe henne og at det var viktig for oss å høre hvordan hun virkelig hadde det. Det var veldig vanskelig å få noe ut av henne. (...) Det er vanskelig. Man må bruke tid til å bli kjent med ungene, tid så de kan bli trygge på deg, og ... og gjort dem kjent med at du er kjent med deres situasjon. Uten at de føler at de må sitte som informanter for det. Men det er jo veldig sånn balansegang det at du ikke skal lure informasjon ut av dem, sånn at det er et veldig ømtålig tema. En bør skaffe seg litt kunnskap om hvordan man skal snakke med unger, synes jeg, før en skal hive seg ut på sånt. Og helst sammen med noen som har gjort det før, praktisk gjort det, og ikke bare lest det i en bok. Jeg har aldri gjort det selv, og det ... jeg tror jeg ville ha følt stor usikkerhet. Jeg ville brukt lang tid på å forberede meg selv, og brukt lang tid på den blikjentsfasen med ungene, slik at de blir trygge.

Disse utsagnene peker både på barnevernsarbeidernes holdninger til å snakke med barn, men underforstått sier de samtidig noe om sin forståelse av barn. De synes blant annet å være redd for å påføre barna større belastninger, gjennom å gi dem muligheten til å bidra med informasjon i saker. Det synes å eksistere en oppfatning om at barn er skjøre og sårbare vesener. I det siste utsagnet pekes det også på barnevernsarbeidernes kompetanse, tidsaspektet når du har med barn å gjøre, og nødvendigheten av å forberede samtaler med barn. I disse svarene ligger sannsynligvis noe bakgrunnen til at barnevernsarbeiderne i så liten grad inkluderer barn i undersøkelsesfasen. Det er ingen som peker på barnas rettigheter i denne

sammenheng. Dette kan tyde på at det er andre diskurser som har hegemoni foran rettighetsdiskursen. Barnevernsarbeiderne synes også delvis å ha ulike holdninger til å bruke barn som informanter i undersøkelsesfasen i saker.

I utsagnene over har barnevernsarbeiderne snakket med utgangspunkt i sitt ståsted som barnevernsarbeidere og saksbehandlere i en offentlig forvaltningskontekst. I det siste intervjuet bad jeg barnevernsarbeiderne om å skifte perspektiv til foreldrerollen. Jeg oppfordret jeg dem til å tenke seg selv inn i en situasjon hvor deres familie ble gjenstand for en undersøkelse fra barnevernet, fordi noen hadde meldt bekymring for deres barn. Jeg spurte dem om hvilke tanker de gjorde seg om at barnevernsarbeiderne som stod for undersøkelsen, ønsket å inkludere barna i undersøkelsesfasen. Få hadde betenkeligheter med å la barnevernsarbeiderne snakke med barna, som et ledd i saken. En av barnevernsarbeiderne med barn både over og under sju år, uttrykte seg på denne måten;

Ja. Det tror jeg egentlig jeg syns hadde vært greit. De kunne ha snakket med dem om alt mulig egentlig. Hvordan de har det på skolen, hvordan de har det hjemme, hva de driver med på fritida, om de har venner, hvordan de har det med seg selv, ja, egentlig..., ja det syns jeg.

Denne barnevernsarbeideren synes ikke å ha så mange betenkeligheter ved å la barnevernsarbeidere snakke med barna. Når hun selv snakket om innhenting av informasjon fra barn, i rollen som barnevernsarbeider, var hun mye mer betenkt og tilbakeholden med å involvere barn i undersøkelsesfasen. I rollen som barnevernsarbeider hadde hun en tendens til definere barna som sårbare. Denne ideen kom ikke til uttrykk når hun snakket om egne barn. En barnevernsarbeider som hadde barn over sju år mente hennes barn *ville takle møtet med barnevernet godt*. Hun snakket om barnas ulike personlighet, og mente det største barnet (ungdomsskolealder) ville være mer tilbakeholden overfor en barnevernsarbeider på grunn av lojalitet til foreldrene, enn de yngre søsknene. Barnet i ungdomsskolealder ville *tenke seg veldig godt om før hun svarer. Hun trenger litt mer tid, og tid på å bli trygg på*. Barna i småskolealder ville være *helt ukritisk i forhold til samtaleemner*. (Barnets navn) *elsker å prate, elsker å bli hørt, elsker å ... ja, være i fokus*. En annen barnevernsarbeider med barn over sju år formidlet noe av det samme. Hun så for seg at et av barna i tenåringsalderen ville kunne begynne å bekymre seg unødige, dersom det måtte snakke med eventuelle barnevernsarbeidere, mens hun mente de andre barna ville takle samtaler med

barnevernsarbeidere godt. Utsagnene jeg har referert til her, er i tråd med utsagnene til resten av barnevernsarbeiderne. Det synes altså å være en tendens til at barnevernsarbeiderne er mer åpne for å la barnevernet snakke med egne barn i forbindelse med en eventuell undersøkelse, sammenlignet med deres egen praksis, når de selv gjør undersøkelser. Det er en tendens til at de konstruerer barna i virkelige barnevernssaker som mer sårbare, enn egne barn, som de i utgangspunktet har et bedre kjennskap til. Det er ikke bare barnevernsarbeidernes holdninger til å gå i dialog med barna som har betydning for deres praksis. Deres oppfatninger om sin rolle og sine oppgaver i undersøkelsesfasen vil også påvirke deres praksis.

7.12 Barnevernsarbeidernes oppfatning av oppgaver og rolle i undersøkelsessaker

Barnevernsarbeidernes oppfatning av sin rolle og sine oppgaver i undersøkelsesprosessen vil også ha betydning for hvilken praksis de legger opp til. Barnevernsarbeiderne i kommune C som benyttet en mer tradisjonell undersøkelsesmåte, og barnevernsarbeiderne i kommune A og B som jobbet etter den nyere undersøkelsesmåten, syntes delvis å ha ulike oppfatninger av sin rolle og sine oppgaver (i forhold til barnet) i undersøkelsesfasen. Dette kommer til uttrykk i deres utsagn nedenfor.

7.12.1 Saksbehandling og undersøkelse; opprette tillit og trygghet, informere, innhente dokumentasjon, rapporter, kartlegge

Et av mine spørsmål i intervjuene med barnevernsarbeiderne dreide seg om deres oppfatning av sin rolle og sine oppgaver i undersøkelsesfasen. En barnevernsarbeider i kommune C svarte følgende;

Opprette kontakt med familien, opprette tillit, bli trygg på, jeg på dem og de på meg, innhente dokumentasjon, rapporter og samkjøre og kartlegge. Så stoke ut veien i forhold til tiltak da. Det er vel det. Så å melde fra at her er vi inne, her undersøker vi. Så har jeg fokus på ungene for at de skal se hvem jeg er, å ufarliggjøre meg selv. Så er det spørsmål om hva barnevernet er. De ser for seg forsida på VG,... der har barnevernet vært og hentet ungene der. Det kan være mange sånne bilder de ser når de hører ordet barnevernet. Å nyansere det og gjøre at de forbinder det med noe positivt, så ...ja vi gjør mye, og skriver mye mellom slagene.

Denne barnevernsarbeideren peker både på saksbehandlerrollen (*innhente dokumentasjon, rapporter og samkjøre og kartlegge, ... så stake ut veien i forhold til tiltak da, ... og skriver mye mellom slagene*), og på undersøkerrollen (*her undersøker vi*). Hun er også opptatt av å skape trygghet og ivareta ungene i denne fasen. Hun peker på barnas behov for informasjon, for at de blant annet skal slippe å bekymre seg unødige.

7.12.2 Saksbehandling, kontrollør, undersøke etter forskerrolle, etterforskerrolle

En barnevernsarbeider i kommune A svarte litt annerledes på mitt spørsmål;

Når vi i barnevernet starter med undersøkelse, så har vi som jobber som saksbehandler, ulike roller i ulike faser. I undersøkelsesfasen er vi kontrollør, og undersøker etter forskerrolle. Foreldre oppfatter det noen ganger nesten som en polititrolle. I tiltaksfasen skal vi ha rollen som støtte, som advokat, mekler, støttespiller. Den overgangen fra kontrollør og forskerrolle til den som plutselig skal hjelpe familien med tiltak er ikke alltid en myk overgang. Det brukes mye tid, for du må jobbe med tillit til foreldre. Den overgangen fra etterforskerrolle til støttespiller er ikke alltid myk. Men her blir det lettere å forholde seg til klienten, til familien, for den som begynner å jobbe med tiltak.

Denne barnvernsarbeideren trekker også frem saksbehandlerrollen, men bruker ellers delvis andre begreper, enn barnevernsarbeideren i kommune C når hun snakker om sine oppgaver i undersøkelsesfasen. Noen av begrepene gir assosiasjoner til forskervirksomhet (*undersøke etter forskerrolle*) og politivirksomhet (*kontrollør, etterforskerrolle*). Hun skiller tydelig mellom oppgavene i undersøkelsesfasen og oppgavene i tiltaksfasen. Det er foreldrene som løftes frem som samhandlingsparter i undersøkelsesfasen. Utsagnet gir inntrykk av at barna ikke er en sentral samspillspart i undersøkelsesfasen.

7.12.3 Utrede, undersøke, snakke med foreldrene og barnet, innhente opplysninger fra andre

Når en av barnevernsarbeiderne i kommune B snakket om sin rolle og sine oppgaver i undersøkelsesfasen, er det først og fremst undersøkerrollen hun fremhever;

Ja, vi har jo den oppgaven at vi er utredere. Vi skal undersøke. Når vi får en bekymringsmelding skal vi undersøke hva det er i barnets omsorgssituasjon som er bekymringsfull. Og da, som sagt må vi ha foreldrene veldig mye med oss i den prosessen. Det kommer an på sakens natur og hvor omfattende, hvor grundig vi må gå til verks. Det heter også i barneverntjenesteloven at vi ikke skal gjøre undersøkelsen mer omfattende enn hva formålet tilsier. Det er å undersøke, altså å snakke med mor eller far, eller begge to, eller den som er pårørende for barnet. Prøve å danne seg et bilde av hva slags omsorgspersoner de er, gjennom samtale, eller både samtale her på kontoret, eller av og til å dra på hjemmebesøk, og observere samspillet mellom foreldre og barn. Så prøver vi så ofte vi kan, og i de aller fleste tilfeller selvsagt, å se barnet og snakke med barnet. Når det gjelder å snakke med barnet, kanskje med foreldre til stede, hvis barnet ..., det kommer an på alder og hvor utrygg barnet er, og å snakke med barnet alene. Så er det å innhente opplysninger, som vi var inne på i sted, fra andre instanser som har med barnet å gjøre, for å danne seg et helhetsbilde av barnets situasjon. Så det vi utreder er barnets psykiske, sosiale og fysiske situasjon, for å si det sånn.

Barnevernsarbeideren peker på at utrederoppgaven innebærer innhenting av opplysninger både fra foreldrene, eventuelt fra barna, og fra andre instanser. Hensikten er å danne seg *et helhetsbilde av barnets situasjon*. Hun trekker frem foreldrene som sentrale samhandlingsparter, men er også oppmerksom på barna i sakene. Det synes likevel ikke å være en selvfølge at barnet er en sentral samspillpartner i undersøkelsen. Hun tar forbehold om barnets *alder og hvor utrygg barnet er*.

7.12.4 Hjelp og støtterolle i forhold til barna i undersøkelsesfasen

Mine data om barnevernsarbeidernes praksis i undersøkelsesfasen av de ni sakene, tyder på at ingen av barnevernsarbeiderne gikk aktivt inn i en hjelpe- og støtterolle i forhold til barna. Det syntes imidlertid å være ulike holdninger blant barnevernsarbeiderne om hvorvidt de så dette som sin oppgave i undersøkelsesfasen. En av barnevernsarbeiderne i kommune A var inne på at samtaler med barn hører inn under tiltaksfasen. En av barnevernsarbeiderne i kommune C mente en av hennes oppgaver i undersøkelsesfasen også var *å gi hjelp og støtte til barnet*. En tredje barnevernsarbeider som hadde gjort undersøkelser om barnas situasjon i en familie hvor mor hadde fått en psykiatrisk diagnose, snakket en del om at foreldres

psykiske helsetilstand kunne føre til uforutsigbarhet for barna. Jeg spurte henne om noen skulle snakke med barna om foreldrenes psykiske helsetilstand og deres atferd, og hun svarte følgende;

Jeg tror nok at foreldrene kan fortelle det, men..., at en fagperson kan inn å forklare dem det bedre, men jeg tror at det er bedre at det er en av foreldrene som forklarer det, for da blir det ikke så skremmende, tror jeg ikke. Hvis det kommer noen og forteller at mamma er syk, og forklarer sånne ting, så kan det bli at det blir veldig alvorlig. Hvis mor og far får fortelle det, og en fagperson går inn etterpå og forteller det, og spør om de har noen spørsmål. Forklarer det litt mer grunnleggende. Det tror jeg da.

Barnevernsarbeideren ser ut til å mene at det er foreldrene som først og fremst bør hjelpe barna til å forstå situasjonen i familien i dette tilfelle, selv om hun peker på at en fagperson kan greie dette bedre. Utsagnet kan imidlertid også være et uttrykk for barnevernsarbeiderens egen vegring. Det kan være grunn til å spørre om det er barnevernsarbeideren sin egen opplevelse (*skremmende*) hun refererer til her. Sannsynligvis vil det være mer *skremmende* for barna å ikke få hjelp til å forstå mors atferd (som var blitt fremstilt som uforutsigbar og uforståelig).

To av barnvernsarbeiderne over trekker frem saksbehandlerrollen som sentral i barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, mens alle tre er opptatt av undersøkerrollen. Saksbehandlerrollen innebærer en rekke forvaltningsmessige oppgaver, som å gi informasjon, innhente informasjon, å føre journal, innkalle til møter, skrive referater og sosialrapporter, skrive saksfremstillinger og formulere forslag til tiltak. Det forventes at saksbehandlere forholder seg til mandatet som er gitt i lover og forskrifter, når de utfører saksbehandlingsvirksomhet. Dette innebærer blant annet å ivareta barnas rettigheter. Beskrivelsene av barnevernsarbeidernes praksis indikerer at barnevernsarbeiderne sjelden ivaretar barnas rettigheter i saksbehandlingen. Både informasjonsplikten, taushetsplikten og undersøkelsesplikten omhandles i lov om barneverntjenester. Det er kun en barnevernsarbeider i kommune C som fokuserer på at barna kan ha et informasjonsbehov i undersøkelsesfasen, og som samtidig anser dette som barnevernsarbeidernes oppgave. I kommune A var det en tendens til å legge dette ansvaret over på foreldrene. Barnevernsarbeiderne i kommune A og B peker først og fremst på sitt eget informasjonsbehov

i forbindelse med at de skal opplyse saken. Barnets perspektiv synes ikke å inngå i dette informasjonsbehovet. Når det gjelder barns behov for mer mentalhygieniske samtaler, er det en barnevernsarbeider i kommune C, som eksplisitt sier hun ser dette som en av sine oppgaver (*har en hjelpe- og støtterolle i forhold til barnet*) i undersøkelsesfasen. Det synes med andre ord å være ulike former for fornuft som råder i de tre barneverntjenestene, i forbindelse med undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Tjenestene har ikke bare ulik praksis med hensyn til rutiner og fremgangsmåter i saker, men barnevernsarbeiderne synliggjør også ulike oppfatninger om hva som er deres oppgaver og rolle i undersøkelsesfasen i saker, samt ulike holdninger til å gå i dialog med barn i denne fasen av en sak. Både praksisen, oppgaveforståelsen og holdningene kan synes å være knyttet til at det er ulike kulturer ved de tre barneverntjenestene, i forbindelse med undersøkelser av saker. Den største forskjellen i praksis, forståelse, og holdninger synes å eksistere mellom kommune A, som benyttet den nyere undersøkelsesmåten, og kommune C som benyttet den tradisjonelle undersøkelsesmåten i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Forskjellene kommer til uttrykk både i barnevernsarbeidernes sosiale praksis og i deres diskursive praksis.

7.13 Den tradisjonelle og den nyere undersøkelsesmåten synes å bygge på ulike former for fornuft

Det synes å råde ulike former for fornuft innenfor den tradisjonelle undersøkelsesmåten og den nyere undersøkelsesmåten for å undersøke barns situasjon og hjelpebehov. Både den sosiale praksisen og den diskursive praksisen som jeg har vist til så langt, tyder på at de tre kommunene delvis trekker veksler på ulike diskurser. De største forskjellene kommer til syne mellom kommune C og kommune A. Barnevernsarbeiderne i kommune C går ikke bare frem på en annen måte i undersøkelsessaker, de ordlegger seg også til dels annerledes når de snakker om undersøkelsen, sammenlignet med hva barnevernsarbeiderne i kommune A gjør. Da jeg bad en barnevernsarbeider i kommune C og en i kommune A, fortelle om hvordan de vanligvis gikk frem i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, blir forskjellene i uttrykksform enda tydeligere. Barnevernsarbeideren i kommune C uttrykte seg på denne måten når hun snakket om fremgangsmåten i undersøkelsessaker;

Vi går igjennom og drøfter i plenum i barnevernsteamet, nye saker som kommer inn, og prater høyt om hva vi tenker rundt dem, også etter at sakene er fordelt. Da er oppgaven å være formell, og sende ut de brevene som er nødvendig til de foreldrene

det gjelder, og i neste omgang til skolene, barnehagene, BUP'ene, og så videre. Vi har lagt på oss et mandat om at vi skal være veldig redelige og skriftlige, slik at vi vet hva vi spør om, og hva de andre svarer, slik at det ikke blir noen utydelighet. Så er det oppgaven vår å være etisk og faglig og redelig i alt, slik at det juridiske, og det vi sier og skriver skal være gjennomtenkt og begrunnet. Vi har en etikk liggende i bunnen, om at vi ikke skal trampe på noen, verken om de har mishandlet ungen sin, eller verre ting for å si det sånn. Vi prøver å være ryddig, passe på taushetsplikten, gi informasjon som er nødvendig å gi, men vi trenger ikke å brodere ut alt til alle. (...) Den som er saksansvarlig og vi som barneverngruppe må ivareta alle i denne saken. Vi skal ivareta foreldrene og ungene, og ivareta medarbeidere som syns dette er tøft. Vi skal også hjelpe dem i denne prosessen, hvis saken må opp i fylkesnemda. Da bruker vi også mye tid på å trygge vitnene våre, og hjelpe dem. Likedan i meldefasen så er vi også inn og veileder meldere, og støtter dem, for det er jo en vanskelig sak det å melde til barnevernet. Det er klart at vi er mer garva og takler slike situasjoner, kanskje bedre enn en lærer som er nødt til å melde bekymring for omsorg i en familie. Vi skal også inn å ha samhandling med disse foreldrene etterpå. Vi prøver å hjelpe disse folkene vi har samhandling med. Dette er også i undersøkelsesfasen. Det er ikke kjapt å gjøre undersøkelser, eller noen ganger går det raskere. (...) Så er det alle telefonene vi får i en sånn undersøkelsessak, hvor vi får passet vårt påskrevet.

Her peker barnevernsarbeideren både på de mer saksbehandlingsrelaterte oppgavene (*være formell, sende ut brev, være... skriftlige, det juridiske, passe på taushetsplikten, gi informasjon*), og den mer faglige siden ved undersøkelser (*det vi sier og skriver skal være gjennomtenkt og begrunnet*). Hun fremhever at arbeidet innebærer etiske overveielser (*være veldig redelige, ikke trampe på noen, ivareta alle, ivareta foreldrene og ungene*). Hun refererer til kommunikasjons- og samhandlingsaspektet (*hva vi spør om, hva de andre svarer, slik at de ikke blir noen utydelighet, det vi sier skal være gjennomtenkt og begrunnet, veileder meldere, ha samhandling med*), og peker på hjelpeaspektet ved rollen (*ivareta foreldrene og ungene, hjelpe dem i denne prosessen, tid på å trygge, støtter dem*). Saksbehandling, faglige og etiske overveielser, kommunikasjon og samhandling, og hjelp og ivaretakelse både av foreldre, barn og samarbeidsparter, er sider barnevernsarbeideren fremhever når hun snakker om fremgangsmåter i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Implisitt forteller hun også noe om oppfatningen av sine oppgaver og sin rolle i undersøkelsessaker. Den siste setningen i barnevernsarbeiderens utsagn (*Så er det alle telefonene vi får i en sånn*

undersøkelsessak, hvor vi får passet vårt påskrevet), kan tolkes som et uttrykk for at det kan være vanskelig å ivareta alle parter i en sak, eller å leve opp til forventningene som hviler på en barnevernsarbeider i undersøkelsesfasen av en barnevernssak.

Barnevernsarbeideren i kommune A uttrykte seg på en annen måte når hun snakket om barnevernets undersøkelser i saker;

Når vi bruker undersøkelsesmøtet som en metode i undersøkelsen, da har vi som målsetting, jeg kan lese (finner frem et ark). Først og fremst sammen med klienten å ansvarliggjøre både klienter og familie og nettverk. Det er viktig at alle som deltar blir ansvarliggjort. Hvis det er mulig så forplikter vi hverandre å gjøre ting for familien. Det er det som er hovedmålet. Og undermålet henger sammen, å trekke veksler på ressurser, ikke sant, skape åpenhet, tydelighet overfor klienten og familien, ikke gjøre noe bak ryggen på dem. Det er de som har hovedansvaret for å gjøre omsorgen bedre, bedre seg, og sørge for barna og at de har det bra. Åpenhet også overfor samarbeidspartnere, fordi det blir sånn at ... vi involverer skolen, BUP, lege og ikke jobbe hver for seg. De har hver sine oppgaver, men det er greit å ha en koordinering. Ikke minst effektivitet. Etter barneverntjenesteloven har barnevernet tre måneders tidsfrist på å undersøke. Det kan utvides til seks måneder hvis det er en viktig begrunnelse, men vi bruker tre måneder i de aller fleste tilfeller, eller tre og en halv time. Så ser du effektiviteten. Men det er også viktig det med kvaliteten. Forberedelsen, formøtet, skriftlige maler, struktur, alt henger sammen. Får vi ikke kvalitet på undersøkelsesmøtet, får vi ikke undersøkt på skikkelig måte. Det er ikke bestandig vi konkluderer med tiltak, eller henleggelse.

Når denne barnevernsarbeideren refererer til fremgangsmåten i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, bruker hun i stor grad andre begreper, enn barnevernsarbeideren i kommune C. Hun benytter begreper som *effektivitet, tidsfrister, forberedelse, formøtet, undersøkelsesmøtet, skriftlige maler og struktur, og kvalitet*. Barnevernsarbeideren viste meg også to dokumenter, hvor barneverntjenesten i kommune A hadde nedfelt målsettingene med barnevernets undersøkelser. Noen av begrepene barnevernsarbeideren bruker finner vi igjen i et av disse dokumentene. Her heter det at undersøkelsen skal;

- *gjøre familie/nettverk sammen med klienten medansvarlig i egen problemløsning i undersøkelsesfasen,*
- *trekke veksler på ressurser i klientens nettverk/skape samarbeidsrelasjoner til det private nettverket i undersøkelsesfasen,*
- *trekke veksler på ressurser i det offentlige nettverket/skape samarbeidsrelasjoner til samarbeidspartnere,*
- *skape åpenhet og tydelighet fra melder overfor klientsystemet,*
- *skape åpenhet og tydelighet fra barnevernet overfor samarbeidspartnerne – øke barnevernets legitimitet,*
- *øke effektivitet/holde tidsfrister; bredt grunnlag på kort tid å fatte beslutning – rask overgang mellom fasene – undersøkelse, tiltak,*
- *være tydelig på beslutning; henleggelse, grundigere undersøkelse, tiltak.*

I det andre dokumentet uttrykkes målsettingen noe annerledes; *Møtet er en kartlegging av barnets/barnas omsorgssituasjon i heimen til den som har den daglige omsorgen.* Møtet det her refereres til er undersøkelsesmøtet hvor barneverntjenesten samler melder, foreldrene og representanter fra andre offentlige instanser som kjenner barnet, til en informasjonsutveksling. Det kan virke som et paradoks at barnets omsorgssituasjon i hjemmet skal undersøkes i et møte i kommunen sine lokaler, hvor kun foreldrene og ikke barnet er tilstede, og hvor de vil være utenfor sin naturlige kontekst (undersøkelsesmøtet blir et slags laboratorium).

De to barnevernsarbeiderne har svart forskjellig på mitt spørsmål om fremgangsmåten i undersøkelsessaker. Dette kan både henge sammen med at deres tankesett i tilknytning til undersøkelser er forskjellig, men det er også en mulighet for at de har tolket spørsmålet mitt ulikt. Tar vi i betraktning den ulike praksisen i de to kommunene, er det imidlertid sannsynlig at deres tankesett er ulik. Uttrykksmåten og deres tankesett underbygger/bekrefter på mange måter praksisen i de to kommunene. Det ser ut til at uttrykksmåte og tankesett får betydning for hvordan barnevernsarbeiderne oppfatter oppgavene og rollen sin. Mens barnevernsarbeideren i kommune C fremhever ivaretagelse av de involverte aktørene, og hjelp og støtte til barn og foreldre i undersøkelsesprosessen, snakker barnevernsarbeideren i kommune A om å *ansvarliggjøre både klienter, familie og nettverk.* Hun konstaterer at det er foreldrene som har hovedansvaret for å ivareta barnet (*det er de som har hovedansvaret for å gjøre omsorgen bedre, bedre seg, og sørge for barna og at de har det bra*).

Barnevernsarbeideren i kommune C retter oppmerksomheten mot etiske aspekter knyttet til

barnevernets undersøkelser. Dette aspektet blir ikke berørt av barnevernsarbeideren i kommune A. Mens barnevernsarbeideren i kommune C snakker om taushetsplikt, fremhever barnevernsarbeideren i kommune A åpenheten (*skape åpenhet, tydelighet*) i undersøkelsessaker. Som vi har sett fikk alle deltakerne som var tilstede i undersøkelsesmøtene i kommune A (og B) (vanligvis representanter fra barneverntjenesten, foreldrene, representanter fra ulike andre offentlige instanser, og til dels foreldres private nettverk) ta del i informasjonsutvekslingen som foregikk mellom aktørene. Når barnevernsarbeideren i kommune C refererer til taushetsplikt og barnevernsarbeideren i kommune A refererer til åpenhet, kan dette skyldes ulike tolkninger av lovens tekst. Lov om barneverntjenester inneholder blant annet en bestemmelse om at barneverntjenesten skal samarbeide med andre sektorer og forvaltningsnivåer, og medvirke til at barns interesser ivaretas også av andre offentlige organer (§ 3-2). Loven har imidlertid også en bestemmelse om at *undersøkelsen skal gjennomføres slik at den minst mulig skader noen som den berører, og den skal ikke gjøres mer omfattende enn formålet tilsier. Det skal legges vekt på å hindre at kunnskap om undersøkelsen blir spredt unødig* (§ 4-3). Praktiseringen av ”åpenhet” i undersøkelsessaker kan synes å være i strid med lovens bestemmelse. Kommunene har imidlertid løst dette ved at foreldrene skriver under på at de løser barneverntjenesten fra taushetsplikten i forbindelse med større undersøkelsesmøter. Hvorvidt vektleggingen av åpenhet contra ivaretagelse av taushetsplikt får noen betydning for barna i sakene, gir datamaterialet ikke noe svar på. Vektlegging av ivaretagelse, og hjelp og støtte til barn og foreldre, contra ansvarliggjøring kan bety en forskjell for barnet. Et tankesett som legger vekt på ivaretagelse og hjelp og støtte, synes i større grad å innby til å bli oppmerksom på barnets behov, enn et tankesett som vektlegger ansvarliggjøring av foreldre og andre voksne rundt barnet. Når noen melder bekymring for et barn, er det kanskje nettopp fordi de voksne i barnets nettverk ikke har fulgt opp barnet på en god måte. Dersom ansvaret skyves tilbake til foreldrene, i saker som omhandler vold, seksuelle overgrep, eller saker hvor foreldre sliter med sin psykiske helse, kan det være sjanser for at barnet ikke får den hjelpen det har behov for. Praksisen jeg har beskrevet i kommune C og A, tyder på at barna i større grad blir sett og møtt, i kommune C, enn i kommune A. Ulike tankesett kan med andre ord innebære en forskjell for barna i sakene.

Det synes ikke å være så uvanlig at både praksis og tenkning er ulik innenfor barneverntjenester. I en sammenligningsstudie mellom Norge, Danmark og Sverige fant Grinde (2006) forskjeller i barnevernsarbeideres tenkning og forslag til praksis, når de fikk i

oppgave å forholde seg til en og samme sak. Det var imidlertid større forskjeller i tenkning og praksis mellom de nordiske landene, enn innenfor et lands grenser. Grinde refererer til at ulik tenkning og praksis kan ha sammenheng med blant annet forskjellig lovverk landene i mellom, forskjeller i hvordan hensynet til foreldre, eller barnets beste vektlegges, men også at landene har forskjellige tradisjoner. Barneverntjenestene i Norge må imidlertid forholde seg til det samme lovverket, likevel viser min studie at praksisen i de tre kommunene er forskjellig.

Begreper som *åpenhet, effektivitet, kvalitet og ansvarliggjøring av familie og nettverk* har blitt hyppig brukt i offentlig sektor siden begynnelsen av 1980-tallet. Slik sett er språkbruken til barnevernsarbeideren i kommune A ikke fremmed. Begrepene åpenhet er gjerne knyttet opp mot begreper som brukermedvirkning og demokrati. Brukermedvirkning og dens kår, har også vært gjenstand for gjentatte diskusjoner innenfor barnevernfeltet de senere årene (jfr. Slettebø og Seim 2001, Sandbæk 2001). Praktiseringen av åpenhet i undersøkelsesfasen av en barnevernssak, synes imidlertid ikke i denne sammenheng først og fremst å bunne i ideer om brukermedvirkning. Ideen om åpenhet synes heller å være knyttet til ideer om hurtigere saksbehandling, og at de offentlige instansene som har med barnet og foreldrene og gjøre, får tilgang til informasjon om bakgrunnen for saken, og om barnevernets tenkning og vurderinger når det gjelder tiltak. Denne åpenheten synes ifølge utsagn som barnevernsarbeidere kom med i intervju, å bidra til mer fornøyde samarbeidsinstanser (de offentlige vel å merke). Foreldrene gav imidlertid ikke uttrykk for at de var like fornøyde med denne praksisen.

Begrepene *effektivitet og kvalitet* er gjerne begreper man forbinder med reformbølgen som har preget offentlig sektor siden begynnelsen av 1980-tallet, og som har fått navnet New Public Management, som blant annet bygger på en markedsøkonomisk tankegang. Når barnevernsarbeideren bruker slike begreper, er dette et eksempel på at de har tatt til seg noe av denne reformens tankesett. Denne reformens tankesett kan ha bidratt til tendensen til objektgjøringen av barn i undersøkelsesfasen som jeg vil vise eksempel på blant annet i kapittel 8 (blant annet at det samles data om barna fra voksne, barna behandles hovedsakelig som en sak og ikke et levende individ, eller meningsbærende vesener, som det samles data om i undersøkelser). Objektgjøringen av barn i undersøkelsesfasen, synes å være mer utbredt i kommune A, sammenlignet med kommune C, hvor barnevernsarbeiderne orienterte seg ut fra andre begreper. Denne tendensen til objektgjøring av barna i sakene står i kontrast til ideer som har vært i vinden de siste årene, om å behandle barn i større grad som subjekter, eller

meningsbærende individer. Man har i større grad begynt å tenke at barn er autoriteter i forhold til sitt eget liv, og man har blitt mer opptatt av at barnas egen opplevelsesverden skal anerkjennes, løftes frem og tas hensyn til. Referansepunktet for denne demokratidiskursen er FNs barnekonvensjon av 1989. Konvensjonen inneholder nemlig prinsipper for barns medvirkning i saker som angår dem (Thuen 2008). Thuen (2008:214) peker også på at det har skjedd et perspektivskifte fra å se på barn som "human becomings" til "human beings". "Human becoming" referer til et fokus på hva barnet skal bli i fremtiden. Barn betraktes som uferdige, med manglende kompetanse og som ufornuftige. Betrakter man barnet som "human being" ser man det "værende menneske", eller barnet som et handlende og en medskapende aktør i sitt eget liv. Dette perspektivet legger opp til at barnet må forstås på sine egne prinsipper. Som jeg var inne på i introduksjonskapitlet har både barndomssosiologer som Chris Jenks, Allison James og Alan Prout (1999), og nyere studier i psykologi (jfr. Sommer 2004), bidratt til å fremme forståelsen av barnet som "værende menneske". Slettebø og Seim (2001) peker imidlertid på at de profesjonelles holdning til brukermedvirkning i barnevernet synes å bære preg av ambivalens. De hevder også at den profesjonelle ideologien i barnevernet synes å være under endring, mot større oppmerksomhet omkring barns og foreldres synspunkter. Dette kan synes å stemme med praksisen i kommunene C (og B), men ikke med praksisen i kommune A, når vi snakker om undersøkelsesfasen i barnevernssaker. Den manglende inkluderingen av barna i undersøkelsesprosessen i kommune A, kan henge sammen med fokuset på effektivitet i undersøkelsesfasen. Det kan imidlertid også henge sammen med barnevernsarbeidernes ideer om barn, deres kompetanse og modenhet. Ansvarliggjøring av familie og nettverk har også vært i vinden de siste årene, blant annet i forbindelse med innføringen av familieråd som tiltak i barnevernet (jfr. Strandbu 2007). Som jeg allerede har pekt på kan ansvarliggjøringen av barnets foreldre i en del saker, bidra til at barnet ikke får den hjelpen det har behov for. Det jeg har forsøkt å vise her, er at det eksisterer flere diskurser parallelt i samfunnet vårt, som har påvirket barneverntjenestene i de tre kommunene på ulike måter. Denne ulike påvirkningen bidrar også til ulike effekter.

7.13.1 Effekter av de ulike praksis- og fornuftsformene

Diskurser som barneverntjenestene er innleiret i, får betydning både for barnevernsarbeidernes identitet, oppgaveforståelse og rolleoppfatning, og deres praksis overfor barn (og foreldre) i undersøkelser av bekymringsmeldinger. Dette er også et poeng

hos Fairclough (2007) som peker på at språkbruk konstituerer både sosiale identiteter, sosiale relasjoner, og kunnskaps- og betydningssystemer.

7.13.1.1 Identitet, rolle og oppgaveforståelse

Den profesjonelle identitet hos barnevernsarbeideren i kommune C og A synes å være ulik. Mens barnevernsarbeideren i kommune C fremhever saksbehandlerrollen og hjelpe- og støtterollen, fremhever barnevernsarbeideren i kommune A først og fremst koordinatorrollen (*det er greit å ha en koordinering*), og kontrollørrollen. Barnevernsarbeideren i kommune C synes i større grad å se på seg selv som en hjelper, enn barnevernsarbeideren i kommune A. Den ulike identiteten som trer frem kan ha sammenheng med hvordan oppgavene er fordelt internt i barneverntjenestene. For eksempel jobber barnevernsarbeidere i kommune C med sakene fra A til Å, det vil si at den samme barnevernsarbeideren både gjør undersøkelser, saksbehandling, og følger opp tiltak som besluttet iverksatt i forhold til barnet og familien. I kommune A og B er oppgavene splittet opp, slik at noen har ansvar for undersøkelser og saksbehandling, mens andre har ansvar for oppfølging av tiltak. Denne ulike identiteten kan imidlertid også henge sammen med at barnevernsarbeideren i kommune A og C hadde ulik utdanningsbakgrunn, hvorav den ene var utdannet sosionom og den andre barnevernpedagog. Det kan imidlertid også tenkes at den ulike profesjonelle identiteten knyttet til undersøkelsessaker i barnevernet har sammenheng med at barnevernsarbeiderne trekker veksler på ulike diskurser.

Barnevernsarbeidernes profesjonelle identitet kan ha betydning for deres opptreden i forhold til barn og foreldre, og dermed få innvirkning på hvilken relasjon, og hvilken tillit de vil være i stand til å skape i forhold til barn og foreldre. En hjelper vil gjerne søke dialog og et tettere forhold til den andre, mens en kontrollør eller en koordinator kanskje vil innta et mer distansert forhold. Barnevernsarbeiderne i kommune C benyttet primært samtaleformen i møte med foreldre og barn, de gav den andre mulighet for å komme med egne innspill, og de justerte seg i større grad etter barns og foreldres hverdagsliv, når de for eksempel avtalte møter med dem (tok hensyn til at foreldre jobbet og barn var på skolen). De var også innstilt på å bruke mer tid for å få til et godt samarbeid. Barnevernsarbeiderne i kommune A benyttet intervjujangeren i større grad i møte med foreldre og andre aktører (i undersøkelsesmøtene). De strukturerte undersøkelsesmøtene og tidsbruken gav liten mulighet for foreldre å komme med egne innspill, og det ble i liten grad tatt hensyn til at foreldrene jobbet, når det ble organisert møter. Foreldrene som jobbet måtte ta seg fri fra jobb for å møte på

undersøkelsesmøter. Organiseringen med store undersøkelsesmøter får dessuten konsekvenser i forhold til barns deltagelse. Barn og foreldre vil være prisgitt barnevernsarbeidernes ulike praksisformer og fornuft. De vil ha små muligheter for å opponere mot praksisformene og fornuftsformen som råder.

7.13.1.2 Makt og avmakt

I utgangspunktet har barnevernsarbeidere en formell makt til å gripe inn overfor foreldre og barn. Denne makten kan forvaltes på ulike vis. Noen former kan bidra til opplevelse av avmakt hos den andre. Jeg har allerede referert til at noen av foreldrene opplevde avmakt i møte med barnevernet. Uansett barnevernsarbeidernes opptreden i møte med familiene, kan det bli vanskelig å komme bort fra at barnevernet er en kontrollinstans og et maktapparat. Barnevernets oppgave er blant annet å kontrollere at foreldre følger opp barna sine på en tilfredsstillende måte. Hvordan barnevernsarbeiderne tolker rollen sin, kan imidlertid synes å utgjøre en forskjell i deres møte med familiene. Barnevernsarbeiderne i kommune C hadde en tilbøyelighet til å legge opp til en mer åpen dialog med foreldre og barn (når de ble inkludert som aktører), enn hva som var tilfelle i kommune A. I kommune C hadde foreldre (og barn) i større grad mulighet for å introdusere nye tema i undersøkelsesprosessen, samt stille spørsmål til barnevernsarbeiderne. Undersøkelsen foregikk over lengre tid, og barnevernsarbeiderne og foreldre og barn hadde større mulighet til å bli bedre kjent med hverandre, enn hva som syntes å være tilfelle i kommune A, hvor det ble brukt mye kortere tid på undersøkelsen. Når barnevernsarbeiderne i kommune C etterspurte informasjon fra andre instanser (skriftlig), formulerte de andre instansene svarene selv, ved hjelp av sitt fagspråk. Disse ble liggende ved saken. Barnevernsarbeiderne i kommune A forberedte spørsmål på forhånd, og la opp til en intervjuform i møte med foreldrene og de andre informantene. De bestemte strukturen på møtene, og de tok selv referat fra den muntlige informasjonsutvekslingen. Følgelig hadde de også større mulighet til å definere barnets situasjon og hjelpebehov gjennom sitt eget fagspråk. Den nye undersøkelsesformen har med andre ord bidratt til nye former for dialoger i undersøkelsessaker. Gjennom praksisen i kommune C blir kanskje makten barnevernsarbeiderne sitter på mer skjult, mens det i kommune A synes mer åpenbart at barnevernsarbeiderne i stor grad har kontroll over kommunikasjonen som foregår mellom aktørene. De ulike undersøkelsesformene legger opp til ulike former for maktrelasjoner. Selv om praksisen i kommune C kanskje bidrar til en mer skjult form for makt, syntes foreldrene generelt sett å være mer fornøyd etter møte med barnevernet i kommune C, sammenlignet med møtet med barnevernet i kommune A. De opplevde i større grad å bli imøtekommet på

sine behov. En mor sa det på denne måten; *I starten var jeg skeptisk til barnevernet, men nå er jeg mer positiv. Vi har fått hjelp.* En annen mor i kommune C uttrykte seg på lignende måte. Den nye undersøkelsesformen som er blitt tatt i bruk i kommune A (og B) synes å ha gitt barnevernsarbeiderne en større kontroll og definisjonsmakt, enn det som strengt tatt synes nødvendig. Om det er mulig å referere til demokrati i en barnevernsundersøkelse, har den nye undersøkelsesformen bidratt til mindre grad av demokrati. Den nye undersøkelsesformen synes å få andre effekter, enn den tradisjonelle undersøkelsesformen. Den synes nemlig å bidra til at foreldre i liten grad slipper til med sine perspektiver og fortellinger. Undersøkelsen (fokus og innhold) styres i stor grad av barnevernsarbeidernes utspørring. Barnas perspektiv manglet dessuten i stor grad som grunnlag for beslutningene. Fairclough (2007: 48-49) peker på at ideologi både er plassert i strukturene, eller diskursordenene, som et resultat av betingelser og begivenheter som har foregått forut for den nåværende hendelsen, og i selve begivenhetene som reproduseres, samtidig med at de transformerer betingelsesstrukturene. Strukturene som barnevernet er en del av, og tankesettene som råder er med andre ord med til å skape de ideologiske effektene av barnevernets praksis som jeg har pekt på.

Barnevernsarbeidere som gjerne har hatt som mål å frisette, eller bevisstgjøre foreldre og barn om voldens, rusens, de psykiske lidelsenes og fattigdommens destruktive makt over mennesker, synes selv å bli utøvere av en makt som kan virke uheldig i forhold til foreldre og barn. Som jeg har pekt på under pkt. 7.8.3, uttrykte foreldre en form for avmaktsfølelse i møte med barnevernet. Avmaktsfølelsen kan få betydning for selvpplevelsen, og dersom barn ikke inkluderes som sentrale aktører i saker som angår dem, kan dette bidra til en opplevelse av å ikke være noe verdt. Praksisen bidrar med andre ord til å konstituere subjekter. Fairclough (2007) peker også på at ideologier som ligger innbakt i konvensjoner, kan være mer eller mindre naturaliserte og automatiserte. Dette innebærer at barnevernsarbeiderne ikke trenger å være bevisst de innbakte ideologiene og effektene av sin praksis. Barna vil imidlertid være prisgitt den fornuften og praksisen som råder.

7.13.1.3 Barna i sakene er prisgitt praksisen og fornuften som råder

De ulike formene for praksis og fornuft som jeg har referert til over, synes å bidra til ulike konsekvenser for barna i sakene. Fornuften og praksisen (den nyere undersøkelsespraksisen) som kom til uttrykk i kommune A synes for eksempel å bidra til at barna i liten grad blir imøtekommet på sine rettigheter i undersøkelsesfasen av en sak, og deres perspektiv manglet i

stor grad som grunnlag for beslutningene. Både undersøkelsespraksisen (den tradisjonelle undersøkelsesmåten) og fornuften som kom til uttrykk i kommune C, synes å bidra til at barna til en viss grad ble imøtekommet på sine rettigheter, de ble til en viss grad inkludert som aktører i undersøkelsesfasen, men deres perspektiver var ikke alltid inkludert som grunnlag for beslutningene. Barnevernsarbeiderne i kommune C involverte seg i noe grad i samtaler med barna, og de hadde mindre motforestillinger mot å involvere seg i samtaler med mindre barn, enn det som kom til uttrykk hos barnevernsarbeiderne i de andre to kommunene. Det er med andre ord større sjanse for at barna i kommune C blir imøtekommet på sine rettigheter i undersøkelsesfasen, at de får informasjon og mentalhygienisk bistand, og at de gis anledning til å uttrykke sitt perspektiv. Samtaler med barn var imidlertid ikke satt i system i barneverntjenesten, og barna syntes prisgitt den enkelte barnevernsarbeider som arbeidet med saken. I kommune A var det en tendens til å behandle barna som objekter i undersøkelsesfasen av sakene. De forholdt seg med andre ord ikke til barna som subjekter i denne fasen av en sak. Undersøkelsesmøtene egnet seg riktignok dårlig for barns deltakelse, men det ble ikke organisert egne møter med barna i undersøkelsesfasen av de sakene jeg fulgte. Konsekvensen er at barnevernsarbeideren mister barnas perspektiv, barna får ikke den informasjonen de har rett på, og kanskje også behov for, og beslutningene kan bli fattet på sviktende grunnlag. Barn kan gå rundt med bekymringer, og ha behov som de voksne rundt barnet ikke nødvendigvis har greid å fange opp. I NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* pekes det for eksempel på at barn har kommet med opplysninger om alvorlige overgrep, etter at barnevernet har flyttet dem ut av hjemmet. I saker som omhandler vold, rus, seksuelle overgrep, eller når det er snakk om store psykiske vansker hos foreldrene, kan foreldrene ha et ønske om å skjule forholdet for omgivelsene. Foreldre kan også selv ha så store vansker at de ikke makter å imøtekomme barnet på dets behov. I slike saker kan ansvarliggjøring av foreldre og barn bidra til ytterligere belastninger. I kapittel 3 refererte jeg til Leira (1994) og Hansen (1994) som pekte på at barn kan bære tunge bærer på sine skuldre, uten at de verbalt har formidlet dette til noen. Det er ikke nødvendigvis enkelt å få tak på barns perspektiv, men dersom barnets perspektiv mangler, kan det føre til at barnet ikke får den hjelpen det har behov for. Når barnevernsarbeiderne i kommune B sørget for at det ble organisert et eget møte med barnet i saken, syntes dett møtet å ha vært en positiv opplevelse for barnet. Barnets fortelling ble også inkludert som grunnlag for beslutningene i saken. Barnevernsarbeiderne formidlet imidlertid at det heller ikke i kommune B alltid var vanlig å snakke med barna i undersøkelsesfasen av saker. Det er et paradoks at den nye fremgangsmåten som er blitt tatt i

bruk av barneverntjenestene i kommune A og B, i undersøkelsessaker, ser ut til å bidra til større grad av objektgjøring av barn, parallelt med at barn har fått flere rettigheter.

7.14 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg beskrevet tre barneverntjenesters fremgangsmåter og rutiner i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Beskrivelsene er basert på empiri fra tre barneverntjenesters undersøkelser av ni bekymringssaker, som omhandlet barn i alderen 2 til 12 år. De tre barneverntjenestene hadde valgt ulike løsninger for å håndtere sine oppgaver, det vil si undersøkelser av bekymringssaker og oppfølging av tiltak i forhold til familiene. I kommune C gjorde en barnevernsarbeider både undersøkelser i saker, og stod for saksbehandlingen og tiltaksarbeidet i en og samme sak. I kommune A og B var disse oppgavene lagt til ulike team eller enheter. De barnevernsarbeiderne som gjorde undersøkelser og stod for saksbehandlingen i en sak, hadde vanligvis ikke hånd om tiltaksarbeidet. Barneverntjenestene hadde ulik praksis når det gjaldt forhåndsvarsling om undersøkelsen til barn og foreldre, delvis ulike rutiner for å gjøre undersøkelser, og benyttet delvis ulike undersøkelsessjangere i innsamling av data i sakene. At praksisen er ulik i undersøkelsessaker ville ikke være så urimelig, om man tar i betraktning at sakene som kommer til barnevernet, kan være nokså ulike (jfr. kapittel 6). Barnevernsarbeiderne gjorde også visse justeringer avhengig av sakenes særegenhet. Imidlertid opererte de tre barneverntjenestene med ulike undersøkelsesmodeller, eller en form for standardisert praksis i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Kommune C praktiserte en tradisjonell undersøkelsesmåte (kontorsamtaler, hjemmebesøk og innhenting av skriftlig informasjon fra offentlige instanser), en undersøkelsesmåte som også de to andre kommunene praktiserte før de besluttet å legge om sin praksis. I to av tre saker jeg fulgte i kommune C, snakket barnevernsarbeiderne med barna i sakene. I en av disse fikk barna informasjon og anledning til å være premissleverandører for beslutningen i saken. Barna i denne saken var over sju år. Kommunene A og B som hadde tatt i bruk en ny undersøkelsesmåte (formøter, store undersøkelsesmøter og muntlig informasjonsutveksling), blant annet med tanke på en effektiviseringsgevinst, undersøkte vanligvis sakene i et stort undersøkelsesmøte i kommunen sine lokaler, hvor den som hadde meldt saken, foreldrene (og eventuelt personer de ønsket å ha med seg) og representanter fra ulike offentlige instanser vanligvis var til stede. Undersøkelsesmøtene var vanligvis nokså stramt strukturert, de ble ledet av barneverntjenesten, og barnevernsarbeiderne stilte spørsmål til deltakerne som de hadde

utarbeidet på forhånd. Informasjonsutvekslingen foregikk muntlig, og informasjonen ble nedskrevet av barnevernsarbeiderne. Barnevernsarbeiderne hadde større grad av kontroll over kommunikasjonen som foregikk i undersøkelser av saker, i kommune A og B. Det var lite rom for foreldrene til å legge føringer for innholdet i møtene. Ingen barn deltok på undersøkelsesmøtene i de seks sakene som ble undersøkt på denne måten. I tre av disse seks sakene, ble det besluttet å utvide undersøkelsen. I en av disse ble det besluttet å foreta et hjemmebesøk hos familien for å observere foreldrene og barn. I en annen ble det besluttet å engasjere en sakkyndig (psykolog) til å utrede forholdene i familien. I en tredje sak ble det besluttet å foreta hjemmebesøk hos familien, samt å arrangere et eget møte med barnet i saken. Barnets fortelling i denne saken ble inkludert som grunnlag for beslutningene i saken. Barnet i denne saken var over sju år. I kommune A (fem saker) ble det ikke organisert egne møter med barna i sakene i løpet av undersøkelsesfasen. Barnas perspektiv manglet med andre ord som grunnlag for beslutningene i fem av seks saker, som ble undersøkt ved hjelp av et større undersøkelsesmøte. Det var ikke vanlig praksis i kommunene å forhåndsvarsle barna om den forestående undersøkelsen. Noen barnevernsarbeidere hadde forventninger om at foreldrene skulle informere barna om at barnevernet var koblet inn. I intervjuene med foreldrene kom det frem at noen foreldre hadde fortalt barna om kontakten med barnevernet, men hadde hatt problemer med å svare på alle spørsmålene barna hadde stilte. Andre foreldre ønsket å skjule for barna at barnevernet var koblet inn.

Datamaterialet viser en tydelig tendens til at det var foreldrene og andre voksne som hadde kjennskap til barnet, som var barnevernets hovedinformanter i sakene. Barna ble i liten grad inkludert som aktive aktører i undersøkelsesfasen i sakene av barnevernsarbeiderne. Barnas rettigheter i undersøkelsesfasen ble med andre ord i liten grad imøtekommet. I flertallet av sakene ble de ikke gitt informasjon til barna, og deres perspektiv ble ikke inkludert som grunnlag for beslutningene. Barnevernsarbeiderne risikerer med andre ord å fatte beslutninger på sviktende grunnlag, og barna får kanskje ikke den hjelpen de har behov for. Å snakke med barn i undersøkelsesfasen av saker, er ikke bare et spørsmål om innhold og metodikk, men også et spørsmål om etikk. Det er betimelig å spørre om det vil være etisk forsvarlig å la være å snakke med barna i undersøkelsesfasen i sakene? Datamaterialet gir grunn til å tro at flertallet av barna i de ni sakene, hadde levd under problematiske forhold over relativt lang tid. Men dette var ikke tema i de sakene hvor barnevernsarbeiderne hadde samtale med barna. Holdningen til å inkludere barn i undersøkelsesprosessen varierte blant barnevernsarbeiderne. Barnevernsarbeiderne i kommune C og B var i hovedsak positive til å involvere seg i samtaler

med barn i undersøkelsesfasen, og hadde også tilbøyelighet til å involvere seg mer i samtaler med barn, sammenlignet med barnevernsarbeiderne i kommune A, som gav uttrykk for en mer tilbakeholdenhet, både med hensyn til holdning og praksis. Det var også en klar tendens til at barnevernsarbeiderne involverte seg hyppigere i samtaler med barn over sju år, enn barn under sju år. Barna er med andre ord prisgitt barnevernsarbeidernes holdninger, kunnskaper, tolkninger av loven, og oppgave- og rolleforståelse. Barnevernsarbeiderne hadde også til dels ulik forståelse av hva som var oppgavene og rollen deres i undersøkelsesfasen av sakene. Mens barnevernsarbeiderne i kommune C for eksempel fremhever hjelpe- og støtterollen i relativt stor grad, fremhevet barnevernsarbeidere i kommune A i større grad koordinatør og kontrollørrollen.

Beskrivelsene jeg har gjort i dette kapitlet, synliggjør en form for motsetning, eller polarisering mellom den tradisjonelle fremgangsmåten og den nye fremgangsmåten for å gjøre undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Den nye undersøkelsesmåten representerer på flere måter et brudd med den tradisjonelle undersøkelsesmåten. Praksisen og utsagnene til barnevernsarbeiderne i de tre kommunene synliggjør ulike former for fornuft, noe som tyder på at de delvis trekker veksler på ulike diskurser. Den ulike formen for fornuft som synes å råde i kommunene, får ikke bare konsekvenser for praksisen overfor barn (og foreldre), men også for barnevernsarbeidernes oppfatning av sin rolle og sine oppgaver i undersøkelsessaker. Den nye undersøkelsesformen synes å bidra til at barna i mindre grad blir inkludert som aktive aktører og premissleverandører for beslutningene i sakene. Effektiviseringstiltakene synes også å bidra til at barnevernsarbeidernes kontroll og makt i undersøkelsessaker blir tydeligere. Praksisen og språkbruken jeg har referert til i dette kapitlet, indikerer at det er et dialektisk forhold mellom språkbruk og sosial praksis. Det kan synes som Foucault (2005) har rett i sin påstand, om at begreper fungerer som styringsvokabular for vår praksis. Språket som i utgangspunktet er sosialt formet, blir også sosial formende. Hvorvidt det er begrepene eller praksisen som har kommet først i de tre barneverntjenestene som har vært gjenstand for mitt fokus, vil det imidlertid i følge Fairclough (1995, 2007) være vanskelig å si noe om.

8 Det barnevernfaglige fokuset i utredningen av barnets situasjon og hjelpebehov

Det sociala arbetet utgörs i hög grad av ”verbala möten” mellan socialarbetare och klienter (Sahlin. I. 1995: 4)

8.1 Innledning

I forrige kapittel fokuserte jeg på hvordan de tre barneverntjenestene delvis manøvrerte ulikt når de undersøkte bekymringsmeldinger på barn, og forespørsler om hjelp fra foreldre. I dette kapitlet vil jeg rette blikket mot det innholdsmessige fokuset, i undersøkelser av barnas situasjon og hjelpebehov. Bekymringsmeldingene som stod i fokus i kapittel 6, pekte først og fremst på forhold som ble opplevd som problematisk eller bekymringsfullt ved barnet eller barnets situasjon. Det innholdsmessige fokuset hadde nær sammenheng med meldernes rolle og oppgaver i samfunnet. Bekymringsmeldingene kan dermed sies å være ufullstendige i sine beskrivelser av barna og deres situasjon. Det er påpekninger av det problematiske og bekymringsfulle, samt det ufullstendige bildet, som er utgangspunktet for barnevernets videre undersøkelser i sakene. Hensikten med barnevernets undersøkelser er å skaffe tilveie informasjon som kan bidra til en forståelse av barnets situasjon og hjelpebehov.

Barnevernsarbeiderne må ved hjelp av observasjoner og andres fortellinger utvide og nyansere fortellingen om barnet og dets situasjon, slik at eventuelle hjelpetiltak kan bli mest mulig treffsikker. Hvilke spørsmål stiller barnevernsarbeiderne, når de undersøker bekymringsmeldinger? Hvordan blir de kjent med barn og foreldre? Hvordan greier de å skape en fortelling om barnet, foreldrene og barnets situasjon, med større balanse, hvor fokuset ikke bare er på bekymringer og problemer, men også på ressurser og det som fungerer? Barnevernsarbeidere må vanligvis vurdere ressurser og problemer opp mot hverandre, for å finne ut hva et eventuelt hjelpearbeid skal bygge på.

Barnevernsarbeidere i barneverntjenestene er ikke bare saksbehandlere. De forventes også å være fagpersoner som skal innta et barnevernfaglig blikk i undersøkelser av saker.

Barnevernsarbeidernes blikk handler om de spørsmålene hun stiller i undersøkelsesprosessen, samt den stilltiende kunnskapen som ligger til grunn for spørsmålene hun stiller, og den fortellingen hun ender opp med om barnet, situasjonen og hjelpebehovet. Det

barnevernfaglige blikket handler om hvordan informasjonen som samles inn organiseres og kategoriseres og bidrar til å skape en fortelling. Dette blikket vil gjerne skille det normale fra det unormale, når det gjelder for eksempel atferd, omsorg, oppdragelse, psykisk helse, rus, vold, osv. Foucault kaller dette for den tause observasjonen, og denne blir et viktig instrument for praksisen (jfr. Piuva 2006). En undersøkelse kan forstås som en diskursiv begivenhet. Barnevernsarbeidernes diskursive praksis vil kunne si noe om hvilke mentale og kunnskapsmessige modeller de orienterer seg ut fra i undersøkelsesarbeidet.

De ni sakene jeg har samlet data om representerer en rimelig spennvidde når det gjelder problematikk og kompleksitet, som barnevernsarbeidere vanligvis vil måtte forholde seg til. Fremstillingene i dette kapitlet vil vise hvilke spørsmål barnevernsarbeiderne stilte i undersøkelsen av de ulike sakene, hvilke aktører som ble bedt om å bidra med informasjon i sakene, hvilke fortellinger de fortalte, og hvordan barnevernsarbeiderne oppsummerte og konkluderte i sakene. Ulike aktører vil gjerne bidra med ulik informasjon, avhengig av deres ståsted. En lærer vil gjerne bidra med informasjon ut fra sine observasjoner i en skolehverdag, og en helsesøster vil bidra med informasjon på bakgrunn av mer avgrensede møter med barn og foreldre. Foreldrene vil ha et annet ståsted, eller utsiktspunkt når de forteller sin historie. De vil også ha en annen kontaktflate mot barnet, enn offentlige institusjoner. Barn kan oppfatte sin verden annerledes enn voksne, og sitte på informasjon som voksne ikke kjenner, eller er villig til å bringe videre til barneverntjenesten. De ulike aktørene vil bidra til fortellingen som barnevernet til slutt ender opp med om barnets situasjon og hjelpebehov. Beskrivelsene av barnevernsarbeidernes undersøkelser i de enkelte sakene i dette kapitlet, vil representere et mikroanalytisk blikk på barnevernets praksis i undersøkelsessaker (jfr. Fairclough 1992). Av anonymitetshensyn er enkelte opplysninger som kom frem om familiene og foreldrene i sakene utelatt.

Jeg har valgt å gruppere undersøkelsessakene ut fra hovedfokuset i bekymringsmeldingene, og om det var offentlige instanser eller foreldre som hadde tatt kontakt med barneverntjenestene. I tre av sakene var hovedfokuset i bekymringsmeldingene på barnet. Disse kom fra offentlige institusjoner som hadde med barnet å gjøre i det daglige. I tre andre saker var fokuset i bekymringsmeldingene hovedsakelig på foreldres psykiske helsetilstand, eller atferd. Disse kom fra offentlige institusjoner som ikke hadde møtt barna, eller hadde et fjernt forhold til barna. I de tre siste sakene var det foreldrene selv som hadde tatt kontakt med barnevernet. Det var ulike grunner til at de hadde henvendt seg til barnevernet, men felles for dem var

bekymringer for egne barn, og opplevelsen av belastninger i hverdagen. I fortolkningene og analysene av datamaterialet som ligger til grunn for dette kapitlet, har jeg rettet fokuset mot a) spørsmålene barnevernsarbeiderne stilte, eller temaene de var opptatt av å innhente informasjon om, b) hvilke aktører som ble invitert til å fortelle, og deres fortellinger om barnet, dets situasjon og hjelpebehov, og c) hvordan barnevernsarbeiderne oppsummerte og konkluderte sakene. Begrunnelsen for at jeg har valgt å fokusere på disse temaene, eller stille disse spørsmålene til det empiriske materialet, er at dette kan si noe om fokuset i undersøkelsessaker. Samtidig kan jeg få et bilde av hvordan barna, deres situasjon og hjelpebehov fremstilles, og hvilken hjelp som vedtas. I noen av de sakene jeg har samlet empiri om, hadde barnevernet gjort undersøkelser ved en tidligere anledning.

8.2 Flere av sakene hadde vært undersøkt ved en tidligere anledning

I fem av de ni sakene jeg har samlet data om, hadde det vært meldt bekymring for barna i familiene ved en tidligere anledning. Barnevernet hadde altså vært i kontakt med, og gjort undersøkelser i fem av de ni familiene tidligere. Det varierte hvor langt tilbake i tid disse undersøkelsene hadde funnet sted, alt fra ett til flere år. Jeg har ikke samlet informasjon om det som ligger tilbake i tid, når det gjelder disse sakene, verken om bekymringsmeldingene den gangen, innholdet i barnevernets tidligere utredninger, eller om eventuelle hjelpetiltak som har vært satt inn i familiene. En familie hadde imidlertid hjelpetiltak på det tidspunktet den nye bekymringsmeldingen kom. Jeg har derfor informasjon om hvilke hjelpetiltak dette dreide seg om. Utgangspunktet for dette prosjektet var at jeg ønsket å registrere barnevernsarbeidernes praksis her og nå. Jeg var ikke på jakt etter retrospektive fortellinger. Jeg kan imidlertid ikke se bort fra at tidligere undersøkelser i sakene, kan ha hatt innvirkning på det innholdsmessige fokuset i den nye undersøkelsen (her og nå). Jeg har samlet informasjon om de nye bekymringsmeldingene, de nye undersøkelsene, samt beslutningene som ble tatt på bakgrunn av de siste undersøkelsene i sakene. Det vil være vanskelig å si noe om tidligere undersøkelser har hatt betydning for spørsmålene som ble stilt i den nye undersøkelsen. Inntrykket mitt var at barnevernsarbeiderne hovedsakelig forholdt seg som om sakene var nye. Dette forhindrer imidlertid ikke at barna og familiene var levende i barnevernsarbeiderens hukommelse/bevissthet, når hun gjorde den nye undersøkelsen. I tre av de fem sakene var det imidlertid nye barnevernsarbeidere som gjorde de nye undersøkelsene i sakene.

8.3 Barnevernets undersøkelser når bekymringsmeldingene har hovedfokus på barnet

Tre av de ni bekymringsmeldingene var sendt fra skole og barnehage. Disse bekymringsmeldingene hadde hovedfokus på barna. At disse institusjonene har fokus på barnet er ikke så underlig, tatt i betraktning at de har med barnet å gjøre i det daglige. De vil ha en viss kjennskap til barnet. Barneverntjenesten besluttet å gjøre undersøkelser i alle disse tre sakene, og alle ble undersøkt i et større undersøkelsesmøte i kommunen sine lokaler. Ingen barn var til stede i undersøkelsesmøtene, men i en av sakene ble det i tillegg til undersøkelsesmøtet arrangert et eget møte med barnet i saken. I ytterligere en sak ble undersøkelsen utvidet utover undersøkelsesmøtet. Her ble det rekvirert en sakkyndig utredning av omsorg og samspill i familien, fra en oppnevnt sakkyndig (psykolog) utenfor barneverntjenesten. Den sakkyndige hadde samtale med to av barna i familien.

8.3.1. Barnevernsarbeidernes spørsmål og fokus i sakene

En av sakene gjaldt en gutt som var i sitt tredje skoleår. Til undersøkelsesmøtet inviterte barnevernet foreldrene, læreren og en representant fra psykisk helsevern for barn og unge som var involvert i forhold til familien. På undersøkelsesmøtet var det sju deltakere (som observatør var jeg den åttende personen). Barnevernsarbeiderne hadde laget en rekke spørsmål i forkant av møtet, som de ønsket å stille til de inviterte deltakerne. Læreren fikk følgende spørsmål fra barnevernsarbeiderne;

Hvor lenge du har kjent gutten? Har noe endret seg i skolens bekymring siden meldingen ble sendt? Beskriv en skolehverdag. Kan du si litt om guttens læremessige utfordringer? Har skolen gjort spesielle tilrettelegginger? Er det søkt om ekstra midler til støttetiltak? Si litt mer om gutten. Er det andre ting skolen har sett, som du vil formidle? Har skolen kontaktet andre for å få hjelp? Hva tenker skolen at barnevernet kan bidra med?

Mor fikk følgende spørsmål;

Kan du beskrive (guttens navn)? Trives han på skolen? Beskriv en vanlig hverdag. (Guttens nettverkskart ble tegnet opp på en flippover). Har du noe å tilføye til nettverkskartet? Hvordan reagerer gutten om han ikke får det som han vil? Har du noen strategier du bruker overfor gutten, når han ikke hører etter, eller er urolig? Si litt om guttens fritidsaktiviteter. Kan du fortelle litt om deg selv, din egen oppvekst, din skolegang, om din bolig, og om arbeidsforhold. Kan du si litt om ditt og farens sitt

forhold til alkohol og rusmidler, og om samarbeidet mellom dere? Har dere hatt tiltak som har fungert? Er det noe barnevernet kan hjelpe til med?

Representanten fra psykisk helsevern for barn og unge fikk disse spørsmålene;

Hvem henviste gutten til BUP (Psykisk helsevern for barn og unge)? Hvor lenge har han vært inne i BUP-systemet? Kan dere være med i ansvarsgruppe?

Til slutt stilte barnevernsarbeideren spørsmål til far;

Du har hørt hva som har blitt fortalt om gutten. Er det denne gutten du kjenner? Kan du beskrive gutten? Har du tilføyelser til (navnet på gutten) nettverkskart? Fortell om ditt samvær med gutten. Hva gjør dere sammen? Fortell om deg selv. Beskrive deg selv som far. Fortell om din økonomi. Fortell om ditt forhold til alkohol, og hva du tenker om alkoholbruk i forhold til det å ha omsorg for barn. Er du bekymret for gutten? Hva trenger (navnet på gutten) dersom han skal ha det godt fremover? Hva synes du om hjelpen dere har fått, og hva tenker du at barnevernet kan hjelpe (navn på gutten) med? Har du noe mer du vil fortelle?

Den andre saken omhandlet en gutt på 7 år. Barneverntjenesten innkalte representanter fra guttens skole, mor, helsesøster og en representant fra barneverntjenestens tiltaksteam til et undersøkelsesmøte. I denne saken hadde ikke barnevernsarbeiderne nedfelt spørsmålene skriftlig på forhånd. Barnevernsarbeiderne var imidlertid opptatt av mange av de samme spørsmålene, som i saken over. De ønsket at skolen og mor skulle *beskrive gutten*, og de ønsket oversikt over *guttens interesser og aktiviteter*, de lurte på hvordan han var *faglig på skolen*, hva som *skjer når han ikke har klare rammer å forholde seg til*, hans *forhold til venner*, hvordan mor *opplever gutten*, *guttens kontakt med sin far*, om gutten *har slektninger i nærheten*, om *hva skolen har gjort i saken*, og om mor har *behov for avlastning*. Det som også var annerledes i denne saken, var at det ble arrangert et eget møte med barnet. I samtalen med barnet var det barnets opplevelse av sine relasjoner som stod i fokus. Når dette stod i fokus, kan det skyldes et bevisst valg fra barnevernsarbeidernes side, eller det kan ha hatt sammenheng med at metoden som ble brukt i samtalen med barnet (SSR-metoden) inviterer til å fokusere på barnets opplevelse av sine relasjoner (til foreldre, slektninger, venner).

Den tredje saken omhandlet flere barn, og de var både i førskolealder og skolealder.

Barneverntjenesten innkalte foreldrene, helsesøster, representant fra barnehagen, representanter fra skolen, representant fra habiliteringstjenesten, og en representant fra pedagogisk psykologisk tjeneste til et undersøkelsesmøte. Barnevernsarbeiderne hadde også i

denne saken utarbeidet spørsmålene de ønsket å stille til de inviterte deltakerne på forhånd. Skolen, barnehagen og foreldrene ble bedt om å *beskrive* barna. Det ble etterspurt informasjon om *hvordan de fungerer i forhold til andre voksne*, om de har venner og om de *leker sammen* (søsknene), og om deres aktiviteter og *hvilke interesser* de hadde. Lærerne fikk spørsmål om barna ble *mobbet* på skolen. Helsesøster fikk spørsmål om *samspeillet mellom barna og foreldrene*, *samarbeidet mellom foreldrene*, om foreldrene setter *relevante grenser for barna*, om *den emosjonelle omsorgen mellom foreldrene og barna*, om dette var *barn som er fattige sosialt og emosjonelt*, og om de var *understimulerte*. Foreldrene ble bedt om å fortelle om *barnas oppvekst*. Barnevernsarbeiderne ville vite hva foreldrene oppfattet som *viktig i barneoppdragelsen*, og om foreldrene var *enig når det gjelder oppdragelsen*, de fikk spørsmål om *hva skal til for at barna skal ha det trygt og godt*. Foreldrene ble bedt om å *beskrive en vanlig hverdag*, hva familien *gjør sammen*, *rutiner rundt legging og kveldsstell*, og om *vasking av klær og renslighet i hjemmet*. De ble bedt om å fortelle om seg selv, om å *beskrive seg selv* og hverandre *som foreldre*, *sitt forhold til alkohol og rusmidler*, *sine arbeidsforhold utenfor hjemmet*, og om *boligforholdene*. Det ble tegnet nettverkskart for barna og foreldrene. Helsesøster fikk spørsmål om *styrker og svakheter ved mor* og *om mors psykiske helse*. Både foreldrene og de offentlige representantene ble spurt om synspunkter på familiens behov for hjelp. Habiliteringstjenesten ble bedt om å fortelle om *testene som er tatt, er de i samsvar med bekymringene som var meldt*, og om de var *bekymret for omsorgssituasjonen*. Den sakkyndige (psykolog) som ble oppnevnt i saken fikk i oppdrag å utrede *foreldrenes omsorgsevne*.

Mandatet var følgende;

1. *Utrede barnas totale omsorgssituasjon i dag.*
2. *Utrede og vurdere om mor og far kan gi barna forsvarlig omsorg på kort og lang sikt, herunder;*
 - a. *Samspill og emosjonell tilknytning mellom foreldre og barn*
 - b. *Evne til å se barnas individuelle omsorgsbehov.*
 - c. *Evne til å skape trygghet og forutsigbarhet i barnas hverdag.*
3. *Vurdere om enkelte av barna har særlige omsorgsbehov, og i så fall om mor og far evner å dekke disse.*
4. *Vurdere om det største barnet har ansvar og arbeidsoppgaver overfor yngre søsken, som går ut over det som er forsvarlig ut fra alder og utviklingsnivå.*
5. *Vurdere om mor og far vil nyttiggjøre seg hjelpetiltak etter Lov om barneverntjenester, i tilfelle hvilke type tiltak.*

I forbindelse med utredningen innhentet den sakkyndige informasjon om foreldrenes bakgrunn og oppvekst gjennom å intervju foreldrene. Foreldrene ble for andre gang bedt om å beskrive hverandre, og de ble spurt om egen helse, og om forholdet til rusmidler. Foreldrene hadde fått spørsmål om hva de gjør sammen og hva barna gjør om dagene, når de ikke er på skolen og i barnehagen. Den sakkyndige innhentet informasjon om ungene, både fra foreldrene, det eldste barnet, og fra andre instanser som hadde kjennskap til barna. Foreldrene hadde blitt konfrontert med at flere offentlige instanser oppfattet barna som *understimulerte*, og den sakkyndige lurte på hva foreldrene mente om dette. Gjennom observasjon hadde den sakkyndige sett på foreldrenes praksis blant annet overfor barna. Han hadde spurt om hvilken hjelp familien mente de trengte.

Utspørringene i disse tre sakene kan ses som eksempler på barnevernsarbeideres diskursive praksis i undersøkelser av bekymringsmeldinger. I disse tre sakene stiller barnevernsarbeiderne delvis lukkede spørsmål, som inviterer til å svare på spesifikke tema, og delvis åpne spørsmål som inviterer til mer fri fortelling. I alle sakene er barnevernsarbeiderne opptatt av å få beskrivelser av barna, deres aktiviteter, nettverk og hverdagsliv. De etterspør til dels opplysninger om barnas vennskap, faglige ståsted, læremessige utfordringer, trivsel i skolen, og om barn blir mobbet. Andre spørsmål inviterer til fortellinger om samspeillet mellom barn og foreldre, og til fortellinger om foreldres oppveksthistorier, foreldreatferd, (for eksempel grensesetting og tilrettelegging og strukturering av hverdagen), samarbeid, holdninger, psykisk helse, forhold til rusmidler, og til fortellinger om livsbetingelser (arbeid og boligforhold). Barnevernsarbeiderne søker både personbeskrivelser, samspillbeskrivelser, oppveksthistorier, og beskrivelser av livsbetingelser. De er opptatt av både enkeltindividet, samspill og levevilkår, men de fleste spørsmålene oppfordrer til fokus på enkeltindividene og samspill mellom familiemedlemmer. Dette fokuset kan skyldes føringer som legges i det juridiske rammeverket, men kan også bunne i kunnskap det trekkes veksler på. Tradisjonell individualpsykologi har vært opptatt av enkeltindividets utvikling, mens sosialpsykologien har vært opptatt av relasjoner mellom individer. Psykodynamisk orienterte teorier legger i hovedsak vekt på at erfaringer i barndommen og oppveksten vil prege personer i voksen alder, og slik kunnskap kan ligge til grunn for spørsmålene om foreldre og barns oppvekst. Eventuelle vansker eller omsorgssvikt har blitt forklart med ubearbeidede traumatiske opplevelse i barndommen. Spørsmålet kan bunne i en antagelse om at foreldrenes erfaringer i egen oppvekst har betydning for deres praksis overfor barna her og nå. Hvorfor skulle barnevernsarbeiderne ellers være opptatt av historien, når det er barnets situasjon her og nå

som skal kartlegges? Når barnevernsarbeideren søker informasjon om foreldrenes bolig- og arbeidsforhold, kan dette skyldes en antagelse om at materielle livsbetingelser har betydning for barns situasjon. Barnevernsarbeiderens spørsmål kan ha rot i kunnskap om levekårs- og fattigdomsproblematikk. I to av sakene etterspørres informasjon om foreldrenes forhold til rusmidler. Fokuset på dette temaet kan bunne i kunnskap om rusmidlers uheldige innvirkning på foreldres omsorg for og oppdragelse av barn. Når det stilles spørsmål om for eksempel samspill, foreldres rusmisbruk, nettverk, eller foreldres oppvekst, kan dette skyldes at barnevernsarbeideren tar for gitt at slike forhold har betydning for barnet og dets situasjon her og nå. I alle sakene blir foreldrene (og delvis de andre instansene) spurt om behovet for hjelp, og dette indikerer at barnevernsarbeiderne er åpne for de andres definisjon av hjelpebehovet. Selv om barnevernsarbeiderne legger noen føringer for innholdet i fortellingene om barnet, barnets situasjon og hjelpebehovet, vil de ikke ha full kontroll over fortellingene som fortelles av de andre aktørene.

8.3.2 Fortellingene om barna

På bakgrunn av spørsmålene barnevernsarbeiderne stilte de ulike aktørene ble det skapt fortellinger om blant annet barna i sakene. I den første saken jeg har referert til, var det læreren, foreldrene og en representant fra psykisk helsevern for barn og unge som ble gitt anledning til å bidra til fortellingen om barnet. **Læreren** beskrev gutten som *veldig sjarmerende, snill, impulsiv, smart og krevende, og han har kapasitet til å lære. Han har lært å lese og han er god i matematikk og kan tenke logisk. Han er godt likt. Han lager mye lyd rundt seg, forstyrrer undervisningen, går inn i andre klasserom, og har problemer med å sitte stille og ta imot informasjon. Han har problemer med konsentrasjonen, men kan sitte stille og ta imot informasjon om han har noen ved siden av seg. Han er ingen A-4 elev.* **Moren** forteller at han er sosialt likt, at han strever faglig og har problemer med konsentrasjonen, og at han trenger veiledning på det meste. Han vil gjerne at det skjer noe hele tiden, og det er høyt tempo. Han er sjelden syk, og han er stort sett blid, men er ofte bekymret. Han bekymrer seg for hvordan det er med meg (moren) og hvordan jeg har det, om økonomien vår, og hvordan vi har det hjemme. Han vil ha mye oppmerksomhet. **Representanten fra psykisk helsevern for barn og unge** sa vi har avdekket funksjonsvansker hos gutten, som vi kjenner igjen hos (en av foreldrene). Det er mulig det ligger noe genetisk ADHD-problematikk her. Gutten kan være stressa og angstfull, men det er fortsatt noe vi ikke forstår hos gutten. Han har ikke fått noen diagnose ennå, men vi har prøvd å skille angstsymptomene fra ADHD-

problematikken. Dette er ikke så enkelt hos barn, fordi symptomene er ganske like. **Far** forteller at han kjenner igjen gutten slik han er beskrevet. (Navnet på gutten) leker godt med andre barn han kjenner. Han er krevende, og vil gjøre ting som ikke er beregna for hans alder. Han vil ha action.

I den andre saken var det læreren, helsesøster, barnets mor og barnet selv, som bidro til fortellingen. **Læreren** beskrev et barn med manglende sosial kompetanse, tendenser til aggresjonsutbrudd, dårlig impuls kontroll i forhold til andre barn, tendens til å være voldelig, verbalt forulempende, impulsiv, og har problemer med å skaffe seg venner. Han er lett å lede. Han er stressa i kroppen, og han synes å bære på en sorg. Han er motorisk flink. Han har hatt en positiv utvikling på alle områder siden han kom til skolen, og synes å ha hatt nytte av tiltakene i skolen. Han liker matte, men ikke norsk. Han gir fort opp når han møter motstand. Læreren fortalte også hvilke aktiviteter gutten deltok i. **Helsesøster** fortalte at (navnet på gutten) er søkende, aktiv og sporty. **Mor** sa at fortellingene til skolen og helsesøster ”er ikke på vidda”. (Navnet på gutten) er et frustrasjonsmoment, han er en aktiv gutt, med mye energi. Han glemmer av og til å si fra hvor han drar når han er ute. Han liker playstation, men er ikke noen TV-slave. Han har vært med på fotball tidligere, og er nå med på allidrett. Han er veldig glad i turer. Han har blitt roligere hjemme. **Guttens** fortelling var nedfelt i **barnevernsarbeiderens** sluttrapport, og hun formidlet at gutten virket opplagt og konsentrert under hele samtalen. Han gav uttrykk for at han syntes samtalen var artig. Han snakket veldig positivt om familien sin, både mor og far og slektninger. Barnet var opptatt av alle slektningene sine og andre personer som er viktig for han. På spørsmål om hva som kan gjøre han fortvilet og lei seg, svarte han at det er at han ikke kan være like mye sammen med begge foreldrene. Han sa han savnet den forelderen han ikke bodde hos. Han savner veldig en gammel venn.

I den tredje saken var det helsesøster, en representant fra barnehagen, foreldrene, en lærer, en representant fra habiliteringstjenesten, en fra pedagogisk psykologisk tjeneste, og en sakkkyndig psykolog som bidro til fortellingen om barna. **Helsesøster** fortalte at barna har vært preget av lite kontakt med voksne, men det er god kontakt mellom mor og barn. Barna har vært friske, men de stiller lite krav. De har pratet lite. Alle barna har oppført seg veldig bra, vært glade, og vist glede over leker. **Representanten fra barnehagen** fortalte om barnet som går i barnehagen, som er skolestarter dette året. Hun sa at (navnet på barnet som går i barnehagen) har store behov, men har gjort store fremskritt siden han begynte i barnehagen.

Han leker godt sammen med barn som er tre år yngre enn seg selv, men er ikke sammen med barna på sin egen alder. Han er blid og trivelig, men kommuniserer dårlig, selv om det går fremover. Han ligger langt etter barna på sin egen alder. Vi vet ikke om han kan ha en hjerneskade. Han kan navnene på folk i barnehagen, men han bruker dem ikke. Han har problemer med å vurdere farlige situasjoner. Han kan ikke bevegelsene til sangen "hode, kne og tå" i takt med at han synger. Han er lite interessert i ting. Han har ikke spesiell interesse for tall og bokstaver, og kan ikke fargene. Han mangler empati. Vi er usikre på hvilke forventninger han har til sine omgivelser, om han for eksempel forventer å bli trøstet når han slår seg. Vi har slitt med å bli kjent med han, men dette begynner å komme seg. Han blir bortvist fra de andre ungene, fordi han lukter vondt. **Habiliteringstjenesten** var koblet inn for å utrede denne gutten. De baserte sine uttalelser på observasjoner i barnehagen og på et hjemmebesøk. Representanten sa at vi så en gutt som helst ville leke alene, som var umoden på mange måter, som ikke hadde særlig språk, ikke særlig samspill med de andre barna, og som måtte styres i leken for å være med. På hjemmebesøket fikk vi ikke til særlig kommunikasjon med han. **Representanten fra pedagogisk psykologisk tjeneste** hadde vært på to besøk i barnehagen for å observere den samme gutten. Hun formidlet at gutten er veldig forsinket. Han er lite sosialt rettet, og leker ved siden av de andre. Det virker som han oppfatter situasjoner, men blir stående passiv om han blir utfordret. **Far** beskrev alle barna i tur og orden, og sa at han eldste er god og snill, men kan bli fort hissig. Han blir fort lei seg og tar fort til tårene. Han liker å terge andre, men tåler ikke å bli terget selv. Han er ikke med på fritidsaktiviteter, men liker å spille fotball og dataspill. Den mellomste gutten er snill og rolig, og er helt annerledes hjemme, enn det som barnehagen beskriver. Han snakker mye mer, han kan krangle med de andre, men gjør aldri noen noe vondt. Han ligner på den eldste da han var på samme alder. Begge begynte å snakke seint. Jenta (den yngste), er god og snill, og hun ligner på den eldste. Hun har ingen venner og ingen fritidsaktiviteter. **Mor** beskrev den eldste som snill og grei, men kan bli fort sint. Sinnet går imidlertid fort over. Han liker å lese, drive med TV-spill og kryssord. Den mellomste er ikke så sein som barnehagen beskriver. Forholdet mellom ungene er bra. **Læreren** fortalte at hun har kjent (navnet på den eldste) siden han begynte på skolen, og sa at det er en flink gutt, som er pliktoppfyllende, og som har holdt seg frisk, men han har dårlig ordforråd og vanskelig for å forklare seg. Han har ikke skjønt de sosiale spillereglene i samspillet mellom elever, og han står mye på sidelinjen og observerer. Han er ikke blant de mest populære elevene, han er heller mer på den andre ytterkanten. Han er stille og forsiktig, og dårlig til å markedsføre seg selv. I begynnelsen måtte vi lære han å delta i leken. Han mangler sosial kompetanse. Han har

fortalt at han har blitt kalt "hemma" av de andre elevene, og han viste ikke hva dette betydde. Han er glad i finmotoriske aktiviteter og i teknologi. Han kan bli en vitenskapsmann om han får lov å utvikle evnen. **Den sakkyndige** rapporterte at det ene barnet vurderes å ha en forsinket utvikling på flere områdene, så vel kognitivt som sosialt. Om dette skyldes understimulering eller fordi barnet har en utviklingsforstyrrelse er vanskelig å si. Alle barna har ved barnehagestart hatt vesentlige mangler, men har relativt raskt profittert på stimulering.

Fortellingene om barna som presenteres her, kan ses som en respons på barnevernsarbeidernes spørsmål, og oppfordringer til aktørene om å bidra med informasjon i sakene. De ulike aktørenes fortellinger er også eksempler på deres diskursive praksis i tilknytning til barnevernets undersøkelser av bekymringssaker. De ulike offentlige aktørenes fortellinger om barna avhenger i stor grad av deres institusjonstilknytning. I det første eksemplet er læreren opptatt av personlighetsmessige faktorer hos gutten, hans læringsmessige kapasitet, relasjonelle ferdigheter og hans atferd. I den første delen av lærerens utsagn har beskrivelsene en vurderende karakter (*sjarmerende, snill, impulsiv, smart*). Den siste delen av utsagnet inneholder tydeligere faktabeskrivelser (for eksempel; *lært å lese, forstyrrer undervisningen, lager mye lyd, kan konsentrere seg*). Han kommer med både positivt og negativt ladede utsagn om gutten. Uttrykket *han er ingen A-4 elev* understreker at gutten skiller seg ut/avviker fra de andre elevene (på en negativ (uønsket) måte). I det andre eksemplet setter læreren fokus på barnets atferd, motorikk, følelsesmessige tilstand, vennsforhold, og utvikling. Fortellingen om guttens atferd er dominert av negative utsagn (blant annet *manglende sosial kompetanse, dårlig impuls kontroll, tendens til å være voldelig, verbalt forulempende*). Når læreren peker på at det har skjedd en positiv utvikling hos barnet, kobles dette til tiltakene skolen har satt i gang. De to lærernes utsagn inneholder flere faguttrykk (*problemer med konsentrasjonen, sosial kompetanse, impuls kontroll, positiv utvikling*), og karakteristikk som gir skinn av at det er slik barnet er, uavhengig av sosial kontekst. De uttrykker ikke eksplisitt at observasjonene av barna er gjort i en skolekontekst. Implisitt ligger det et budskap om at barna ikke lever opp til skolens forventninger. I den tredje saken som omhandler flere barn, er det naturlig nok skolebarnet læreren forteller om. Læreren fokuserer også i dette tilfelle på mange av de samme temaene som lærerne i de andre to eksemplene. Læreren fokuserer på barnets væremåte, sosiale kompetanse, kunnskap om sosiale spilleregler, og samspill med andre elever, barnets ordforråd, helse, og hva barnet liker å drive med. Læreren kommer både med positivt og negativt ladede utsagn, men flertallet av utsagnene er også i

dette tilfelle negativt ladede. Mens lærerne i de to første eksemplene primært inntok et her og nå blikk på barna, peker læreren i det tredje eksemplet også på barnets mulige fremtidsutsikter (*han kan bli en vitenskapsmann om han får lov å utvikle evnen*). Det refereres til at barnets fremtidsutsikter er betinget av omgivelsenes tilrettelegging og oppfølging.

Barnehagerepresentanten i det tredje eksemplet, snakker om barnehagebarnet. Dette er en egen konstruksjon av barnet, som kan være annerledes enn skolebarnet, eller barnevernsbarnet. Barnehagerepresentanten fokuserer på barnets lek og samspill med andre barn, barnets utvikling, humor, kommunikasjon og tankemessige kapasitet, koordineringskapasitet, interesser, barnets forventninger til omgivelsene og hygiene. Noen av utsagnene har en mer beskrivende karakter, mens andre er av mer tolkende/vurderende karakter. Fortellingen om barnet består av flere negativt ladede, enn positivt ladede utsagn. Utsagnene *kommuniserer dårlig, og ligger langt etter de andre barna på egen alder*, viser at barnehagerepresentanten gjør sammenligninger med andre barn, og vurderer barnet i forhold til en normalstandard, som det ikke redegjøres for. Det tas med andre ord for gitt, hva som ligger innenfor normalen. Utsagnet *mangler empati* har referanse til det psykologiske fagfeltet, og kan indikere at barnehagerepresentanten trekker veksler på kunnskap fra dette feltet.

Lærere og barnehagepersonell har vanligvis en hyppigere kontaktflate mot barn, og vil i større grad se barna i samspill med andre aktører, enn noen av de andre offentlige aktørene som har bidratt med informasjon om barnet. Helsesøstere har vanligvis mer avgrenset kontakt med barn. I det første eksemplet beskrev helsesøster gutten ved hjelp av tre ord, hvorav et par av ordene (*søkende, aktiv*) kan tolkes i både positiv og negativ retning, avhengig av kontekst. Konteksten som ligger til grunn for helsesøsters observasjoner av dette barnet, uttrykkes ikke eksplisitt i hennes utsagn. I det tredje eksemplet refererer helsesøster til alle barna i familien, og fokuserer på barnas kontaktforhold, verbale kommunikasjon, oppførsel, helse og humør/temperament. Barna synliggjøres ikke som enkeltindivider.

I to av sakene hadde barnevernsarbeiderne invitert andre fagpersoner til å uttale seg i sakene. I det første eksemplet er det en representant for psykisk helsevern for barn og unge som bidrar til fortellingen om barnet. Representanten tar i bruk et akademisk medisinsk - terapeutisk språk (*angstsymptomer, ADHD-problematikk*) i omtalen av gutten. Fokuset konsentreres hovedsakelig om guttens psyke og biologi. Spørsmålet om biologisk arv bringes også inn i

fortellingen (*genetisk ADHD-problematikk*). I den tredje saken er det tre ulike fagekspertter som er invitert til å fortelle om barna. Representanten fra habiliteringstjenesten fokuserer på barnets lek og samspill med andre, språk og kommunikasjon, og betegner barnet som *umodent på mange områder*. Representanten fra pedagogisk psykologisk tjeneste er opptatt av noe av det samme, og bruker uttrykket *veldig forsinket* om det samme barnet. Den sakkyndige bruker uttrykket *forsinket utvikling* når han forteller om det samme barnet. Han peker imidlertid på forsinkelser på konkrete områder hos barnet (*kognitivt og sosialt*). Uttrykket *forsinket* er nært beslektet med begrepet *umoden*, et begrep som ofte brukes som motsats til begrepet *moden* innen blant annet utviklingspsykologisk tenkning. Bruken av disse begrepene kan tyde på at det trekkes veksler på utviklingspsykologisk kunnskap i vurderinger av barnet. Barnet vurderes i forhold til en normalitetsstandard. Det defineres som avvikende når det ikke lever opp til forventningene om det såkalt normale. Både representanten fra barnehagen og den sakkyndige antyder mulige årsaksforklaringer til at det mellomste barnet avviker utviklingsmessig fra det normale. Barnehagerepresentanten lurer på om barnet kan ha en *hjerneskode*, mens den sakkyndige psykologen antyder at årsaken kan handle om *understimulering*, eller *utviklingsforstyrrelse*. Begrepet *hjerneskode* (kan være medfødt eller påført) refererer gjerne til biologien eller fysiologien (medisinen), mens begrepet *utviklingsforstyrrelse* refererer til psyken, eller den psykologiske utviklingen (psykologien). Begrepene peker mot to ulike forklaringsmodeller når det gjelder barnets avvik. Begrepet *understimulering* refererer gjerne til foreldres oppfølging og omsorg i forhold til barnet, og representerer en tredje forklaringsmodell. Hvilken forklaringsmodell barnevernsarbeiderne velger å tro på, vil ha betydning for hvilke tiltak som velges for å forsøke å skape endring.

Foreldre og familie fokuserer delvis på litt andre ting enn de offentlige aktørene, og er nødvendigvis ikke enig i de offentlige aktørenes fremstillinger. I det første eksemplet bekrefter foreldrene langt på vei lærerens beskrivelse av gutten. Deres fortelling relateres imidlertid først og fremst til opplevelser av gutten på hjemme- og fritidsarenaer. Mor fokuserer delvis på andre temaer enn læreren, blant annet guttens helse, humør, hans bekymringer, samt utfordringer han gir henne som mor. Moren i det andre eksemplet fokuserer på barnets atferd, hukommelse, hva han liker å gjøre, og hans fritidsaktiviteter. Morens fortelling er også i dette tilfelle relatert til hverdagslivet utenom skoletiden. Generelt sett er hennes utsagn om barnet mer positivt ladet enn lærerens utsagn. Foreldrene i det tredje eksemplet gir beskrivelser av alle barna i familien. De trekker frem barnas væremåter, kommunikasjonsferdigheter og samspillet mellom dem, deres venneforhold og

fritidsaktiviteter. De kommer med både positivt og negativt ladede utsagn om barna. Disse foreldrene deler ikke de offentlige representantene sin oppfatning av deres mellomste barn. De refererer til andre typer erfaringer med dette barnet, enn det de offentlige representantene refererer til. Det er en generell tendens til at foreldrenes fortellinger om barna i de tre eksemplene, har fokus på flere forhold, enn de offentlige aktørenes fortellinger. Dette er ikke så underlig, tatt i betraktning at de vanligvis har flere erfaringer med barna.

Barnets/barnevernsarbeiderens fortelling fokuserer på barnets konsentrasjon, barnets opplevelse av samtalesituasjonen og av familien sin, barnets følelsesverden og dets samvær med foreldrene og venner. Utsagnene er hovedsakelig positivt ladede.

Barnets/barnevernsarbeiderens fortelling står i stor kontrast til lærerens fortelling om dette barnet. Det er snakk om ulike teoretiske konstruksjoner av samme barn, og man kan lure på om de to partenes fortellinger handler om det samme barnet. Læreren har imidlertid gjort sine observasjoner i en skolekontekst, mens barnets/barnevernsarbeiderens fortelling baserer seg på en samtalesituasjon hvor barnet var til stede med kun voksne som hadde sin oppmerksomhet rettet mot han, og som var interessert i å lytte til hans fortelling. Selve samtalemotoden har sannsynligvis lagt noen føringer for det innholdsmessige fokuset i barnets fortelling. Dette viser at konteksten/settingen og undersøkelsesmetodene man benytter, har betydning for fortellingene som skapes. Det er vanskelig å få et helhetlig bilde av de konkrete barna gjennom de fortellingene som fortelles. Fortellingene om de ulike barna fremstår som motsetningsfulle, men de ulike aktørene bidrar i liten grad til å synliggjøre det enkelte levende barnet på en nyansert måte. Dette kan være et eksempel på forvaltningens konstruksjon av barn? En barnevernsarbeider som jobber mer i nærkontakt med barn, ville kanskje konstruert barnet på en annen måte.

Aktørenes ordvalg demonstrerer tildels en upersonlig fortellerstil. Dette gjelder særlig de offentlige fortellerne. Jo mindre kontaktflate de har mot barna, jo mer upersonlig synes stilen å være. Bruken av faguttrykk bidrar også til å markere avstand til de barna det fortelles om. Mens representantene fra psykisk helsevern for barn og unge, habiliteringstjenesten og pedagogisk psykologisk tjeneste anlegger et utpreget individfokus i sine fortellinger, fokuserer lærere, barnehagerepresentanten og foreldrene både på personkarakteristikk av barnet, delvis på dets gjøremål eller dets aktiviteter, og delvis på barnets samspill med andre. Aktørenes språkbruk kan sies å være typisk for den rollen de ulike aktørene bekle. Fortellingene om barna ender opp med en miks av ulike utsagn, hvor flertallet av utsagnene er

negativt ladede. Fortellingene bidrar først og fremst til å løfte frem det avvikende barnet. Det er også det avvikende barnet som legitimerer at barnevernet kommer inn i bildet.

8.3.3 Fortellingene om barnas situasjon

De ulike aktørenes fortellinger gav også et innblikk i sider ved barnets situasjon. I den første saken fortalte **læreren** at gutten *kommer til skolen til rett tid, klærne er i orden og han har med seg mat. Foreldrene følger opp i forhold til skolen.* **Mor** bruker ordet *kaos* når hun skal beskrive guttens hverdag. Hun *må følge med, sjekke og minne han om ting. Etter skolen spiser vi middag og han gjør lekser, så er det full rulle. Han må være inne kl. 19.30. Han legger seg kl. 20.00, men sovner ikke før mellom 22 og 23. Det er mange ting vi ikke har råd til.* Mor forteller kort om sin oppvekst og sin skolegang. Hun beskriver seg selv som *lite flink på skolen og familien oppleves ikke som nær, ... jeg står veldig alene.* Mor forteller at hun har *slitt med depresjon og angst, og sier dette også må være frustrerende for gutten.* Hun forteller at *det krever mye tålmodighet av henne, når han er så krevende.* **Far** forteller om aktiviteter han og gutten gjør sammen. Han er *normalt ikke bekymret for gutten når det gjelder oppfølging av mat, klær og sånne ting. Men (navnet på gutten) kan bekymre seg for moren. Utfordringen ligger i å få han rolig og fokusert.* Far vil føye til fire personer fra egen slekt, til guttens nettverksskart. Han forteller litt om egen oppvekst, skolegang, arbeidsforhold, sykdom og om sitt forhold til alkohol og hasj. Far trekker også frem episoder som handler om guttens mor, som han mener har vært uheldig for gutten. **Representanten fra psykisk helsevern for barn og unge** sier at *gutten var henvist til utredning for ADHD.* Da familien kom til samtale, *oppfattet vi at det kanskje ikke var så godt samarbeid mellom foreldrene, og vi ville finne ut hva som var problemet mellom foreldrene. Til å begynne med var jeg ganske bekymret. Det var stress, trøkk, bekymringer i forholdet mellom mor og far. Det er foreldre som det er godt å samarbeide med. Vi kom til at det ble viktig å jobbe med kommunikasjonen. De har vært nødt til å ta tak i de vanskelige tingene, og far har kommet mer og mer på banen for å bedre situasjonen. Det skorter også på et oppdragelsesrepertoar i forhold til gutten.*

I den andre saken fortalte **læreren** at gutten har hatt *problemer med å få venner, og at det er skummelt med slike unger, de kan fort havne ut i negative spiraler. Det går bedre med han på skolen nå.* **Helsesøster** sier at gutten *farer en del rundt i fritiden, og er mye ute om ettermiddagene og kveldene.* Hun fortalte om sin kontakt med mor, og sa at *mor har følt seg sliten og at hun ikke har hatt noen hun kunne spørre om å være barnevakt.* Hun lurte på om

*det kan være noe medisinsk med gutten. **Mor** sa hun har et godt samarbeid både med skolen og helsesøster. Hun fortalte om barnets far, og at hun og far er uenige om en del ting når det gjelder gutten. Hun fortalte om den tiden de bodde sammen, guttens kontakt med faren, om en rekke flyttinger familien hadde hatt, om noen hverdagepisoder med sønnen, om sine slektninger, og om sin oppvekst. Hun opplever at *det går bedre hjemme med gutten, og han er inne til rett tid om kveldene.* **Barnevernsarbeideren refererte fra samtalen med barnet i sin sluttrapport; Gutten beskrev mor som snill, som kjøper masse til han og vil gjøre alt for at han skal ha det bra. Han beskrev også faren sin som snill og omsorgsfull. Han beskrev veldig godt sine besteforeldre, og nevnte alle slektningene i mors og fars slekt med navn og alder. Han har besøkt besteforeldrene sine flere ganger. Han mente at alle som han har omtalt under samtalen har smilefjes.***

I den tredje saken fortalte **helsesøster** at hun har vært bekymret for alle barna fra de var små. Familien bor dårlig, og mor er ikke så nøye med å vaske hus og klær. Dette gjør at det lukter vondt. Mor er veldig forsiktig. Det er en nær kontakt mellom barna og foreldrene. Barna sitter på fanget, de har blitt ammet, og de blir tatt med i foreldrenes gjøremål. Foreldrene er glad i barna sine. Det har vært greit med barna mens de var små, men når de blir større krever de mer. Jeg kjenner egentlig ikke mor. Mor har ikke åpnet når jeg har dratt for å besøke til familien de siste gangene. **Representanten fra barnehagen** bekrefter at det ofte lukter vondt av barna og klærne. Barnehagerepresentanten forteller at barna har vært mye borte fra barnehagen, og foreldrene gir ikke beskjed når de ikke kommer. Vi er usikre på om foreldrene forstår behovet til barna. Vi har ikke sett foreldrene særlig sammen med (navn på barnet som går i barnehagen), og derfor kan jeg ikke si noe om samspillet mellom dem. Det har vært vanskelig å få foreldrene i tale, når vi har hatt behov for det. **Far** og **mor** sa at de var uenig med helsesøster og barnehagen om at det var skittent hjemme hos familien, og at klærne luktet vondt. Når andre klager på at det lukter, så skjønner jeg ikke det, sa mor. **Far** sa at det er ikke riktig alt som står i bekymringsmeldingene, men det meste er riktig. Vi vasker klær hele tiden, men det er ikke alltid ryddig. Han fortalte at familien har dårlig økonomi. Han fortalte om sitt arbeid. Vi bor i en dårlig bolig. Jeg har god helse. Jeg drikker nesten aldri alkohol. Jeg er mye sammen med ungene når jeg er hjemme, men jeg har lange arbeidsdager. Jeg er en passe streng far. Mor er snill og grei, og hun holder på mye med ungene. Barna skal vite hva som er rett og galt, og de skal vite at vi er glad i dem. **Mor** beskrev seg selv som snill og god, og sa at hun liker å være sammen med ungene. Jeg synes det er viktig å være sammen med ungene når de er små. Vi står opp klokka 06.00 om morgenen når ungene skal

på skolen, og ungene spiser frokost. Når de største har dratt på skolen og barnehagen, spiser jeg frokost sammen med minstejenta. Så vasker jeg klær, rydder, tar oppvasken og leker med (navn på barn). Vi spiser middag når ungene kommer hjem fra skolen. Etter middag gjøres leksene. Når det er fint vær, leker ungene ute. Om kvelden vasker ungene hender og ansikt hvis det er behov for det, og jeg hjelper dem å pusse tennene. Mor beskriver far som snill og grei. Han jobber lange dager, men jeg kan ikke si at han ikke skal jobbe, for han må jobbe for å skaffe penger. Vi er i hovedsak enig om oppdragelsen. Ungene skal vite at vi er glad i dem, og de skal vite hva som er rett og galt. Ungene har det trygt og godt. **Læreren** fortalte at (navnet på den eldste) av og til har manglet klær når han har kommet til skolen. Hun sa at skolen har hatt god kontakt med foreldrene. Når det gjelder hygienen, merket vi lukt det første året han gikk på skolen. Dette ble tatt opp med foreldrene, og siden har vi ikke lagt merke til noen vond lukt. Foreldrene er flink til å følge opp når det gjelder mat. De følger opp det vi tar opp med dem. **Representanten fra habiliteringstjenesten** hadde vært på hjemmebesøk hos familien og hadde oppfattet at mor var ikke særlig glad for vår tilstedeværelse. Vi fikk ikke gjort jobben vår. Det var lite kommunikasjon mellom familiemedlemmene under hjemmebesøket, men vi så også en harmoni der, og foreldre som er glad i ungene sine. De viser omsorg for hverandre og bryr seg om hverandre. Vi er ikke ferdig med testene av gutten, og har ikke satt noen diagnose på han ennå. Testene som er tatt så langt er i samsvar med barnehagens bekymring. **Representanten fra pedagogisk psykologisk tjeneste** refererte til at den mellomste gutten er forsinket, og det haster med å komme i gang med tiltak. **Den sakkyndige** rapporterte at foreldrene hadde uttrykt at de ikke var enig i de offentlige institusjonene sine vurderinger om at barna var understimulerte. De hadde formidlet at det bare var ett av barna som var sein. I sin vurdering sa den sakkyndige at foreldrene ikke har vært mentalt tilstede for å se bekymringene når det gjelder barna. Far har ikke engasjert seg i meningsutveksling om de bekymringene som har kommet frem om barna. Han har hatt fokuset på sitt arbeid, og hans egne problemer av økonomisk art. Mor har ikke evnet å komme i dialog med den sakkyndige omkring barna, (...) og den sakkyndige har ikke klart å få tak i mors egne genuine holdninger. Den sakkyndiges oppfatning av barna er at de generelt synes å være understimulerte. Den sakkyndige har ikke holdepunkter for å si at samspillet innad i familien er bekymringsfullt, men kan heller ikke si at samspillet er godt. Han sier at foreldrenes holdning når det gjelder barna, er bekymringsfull, og at de ikke ser barnas behov for hjelp. Generelt synes det å være svak struktur og svake rutiner i hjemmet, og mor synes heller ikke å kunne grensesette barna i tilstrekkelig grad. Den sakkyndige uttrykker bekymring for barna og sier at den manglende stimuleringen i hjemmet vil skade barnas

utvikling. Selv om foreldrene viser at de er glad i barna sine, evner de ikke å gi barna det de trenger. Dette har klar sammenheng med at foreldrene ikke klarer å se barnas behov ut over det grunnleggende.

Disse tre eksemplene på fremstillinger av barnas situasjon, er også eksempler på diskursiv praksis i forbindelse med barnevernets undersøkelse av saker, og fortellerne er de samme som gav informasjon om barnet. Når de ulike aktørene snakker om barnas situasjon, ser vi også her at fortellernes institusjonstilknytning skinner igjennom i deres tale. I det første eksemplet fokuserer læreren på guttens oppmøte på skolen, og på foreldrenes oppfølging i forhold til skolen. Det er ikke noe i lærerens fortelling som inviterer til bekymring for gutten når det gjelder disse temaene. Læreren i det tredje eksemplet setter fokus på noen av de samme temaene, og peker på at barnet har manglet klær noen ganger. Det pekes ikke på andre forhold i lærerens utsagn som tilsier at læreren er bekymret for foreldrenes oppfølging av barnet i skolesammenheng. I det andre eksemplet er det først og fremst barnets forhold til venner læreren fokuserer på, og det uttrykkes bekymring for barnet, i forhold til dette tema. Når helsesøster i det andre eksemplet, peker på at barnet *farer en del rundt i fritiden, og er mye ute om ettermiddagene og kveldene*, inviterer ikke dette utsagnet i seg selv nødvendigvis til bekymring for barnet. Koblet sammen med utsagnet om at *mor er sliten*, kan det i større grad invitere til bekymring. Spørsmålet om det kan være noe *medisinsk med gutten*, kan indikere at helsesøster er orientert mot det medisinske fagfeltet. I det tredje eksemplet uttrykker helsesøster bekymring for alle barna i familien. Hun relaterer bekymringen til familiens levekår og hygiene. Utsagnet *det har vært greit med barna mens de var små, men når de blir større krever de mer*, kan oppfattes som en mistillit til at foreldrene greier å møte behovet til barna når de blir større. Barnehagerepresentantens bekymring relateres til foreldrenes oppfølging når det gjelder renslighet, barnets oppmøte i barnehagen og foreldrenes oppfølging av barnet. Det stilles spørsmål ved om foreldrene forstår barnas behov.

Når barnas situasjon omtales av lærere, barnehagerepresentanten og helsesøstre, kretser fortellingene i stor grad rundt foreldrene og hjemmeforholdene. Ingen peker på forhold ved institusjonene, hvor barna oppholder seg store deler av dagen. I introduksjonskapitlet refererte jeg for eksempel til Frønes (2003) som har pekt på at skolen og kravene i utdanningssamfunnet kan bidra til å skape "drop outs" og "tapere". Dette er imidlertid ikke tema når det snakkes om barna og deres situasjon. Representanten for psykisk helsevern for barn og unge som uttaler seg i det første eksemplet, fokuserer også på foreldrene og uttrykker

bekymring når det gjelder deres oppdragelsesrepertoar, og samarbeidet og kommunikasjonen mellom dem. I det tredje eksemplet er det tre ulike fagpersoner som uttaler seg. Representanten for habiliteringstjenesten fokuserer mer generelt på kommunikasjonen i familien, og på omsorgen innen familien. Det refereres også til at et av barna er under testing for å få bekreftet eller avkreftet diagnose. Representanten fra pedagogisk psykologisk tjeneste retter blikket mot et av barna i familien og sier eksplisitt at *barnet er forsinket, og at det haster med å komme i gang med tiltak*. Den sakkyndige snakker om barna i flertall, og refererer til at de er *understimulerte*. I utsagnet til den sakkyndige er det en tydelig hentydning om at foreldrene ikke har fulgt opp barna på et tilfredsstillende måte. Det pekes også eksplisitt på at foreldrene ikke har vært mentalt til stede for å se bekymringene, at de delvis har vært *opptatt av enge problemer av økonomisk art*. Den sakkyndige uttrykker også bekymring i forhold til foreldrenes holdninger, *struktur og rutiner i hjemmet*, manglende *grensesetting* i forhold til barna, og at *manglede stimulering i hjemmet vil skade barna*. Han uttrykker eksplisitt at *foreldrene ikke klarer å se barnas behov ut over det grunnleggende*. De offentlige fagpersonene fokuserer med andre ord på forhold ved barna, eller personlige kvaliteter ved foreldrene. Det synes å bli tatt for gitt at det er foreldrene det skorter på når barn viser mistilpasning eller avvik. Representantene fra psykisk helsevern for barn og unge, habiliteringstjenesten og pedagogisk psykologisk tjeneste er først og fremst individ og samspillorientert i sine fortellinger om barnas situasjon. Det er kun en av de offentlige aktørene, en helsesøster, som peker på at familiens levekår kan ha betydning for barnas situasjon.

Når foreldrene forteller om situasjonen, er det i større grad hverdagslivets utfordringer på hjemmebane som opptar dem. I det første eksemplet setter mor fokus på situasjonen på hjemmebane, og refererer til at hun har en fast struktur i hverdagen, og peker på at gutten krever en tett oppfølging. Samtidig bruker hun begrepet *kaos* når hun beskriver situasjonen, noe som indikerer at alt ikke er tilfredsstillende, eller slik hun skulle ønske det. Hun refererer også til egne psykiske plager og til at familien har dårlig råd. Far formidler at den praktiske oppfølgingen av gutten går greit, men både mor og far peker på utfordringene med å roe gutten i det daglige, og at gutten bekymrer seg for sin mor. I det andre eksemplet forteller mor om samarbeidet med barnets far og uoverensstemmelsene mellom dem, om en rekke flyttinger, om hverdagsepisoder med barnet, om sin oppvekst, og sine slektninger. Barnets/barnevernsarbeiderens fortelling dreier seg om barnets opplevelse av sine foreldre, og sine slektninger. Det er ingenting i barnets/barnevernsarbeiderens fortelling i denne sekvensen

som inviterer til bekymring. Foreldrene i det tredje eksemplet protesterer på de offentlige aktørenes fortelling om rensligheten i hjemmet. Far setter fokus på at familien har dårlig økonomi, og at boligen er dårlig. Han synes å ha en annen oppfatning av hva som er problemene, enn de offentlige aktørene som har uttalt seg. Han forteller om sitt arbeid, samvær med ungene, om holdninger til barneoppdragelse og sin oppfatning av seg selv og mor som foreldre. Mor forteller om daglige rutiner i hjemmet, om oppfatningen av seg selv og far som foreldre, og om barneoppdragelse. De svarer med andre ord på barnevernsarbeiderens oppfordringer. Morens utsagn i det tredje eksemplet om at *ungene har det trygt og godt*, står i kontrast til fagekspertenes utsagn.

Foreldre, lærere og barnehagerepresentanten som har med barna å gjøre i hverdagen, er hovedsakelig opptatt av hverdagsrelaterte tema, og utfordringer i hverdagslivet (blant annet mat, påkledning, struktur i hverdagen, økonomi, følelsesmessige belastninger, aktiviteter og nettverk). De offentlige fagpersonene som er invitert til å fortelle om barnas situasjon, har blikket rettet primært mot kvaliteter ved foreldrene. Det er en klar tendens til at de offentlige aktørene plasserer ansvaret for barnas vansker på foreldrene.

8.3.4 Fortellingene om behovet for hjelp

De ulike aktørene svarte også på spørsmålet om behovet for hjelp. I den første saken sa **læreren** at familien har behov for hjemmekonsulent og avlastning. **Mor** ville gjerne ha veiledning og hjelp til å håndtere hverdagene. **Far** var *fornøyd med hjelpen jeg har fått, og ser for meg at barnevernet kan hjelpe til å skape struktur i hverdagen, og få til ro på en grei måte, uten at en må jobbe så mye med det*. **Representanten fra psykisk helsevern for barn og unge** sa at *foreldrene trenger hjelp når det gjelder oppdragelsen av gutten, og de trenger støtte i det å være foreldre*.

I den andre saken uttrykte **læreren** at *gutten har behov for en voksen som kan lage struktur rundt han*. *Gutten har ikke behov for spesialpedagogiske tiltak*. *Han har behov for å få avslutte i forhold til vennene han har flyttet fra*. *Skolen kan være behjelpelig*. *Gutten trenger positive tilbakemeldinger, og har behov for å bli sett*. **Helsesøster** sa at *det er viktig at familien får et større nettverk, og gutten bør få faste fritidsaktiviteter*. **Mor** spurte om barnevernet hadde noen *avlastningsordning*, og sa at *(navnet på gutten) sikkert har behov for noen utenforstående, som kan hjelpe han og lette på trykket*. **Tiltaksenheten** sa at *det er viktig for*

*gutten å ha faste voksenpersoner for å kunne oppleve trygghet, struktur og forutsigbarhet i hverdagen. Gutten trenger veiledning i forhold til hvilke konsekvenser ord og handlinger kan ha. **Barnet/barnevernsarbeideren** svarte han at han ønsket å få de gamle vennene sine tilbake, at han savnet hele klassen fra den forrige skolen. Det ville hjelpe å besøke vennene.*

I den tredje saken formidlet **helsesøster** at barna trengte mer enn det foreldrene kan gi dem. Foreldrene trenger veiledning, og barna har behov for noe. Familien har lite nettverk, og barna trenger at noen tar dem med på fritidsaktiviteter. Kanskje det er behov for et besøkshjem. Det bør opprettes en ansvarsgruppe. **Representanten fra barnehagen** sier det er viktig at (navn på barnet i barnehagen) ikke mister plassen i barnehagen på grunn av manglende betaling, ettersom foreldrene har dårlig råd. Vi har blant annet foreslått utsatt skolestart, men dette er ikke foreldrene enig i. Vi har en spesialpedagog som jobber med gutten, og vi organiserer barna i grupper, hvor de sysler med bestemte aktiviteter. Det er behov for hjelp fra barnevernet, men jeg vet ikke hva barnevernet kan bidra med. Jeg kjenner ikke til hva dere kan gjøre. **Far og mor** er ikke enig i at gutten skal ha utsatt skolestart. Mor sier at skolen bør heller sette inn en ekstra lærer. Far sier han bør følge sin aldersgruppe. Jeg er redd for at han skal bli mobbet, om han begynner seinere. Far formidlet også at de ikke har behov for hjelp, vi har det bra som vi har det, men jeg kan godt tenke meg at vi kan få hjelp til å betale barnehageplass for den mellomste. Mor sier at de ikke har behov for veiledning. Når **læreren** snakket om behovet for hjelp sier hun at vi er ikke bekymret for (navnet på den eldste gutten) i skolehverdagen, men ungene har lite sosialt nettverk. Jeg har ikke kjennskap til familien privat. Tror at ungene trenger mer på det med opplevelse. Kanskje en støttekontakt som kunne ta han med på kino og i svømmebassenget, eller kanskje besøkshjem og SFO (skolefritidsordning). **Representanten fra habiliteringstjenesten** formidlet at det er viktig at gutten går i barnehagen, og at barnevernet må inn med veiledning til mor om hygiene og praktiske ting. Når **representanten for pedagogisk psykologisk tjeneste** skulle si noe om hjelpebehovet, formidlet hun følgende; Vi har anbefalt utvidet plass i barnehage, og søkt om spesialpedagog, og om utredningen fra habiliteringstjenesten. Ungene bør se rene ut, og det er viktig at foreldrene gjør ting sammen med gutten og leser for ham. Representanten fra pedagogisk psykologisk tjeneste anbefalte at foreldrene leser bøker med bilder i sammen med gutten. **Den sakkyndige** rapporterte at det er behov for hjelpetiltak i familien, og foreslår råd og veiledning til foreldrene, dekning av full barnehageplass og besøkshjem-/avlastningshjem for alle barna, eller alternativt en ny omsorgsbasis for barna.

Bekymringsmeldingene i de tre sakene jeg har referert til her, hadde hovedfokus på barnet. Til tross for dette er det ingen selvfølge at det er barnet som løftes frem som den mest sentrale aktøren, når de offentlige aktørene foreslår hjelpetiltak. I det første eksemplet var bekymringene i stor grad knyttet til barnets atferd både på skolen og på hjemmearenaen, og det pekes på at barnet bærer på bekymringer. Mor pekte imidlertid også på at hun sliter med depresjoner og angst. Når læreren ytrer seg om behovet for hjelp, sies det indirekte at det er foreldrene som har behov for hjelp (*hjemmekonsulent, avlastning, veiledning, hjelp til å skape struktur i hverdagen, hjelp når det gjelder oppdragelsen av gutten, støtte i det å være foreldre*). Implisitt i utsagnene kan det ligge en antagelse om at hjelp til foreldrene, vil være en hjelp til at det avvikende barnet blir borte, eller normaliseres. Ingen av de offentlige representantene foreslår eksplisitt hjelp til barnet, selv om både foreldrene og de andre aktørene har uttrykt bekymring for gutten på ulike vis underveis i barnevernets undersøkelsesprosess. Både læreren og foreldrene er opptatt av at hjelpen må knyttes til utfordringer i det praktiske hverdagslivet. Representanten fra psykisk helsevern for barn og unge peker på at hjelpen fra barnevernet bør rettes inn mot foreldrenes oppdragelse og utøvelse av foreldrerollen. Det foreslås med andre ord ikke konkret hjelp til barnet i det første eksemplet. Dette er en måte å overse barnet på. I det andre eksemplet er det barnets behov for hjelp som gis størst oppmerksomhet. Fortellingene om barnet og barnets situasjon har i stor grad dreid seg om bekymringer knyttet til barnets atferd og følelsesmessige tilstand. Det er derfor ikke ulogisk at det foreslås tiltak som retter seg konkret mot barnet. Det er imidlertid ikke samsvar mellom barnets utsagn om hva som kan hjelpe på situasjonen, og en av de offentlige representantenes utsagn om hjelp til barnet. Barnet vil ta opp kontakten med sine gamle venner, mens den offentlige aktøren foreslår at de tidligere vennskapsforholdene avvikles på en god måte. Når mor kommer inn på barnets følelsesmessige tilstand peker hun på at gutten har behov for å *lette på trykket*. Representanten fra barnevernets tiltaksenhet synes å ha fokuset et annet sted. Hun vil gi gutten *veiledning i forhold til hvilke konsekvenser ord og handlinger kan ha* (gutten har opptrådt verbalt og fysisk forulempende). De private (barnet og mor) og de offentlige aktørene synes med andre ord ikke å være enig om hvilken hjelp barnet har behov for i dette tilfelle. Både i eksempel en og to peker foreldrene på barns behov for å snakke om det som tynger dem. De offentlige representantene fokuserer ikke på dette behovet, verken i det første eller det andre eksemplet. I det tredje eksemplet har de offentlige aktørene uttrykt bekymring for alle barna i familien, men det har vært særlig fokus på det mellomste barnet. Bekymringene relateres i stor grad til foreldrenes oppfølging av barna, at familien har lite nettverk, at barna ikke har fritidsaktiviteter, at de er understimulerte,

og at det mellomste barnet er forsinket i utvikling. Helsesøster har i tillegg pekt på at familien har dårlige levekår. Både helsesøster, læreren, barnehagerepresentanten, og de tre fagekspertene uttrykker at familien har behov for hjelp. Det foreslås veiledning til foreldrene, at familien får utvidet nettverk, at barna kommer inn i fritidsaktiviteter og får tilgang til flere opplevelser (kino og svømmebasseng), utvidet barnehageplass og at barnevernet dekker barnehageplass, støttekontakt til barna, plass på skolefritidsordning, og besøkshjem-/avlastningshjem. Representantene fra pedagogisk psykologisk tjeneste og habiliteringstjenesten peker på hvilke områder veiledningen bør konsentrere seg om (hygiene, praktiske ting, lese for barna). Den sakkyndige peker på at det kan være aktuelt med en *ny omsorgsbasis for barna*. I dette utsagnet ligger det en tydelig mistillit til foreldrenes evne/muligheter til oppfølging av barna. Foreldrene formidler at de ikke har behov for annen hjelp enn økonomisk bistand til å dekke barnehageplass. Deres oppfatning av hjelpebehovet står dermed i stor kontrast til de offentlige aktørenes oppfatning. De tre eksemplene viser også at de offentlige aktørene primært foreslår tiltak rettet mot foreldrene, foran tiltak rettet direkte mot barna. Når foreldrene foreslår hjelp, ber de om økonomisk støtte, avlastning, eller hjelp til å håndtere og å skape struktur i hverdagslivet, men i to av sakene peker de på at barna har konkrete behov for hjelp.

8.3.5. Barnevernsarbeidernes oppsummering, konklusjon og vedtak i sakene

Barnevernsarbeiderne foretok en oppsummering i sakene etter endt undersøkelse. I en av sakene som ble avsluttet etter undersøkelsesmøtet, gjorde barnevernsarbeiderne følgende muntlige oppsummering etter at de ulike aktørene hadde bidratt med informasjon;

Vi har hørt om en mor som har strevd mye, som har vært ensom, og som har hatt en problematisk oppvekst selv. Vi har hørt om en gutt som er strevsom å takle, og som søker spenning. Vi har hørt om ustabilitet i hjemmet. Det er en mor som sier noe om hva hun trenger, og at det er struktur som er viktig for henne og gutten. Det er foreldre med ressurser, og de ønsker hjelp. Barnevernet vil tilby hjelp. Det bør dannes en ansvarsgruppe, som kan samles to ganger i halvåret, og vi må sammen finne ut hva som skal tilbys. Det må være noe som foreldrene opplever som positivt, og ikke som en belastning. (Mor bryter inn og lurer på om de bare skal møtes to ganger i året.) Vi vil

tilby råd og veiledning i hjemmet, som frivillig hjelpetiltak, og ellers vil ting bli til underveis.

Undersøkelsen kulminerte i *vedtak om hjelpetiltak hjemlet i Lov om barneverntjenester § 4-4. Foreldrene tilbys frivillig hjelpetiltak (...) i form av råd og veiledning. Barneverntjenesten vil delta i guttens ansvarsgruppemøte. Begrunnelsen for vedtaket er at gutten er en aktiv og positiv gutt som trenger tettere oppfølging enn andre gutter på sin alder. Han har opplevd en del ustabilitet og uoverensstemmelser i nær familie og gir uttrykk for engstelse. Foreldrene ønsker råd og veiledning. Temaene på veiledningen kan være trygghet og forutsigbarhet, og struktur og rammer.*

I den andre saken konkluderte barnevernsarbeideren med at dreide seg om et *aktivt barn*. Det ble reist spørsmålet om barnet *kan ha ADHD, eller noe lignende. (...) Barnet har hatt en positiv utvikling, og synes å ha profittert på den tilretteleggingen skolen har gjort. (Navnet på barnet) har profittert på de organiserte fritidstilbudene. Det er viktig at (navn på barnet) får kontakt med de gamle vennene sine igjen, i håp om at sorgen og savnet knyttet til denne manglende kontakten kan minskes. (...) Det er en kvikk gutt, som ikke synes å ha behov for spesialpedagogiske opplegg, eller behov for psykolog. (...) Det er viktig med det positive samarbeidet mellom mor og skolen. Skolen og foreldrene må ta et ansvar for at gutten får kontakt med vennene sine. Det er utfordrende å være alene med omsorgen for et barn. Vi vil tilby mor råd og veiledning, og mor kan si noe om hva hun ønsker råd og veiledning på. Det er viktig å følge opp det som skolen allerede har satt i gang, ettersom dette synes å ha en positiv innvirkning på barnet. Barnevernsarbeideren refererte videre til at det finnes foreldreveilednings-programmer som kan gi tips og råd til foreldrene.*

Veiledningsprogrammet *Webster Stratton* ble nevnt, og det ble gitt en kort informasjon om dette. Hun informerte også om besøkshjemsordningen, og sa at vedtak om å innvilge besøkshjem, må begrunnes ut fra barnets behov. I barnevernets fagtekst (oppsummering av undersøkelsen) i saken refereres det til at møtedeltakerne (på undersøkelsesmøtet) ble enig om følgende tiltak; *foreldreveiledning til mor i forhold til gutten gjennom Webster Strattons kurs, ta tak i guttens sorg, og gjenoppta kontakt med guttens tidligere venner, skolen fortsetter med positive tilbakemeldinger til gutten, lage mer strukturert fritid for gutten, og tilby mor avlastning dersom mor har behov for dette. Barnevernsarbeiderne hadde en plan om å foreta et hjemmebesøk hos familien, for å se på samspillet mellom mor og barn. På grunn av den positive utviklingen barnet hadde vist, ble det imidlertid ikke foretatt hjemmebesøk. I*

beslutningen i saken refererte barneverntjenesten til at *samtalen med gutten avdekket ikke noen spesielle behov hos gutten, utover å få kontakt med sine venner. Mor tar tak i dette. Videre vil guttens mor få råd og veiledning i forhold til gutten.*

I den tredje saken formidlet barnevernsarbeiderne følgende oppsummering;

Vi har hørt om en mor og en far som er glad i ungene sine, men slik situasjonen blir beskrevet, er vi alvorlig bekymret for barna. Informasjonen gjør at vi er bekymret for barna både på kort og lang sikt. Det er behov for hjelp. Vi opplever at foreldrene ikke har innsikt i at barna trenger hjelp, og det er bekymringsfullt. Vi er bekymret for alle tre barna. Det er snakk om mangel på sosial kompetanse, og barna har ikke fått den stimuleringen de har behov for. Manglende sosial kompetanse og manglende kunnskap om spilleregler gjør at de får problemer med å skaffe seg venner. Gutten som går i barnehagen synes å ha spesielle behov. Det er tunge tiltak som må settes inn. Den yngste bør få full plass i barnehagen, og barnevernet vil dekke utgiftene i forbindelse med dette. Vi har konkludert med at vi vil gjøre videre undersøkelser, og vil blant annet undersøke foreldrenes omsorgsevne.

Etter at den sakkyndiges utredning forelå, ble det fattet vedtak om hjelpetiltak i saken, i henhold til Lov om barneverntjenester § 4-4,2, jfr. § 4-12. Vedtaket omfattet tre ulike tiltak; i) *Miljøarbeider i hjemmet der arbeidsoppdraget er observasjon av samspill mellom barn og foreldre, observasjon av daglige rutiner og struktur i hjemmet, og å observere i forhold til hvilke tema som kan være aktuell i foreldreveiledningen. Foreldreveiledning med fokus på ulike temaer i forhold til arbeidet til miljøarbeideren.* Det vedtas å tilby ii) *støttefamilie, hvor omfanget bør vurderes fortløpende, og iii) andre hjelpetiltak vurderes underveis.* Vedtaket ble begrunnet med at barnevernet er alvorlig bekymret for barna sin omsorgssituasjon. Flere av barna har særlige omsorgsbehov, og de er i en alder hvor ulike funksjoner er avhengig av riktig stimulering til rett tid. Barnas behov for stimulering blir ikke møtt av foreldrene. Barna har behov for trygge og stabile voksne, en hverdag med struktur og gode rutiner, og å få oppleve gode opplevelser.

Bekymringsmeldingene som lå til grunn for barnevernets undersøkelser i disse tre sakene, pekte primært på bekymringsfulle forhold ved barna. Når barnevernet oppsummerer undersøkelsen i den førstnevnte saken, er det først og fremst sider ved mor og hjemmet, som

løftes frem. Indirekte sies det at mor bidrar til barnets problemer. Det pekes på mors problematiske oppvekst, at hun har problemer med å takle gutten, og å skape struktur i hverdagen. Det pekes også på at barnet gir mor utfordringer gjennom sin væremåte. Det nevnes at det er *foreldre med ressurser*, men det pekes ikke på hvilke ressurser.

Oppsummeringen mangler konkretiseringer. Det er også liten balanse i fremstillingen av mor, hjemmeforholdene og barnet i barnevernsarbeidernes oppsummering. Det pekes først og fremst på det problematiske. Far er i stor grad fraværende som aktør i barnevernsarbeidernes oppsummering, tiltross for at han inngår i familien. Beslutningene i denne saken ble foretatt uten at barnet hadde fått anledning til å bidra med informasjon i saken. Barnet var over sju år. De voksne informantene som har bidratt til å belyse saken, har formidlet at barnet har behov for hjelp, og læreren og foreldrene etterspurte praktisk hjelp til hjemmet.

Barnevernsarbeiderne beslutter å iverksette en mer indirekte form for hjelp, nemlig råd og veiledning til foreldrene, og det foreslås ikke konkrete hjelpetiltak rettet direkte mot barnet.

I barnevernsarbeidernes oppsummering av undersøkelsen i den andre saken er det en større balanse mellom fokus på barnet og fokus på mor. Det fokuseres på barnets atferd, utvikling, fritidsaktiviteter, vennskap, følelsesmessige sorg, og behov. Når det gjelder mor fokuseres det på hennes samarbeid med skolen, og at hun er alene om omsorgen for barnet. Det er også en større balanse mellom fokus på positive forhold og negative forhold ved mor, barnet og situasjonen. En del av språkbruken til barnevernsarbeideren indikerer referanser til det medisinske/psykiatriske fagfeltet (når barnevernsarbeideren spør om gutten kan ha *ADHD*) og det psykologiske fagfeltet (bruken av begrepet *positiv utvikling*). I denne saken fokuseres det ikke på mors oppvekstshistorie. Det fokuseres mer direkte på situasjonen her og nå. I denne saken fikk barnet anledning til å gi informasjon i undersøkelsesfasen. I barnevernsarbeidernes oppsummering av saken, pekes det på at både barnet og mor trenger bistand. Det overlates imidlertid til mor å bistå gutten, mens mor tilbys *råd og veiledning* og *avlastning* fra barnevernet. Mor hadde imidlertid ytret ønske kun om avlastning.

I barnevernsarbeidernes oppsummering av undersøkelsen i den tredje saken, er det først og fremst barna som gis oppmerksomhet. Det pekes på at barna har behov for bistand blant annet når det gjelder *sosial kompetanse, få kunnskap om spilleregler for å kunne skaffe seg venner, stimulering*, og det sies at ett av barna *har spesielle behov*. Dette kan være grunnen til at barnevernsarbeiderne i oppsummeringen sier de vil utrede foreldrenes *omsorgsevne* nærmere. Oppsummeringen tyder på at barnevernsarbeiderne først og fremst har lyttet til de offentlige

aktørenes fortellinger, og ikke til foreldrenes fortellinger. Da rapporten fra den sakkyndige forelå, ble det vedtatt tre ulike tiltak; *miljøarbeider i hjemmet*, *foreldreveiledning*, og *støttefamilie*, mens foreldrene hadde ytret ønske om økonomisk bistand. Formuleringene i vedtaket tyder dessuten på at undersøkelsen fortsetter parallelt med hjelpetiltakene som er foreslått. Det er uklart om tiltakene *miljøarbeider i hjemmet* og *støttefamilie* er tenkt som tiltak i forhold til barna, eller i forhold til foreldrene. Noen av faguttrykkene som brukes av barnevernsarbeideren, for eksempel *sosial kompetanse*, *stimulering*, og *omsorgsevne*, ble også brukt av de andre offentlige aktørene som bidro med informasjon i saken. Selv om en muligens kan si at disse faguttrykkene er typiske for barnevernets fagfelt, viser eksemplet at en rekke faguttrykk går igjen på tvers av offentlige etatsgrenser. Slike kategorier eller faguttrykk forteller ikke bare noe om barnevernets blikk inn mot barn og foreldre, eller hvilken kunnskap det trekkes veksler på, men også noe om faguttrykkenes spredning i det offentlige rom. Noen begreper er mer spesifikke for den enkelte faginstans, mens andre reflekterer en mer generell forståelse.

8.3.6 Tendenser

Når barnevernet undersøker disse tre sakene hvor bekymringsmeldingene hadde hovedfokus på barnet, er det hovedsakelig voksne aktører som inviteres til å fortelle om barna, deres situasjon og hjelpebehov. Barnevernsarbeidernes spørsmål til aktørene inviterer tilsynelatende til fortellinger både om det som fungerer og om ressurser, og om mer problematiske eller bekymringsmessige forhold. Likevel ser vi at det er en tendens til at det i fortellingene først og fremst fokuseres på forhold som oppfattes som problematisk, eller bekymringsfullt. Dette kommer særlig til uttrykk i de ulike offentlige aktørenes fortellinger. Det er også først og fremst det avvikende barnet de løfter frem. I tillegg sies det både indirekte og direkte at barnas vansker skyldes foreldrenes manglende omsorg og oppfølging av barna. Ingen peker på problematiske forhold ved barnas andre oppvekstinstitusjoner. De offentlige aktørene benytter en rekke faguttrykk som er produsert i den akademiske verden, når de forteller om barna og deres situasjon. Faguttrykkene indikerer at de delvis trekker veksler på kunnskap hentet fra fagområder som pedagogikk, medisin, psykiatri og psykologi. Faguttrykkene som benyttes synes dessuten å ha nær sammenheng med den rollen aktørene bekler. En lærer eller barnehagerepresentant kan for eksempel snakke om manglende *sosial kompetanse*, *positiv utvikling*, *mangler empati*, mens representantene fra psykisk helsevern for barn og unge, habiliteringstjenesten, pedagogisk psykologisk tjeneste, og den sakkyndige psykologen bruker

begreper som *ADHD-problematikk, angstsymptomer, genetisk ADHD-problematikk, umoden på mange måter, forsinket utvikling på flere områder, så vel kognitivt som sosialt, og understimulert*. Når barnevernsarbeiderne oppsummerer undersøkelsene i sakene viser de at de først og fremst har lyttet til de ulike offentlige aktørenes fortellinger. De benytter uttrykk som *en mor som har strevd mye, problematisk oppvekst (foreldre), har vært ensom, foreldre med ressurser, en mor og en far som er glad i ungene sine, foreldrene har ikke innsikt i at barna trenger hjelp, ustabilitet i hjemmet, det er struktur som er viktig, gutt som er strevsom å takle, det er et aktivt barn, kan ha ADHD eller noe lignende, har hatt en positiv utvikling, uttrykk for engstelse, avdekket ikke noen spesielle behov hos gutten, mangel på sosial kompetanse, barna har ikke fått den stimulering de har behov for, vi er alvorlig bekymret for barna*. De gjentar delvis faguttrykk som de andre offentlige aktørene har bruk. Utsagene er lite konkret. Slike faguttrykk eller kategorier forteller ikke bare noe om barnet eller foreldrene, men også noe om blikket til den som benytter dem. Det er en tendens til at lærere, barnehagerepresentanten og helsesøstrene i større grad retter blikket mot både enkeltindividet (barnet eller en forelder), samspill mellom individer, og utfordringer i hverdagslivet, mens de andre fagekspertene primært er opptatt av forhold ved individs biologi eller psyke og/eller samspill mellom individer (primært mellom foreldre, eller barn og foreldre). De har også en tendens til å snakke om barnet uten at det relateres til en konkret kontekst. Når foreldrene snakker er de både opptatt av barna, utfordringer barna gir dem som foreldre, utfordringer i hverdagslivet, og egne levekår. Foreldrene benytter først og fremst et hverdagsspråk når de snakker, og det er en tendens til at deres utsagn om barna er mer balansert enn de offentlige aktørenes fortellinger om barna. I to av sakene har foreldrene pekt på barnas følelsesmessige verden og at barna har behov for å snakke (*lette på trykket*). De har også pekt på behov for praktisk hjelp i hverdagen, hjelp til å strukturere hverdagene, og behov for økonomisk bistand. Foreldrenes ønsker imøtekommes imidlertid i liten grad når barnevernet foretar beslutninger om hjelp. Barnevernsarbeiderne tar dermed foreldrenes syn lite på alvor. Det vedtas råd og veiledning til foreldrene i alle sakene, og avlastning i to av sakene. Det vedtas ingen konkret hjelp til barna i sakene, tross for at det er pekt på behov hos barna.

8.4 Barnevernets undersøkelser når bekymringsmeldingene omhandler foreldres psykiske helsetilstand, vold i familien, og mistanke om seksuelle overgrep

Tre ulike offentlige instanser som vanligvis har liten kontaktflate mot barn i det daglige, hadde også sendt bekymringsmeldinger til barnevernet. Disse bekymringsmeldingene

inneholdt ingen, eller i liten grad opplysninger om barna som sakene dreide seg om. Meldingsinstansene hadde tatt utgangspunkt i sitt kjennskap til barnas foreldre, eller opplysninger de hadde fått om dem. Psykisk helsevern for voksne hadde sendt en melding til barnevernet fordi de var bekymret for barnet som følge av en av morens psykiske helsetilstand. Politiet hadde sendt en bekymringsmelding til barnevernet fordi de hadde avdekket vold i en familie. Barnevernsvakta hadde sendt bekymringsmelding fordi de hadde fått opplysninger, som kunne indikere at en forelder begikk seksuelle overgrep mot egne barn. Barnevernet besluttet å undersøke alle sakene. De to førstnevnte sakene ble undersøkt i et større undersøkelsesmøte i kommunen sine lokaler. Den tredje saken ble undersøkt på mer tradisjonelt vis (telefonsamtaler med ulike personer, kontorsamtaler med foreldrene, samt forespørsel om informasjon fra skole og barnehage). I disse tre sakene hadde ikke barnevernsarbeiderne samtaler med noen av barna som sakene omhandlet, før de tok beslutning i sakene. Det er med andre ord kun voksne aktører som inviteres til å fortelle om barna, deres situasjon og hjelpebehov i disse tre sakene. Dette gir grunn til å spørre om barnevernsarbeiderne har kunnskap om barnekonvensjonens bestemmelser, og om barns rettigheter i undersøkelser av saker.

8.4.1 Barnevernsarbeidernes spørsmål og fokus i sakene

Psykisk helsevern for voksne hadde meldt bekymring for en jente i førskolealderen. De var usikre på om mors psykiske helsetilstand kunne bidra til omsorgsvikt i forhold til jenta. En del opplysninger kom frem i et formøte med foreldrene. Foreldrene uttrykte liten forståelse for bekymringsmeldingen. Far sa at *bekymringsmeldingen er et komplott mot oss. Bekymringen for barnet er grunnløs*. Han erkjente at *mor har slitt med psykiske problemer. Når hun bruker medisiner går det greit*. Mor hadde blitt lagt inn til behandling da hun slapp opp for medisiner. Far fortalte at han tok seg av omsorgen for jenta når mor var innlagt, og at han også tok mye ansvar når mor var hjemme. Både mor og far uttrykte at de var glad i barnet sitt, og formidlet at de var opptatt av at hun skulle ha det bra. På formøtet ble det også tegnet nettverkskart for foreldrene, men ikke for barnet. Nettverkskartet viste at foreldrene hadde få personer i sitt kontaktnettverk. Til stede på undersøkelsesmøtet var begge foreldrene, en slektning som foreldrene ønsket å ha med seg, helsesøster, to representanter fra barnets barnehage, en representant fra psykisk helsevern for voksne, og representantene fra barneverntjenesten. Representanten fra psykisk helsevern for voksne fikk følgende spørsmål fra barnevernsarbeideren;

Fortell om kontakten dere har hatt med barnets mor. Har mor noen diagnose? Er det en lidelse mor vil ha hele livet? Hva tenker du om mors evne til omsorg? Hva er utfordringene i forhold til omsorg, når man har en slik diagnose? Kommer mor til å ha kontakt med dere i fortsettelsen? Har dere hatt noen samtale med far? Har dere dannet dere noe bilde av fars omsorgsevne? Kan du si noe mer om dine eventuelle bekymringer i forhold til (navnet på barnet) og foreldrene pr. i dag. Har du noen formeninger om hva barnevernet kan bidra med. Har du noe mer du vil foretelle?

Mor fikk følgende spørsmål;

Har du noen kommentarer til det som har blitt sagt (av representanten fra psykisk helsevern og voksne)? Fortell om din oppvekst. Fortell om din helse opp gjennom årene, og når du ble syk første gang. Hvor bor du? Si litt om din økonomi, og din fritid. Kan du beskrive en vanlig dag. Beskriv (navnet på barnet)s personlighet, om hun har noen venner i nærheten, hva liker hun å holde på med, og om det er andre barn på besøk hjemme hos dere.

Det ble tegnet nettverkskart for jenta. Mor fikk også spørsmål om familien hadde støttespillere i sitt nettverk, og om familien hadde behov for hjelp fra barnevernet.

Far fikk disse spørsmålene;

Påvirker mors sykdom familiens liv? Har mor behov for andre aktiviteter enn det hun har i dag? Har dere behov for hjelp? Har du mer du vil fortelle?

Barnehagerepresentanten ble bedt om å fortelle om sin kontakt med familien og fikk i tillegg følgende spørsmål;

Hva har dere observert når (navnet på barnet) har vært sammen med foreldrene? Har dere kommet med råd og anbefalinger til foreldrene? Har dere sett noe som har bekymret dere? Følger foreldrene opp i forhold til jenta og barnehagen?

Helsesøster ble bedt om å beskrive sin kontakt med barnet da det var lite og ved fireårskontrollen, og fikk i tillegg følgende spørsmål;

Har (navnet på jenta) hatt helsemessige problemer? Hvordan har samarbeidet med foreldrene vært? Kan dere bidra med noe hjelp i forhold til foreldrene? Er du bekymret for jenta ut fra det du har hørt om mors sykdom?

Slektningen som familien hadde med seg fikk også spørsmål fra barnevernsarbeiderne;

Hvordan vurderer du mor og far som foreldre? Hvordan kan du som slektning støtte familien, og er det noe du kan bidra med? Er det andre ting du vil fortelle?

Saken som politiet hadde meldt til barnevernet, handlet om tre barn i førskolealderen og ett i småskolealderen. Barna hadde vært vitne til foreldrenes voldsbruk. Da foreldrene fikk presentert bekymringsmeldingen i formøtet uttrykte mor at *det er noe i bekymringsmeldingen som ikke stemmer*. Hun erkjente episoden som hadde ledet til at det ble sendt bekymringsmelding til barnevernet, og sa at *vi var sinte, fordi vi nettopp hadde kranglet, og da sier jeg mye dritt til den jeg er sint på*. (...) Da barnevernsarbeideren formidlet at de ønsket å undersøke saken i et undersøkelsesmøte bad mor barnevernsarbeideren om å komme hjem til dem istedet. Hun sa *jeg har ingen ting å skjule*. Mor sa *jeg liker ikke å skulle sitte i møte med andre offentlige personer og forsvare meg. Jeg får problemer når det er mange mennesker til stede*. Hun gav eksempler på dette til barnevernsarbeideren. Mor sa *jeg føler meg som en liten mus mot systemet*. Far ønsket ikke at barnehagen og skolen skulle være til stede og høre på utlegninger om dem, fra den som hadde meldt bekymringen. Disse instansene ble derfor invitert til møtet etter at barnevernsarbeiderne hadde spurt ut politiet. Politiet fikk spørsmål om foreldrene var beruset da de kom hjem til familien, og om de kjente familien fra før? I tillegg fikk de følgende spørsmål; *Hvordan opplevde dere barna? Virket mor skremt og redd for far? Samarbeidet mor? Virket mor virket bekymret for barna? Hva tror dere vil hjelpe familien?* Mor ble bedt om å fortelle om forløpet til voldsepisoden, og fikk spørsmål om far hadde truet barna. Hun ble bedt om å fortelle om *sin holdning til vold*, om hun *provoserte*, om hun hadde stor toleranse i forhold til å bli slått, og om hva hun tenkte om at *volden kan overføres til barna*. Mor ble bedt om å beskrive ungenes oppvekst, og forholdet mellom barna. Far fikk spørsmål om hvordan han setter grenser for barna, og hvordan han løste konfliktsituasjoner. Både mor og far ble bedt om å fortelle om sin oppvekst, utdanning, økonomi, arbeidsforhold, sin boligsituasjon, sitt forhold til rusmidler, om samarbeidet dem i mellom, og om strukturen i hverdagen. De ble bedt om å beskrive seg selv og hverandre som foreldre, og ble bedt om å beskrive barna. Foreldrene fikk spørsmål om de trengte *hjelp i forhold til temperamentet, volden og kommunikasjonen?* De ble spurt om *hva skal til for at barna skal få det bra?* Det ble også tegnet nettverkskart for både mor, far og barna. Læreren fikk spørsmål om hvordan barnet fungerte på skolen, om *dets forhold til voksne*, om *dets status i ungeflokken på skolen*, om læreren hadde *kjennskap til barnets oppvekst*, og om barnet hadde vært *lei seg noen ganger på skolen*. Læreren fikk også spørsmål om hun hadde *snakket med foreldrene om de sosiale vanskene barnet hadde vist på skolen*, og om hvordan foreldrene fulgte opp i forhold til mat, klær og lekser. Barnehagen som var innkalt til møtet, møtte ikke.

Saken som var meldt fra barnevernsvakta omhandlet barn i førskolealder og småskolealder. Bekymringen gjaldt mistanke om at de var utsatt for seksuelle overgrep fra far. Barnevernsarbeiderne innhentet informasjon fra politiet, representant fra barnehagen, representant fra skolen, personen som hadde formidlet bekymringen til barnevernsvakta, og fra foreldrene. Barnevernsarbeiderne hadde planlagt å snakke med barna i saken, men foreldrene flyttet barna ut av kommunen før barneverntjenesten rakk å gjennomføre dette. I denne saken var jeg ikke til stede da barnevernsarbeiderne stilte spørsmål til aktørene som ble invitert til å fortelle. Opplysningene nedenunder er derfor basert på barnevernsarbeidernes notater i journalen, og det som ble formidlet i intervjuer/samtaler jeg hadde med barnevernsarbeiderne. Mor hadde fått spørsmål om hun hadde sett eller tenkt *at faren har tråkket over noen grenser i forhold til ungene? Har du noen gang opplevd selv at han har tråkket over noen grenser overfor deg på vold eller seksualitet?* Far hadde fått spørsmål om han var *voldelig*, og om han hadde *overtrådt grenser i forhold til seksualitet*, og om han hadde brukt *tvang og represalier* i forhold til ungene? Far ble også bedt om å fortelle om seg selv, *beskrive mor som omsorgsperson*, og ble spurt om hvordan han oppfattet barna. På bakgrunn av opplysningene som forelå i saken, er det sannsynlig at det ble stilt langt flere spørsmål.

I disse tre sakene inviterer barnevernsarbeiderne også aktørene både til å fortelle mer fritt, og til å fokusere på konkrete tema. Slik sett er det lite som avviker fra barnevernsarbeidernes utspørring i de tre foregående sakene. Barnevernsarbeiderne har også i disse tre sakene invitert de som har meldt bekymringene for barna, til å komme med mer utdypende informasjon. I tillegg har de invitert foreldrene, representanter fra barnas skole og/eller barnehage, og helsesøster til å bidra med informasjon. Bekymringsmeldingene som var utgangspunkt for undersøkelsene i de tre foregående sakene, inneholdt hovedsakelig opplysninger om barna. I undersøkelsesprosessen fulgte barnevernsarbeiderne opp med en rekke spørsmål om barna. I to av sakene involverte også barnevernsarbeiderne, eller sakkyndig, seg i samtale med barna. Bekymringsmeldingene som ligger til grunn for barnevernets undersøkelser i disse tre sakene, inneholder først og fremst opplysninger om foreldrene. Når vi ser nærmere på hvilke spørsmål barnevernsarbeiderne stiller i disse tre sakene, er det få spørsmål som inviterer til å fortelle om barna i sakene. Det søkes først og fremst utdypende informasjon om foreldrene, deres oppveksthistorier, sykdomsdiagnose, atferd, omsorgsevne, foreldrenes oppfølging av barna i skole og barnehage, deres samarbeid med disse instansene, levekår, beskrivelser av hverdagen, og informantenes vurdering av hjelpebehovet. Ser vi på barnevernsarbeidernes utspørring i det første eksemplet, er de i stor

grad på jakt etter informasjon om mors diagnose og dens betydning for omsorgsutøvelsen. Mor får spørsmål om å beskrive barnet, om barnet har venner og hva barnet liker å gjøre, og helsesøster får spørsmål om barnet har helsemessige problemer. I det andre eksemplet er mange av spørsmålene konsentrert om selve voldsepisoden som utløste bekymringsmeldingen til barnevernet. Ut over dette ble det først og fremst samlet informasjon om foreldrene, deres oppveksthistorier, arbeidsforhold, forhold til rusmidler, familiens levekår og nettverk, og strukturen i hverdagen. Foreldrene ble også bedt om å fortelle om barna og deres oppvekst. De fikk også spørsmål om holdninger til vold, rus. Barnevernsarbeiderne søkte også informasjon om foreldrenes forståelse av *hva som skal til for at barn skal få det bra*. Læreren ble bedt om å fortelle om skolebarnet, og foreldrenes oppfølging i forhold til skolen. Selv om hovedfokus er på foreldrene også i det andre eksemplet, søkes det mer informasjon om barna i denne saken, sammenlignet med det første eksemplet. I det tredje eksemplet stilles det en også rekke spørsmål om foreldrene og deres atferd, i tillegg til konkrete spørsmål om fars seksuelle atferd. Innholdet og tematikken i bekymringsmeldingene ser med andre ord ut til å få en viss betydning for hvilke spørsmål barnevernsarbeiderne stiller i undersøkelser.

8.4.2 Fortellingene om barna i sakene

Barnevernsarbeiderne stilte få spørsmål om barna i de tre sakene, men både foreldrene og de offentlige aktørene bidro med noe informasjon om barna. I den første saken beskrev **mor** jenta som *blid og fornøyd, men kan også være sur og sint, hun er som andre barn. Hun har ingen venner i nabolaget*. **Representanten fra barnehagen** fortalte om *en jente som stort sett virker glad og fornøyd, som er rolig og forsiktig, som snakker lite, og som forteller lite om hva hun har opplevd. Hun har litt lite språk, men man kan se på blikket at hun følger med. Hun leker mest med en annen jente (navngis). Hun har en observerende holdning i leken. Hun trekker seg unna ved voldsom lek. Det kan virke som hun har lite erfaringer. Vi har observert fremgang på flere plan hos henne, men hun har utviklet seg seinere enn jevnaldrende. Vi tror hun kan mer enn hun gir uttrykk for*. **Helsesøster** fortalte at *jenta har hatt en helt grei utvikling. Hun har ikke hatt noen helseplager. Jeg har lagt merke til at hun er sein når det gjelder språket, men hun er stille og forsiktig*.

I den andre saken beskrev **mor** barna som *blide og fornøyde, og greie å ha med å gjøre, men det er to av ungene som ikke går så godt sammen*. **Far** formidlet det samme. **Læreren** fortalte om skolebarnet, og sa at *det er en blid og grei unge, som klarer seg bra faglig. Jeg er ikke*

bekymret for det faglige, men er bekymret for den sosiale kompetansen til (navnet på barnet). (Navnet på barnet) kjefter mye, har et ufint språk, kommer lett i konflikt med andre barn, og har også gått fysisk til angrep noen ganger. Et par episoder var alvorlige. (Navn på barnet) vil bestemme over andre barn. Når (navn på barnet) har vært lei seg har dette vært knyttet til konfliktsituasjoner. Barnet viser respekt for voksne, men voksne har ofte tatt (navn på barnet) i løgner, og barnet legger ofte skylden på andre. Jeg har inntrykk av at (navn på barnet) er med i aktiviteter sammen med andre barn, men er på siden, og er upopulær blant de andre.

I den tredje saken fortalte **far** at et av barna *av og til har mareritt om natten. Barnehagen* formidlet at *da det yngste barnet var ny i barnehagen, var hun så urolig at pedagogisk psykologisk tjeneste var inne og veiledet barnehagen, på hvordan de skulle få roet henne ned, og hvilke strategier de kunne bruke. Hun hadde liksom ikke de sosiale normene og den sosiale fungeringen.*

Barnevernsarbeiderne stiller færre spørsmål om barna i disse sakene, og dette synes å bidra til at de også får mindre informasjon om dem. Selv om foreldrene har blitt oppfordret til å fortelle om barna, bidrar de med lite informasjon om dem i disse sakene, sammenlignet med de tre foregående sakene. Dette kan skyldes flere forhold. Selve situasjonen kan gjøre dem usikre, og de kan være usikre på hva de skal fortelle. Når foreldrene sier noe om barna, er det først og fremst det normale barnet de forsøker å fremheve. De offentlige representantene kommer både med positive og negative utsagn om barna, men det er først og fremst det avvikende barnet de løfter frem, eller det de oppfatter som bekymringsfullt. Vi ser også her at de offentlige representantene har en tendens til å bruke faguttrykk når de snakker om barna, mens foreldrene først og fremst bruker et hverdagsspråk.

8.4.3 Fortellingene om barnas situasjon

Aktørens fortellinger bidro også til å si noe om situasjonen. I den første saken fortalte **representanten fra psykisk helsevern for voksne** at *vi ser en tristhet hos mor som vi tror har sammenheng med hjemmesituasjonen. Vi tror mor må gjøre en del kompromisser som er vanskelig for henne. Mor har en psykisk lidelse. Kjennetegn ved diagnosen er følelsesflathet, innadvent, ordentlig, positiv, vil gjøre andre til lags, mistenksomhet og tvangsmessig grubling. Når mor tar medisiner sine, fungerer hun godt. Når det gjelder omsorgen for jenta, er det ikke tvil om at mor er snill, men hun kan ha problemer med grensesetting. Jeg vet*

ikke noe om omsorgssituasjonen, men tror det er far som styrer denne, og at det handler om å ha kontroll. For å få vite mer om omsorgssituasjonen må man observere samspeillet mellom barn og foreldre. Vi tror familien har lite nettverk. **Slektningen** sa at hun hadde vanskelig for å forstå at mor kan ha denne diagnosen, ut fra sitt kjennskap til henne. Jeg syns ikke kjennetegnene ved diagnosen stemmer når det gjelder mor. Hun lurte på om psykiatrien har tatt tak i familiekonfliktene som ligger der. **Mor** fortalte kort om sin nærmeste familie og slekt, om skolegang, og om at hun hadde bra helse i oppveksten. Hun sa at hun ble psykisk syk først i voksen alder, men jeg har funnet en løsning som fungerer bra. I hverdagen gjør jeg de nødvendige ærend, er ute og går, besøker folk og slikt. **Far** sa at han skjønnte ikke diagnosen som mor har fått. Hun er snill og omsorgsfull i forhold til jenta, og huset er strøket. Hun gjorde en del uforståelige ting da hun var syk, men jeg har snakket med (navnet på barnet) om dette. Han gir eksempler på mors atferd rundt innleggelsen, og hvordan han snakket med jenta om disse hendelsene. Jeg er ikke enig i at (navnet på barnet) har det dårlig med moren sin. Mors sykdom har i liten grad påvirket familielivet. Far fortalte hvor lenge de hadde bodd sammen, om hvor han jobbet og om sin arbeidssituasjon. Han sa han hadde god kontakt med barnehagen. Jenta trives i barnehagen. Han beskrev en rekke hverdagsepisoder med barnet og sa at det er en glede å være sammen med (navnet på barnet). **Representanten fra barnehagen** sa at det ikke er noe spesielt å bemerke når det gjelder hente- og bringesituasjoner. Jenta er glad for å se faren sin. Det kan være litt mer uro når mor henter. Foreldrene følger opp med klær og utstyr, og er flinke til å gi beskjeder. Vi har ikke hatt bekymringer for barnet i den grad som kommer frem her. **Helsesøster** sa at jeg har sett at foreldrene setter grenser for (navnet på barnet), at far er veldig til stede for henne, og han er støttende i forhold til mor. Mor har vært mer varierende i sin kontakt med (navnet på barnet). Jeg har hatt et greit samarbeid med foreldrene, men foreldrene har ikke ønsket å ha kontakt utover det som er vanlig. **Slektningen** sa at når helsesøster snakker om familien, er det sånn de er. Det er sånn jeg kjenner dem. Jeg har jevnlig kontakt med dem. Far tar omsorg både for mor og barn. Begge foreldrene følger opp (navnet på barnet) sitt behov. Mor er flink med jenta. Jeg tror bekymringsmeldingen til barnevernet skaper mer uro og skade, enn den vil hjelpe. Tidligere erfaringer gjør at familien har mye skepsis mot hjelpeapparatet. Jeg stiller gjerne opp og hjelper familien dersom de har behov.

I den andre saken formidlet **politiet** at det er ikke heldig for barn å være vitne til vold mellom foreldrene. Vi har ikke grunnlag for å si at foreldrene var beruset i forbindelse med hendelsen. Et av barna hadde grått da vi kom. De andre virket redde og preget av

situasjonen. Jeg mener at begge foreldrene bidro til krangelen. Mitt inntrykk var at mor ikke var bekymret over at barna var vitne til volden. Det må være vanskelig å leve i et forhold hvor man blir utsatt for vold, og det er et spørsmål om hva barna skal utsettes for, og eksponeres for. Familien har flyttet flere ganger. Vi har blitt tilkaldt ved lignende episoder tidligere, og ved en anledning var det nødvendig med bistand fra lege. **Mor** sa at jeg har aldri sett at far har truet ungene. Jeg syns ikke det er riktig å legge all skylden for volden på han (far). Jeg kan også være flink til å provosere. Hvis en person provoserer, så fortjener personen å få seg en ørtæv. Det er sjelden vi krangler. Mor fortalte om egen oppvekst med vold. Jeg har ingen utdanning, og ingen jobb, men ønsker meg jobb. Jeg har i mange år strevd med psykiske problemer og sosial angst. Jeg har ikke fått hjelp med mine plager. Før var jeg mye sint, men dette er mye bedre nå. Jeg har et normalt forhold til rus. Jeg er en god mor. Ungene har klær, mat og vi er ute på tur. Hun beskrev rutinene i en hverdag med måltider, leksehjelp og leggetider, og sa at det er likedan hver dag. Han (barnas far) er årsaken til at jeg har det mye bedre nå, jeg har aldri hatt det så bra som nå. Far er en god far, og han er flinkere til å sette grenser enn meg. Samarbeidet mellom oss fungerer bra. Vi har manglet penger noen ganger, og da har jeg oppsøkt sosialkontoret og bedt om økonomisk bistand. **Far** sa at jeg slår når mor provoserer meg, men i andre konfliktsituasjoner prater jeg meg ut av det. Jeg har ikke utøvd vold overfor andre. Jeg er ikke en voldelig person. Ungene ble redd da politiet kom. Far fortalte om sin oppvekst med mye kjeftbruk og alkohol. Jeg har ikke vokst opp med vold. Det er krangel i alle familier. De som ikke krangler er spesielle. Jeg har hatt en fin oppvekst. Han fortalte hva som provoserte han, og om sine arbeidsforhold. Jeg har ikke noen problemer med rusmidler. Når jeg bruker rusmidler, skaper det ingen problemer for andre. Jeg vil ikke at ungene skal begynne med hasj. Unger trenger regler og grenser. **Læreren** som kjente et av barna, sa at (navnet på barnet) har hatt mye fravær fra skolen, og kommer ofte for seint. Den siste tiden har det vært mye slurv med hjemmeleksene. Nettverkskartet viste at foreldrene hadde kontakt med flere voksenpersoner; både naboer, venner og familie. Barnas nettverkskart viste at de hadde et slektsnettverk med få personer. De yngste barna gikk i barnehagen.

I den tredje saken hadde **mor** fortalt (ifølge barnevernsarbeideren) at barnas far var alkoholmisbruker før, men bruker nå andre medikamenter. Han pleide å være voldelig når han ruset seg, men mor har ikke sett at han har utøvd vold mot barna. Far er svært variabel, snill og fin på alle fronter, og helt mørk og farlig truende. Mor hadde aldri sett, og var ikke bekymret for at far hadde overtrådt noen grenser når det gjaldt vold og seksualitet, i forhold

til barna. Far har en streng struktur hjemme. Når mor hadde besøkt barna og skulle reise igjen, ønsket ikke ungene at hun skulle dra. Hun sa at hver gang hun skulle dra, så har det vært panikk; "Mamma ikke dra, mamma ikke dra, vi vil være med deg". Hun hadde sett at far fika til ungene på rumpa en gang, eller i kinnene, ... men det er jo sånt som foreldrene gjør i fortvilelse, og det har jeg gjort like mye som han, sa hun. Hun har sagt at hun vil ha ungene, for de vil ha det bedre hos henne. Jeg er mora og er mer stabil! **Far** hadde ifølge journalnotatene, bekreftet mors uttalelse om at han hadde misbrukt alkohol og piller. Han beskrev seg selv som kontrollerende, en som må ha system. Ungene har regler. De bryter ikke regler. De vet de skal adlyde. I følge han selv var han ikke fysisk eller psykisk truende, men tar fatt i ting som ikke fungerer. Han er ikke truende, sint eller farlig. Begge foreldrene hadde fortalt om konflikter seg imellom, og far hadde sagt at barna nok har merket kranglingen. Det hadde vært konflikter mellom foreldrene om hvor barna skulle bo. Begge foreldrene ønsket å ha den daglige omsorgen for barna. Far ville kjempe for å få den daglige omsorgen. Han sa at mor er en god omsorgsperson og glad i barna, men det er negativt at hun er så rastløs, og at hun har flyttet så mye. Hun har alltid vært spontan og gjort det hun ønsker, uansett hvordan det virker inn på barna. Han mener rammene omkring barna blir for løse hos henne. Han sier at barna har det bra, og virker trygge. Barna har vært sitt rom, men ligger mye sammen. Far sa at da de bodde sammen, så var det mye festing, mye drikking, og mor og far drakk like mye. Så ble det samlivsbrudd. Far hadde fortalt hvordan de hadde ordnet det praktisk etter samlivsbruddet, også i forhold til barna. (...) far har sagt helt fra starten, at dette (bekymringsmeldingen) er noen motiver for å få ungene, det passer henne å ikke ha ungene når hun ikke har noen plass å bo, og ikke noen jobb, nå har hun etablert seg. Hun går over lik for å trække på meg, og har alliert seg med noen. (...) "jeg vil jo ha bort denne svertingen", sier han. **Skolen og barnehagen** ser (ifølge barnevernsarbeideren) egentlig ikke endringer hos barna som kan tyde på misbruk. (...) Vi tok det muntlig med rektor og barnehagestyrer, som hadde sett positiv fremgang, og som så en kjempegod samhandling med far, som fulgte opp ungene sine.

I det første eksemplet fokuserer aktørene først og fremst på foreldrenes omsorg for barnet, eller mer eksakt på mors omsorg og oppfølging av barnet. De ulike aktørene synes å oppfatte både mor og situasjonen ulikt. Representanten for psykisk helsevern definerer mor ut fra en diagnose institusjonen har gitt henne, mens de andre aktørene definerer mor først og fremst ut fra de hverdagslige erfaringene de har med henne, blant annet som omsorgsperson for barnet. De sistnevnte aktørene synes å være mindre bekymret for barnet, enn hva representanten fra

psykisk helsevern er. I det andre eksemplet er også fortellingene først og fremst konsentrert om foreldrene. Fortellingene kretser i stor grad rundt temaene vold, provokasjoner, oppvekst, rus, psykiske plager, hverdagsliv og økonomi. Det pekes også på familiens nettverk og læreren peker på barnets skoleskulk. Også i dette eksemplet synes de offentlige aktørene og foreldrene å være uenig om hvor alvorlig foreldrenes atferd er i forhold til barna i familien. De offentlige aktørene uttrykker større bekymring enn foreldrene. At det offentlige sier ifra når de mener barn lider overlast, vil være viktig for barna. Politiet i dette tilfellet sier eksplisitt at *det er ikke heldig for barn å være vitne til vold mellom foreldre*, mens foreldrene bagatelliserer egen atferds betydning for barna. Barnevernsarbeideren må ta stilling til hvilke utsagn de skal lytte til. Det tredje eksemplet fremstår ikke som noe unntak i denne sammenheng, også i dette tilfelle gjøres foreldrene til hovedpersoner i fortellingene. Det fokuseres også i dette tilfelle på egenskaper, eller personkarakteristikker ved foreldrene, i tillegg til at det fokuseres på deres atferd, og mors flyttinger. Barnas opplevelse av hverdagslivet er fraværende, i disse sakene som i de forrige sakene.

8.4.4 Fortellingene om behovet for hjelp

Aktørene ble også bedt om å si noe om sin oppfatning av hjelpebehovet. I den første saken mente **representanten fra psykisk helsevern for voksne** at *jenta har behov for å være sammen med andre barn, og anbefaler at jenta begynner full tid i barnehage*. **Mor og far** sa de ikke hadde behov for hjelp fra barnevernet. **Representanten fra barnehagen** sa at *vi har anbefalt foreldrene å søke hjelp hos logoped når det gjelder språket til jenta*. **Helsesøster** sa at *jenta trenger mer kontakt med andre barn i det daglige*. **Slektingen** sa at *jeg tror ikke det er så stort behov for hjelp*.

I den andre saken sa **politiet** at *barnevernet må bidra med hjelp til familien*. **Mor** sa hun *vil ha hjelp til å sette opp budsjett, og veiledning i forhold til økonomien*. *Jeg synes ikke vi har behov for hjelp fra barnevernet*. **Far** sa *vi trenger hjelp, men jeg vet ikke hva slags*. **Læreren** sa at de *jobbet med sosial mestring og sinnekontroll i forhold til barnet*. *Vi har ikke involvert foreldrene i dette*. *Jeg tror at familien kunne vært tjent med litt mer struktur slik at barnet kommer seg tidsnok på skolen, og får gjort hjemmeleksene sine*.

I den tredje saken mente **barnevernsarbeideren** at *uansett nå så må ungene ha noen å prate med, for å få ryddet*. (...) *De skulle hatt noen upartiske som kan hjelpe dem å tegne og*

forklare og løfte noen steiner fra skuldrene deres. Jeg tror de sitter med noen steiner på skuldrene, som de skulle hatt hjelp til å sortere.

I det første eksemplet fokuserer de offentlige aktørene på barnets behov for hjelp. De peker på barnets behov for å være sammen med andre barn, og behovet for hjelp til å utvikle språket. De private aktørene (foreldre og slektning) i denne saken formidler at det ikke er behov for hjelp. I det andre eksemplet fokuseres det på familiens behov for hjelp. Både de offentlige aktørene og foreldrene uttrykker at familien har behov for hjelp, men de synes ikke å være enig om hva hjelpen bør bestå i. Mor vil gjerne ha økonomisk rådgiving, mens skolen mener familien trenger hjelp til å skape struktur i hverdagen. Far uttrykker usikkerhet om hva slags hjelp de har behov for. Det foreslås ingen eksplisitt hjelp til barna som har vært vitne til volden mellom foreldrene i denne saken. I det tredje eksemplet fokuseres det på barna behov, og det pekes på deres behov for å snakke om det de har opplevd.

8.4.5 Barnevernsarbeidernes oppsummering, konklusjon og vedtak i sakene

Barnevernsarbeiderne oppsummerer undersøkelsene som har blitt gjort i de tre sakene, før de konkluderer, eller vedtar hjelpetiltak. Når barnevernsarbeiderne oppsummerte undersøkelsesmøtet de avholdt i den førstnevnte saken, sa de følgende;

Vi har hørt to foreldre som ønsker å være gode foreldre for barnet sitt. Det er en tett familie med bare mor, far og jenta. Foreldrene er glad i barnet sitt. Det barnehagen sier tyder på en jente som har begynt å tilpasse seg omgivelsene. Helsesøster beskriver foreldre som utfyller hverandre. Dette fora har ikke vært det beste for å bli kjent med familien. Vi har en plikt til å treffe jenta på hjemmebane. Vi har ikke tilstrekkelig informasjon i saken.

Det ble besluttet å gjøre videre undersøkelser i saken, og det ble formidlet til foreldrene at vi vil komme hjem til dere, men vi kommer ikke til å ta noen samtale med jenta. Den endelige oppsummeringen pekte på at (navnet på barnet) ligger litt etter sine jevnaldrende på enkelte ting i utviklingen, blant annet språket. Hun har lite kontakt med andre barn utenom barnehagetiden. (...) Familien har lite nettverk. Foreldrene har vegret seg for å ta imot hjelp.

De har takket nei til hjelp fra helsestasjonen, blant annet logoped og rådgiving. Foreldrene trenger veiledning på det å sette grenser i forhold til jenta, samt det å gi jenta opplevelser. Med bakgrunn i undersøkelsesmøtet, samtaler med foreldrene og observasjoner i hjemmet, besluttet barnevernet å gi tilbud om foreldreveiledning. Vedtaket hjemles i Lov om barneverntjenester § 4-4. Begrunnelsen for vedtaket var at mor er psykisk syk, og at det derfor er viktig at far klarer å kompensere.

I den andre saken som omhandlet foreldres voldsbruk med barna til stede, formidlet barnevernsarbeiderne følgende under oppsummeringen av saken;

Vi ser at foreldrene strever, og vi er bekymret for barna som vokser opp med vold. Vi tror barna har sett en del vold. Barna tar lærdom fra foreldrene. Far ser ikke konsekvensene av sin atferd. Han tyr til vold når han kjenner seg hjelpsløs. Vi ser en mor som ikke får hjelp. Det er mangler når det gjelder daglige rutiner og struktur i hjemmet, barna må ordne seg selv, og det er vold og rus. Saken kan ikke henlegges. Undersøkelsen avsluttes med dette møtet, men vi vil innhente opplysninger fra barnehagen. Det vil settes i verk tiltak, men hva dette blir, må vi snakke nærmere om. Det er behov for veiledning i forhold til økonomi, og struktur i hverdagen. En saksbehandler vil bli mer kjent med barna i familien, og familievernkontoret må inn i bildet i forhold til kommunikasjonen mellom foreldrene.

Det ble fattet vedtak om foreldreveiledning. Barnevernet skal ha en koordineringsrolle i forhold til andre relevante instanser som kan bistå familien. Vedtaket hjemles i Lov om barneverntjenester § 4-4. Begrunnelsen for vedtaket var at det er mye krangling mellom foreldrene med barna til stede. (...) Mor er blitt utsatt for vold fra barnas far. (...) Et av barna har vist bekymringsfull atferd på skolen. (...) har blant annet vært aggressiv og voldelig mot medelever, og (...) har hatt mye fravær fra skolen. (...) Derfor er det viktig med hjelpetiltak.

I den tredje saken som omhandlet mistanke om seksuelle overgrep ble ikke mistanken om seksuelle overgrep i forhold til barna bekreftet i løpet av undersøkelsesprosessen. Barnevernsarbeideren som hadde arbeidet med saken var fortsatt usikker på om det hadde forekommet seksuelle overgrep. Hun sa at;

Det kan være vanskelig å bringe på det rene hva som er fakta. Det kan ligge ulike motiver bak personenes fortellinger. Jeg tror dette handler mye om barnefordelingsproblematikk. (...) Her er det en kamp om å få ungene. Mor har vært ærlig på det. Samtidig er hun ikke enig i at hun har brukt dette for å sverte han med påstandene (om seksuelle overgrep), men samtidig snakker hun litt mot seg selv. (...) Jeg vet ikke hvor mye ungene har blitt involvert i mistankene om overgrep. Hvis noen har antydnet noe, så må ungene få snakke med noen, og få hjelp til å rydde. Det hadde blitt vår rolle hvis de hadde fortsatt å bo her, så ville vi hatt dem inn til samtaler og støttet dem, og hjulpet dem å rydde i dette kaoset.

Bekymringsmeldingene som lå til grunn for barnevernets undersøkelser i disse tre sakene, omhandlet psykisk sykdom hos en mor, foreldres utøvelse av vold med barna til stede, og mistanke om at en far hadde forgrepet seg seksuelt på sine barn. De temaene som stod i fokus i bekymringsmeldingene har også vært gjenstand for oppmerksomhet i undersøkelsen av sakene. Barnevernsarbeidernes oppsummeringer av undersøkelsene i disse tre sakene, blir gjort uten at barna i sakene har bidratt med opplysninger. Flere av utsagnene i barnevernsarbeidernes oppsummering i det første eksemplet, er lite presise, og kan tolkes på flere måter. Utsagnene *enkelte ting i utviklingen*, og *en jente som har begynt å tilpasse seg omgivelsene*, er eksempler på dette. Det pekes samtidig på at *barnet ligger litt etter sine jevnaldrende på enkelte ting i utviklingen*, og at barnet har for lite kontakt med andre barn. Underforstått er det et barn som avviker fra normalen. I det andre eksemplet står voldsproblematikken sentralt i barnevernsarbeidernes oppsummering. Når det refereres til barna i denne saken pekes det på at de *må ordne seg selv*, og det henvises til et av barnas atferd på skolen (*aggressiv og voldelig, mye fravær fra skolen*). Oppsummeringene inneholder få og lite nyanserte opplysninger om barna. Det er vanskelig å se for seg konkrete levende barn ut fra de opplysningene som løftes frem. Når det sies noe om barna pekes det først og fremst på det som oppfattes som problematisk, eller bekymringsfullt ved dem. Ser vi på oppsummeringene samlet, er det først og fremst foreldrenes atferd, samspillet mellom dem, og deres vansker med å skape struktur i hverdagen, som løftes frem. Det er derfor ikke overraskende at det i to av sakene vedtas råd og veiledning til foreldrene som hjelpetiltak. I det ene eksemplet sies det også eksplisitt at veiledningen skal handle om *det å sette grenser i forhold til jenta*, og *det å gi jenta opplevelser*. Ut over dette er det ikke noe i vedtakene som tyder på at det tenkes konkret hjelp i forhold til barna i sakene.

8.4.6 Tendenser

Når meldingene til barnevernet primært omhandler bekymringsfulle forhold knyttet til foreldres helse eller atferd, er det en tendens til at disse forholdene også får stor oppmerksomhet i barnevernets undersøkelse av sakene. Barnevernsarbeiderne stiller mange spørsmål om foreldrene. I det første eksemplet er mange spørsmål relatert til mors diagnose. I det andre eksemplet er mange av spørsmålene relatert til voldsepisoden, og i det tredje eksemplet er mange av spørsmålene relatert til mistanken om seksuelle overgrep. Det er mindre fokus på hverdagsliv og levekår. Det søkes mindre informasjon om barna i disse sakene, sammenlignet med barnevernets undersøkelser av de meldingene som hadde hovedfokus på barnet. Fortellingene i undersøkelsen av sakene kretser i stor grad rundt foreldrenes psykiske helse, atferd (voldsatferd, rus, strukturering av dagene), og deres oppvekst. Det er en tendens til at foreldrene tillegges ansvaret når barna avviker fra det såkalte normale. Barna blir i liten grad synliggjort i sakene. I den grad de blir synliggjort, er det skolebarnet, eller barnehagebarnet som løftes frem av lærere og barnehagepersonell. De kommer både med positive og negative utsagn om barna, og det er først og fremst det avvikende barnet som løftes frem. Utsagnene synliggjør at barna vurderes i forhold til andre barn, og en slags normalstandard. Det er samme tendens her som i de foregående sakene, at de offentlige aktørene bruker akademisk forankrede faguttrykk når de forteller. Begrepsbruken indikerer at det trekkes veksler både på medisinsk/psykiatrisk, psykologisk og pedagogisk fagkunnskap. Foreldrene benytter et hverdagsspråk når de snakker. De gir i liten grad informasjon om barna, men når de gjør det, er det en tendens til at de først og fremst løfter frem det normale barnet. Foreldrene protesterer i stor grad på de offentlige aktørenes fortellinger og påstander, både når det gjelder fortellingene om dem selv og barna. De offentlige aktørene og foreldrene har med andre ord ulike virkelighetsoppfatninger. Ingen av barna i disse tre sakene har fått anledning til å gi informasjon i løpet av undersøkelsesprosessen. Når barnevernsarbeiderne oppsummerer undersøkelsene i sakene gis det mer oppmerksomhet til foreldrene, enn til barna. Det er også i disse sakene en tendens til at barnevernsarbeiderne først og fremst synes å ha lyttet til de offentlige aktørenes fortellinger når de oppsummerer sakene. Som i de tre foregående sakene vedtas det også i to av disse sakene råd og veiledning til foreldrene. Igjen ser vi at det ikke vedtas konkret hjelp til barna i sakene.

8.5 Barnevernets undersøkelser når foreldrene selv tar kontakt med barneverntjenesten

Foreldrene selv stod for tre av de ni henvendelsene til barnevernet. I den ene saken var det en far som hadde meldt bekymring for omsorgssituasjonen til egne barn som bodde hos mor. I den andre saken var det en far som hadde bedt barnevernet om hjelp til å takle hverdagen på grunn av psykisk sykdom hos barnas mor, og i den tredje saken hadde en mor søkt om avlastning i tilknytning til at et av barna hadde fått diagnosen Asberger syndrom. Den første saken ble undersøkt i et formøte med foreldrene, og i et større undersøkelsesmøte med flere deltakere. Barnevernsarbeiderne møtte ikke barna i denne saken i løpet av undersøkelsesprosessen. De to andre sakene ble undersøkt på mer tradisjonelt vis. Det ble foretatt samtaler med foreldrene på barnevernsarbeiderens sitt kontor, avholdt hjemmebesøk hos familiene hvor barna var til stede, og det ble innhentet skriftlig informasjon fra offentlige instanser (skole, barnehage, helsestasjon) som hadde kjennskap til barna og familiene.

8.5.1 Barnevernsarbeidernes spørsmål og fokus i sakene

Den første saken omhandlet to barn i småskolealderen. Barnevernsarbeiderne innhentet informasjon fra foreldrene, slektninger som foreldrene hadde med seg til møtet, og barnas lærere fra skolen. Far fikk følgende spørsmål fra barnevernsarbeiderne;

Har du tatt opp din bekymring med mor? Fortell hvor du bor, og om din jobb. Hvor ofte har du samvær med barna? Hva er grunnen til problemene? Har dere vært i mekling og rettsmøte? Kan du fortelle om hente- og bringesituasjoner (i tilknytning til samværet med barna)? Har du vært redd for at konflikten mellom deg og barnas mor skulle utvikle seg til vold? Fortell om barna og livet før skilsmissen. Har barna forandret seg etter skilsmissen? Snakket dere med barna om at dere skulle skilles? Har barna venner? Hva slags far er du? Hva slags mor er mor? Kan du si litt om din bekymring for barnas omsorgssituasjon. Fortell om dagene og helgene når barna er hos deg. Hvilket forhold har barna til din nye samboer? Hva er vanskelig? Hva har du foretatt deg for å hjelpe (barnets navn) som har vist tydelige tegn på mistilpasning? Hva bør endres i samarbeidet med mor, for at samarbeidet skal fungere?

Mor fikk følgende spørsmål;

Vil du kommentere episodene som er beskrevet i bekymringsmeldingen? Kan du si hva som er vanskelig. Hvordan er ditt forhold til barnas far? Hvordan opplever du at barna har hatt det i oppveksten? Kan du beskrive barna. Hva er grunnen til (barnets

navn) sin misstilpasning? Hva har du foretatt deg med hensyn til (barnets navn) misstilpasning? Hva sier barnet selv om kontakten med hjelpeapparatet? Har du samboer og jobb? Beskriv barna og forholdet mellom dem. Hva gjør du når (barnets navn) kommer med trusler om selvmord? Er det vanskelig å snakke med barnet om dette? Hvor vil barna helst vil bo? Fortell om hverdagen i hjemmet? Hva slags mor er du? Er du streng? Setter du grenser? Kan du beskrive far som far. Hva er vanskelig i samarbeidet (med far)? Hva kan forbedre samarbeidet? Fortell om de gode dagene. Hvem mener du kan hjelpe dere? Har du noe imot at barnevernet er den som skal hjelpe dere med å kommunisere bedre? Er det andre ting du ønsker å trekke frem?

En av lærerne (1) får spørsmål om det ene barnet;

Kan du beskrive (barnets navn). Er barnet likt i klassen? Trives (barnets navn) på skolen? Har du sett at (barnets navn) er trist og lei seg. Har du kjennskap til familiesituasjonen? Har du kontakt med foreldrene? Kan du beskrive mor. Har du merket deg andre ting når det gjelder (barnets navn)? Har skolen hatt noen bekymringer?

En annen lærer (2) får spørsmål om det andre barnet;

Fortell om ditt kjennskap til barna. Er du kjent med at (barnets navn) har ønsket å ta livet sitt? Er du bekymret for dette barnet? Hvordan kan dere hjelpe? Kan du fortelle om (barnets navn), og om du er villig til å støtte og hjelpe familien.

Det ble tegnet nettverkskart for barna i familien.

Den andre saken omhandlet tre barn i førskolealder. Barnevernsarbeideren foretar to hjemmebesøk hos familien når barna er til stede. Hun innhenter også informasjon i et ansvarsgruppemøte hvor barnehagen, helsestasjonen, barnas besøkshjem, og foreldrene er til stede, og innhenter skriftlig informasjon fra barnehagen. Under hjemmebesøkene ble foreldrene spurt om *hvordan er det med dere? Hvordan går det på jobben? Når pleier barna å legge seg? Er det noe dere vil ta opp? Barna fikk spørsmål om hvordan går det i barnehagen? Hva holder dere på med i barnehagen?* I brev form og på ansvarsgruppemøte fikk barnehagen spørsmål om *barnets konsentrasjonsevne, vurderinger av barnets fysiske og motoriske fungering, språklige og kognitive fungering, sosiale og atferdsmessige fungering, barnets generelle utvikling i forhold til alder, barnets interesser og ferdigheter, om barnet har behov for oppfølging, eller særlige ressurser, hvordan barnet takler grenser/korrigeringer og ros fra voksne, er barnet utadvent eller innadvent, hvordan er barnets fremmøte og fravær i barnehagen, gis det melding ved fravær, hva er årsak til fravær, har barnet nødvendig utstyr,*

matpakke, hvordan er kontakten og samarbeidet med hjemmet, og hvordan er oppfølging av beskjeder, avtaler og deltakelse på foreldremøter, og eventuelt andre opplysninger som er nødvendig.

Den tredje saken omhandlet flere barn i småskolealdren, hvorav et av barna hadde diagnosen Asberger syndrom. I denne saken innhentet barnevernsarbeideren informasjon fra mor og barna. Det ble avholdt et kontormøte med mor, samt et hjemmebesøk hvor hele familien var til stede. Barnevernsarbeideren snakket både med mor og barna. Barnevernsarbeideren gav mor følgende utfordringer; *Fortell historien din. Hva skjer når du setter grenser for (navn på barn med Asberger syndrom), blir ungen voldelig? Har (navn på barn med Asberger) samvær med sin far? Kan du si litt om barnets ressurser, om søsknene, og om det er mye krangling mellom dem. Jobber du? Er det andre vi kan innhente opplysninger om (navn på barn med Asberger) fra? Hva har du sagt til barna?* Barna fikk spørsmål om hvordan det var å bo på stedet. Hun forteller barnet som har diagnosen Asberger syndrom, hva hun vet (det mor har fortalt), og spurte barnet om *hvordan opplever du skolen? Hva liker du å holde på med?* Barna ble spurt om *hvordan er det å være hos far? Hvilke regler har dere her hjemme?* Mor og de andre barna fikk spørsmål om *hva skal dere bruke tiden til, når (navn på barn med Asberger) er i besøkshjemmet? Hva vet dere om barnevernet?* Mor fikk spørsmål om *hvilke planer har dere fremover? Hvor søker du påfyll i hverdagene?*

Disse eksemplene på barnevernets søken etter informasjon, er relativt ulike. I det første eksemplet fokuserer barnevernsarbeideren nokså mye på konflikten mellom foreldrene. Foreldrene og lærerne får en rekke spørsmål om barna som inviterer til fri fortelling om barna og deres oppvekst, men de får også mer spesifikke spørsmål. Det søkes også etter årsaksforklaringer til foreldrenes kommunikasjonsvansker, og til at et av barna har sagt at det vil ta livet av seg. I de to neste eksemplene møter barnevernsarbeiderne barna, og snakker med dem. I det andre eksemplet får barna spørsmål om barnehagehverdagen. Spørsmålene er vide, og det kan være vanskelig for mindre barn å svare på slike vide spørsmål. I tillegg blir barnehagen bedt om å gi individbeskrivelser av barnet, og om å si noe om foreldrenes oppfølging i forhold til barnehagen. I det tredje eksemplet er barna eldre, og har gjerne større forutsetning for å svare på vide spørsmål. I dette eksemplet får barna spørsmål både relatert til skolehverdagen, hjemmehverdagen, samvær med far, og hva de liker å gjøre. Barna gis anledning til å fortelle om opplevelser ved sider av sitt hverdagsliv. Det første og det tredje eksemplet står i kontrast til hverandre på flere måter. I det første eksemplet tar

barnevernsarbeiderne større styring over det innholdsmessige fokuset, de har invitert offentlige aktører til å fortelle i tillegg til foreldrene, og de stiller ikke spørsmål direkte til barna. I det tredje eksemplet søkes det ikke informasjon hos offentlige instanser.

Barnevernsarbeideren lar mor i stor grad fortelle om det hun selv er opptatt av i dette møtet med barnevernet, men hun stiller også mer spesifikke spørsmål til mor, og hun lar barna komme til orde. Det er mindre søken etter individbeskrivelser i det tredje eksemplet sammenlignet med det andre eksemplet. I det tredje eksemplet er det i større grad samspill og hverdagsopplevelser som står i fokus.

8.5.2 Fortellingene om barna i sakene

Barnevernsarbeidernes spørsmål har invitert aktørene til å si noe om barna i sakene. I den første saken beskrev **far** barna som *forskjellige*. **Mor** sa at *den eldste er innesluttet. Han har slitt mest under konfliktene. Han fikk også en knekk i tredje klasse, da han mistet den beste vennen sin. Det var en ny knekk for han da vi flyttet fra hverandre.* (Navnet på barnet) *har sagt at ingen er glad i han, og han er sjalu på sin søster. Søsteren er mer urolig og mer på farten. De har kranglet en del.* **Læreren** (1) sa at *gutten fungerer godt på skolen. Han forbereder seg til fagene, og det er sjelden at han ikke har gjort det han skal. Han er pliktoppfyllende. Sosialt forholder han seg mest til tre andre elever i klassen. Det er ikke noe problem med han på skolen. Han er stille og rolig og lavmelt. Faglig er han midt på treet, og han har ikke konflikter med andre elever. Han er ikke mislikt, og han ser ut til å trives. Han er innadvent, reservert og tilbakeholden. En normal elev, om man ser bort fra at han er sjenert.* Den andre **læreren** (2) beskrev jenta som *beskjeden, men mer intim og livat med sine venner.* Læreren føyde til en venninne på jentas nettverkskart. *Hun er faglig flink på skolen, flink til å jobbe, har hatt fremgang det siste året og er faglig midt på treet. Hun snakker ikke så mye. Er beskjeden og redd for å dumme seg ut. Hun er høflig og sosial.* **Støttepersonen** som en av foreldrene hadde med seg fortalte at *jenta kan ha sinneutbrudd og gå løs på broren, eller forsvinne og bli borte et par timer.*

I den andre saken formidlet **far** at det mellomste barnet var *i trassalderen*. **Barnehagen** sa at det største barnet var *et stille og forsiktig barn, innadvent. Hun har språkproblemer, og bruker lang tid på å lære. Hun blir stille i nye situasjoner. Barnet kan miste oppmerksomhetsfokus etter ca. 20 minutter. Hun er for forsiktig, og opptatt av at hun ikke skal gjøre noe galt. Hun skriker i stedet for å si fra når det er ting hun vil ha. Hun tar lite*

*kontakt med andre barn, men tar gjerne kontakt med voksne. Hun leker mest med de barna hun kjenner. Når det er barn hun ikke kjenner, leker hun mest ved siden av. Barnet har stort behov for trygghet. Vil gjerne holde i hånden når vi går turer. Sammenlignet med andre barn på samme alder, henger hun etter. Hun er seg selv, og fungerer godt i små grupper. Hun er spesielt interessert i tegning og perling. Hun har vist stor fremgang fysisk og motorisk i barnehagen. Om det andre barnet forteller barnehagen at barnet trenger hjelp til å kle på seg, barnet er stiv i kroppen, snakker mye, men vil ikke snakke om tema vi bringer på banen. (Barnets navn) er ikke så forskjellig fra andre barn. Kan stå utenfor å betrakte andres lek, men har etter hvert blitt mer med i leken. (Barnets navn) er utadvent, viser følelser, og kan si fra når det er lei seg. Da (barnets navn) begynte i barnehagen var ungen sutrete og klamret seg mye til voksne. **Besøksforeldrene** sa de delte barnehagen sin oppfatning av det største barnet på noen områder, men de oppfattet ikke at hun var stille og forsiktig. De sa at (barnets navn) er ikke spesielt stille, men er våken, kreativ, aktiv, glad i å hjelpe til med ting, leker, spør og er blitt mer åpen. Barnet er positivt, veloppdraget, men blir stille i nye sammenhenger. Besøksforeldrene var opptatt av å normalisere det forholdet at barn blir stille i nye og ukjente sammenhenger. Besøksforeldrene delte barnehagens oppfatning av det andre barnet. **Helsesøster** formidlet at ved 4-årskontroll opplevde hun det største barnet som *et reservert og forsiktig barn*. Hun hadde ikke hatt kontakt med det mellomste barnet på lenge, og hadde ikke noe informasjon å gi om dette barnet.*

I den tredje saken sa **mor** at barnet som hadde fått diagnosen Asberger syndrom, *har vært annerledes helt siden fødselen. Det gikk lang tid før jeg ville innse at det var noe galt med (barnets navn)*. Hun beskrev barnet som spedbarn, og om episoder hvor barnet hadde hatt pustebesvær. Mor fortalte om en rekke andre episoder med barnet både hjemme, i barnehagen, på skolen, i nærmiljøet og på tilstelninger hvor barnet hadde besørget dramatikk. (Barnets navn) *sier og gjør ting som sårer andre, og kan virke truende på andre*. Mor fortalte også om barnets ressurser, interesser og deltakelse på aktiviteter. Hun sa lite om de andre barna i familien. **Barna** gav karakteristikk av hverandre, og pekte først og fremst på sider hos hverandre de ikke likte. De fortalte om sine fritidsaktiviteter, og vennsforhold med andre barn.

Fortellingene om barna er til en viss grad styrt av barnevernsarbeidernes spørsmål. I det første eksemplet er det først og fremst mor og lærerne som sier noe om barna. Mor sier noe om begge barna, men er først og fremst opptatt av det barnet som har sagt at det vil ta livet av seg.

Hun sier noe om dette barnets selvoppfatning, og dets relasjon til sin søster. Fortellingen om barnet relateres til skillsmissen og at en venn har flyttet. Lærerne er opptatt av skolebarna og begge barna beskrives hovedsakelig i positive termer. Lærer (1) beskriver et mer innadvent barn, som ikke bidrar til å lage konflikter på skolen, og læreren uttrykker eksplisitt om dette barnet at det er *en normal elev*. Når det gjelder beskrivelsen av det andre barnet, spriker fortellingene noe. Mor oppfatter for eksempel at barnet er *urolig og mer på farten*, lærer (2) oppfatter barnet som *beskjedent*, og slektningen refererer til barnets *sinneutbrudd* og at det kan *gå løs på broren*. Dette kan si noe om at barn kan opptre ulikt på ulike arenaer, og at kontekst og setting har betydning for fortellingen om noen. I dette tilfelle kan det bety at barnet føler seg mer fri til å gi til kjenne sine frustrasjoner på hjemmebane, enn på skolen, eller at det er større toleranse for vise sinne osv. på hjemmebane. Barnet er vant med at foreldrene krangler. I det andre eksemplet er det representanten fra barnehagen og besøksforeldrene som bidrar mest til fortellingene om barna. Barnehagen kommer med både positivt og negativt ladede utsagn om barnet. De gir en rekke personkarakteristikker av barnet, og trekker frem eksempler på hvordan barnet takler ulike situasjoner. Barnehagen vurderer barnet i forhold til andre barn, og peker på at det avviker fra de andre (fra normalen) på flere områder. Barnehagen og besøksforeldrene synes å ha ulike oppfatninger om dette barnet. Mens barnehagerepresentanten til dels løfter frem det avvikende barnet, forsøker besøksforeldrene først og fremst å løfte frem det normale barnet. Deres oppfatning av det andre barnet synes å være sammenfallende. I det tredje eksemplet er det barnet med en diagnose, mor først og fremst er opptatt av å fortelle om. Hun gir beskrivelser av dette barnet og dets atferd. Hun sier også noe om hvordan hun etter hvert ble tvunget til å endre sitt syn på dette barnet. Når barna forteller om seg selv, er de opptatt av forholdet til sine søsken, sine vennskap, og sine gjøremål og aktiviteter i hverdagen.

8.5.3 Fortellingene om barnas situasjon

Barnevernsarbeidernes spørsmål har også invitert til fortellinger om barnas situasjon. I den første saken fortalte **far** at *vi (mor og far) er uenig om fordelig av omsorg og samvær. Det blir krangler når vi snakker sammen. Barna vil ikke at vi skal snakke sammen. De stikker. Jeg har snakket med barna om situasjonen, og jeg ser at de har det vondt*. Far fortalte om episoder hvor det hadde vært konflikter mellom han og mor. *Det har vært mye krangling mellom oss (far og mor) i barnas oppvekst*. Som far beskrev han seg selv som *snill, bestemt, gir grenser og gir frihet til at de kan gjøre ting de selv vil*. Han beskrev mor som *travel, mye stress,*

uroelig, kan bli fort sint. Hjemmet er preget av mye uro og stress. Jeg er bekymret for omsorgssituasjonen. Far fortalte hva de pleide å gjøre i helgene når han hadde barna hos seg, og at barna etter hvert hadde fått *et dårligere forhold til min nye samboer*. Barna hadde ikke venner på besøk når de var hos far. Han visste ikke om det var gjort noe i forhold til barnet som hadde sagt at det vil ta sitt liv. **Mor** kjente seg ikke igjen i far sin beskrivelse. Hun beskrev også situasjonen som vanskelig, og sa at *situasjonen er ikke god for noen. Det er kommunikasjonen som har vært problemet. Det er mange misforståelser. Ungene lider under at vi krangler. Far er ikke interessert i ungene, og oppfølging i forhold til skolen, eller fritidsaktiviteter. Dette sårer meg. Han vil ikke snakke med meg. Barna har hatt det turbulent i sin oppvekst, særlig de siste to årene*. Mor fortalte om sin jobb, sin oppfølging av ungene, om sa at hun hadde faste rutiner i hjemmet når det gjaldt mat, lekser, og kjøring til aktiviteter. *Jeg stiller opp for ungene og hjelper dem med lekser. Far tar vare på ungene, men han kunne stilt opp mer. Ungene er glad i faren. Jentas lærer sa vi bekymrer oss i forhold til at jenta gjør lite lekser når hun er hos far, og vi bekymrer oss for hvordan det vil gå med henne når venninnen flytter. Begge støttepersonene som mor og far hadde med seg uttrykte bekymring for barna, og henviste til kommunikasjonen mellom foreldrene.*

Når det gjaldt barnas situasjon i den andre saken hvor mor slet med psykiske helseplager, formidlet **barnehagen** at barna *er sjelden borte fra barnehagen. Vi har et godt samarbeid med foreldrene, og foreldrene gir beskjed når det er noe. Barna har alltid med seg nok mat og klær. Besøksforeldrene sa at barna er veldig glad i foreldrene sine. Det er stor gjensynsglede når de kommer hjem etter å ha vært på besøk hos oss. Foreldrene formidlet at vi har et godt samarbeid med barnehagen og besøksforeldrene.*

I den tredje saken fortalte **mor** at *det er lærere på skolen som ikke takler (navn på barnet med Asberger syndrom). Dette gjør det ekstra vanskelig både på skolen og på hjemmebane, fordi (barnets navn) tar ut sine frustrasjoner på hjemmebane. Jeg har ikke blitt hørt verken av barnehagen, eller av skolen. Mor gav eksempler som synliggjorde mange dilemmaer hun hadde opplevd i samarbeidet med barnehagen og skolen. Jeg har begynt å bli hørt, og det går noe bedre på skolen. (Navn på barn med asberger syndrom) må lære noe på skolen, det er viktig at de tar han på rette måten. Ungenes far og jeg bor ikke sammen. Når ungene har samvær med faren, fungerer ikke det alltid bra, sett i forhold til det regime jeg prøver å legge opp i forhold til (navn på barn med asberger syndrom). Jeg prøver å ha et system rundt (navn på barn med Asberger), både i forhold til mat, søtsaker og struktur i hverdagen. Det er mye*

krangling mellom søsknene. Jeg prøver å trene med (navn på barn med Asberger) for å unngå konflikter, og lage strukturer for å hindre så mange konflikter på hjemmebane. Barna fortalte at de kranglet daglig når de var hjemme sammen, og at de opplevde dette som slitsomt. De gav en rekke eksempler på episoder. De sa også at dette ofte gikk ut over både skolehverdagen, særlig for barnet med Asberger syndrom, og arbeidet deres med leksene hjemme.

I det første eksemplet uttrykker alle aktørene bekymring for barna. Far forteller om uenighet og krangler mellom seg og barnas mor, og uttrykker bekymring for omsorgssituasjonen hos mor. Når han snakker om mor er hans utsagn negativt ladet. Han løfter frem det han oppfatter som negativt. Han snakker om seg selv mer i positive termer. Far beskytter egen selvforståelse og devaluerer moren. Mor protesterer på fars beskrivelser av henne og omsorgssituasjonen, og peker på sin oppfølging av barna i hverdagslivet. Hun peker på fars manglende oppfølging av barna, men hun er mer nyansert i sine beskrivelser av far, enn omvendt. Hun innrømmer at situasjonen har vært vanskelig lenge (*barna har hatt det turbulent i sin oppvekst*) og at det fortsatt er vanskelig (*ikke god for noen*). Læreren gir langt på vei støtte til mors fortelling. Aktørenes fortelling i det andre eksemplet er først og fremst preget av positive utsagn. Ingen av utsagnene i dette eksemplet gir grunnlag for bekymring for barna i saken. Den problematiske situasjonen som far pekte på da han tok kontakt med barnevernet, blir ikke bekreftet av de andre aktørene i undersøkelsen. I det siste eksemplet er det en mor som forteller om situasjonen. Hun løfter frem det hun oppfatter som vanskelig, og ikke det som fungerer bra, i sin fortelling. Det er først og fremst utfordringene i hverdagslivet som gis oppmerksomhet. Hun peker på hvordan hun forsøker å skape struktur og hvordan hun legger til rette for at hverdagene, med blant annet et barn som har fått diagnosen Asbergers syndrom, skal bli minst mulig konfliktfylte. Hun peker på at hun får lite støtte både fra skolen og barnas far i sitt forsøk på dette. Hun er også opptatt av fremtiden til barnet med Asbergers syndrom (*barnet må lære noe på skolen*).

8.5.4 Fortellingene om behovet for hjelp

I den første saken uttrykte **far** at *noen fagfolk bør snakke med mor om hva som er den rette måten å være på. En av støttepersonene* sa at *foreldrene må ha hjelp til å kommunisere. Ungene må være i fokus.*

I den andre saken formidlet **barnehagen** at de hadde *kontaktet pedagogisk psykologisk tjeneste på grunn av språkproblemene jenta viste i barnehagen*. De hadde lagt til rette for at hun kunne utfolde seg i fysiske aktiviteter *for å trene opp fysikken og motorikken, og de arbeidet med språket hennes*. Hun trenger også å jobbe med sin sosiale atferd. Det andre barnet skulle hatt mer stimulering i forhold til fysisk aktivitet. **Mor** formidlet at det største barnet har behov for en fritidsaktivitet. (Hun refererte til en bestemt aktivitet). *Vi har behov for hjelp til å betale for aktiviteten, og hjelp til bringing og henting. Det er ikke alltid jeg vil klare å hente og bringe henne selv*. **Far** formidlet behov for avlastning når det gjaldt barna.

I den tredje saken formidlet **mor** at hun *ønsker støttekontakt til* (navn på barn som har Asbergers syndrom), *og avlastning*. **Et av barna** uttrykte at *jeg vil at det skal bli mindre krangling hjemme. Jeg vil ha mer tid sammen med mamma*.

Når aktørene sier noe om behovet for hjelp, sier de samtidig noe om hvilke forventninger de har til barnevernet. Fars utsagn i det første eksemplet kan tyde på at han har en forhåpning om at barnevernet skal forvandle morens væremåte. Når han ikke sier noe om barnas behov, kan dette skyldes at han antar at barnas situasjon vil bedre seg, dersom mor endrer sin væremåte. Han kan også ha en forståelse av at barnevernets oppgave er å bidra til å endre foreldres atferd, fremfor å yte barn direkte hjelp. Fars utsagn kan tyde på at han ikke anser at han selv bidrar til situasjonen, som har ført til kontakten med barnevernet. Mens far fokuserer på at det er mors væremåte som må endres, peker støttepersonen på at foreldrene trenger hjelp til å kommunisere. Støttepersonen er også opptatt av at ungene må være i fokus. Ingen antyder noe om hjelp til det barnet som har truet med å ta livet av seg. Dette kan skyldes at de ikke har noen forventning om at barnevernet kan bidra med konkret hjelp til dette barnet, eller at de tenker seg at barnet vil hjelpes dersom foreldrene får hjelp til å endre seg. Når det sies noe om hjelpebehovet i den andre saken står barna mer i fokus. Både barnehagerepresentanten og mor refererer til barnas behov, og de har konkrete forslag til hva det bør fokuseres på. Det er uklart om det ligger en forventning til barnevernet i barnehagerepresentanten sitt utsagn, om at barnevernet skal stille opp i det konkrete arbeidet med barnet. Foreldrene sier eksplisitt hva de har behov for fra barnevernet. Dette dreier seg både om tiltak i forhold til et av barna, og tiltak for egen del. I den tredje saken har mor et klart ønske om støttekontakt og avlastning. Dette kan bidra til å imøtekomme det ene barnets ønske om mer tid sammen med mor, ettersom mor har bedt om besøkshjem kun til barnet med Asbergers syndrom. Avlastning og støttekontakt bidrar ikke nødvendigvis til mindre krangling i hverdagen hjemme, slik det ene barnet ønsker.

8.5.5 Barnevernsarbeidernes oppsummering, konklusjon og vedtak i sakene

Da barnevernsarbeiderne oppsummerte den første saken, formidlet de følgende;

Vi har hørt om to foreldre som er glad i ungene sine, men som har problemer med å samarbeide. Vi har hørt om et barn som har problemer med at foreldrene ikke kan samarbeide. Det er ikke lett for barnet. Når (barnets navn) formidler at det vil ta livet sitt, er det et rop om hjelp, se meg, hjelp meg. Det andre barnet er yngre. Det er lenge siden skillsmissen, og det har ikke blitt noe bedre. Barna reagerer mer og mer. De trenger hjelp, kanskje av familievernkontoret. For (barnet som har sagt at det vil ta livet sitt) kan det kanskje være snakk om Psykisk helsevern for barn og unge. Jeg er usikker på skolen. Kommunikasjonen mellom foreldrene er vanskelig.. Det er alvorlig for (barnet som har sagt at det vil ta livet sitt). Barnevernet kan ikke sitte med alt dette, uten å gjøre noe. Det som er bra er at det er to foreldre som beskrives som flotte foreldre (av støttepersonene som foreldrene hadde med seg til møtet), og at det er to stødige familier. Det er to foreldre som ser at ikke alt er bra. Noe må gjøres, så (barnet som har sagt at det vil ta livet sitt) ikke gjør alvor av det som sies. Om dette barnet ikke gjør alvor av det, så er dette barnet trist og lei seg. Vi vil hjelpe dere videre med hjelpetiltak, og vi vil se på hvordan vi kan få til å bedre kommunikasjonen mellom dere foreldre.

Undersøkelsen av barnas situasjon ble avsluttet med dette møtet, og det ble fattet vedtak om hjelpetiltak, hjemlet i Lov om barneverntjenester § 4-4,2. Vedtaket ble begrunnet med at det er bekymring for barna på grunn av *det vanskelige samarbeidet mellom foreldrene etter samlivsbrudd. Barneverntjenesten ser nødvendigheten av et bedre samarbeid mellom foreldrene for å ivareta barnas omsorgsbehov. (...) foreldrene vil trenge råd og veiledning i denne prosessen.*

I den andre saken gjorde barnevernsarbeiderne følgende oppsummering;

Barna lever i en familie med kroniske depresjoner og lavt stemningsleie. Mor er utydelig, variabel i humøret og måten hun møter barna på. Hun har store humørsvingninger og kan virke depressiv. Foreldrene ser ikke konsekvensene av den psykiske sykdommen. Det er både psykisk sykdom og samlivskonflikt mellom

foreldrene. Mor er uforutsigbar overfor ungene. Barna lever i en vanskelig situasjon, men de har hatt positiv utvikling. Vi vil opprettholde besøkshjemstiltaket. Tiltakene trengs fordi det vil være stabiliserende for barna. Foreldrene skal ikke velge når de vil ha avlastning. Det må være et fast mønster som er forutsigbart for ungene. Vi bør sette av tid til veiledning til besøkshjemmet. Vi må støtte foreldrene på deres ting. Vi må gi råd og veiledning til foreldrene. Vi må snakke med barna om at mor er syk. (...) Vi hjelper til økonomisk for økonomien deres er ikke den aller beste. (...) Ideelt sett skulle vi ha hatt flere møter med ungene, for å bli kjent med dem, og finne ut hvordan de ser situasjonen. Barnehagen har observert for oss. Vi har sendt en detaljert liste over spørsmål om atferd, sosialt, og hele spekteret, i forhold til at de har dem åtte timer daglig, og ser dem, og hvilket inntrykk de sitter med. Så der får vi bli kjent med ungene i forhold til hva barnehagen ser. Men det å skulle snakke med ungene, burde vært en større andel i forhold til undersøkelsen. Det er de som kjenner saken, men likevel så har foreldrene et greit bilde på hva som er problemet. De ser ungene sine ganske greit, i forhold til hva de trenger, og ikke trenger og sånne ting.

Barneverntjenesten fattet vedtak om hjelpetiltak i saken etter Lov om barneverntjenester § 4-4. Tiltakene som ble vedtatt var *besøkshjem, støtte til dagmamma/avlastning og dekning av barnehagekontingent*. Begrunnelsen var at barna skulle få *stimulering og utfordringer utenfor hjemmet i trygge omgivelser. Barna har behov for forutsigbarhet og klare rammer. Ved avlastning får mor og far slappet av og hentet krefter, slik at de yter bedre når de har barna hjemme hos seg. Mor og far trenger denne tiden for å tenke på seg selv og for å ha overskudd ellers i hverdagen. Barna får en forutsigbar hverdag og foreldre som yter sitt beste.*

Barnevernsarbeideren oppsummerte den tredje saken på følgende måte;

Mora er litt sånn kontrollerende. Hun skal ha oversikten fra A til Å. Hun trenger kanskje et pusterom, og barnet kan gjøre andre ting, andre typer ting, andre påfyll av ting, sammen med voksne som ikke er fult så lei. Det er et barn som strever og sliter. (Navn på barnet med Asbergers) gjør en del ting på skolen som skolen takler dårlig. Det å ikke bli forstått, er jo trasig i seg selv. Så tenker jeg at søsknene trenger noe fritid med mammaen sin, få lov til å gå på shopping for eksempel. De har jo basalbehov i forhold til kontakten med mor. Mor har vektlagt at det også handler om

søsknene. Mor har ganske mange baller i luften. Det er noe med omsorgen det også. Summa sumarum så er jeg ikke så bekymret som jeg var i begynnelsen da meldinga kom inn. Jeg tror det er mye å hente. Jeg ser jo at det er en familie som trenger tiltak, det er jeg ikke i tvil om overhodet. Jeg tenker ikke bare at (barnet med Asbergers) kan nyttiggjøre seg besøkshjem, men også på en veiledningsfunksjon i forhold til familien.

Med hjemmel i Lov om barneverntjenester § 4-4 ble det fattet vedtak om følgende hjelpetiltak; *besøkshjem, råd og veiledning og økonomisk bistand*. Vedtaket ble begrunnet med at (barnet med Asbergers syndrom) *krever mye omsorg. Voksne må være i forkant av situasjoner, og korrigere atferd. Barnet har diagnosen Asbergers syndrom, og har tilrettelagt opplegg på skolen. Hele familien kan dra nytte av avlastning. Søsknene savner enetid sammen med sin mor. De blir preget av atferden til (barnet med Asbergers syndrom), og at dette barnet tar stor plass i familien. (Barnet med diagnosen Asbergers) kan få påfyll og adspredelse i trygge omgivelser. Det er viktig at mor kan samle krefter for nye omsorgsoppgaver og ivareta de andre barna. Man vil styrke mors foreldrefunksjoner gjennom råd og veiledning.*

I disse tre sakene, hvor foreldrene selv har tatt kontakt med barnevernet, er det færre offentlige aktører som har blitt invitert til å bidra med informasjon. Slik sett skiller disse sakene seg noe fra de foregående sakene. I den første saken er det foruten foreldrene og deres støtteperson, to lærere som bidrar til fortellingen. I den andre saken er det en representant fra barnehagen og en helsesøster og besøksforeldrene som bidrar med informasjon i tillegg til foreldrene og barna. I den tredje saken er det mor og barna som bidrar til informasjon. Når barnevernsarbeiderne oppsummerer undersøkelsen i den første saken, fokuserer de både på foreldrene og barna. De uttrykker sin bekymring for det ene barnet som har sagt at det vil ta livet sitt, og refererer til at truslene kan være et *rop om hjelp, se meg, hjelp meg*. De sier eksplisitt at foreldrenes samarbeidsvansker er årsaken til at barnet har det vanskelig, og underforstått at foreldrene ikke greier å ta hensyn til barnas behov. Samtidig refererer de til at *foreldrene beskrives som flotte foreldre*, noe som står i kontrast til de andre utsagnene. Når det refereres til det andre barnet sies det at *det andre barnet er yngre*. Dette utsagnet åpner for flere tolkninger. Det kan forstås som at yngre barn blir mindre påvirket av foreldrenes konflikter og samarbeidsvansker, eller at reaksjoner fra dette barnet vil kunne komme etter hvert. Utsagnet *barna reagerer mer og mer*, kan støtte opp under begge tolkningene. Barnevernet vil møte problemene det er referert til, ved å bidra med råd og veiledning til

foreldrene. Slik sett er ikke dette noe unntak fra de tidligere sakene. Igjen ser vi at det ikke vedtas konkret hjelp direkte til barnet/barna. Dette kan være et uttrykk for at de ikke anser dette som sin jobb, eller et uttrykk for at dette ligger utenfor deres kompetanseområde. Når de antyder at familien kan ha behov for hjelp fra andre instanser enn barnevernet (*familievernkontoret og psykisk helsevern for barn og unge*), kan dette støtte opp under en dette.

Når barnevernsarbeideren oppsummerer undersøkelsen i den andre saken, kommer hun med nye opplysninger om mors psykiske helse, og om at det er samlivskonflikter mellom foreldrene. Hun sier ikke hvor hun har disse opplysningene fra, men det kan være opplysninger hun har fått i en tidligere undersøkelse i saken. Hun gir flere karakteristikk av mor, og mange av begrepene hun bruker i denne forbindelse stammer fra det psykiske helsevesenets terminologi (*kroniske depresjoner, lavt stemningsleie, depressiv, variabel i humøret*). Hun peker både på mors psykiske helse, foreldrenes væremåter, og deres samlivskonflikt. Hun uttrykker eksplisitt at *barna lever i en vanskelig situasjon*, og implisitt sies det at dette skyldes sider ved foreldrenes væremåte. Samtidig sier hun at barna har hatt en *positiv utvikling*. Etter å ha fortalt om foreldrenes utydelighet, konflikter og uforutsigbarhet, sier hun avslutningsvis at foreldrene *ser ungene sine ganske greit, i forhold til hva de trenger, og ikke*. Utsagnene barnevernsarbeideren kommer med her er motsetningsfulle. Samtidig kan den manglende konkretiseringen av forholdene, gi grunnlag for å spørre om det er ideologi (ideer om god eller dårlig omsorg) som ligger til grunn for barnevernsarbeiderens vurderinger, mer enn eksakt kunnskap. Slike vage utsagn må gjøre det vanskelig å vite hva et eventuelt hjelpearbeid skal bestå i. Dette må i så fall være lite hjelpsom i forbindelse med og vil være til lite hjelp når barnevernet skal ta fatt på et konkret hjelpearbeid. Når hun peker på at hun burde ha snakket mer med barna, for å finne ut hvordan de ser situasjonen, kan dette tolkes som en innrømmelse av at barnas perspektiv mangler i saken. Både i de muntlige utlegningene og i vedtaket refereres det til barnas behov (*fast mønster som er forutsigbart, stimulering, trygge omgivelser, forutsigbarhet, klare rammer*). Noen av begrepene kan spores tilbake til lov om barneverntjenester. Formuleringene er lite presise, og krever en operasjonalisering når det kommer til den praktiske hverdagen. Barnevernsarbeideren er mer presis når hun sier at *vi må snakke med barna om at mor er syk*. I det siste utsagnet ligger det også en erkjennelse av at barn har behov for informasjon. I vedtaket foreslås det imidlertid andre tiltak. Vedtakene imøtekommer fars etterspørsel om mer avlastning, men er lite presist når det gjelder konkrete tiltak i forhold til barna.

I den tredje saken har undersøkelsen bidratt til at barnevernsarbeideren har blitt mindre bekymret for barna i saken. I oppsummeringen refererer barnevernsarbeideren både til mor og barn. Når barnevernsarbeideren har fått forståelse av mor som *kontrollerende*, kan dette ha sammenheng med mors fortelling om at barnet med Asbergers, trenger en tydelig struktur og klare rammer å forholde seg til i hverdagen. Begrepet kontrollerende kan imidlertid tolkes i positive og negative termer, og det er uklart hvordan man skal forstå barnevernsarbeiderens utsagn. Utsagnet *det er et barn som strever og sliter*, viser at hun er oppmerksom på at barnet har utfordringer i hverdagen. Hun peker også på skolens manglende forståelse og håndtering av dette barnet. Barnevernsarbeideren er også oppmerksom på de andre barna i familien. Gjennom flere av utsagnene peker hun på behov både hos mor og barna. Hennes oppsummering inneholder få faguttrykk. Dette kan handle om at det kun er mor og barna som har vært hennes informanter i saken. Både oppsummeringen og forslaget til vedtak viser at barnevernsarbeideren har lyttet til mors fortelling og ønsker. I tillegg beslutes det å *styrke mors foreldrefunksjoner gjennom råd og veiledning*, og beslutningen kan føye seg inn i rekken av vedtak om råd og veiledning til foreldre. Underforstått i en slik beslutning ligger det en hentydning om at foreldre ikke gjør god nok jobb i forhold til ungene, og at barnevernsarbeiderne må fortelle foreldrene hvordan de skal agere, og hva som er barnets beste.

8.5.6 Tendenser

Når foreldrene selv tar kontakt med barnevernet og ber om hjelp, er det en tendens til at barnevernsarbeiderne inviterer færre offentlige aktører til å bidra med informasjon i sakene, sammenlignet med når melderne er offentlige instanser. Barnevernsarbeiderne søker også i disse sakene først og fremst informasjon om foreldrene og barna som enkeltindivider, samspill innen familien, og i noe grad informasjon om familienes hverdagsliv. I det første eksemplet er mange av spørsmålene relatert til foreldrenes samarbeidskonflikter. I det andre eksemplet er mange av spørsmålene relatert til mors psykiske helse, i tillegg til at det ble etterspurt nokså detaljert informasjon om et av barna. I det siste eksemplet kretser utspørringen og dialogen rundt barnet med diagnosen Asbergers syndrom, dets relasjon til søsken og faren, og mors utfordringer med dette barnet. Fokuset kretser med andre ord rundt det som oppleves, eller oppfattes som vanskelig, eller bekymringsfullt. Når foreldrene gir informasjon, er de først og fremst opptatt av det relasjonelle aspektet mellom

familiemedlemmene, hverdagsbelastninger, og barnet som bidrar til deres bekymring og særlige utfordringer. Det er en tendens til at foreldrene og de offentlige aktørene som bidrar med informasjon, har ulike oppfatninger om barna i sakene, noe som delvis kan handle om at barn kan opptre ulikt på ulike arenaer. Bekymringene for barna kobles i stor grad til foreldrenes psykiske helse eller væremåte. Når barnevernsarbeiderne oppsummerer sakene fokuserer de i stor grad på foreldrene, og det sies enten direkte eller indirekte at årsaken til barnas vansker skyldes foreldrenes helse eller væremåte. Det varierer hvor mye barna synliggjøres i oppsummeringene. Det er først og fremst de barna det er knyttet særlige bekymringer til som løftes frem. De andre barna i familiene blir i mindre grad synliggjort. Det er en tendens til at barnevernsarbeiderne i større grad tar hensyn til foreldrenes fortellinger, i sine oppsummeringer og beslutninger i disse sakene, sammenlignet med de foregående sakene hvor melderne var offentlige instanser. Det ble vedtatt avlastning/besøkshjem og økonomisk støtte i to av sakene. Det ble imidlertid også besluttet å yte råd og veiledning til foreldrene i alle tre sakene, og slik sett skiller de seg ikke særlig ut fra beslutningene i de andre sakene. Det ble ikke vedtatt konkret hjelp til barna, selv om det har blitt pekt på konkrete hjelpebehov hos dem. I to av sakene bruker barnevernsarbeiderne få faguttrykk i sin oppsummering, mens det brukes relativt mange i den ene saken. Faguttrykkene som brukes stammer hovedsakelig fra det medisinske, psykologiske, pedagogiske og det sosialfaglige (blant annet fra lov om barneverntjenester) fagfeltet.

8.6 Det barnevernfaglige fokuset i undersøkelser av bekymringsmeldinger

Når barnevernsarbeiderne skal forsøke å forstå barna, deres situasjon og hjelpebehov, vil de være fanget i et nett av relasjoner, i et system med ulike aktører, og de vil være henvist til ulike fortellinger og tekster. Det innholdsmessige fokuset i en undersøkelse vil avhenge både av hvilke spørsmål barnevernsarbeiderne selv stiller, og hvem de inviterer til å bidra med informasjon i en sak. Barnevernsarbeidere kan for eksempel velge å invitere informanter som kan bekrefte egne virkelighetsoppfatninger når det gjelder saken, eller de kan velge å invitere informanter som utfordrer egne virkelighetsoppfatninger. Det kan også synes som om bekymringsmeldingenes fokus i en del grad blir styrende for innholdet i barnevernets undersøkelse av sakene. Eksemplene foran har vist at når bekymringsmeldingen har hovedfokus på barnet, etterspør barnevernsarbeiderne mer informasjon om barnet i undersøkelsen. Det er mindre fokus på foreldrene i disse sakene sammenlignet med når

bekymringsmeldingen er direkte knyttet til foreldrenes atferd eller helse. I disse sakene er det en tendens til at barna kommer mer i bakgrunnen. Når foreldrene tar kontakt med barnevernet og ber om hjelp, følger barnevernsarbeiderne i stor grad opp tematikken som foreldrene selv bringer på banen.

Ettersom barna i så liten grad involveres i undersøkelsene, blir det de voksnes perspektiver som råder. Eksemplene jeg har referert til viser at barnevernsarbeiderne først og fremst søker informasjon om barna og foreldrene i sakene. De etterspør i stor grad personkarakteristikk og beskrivelser av samspill innen familien. De søker også informasjon om barn og foreldres nettverk. Dette dreide seg hovedsakelig om en opplisting av personer, som slekt, venner, og offentlige personer de hadde kontakt med. Det ble også i noe grad stilt spørsmål om barnas gjøremål/aktiviteter og vennskap, og om struktur og rutiner i hverdagen. I noen tilfeller får foreldre spørsmål om sin grensesetting i forhold til barna, og holdning til barneoppdragelse. De etterspør i noe grad informasjon om foreldrenes utdanning, bolig og arbeidsforhold. Barnevernsarbeiderne stiller få spørsmål som inviterer til fortellinger om utfordringer i hverdagslivet, og hvordan barn og foreldre håndterer slike, eller hvordan foreldrene forstår sine oppgaver i forhold til barnet. Foreldrenes omsorgsmetoder og oppdragelsespraksis som i stor grad anses å være årsak til barnas vansker, får vi kun et vagt innblikk i. Vi får også lite informasjon om hvordan de andre oppvekstinstitusjonene virker inn på barna. Det er lite oppmerksomhet rundt livsbetingelsers betydning for omsorg og oppdragelse av barn.

I introduksjonskapitlet (under overskriftene *Omsorg og Oppdragelse og opplæring*) refererte jeg til noen forfattere som har utarbeidet modeller for utredninger/undersøkelser i barnevernssaker. Disse modellene er i stor grad individ- og samspillorientert, og yter stor oppmerksomhet til foreldrene og deres omsorg og oppfølging av barna. En del av denne litteraturen har blitt brukt i utdanning av barnevernsarbeidere. Det er derfor ikke så underlig at barnevernsarbeiderne yter foreldrene så stor oppmerksomhet, og at de i så stor grad er individ og samspillorientert. Larsen (2001) peker på at når barnevernsarbeiderne vil undersøke hvorvidt familien ivaretar sin hovedoppgave godt nok, må de også undersøke familiens egen oppgaveforståelse. Han sier også at de bør utrede hvor barnet befinner seg utviklingsmessig og kompetansemessig, fordi dette er en forutsetning for at hjelpetiltakene skal bli en hjelp til barnet. Larsen mener at det ikke er tilstrekkelig å ha fokus på foreldres og barns atferd. En faglig forståelse må også innbefatte en forståelse av de indre arbeidsmodellene og strukturen som den konkrete atferden er uttrykk for. I vurderingen av hvorvidt familien gir barnet

nødvendige muligheter for å utvikle indre arbeidsmodeller og gjensidighetskompetanse, kan man ikke bare fokusere på familiens muligheter for oppgaveløsning, man må også ta i betraktning familiens begrensninger (Larsen 2007). Barnevernsarbeiderne synes imidlertid å være lite opptatt av foreldrenes oppgaveforståelse, og kun delvis hvor barna befinner seg utviklingsmessig og kompetansemessig. Det søkes heller ikke informasjon om barnas oppfatning av seg selv og sitt hverdagsliv.

Selv om barnevernsarbeiderne ofte stiller relativt åpne spørsmål, som gir anledning til å innta både et ressursfokus og et problemfokus, vil ikke barnevernsarbeiderne ha kontroll over fortellingene, som fortelles av de andre aktørene. Fortellerne vil bidra med det de tenker er relevant i den konteksten de befinner seg i. Eksemplene foran viser at aktørene først og fremst løfter frem fortellinger om det de oppfatter som problematisk, eller bekymringsfullt, selv om det finnes noen unntak. Dette har sannsynligvis sammenheng med at fortellingene skjer innenfor en barnevernskontekst. Det forventes at barnevernet skal bidra til å gjøre noe med det som oppfattes som problematisk, eller bekymringsfullt. Forventningene om dette bidrar til å bestemme innholdet i de ulike aktørenes fortellinger.

Fortellinger om barna og deres situasjon er også i stor grad preget av fortellernes institusjonstilknytning. Innholdet i fortellingene synes også til dels å være preget av metodene som benyttes for å få frem informasjon, som i eksemplet hvor barnevernsarbeiderne brukte SSR-metoden i samtale med et barn. Selve metoden bidrar til fokus på nære relasjoner. Når barnevernsarbeiderne oppsummerer undersøkelsene og konkluderer i sakene, som er meldt fra offentlige instanser, virker det som de primært har lyttet til de offentlige aktørenes fortellinger, og i liten grad til foreldrenes fortellinger. I sakene hvor foreldrene selv har tatt kontakt, er det færre offentlige aktører som har bidratt med informasjon, og foreldrene får i større grad gjennomslag for sine fortellinger. Det synes også å være en tendens til at barnevernsarbeiderne som benytter den tradisjonelle undersøkelsesmetoden, tar mer hensyn til foreldrenes fortellinger, enn de som benytter den nyere undersøkelsesmetoden. Fortellingene om barna, barnas situasjon og hjelpebehov, må kunne sies å være mangelfulle fortellinger. Det er mange sider ved barnas og foreldrenes liv som ikke blir belyst, i de ulike sakene. Det er også liten balanse mellom fokus på mangler og vansker, contra ressurser og det som fungerer. Antonovsky tok i 1974 til orde for å flytte oppmerksomheten fra stressorer eller stressfaktorer til ressurser i arbeid med mennesker. Han utviklet senere begrepet salutogenese (helseutvikling) og en teoretisk modell med et salutogent perspektiv, som vektlegger de

faktorer som demper, letter eller fjerner stressorene. Modellen forutsetter at alle individer har generaliserte motstandsressurser som tas i bruk for å overvinne hverdagslivets spenninger og som derigjennom fremmer en opplevelse av indre sammenheng. Han tenker seg at alle utvikler ulike grader av generelle motstandsressurser i kampen for tilværelsen (Sommerchild 1998). Dette perspektivet er lite fremtredende i barnevernsarbeidernes undersøkelser og oppsummering av sakene. Barnevernsarbeidernes praksis synes å være mer i tråd med det Bunkholdt og Sandbæk (2008) peker på, at forskning og ulike tiltak for familier, tradisjonelt har fokusert på problemer og risikoforhold. De refererer imidlertid til at det de senere årene har vært økt fokus på *ressurser* innen velferdsforskningen, og at resiliens-studier har pekt på at ressurser kan være beskyttelse mot utvikling av problemer. Selv om det har vært en tendens til økt ressursfokus innenfor forskningen, synes ikke dette å være tilfelle i barnevernets undersøkelsespraksis. Det vil imidlertid være feil å hevde at de ikke etterspør ressurser. Ressursene kommer i liten grad frem i fortellinger og oppsummeringer av undersøkelsene. Vi har sett at barnevernsarbeiderne har en tendens til å løfte frem det problematiske og det bekymringsfulle. Det samme som innformatene i stor grad har gjort. De er også en tendens til at de har mer fokus på foreldrene, enn på barna i oppsummeringen av sakene. Åtte av ni saker endte også opp med en beslutning om å iverksette råd og veiledning til foreldrene, og/eller med vedtak om avlastning. Det foreslås ikke konkrete tiltak rettet direkte mot barna i noen av sakene, selv om det er pekt på konkrete hjelpebehov hos barna. Når foreldrene får så stor oppmerksomhet, kan dette skyldes det biologiske prinsippet i lov om barneverntjenester, samt utsagnet om at det ”skal legges vekt på å gi barnet stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen”. Det kommer imidlertid ikke frem i beslutningene på hvilken måte foreldreveiledning og avlastning skal bidra til å hjelpe barna. (jfr. lov om barneverntjenester 1992). ”Barnets beste” er en *verdi*, som er lite tydeliggjort i loven. Barnevernsarbeiderne gjør lite forsøk på å innholdsbestemme ”barnets beste”, en verdi som fremheves i lov om barneverntjenester 1992, når de gjør oppsummeringer og beslutninger i sakene. Empirien indikerer imidlertid at barnevernsarbeiderne oppfatter at ”barnas beste” ivaretas gjennom hjelp til foreldrene.

8.6.1. Det avvikende contra det normale barnet - kampen om definisjonen av barna og deres situasjon

I flere av sakene er ikke de offentlige aktørene og foreldrene enig om definisjonen av barna, deres situasjon, og hjelpebehov. Når de offentlige aktørene forteller om barnet, og dets

situasjon, er de i stor grad opptatt av personkarakteristikker og samspill, og de løfter først og fremst frem det avvikende barnet, eller barnet som utsettes for overgrep, eller omsorgsvikt av foreldrene. Lærere og barnehageansatte forteller primært om skolebarnet eller barnehagebarnet. De inntar et videre perspektiv på barnet og situasjonen enn det representanter fra psykisk helsevern, pedagogisk psykologisk tjeneste, eller habiliteringstjenesten, har en tendens til å gjøre. De sistnevnte er mer opptatt av biologiske forhold ved individet, individenes indre liv, og til en viss grad samspill internt i familien. Når de offentlige aktørene uttaler ser om årsaken til barnas vansker antyder de enten direkte, eller indirekte at dette skyldes foreldrene, eller biologiske forhold ved barnet (ADHD, Asbergers syndrom). Foreldrene protesterer i flere tilfeller på de offentlige aktørenes fortellinger. Når foreldrene forteller om barnet eller barnets situasjon, er de opptatt av det som foregår på hjemmebane, eller på fritidsarenaer, og det er en tendens til at fortellingene deres er mer nyansert enn de offentlige aktørenes fortellinger. Foreldrene løfter også i større grad frem det normale barnet, og de peker ofte på utfordringer de som foreldre står overfor i hverdagslivet. Et besøksforeldrepar som uttalte seg i en konkret sak, protesterte også mot avviksfremstillingen av barnet i en av sakene, og forsøkte å løfte frem det normale barnet. Mens foreldre, lærere og barnehagepersonell definerer barnet først og fremst med utgangspunkt i hverdagserfaringer med barnet, har fagekspertene en tendens til å vurdere barnet eller foreldre med utgangspunkt i diagnostiske kjennetegn.

8.6.2 Fagspråk contra hverdagsspråk

Bruk av faguttrykk i undersøkelsesprosessen synes å øke proporsjonalt med antall offentlige fagpersoner som inviteres til å bidra med informasjon. Lærere og barnehagepersonell bruker gjerne begreper som henviser både til individets kompetanse, og dets samspill med andre, mens fagpersoner fra psykisk helsevern, pedagogisk psykologisk tjeneste, og habiliteringstjenesten, har en tendens til å bruke begreper som sier noe om individets biologi og/eller psyke og utvikling. Når de har fokus på samspill, er blikket deres rettet mot familien. Foreldrene (og barna) benytter primært et hverdagsspråk når de forteller. Barnevernsarbeiderne bruker både hverdagsspråk og faguttrykk i sin tale. Jo flere offentlige fagpersoner som bidrar med informasjon i sakene, jo flere faguttrykk ser det ut til at barnevernsarbeiderne bruker i sine oppsummeringer i sakene. Eksempler på medisinske/psykiatriske/psykologiske begreper og faguttrykk som er brukt i sakene foran er; *genetisk ADHD-problematikk, Asberger syndrom, funksjonsvansker, angstfull, kroniske*

depresjoner, lavt stemningsleie, depressiv, mangler empati, har ikke fått noen diagnose ennå, symptomene er ganske like, umoden på mange måter, forsinket utvikling, alle barna har ved barnehagestart vesentlige mangler, profittert på stimulering. Eksempler på pedagogiske faguttrykk som er brukt, er foreksempel; sosial kompetanse, aggresjonsutbrudd, dårlig impuls kontroll, dårlig samspill, dårlig ordforråd, verbalt forulepende, motorisk flink, har store behov, kommuniserer dårlig, har gjort store fremskritt. Eksempler på mer hverdagslig tale som er brukt er for eksempel; glad i ..., oppfører seg veldig bra, blid og trivelig, snill og grei, stille og forsiktig, kan bli fort sint, blir fort lei seg og tar fort til tårene, problemer med å skaffe seg venner, aktiv gutt med mye energi, glemmer å si fra, frustrasjonsmoment, strev, ensomhet, krangling, redd for at han skal bli mobbet, jeg har ingen jobb, manglet penger noen ganger, unger trenger regler og grenser, tar ut sine frustrasjoner på hjemmebane. Når barnevernsarbeiderne oppsummerer sakene, er det noen begreper og faguttrykk som går igjen; grensesetting, klare rammer, daglige rutiner og struktur i hverdagen, forutsigbarhet, behov for trygge og stabile voksne, ustabilitet, problematisk oppvekst, foreldre med ressurser, bekymret for omsorgssituasjonen, særlig omsorgsbehov, styrke mors foreldrefunksjon, bedre kommunikasjonen, mangel på sosial kompetanse, ikke fått den stimuleringen de har behov for, riktig stimulering til rett tid, ligger litt etter sine jevnaldrende på enkelte ting i utviklingen, positiv utvikling, negativ utvikling, bekymringsfull atferd, korrigerer atferd, avlastning, hjelpetiltak, foreldreveiledning. Noen av disse begrepene finner vi igjen i litteratur som har blitt brukt i utdanning av barnevernsarbeidere (blant annet Killen 2004, Bunkholt og Sandbæk 2008), og i lov om barneverntjenester. Begrepene og faguttrykkene refererer til temaområdene omsorg, atferd, barns utvikling, kommunikasjon, og forteller noe om det faglige blikket.

I flere tilfeller reduseres barna og foreldrene til bestemte kategorier. De gjøres til objekter som tas ut av sin naturlige sammenheng. Barn og foreldre gjøres for eksempel til et medisinsk/psykiatrisk objekt (ADHD-barnet, den psykisk syke moren osv.), eller et psykologisk objekt (det umodne barnet, det atferdsvanskelige barnet), eller til et barnevernfaglig objekt (den omsorgssviktende forelderen, det understimulerte barnet). Slike kategoriseringer bidrar til reduksjonistiske fortellinger om barna og deres situasjon. Det komplekse og motsetningsfulle barnet, forelderen eller situasjonen kommer ikke til syne. Når for eksempel foreldrene eller barnet psykologiseres eller patologiseres i forbindelse med barnevernets undersøkelsespraksis, skjer dette som følge av noen relasjoner. Relasjonene mellom barnevernet og for eksempel psykologien eller medisinen muliggjør dannelsen av objekter som for eksempel den omsorgssviktende forelder, eller det atferdsvanskelige barnet.

Foucault (2005) har vist oss hvordan naturvitenskapen og humanvitenskapene har hatt innflytelse på profesjoner og profesjonell praksis i vårt moderne samfunn. Instansene som trekker veksler på denne kunnskapen, blir autoriteter som tolker og skaper mening i forhold til hva som regnes som sunt og bra, godt eller dårlig for barn. Barnevernet synes ved siden av blant annet skolen og barnehagen, å trekke veksler på kunnskap fra en rekke objektiverende vitenskaper (jfr. Hultqvist 2004), som blant annet medisin, psykologi, sosiologi og pedagogikk. Disse fagdisiplinene bidrar med kunnskap, begreper eller kategorier, som hjelper oss til å forstå mennesker. Vitenskapsdisipliner har en tendens til å skape mennesker og menneskeliv til reduksjonistiske kategorier, når de produserer kunnskap og teoretiske utlegninger. Dersom det samme skjer innenfor barnevernet, uten at barnevernsarbeidere samtidig fokuserer på, og forholder seg til det levende menneske, er dette betenkelig. De skal ta beslutninger som kan få nokså dramatiske konsekvenser for barn og foreldre. Det store innslaget av medisinsk, psykologisk og pedagogisk kunnskap i det barnevernfaglige feltet, synes å bidra til et snevert individ- og samspillfokus, når dette ikke suppleres med et videre perspektiv og et hverdagsfokus, og lar barn få anledning til å komme til orde for å fortelle om sine erfaringer og sin opplevelse. Det empiriske materialet viser mangel på konkretiseringer og manglede kontekstualisering i sakene.

De mentale og analytiske redskapene barnevernsarbeiderne har for hånden når de skal tolke personer, situasjoner og hendelser, får betydning for utfallet. Det faglige blikket blir et viktig instrument i praksisen. Gjennom blikket skaper de en logikk i den informasjonen de får, og vil for eksempel vurdere risiko for barnet ut fra dette. Barnevernfaglige vurderinger synes å bygge på en annen logikk enn mer personlige/private vurderinger, som kommer til syne gjennom de mer hverdagspråklige fortellingene, som foreldrene bringer på banen. Selv om barnevernsarbeiderne i konkrete undersøkelsessaker er opptatt av mer lokale fortellinger om barn og foreldre, viser eksemplene foran at det benyttes begreper fra de store fortellingene for eksempel om barns utvikling, for å forstå/definere/kategorisere det de står overfor.

Barnevernsarbeidernes oppsummering og konklusjon i sakene handler altså i realiteten kanskje like mye om barnevernsarbeidernes tilgjengelige diskursive ressurser, som det handler om barna og deres situasjon. Deres faglige blikk bidrar til å objektgjøre barna, og redusere barnas vansker til individuelle forklaringer, eller diagnostiske kategorier. Fagspråket som benyttes og fokuset som anlegges i barnevernets undersøkelser, bidrar med andre ord til å avpolitiserer barns og foreldres vansker. (jfr. Harding 1992). Det er også en mulighet for at

barnevernets språkbruk kan bidra til en dårligere selvforståelse hos barna og foreldrene, som igjen kan bidra til ytterligere marginalisering av dem.

8.6.3 Det barnevernfaglige fokuset har en relasjonell side

Kommunikasjonsaktiviteten og språkbruken i barnevernets undersøkelser, bidrar til å posisjonere barn og foreldre, og til å produsere følelser og identiteter. Eksemplene foran har for eksempel vist at de offentlige aktørene i stor grad fokuserer på problemer og mangler, og i mindre, eller liten grad på ressurser og det som fungerer bra, når det fortelles om barnet, foreldrene og situasjonen. Dette vil kunne gjøre noe med barns og foreldres selvbylde. I flere av sakene protesterte foreldrene på de offentlige aktørenes fortellinger. Hvorvidt fortellingene og språkbruken til de offentlige aktørene bidrar til å produsere negative følelser, eller får betydning som en identitetskapende faktor i forhold til foreldrene og/eller barna, har jeg lite grunnlag for å si noe om i denne sammenheng. I kapittel 5 refererte jeg imidlertid til en mor som hadde oppfattet at de offentlige aktørene hadde sagt at hun var en dårlig mor. Det er ikke usannsynlig at kommunikasjonsaktiviteten og språkbruken kan bidra til en ytterligere marginalisering av barn og foreldre. Negative fortellinger om foreldrene kan påvirke foreldrene på en slik måte at det går ut over deres omsorg for sine barn. De offentlige aktørene kan gjennom et ensidig fokus på det som ikke fungerer, eller på manglene eller vanskene, bidra til å legge flere steiner til barnas og foreldrenes eventuelle byrder, eller forsterke barns og foreldres eventuelle negative selvoppfatning.

Eksemplene foran viser også at barnevernsarbeiderne sjelden lytter til barna, og at de i liten grad tar hensyn til foreldrenes fortellinger. De tar i større grad hensyn til de offentlige aktørenes fortellinger, selv om det er unntak her. Fagfolk vil gjerne ha et fortrinn i en kommunikasjonshandling. De er gjerne vant til møter, til å uttrykke mening, og har gjerne kunnskap om argumentasjon. Dessuten legger fagfolkene ofte premissene for møter i offentlig regi. Ved uenighet viser eksemplene foran at det gjerne er de offentlige aktørene som vinner. Barnevernets praksis bidrar med andre ord til å degradere barn og foreldre. Man kan undre seg over hvordan en undersøkelse ville se ut om barnet hadde fått anledning til å være hovedfortelleren i barnevernets undersøkelse?

9 Diskursordenen, og den diskursive praksisens betydning for konstituering av barneperspektiver

”The individual subject is understood at one and the same time to be constituted through social structures and through language, and becomes a speaking subject, one who can continue to speak/write into existence those same structures through those same discourses. But, as a speaking subject, they can also invent, invert, and break old structures and patterns and discourses and thus speak/write into existence other ways of being” (Davies 1993: 18)

9.1 Innledning

I kapittel 6, 7 og 8 har jeg beskrevet praksisen knyttet til konkrete bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp, og barnevernets undersøkelser av disse. Fokuset har vært på sosial og diskursiv praksis (fremgangsmåter, språk og tematisk fokus) i dette feltet. Via et mikroanalytisk perspektiv har jeg forsøkt å synliggjøre noen tendenser ved, og effekter av barnevernsarbeidernes praksiser. Jeg har blant annet pekt på at praksisen i de tre barnverntjenestene til dels var ulike, og at dette ikke nødvendigvis hadde sammenheng med at sakene i utgangspunktet var ulik. Det ble benyttet ulike undersøkelsesmodeller og delvis ulike undersøkelsessjangere i de tre barneverntjenestene for å undersøke saker, og det var ulikheter med hensyn til å inkludere barna i undersøkelsesprosessen. Hovedregelen var at barna ikke fikk anledning til å være premissleverandører for beslutningene i sakene. Når det ble konkludert med hjelpetiltak, var disse hovedsakelig rettet mot foreldrene (råd og veiledning og avlastning), og det ble stort sett ikke vedtatt konkret hjelp til barna, selv om det var pekt på konkrete hjelpebehov hos en del av dem.

I dette kapitlet vil jeg innta et mer makroorientert perspektiv på barnevernets undersøkelsespraksis, og gi noen tolkninger av de tendenser og effekter jeg har pekt på i de foregående kapitlene. Et diskursanalytisk fokus i denne sammenheng, vil med utgangspunkt i Foucault (2005) innebære en historisk analyse av de ulike diskursene som åpenbarer seg i forbindelse med barnevernets undersøkelsespraksis, hvor man avdekker reglene for deres eksistens, og undersøker de betingelser som bidrar til en bestemt sosial og diskursiv praksis. En fullstendig historisk analyse av de ulike diskursene som aktualiseres i de ulike

barneverntjenestenes diskursorden⁷, i tilknytning til undersøkelser av bekymringsmeldinger, vil imidlertid være et for omfattende prosjekt i denne sammenheng. Jeg vil nøye meg med å peke på noen historiske koblinger, som synes å ha bidratt til noe av den bestemte praksisen (barnevernets undersøkelsespraksis). I introduksjonskapitlet har jeg pekt på noen utviklingslinjer når det gjelder forståelser av barn og barndom siden middelalderen og frem til idag, og i kapittel 2 har jeg referert til noen aspekter ved barnevernets utvikling. Både forståelser av barn, og utviklingen innen barnevernet har relevans når vi skal forsøke å forstå dagens praksis innenfor barnevernet. Jeg vil forsøke å vise at det ikke bare er juridiske og økonomiske maktformer som råder i barnevernets undersøkelsespraksis, men også en epistemologisk makt, som får konsekvenser for barnevernets praksis overfor barn.

9.2 Konteksten for barnevernets undersøkelser og diskursordenen i dette feltet

Konteksten for barnevernets undersøkelser av bekymringsmeldinger og forespørsler om hjelp, er det offentlige byråkratiske administrasjonssystemet. Barnevernsarbeidere vil både være byråkrater (saksbehandlere) og fagpersoner (eksperter). De er statens og kommunens forlengede arm ut i praksisfeltet, det vil si ut mot barn og familier som kan ha behov for en eller annen form for hjelp. Gjennom lover, regler, økonomiske tildelinger og utdanning av barnevernets ansatte, legger staten føringer for de ansattes praksis i den offentlige forvaltningen. Den juridiske makten er grunnlaget for at barnevernsarbeidere kan skaffe seg adgang til familien, og gjøre familien til et felt for observasjoner og intervensjoner. Økonomiske tildelinger får betydning for ressursituasjonen i barnevernet, og utdanningene avgjør i stor grad hvilke faglige kunnskaper barnevernsarbeiderne har med seg ut i barnevernsfeltet.

Kunnskap produsert innenfor ulike vitenskapsdisipliner (blant annet psykologi, sosiologi og pedagogikk) inngår i utdanningen av barnevernsarbeidere i dag. Foucault har dessuten pekt på at den moderne vitenskap er selve grunnlaget for det offentlige administrasjonssystemet, som barnevernsarbeidere praktiserer innenfor. Den rasjonelle fornuft har hatt en sentral rolle/betydningsfull posisjon i forsøket på å løse sosiale problemer i samfunnet, og har blant

⁷ Når jeg bruker Faircloughs (1995,2007) begrep diskursordenen i dette kapitlet, og ikke Foucaults begrep diskursformasjoner, er det fordi Fairclough forstår diskursordener som mer åpen for konstant forandring, enn Foucault tenker om diskursformasjoner.

annet bidratt til opprettelsen av en rekke institusjoner og institusjonelle ordninger (noe jeg var inne på i kapittel 4). Vitenskapen har på mange vis overtatt for religionens og moralens krav om å forvalte "sannheten", og satt standarder for hva som er bra eller dårlig, normalt eller unormalt, og akseptabelt eller ikke, med hensyn til for eksempel folks atferd (Walkerdine 1995). Når sosiale problemer skulle gjøres til gjenstand for vitenskapelige undersøkelser, måtte man finne metoder for å synliggjøre problemene, og i mange tilfeller har forskningsobjektet vært individets (for eksempel barnets) natur. Individet har blitt gjort til gjenstand/objekt for undersøkelser, kategoriseringer, klassifiseringer, og definisjoner. Når man mente å ha funnet årsaken til problemene, ble det i neste omgang foreslått tiltak, eller anvist måter å løse problemene på. Barnevernet forholder seg på lignende vis, når de undersøker bekymringsmeldinger og gjør beslutninger i saker. Barnet, foreldrene eller familien gjøres langt på vei til objekter for undersøkelser, og når barnevernsarbeiderne mener å ha funnet årsakene til problemene, foretas det beslutninger om tiltak, som forventes å løse problemene, normalisere forholdene, fjerne eller dempe avvik. I de sakene som jeg har sett nærmere på, blir barna sjelden involvert som aktive aktører i undersøkelsesprosessen, og beslutningene går hovedsakelig ut på å sette i verk tiltak overfor foreldrene. Barna blir tilnærmedesvis usynliggjort i denne sammenheng. Det foregår med andre ord også en posisjonering av barn og foreldre i denne sammenheng.

Det er åpenbart at det lever flere diskurser og sjangere parallelt i en form for diskursorden i tilknytning til barnevernets undersøkelsespraksis. Jeg har tidligere pekt på at diskurser og sjangere konstituerer en diskursorden innen et felt. Tendensene og effektene jeg har pekt på i de foregående kapitlene, kan sies å være effekter av barneverntjenestenes diskursordener. Ulikheten i praksis mellom de ulike barneverntjenestene, som jeg også har pekt på i kapitlene foran, kan ha sammenheng med at barneverntjenestenes diskursorden enten er til dels ulik, eller at diskursene har ulik rangorden (at noen diskurser har hegemoni over andre). Fairclough (1995, 2007) peker på at diskursordener innenfor konkrete felt kan være både komplekse, motsetningsfylte og uensartede.

9.3 Saksbehandling, og undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov

Saksbehandlingsdiskursen og undersøkelsesdiskursen er to ulike diskurstyper som naturlig nok har en fremtredende posisjon i forbindelse med barnevernets undersøkelser av

bekymringsaker. Hver av dem aktualiserer andre diskurser. Saksutredning og saksbehandling er en del av oppgavene til barnevernsarbeiderne i den kommunale barneverntjenesten, og er fenomener som ble innført med oppkomsten av det byråkratiske system innefor offentlig forvaltning. Saksbehandlingen forventes å foregå etter klare regler (saksbehandlingsregler). Idealene for saksbehandling i det offentlige er gjerne nøytralitet, og behandling av saker skal foregå uten ugrunnet opphold. Jeg har allerede pekt på at Lov om barneverntjenester blant annet inneholder bestemmelser om tidsfrister for behandling av saker i barneverntjenestene. Tidsfristene for behandling av bekymringsmeldinger, og undersøkelser av sakene, ble hovedsakelig fulgt i de ni sakene jeg har undersøkt. I kapittel 7 pekte jeg på at det var en tendens til at bekymringsmeldingene og hjelpesøknadene i relativt stor grad ble behandlet likt (samme prosedyre) innenfor den enkelte kommune, tross for sakenes ulikheter. Lov om behandlingssåten i forvaltningssaker av 1967 legger opp til at det offentlige byråkratiet skal unngå forskjellsbehandling. I forbindelse med det offentliges saksbehandling har borgerne (partene i en barnevernssak) også visse rettigheter. Jeg har referert til barns rettigheter i forbindelse med barnevernets undersøkelser og beslutninger i barnevernssaker, i kapittel 2. Praksisen jeg har synliggjort i kapitlene foran, viser imidlertid at barnas rettigheter i liten grad blir tatt hensyn til. Hovedtendensen er at barna ikke er premissleverandører for beslutningene, og de får også i liten grad informasjon om det som foregår. Den ”sosiolegale diskursen” som Egelund og Sundell (2001) mener dominerer barnevernet i USA, England og Skandinavia, er med andre ord ikke særlig fremtredende i barnevernets undersøkelser av de ni sakene, når vi snakker om barna.

Det er gjerne et krav at barnevernsarbeidere produserer ulike dokumenter i forbindelse med behandling av slike saker. Vanligvis vil hun måtte føre journal, kanskje utarbeide sosialrapporter i forbindelse med at hun innhenter informasjon om og fra klienter, skrive referat fra møter som avholdes i forbindelse med saken, og kanskje innhente informasjon fra andre offentlige instanser. Hun vil dessuten ha mulighet til å be om sakkyndig utredning i en sak, noe som for eksempel ble gjort i en av sakene i mitt materiale. Askeland og Molven (2006) viser til at slike dokumenter har ulike formål. Journalen skal ta vare på opplysningene som innhentes i en sak til senere bruk, og sosialrapporten skal gi særlig informasjon om klienten. Slike dokumenter vil gjerne ligge som grunnlag, når barnevernsarbeiderne skal utarbeide en saksfremstilling i en sak. Saksfremstillingen skal fungere som et grunnlag for et forvaltningsvedtak.

Undersøkelsesdiskursen kan dermed sies å inngå i saksbehandlingsdiskursen. Det forutsettes at barnevernsarbeiderne skal opplyse en sak, før det blir fattet beslutninger. De er pålagt å innhente tilstrekkelig informasjon slik at beslutningene blir mest mulig treffsikre. Formålet med en saksfremstilling er at den skal *gje eit totaloversyn og innehalde ei totalvurdering i ei sak* (Askeland og Molven 2006: 20-21). Dette innebærer altså innsamling av informasjon. Samtidig sier Lov om barneverntjenester at det ikke skal innhentes mer informasjon enn nødvendig. I følge Askeland og Molven skal en saksfremstilling inneholde faktiske opplysninger, ut fra de kriterier som legges til grunn i lovgivning og forskrifter, og det er disse som skal ligge til grunn for beslutninger og vedtak i en sak. Hva som anses for å være faktiske opplysninger i en sak, vil imidlertid i stor grad være et skjønsspørsmål. Selve begrepet ”faktiske opplysninger” kan også være problematisk, om vi forholder oss til Foucault og Fairclough sine teorier. ”Språk og diskurser vil bidra til å avgjøre hva som får lov til å bli ”faktiske opplysninger” i saker. I mine saker ble det samlet inn mye informasjon om foreldrene, og mindre (lite) informasjon om barna i noen av sakene. Hvordan skal vi forstå dette? Formuleringene i Lov om barneverntjenester kan ha hatt betydning i denne sammenheng. Loven praktiseres i forhold til det biologiske prinsippet, noe som innebærer at barnevernsarbeiderne skal jobbe for at barn skal kunne bo hjemme hos sine foreldre. Dette kan i noe grad forklare hvorfor fokuset i undersøkelser av saker i så stor grad rettes mot foreldrene. Det innholdsmessige fokuset i saker kan imidlertid også henge sammen med kunnskap det trekkes veksler på i feltet. For eksempel brukes en del begreper fra fagfelt som medisin, psykologi, pedagogikk og andre samfunnsvitenskaper, i undersøkelsesprosessen. Dette kan være med på å legge føringer for de såkalte faktiske opplysningene som registreres i en sak. Dessuten var det først og fremst voksne aktører som bidro med informasjon i sakene, og det var en tendens til at offentlige aktørers fortellinger fikk større gjennomslag, enn foreldrenes fortellinger. Selv når foreldrene protesterte mot de offentlige aktørenes fortellinger, ble det ikke tatt hensyn til deres fortellinger. Det var imidlertid en større tendens til at barnvernsarbeiderne lyttet til både barn og foreldre i kommune C, som benyttet en tradisjonell modell for å undersøke saker, sammenlignet med kommune A, som benyttet en nyere undersøkelsesmodell. Dette gir grunn til å spørre om barns og foreldres opplysninger ikke anses for ”faktiske opplysninger” i saker. Manglende inkludering av barns og foreldres fortellinger, innebærer at barnevernsarbeiderne (og de andre offentlige aktørene) får stor definisjonsmakt. Samtidig må man kunne si at saksfremstillingene blir mangelfulle. Saksfremstillingene blir først og fremst barnevernsarbeidernes fortellinger, eller

konstruksjoner. Det burde kanskje være et krav at barnas og foreldrenes fortellinger skulle synliggjøres på en tydelig måte i saksfremstillingene.

9.3.1 Fokus i undersøkelser – språk og kunnskap

Når barnevernsarbeiderne skal undersøke en sak vil ikke dette bare innebære avklaringer av metodisk art, men også spørsmål om hvem som skal involveres, hvem som skal bidra med informasjon, og hva det skal fokuseres på. Undersøkelsesdiskursen vil med andre ord aktualisere både en methodediskurs og en innholdsdiskurs. Barnevernsarbeidere må avklare undersøkelsesmåte, velge ut informanter, samle data, vurdere/analysere og konkludere. Det er imidlertid ikke det metodiske, men mer det innholdsmessige fokuset jeg vil se nærmere på i dette avsnittet. Selv om barnevernsarbeiderne til dels inviterer til brede fortellinger, slik jeg har vist eksempler på i kapitlene foran, ender undersøkelsene opp med et relativt smalt fokus på barn og foreldre, eller individ og samspill. Innholdsdiskursen vil i stor grad avhenge av ideologiene, kunnskapene, begrepene og kategoriene barnevernsarbeiderne orienterer seg ut fra. Det som går igjen i barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, er individbeskrivelser, eller personkarakteristikker av barn og foreldre, samt fokus på samspill innen familien. Det etterspørres noe informasjon om familienes nettverk, levekår og hverdagsliv, men når barnevernsarbeidere oppsummerer sakene, inkluderes og problematiseres slike opplysninger i svært liten grad. Familiens levekår problematiseres sjelden, i saker hvor det har kommet frem opplysninger om lav inntekt, dårlig boforhold, og lite utdanning. Det anlegges i stor grad et individ- eller samspillperspektiv, og det er problemene, eller bekymringsmessige forhold som står i fokus. Det er enten det avvikende barnet, de omsorgsviktende forelderne, eller den hjelpetrengende familien som løftes frem. Når dette blir resultatet av barnevernets undersøkelser, kan en forklaring henge sammen med at det er det avvikende barnet, eller de omsorgsviktende forelderne som kan begrunne barnevernets inngripen. En annen forklaring kan ha sammenheng med kunnskapsgrunnlaget som barnevernsarbeiderne trekker veksler på. Individ- og samspillsfokuset i saker indikerer at barnevernsarbeiderne orienterer seg i forhold til psykologiske kunnskaper.

Utviklingspsykologiske sannhetsregimer har for eksempel spilt en rolle i forbindelse med overvåkning av barns utvikling, samt foreldre – barnforholdet. Flere aktører i mitt materiale bruker begrepet *utvikling* når de snakker om barn (det refereres blant annet til *positiv utvikling*, *negativ utvikling*, eller *forsinket utvikling* når det snakkes om barnet). Når det også refereres til at barna er *understimulerte* (underforstått at foreldrene ikke har fulgt opp barnet

godt nok), viser dette til at det forkommer en kobling mellom barnet og dets miljø, i dette tilfelle foreldre og familieliv. Dessuten har barnevernsarbeidere en tendens til å etterspørre beskrivelser av barnet, som om barnet er en konstant størrelse, uavhengig av konkrete situasjoner og kontekster. Når individ og samspillfokuset blir så fremtredende i barnevernets undersøkelser, kan dette blant annet henge sammen med at psykologiske sannhetsregimer har en stor plass i barnevernets undersøkelsespraksis. I de foregående kapitlene har jeg vist til flere eksempler som synliggjør at medisinen/psykiatriens, psykologiens, pedagogikken, og lovens formuleringer, har en plass i barnevernsarbeidernes språkbruk og vurderinger. Barns avvik, eller foreldres omsorgsvikt relateres kun i begrenset grad til konkrete situasjoner, en konkret kontekst, eller levekårsmessige forhold. Det er imidlertid en generell tendens til at barnevernets oppsummeringer lider under mangel på konkretiseringer, og kontekstualiseringer.

De funnene jeg har gjort synes stort sett å være i tråd med funn andre har gjort. Backe-Hansen (2001b) som har studert barnevernets undersøkelser av omsorgssituasjonen til små barn som lever sammen med sine mødre, fant at barnevernet konsentrerte sine vurderinger av barnas omsorgssituasjon, først og fremst om egenskaper eller problemer knyttet til mødrene, i stedet for å se på virkningene av vanskelige levekår og fattigdom. Hun fremhever i denne sammenheng at alenemødre med små barn, regnes blant de fattigste i Norge. Hun peker på at barnevernets fokus på mødrene henger tett sammen med psykisk helsevernets måte å karakterisere mødre på, og i tillegg ligger det en forventning om at kvinnen er ansvarlig for å beskytte sine barn. I Hennem (1997) sin undersøkelse ved en av landets krise- og utredningsinstitusjoner for ungdom, fant hun at de voksne konstruerte ungdommene ut fra deres konkrete atferd, mens ungdommene selv var opptatt av følelsene som gjerne lå bak deres atferd (angst, sorg, skyld, sinne og kjærlighet). De voksne møtte det konkrete uttrykket for følelsene, med en normativ diskurs, som ikke fanget opp det følelsesmessige. I Bryderups (1999) undersøkelse av det sosialpedagogiske arbeidet i De Unges Hus, Roskilde, Danmark, avdekket hun at sosialpedagogene hadde fokus på manglene og problemene i de unges liv og ikke hvilke kompetanser de unge hadde bruk for, for å mestre et liv ute i samfunnet. Pedagogikken ble formulert kompensatorisk. Thuen (2008) peker på at påvirkning fra barnepsykologien, har gjort sitt til at man begynte å rette oppmerksomheten mot barns psyke, miljø og nære relasjoner, innenfor barneomsorg og barnevern. Han hevder imidlertid at det ikke er så lett å tidfeste når barnevernet begynte å fokusere på samspill og psykologiske

forhold i familiene, på foreldrenes evne til å se barnets behov, eller på deres evne til å inngå i et utviklende samspill med barnet.

I kapittel 2 pekte jeg på at psykiatrien gjorde sitt inntok i barnevernet på 1950-60-tallet, og at utdanningen av sosialarbeidere i Norge startet omtrent samtidig. Forståelsesmodellene som synes å ha dominert barnevernet, og som jeg også har referert til i kapittel 2, tyder på at kunnskap fra de fagfeltene jeg har henvist til over, har hatt en plass i opplæringen av barnevernsarbeidere i mange år. Kunnskap fra disse fagene/feltene er vanligvis produkter som er skapt innenfor et vitenskapelig tankesett, i en annen type kontekst, og kanskje for andre formål. Hvilke innvirkninger kan slik kunnskap få for barnevernsarbeidernes praksis, overfor barn (og foreldre)?

For det første gjøres barna til objekter for barnevernets undersøkelser, på lignende vis som vitenskapen har gjort barn til objekter for observasjoner og empiriske studier. Det er nødvendig med innsikt i barnets verden, dersom barnevernet skal finne ut om barnet har behov for hjelp. Det som imidlertid er problematisk, er at barna ikke behandles som meningsbærende subjekter i denne sammenheng. Barnet, og dets situasjon konstrueres på bakgrunn av voksnes fortellinger og barnevernsarbeidernes konklusjoner. Barnet konstrueres på bakgrunn av en blanding av empiriske erfaringer (fra for eksempel en lærer, en forelders, en representant fra pedagogisk psykologisk tjeneste, osv) teoretisk kunnskap, og noen normative eller ideologiske standarder. Dersom barnevernsarbeidere med utgangspunkt i utviklingspsykologisk kunnskap om barn, betrakter dem som umodne, skjøre og sårbare individer, kan dette resultere i at de velger å ikke involvere seg i forhold til barnet, enten fordi de tror at barnet ikke kan bidra med relevant informasjon (umodenhet), eller at de er redd for å gjøre skade på det skjøre og sårbare barnet. Poenget her er ikke at barn ikke kan være umodne, sårbare og skjøre. Poenget er at vitenskapelig kunnskap ikke bare bidrar med kunnskap til vår forståelse av barn, men blir også produktiv med hensyn til posisjonering av individer. Dersom vi definerer barn som umodne, sårbare, eller skjøre, uavhengig av kontekst eller situasjon, kan vi stå i fare for ikke å se det robuste ved barn, eller det komplekse og motsetningsfulle barnet. Sommer (2004) har for eksempel pekt på at barn kan være nokså robuste, og Hansen (1994) har pekt på at barn av rusmisbrukere kan mye om å ta vare på andre mennesker, men lite om å ta vare på seg selv, på bakgrunn av de erfaringene de har hatt. Barn kan opptre ulikt på ulike arenaer, avhengig av for eksempel forventningene som rettes mot dem. I kapittel 6 og 8 har jeg pekt på at barn beskrives og vurderes ut fra termer som

forsinket utvikling, manglende sosial kompetanse, manglende empati, ADHD, og lignende). Når akkurat disse kategoriene, eller denne terminologien benyttes, forteller dette noe om hvilke kunnskaper det trekkes veksler på. Utvalget bak NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge* peker dessuten på at problemet med de teoretiske modellene som barnevernet synes å trekke veksler på, er at de er låst i en årsak – virkningstenkning, fremfor en tenkning hvor det søkes etter kontekstualiserte forståelser og løsninger. Eksempelene jeg har referert til foran, viser at forklaringen på barnas vansker i stor grad søkes hos foreldrene. Fokuset rettes i stor grad mot foreldrenes oppvekst, helse eller atferd. Dersom man ikke søker empirisk, kontekstualisert kunnskap om barn, og barns egne fortellinger om seg selv og sitt liv, kan man stå i fare for å konstruere et barn som ikke finnes, eller som det levende barnet vil ha problemer med å kjenne seg selv igjen i. Barns egne fortellinger, ville kunne bidra til et annet fokus, og kanskje gi mer relevant informasjon om barnet, dets situasjon og hjelpebehov. Bunkholdt og Larsen (1995) fremhever at barnevernet burde være opptatt av hvordan barn og familier faktisk har det, og hva det er mulig å endre på.

I opplæringen av dagens barnevernsarbeidere gis det ikke bare innføring i juridiske regler knyttet til feltet de skal arbeide i, og innføring i juridisk tenkemåte. Gjennom utdanning og kurs får de også innføring i kunnskaper som er produsert innenfor vitenskaper som psykologi, sosiologi og pedagogikk, og opplæring i ulike vitenskapelige metoder (Utdannings og forskningsdepartementet 2005 a og b). Vi kan med andre ord si at stat (og kommune) har en form for styring med hvilke begreper og teknikker barnevernsarbeidere tar med seg ut i praksisfeltet. Kunnskapen de får med seg blir redskaper som bidrar til å styre deres handling og fokus, for eksempel i undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov.

Barnevernsarbeidere har med andre ord ikke bare en formell makt gitt i lovs form, når de griper inn overfor barn og foreldre, de har også med seg en form for kunnskap og noen teknikker, som kan sies å innebære en form for skjult makt. Denne mer skjulte makten henger sammen med de sannhetsregimer som får lov å råde grunnen i barnevernsarbeidernes praksis. De kommer til uttrykk gjennom kategoriseringer og konstruksjoner av barnet, foreldrene, eller barnets situasjon, for eksempel i tilknytning til barnevernsarbeideres undersøkelsespraksis.

Man kan velge å oppfatte barn som foreldres ansvar, eller man kan velge å se på dem som selvstendige rettssubjekter. Disse to forståelsene vil kunne bidra til to ulike måter å forholde seg til barn på. Med utgangspunkt i den første forståelsen vil man kanskje ikke gå inn i dialog med barnet, mens man i det andre tilfelle vil erkjenne at barnet har bestemte rettigheter og at

det kan være verd å lytte til dem. Jeg anser derfor bevissthet om språket som brukes i barnevernsammenheng som viktig, fordi man ofte har å gjøre med barn og foreldre som på flere måter kan være marginalisert i samfunnet vårt.

9.3.2 Forholdet mellom kunnskap og makt

Foucault (2002) var opptatt av ulike former for makt i det moderne samfunn. Han skiller blant annet mellom den juridiske (den suverene) makten, og den kunnskapsmessige makten (epistemologisk eller disiplinær makt). Den kunnskapsmessige/disiplinære makten skapes gjennom en rekke kunnskapsmessige rom, hvor man gjennom observasjoner, registreringer og klassifiseringer av for eksempel avvik, søker å vinne ny kunnskap om individer. Disse kunnskapene benyttes i forbindelse med overvåkning (for eksempel av barn og foreldre) og nyttekalkuleringer. Målet er gjerne å installere en egenstyring hos individene. De skal lede seg selv på en ansvarlig og fornuftig måte (Villadsen i Dean 2008). (Jamfør for eksempel beslutninger om råd og veiledning til foreldre, i sakene jeg har referert til foran.) Disse maktformene eksisterer både parallelt og infiltrert i hverandre i det moderne samfunn. Gjennom å benytte seg av metaforen "hyrden og flokken" (pastoralmakt) viser Foucault (2002) oss hvordan hyrden har behov for å få tak på "sannheten" om individene for å kunne veilede dem. Han viser med denne fortellingen hvordan makt og "sannhet" forbindes på en bestemt måte. Foucault hevder at denne pastoralmakten er videreført i dagens samfunn, gjennom hjelpeapparatet som behandler mennesker (terapi og rådgivning). Individene blir gjort til gjenstander for en pastoral maktutøvelse. Når loven gir barnevernsarbeidere adgang til å gjøre undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, vil de være på jakt etter "sannheten" eller "sannheter" om hvem barn og foreldre er, og om barnets situasjon og hjelpebehov. Dette skjer blant annet ved hjelp av begreper og teorier som er hentet fra andre fagfelt, og som er produsert for andre formål. Gjennom slike "sannheter" kan barnevernsarbeiderne finne ut hvilke tiltak som trengs, eller hvordan hun kan veilede familien. Ideen er å lede/veilede foreldre og barn til en praksis som antas å være bedre for barnet. Det som skjer her er en kobling mellom den juridiske og den disiplinære makt ved at barnevernsarbeidere i denne prosessen orienterer seg ut fra kunnskap produsert innenfor ulike vitenskaper. Villadsen (i Dean 2008) peker på at slik praksis foregår i spenningsfeltet mellom styring og forpliktelse contra autonomi og frihet. Forvalterne innenfor velferdsstaten forventes å intervensere i forhold til de som bryter normene for uansvarlig livsførsel på den ene siden. På den andre siden skal de forsøke å forholde seg til ideen om individet som et ukrenkelig

rettighetssubjekt, og bidra til myndiggjøring av borgerne. Villadsen (i Dean 2008) hevder at spenningen mellom disse ytterpunkter vil være til stede i de sammenhenger hvor staten og kommunen møter borgerne. Dette gjør velferdsstatens maktutøvelse til en form for ”demonisk maktutøvelse” (Villadsen i Dean 2008: 19). Barnevernsarbeidere forventes å forene eller balansere mellom disse ytterpunktene. De skal forsøke å myndiggjøre barn og foreldre, og å ivareta deres rettigheter, samtidig med at de skal styre dem ved hjelp av sannheter langt på vei definert av barnevernsarbeideren, eller andre.

Kunnskap og kunnskapsformer vil i følge Foucault (2005) fungere disiplinerende for praksis. Dette har jeg også synliggjort i eksemplene jeg har referert til foran. Kunnskaper vil ikke være nøytrale innsikter, og kan derfor heller ikke frigjøres fra makt. (Et av Foucault sine prosjekter var nettopp å avsløre de mekanismene som gjør at bestemte sannhetsregimer konstitueres i en makt – kunnskapsrelasjon.) Foucault (2005) og Fairclough (1992, 1995) vil hevde at henholdsvis kunnskap og ideologi kommer til oss gjennom språket, og når vi utøver praksis bedriver vi også språklig praksis, hvor kunnskaper og ideologi vil ligge innbakt. Historiske og kulturelt bestemte praksiser vil forme blant annet subjekter, derfor vil individene også være et produkt av makten som ligger i kunnskapen og ideologien, eller i språket.

Barnevernsarbeiderens språklige praksis formes av de kunnskaper og ideologier de trekker veksler på. Foucault (2005) viser at makt og kunnskap er fusjonert med hverandre, og at makten i sin natur vil være lokal, ettersom det er i praksisen, eller i relasjonen (for eksempel i kommunikasjonen mellom barnevernsarbeider og familie) den vil materialisere seg. Foucault setter med andre ord fokus på hvordan diskurser (bestemte kunnskapsregimer) blir konstituerende for sosialt liv. Med referanse til Foucault peker Alvesson & Sköldbberg (2005: 376) på at diskurser ikke oppstår planmessig, men ut fra tilfeldigheter i historien og kulturen. De hjelper oss i våre observasjoner og i vår klassifisering av verden. Makt- og kunnskapsrelasjonen vil ikke være statisk, men hele tiden i forandring. Lokale prosedyrer og måter å opptre på, må nemlig passe inn i overordnede strategier, eller omvendt. Kunnskapene barnevernsarbeiderne trekker veksler på får betydning for det sosiale livet som utspiller seg i tilknytning til en barnevernsundersøkelse, men det vil ikke være kunnskapene alene som bestemmer det sosiale livet i feltet.

9.4 Influert av reformer i offentlig sektor (effektivisering og ansvarliggjøring)

Når en av barnevernsarbeiderne i kommune C snakket om undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov, var hun opptatt av hjelpeaspektet som var knyttet til rollen som barnevernsarbeider. Hun fokuserte blant annet på ivaretagelse og hjelp til både barn, familier og samarbeidsparter i undersøkelsesprosessen. Barnevernsarbeideren i kommune C (tradisjonell undersøkelsesform) synes her å relatere seg til en type hjelpediskurs, som tradisjonelt har vært sentral innenfor sosialfaglig arbeid. Hjelpeaspektet ved det barnevernfaglige arbeidet kom ikke til uttrykk på samme måte hos en av barnevernsarbeiderne i kommune A (ny undersøkelsesform). Når hun snakket om undersøkelser av saker, fokuserte hun ikke på hjelpeaspektet, men hadde fokus på ansvarliggjøring av foreldre og nettverk, og på kontroll og effektivitet. Omleggingen til store undersøkelsesmøter og muntlig informasjonsutveksling, på bekostning av hjemmebesøk hos familien og skriftlig informasjonsinnhenting, hadde bidratt til at barnevernet brukte mindre tid på sakene. Denne omleggingen hadde ikke nødvendigvis bare sammenheng med at barnevernsarbeiderne hadde mange saker å håndtere. Endringen av praksis kan også ha sammenheng med beslutningen om å sette i verk en reformprosess i kommunesektoren som fant sted på begynnelsen av 1980-tallet. Denne reformbølgen har fått benevnelsen New Public Management, og bærer i seg en tydelig markedsøkonomisk tankegang. I denne forbindelse har det vært økt fokus på effektivitet, resultatoppgjøring, markedsorientering, konkurranse, profesjonell ledelse og brukerorientering (Scheistrøen 2009). Virkemidlene har gjerne vært konkurranseutsetting, privatisering, internprising og stykkprisfinansiering. Et av tiltakene staten har initiert er også bruken av et regnskapssystem som er hentet fra næringslivet, og som åpner for bedriftsøkonomiske spilleregler i offentlig tjenesteyting. Økt statlig kontroll med kommunene er blant annet et ledd i denne reformbølgen (Scheistrøen 2009). Tidsfristene for behandling av saker i barneverntjenestene, som ble innført med lov om barneverntjenester i 1992, kan sees som et element i den statlige kontrollen med kommunene. Dersom tidsfristene overskrides risikerer kommunene dagbøter. Mer effektiv ressursbruk er også et tema i reformtankegangen. Denne reformbølgen synes for eksempel å ha fått større gjennomslag i barneverntjenestene i kommune A og B, enn i kommune C. Hensikten med de store undersøkelsesmøtene og den muntlige informasjonsutvekslingen, i kommune A (og B) var at undersøkelsessaker skulle gjøres unna på en mer effektiv måte. Barneverntjenesten i kommune A (og B) ser ut til å ha oppnådd større effektivitet i behandling av saker, men grepet de har gjort, synes å ha fått noen negative omkostninger blant annet i forhold til barna i

sakene. Selv om det har vært økt fokus på barns rettigheter, og barna har fått styrket sine rettigheter (jfr. Barnekonvensjonen av 1989 og Lov om barneverntjenester 1992) parallelt med denne reformbølgen i offentlig sektor, er hovedtendensen at barnas rettigheter i undersøkelsesprosessen blir viet lite oppmerksomhet. Rettighetsdiskursen blir med andre ord underordnet andre diskurser. Samtaler med barn forutsetter gjerne at man har en del tid til rådighet, og denne erkjennelsen kan komme på kollisjonskurs med forventninger om effektivitet i saksbehandlingen.

Profesjonell ledelse er et annet element i New Public Management tankegangen.

Samtalesjangeren og intervjusjangeren er ulike former for profesjonell ledelse, og de vil gjerne gi tilgang på ulike typer informasjon. Når barnevernsarbeiderne i kommune A har valgt å benytte intervjusjangeren i stedet for samtalesjangeren ved innhenting av informasjon i saker, kan dette skyldes at intervjusjangeren både er en tydeligere form for ledelse, og kanskje anses som et mer effektivt datainnsamlingsverktøy. Bruken av intervjusjangeren i informasjonsinnhentingsprosessen (i kommune A), gjør imidlertid at foreldrene (og barna) har mindre mulighet til å komme med egne innspill og bidra til å styre retningen i undersøkelsesprosessen. Praksisen synes også å føre til at barnevernsarbeiderne i kommune A får større definisjonsmakt i sakene, sammenlignet med praksisen i kommune C. Praksisen slik den fremstår i kommune A og B, tyder altså på at staten et stykke på vei har lyktes med sine forsøk på omforming av offentlige tjenester (eller barneverntjenestene i dette tilfelle). Det er imidlertid grunn til å stille spørsmål ved om denne formen for effektivisering i barnevernet, vil være effektiv på lengre sikt, dersom målet er at barn og foreldre skal få hjelp med det de strever med. Når barnet ekskluderes som premissleverandør for beslutningene, eller ikke får informasjon som kan hjelpe dem til å forstå situasjonen, kan dette innebære at barnet ikke får den hjelpen det har behov for. Kristofersen og Clausen (2008) peker på at det går dårlig med mange barn som har hatt tiltak fra barnevernet. En av grunnene til dette kan ha sammenheng med at barneverntjenesten lytter for lite til barna.

Bruken av begrepet ”ansvarliggjøring” som vi ser eksempel på i kommune A, kan henge sammen med tendenser vi har sett innefor velferdsstaten de siste årene. Begrepet har blitt brukt i forbindelse med diskusjoner om privatisering av velferdsstatens offentlige tjenester, og har blant annet hatt økonomiske begrunnelser. Tendensen til å ansvarliggjøre foreldrene, og overlate ansvaret for å hjelpe barna til dem, (jamfør alle vedtakene om råd og veiledning til foreldrene, og mangelen på vedtak om direkte hjelp til barnet), er et eksempel på en

ansvarliggjøring av det private nettverket rundt barnet. Ved siden av at barnevernsarbeiderne også i liten grad forholder seg direkte til barna i undersøkelsesfasen, gir denne praksisen grunn til å spørre om barnevernet driver foreldrevenn, fremfor barnevern. Praksisen kan også være begrunnet med utgangspunkt i ideer om at barn og foreldre hører sammen, og at barn er foreldres ansvar. Dessuten står verdien om ”privatlivets fred” relativt sterkt i vårt samfunn. Denne verdier tar utgangspunkt i at det offentlige skal blande seg minst mulig inn i mennekssers privatliv, en verdi som står særlig sterkt i USA, et land som ikke har ratifisert Barnekonvensjonen av 1989. Barnevernet i Norge har de siste årene hentet en rekke ideer og metoder fra USA. To slike metoder som har fått mye oppmerksomhet de siste årene er foreldretreningsprogrammene Mulisystemisk terapi (MST) og Parent Management Training Oregon (PMTO), hvor nettopp foreldrene settes i sentrum for oppmerksomheten.

9.4.1 Standardisering og teknologisering av barneverntjenestenes diskursorden

Det har også foregått en økende standardisering og teknologisering av barnevernets praksis de siste årene. De tre kommunene benyttet også ulike maler eller manualer i tilknytning til undersøkelser av barnas situasjon og hjelpebehov. Dette var alt fra standardiserte brevoppsett utarbeidet av barnevernsarbeiderne i kommune C, med konkrete spørsmål om barnet (og foreldrene), som ble sendt til ulike offentlige instanser, til mer eller mindre vedtatte metoder og fremgangsmåter. Stramt strukturerte undersøkelsesmøter med bestemte prosedyrer og rutiner, som for eksempel ble benyttet i kommune A, er også et eksempel på en standardisering og teknologisering av praksis. Intervjusingangeren som kommune A brukte i datainnsamlingen i undersøkelsen, kan også forstås som en form for standardisert metode. Kommune B brukte en bestemt metode (SSR metoden), i samtale med et barn i en sak. Slike mer eller mindre standardiserte maler, metoder og fremgangsmåter kan forstås som en form for teknologisering av barnevernets undersøkelser i saker. For å øke effektiviteten og likebehandlingen, vil en ledelse gjerne legge opp til visse rutiner, eller mekaniske fremgangsmåter (ledelsen legger vekt på at de ansatte skal internalisere teknikker som kan brukes for å oppnå optimal effektivitet).

Barnevernsarbeidere har de siste årene blitt introdusert for en rekke slike metoder og modeller. Flere har blitt trent og plassert i bestemte spesialistroller (for eksempel undersøkelsesteam og tiltaksteam, eller forvaltning og tiltak, eller MST-terapeuter, PMTO-

terapeuter og lignende). I to av kommunene ble barnesamtaler overlatt til såkalte spesialiserte (en psykolog og en som hadde skolert seg på SSR-metoden), fordi barnevernsarbeiderne mente de selv ikke hadde tid, eller kompetanse til å foreta disse barnesamtalene selv. Dette kan også forstås som en form for spesialisering, standardisering og teknologisering av praksis. Teknologiseringen av diskurser har altså vært et tiltagende fenomen i barnevernet de senere årene. Maler og metoder kan relateres til mer tekniske aspekter ved saker (jfr. Dean 2008), men også mer eller mindre standardisert språkbruk, kan forstås som en form for standardisering eller teknologisering av praksis (og barnevernets diskursorden). Teknologisering av språket får konsekvenser for teksttolkning og tekstproduksjon. Brevmanualene med spørsmål om barnet som andre instanser forventes å besvare, blir et redskap for klassifisering av for eksempel barnet og dets situasjon. Fairclough (2007) peker på at standardiseringer og teknologiseringer er blitt et trekk ved vårt samfunn. I barneverntjenestene kommer dette til syne gjennom de standardiseringene og teknologiseringene jeg har pekt på. Det som er mindre åpenbart, er standardiseringer knyttet til språket, som benyttes i tilknytning til barnevernets undersøkelser av barns situasjon og hjelpebehov. Fairclough (1995) hevder at naturaliserte diskurskonvensjoner er en effektiv mekanisme for å holde oppe og reproducere kulturelle og ideologiske hegemoniske dimensjoner. Hegemoniske kamper kan imidlertid bidra til å denaturalisere eksisterende konvensjoner og å skape nye (Fairclough 1995).

De eksemplene jeg har vist til forteller at barnevernet og barnevernsarbeidere påvirkes av diskurser som er i omløp i samfunnet vårt. I følge Fairclough (2007) vil overtakelsen av nye diskurser skje både på en passiv, assimilerende, eller en mer aktiv måte, hvor man velger mer bevisst. Jeg har imidlertid ikke samlet data om hvorvidt barnevernsarbeiderne har ytt motstand mot for eksempel standardiseringer, teknologiseringer eller effektiviseringer av barnevernets praksis. På bakgrunn av de data jeg har samlet, synes det imidlertid å være klart, at noen av diskursene som er i omløp, har bidratt til å styrke, eller tydeliggjøre barnevernsarbeidernes maktposisjon i forhold til barn og foreldre. Selv om praksisen i kommune A og B har bidratt til mer åpenhet rundt sakene gjennom de store undersøkelsesmøtene, synes praksisen også å ha bidratt til en større avstand mellom barneverntjenesten og barnet. Intervjuformen bidrar også til å opprettholde en større avstand mellom barnevernsarbeideren og den private part, enn samtalesjangeren vanligvis vil gjøre.

9.5 Retten til medvirkning (rettigheter og myndiggjøring)

Kommunene hadde til dels ulik praksis med hensyn til å inkludere barna i undersøkelsesprosessen. I kommune C var det en tendens til at barnevernsarbeiderne inkluderte barna, i større grad enn i kommune A. Holdningen til barnevernsarbeiderne i kommune C var at barna burde inkluderes i barnevernets undersøkelsesprosess. Det syntes imidlertid å være personavhengig hvordan kommunikasjonen med barna foregikk. Det varierte også hvor stor grad av bevissthet de hadde om barns rettigheter i tilknytning til en undersøkelsessak. I kommune B ble det avholdt samtale med barnet i den ene saken jeg fulgte i denne kommunen. Intervjuene med barnevernsarbeiderne avdekket imidlertid at samtaler med barn ikke nødvendigvis var vanlig praksis i denne kommunen. De gav imidlertid uttrykk for at samtaler med barn burde være en del av undersøkelsesprosessen. I kommune A ble barna i de fem sakene jeg samlet data om, ikke inkludert i undersøkelsesprosessen. I et av intervjuene jeg hadde med barnevernsarbeiderne, ble det uttrykt at samtaler med barn hørte hjemme under tiltaksfasen i saker. Dette utsagnet kan indikere manglende kjennskap til barns rettigheter i undersøkelsesprosessen, eller være uttrykk for en holdning om at barn ikke bør involveres i slike prosesser. Intervjumaterialet tyder på at barnevernsarbeiderne i kommune A hadde ulik holdning til det å inkludere barna i undersøkelsesfasen. Det er med andre ord ulikt hvorvidt barnevernsarbeiderne lever opp til kravene og retningslinjene i lov om barneverntjenester 1992, når det gjelder barns rettigheter. Dette gir nok en grunn til å hevde at andre diskurser har hegemoni foran rettighetsdiskursen (barns rettigheter), særlig i kommune A, men også i de andre to kommunene. Effektivitet og ansvarliggjøring av privat nettverk, har fått hegemoni foran barns rettigheter og myndiggjøring av barn og foreldre i kommune A.

Barnevernsarbeiderne i kommune C som praktiserte en mer tradisjonell undersøkelsesform, benyttet primært samtaleformen i sin kommunikasjon med barn og familier, og de tok i større grad hensyn til foreldrenes fortellinger (og barnas fortellinger i en sak), sammenlignet med det som skjedde i kommune A (den nyere undersøkelsesformen). I kommune A var det først og fremst intervjuformen som ble benyttet ved innhenting av informasjon, og barnevernsarbeiderne la i stor grad føringer for innholdet i undersøkelsen. Foreldrene (barna ble ikke inkludert) hadde mindre mulighet til å påvirke retningen på, eller innholdet i undersøkelsen. De fikk i liten grad slippe til med sine fortellinger på et mer fritt grunnlag. Foreldre som hadde erfart den nyere undersøkelsesformen gav i større grad uttrykk for avmaktsfølelse i møtet med barnevernet, sammenlignet med de som hadde erfart den mer tradisjonelle undersøkelsesformen. Når barnevernsarbeiderne ikke tar hensyn til foreldrenes

fortellinger, kan dette selvfølgelig ha sammenheng med sakenes art, og alvorlighetsgrad, men også med selve undersøkelsesmåten. Valget av undersøkelsesform og undersøkelsessjanger ser uansett ut til å få betydning både for grad av avmaktfølelse hos foreldrene, for posisjonering av barn og foreldre, og grad av myndiggjøring av barn og foreldre. Generelt sett synes myndiggjøringsdiskursen, eller idealet om myndiggjøring, å være lite fremtredende i barnevernsarbeidernes undersøkelsespraksis, til tross for at myndiggjøring har vært et sentralt tema i debatten innenfor velferdsyrkene de siste årene. Mangelen på myndiggjøring av barna i sakene, er særlig fremtredende.

Medvirkning ses gjerne på som en forutsetning for utøvelse av medborgerskap i et demokratisk samfunn (Bunkholdt og Sandbæk 2008). Bunkholdt og Sandbæk (2008) mener at saksbehandlere i barnevernet har en nøkkelrolle når det gjelder å få til et godt samarbeid med foreldre og barn. Oppedal (2007) peker på at medvirkning er viktig i barnevernssaker, fordi det fører til bedre undersøkelser og vurderinger i saksbehandlingen. Medvirkning har også betydning for tillitsskaping og for at barn og foreldre skal føle seg respektert og ivaretatt. Slettbø og Seim (2001) og Sandbæk (2001) peker på at barnevernsarbeidere vil stå overfor en rekke dilemmaer knyttet til myndiggjørende praksis i møte med barn og foreldre i barnevernssaker. Foreldre og barn kan ha motstridende interesser, og foreldre og barnevernsarbeidere kan være uenige om hva som er barnets beste i en sak. I slike tilfeller forventes det at barnevernsarbeiderne tar styringen ut fra hva de mener er barnets beste. Barnevernsarbeiderne forventes å være ekspertene som tar kontrollen. Det er imidlertid ulike måter å utøve slik kontroll og makt på. Praksisen i den nye undersøkelsesmodellen synes å være på kollisjonskurs med det man vanligvis regner som god barnevernfaglig praksis. Man tenker seg at god barnevernfaglig praksis innebærer blant annet samarbeid med barn og foreldre. Kravet om medvirkning har også grunnlag i gjeldende rett. Tiller (2006:16) refererer til en uttalelse av Mary Theophilakis, hvor hun sier at; ”hva et barn opplever og hvordan et barn opplever og forstår verden omkring seg, det er det egentlig bare dette ene barnet som vet noe om”. Tiller bekrefter at innhenting av informasjon fra barn foreløpig er unntaket heller enn regelen, og bekrefter at det er mer vanlig at voksne (foreldre, lærere, helsepersonell, sosialarbeidere osv.) blir spurt, når man er på jakt etter informasjon om barn. Det søkes med andre ord annenhånds eller tredjehånds informasjon om barnet. Det er de voksnes perspektiv, eller persepsjon og tolkning av barnet som barnevernet får tilgang til. I kapittel 8 har jeg vist at de voksnes fortellinger om barnet, er farget av den voksne personens institusjonelle tilknytning. Læreren forteller hovedsakelig om skolebarnet, barnehagerepresentanten om

barnehagebarnet, representanter fra helsevesenet forteller om det syke, eller det friske barnet, mens foreldrenes fortellinger gjerne er relatert til utfordringer med barnet i hverdagslivet på hjemmearenaen. Fortellingen om barnet og dets situasjon som barnevernet ender opp med, er i flertallet av sakene en fortelling hovedsakelig basert på annenhånds informasjon.

9.6 Diskursiv praksis og barneperspektiver

Diskurser som lever i de kommunale barneverntjenestene som jeg har samlet empiri fra, synes å bidra til at barn i stor grad stenges ute som deltagende aktører, og premissleverandør for beslutninger i saker som omhandler dem. De blir i liten grad informert av barneverntjenesten, de får i liten grad selv anledning til å bidra med informasjon i saken, og mangelen på kontakt mellom barnevernsarbeiderne og barna, gjør at det heller ikke ytes støtte til barna i denne fasen av saken. Disse funnene bekrefter i så måte langt på vei funn andre har gjort, og som jeg pekte på i kapittel 3. Det ble heller ikke besluttet å iverksette konkret hjelp direkte til barna i sakene jeg har studert, til tross for at det var pekt på konkrete hjelpebehov hos noen av dem. Barna behandles med andre ord i stor grad som en sak, fremfor et meningsbærende levende vesen. På bakgrunn av ulike voksne aktørers bruddvise fortellinger, ender barnevernet opp med en fortelling om barnet og dets situasjon, som det levende barnet kan ha problemer med å kjenne seg selv igjen i. Konstruksjonen av barna som foregår i den offentlige forvaltning i barnevernet, kan komme til å bli nokså annerledes, enn den måten det levende barnet opplever seg selv på. Barna konstitueres som annerledes enn voksne. Forskjellen etableres ikke bare lingvistisk, gjennom måten det snakkes om barnet på, men også gjennom at barnevernsarbeiderne i mange av sakene ikke forholder seg direkte til dem i undersøkelsesfasen. De ulike diskursene som er i omløp i forvaltningsbarnevernet, har med andre ord en produktiv karakter. Det er grunn til å stille spørsmål om praksisen som foregår i det administrative barnevernet, fører til at barna får den hjelpen de eventuelt måtte ha behov for. Når det i NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet ...* pekes på at vi trenger et kunnskapsbasert barnevern, er det gode grunner til å diskutere hva denne kunnskapen bør bestå i.

Litteratur

- Aadland, E. (1997): "Og eg ser på deg ...". *Vitenskapsteori og metode i helse- og sosialfag*, Otta: Tano Aschehoug.
- Aadland, E. (1998): Vitenskapsteorier som hverdagsspeil. *Fokus* 2/98.
- Alvesson, M. & Sköldbberg, K. (2005): *Tolkning och reflektion, vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, 2. opplag. Studentlitteratur, Danmark, Narayana Press.
- Amit, V.(2000): *Constructing the field. Ethnographic fieldwork in the contemporary world*, London; Routledge.
- Andenæs, A. (1991): Fra undersøkelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5-åringer. I: *Nordisk Psykologi*, 1991, 43 (4), 274-292.
- Andenæs, A. (1997): Fra usynlig offer til synlig aktør: å ta dagliglivet på alvor i barnevernsarbeid. I Backe-Hansen E & Havik T (red.): *Barnevern på barns premisser*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Andenæs, A. (2000): *Et barnevern med lydhørhet for barnet: Fra generelle risikofaktorer og globale modeller til forståelse av spesifikke, tilrettelagte dagliglivserfaringer*. Notat til Befring-utvalget levert 07.11.00.
- Andersen, N. Å. 2003: *Discursive analytical strategies. Understanding Foucault, Koselleck, Laclau, Luhmann*, UK: The Policy Press.
- Andersen, P.Ø. & Kampmann, J. (2003): Børns legekultur – tema, teori, metode. I: Gulløv, E. & Højlund, S: *Feltarbejde blant børn. Metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. København: Gyldendal.
- Antonovsky, A. (2000/2004): *Helbredets mysterium: at tåle stress og forblive rask*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Antonovsky, A. (1996): The Sense of Coherence: An Historical and Future Persective. *Israel Journal of Medical Sciences*, 32: 170-178.
- Ariès, P. (1980): *Barndommens historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Aronsson, K. (1996): Barnintervjun och barnets röst. I: Andersson, G., Aronsson, K., Hessle, S., Hollander, H. & Lundstöm, T. : *Barnet i den sociala barnavården*. Centrum för utvärdering av socialt arbete. Falköping: Liber.
- Askeland G.A. & Molven, O. (2006): *Dokument i klientarbeid. Journaler, sosialrapporter og saksfremstillinger i sosialt arbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Asplan Analyse AS Sandvika (1992): *Kompetanse og utdanningsbehov i barnevernet*, Q-0805 desember 1992, Barne- og familiedepartementet.
- Backe-Hansen, E. (1995): *Til barnets beste*. Tano.

- Backe-Hansen, E. (2001a): *Rettferdiggjøring av omsorgsovertakelse. En beslutningsteoretisk analyse av barneverntjenestens argumentasjon i en serie typiske saker om små barn.* NOVA rapport 2/2001.
- Backe-Hansen, E. (2001b): Morsbilder i barnevernet. *Norges barnevern nr. 2/2001.*
- Backe-Hansen, E. (2004): *God nok omsorg. Riktige beslutninger i barnevernet.* Kommuneforlaget, Oslo.
- Bae, B.(1988): Voksnes definisjonsmakt og barns selvopplevelse. i: *Norsk pedagogisk tidsskrift* nr. 4/1988 s. 212-227.
- Befring, E. (1983): *Skole- og atferdsproblem i omsorgspedagogisk perspektiv.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Benneche, G. (1967): *Rettsikkerheten i barnevernet.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Berg, A-J (1998): (Det beskjedne vitne) i Asdal K, Berg A-J, Brenna B, Moser I & Rustad L M: *Betatt av viten. Bruksanvisninger til Donna Haraway.* Spartacus Forlag A/S, Oslo.
- Berger, P.L. & Luckmann, T (2004): *Den samfunnsskapte virkelighet.* Fagbokforlaget, Bergen.
- Bo, K-A. & Gehl, I. (2003): Børnesamtalen. I: *Tidsskrift for social forskning 6/2003*, Dansk socialrådgiverforening, København.
- Bourdieu, P. (1990): *The logic of Practice.* Stanford Un. Press.
- Bronfenbrenner, U. (1979): *The Ecology of Human Development.* Cambridge, Mass, Harvard University Press.
- Brubakk, A-M. (2002): Litt alkohol i svangerskapet – bra for mor, skadelig for barnet? I: *Tidsskriftet Norges Barnevern nr. 4/2002.*
- Bryderup, I.M. (1999): Forskning i sosialpedagogisk arbeid med unge. I: *Tidsskrift for Sosialpedagogik* nr. 3/99.
- Bunkholdt, V. (1994): *Utviklingspsykologi.* Otta: Tano
- Bunkholdt, V. (2001): Utviklingstrender i barnevernet. Kan nærmiljøet redde alle? I: *tidsskriftet Norges Barnevern nr. 3/2001.*
- Bunkholdt, V. (2006): Barnets beste - mellom kontinuitet og stabilitet. I: Follesø, R. (red.) (2006): *Sammen om barnevern. Enestående fortellinger, felles utfordringer.* Universitetsforlaget, Oslo.
- Bunkholdt, V. & Larsen, E. (1995): Et faglig og metodisk barnevernsarbeid – hva kan det være? I: Bunkholdt, V. & Larsen, E. (red): *Metodisk barnevernsarbeid. Fokus på forståelse, sammenheng og tiltak.* Otta: Tano AS.
- Bunkholdt, V. og Sandbæk, M.(2008): *Praktisk barnevernsarbeid*, 5. utgave. Oslo: Gyldendal

- Akademiske.
- Burr, V. (2003): *Social construction*. Second Edition. London and New York; Routledge, Taylor and Francis Group.
- Butler, I. & Williamsen, H. (1994): *Children speak: children, trauma and social work*, Essex: Longman.
- Börjesson, M. (2003): *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok*. Studentlitteratur, Lund.
- Chambon, A.S. & Irving, A. (1999): Introduction. I: Chamdon, A. S., Irving, A. & Epstein, L. (editors) (1999): *Reading Foucault for social work*. Columbia University Press, New York.
- Christensen, E. (1998): *Anbringelser af børn. En kvalitativ analyse af processen*. Rapport 98:2, Socialforskningsinstituttet, København
- Christensen, J.S. & Larsen, E. (1998): *Dynamisk kvalitetsutvikling & Mekanisk kvalitets sikring – fra "tiltakskjede" til samarbeidsstrukturer 1996-1998*. Rapport fra et samarbeidsprosjekt mellom Aust-Agder fylkeskommune og Skandinavisk Institutt for Ressourceutvikling – SIR-gruppen AS, København/Oslo.
- Christensen, P. & James A. (ed) (2000): *Perspectives and Practices*. Falmer Press, London. I *Norges Barnevern nr. 4*.
- Christensen, L. (2003): Samtaler med barn. i: *Embla nr. 9/2003*.
- Christiansen Ø., Havnen K, Havik T. (1998): *Mellom vern av barn og støtte til foreldre. Hva vektlegger barnevernsarbeidere ved beslutninger i undersøkelsessaker*. Skriftserie nr. 1/98. Bergen: Barnevernets utviklingscenter på Vestlandet.
- Christiansen, K. U. (1996): Ressursorientert gruppearbeid i barnevernet. I: Sandbæk, M. & Tveiten, G. (red.): *Sammen med familien. Arbeid i partnerskap med barn og familier*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Clausen S.-E. & Kristoffersen, L. B. (2008a): Barnevern 1990-2011: En longitudinell studie av registerdata. I tidsskriftet *Norges Barnevern nr. 3, 2008*.
- Clausen S.-E. & Kristoffersen, L. B. (2008b): Barneverns klienter 1990-2005. En longitudinell studie. Nova – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, *Rapport 3/2008*.
- Claussen, C.J. & Tiller, P.O. (1997): Barnevern og barns yringsfrihet. i: *Norges Barnevern nr. 4/1997*.
- Collin-Hansen, R. (2007): *Innføring i barnrett for sosialarbeidere*. 2. utgave.

- Oslo: Universitetsforlaget.
- Collin-Hansen, R. (2008): *Barnets rett til opplæring og vern mot marginalisering i skolen*. Avhandling for graden dr. juris, Universitetet i Bergen.
- Cunningham, H. (1996): *Barn og barndom fra middelalder til moderne tid*. Ad Notam Gyldendal.
- Cunningham, H. (2000): *Børn og barndom i den vestlige verden efter 1500*. Århus: Forlaget Klim.
- Davies, B. (1993): *Shards of glass: Children reading and writing beyond gendered identities*. St. Leonards, NSW, Aus.: Allen & Unwin.
- Davies, B. & R. Harrè (1993): Positioning: The Discursive Production of Selves. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 20:1.
- Dean, M. (2006/2008): *Governmentality. Magt og styring i det moderne samfund*. Fredriksberg C: Forlaget Sociologi.
- DeMause, L. (1976) (ed.): *The History of Childhood. The evolution of parent-child relationships as a factor in history*. London: Souvenir Press (E&A) Ltd.
- Denzin, N. & Lincoln, Y. (1998): *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. Sage, London
- Denzin, N. & Lincoln, Y. (1994): *Handbook of Qualitative Research*. Sage, London.
- Drugli, M.B & Marthinsen, E. (1998): *En undersøkelse av barnevernet i Trondheim*. Arbeidsrapport nr. 4, Barnevernets utviklingscenter Midt-Norge.
- Drugli, M. B. & Engen, M. (2004): *Spør barn, få svar! Samtaler med barn om sosiale relasjoner*. Damm. Damm Et Søn.
- Duvner, T (1997): *Børnepsykiatri*. København; Hans Reitzels Forlag a/s.
- Dyregrov, A.(2000): *Barn og traumer, en håndbok for foreldre og hjelpere*, Bergen; Fagbokforlaget.
- Ebsen, E. (2001): *Viden i børnesager. En kvalitativ undersøgelse av børnesagene i 4 kommuner og amter*. København; Socialministeriet, Project Sosialforvaltning.
- Edvardsen, Ø. (1998): *Hva gjør en miljøarbeider til en dyktig miljøarbeider? : ”hun er gull og grønne skoger for meg”*, i; *Norges Barnevern nr. 4/1998*.
- Egelund, T. (1997): *Beskyttelse av Barndommen. Sosialforvaltningens risikovurdering og indgrep*. København; Hans Reitzels forlag.
- Egelund, T. og Sundell, K. (2001): *Til Barnets beste. Undersøkelser av barn og familier – En forskningsoversikt*. København; Hans Reitzels forlag.
- Eide, B. J. & Winger, N. (2003): *Fra barns synsvinkel. Intervju med barn – metodiske og*

- etiske refleksjoner*. Oslo; Cappelen Akademiske Forlag.
- Eide, G. og Rohde R. (2009): *Sammen så det hjelper. Metoder i samtaler med barn, ungdom og familier*. Bergen; Fagbokforlaget.
- Ekeland, T. J (1999): Evidensbasert behandling: kvalitetssikring eller instrumentalistisk mistak. I: *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* 36/1999, s 1036-1047.
- Ekeland, T., J. (2007): *Evidens og nypositivisme*. I: *Forskningspolitikk* 2/2007.
- Einarsson, J. H. & Sandbæk, M. (1997): *Forebyggende arbeid og hjelpetiltak i barneverntjenesten. Med vekt på en myndiggjørende praksis*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, temahefte 2/97.
- Eriksen E.O, Skivenes M. (1998): Om å fatte riktige beslutninger i barnevernet. *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr. 3 /98.
- Ericsson, K. (2003): Noen trekk ved barnevernets utvikling mellom 1954 og 1980. Historisk og barnevernfaglig delrapport. Vedlegg til: *Rapport fra Granskningsutvalget for barnevernsinstitusjoner i Bergen*. Fylkesmannen i Hordaland.
- Erikson, E. H. (1968/1976): *Barndommen og samfunnet*, Oslo; Gyldendal Norsk Forlag.
- Fairclough, N. (1992): *Discourse and social Change*, UK; Polity Press, Cambridge..
- Fairclough, N. (1995): *Critical Discourse Analysis. The critical study of language*. Longman, An imprint of Pearson Education, Harlow, England.
- Fairclough, N. og Wodak, R. (1997): *Critical Discourse Analysis*. I: van Dijk, T. A.: *Discourse as social interaction. Discourse studies 2, A multidisciplinary introduction*, UK, London; Sage Publications.
- Fairclough, N. (2007): *Kritisk diskursanalyse*. København: Hans Reizels forlag.
- Flaatten, E.S. & Sandbæk, M. (1982): *Barnevern – barnas vern? En undersøkelse av 233 barnevernsklienter i Oslo*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Flyvbjerg, B. (2004): Five misunderstandings about case-study research, I Clive Seale m. fl. Red. *Qualitative research practice*. Sage. London, s. 420-434.
- FN's konvensjon om barns rettigheter av 20. november 1989, i Collin-Hansen, R. (2007): *Innføring i barnerett for sosialarbeidere, 2. utgave*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Follesø, R. (red.) (2006): *Sammen om barnevern. Enestående fortellinger, felles utfordringer*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Forbes, J. (2000): Sex, politics and popularculture, i: Hayward, S. & Vincendeau, G.: *French film: texts and contexts*.
- Foucault, M. (1969/2005): *Vidensarkæologien*. Århus universitet; Forlaget Philosophia.
- Foucault, M. (1991): *Galskapens historie*. Oslo; Gyldendal.

- Foucault, M. (1996): *Tingenes Orden: En arkeologisk undersøkelse av vitenskapene om mennesket*, Oslo; Aventura.
- Foucault, M. (1999): *Overvåkning og straff: Det moderne fengsels historie*, Oslo: Gyldendal
- Foucault, M. (1963/2000): *Klinikkens fødsel*, København: Hans Reitzels Forlag.
- Foucault, M (2002): *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo: Cappelen akademiske Forlag.
- Fowler, R., Hodge, B., Kress, G. and Trew, T. (1979): *Language and Control*. London; Routledge.
- Frønes, I. (1998): *De likeverdige. Om sosialisering og jevnaldrendes betydning*. Oslo; Universitetsforlaget.
- Frønes, I. (2003): *Moderne barndom*. Oslo; Cappelen Akademiske Forlag.
- Gadamer, H. G. (1975/2004): *Truth and Method*. Second, Revised Edition. London, New York; Continuum.
- Gamst, Kari & Langballe, Åse (2001): *Kommunikasjon med barn. Den strukturerte samtalen*. I: Clas Jostein Claussen: Det er noe med den ungen. Fra bekymring til handling. Sebu Forlag, Oslo.
- Garsten, C. (2004): *Etnografi*. I: Bengt Gustavsson (red.): *Kunnskapande metoder innom samhällsvetenskapen*. Lund, Studentlitteratur.
- Germundsson, O. E. (2000): *Du er verdifull! Flerkulturell pedagogikk i praksis*. Oslo; Tano Aschehoug.
- Gilbert, G. N. & M. Mulkay (1984): *Opening Pandora's Box: A Sociological Analysis of Scientists' Discourse*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Glistrup, K. (2004): *Det barn ikke vet ... har de vondt av. Familiesamtaler med psykisk syke foreldre og deres barn*. Oslo; Pedagogisk Forum, AS.
- Goldstein, J., Freud, A. & Solnit, A.J. (1980): *Retten til barnet – eller barnets rett?* Oslo; Universitetsforlaget.
- Gramsci, A. (1971): *Selections from the prison notebooks*, ed. and trans. Q Hoare and G. Nowell Smith. London: Lawrence and Wishart.
- Grenness, Carl-Erik (2004): *Hva er psykologi?* Oslo; Universitetsforlaget.
- Grinde, T. V. (1993): *Kunnskapsstatus for barnevernet*. Otta; Tano AS.
- Grinde, T. V (1995): Perspektiver og prioriteringer i barnevernet? I: tidsskriftet *Nordisk sosialt arbeid* 2/1995.
- Grinde, T. V. (2006): Nordisk barnevern: Variasjoner i normer, holdninger og praksis. I *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 43, 1140-1149.

- Gulløv, E. & Højlund, S. (2003): *Feltarbejde blant børn. Metodologi og etik i etnografisk børneforskning*. København; Gyldendal.
- Gubrium J. F. & Holstein, J. A. (1997): *The new language of qualitative methods*. New York: Oxford University Press.
- Hagen, G. (1996): En beretning om barnevernets historie. I: *Norges Barnevern. Norsk barnevern gjennom 100 år. Jubileumsnummer 1996*. Norsk Barnevernsamband.
- Hagen, G. (2001): *Barnevernets historie – om makt og avmakt i det 20. århundre*. Skien; Akribe Forlag as.
- Halldén, G. (2003): Barnperspektiv som ideologisk eller metodologisk begrepp. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, årg 8, nr. 1-2/2003: *Barns perspektiv och barnperspektiv*. Göteborg; Institutionen för pedagogik och didaktik Göteborgs universitet.
- Hallin, P. (1996): Videofilm: *Mamma på avstand*. Enheten för Familjehemsutbildning i Sthim. Socialstyrelsens kundtjänst, Spänka, Sverige.
- Hammersley, M. & P. Atkinson (2004): *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Hammer, S. (2001): Diskursbegrepet i sosiologisk relief. I: *Sosiologi i dag, årgang 31, nr. 4/2001*: 7-24.
- Hanawalt, B. (1977): Childrearing among the lower classes og late medieval England. I: *Journal of Interdisciplinary History, vol. 8, no. 1, pp1-22*.
- Hansen, B.R. (2003): ”Det er jo os, det handler om”, i *Tidsskrift for social forskning nr. 6/2003*, København; Dansk Socialrådgiverforening.
- Hansen, F. (1991): Rusmisbruk i et familieperspektiv. Hvilke utviklingsmessige konsekvenser kan dette få for barn? *Barnevernpedagogen nr. 9/1991*.
- Hansen, F. (1994) (red.): *Barn som lever med foreldres rusmisbruk*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.
- Hansen, F. (1994): Hvordan kan barnehagen og skolen hjelpe disse barna? I: Hansen, Frid (red.): *Barn som lever med foreldres rusmisbruk*. Oslo; ad Notam Gyldendal.
- Hansen, E. (2005): Indledning, i; Foucault, M. (2005): *Vidensarkæologien*, Aarhus; Forlaget Philosophia, Aarhus Universitet.
- Haraway, D. J. (1996): Modest Witness: Feminist Diffractions in Science Studies, I: P. Galison & D. J. Stump: *The Disunity of Science. Boundaries, Context and Power*, Stanford University Press.
- Harding, S. (1992): After the Neutrality Ideal: Science, Politics, and Strong Objectivity, I *Social Research, vol. 59, no 3/1992*.

- Harris, J. R. (2000): *Myten om børns opdragelse. Hvorfor bliver børn som de bliver?*
København; Gyldendal
- Hassel, K. (1993): *Undersøkellesfasen I barnevernssaker*, Oslo: Barnevernets
Utviklingssenter, temahefte nr. 371993
- Hatch, J. A. (1995): *Qualitative Research in Early Childhood Settings*. Praeger Publ.
Westport
- Haugland, R. (2007): *Med makt til å krenke. Om makt, avmakt og motmakt i en konfliktfylt
barnevernssak*. Gyldendal Akademiske Forlag AS, Oslo.
- Havik, T, Hassel, K. & Poulsson, A. (2003): *Hjem igjen? En analyse av fylkesnemdas vedtak
etter barnevernlovens paragraf 4-21*. Bergen; Barnevernets utviklingssenter på
Vestlandet.
- Havnen, K., Christiansen, Ø. & Havik, T. (1998): *Når gir barnevernet hjelp? Kartlegging av
barneverntjenesta sine beslutningar i meldings- og undersøkingssaker*. Bergen;
Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet. Rapport nr. 2/98.
- Hennum, N. (1997): Å være 16 år og vanskelig: noe nytt under solen? i Backe-Hansen E &
Havik T (red.): *Barnevern på barns premisser*. Oslo; Ad Notam Gyldendal.
- Heradstveit, D. & T. Bjørge (1986): *Politisk retorikk: eit kommunikasjonsteoretisk
perspektiv*, Oslo: NUPI.
- Hess, D.J. (1997): *Science Studies, an advanced introduction*, New York University Press,
New York and London.
- Hestbæk, A-D (1997): Når barn og unge anbringes. En undersøgelse av kommunernes praksis
i anbringelsessager. Rapport 97:6, Socialforskningsinstituttet, København.
- Heywood, C. (2001): *A history of Childhood*. Oxford; Polity Press.
- Heywood, C (2001/2004): *Barndom. Barn og barndom i Vesten fra middelalder til
modernitet*. København; Hans Reitzels Forlag.
- Holmsen, M. (1999): Samtalebilder og barnetegninger som del av en intervju metode.
I: tidsskriftet *Spesialpedagogikk* nr. 3/1999.
- Holmsen, M. (2002): *Samtalebilder en vei til kommunikasjon med barn*. NKS Forlaget.
- Holmsen, M. (2004): *Samtalebilder og tegninger*. N.W. Damm & Søn.
- Holstein, J. A. & Gubruim, J. F. (1995): *The active interview*. Qualitative Research Methods
Volume 37, Sage Publications, Thousand Oaks London, New Delhi.
- Horneman, K. (1999): Se meg, møt meg, berør meg! I: Berg, K. m.fl.: *Festskrift til 10-*

- årsjubileet for barnevernpedagogutdanningen i Trondheim. Barnet i Sentrum*, Trondheim; Høgskolen i Sør-Trøndelag, AHS-rapport nr. 1/99.
- Holtan, A. (1997): *Evaluering av barneverntjenesten i Tromsø kommune*. Tromsø: Sluttrapport fra Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge.
- Hultqvist, K. (2004): Michel Foucault: Makten er det som viser seg mest og derfor skjuler seg best. I: Steinsholt, K. & Løvlie, L. (red.): *Pedagogikkens mange ansikter. Pedagogisk idèhistorie fra anatikken til det postmoderne*. Oslo; Universitetsforlaget.
- Husby, I. S. D. (2000): "og så må jeg treffe barnet". *En kvalitativ studie av klientarbeid med barn ved undersøkelser*. Hovedoppgave ved Institutt for Sosialt Arbeid, Trondheim; Norges Tekniske Naturvitenskapelige Universitet.
- Hydèn, L.-C. (1997): De otaliga berättelserna. I: Hydèn, L.-C. & Hydèn, M.: *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm; Liber AB.
- Hærem, E. & Aadnesen, B.N. (2004): *Barnevernets undersøkelse*. Oslo; Universitetsforlaget.
- Højlund, S. (2002): *Barndomskonstruksjoner. På feltarbejde i skole, SFO og på sygehus*. København: Gyldendal Uddannelse.
- James, A. & Prout, A. (1997): *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London. The Falmer Press.
- James, A., Jenks, C. & Prout, A. (1999): *Den teoretiske barndom*. København; Sosialpædagogisk bibliotek, Gyldendal.
- Jenks, C. (1996): *Childhood*. London and New York; Routledge.
- Jerlang, E. (1991) (red.): *Utviklingspsykologiske teorier – en innføring*, 2. utgave, København; Gyldendal Norsk Forlag.
- Johansson, E. (2003): Att närma sig barns perspektiv. Forskares och pedagogers möten med barns perspektiv. I: *Pedagogisk Forskning i Sverige årg. 8 nr. 102, 2003: Barns perspektiv og barneperspektiv*. Göteborg; Institutionen för pedagogikk och didaktikk Göteborgs universitet.
- Juul, R. (1999): *Beslutningen om å bli fosterforeldre. Rekruttering av fosterhjem i fylkeskommunal regi*. Hovedoppgave i sosialt arbeid, juni 1999. Trondheim; Norges teknisk-naturvitenskapelige Universitet, Program for sosialt arbeid.
- Juul, R. (2004): Barnevernsarbeideres barneperspektiv og praksiser i møte med barn og unge i vanskelige livssituasjoner. I: *Norges Barnevern 1/2004*.
- Jørgensen, M. W. & Phillips, L. (1999): *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg; Samfunnslitteratur, Roskilde Universitetsforlag.
- Kaarhus, R. (1992): Diskurs som analytisk begrep. I: *Norsk antropologisk tidsskrift nr. 2/92, s*

105-110.

- Kaarhus, R. (2001): En Foucault-inspirert diskursanalyse. *Sosiologi i dag*, nr. 4/2001, 25-46.
- Kalleberg, R. (2004): Feltmetodikk, forskningsopplegg og vitenskapsteori. Forord til
Hammersley, M. og Atkinson, P. (2004): *Feltmetodikk. Grunnlaget for feltarbeid og feltforskning*. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Kampmann, J. (2000): Børn som informanter og børneperspektiv. I: Jørgensen, P.S. og
Kampmann, J.: *Børn som informater*. København; Børnerådet.
- Key, E. (1900): *Barnets århundrade*. Stockholm: London and New York; Bonniers förlag.
Milton Keynes, Routledge.
- Killen, K (2000): *Barndommen varer i generasjoner. Forebygging er alles ansvar*.
Oslo; Kommuneforlaget AS.
- Killen, K. (2004): *Sveket. Omsorgssvikt er alles ansvar*. Oslo; Kommuneforlaget AS.
- Kinge, E. (2006): *Barnesamtaler – Det anerkjennende samværet og samtalens betydning for barn med samspillsvanser*. Gyldendal Akademisk, Oslo.
- Kock A & Koch K (1995): *Barn av barnevernet*. Oslo; ad Notam Gyldendal.
- Kress, G. (1995): The social production of language: History and structures of domination. I
P. Fries & M. Gregory (Eds): *Discourse in society: Systemic functional perspectives*
(s. 49-76), Norwood, NJ: Ablex.
- Kristofersen, L. B. og Clausen S-E. (2008): *Barneverns klienter I Norge 1990-2005*. Oslo:
NOVA-rapport nr. 3/2008.
- Kristofersen, L. B. & Slettebø, T. (1992): *Til barnets beste ... Regionale variasjoner i barnevernstiltak. Barnevernet i sju Østlandskommuner*. Oslo: NIBR-rapport 1992: 6.
- Kuhn, T (1996): *Vitenskapelige revolusjoners struktur*. Oslo: Spartacus Forlag.
- Kvale, S. (1990): Det kvalitative interview. I Ib Andersen: *Valg av organisasjonssosiologisk metode*. København: Samfunnslitteratur.
- Kvale, S. (1994/1997): *Interview. En introduksjon til det kvalitative forskningsinterview*.
København: Hans Reitzels Forlag.
- Kvale, S. (1997): *Det kvalitative forskningsinterview*, Oslo: ad Notam Gyldendal.
- Kvello, Ø. (2008): *Utredning av atferdsvanser, omsorgssvikt og mishandling*.
Oslo: Universitetsforlaget.
- Langballe, Å. og Gamst, K. T. (2006): En dialogisk tilnærming til kommunikasjon med barn.
I: Barne- og likestillingsdepartementet: *Samtaler med små barn i saker etter barnevernloven*. Artikkelsamling. Q-1106B, Departementenes servicesenter.
- Larsen, E. (2001): Barnefamiliens primære oppgave – et viktig tema for fagfolk og forskning?

- I: Sandbæk, M. (red.): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal Akademiske.
- Larsen, E. (2004): Barnevernet i spenningsfeltet mellom en politisk og en faglig Oppgaveløsning, i: *tidsskriftet Norges Barnevern nr. 4/2004*.
- Larsen, E. (2007): Barnefamiliens hovedoppgave – hvilken betydning har oppgaveforståelsen for barnevernet? I: *Tidsskriftet Norges Barnevern nr. 2/2007*.
- Larsen, G. (2002): Barnevern i 100 år. Et overblikk på lovreformhistorien, i: *K-serien 2/2002*, Avdeling for kriminologi, Universitetet i Oslo.
- Larsen, M. Y. (2004): Barnets rettsstilling i barnevernloven og barneloven. I: Havik, T., Larsen, M. T., Nordstoga, S. & Veland, J.: *Barnevernet, forutsetninger og gjennomføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Latour, B. (1990): Drawing things together, i: m. Lynch og S. Woolgar (red.): *Representation in scientific practice*. Cambridge, MA: The MIT press, s. 19-68.
- Law, J. (2004): *After Method. Mess in social science research*. London and New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Leira, H. (1994): Kurs i barn og unges rettigheter. Arbeid med unge som har erfart vold i familien. I: Helgeland, I.M. (red.): *Utfordrende ungdom i skolen*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Lichtwark W. og Clifford, G. (1996): *Samarbeid i barnevernet*. Tano.
- McCracken, G. (1988): *The Long interview*. Qualitative Research methods. Volume 13. Sage Publications, London, New Dehli: The International Professional Publishers, Newbury Park,
- Mellberg, N. (1995): Sexuella övergrepp mot barn – i ett socialt och kulturellt sammanhang. *Nordisk socialt arbeid nr. 1/95*.
- Merton, R. K. (1973): *The Sociology of Science. Theoretical and Empirical Investigations*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Metze, E. og Nystrup, J. (1984): *Samtaletræning. Håndbog i præsis kommunikation*. København: Sosialpædagogisk Bibliotek, Munksgaard.
- Midjo, T. (1997): Barnet, barneomsorgen og barnevernet. I Alice Kjellevoid m.fl.: *Samarbeid for barnets beste*, Oslo: ad Notam Gyldendal.
- Moxnes, K. (1989): *Sammenfall og forskjeller i fenomenologisk og positivistisk tilnærming til utforskningen av økningen i skillsmisser*. Prøveforelesning ved graden dr. polit. 12/10 1989.

- Neumann, I. B. (2001): *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*. Bergen; Fagbokforlaget.
- Neumann, I.B. (2002): Forord, i; Foucault, M. (2002): *Forelesninger om regjering og styringskunst*. Oslo; Cappelen Akademiske Forlag.
- Nygaard, T. (1995): *Den lille sosiologiboken. En innføring i sosiologisk handlingsteori*. Universitetsforlaget, Oslo
- Nygren, P. (2000): *Bruker- og tjenesteundersøkelse av barn og ungdom i Oslo fylkeskommunale barnevern og barne- og ungdomspsykiatri i 1999*. Rapportserien, Oslo Kommune, Barne- og familieetaten, nr. 1/2000.
- Nygren, P. (1998): *Profesjonelt barnevern som barneomsorg. Fra teori til verktøy*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Næss S., Havik T., Offerdal A., Wærness K. (1998): *Erfaringer med barnevernloven i kommunene – dokumentasjonsrapport fra en landsomfattende undersøkelse*. Dokumentasjonsrapport. SEFOS.
- Ofstad, K. & Skar, R. (2009): *Barnevernloven med kommentarer*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ogden, T. & Backe-Hansen, E. (1994): Norsk barnevern i et internasjonalt perspektiv – trender og fokus. I: Evans, Tordis Dalland, Frønes, Ivar og Kjølørød, Lise (red): *Velferdssamfunnets barn*. Oslo: ad Notam Gyldendal.
- Olsen, T. N. (2003): Utviklingstrekk i barnevernet under nyliberalismen. I: Tidsskriftet *Norges Barnevern nr. 3, 2003*.
- Oppedal, M. (1997): Blir barn sett og hørt ved akutte vedtak? I Elisabeth Backe-Hansen og Toril Havik (red.): *Barnevern på barns premisser*. Oslo: ad Notam Gyldendal.
- Oppedal, M. (2007): Barns og foreldres brukermedvirkning i et juridisk perspektiv. I: Seim, S. og Slettebø, T. (red.): *Brukermedvirkning i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 46-67.
- Oterholm, I. (1999): Barnevernsundersøkelsen sett i lys av kvalitativ metode, i: Tidsskriftet *Norges Barnevern nr. 4/1999*.
- Palludan, C. (2003): Er du barn eller voksen? Jeg er forsker. I: Gulløv, E. & Højlund, S.: *Feltarbejde blant børn. Metodologi og etik i etnografisk børneforskning*, København: Gyldendal.
- Pedersen, S.H. (1996): *Forestillinger om børn. En kritisk analyse af pædiatrisk sygeplejes*

- diskurs*. Århus: Danmarks Sygeplejehøjskoles skriftserie.
- Pêcheux, M. (1982): *Language, Semantics and Ideology*, London: Macmillan.
- Phillips, N. & Hardy C. (2002): *Discourse Analysis. Investigating Processes of Social Construction. Qualitative research methods series 50*, A Sage University Paper. Sage Publications International Educational and Professional Publisher, Thousand Oaks, London, New Dehli.
- Piuva, K. (2006): Mentalhygieniska arbetsmodeller i det sociala arbetet. I: *Scandia. Tidsskrift för historisk forskning. Temanummer; Foucault och psykiatrihistorien*. Stiftelsen, Scandia, Lund, Sverige.
- Pollock, L. (1983): *Forgotten children. Parent-child relations from 1500 to 1900*. Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney: Cambridge University Press.
- Potter, J. & M. Wetherell (1987): *Discourse and Social Psychology*, London: Sage.
- Prout, A. & James, A. (1990): A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. In: A. James & A. Prout (eds.): *Constructing and Reconstructing Childhood*. London: Falmer Press.
- Qvortrup, J. (1990): A Voice for Children in Statistical and Social Accounting: A Plea Children's Right to be Heard. I: A. James og A. Prout (red.): *Constructing and Reconstructing Childhood*, Basingstoke: Falmer Press.
- Qvortrup, J. (1994): Childhood Matters: An Introduction. I; J.Qvortrup m.fl. (red.): *Childhood Matters*. Aldershot: Avebury.
- Rapley, T. (2007): *Doing Conversation, Discourse and Document Analysis*. London/California/New Delhi/Singapore: Sage Publications Ltd.
- Rasmusson, B. (2002): *Projekt Barns Behov I Centrum (BBIC)*. Sverige: Socialstyrelsen.
- Raundalen, M. & Schultz, J-H. (2008): *Kan vi snakke med barn om alt?* Oslo: Pedagogisk Forum.
- Repstad, P. (1994): *Mellom nærhet og distanse*, Oslo: Universitetsforlagets Metodebibliotek.
- Riessman, C. (1997): Berätta, transkribera, analysera – en metodologisk diskussion om personliga berättelser i samhällsvetenskaper. I: Hydèn, L.-C. & Hydèn, M.: *Att studera berättelser. Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber AB.
- Rorty, R. (1991): *Kontingens, ironi og solidaritet*. Aarhus: Modtryk.
- Rydhaug, M. (2002): Å bringe tekster i tale – mulige metodiske innfallsvinkler til tekstanalyse i statsvitenskap. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift vol. 18 s. 303-327*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Rød, P. A. (2004): Mellom analyse og argumentasjon. I: Hærem, E. & Aadnesen, B., N.: *Barnevernets undersøkelse*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Sahlin, I. (1995): *Socialtjänstens praktik som teoriproduktion*. Paper til FORSA-symposiet i Helsingborg-Hornbæk 14.-16. sept. 1995.
- Sahlin, I. (2001): "Hemlösa" i intervjuer: myndighetsdiskurs och motdiskurs. I: *Sociologi i dag, årgang 31, nr. 4/2001*: 47-71.
- Sandborg, Kirsten (2002): *Barns stemmer – om kropp, følelse og filosofi*. Akribe Forlag.
- Sandbæk, M. (2001): Kan barneverntjenesten forholde seg til både foreldre og barn som brukere og aktører? I: Sandbæk, M. (red.): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal Akademiske, Gyldendal Norsk forlag AS.
- Sandbæk, M. (2003): Barn og foreldre som aktører i møte med hjelpetjenester. *Norges Barnevern nr 1/2003*.
- Sarup, M. (1993): *An introductory Guide to Post-structuralism and Postmodernism*. Second edition, Athens: The University of Georgia Press.
- Schaanning, E. (1993): Michel Foucault (1926-1894). I: Eriksen, Trond Berg (red.): *Vestens tenkere, bind III. Fra Freud til Baudrillard*. Oslo: Ascheoug.
- Schaffer, H.R (2000): *Beslutninger om børn: psykologiske spørsmål og svar*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Schatzki, T., ed (2001): *The Practice Turn in Contemporary Theory*. London: Routledge.
- Scheistrøen, L. (2009): Reformere, strukturere, fakturere. I: *Fontene nr. 2, 2009*.
- Schjeldrup, L., Omre, C. & Marthinsen, E. (red.)(2005): *Nye metoder i et moderne barnevern*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Scheurich, J. (1997): *Research Method in the Postmodern*. London: Falmer Press.
- Schutz, A. (1975): *Hverdagslivets sosiologi*. København: Hans Reitzels.
- Schrumpf, E. (2005): Hva er det med barnet? Barndomsdiskurser i historisk lys. I: *Barn nr. 4/2005*, Norsk senter for barneforskning.
- Seip, F. E. & Sandbæk, M. (1980): *Barnevern – barnas vern? En undersøkelse av 233 barnevernklienter i Oslo*. Oslo barnevernkontor.
- Shahar, S. (1992): *Childhood in the Middle-Ages*. London
- Shorter, E. (1976): *The Making of the Modern Family*. William Collins, London.
- Sinclair, J. & Coulthard, M. (1975): *Towards an Analysis of Discourse: the English used by teachers and pupils*. Oxford: Oxford University Press.
- Skivenes, M. & Strandbu, A. (2007): Barn og familieråd. I: Strandbu, A. (2007): *Barns*

- deltagelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Avhandling levert for graden doctor rerum politicarum, Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for pedagogikk og lærerutdanning, januar 2007.
- Slettebø, T. & Seim, S. (2001): Brukermedvirkningens kår under nye rammebetingelser i barnevernet. I: Sandbæk, M. (red.): *Fra mottaker til aktør. Brukernes plass i praktisk sosialt arbeid og forskning*. Oslo: Gyldendal Akademiske, Gyldendal Norsk forlag AS.
- Smedslund, J. (1985): Necessarily true cultural psychologies. I: K. Gergen & K. Davis (red.): *The social construction of the person*. New York: Springer-Verlag.
- Solberg, A. (2004): Hvordan forholder barna seg til vold i hjemmet? I: tidsskriftet *Norges Barnevern* nr. 3/2004.
- Soltvedt, M. (2007): *Inviter barna inn*. I: Fontene nr. 13/2007.
- Sommer, D. (1996): *Barndomspsykologi. Utvikling i en forandret verden*. København: Hans Reitzels Forlag A/S.
- Sommer, D. (2004): *Barndomspsykologi. Utvikling i en forandret verden*. 2. reviderte utgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sommerschild, H. (1998): Mestring som styrende begrep. I: Gjærum, B., Grøholt, B. og Sommerschild, H.: *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Tano Aschehoug.
- Sosial- og helsedirektoratet/Barne- og familiedepartementet (2003): *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet*. Sosial- og helsedirektoratet v/ Trykksaksekspedisjonen, Oslo.
- Stang Dahl, T. (1978): *Barnevern og samfunnsvern. Om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Stang, E. G. (2007): *Det er Barnets sak. Barnets rettsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Oslo; Universitetsforlaget.
- Steinsholt, K. (2007): John Locke: Oppdragelse som fars store prosjekt. I: Steinsholt, K. og Løvlie, L. (red.): *Pedagogikkens mange ansikter. Pedagogisk idèhistorie fra antikken til det moderne*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stern, D. N. (1995): *Barnets interpersonelle univers*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Stone, L. (1977): *The Family, Sex and Marriage in England 1500–1800*. London: Weidenfeld & Nicolson.
- Strandbu, A. (2007): *Barns deltagelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*.

- Avhandling levert for graden doctor rerum politicarum, Universitetet i Tromsø, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for pedagogikk og lærerutdanning, januar 2007.
- Strandbu, A. & Vis, S. A. (2008): *Barns deltagelse i barnevernssaker*. Tromsø: Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge.
- Sundell, K. & Humlesjö, E. (1997): *Steg för steg. Den dokumenterade sociala barnavården 1990 och 1996 i två socialdistrikt* (FOU-rapport 1997:23). Stockholm: Stockholms Resursförvaltning för skola och socialtjänst: FOU-enheten.
- Sundfær, Aa. (2002): God dag, jeg er et barn. *Embla*, 1/2002.
- Svensson, N. P. (1980): *Barn uten tilhørighet. Om barnevern og stoffmisbruk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Søndergaard, D. R. (2000): Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning. I: Hanne Haavind (red.): *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag, AS.
- Sørensen, K. (2001): Mot et nytt vitenskapsregime? *Forskningsspolitikk* 4/2001.
- Sørensen, T.H. (2001): *Forståelse og praksis i børnesager. En kvalitativ undersøgelse av børnesagerne i kommunene*. København: Socialministeriet, Project Socialforvaltning.
- Thagaard, T. (2003): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thoburn, J., Lewis, A. & Shemmings, D. (1995): *Paternalism or partnership? Family involvement in the child protection process*. London: HMSO.
- Thorne, B. (1993): *Gender Play: Girls and Boys in School*, Buckingham: Open University Press.
- Thrana, H.M. (2008): *Vil jeg bestemme? Om barn og ungdoms medvirkning*, Oslo: Gyldendal Akademisk
- Thuen, H. (2002): *I foreldrenes sted. Barneredningens oppdragelsesdiskurs 1820-1900*. Eksemplets Thoftes Gave, Oslo: Pax forlag.
- Thuen, H. (2008): *Om barnet. Oppdragelse, opplæring og omsorg gjennom historien*, Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Thurèn T. (1993): *Vitenskapsteori for nybegynnere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Tiller, P. O. (1984): Barns ytringsfrihet og bruk av barn som informanter, i: *Barn nr. 4/1984*. Trondheim: Norsk Senter for barneforskning.
- Tiller, P. O. (1991): Barneperspektivet: Om å se og bli sett. Vårt perspektiv på barn – eller omvendt? i: *Barn, nr. 1/1991*, Trondheim: Norsk Senter for barneforskning

- Tiller, P. O. (2000): *Studier i Barndom*, Kristiansand: HøyskoleForlaget, Nordic Academic Press.
- Tiller, P. O. (2006): Barn som sakkyndige informanter. Om forholdet mellom barnets verden og den voksne intervjuer, i: *Barn nr. 2 2006*: 15-39, Trondheim: Norsk senter for barneforskning.
- Tjelflaat T., Hyrve G. & Solhaug H. (2003): *Barnevernsinstitusjonen – nødvendig men ikke god nok*. Rapport nr.10 Trondheim: Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge.
- Toverud, R. (2002): Våre helstøpte og mangfoldige selv. Et både-og-perspektiv på psyke og kultur, i: Thorsen, K. & Toverud, R. (red.): *Kulturpsykologi: bevegelser i livsløp*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Turner, S. (1994): *The Social theory of Practices*. London: Polity Press.
- Ulvik, O. S. (2005): *Fosterfamilie som seinmoderne omsorgsarrangement. En kulturpsykologisk studie av fosterbarn og fosterforeldres fortellinger*. Doktorgradsavhandling, Psykologisk institutt, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Ulvik, O. S. (2009): Kunnskap for et seinmoderne barnevern: Forholdet mellom forskning og Praksis, i: Tidsskriftet *Norges Barnevern nr. 1-2009*.
- Uggerhøj, L. (2000): *Den inviklede utvikling. En rapport om Familieinstitusjonen Bethesdas arbejde med forældreevnevurderinger*. København: Center for forskning i socialt arbejde, 2000:2.
- Uggerhøj, L. (2001): Identitet i mangfoldighed: Om at sidde mellem to stole, i: *Uden for nummer – Tidsskrift for forskning og praksis i socialt arbejde*, Danmark: Vol. 2, Bind nr 3, s. 20-34.
- Villadsen, K. (2008): Forord til den danske udgave, i Dean, M: *Governmentality. Magt & styring i det moderne samfund*, Fredriksberg: Forlaget Sociologi.
- Vinsrygg, A. & Enerud, G. (1990): Barns tankeverden er en ressurs – Samtalen som metode i problemløsende arbeid med barn. *Spesialpedagogikk 9/1990*.
- Walkerdine, V (1995): Utvecklingspsykologi och den barncentrerade pedagogiken: införandet av Piaget i tidig undervisning. I Hultqvist, K. & Petersson, K.: *FOUCAULT. Namnet på en moderen vetenskaplig och filosofisk problematik*. Stockholm: HLS Förlag.
- Walløe, I. (1998): Barnevernsbarnas erfaringer – fra byråkrati til hverdagsliv, i: *Norges Barnevern 3/98*.
- Wegler, B. (2000): Hvordan vurderer vi troværdigheden af børns udsagn? I: Jørgensen, P.S. og Kampmann, J. (red.): *Børn som informanter. Antologi*, København: Børnerådet.

Wenneberg, S.B. (2000): *Socialkonstruktivisme, positioner, problemer og perspektiver*.

Samfundslitteratur, Frederiksberg

Wetherell, M., Taylor, S. & Yates, S.J. (2001/2004): *Discourse Theory and Practice. A Reader*, London: Sage Publications, New Dehli: Thousand Oaks.

Øvreeide, H. (2000): *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. 2. utgave. Kristiansand: Høgskoleforlaget, Nordic Academic Press.

Øvreeide, H. (2009): *Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høgskoleforlaget AS Norwegian Academic Press.

Offentlige dokumenter

Lov 6.juni 1896 nr. 1 om Behandling av forsømte Børn (Vergerådsloven)

Lov 17.juli 1952 nr.14 om barnevern

Lov 8.april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (barneloven)

Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)

Lov 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene (kommunehelsetjenesteloven)

Lov 17. juli 1992 nr.100 om barneverntjenester (barnevernloven)

Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregående opplæringa (opplæringslova)

Lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven)

Lov 17.juni 2005 om barnehager (barnehageloven)

NOU: 1982: 26 *Barnemishandling og omsorgssvikt*, Sosialdepartementet

NOU: 1985: 18 *Lov om sosiale tjenester m.v*, Sosialdepartementet

NOU 2000: 12 *Barnevernet i Norge. Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. Barne- og familiedepartementet

NOU: 2003:31 *Retten til et liv uten vold: Menns vold mot kvinner i nære relasjoner*, Justis og politidepartementet

NOU 2009: 8 *Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning*, Barne- og likestillingsdepartementet

Rammeplan og forskrift for barnevernspedagogutdanning (2005a), Utdannings- og forskningsdepartementet

Rammeplan og forskrift for sosionomutdanning (2005b): Utdannings- og forskningsdepartementet

St.meld. nr 72 (1984-85): *Om barne- og ungdomsvernet*, Barne og familiedepartementet.

St.meld. nr 40 (2001-2002) *Om barne- og ungdomsvernet*, Barne og familiedepartementet
St.meld. nr. 29 (2002-2003): *Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap*. Barne- og familiedepartementet.

<http://www.ssb.no/emner/03/03/10/barnevernund/tab-2007-09-25-02.html>

<http://www.ssb.no/emner/03/03/10/barnevernund/tab-2007-09-25-02.html>

<http://www.ssb.no/emner/03/03/10/barnevernund/tab-2007-09-25-02.html>

<http://www.ssb.no/barnogunge/2009/tabeller/barnevernv0200.html>

Vedlegg:

Vedlegg 1: Godkjenning fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

Vedlegg 2: Brev til barneverntjenestene i kommunene

Vedlegg 3: Brev til barnevernsarbeidere i kommunenes barneverntjenester

Vedlegg 4: Brev til aktuelle familier

Hans Holmboes gate 22
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47/ 55 58 21 17
Fax: +47/ 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Randi Juul
Avdeling for helse- og sosialfag
Høgskolen i Sør-Trøndelag
Ranheimsveien 10
7004 TRONDHEIM

Vår dato: 07.07.2005

Vår ref: 200501052 LT /RH

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 16.06.2005. Meldingen gjelder prosjekt:

12927 *Barnevernsarbeideres barneperspektiv i barnevernsundersøkelsen og konsekvenser for de involverte barna*

Behandlingsansvarlig Høgskolen i Sør-Trøndelag, ved institusjonens overste leder

Daglig ansvarlig Randi Juul

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres slik det er beskrevet i vedlagt prosjektvurdering. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/register/>

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 30.09.2008, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Kvalheim

Lis Tenold

Kontaktperson: Lis Tenold tlf: 55583377

Randi Juul
Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avd. for helse- og sosialfag
Ranheimsveien 10, 7004 Trondheim
Tlf. 73559194, mobil 98483765
randi.juul@hist.no

Trondheim, september, 06

Til barneverntjenesten i X kommune

Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjekt?

Jeg er ansatt ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, avdeling for helse- og sosialfag, og er i gang med et doktorgradsforløp som skal være slutført innen 01.10. 2008. Temaet for mitt doktorgradsprosjekt er ”**Barnevernsarbeideres barneperspektiv i barnevernsundersøkelsen, og konsekvenser for de involverte barna**”. Formålet med prosjektet er å få vite mer om hvilken kunnskap barnevernsarbeidere legger til grunn for sine vurderinger i barnevernsundersøkelser, og om dette får betydning for den bestemte hjelpen barna får. Jeg har valgt å avgrense prosjektet til barnevernsundersøkelser, eller barnevernsutredninger som dreier seg om barn i alderen 4-12 år.

I forbindelse med mitt prosjekt vil det være ønskelig å delta sammen med barnevernsarbeideren/saksbehandleren gjennom en barnevernsundersøkelsesprosess, fra hun/han starter barnevernsundersøkelsen, og frem til vedtak om hjelp eller henleggelse i saken foreligger. Tanken er å prøve å få tak i hvilke temaer som er i fokus i møte med familien. Studien vil ligne på et feltarbeid, hvor jeg vil gjøre fortløpende feltnotater, som jeg vil bruke som utgangspunkt for intervju med barnevernsarbeideren, i etterkant av møtene med familien eller foreldrene. I intervjuene vil jeg være interessert i å få tak i hvilke refleksjoner som ligger til grunn for valg av tema og handlinger i samtaler med familiene. Familiene som blir gjenstand for barnevernsundersøkelsen, må gi samtykke til min deltagelse, og være inneforstått med at jeg får innblikk i deres sak, samt saksmappen deres, som følge av studien. Det er også ønskelig å samtale med de barna som er involvert i de konkrete sakene jeg studerer, etter at vedtak om hjelp, eller henleggelse i saken foreligger. Dette forutsetter imidlertid samtykke fra både foreldre og barn. Slikt samtykke vil det imidlertid bli mitt ansvar å innhente. Samtalene med barna vil dreie seg om deres hverdagsliv og hva de tenker er viktig i hverdagen sin.

Mitt mål er å gjøre studier i 2-4 kommuner og av minimum 8 konkrete barnevernsundersøkelser. Datamaterialet vil bli analysert og sammenfattet i en doktorgradsavhandling, eventuelt artikler som vil bli publisert. Studien vil gjennomføres i tråd med datatilsynets retningslinjer og godkjenning. Alle persondata vil være anonymisert og lydbåndopptak og persondata vil bli slettet ved prosjektets slutt. Veiledere på prosjektet er professor Jan Tøssebro, NTNU og professor Erik Larsen, HIST.

Det er ønskelig å starte datainnsamlingen så snart som mulig.

Jeg kan bidra med ytterligere informasjon, for eksempel på et møte med dere.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S, som har gitt sin tilråding til at prosjektet gjennomføres.

Med vennlig hilsen

Randi Juul
Doktorgradsstipendiat

Randi Juul
Høgskolen i Sør-Trøndelag
avd. for helse- og sosialfag
Ranheimsveien 10. 7004 Trondheim
Tlf. 73559194/98483765
randi.juul@hist.no

Trondheim, april, 07

Til barnevernsarbeidere/saksbehandlere v/barneverntjenesten i kommune.

Forespørsel om å delta i forskningsprosjekt?

Jeg er ansatt ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, avdeling for helse- og sosialfag, og er i gang med et doktorgradsforløp som skal være slutført innen utgangen av 2008. Temaet for mitt doktorgradsprosjekt er ”**Barnevernsarbeideres barneperspektiv i barnevernsundersøkelsen, og konsekvenser for de involverte barna**”. Formålet med prosjektet er å få vite mer om hvilken kunnskap barnevernsarbeidere/saksbehandlere legger til grunn for sine vurderinger i barnevernsundersøkelser, og om dette får betydning for den bestemte hjelpen barna får. Jeg har valgt å avgrense oppmerksomheten omkring barnevernsundersøkelser som dreier seg om barn i alderen 4-12 år.

I forbindelse med mitt prosjekt vil det være ønskelig å få lov å delta sammen med deg, i prosessen i en barnevernsundersøkelse, fra du starter undersøkelsen og frem til vedtak om hjelp eller henleggelse i saken foreligger. Tanken er å prøve å få tak i det du gjør og hvilke temaer du har fokus på i møtene med familien. Studien vil ligne på et feltarbeid, hvor jeg vil gjøre fortløpende feltnotater, som jeg vil bruke som utgangspunkt for intervju med deg i etterkant av møtene med familien. I intervjuene vil jeg være interessert i å høre hvilke refleksjoner du gjorde underveis. Jeg vil bruke båndopptaker under selve intervjuet for å sikre at jeg ikke mister informasjonen som du formidler. Familiene som blir gjenstand for barnevernsundersøkelsen, må selvfølgelig på forhånd gi sitt samtykke til at jeg får innblikk i deres sak og deres saksmappe, som følge av studien. Jeg vil be deg om å videreformidle et lignende brev som dette til aktuelle familier, hvor jeg orienterer om prosjektet, og med vedlagt samtykkeerklæring.

Det er også ønskelig å samtale med familiene som er involvert i de konkrete sakene jeg studerer, etter at vedtak om hjelp eller henleggelse i saken foreligger.

Mitt mål er å gjøre studier i 2-4 kommuner og av minimum 8 konkrete barnevernsundersøkelser. Datamaterialet vil bli analysert og sammenfattet i en doktorgradsavhandling, eventuelt artikler som vil bli publisert. Studien vil gjennomføres i tråd med datatilsynets retningslinjer og godkjenning. Alle persondata vil være anonymisert og lydbåndopptak og persondata vil bli slettet ved prosjektets slutt. Data som behandles er konfidensiell og jeg er underlagt taushetsplikt. Veiledere på prosjektet er professor Jan Tøssebro, NTNU og professor Erik Larsen, HIST.

Dette brevet er en forespørsel til deg om du vil delta i mitt forskningsprosjekt. Jeg håper du vil svare ja, men det er imidlertid frivillig å delta. Dersom du svarer ja til å delta, kan du på hvilket som helst tidspunkt trekke deg fra prosjektet, uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og opplysningene anonymiseres. Dersom du kan tenke deg å være med i prosjektet er det fint om du skriver under den vedlagte samtykkeerklæringen og sender den tilbake til meg.

Dersom det er noe du lurer på kan du ringe meg på telefon 98483765, eller 73559194, eller sende en e-post til randi.juul@hist.no.

Det er ønskelig å komme i gang med datainnsamlingen så snart som mulig.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Randi Juul
Doktorgradsstipendiat

Randi Juul
Høgskolen i Sør-Trøndelag
avd. for helse- og sosialfag
Ranheimsveien 10. 7004 Trondheim
Tlf. 73559194/98483765
randi.juul@hist.no

Trondheim,

Kjære familie....

Forespørsel om å delta i forskningsprosjekt?

Jeg er ansatt ved Høgskolen i Sør-Trøndelag, avdeling for helse- og sosialfag, og er i gang med et forskningsprosjekt som skal være slutført innen 01.10. 2008. Temaet for mitt prosjekt er **”Barnevernsarbeideres barneperspektiv i barnevernsundersøkelsen, og konsekvenser for de involverte barna”**. **Formålet** med prosjektet er å få vite mer om hvilken kunnskap barnevernsarbeidere legger til grunn for sine vurderinger i barnevernsundersøkelser, og om dette får betydning for hvilken hjelp familier og barn får.

Du lurer kanskje på hva en barnevernsundersøkelse er? Dersom familien selv, eller andre mener at et barn, eller barnets familie trenger hjelp fra barnevernet, og sier fra til barnevernet om dette, må barnevernet undersøke hvilken hjelp barnet eller familien trenger. I en slik undersøkelse vil de ha samtaler med familien, for å samle inn opplysninger som skal hjelpe dem å bestemme hvilken hjelp som vil være den beste for barnet og familien. Det er dette som kalles en barnevernsundersøkelse.

Det jeg er interessert i, er hva barnevernsarbeidere er opptatt av og vil snakke om, i møtene med familier i barnevernsundersøkelser. Det vil altså være barnevernsarbeideren som vil være i fokus for mitt prosjekt, det som hun/han sier og gjør. Jeg ønsker derfor å være tilstede når barnevernsarbeideren har møter med dere for å skrive ned det hun/han vil snakke om. Jeg er ikke knyttet til barnevernet. Jeg gjør et forskningsprosjekt som er uavhengig av barnevernet. Etter at barnevernsundersøkelsen er over, kan det være aktuelt å snakke med noen av dere i familien også, primært barna, om deres opplevelser av barnevernsundersøkelsen.

For at jeg skal kunne gjennomføre dette prosjektet, er jeg avhengig av at dere gir tillatelse til at jeg er til stede under møtene som barnevernsarbeideren har med dere. Derfor er dette brevet en forespørsel til dere om å få lov å være tilstede, når dere har møter med barnevernsarbeideren. Dette innebærer at jeg får kjennskap til deres sak og til saksmappen deres. Jeg vil imidlertid ha taushetsplikt om det jeg får kjennskap til som angår dere. Alle opplysninger som jeg noterer vil bli behandlet konfidensielt, og opplysningene vil bli anonymisert, slik at ikke enkeltpersoner skal kunne gjenkjennes. Persondata vil bli slettet ved prosjektets slutt.

Jeg håper dere vil svare ja, men det er imidlertid frivillig å delta. Dere kan på hvilket som helst tidspunkt trekke dere fra prosjektet, uten å oppgi noen grunn. Alle data som angår dere vil da bli slettet. Dersom dere synes det er greit at jeg deltar under møtene, er det fint om dere skriver under den vedlagte samtykkeerklæringen og gir den til barnevernsarbeideren.

Mitt mål er å gjøre studier i 2-4 kommuner og av minimum 8 konkrete barnevernsundersøkelser. Datamaterialet vil bli analysert og sammenfattet i en doktorgradsavhandling, eventuelt artikler som vil bli publisert. Studien vil gjennomføres i tråd med datatilsynets retningslinjer og godkjenning. Veiledere på prosjektet er professor Jan Tøssebro, NTNU og professor Erik Larsen, HIST.

Dersom det er noe dere lurer på kan dere ringe meg på telefon 98483765, eller 73559194, eller sende en e-post til randi.juul@hist.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskaplig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Randi Juul
Doktorgradsstipendiat